

KRITISKE ANALYSER

Af Henrik Herløv Lund, økonom, velfærdsanalytiker og samfundsdebattør - cand. scient.
Adm.

www.henrikherloevlund.dk, herloevlund@mail.dk

Rapport: ¹

LANDBRUGET I DAG:

En gøgeunge i reden! ²

De negative sider ved det konventionelle
(svine)landbrug overstiger langt de positive!

2. rev. udgave 12. juni, 2026.

Rapport nr. 84

Forlaget Alternativ, Engelstedsgade 54, 1. sal, 2100 København Ø.

ISBN: 978-87-92807-79-3

EAN 978879280793

¹) Link: <https://henrikherloevlund.dk/wp-content/uploads/2026/06/Landbrugetgoegeungeireden.pdf>

² Tak for inspiration til titel og for lån af forsideillustration til opslag fra Pia Lajer på Facebook 21.04.26
<https://www.facebook.com/groups/slipgrisenefri/permalink/26451199591156057/>

Copyright: Henrik Herløv Lund
Analysen kan kopieres mod udtrykkelig kildeangivelse.
Udgives som e – publikation og som trykt rapport.

ISBN: 978-87-92807-79-3

Analysen ud/gives i serien: Kritiske rapporter fra Forlaget Alternativ som nr. 85.

EAN 9788792807793

Bogen udgives som e-publikation, der kan downloades gratis fra forfatterens hjemmeside.

www.henrikherloevlund.dk under ” Artikler og rapporter”.

Direkte link: <https://henrikherloevlund.dk/wp-content/uploads/2026/06/Landbrugetgoegeungeireden.pdf>

FORORD

Der er i de seneste år kommet en øget opmærksom omkring de mange negative effekter og konsekvenser af dansk landbrug i almindelighed og svineindustrien i særdeleshed. Det var i den forbindelse opmuntrende, at grøn politik og ikke mindst kravet om strammere regulering af svineindustrien og sikring af rent drikkevand kunne blive et af hovedtemaerne ved valget i 2026.

Den øgede opmærksomhed på og kritik af landbruget og dets miljøgener må ikke mindst en række forfattere, webildsjæle såvel som organisationer krediteres for. Blandt de førstnævnte må nævnes Jørgen Steen Nielsen for pionerværket ”Hvad skal vi med landbruget” (2016), men ikke mindst må fremhæves Kjeld Hansen for sit storværk: ”Farvel til dansk landbrug” (2019) og for sine mange løbende, sylespidse opdateringer på ”www.gylle.dk”. Også Kristian Sloth må nævnes for sine mange gode kritiske artikler (og sin tid: TV - udsendelser) om landbruget.

Udover Kjeld Hansen har også andre på internettet bidraget væsentligt til debatten og kritikken af landbruget. Det gælder fx ”Folkebevægelsen for rent hav og drikkevand”, ”Svinevalget”, ”Biodiversitet.dk” og Heine Lunds ”Forbyd Pesticider”.

Fra organisations side har ikke mindst ”Sådan ligger landet ” (2022) fra Dyrenes Beskyttelse og Danmarks Naturfredningsforening også udgjort et grundværk for debatten om og kravene om forandring i landbruget. Men også organisationerne Greenpeace og Noah har været vigtige bidragsydere med analyser og debatindlæg. Senest må ”Landsforeningen mod Svinefabrikker” fremhæves for deres beretninger om, hvorledes lokalsamfundene er ”Svineramt”.

Denne analyse står naturligvis på skuldrene af alle disse pionerer og debattører – tak til alle.

I forhold hertil har formålet med den her foreliggende rapport for det første været at opdatere og supplere ovennævnte ældre værker med de nyeste tal og at trække på den nyeste viden og de nyeste analyser af landbruget og dets konsekvenser.

For det andet har formålet været at tilvejebringe et samlet overblik og en helhedsvurdering både over landbrugets struktur, økonomi og samfundsøkonomiske og politiske betydning såvel som over landbrugets negative eksternaliteter for miljø, klima, natur, dyrevelfærd og lokalsamfund.

Og så har formålet for det tredje ikke mindst været grundigt at dokumentere alt.

Sidst, men absolut ikke uvigtigt, skal det understreges, at når der i det følgende tales om landbrug i almindelighed sigtes der på det konventionelle landbrug, ikke det økologiske. Det økologiske landbrug forbigås dog ikke, idet behandles i et kapitel i et appendiks inden den generelle sammenfatning og konklusion på rapporten,

God læsning, Henrik Herløv Lund

**INTRODUKTION
TIL
RAPPORTEN
(Resume)**

(Konventionelt) landbrug er en ”gøgeunge i reden”.

Modstanden mod svineproduktionens forurening må fortsætte.

Det konventionelle landbrug i Danmark kan sammenlignes med ”en gøgeunge i reden”.

Som gøgeungen vokser og vokser, så gør også landbruget.

Svineproduktion løber i forvejen på årsbasis op i mange millioner.

Navnlig i Jylland. I forvejen alt for mange til et så lille land og i forhold til en befolkning på 6 millioner. Men slagterigiganten ”Danish Crown” vil ikke desto mindre udvide med yderligere mange millioner svin – på Sjælland.

Som den umættelige gøgeunge kræver landbruget endvidere – af politikerne – at blive fodret endeløst: Netto tildeles landbruget årligt 6½ mio. mere end det betaler. Ikke at forglemme, at landbruget – ikke mindst takket være sin ”politiske arm: Venstre” – har smyget sig udenom at betale for sin forurening, der årligt løber op i 22½ og 31½ mia. kr (middeltal 27 mia). Omkostninger, der væltes over på borgerne og samfundet.

Og ganske som en gøgeunge har det konventionelle landbrug vokset sig stor på bekostning af alle andre i reden. Landbruget udgør en stor klimabelastning og har i modsætning til andre sektorer indtil nu ikke reduceret sine emissioner. Og navnlig udgør det konventionelle landbrug en kæmpe miljøbelastning for vandmiljø, natur og biodiversitet og lokalsamfund.

Ikke at forglemme landbrugets egne dyr, grisene, som udsættes for en så ringe velfærd, at det nærmer sig dyremishandling.

Ved det nylige folketingsvalg blev landbruget et større tema og det var der mange grunde til – men først og fremmest landbrugets massive, men for

dem selv udgiftsfrie forurening. Hvad der så kommer ud af valget må vi så se? Men det er afgørende vigtigt at fastholde debatten og presset.

Landbruget er en kæmpe miljøbelastning.

Det konventionelle landbrug er som anført en mega miljøbelastning.

Det er en velkendt kendsgerning, at landbruget beslaglægger 60 pct. af Danmarks areal. Det store landbrugsareal skaber det problem, at natur og biodiversitet fortrænges til meget lidt plads.

Hertil kommer, at industriel svineproduktion er gennem de seneste årtier er accelleret helt vildt: En svineproduktion på speed. Svinelandbruget producerer nu 40 mio. svin om året – og planlægger at vokse med yderligere 10 millioner. Den helt overhåndtagende dyreproduktion i lille Danmark skaber massiv forurening og ødelæggelse af miljøet.

Den enorme gylleproduktion og det store gødningsforbrug til produktion af foder til alle disse svin resulterer i en kaskade af kvælstof, fosfor, nitrat og ammoniak ud i landbrugenes omgivelser. 70 procent af udledt kvælstof kommer fra landbruget. Alt for meget heraf ender i vores vandløb, søer og kystvande med de velkendte, men tragiske konsekvenser i form af algevækst, iltvind, fedtemøg og er for 70 procent årsag til det døde hav. Vandmiljøet er blevet en kloak for svineindustrien.

En trussel mod rent drikkevand.

Andre dele af denne forurening fra landbruget gødning ender i grundvandet og drikkevandet og oven heri kommer så forurening af samme fra landbrugets igennem årtier udstrakte brug af sprøjtegifte på markerne. Til sammen udgør disse forureninger en alvorlig trussel mod menneskers og dyrs sundhed: Nitratindtag medfører risiko for kræft, ammoniak for luftvejssygdomme og sprøjtegifte for diabetes – blandt andet. Hertil kommer truslen fra cocktaileffekten af alle disse forureninger.

En rapport fra Miljøministeriet og forskere har for nylig fastslået, at rensning af drikkevandet vil koste 6 – 18 mia. kr. Landbruget er en mega trussel både mod drikkevand og samfundsøkonomi.

”Den grønne Trepert” tilsigter heroverfor at skabe mere plads til natur og reducere gødnings-udledning gennem udtag af 390.000 hektar landbrugsjord, hvilket i sig selv er positivt. Men bortset fra spørgsmålet om, hvorvidt og i hvilket omfang dette realiseres samt ikke mindst, om det i sig selv er tilstrækkeligt, så truer landbrugets planer om at udvide med yderligere 10 millioner mere svin med at neutralisere disse tiltag.

Også en stor klimabelastning.

Den grønne Trepert har også som erklæret hensigt at reducere det konventionelle landbrugs klimabelastning gennem udledning af drivhusgasser. Men afgiften er med 125 kr. pr. ton udledt CO₂e i 20230 er seks gange lavere end for industrien og indføres tilmed først i 2030, så den positive effekt på udledningen af landbrugets klimagasser bliver i bedste tilfælde minimal. Og det er ikke forureneren – landbruget -, der betaler: Landbruget friholdes, idet skatteborgerne får lov at betale. Ifølge planen selv 44 mia. kr., men ifølge uafhængige eksperter mellem 50 og 60 mia. Aftalen er dermed for lidt, for sen og for dyr.

Og tilmed freder ”Den grønne Trepert” reelt svinelandbruget. Det store miljø og klimaproblemer er jo antallet af dyr i landbruget, men ”Den grønne Trepert” rummer ingen grænse for antallet af dyr i landbruget, men indbefatter tværtimod en ”opmuntring” til svineproduktionen i form af en økonomisk præmie pr. slagtet svin (i Danmark).

Oven heri kommer, at Danmarks ”klimavagthund” vurderer, at klimamålene på landbrugsområdet frem til 2030 IKKE vil blive nået, grundet mangelfuld opfyldelse gennem frivillige aftaler af ”Den grønne Trepert”. Tankevækkende nok har det i Klimarådet udløst overvejelser om at sætte yderligere tvang på landbruget gennem højere klimaafgifter i form af bl.a. satsen 750 kr. pr. ton CO₂e.

Landbrugets nærmeste lider – dyr og mennesker.

Landbruget vil gerne fortælle en historie om, at ”vi skaber fødevarer til danskerne.” Men intet er længere fra sandheden. Ikke bare anvendes størstedelen af landbrugsarealet til produktion af dyrefoder, men størstedelen af den enorme svineproduktion går til eksport. Hvor det danske landbrug ikke konkurrerer på kvalitet, men på lav pris.

Prisen herfor betaler ikke mindst grisene i svinelandbruget. De spærres inde i kæmpe dyrefabrikker, med meget lidt plads, hvilket ifølge landbruger nødvendiggør halekupering og – for søernes vedkommende – ovenikøbet fiksering store dele af tiden, hvorfor de får brok, sår osv. Og fordi svinene er fremavlet til at føde flere grise end de har pater, pumpes de alt for mange smågrise med penicillin, men alligevel dør (naturligvis) dagligt 25 – 30.000 af dem.

Også mennesker i landbrugets vold lider under svinelandbruget. I landdistrikterne lider de under, at de små gårde forsvinder og at gårdene bliver lagt sammen til industrier uden mennesker - ud over de få, der betjener maskinerne. Landdistrikterne er reelt blevet til industriområder, men uden at det giver særligt mange arbejdspladser lokalt - slagterierne fx ligger langt væk eller er sågar flyttet til lavtlønslande. Og oven i kæmper landdistrikterne med stor gener i form af gylle stank, nitrat – og algebelægninger, sprøjterester, tung trafik fra maskiner og store, døde monokultur-marker uden liv, mens fugle og insekter forsvinder.

Landbruget på støtten.

Landbrugets interesseorganisation, ”Landbrug og Fødevarer”, vil gerne som modbillede fremstille landbruget som en hjørnesten i samfundsøkonomien. Men landbruget som primærerhverv beskæftiger kun under 2½ pct. af arbejdsstyrken i Danmark (og tilmed for en betydelig dels vedkommende underbetalte udlændinge på korte ophold) og bidrager med kun 1,2 pct. af BVT meget lidt til værdiskabelsen i Danmark. Selv

inkl. de store landbrugsselskaber bliver det kun til 3,1 pct. af BVT og 3,8 pct. af beskæftigelsen.

Tilmed er landbruget i sig selv en dårlig forretning, der i lange perioder kun er blevet holdt oppe af massiv offentlig støtte. Og landbruget er en underskudsforretning for samfundet: Det offentliges udgifter til støtte og anden udgiftsdækning for landbruget, inkl. landbrugsselskaberne, andrager omkring 15 ½ mia., mens landbrug + selskaber årligt kun betaler omkring 7½ mia. kr. i skatter. Der er altså for det offentlige et årligt underskud på landbruget på 8 mia. kr.

Hertil kommer de af landbruget ubetalte, men massive omkostninger for samfundsøkonomien, som foranlediges af landbrugets mange skadevirkninger, ”eksternaliteter”: Miljøforringelse, klimaforandringer, sundhedsskader, tab af biodiversitet/natur osv. Opgjort i dagens priser løber disse omkostninger herved op i yderligere mellem 22½ og 31½ mia. kr. årligt – oven i statsstøtten (middeltal 27 mia kr).

Uforholdsmæssig stor politisk indflydelse.

Man kan undre sig over, at landbruget har fået lov at udvikle sig sådan. Landbruget af i dag er en industri, men andre industrivirksomheder i Danmark er kraftigt reguleret - også af EU - og har stort set fået styr på deres forurening ved kilden. Landbruget derimod har kunnet smyge sig udenom”.

Det skyldes ikke mindst, at landbruget i forhold til sin reelt lille økonomiske betydning har en uforholdsmæssig stærk politisk indflydelse. Landbruget – og ikke mindst de store svinebaroner – finansierer en stor og stærk lobbyorganisation, ”Landbrug og Fødevarer”, som i sig selv har fået sig selv centralt placeret i det politiske system. Men nok så vigtigt har landbruget oveni en ”politisk arm”, partiet ”Venstre”, der i kraft af sin centrale placering i den borgerlige lejr og på Christiansborg effektivt har beskyttet landbruget mod regulering og mod at skulle betale for sin forurening. Tilmed har landbruget nu fået en yderligere beskytter i Inger Støjbergs ”Danmarks Demokrater”.

Brug for et alternativ i form af økologi.

Samtidig med at konventionelt landbrug bør stoppes og trænges tilbage, er der brug for et alternativ, der er mindre belastende for miljø og klima og mere skånsom for dyr og natur.

Økologisk landbruget kan være et sådant alternativ, ikke mindst for drikkevandet, med 25 – 50 procent mindre kvælstofudledning og totalt forbud mod sprøjtegift. Også for klimaet vil det være mellem 25 og 33 procent mindre belastende.

For biodiversiteten giver økologisk landbrug en gevinst på 30 procent flere vilde dyr og planter. Og for landbrugets egen dyr giver det en gevinst med frit udeliv.

Det bør der gøres!

Svinelandbruget er blevet en gøgeunge i Danmarks rede, der fortrænger og ødelægger alt omkring sig. Der er altså en kæmpe behov for et opgør med svinelandbruget og dets politiske beskyttere.

Der er behov for:

- et stop for etablering af nye og udvidelse af eksisterende svinefarme og på sigt for nedbringelse af antallet af svin
- udvidelse af beskyttede naturområder og naturnationalparker på bekostning af landbrugsarealer og for ophævelse af kommunernes pligt til i kommuneplanerne at reserver arealer til landbrug
- stramning af miljøkrav til landbruget vedr. udledning af kvælstof mm og for markant reduktion af brug af sprøjtegifte samt indførelse af et nationalt sprøjteforbud og etablering af grundvandsparker
- langt mere effektiv tilrettelæggelse af kontrol med dyrevelfærd og mere effektiv sanktionering af overtrædelse samt skærpelse af dyrevelfærdskrav: Mere plads til grisene, håndhævelse af forbud mod halekupering, forbud mod bøjlefiksering.

- genindførelse af kommunernes ret til at afvise nye svinefarme og udbygning af eksisterende, skrappe lokale miljøregler og håndhævelse heraf og erstatning til lokale beboere for tab af ejendomsværdi pga nærhed til svinefarm(e).
- Og økologisk landbrug bør fordobles frem til 2030.

INDHOLDS FORTEGNELSE.

FORORD.....	3
INTRODUKTION TIL RAPPORTEN (Resume).....	6
<i>(Konventionelt) landbrug er en "gøgeunge i reden".</i>	7
<i>Landbruget er en kæmpe miljøbelastning.</i>	8
<i>En trussel mod rent drikkevand.</i>	8
<i>Også en stor klimabelastning.</i>	9
<i>Landbrugets nærmeste lider – dyr og mennesker.</i>	10
<i>Landbruget på støtten.</i>	10
<i>Uforholdsmæssig stor politisk indflydelse.</i>	11
<i>Brug for et alternativ i form af økologi.</i>	12
<i>Det bør der gøres!</i>	12
INDHOLDS FORTEGNELSE.....	14
GENEREL INDLEDNING.....	45
<i>I. Landbrugets positive og negative effekter.</i>	46
<i>Der var engang....</i>	46
<i>Bidrag til økonomien fra det moderne landbrug.</i>	47
<i>Landbruget i dag - en stigende belastning for klima og miljø.....</i>	48
<i>Landbruget – ringe plads til natur, biodiversitet og dyrevelfærd.....</i>	49
<i>"En gøgeunge" i reden?</i>	50
<i>II. Rapportens opbygning.</i>	51

<i>Del I. Strukturen i det moderne konventionelle landbrug og udviklingen hertil: "Fra alsidige familiebrug til koncerner af industri- og fabrikslandbrug – domineret af svineindustrien".</i>	51
<i>Del II. Det konventionelle landbrugs økonomiske og politiske betydning: "Økonomisk på støtten og skrumpende betydning, men med uforholdsmæssig stor politisk indflydelse."</i>	52
<i>Del III: Det konventionelle landbrugs negative økonomiske eksternaliteter: Klima og miljøforurening! "Landbrugets gylle er en voldsom belastning for klima og miljø"!</i>	53
<i>Del IV: Andre negative sider af konventionelt landbrug: "Natur, biodiversitet og dyrevelfærd samt lokalsamfund betaler også prisen for svineproduktionens amokløb"</i>	54
<i>Appendiks om "Økologisk landbrug: Et alternativ!"</i>	55
<i>Del V: Generel sammenfatning og konklusion: "Landbruget – en gøgeunge i reden!"</i>	55
III. Præciseringer, opdateringer og ændringer.	56
DEL I: STRUKTUREN I DET MODERNE KONVENTIONELLE (SVINE)LANDBRUG OG UDVIKLINGEN HERTIL: "Fra alsidige familiebrug til industrialiseret fabrikslandbrug domineret af "svineindustrien".	57
<i>Indledning til del I.</i>	58
KAP. 1. PRODUKTION, STRUKTUR OG EJERFORHOLD I LANDBRUGET AF IDAG: "60 pct. af Danmarks areal anvendes mest til svinefoder".	59
1.1. Landbruget har 60 pct. af Danmarks areal.	60

1.1.1. <i>Det dyrkede land.</i>	60
1.1.2. <i>Dansk plantelandbrug dyrker foder.</i>	61
1.1.3. <i>Begrænset fødevareproduktion til mennesker.</i>	62
1.1.4. <i>EU' s mest opdyrkede land – og verdens næstmest.</i>	63
1.2. Den animalske produktion: Vi vælter os i svin.	64
1.2.1. <i>Den samlede husdyr bestand.</i>	64
1.2.2. <i>Svineproduktionen: Landbrugets "guldæg".</i>	64
1.2.3. <i>Det mest svinetætte og det mest kødproducerende land i EU.</i>	66
1.2.4. <i>Og vi skal have endnu flere svin og svinebrug.</i>	68
1.2.5. <i>Forsyner vi verden med fødevarer?</i>	68
1.3. Landbrugets struktur: Stærk koncentration af ejerskab.	70
1.3.1. <i>Antal bedrifter i Danmark.</i>	70
1.3.2. <i>Størrelse af bedrifter i Danmark sammen holdt med EU i øvrigt.</i>	71
1.3.3. <i>Ejendomskoncentration i Danmark.</i>	72
1.4. En ny "overklasse" på landet med rigtig store jordbesiddere og "svinebaroner".	73
1.4.1. <i>Den nye godsejerklasse.</i>	73
1.4.2. <i>De største svineproducenter: "Svinebaronerne".</i>	74
1.5. Ejendomsformer og ejerkaraktistika i dansk landbrug.	75
1.5.1. <i>Selvejet er stadig det mest almindelige - endnu.</i>	75
1.5.2. <i>Udenlandsk ejerskab er rykket ind.</i>	77
1.5.3. <i>Landbrugernes alder og køn i Danmark og sammenlignet med EU i øvrigt: "Danske landbrugere er aldrende landMÆND"</i>	77

1.6. De store landbrugsselskaber er blandt landets store.	79
1.6.1. <i>Fra danske andelsselskaber til multinationale koncerner.</i>	79
1.6.2. <i>De største landbrugsselskabers omsætning.</i>	80
1.6.3. <i>Landbrugsmonopoler?</i>	81
1.7. Afrunding: I det konventionelle landbrug sidder svinebaroner i førersædet.	84
<i>Vi vælter os i svin – til udlandet.</i>	84
<i>Ny overklasse på landet af ”Svinebaroner”.</i>	85
<i>Landbrugsselskaber landbrugets forlængede arm.</i>	85
<i>Bør udpegningen af ”særligt værdifulde landbrugsområder” ophæves?</i> 86	
Billede: Store svinefabrikker er den dominerende bedriftstype i det moderne danske landbrug.	87
KAP. 2. STRUKTURUDVIKLING SIDEN 2.	
VERDENSKRIG I DET KONVENTIONELLE	
LANDBRUG: ”Udviklingen er gået fra små, alsidige familiebrug til store industri – og fabrikslandbrug.”	
2.1. Udviklingen i antal og størrelse af bedrifter.	89
2.1.1. <i>Antal landbrugsbedrifter.</i>	89
2.1.2. <i>Heltidslandmænd.</i>	90
2.1.3. <i>Forpagtning</i>	91
2.1.4. <i>De største brug.</i>	91
2.2. Specialisering i landbruget.	92
2.2.1. <i>Specialisering i henholdsvis planteavl respektive dyrehold.</i>	92

2.2.1.1 Spaltning mellem planteavl og dyrehold.....	93
2.2.1.2 Opdeling i forskellige former for dyrehold.....	93
2.2.2. <i>Stigende størrelse af specialiserede brug.</i>	94
2.3. <i>Udviklingen i produktionsmetoderne generelt.</i>	95
2.3.1. <i>Mekanisering.</i>	96
2.3.2. <i>"Kemificering" af planteavl gennem kunstgødning og sprøjtegifte.</i>	97
2.3.2.1. Kunstgødning.....	97
2.3.2.2. Sprøjtegifte.....	98
2.3.2.3. Antibiotika i svineproduktionen.	99
2.4. <i>Produktionsudviklingen indenfor de enkelte driftsgrene.</i>	100
2.4.1. <i>Voldsom forøgelse og koncentration af svineproduktionen/svineholdet.</i>	101
2.4.2. <i>"Effektivisering" af planteavl.</i>	103
2.4.3. <i>Reduktion af kvægholdet.</i>	104
2.5. <i>Også strukturudvikling mod stordrift indenfor landbrugsselskaberne.</i>	105
2.5.1. <i>Mejeribranchen.</i>	106
2.5.2. <i>Slagteribranchen.</i>	106
2.6. <i>Afrunding: Udvikling fra små alsidige familiebrug til store, specialiserede industri – og fabrikslandbrug.</i>	107
<i>Voldsom koncentration.</i>	107
<i>Stærk specialisering mod industri – og fabrikslandbrug.</i>	108
<i>Svineproduktion på speed.</i>	108
<i>Brug for et svinestop.</i>	109

Billeder: Landbruget er blevet mekaniseret og industrialiseret. 110

DEL II: DET KONVENTIONELLE

(SVINE)LANDBRUGS ØKONOMISKE OG

POLITISKE BETYDNING: ”Økonomisk på støtten og skrumpende samfundsøkonomisk betydning, men med uforholdsmæssig stor indflydelse.”111

Indledning til del II. 112

KAP. 3. LANDBRUGETS DRIFTSØKONOM HAR I

LANGE PERIODER VÆRET PAUVER. 113

3.1. Landbrugets produktionsværdi og indtjening: ”Pauver driftsøkonomi” 113

3.1.1. *Landbrugets produktionsværdi.*..... 114

3.1.2. *Beskeden afkastningsgrad.*..... 115

3.1.3. *Landbrugets driftsresultater afhængig af støtte.* 116

3.2. Udviklingen i jordpriser for og gæld i landbruget: ”Gældsat til langt op på taget”. 118

3.2.1. *Udvikling i jordpriserne.*..... 118

3.2.2. *Høj gældsætning af landbruget i Danmark sammenlignet med EU i øvrigt.* 120

3.3. Afrunding: Landbrugets driftsøkonomi har i store perioder været pauver. 122

*Landbrugets driftsresultater har i lange perioder ikke været prangende.*122

Dansk landbrug er mere end almindeligt i EU forgældet. 123

***BOKS: FORSKELLIGE DEFINITIONER PÅ OG
OPGØRELSE AF, HVAD DER FORSTÅS VED
”LANDBRUGET”?***..... 125

Primærerhvervet..... 125

Landbrugskomplekset..... 125

Fødevareklyngen. 126

Diskussion og kritik. 126

***KAP. 4. LANDBRUGETS SAMFUNDS-ØKONOMISKE
BETYDNING: ”Landbrugets betydning er på skrump.”***
..... 128

***4.1. Landbrugets bidrag til BNP: ”Fra hjørnesten til
underordnet rolle i økonomien”*** 129

4.1.1. Landbrugets aktuelle bidrag til Danmarks samlede BVT..... 129

4.1.1.1. ”Primærerhvervets” bidrag til BVT.....129

4.1.1.2. Bidraget til BVT fra ”fødevarekomplekset”.....130

4.1.1.3. BVT af ”fødevareklyngen”.131

4.1.2. Udviklingen i landbrugets bidrag til værdiskabelsen (BVT). 132

4.1.2.1. Udviklingen i BVT fra ”primærerhvervet”.132

4.1.2.2. Udviklingen af ”Fødevarekompleksets” bidrag til BVT.....133

4.1.2.2. ”Fødevareklyngens” bidrag til BVT gennem tiden.....134

4.2. Landbrugseksporten: ”En opreklameret størrelse?” 135

4.2.1. Landbrugets aktuelle bidrag til Danmarks eksport. 135

4.2.1.1. Aktuelt eksportbidrag fra ”primærerhvervet”.135

4.2.2.2. ”Fødevarekompleksets” bidrag til eksporten idag.....136

4.2.2.3. Eksportbidraget 2024 fra ”fødevareklyngen”.136

4.2.2. Udviklingen i landbrugets bidrag til Danmarks eksport. 138

4.2.2.1. Udviklingen i eksporten fra "fødevareklyngen".	138
4.2.2.2. Udviklingen i "fødevarekompleksets" eksport.	138
4.2.2.3. Udviklingen i bidraget til eksporten fra "primærerhvervet".	139
4.3. Beskæftigelsen i Landbruget: "Landbruget i dag beskæftiger kun ganske få".	140
4.3.1. Landbrugets aktuelle beskæftigelse.	140
4.3.1.1. Beskæftigelsen i dag i primær-erhvervet.	140
4.3.1.2. "Fødevarekompleksets" beskæftigelse 2024.	141
4.3.1.1. Aktuell beskæftigelse i "fødevareklyngen".	142
4.3.2. Udviklingen i landbrugets beskæftigelse.	143
4.3.2.1. Beskæftigelsen siden 1950 i landbruget som primærerherv.	143
4.3.2.2. Beskæftigelsen siden 1966 i "fødevarekomplekset".	145
4.3.2.3. Udviklingen af beskæftigelsen siden 1970 i "fødevareklyngen".	146
4.4. Afrunding: Landbrugets samfundsøkonomiske betydning er på skrump!	147
Landbruget forsøger sig med "kreativ statistik".	147
Landbrugets samfundsøkonomiske betydning er lille.	147
KAP. 5. LANDBRUGETS BIDRAG TIL OG TILSKUD FRA DET OFFENTLIGE: "Landbrugsstøtten overstiger skatte-betalingen stort."	149
5.1. Landbrugets skattebetalinger.	150
5.1.1. Hvad betaler landbruget aktuelt i skat?	150
5.1.2. Udviklingen i landbrugets samlede skattebetalinger.	153
5.1.3. Landbruget har store skatterabatter, især på ejendomskat.	155
5.2. Dansk landbrug er på støtten.	156
5.2.1. Den danske landbrugsstøtte generelt.	156

5.2.1.1. Den direkte danske landbrugsstøtte.	157
5.2.1.2. Indirekte landbrugsstøtte.	158
5.2.1.3. Sammenfatning af støtte til landbruget.	159
5.2.2. <i>Fordeling i landbruget af landbrugsstøtten.</i>	160
5.2.3. <i>Dansk landbrug mere på støtten end meget af EU.</i>	161
5.3. Afrunding: Dansk landbrug er ”på støtten”:	163
<i>Landbrugsstøtten overstiger langt erhvervets skattebetalinger.</i>	163
<i>Den massive landbrugsstøtte udtryk for et politisk paradoks.</i>	163
<i>Billede: Landbruget er på støtten.</i>	165
<i>BOKS: ØKONOMISK TEORI OM EKSTERNALITETER.</i>	166
<i>Hvad er eksternaliteter?</i>	166
<i>Eksempler på eksternaliteter.</i>	166
<i>Offentlig regulering af eksternaliteter.</i>	167
<i>Eksternalitetsbegrebets relevans for landbruget.</i>	168
<i>KAP. 6. DET KONVENTIONELLE LANDBRUGS EKSTERNALITETER: ”Konventionelt landbrug påfører samfundet store eksterne omkostninger og er en dårlig forretning for samfundet.”</i>	169
<i>6.1. Landbrugets eksternaliteter</i>	170
6.1.1. <i>Hvilke eksternaliteter kan tilskrives landbruget?</i>	170
6.1.2. <i>Skadevirkninger som følge af landbrugets eksternaliteter?</i>	171
6.1.2.1. <i>Klimaforandringer som følge af udledning af drivhusgasser.</i>	171
6.1.2.2. <i>Foringelse af vandmiljøet som følge kvælstof og fosforudledning på markerne.</i>	172

6.1.2.3. Forgiftning af drikkevandet på grund af giftsprøjtning af marker...	172
6.1.2.4. Sundhedsskader på grund af udledning af ammoniak og andre stoffer.	172
6.1.2.5. Tab af biodiversitet/natur	173
6.1.2.6. Antibiotikaresistens hos dyr og mennesker som følge af anvendelsen af antibiotika i dyreproduktionen	173
6.1.3. Omkostninger ved landbrugets eksternaliteter overvæltet på andre.	174
6.2. Hvilke samfundsøkonomiske omkostninger afstedkommer eksternaliteterne?	175
6.2.1. Samfundsøkonomisk størrelse af fire af landbrugets største eksternaliteter.	175
6.2.2. Beregninger af andre af landbrugets eksternaliteter.....	178
6.2.3. Sammenfatning af samfundsøkonomiske omkostninger ved landbrugets eksternaliteter.....	179
6.3. Landbruget netto - en underskudsforretning for det danske samfund.	181
6.3.1. Skatteindtægter fra landbruget kontra offentlige tilskud til det, inkl. EU - støtte.....	181
6.3.2. Samlede samfundsmæssige omkostninger til landbruget, inkl. skatteunderskud og eksternaliteter.....	183
6.3.3. Landbruget en mere end tvivlsom forretning for det danske samfund.....	184
6.3.3.1. Primærerhvervet - en dundrende underskudsforretning.	184
6.3.3.2. Landbrugskomplekset – dyrt bidrag til samfundsøkonomien.	185
6.4. Afrunding: Pga store, dyre eksternaliteter er landbruget ”en samfundsøkonomisk underskudsforretning”!	187
Landbruget på støtten.	187

<i>Landbrugets eksternaliteter på samfundet store omkostninger.....</i>	187
<i>Landbruget er en underskudsforretning.</i>	188
<i>Billede: Fødevareminister Jakob Jensen: Landbrugets selverklærede ”hjælperytter”.</i>	189
<i>KAP. 7. LANDBRUGETS POLITISKE INDFLYDELSE: ”Massiv lobbyvirk-somhed og partiet Venstre som L&F’ s ”politiske arm” giver uforholdsmæssig stor indflydelse.”</i>	190
<i>7.1. Landbrugets interessevaretagelse og lobbyvirksomhed.</i>	191
<i>7.1.1. Landbrug og Fødevarer – organisationen og dens rolle.....</i>	191
7.1.1.1. L&F’ s formål og opbygning.	191
7.1.1.2. SEGES.....	193
<i>7.1.2. L&F’ s lobbyvirksomhed overfor det politiske system og forvaltningen.</i>	194
7.1.2.1. L&F’ s ressourcer.	194
7.1.2.2. Det politiske lobbyarbejds virkemidler.	197
<i>7.1.3. Landbrug og Fødevarers medie - og offentlighedsstrategi.</i>	199
7.1.3.1. ”Maksimal problematisering”.	200
7.1.3.2. Skyd budbringeren.....	202
7.1.3.3. Misinformation.....	202
<i>7.2. Landbrugets politiske indflydelse gennem ”Venstre”:</i>	
<i>”Venstre er landbrugets politiske arm”.</i>	204
<i>7.2.1. Landbrugets bånd til og repræsentation i partiets Venstre.</i>	204
<i>7.2.2. Landbrugets repræsentation i og tilknytning til Venstre i dag..</i>	205
<i>7.2.3. Landbrugets og Venstres markedsøkonomiske tilgang</i>	208

7.3. Liberalisering af landbrugslovgivningen har medført vild strukturudvikling.	209
7.3.1. Løkkes landbrugsreformer.	209
7.3.2. Thorning følger op.	211
7.3.3. Alvorlige konsekvenser af liberaliseringer.	212
7.4. Afrunding: Massiv lobbyvirksomhed og Venstre har givet landbruget uforholdsmæssig stor indflydelse.	213
Landbrug og Fødevarers tætte forbindelser til det politiske liv.	213
En aggressiv mediestrategi.	214
Venstre som ”Landbrug og Fødevarers” ” politiske arm”.	214
Især Venstre gennemførte i 10’erne vigtige liberaliseringer af landbrugslovgivningen.	214
DEL III: NEGATIVE EKSTERNALITETER VED DET KONVENTIONELLE (SVINE)LANDBRUGS KLIMA – OG MILJØFORURENING: ”Det konventionelle (svine)landbrug er en voldsom belastning for klima og miljø”.	217
Indledning til del III.	218
BOKS: DRIVHUSGASSER.	221
Drivhusgassers påvirkning af klimaet.	221
Typer af drivhusgasser.	221
De forskellige drivhusgassers effekt og oprindelse:	222
Kuldioxid (CO ₂).	222

<i>Metan (CH₄).</i>	222
<i>Lattergas (NO₂).</i>	223
<i>Fluorholdige gasser (CFC-gasser).</i>	223
<i>Vanddamp (H₂O).</i>	224
<i>De forskellige drivhusgassers betydning.</i>	224
<i>CO₂-ækvivalenter.</i>	224
<i>Derfor tælles co₂-optag i afgrøderne ikke med.</i>	225
<i>Derfor tælles udledning af andre drivhusgasser med.</i>	226
KAP. 8. LANDBRUGETS AKTUELLE	
<i>KLIMAPÅVIRKNING: ”Det konventionelle landbrug</i>	
<i>belaster klimaet voldsomt”</i>	227
8.1 Danmarks samlede aktuelle udledning af drivhusgasser og	
<i>landbruget andel heri:</i>	228
8.1.1. Samlet aktuel dansk udledning af drivhusgasser og landbrugets	
<i>andel heri.</i>	228
8.1.2. Fordeling på sektorer af samlet udledning i Danmark af	
<i>drivhusgasser 2023.</i>	228
8.2. Omfang, sammensætning af og kilder til landbrugets	
<i>aktuelle udledning af drivhusgasser (2023):</i>	230
8.2.1. Omfang og sammensætning af landbrugets aktuelle udledning af	
<i>drivhusgasser:</i>	230
8.2.2. Fordeling på kilder af landbrugets aktuelle udledning af	
<i>drivhusgasser.</i>	231
8.2.2.1 Kilder til udledning af CO₂ fra landbruget.	
	232
8.2.2.2 Kilder til udledning af metan.	
	233

8.2.2.3 Kilder til udledning af lattergas.....	234
8.3. Sammenligning med EU i øvrigt.	235
8.4. Afrunding: Landbruget i Danmark er et af EU's mindst klimaeffektive.	237
<i>Landbruget har de næststørste klimaemissioner.</i>	237
<i>Dansk landbrug en større klimasynder end de fleste EU – lande.....</i>	238
KAP. 9. DEN HISTORISKE UDVIKLING I	
LANDBRUGET KLIMABELASTNING: ” Landbrugets andel af Danmarks drivhusgasser vokset og vokset”.....	
9.1. Udviklingen i Danmarks udledning af drivhusgasser og landbruget andel heri:	239
9.1.1. <i>Udviklingen i dansk udledning af drivhusgasser og i landbrugets andel heraf.</i>	240
9.1.2. <i>Sektorfordeling af udledning i Danmark af drivhusgasser.</i>	241
9.2. Udviklingen i landbrugets udledning af drivhusgasser:	242
9.2.1. <i>Udviklingen i omfanget.</i>	242
9.2.2. <i>Udviklingen i sammensætningen.....</i>	244
9.3. Afrunding: Dansk landbrug i en årrække været ikke – bæredygtigt.	245
<i>Landbrugets andel af udledningen af drivhusgasser er steget.</i>	245
<i>Inkl. arealudledninger er landbrugets emissioner IKKE faldet de seneste 10 – 15 år.....</i>	245
KAP. 10. FREMTIDIGE EMISSIONER FRA	
LANDBRUGET?: ”Langt mere ambitiøs reduktion påkrævet”.....	
	246

10.1. Danmarks klimamål generelt og for landbrugssektoren:	247
10.1.1. Danmarks mål for emissionsreduktion generelt.....	247
10.1.2. Danmarks klimamål for landbrugssektoren specifikt.....	247
10.2. Danmarks opfyldelse af klimamål ifølge SVM – regeringen og Klimaministeriet:	248
10.2.1. Danmarks generelle opfyldelse af klimamålene – den officielle vurdering.....	249
10.2.2. Danmarks opfyldelse af klimamålene for landbrugssektoren – den officielle vurdering.....	251
10.3. Klimarådet vurderer, at Danmarks klimamål næppe opfyldes!	253
10.3.1. Klimarådet: ”Udledningerne i 2030 vurderes at blive højere end i regeringens fremskrivning”.....	253
10.3.2. Klimarådets kritik af bl.a utilstrækkelig målopfyldelse for landbruget.	254
10.3.3. Klimarådets krav til bedre målopfyldelse for landbruget:.....	257
10.3.3.1 Behov for ændring af klimaindsatsen i og for landbruget:	257
10.3.3.2. Klimarådets krav til ændring af klimaindsatsen i og for landbruget:	259
10.4. Hvad kan der gøres for at sikre opfyldelse af klimamål på landbrugsområdet?	261
10.5. Afrunding: Opfyldelse af klimamålet nås ikke med frivillige aftaler, men kræver højere afgifter på landbruget.	263
Klimarådet: Stor risiko for at klimamål ikke opfyldes på landbrugsområdet.....	263
Hvad der bør gøres: Højere klimaafgifter på landbruget.....	264

***BOKS: LANDBRUGSGØDNINGENS PÅVIRKNINGER
AF VANDMILJØET. 265***

Kvælstof (N). 265

Nitrat (NO₃). 266

Ammoniak (NH₃). 267

Fosfor (P). 267

Havdød som følge af kvælstofudledning. 269

***KAP. 11. LANDBRUGSGØDNINGENS FORURENING
AF HAVMILJØ OG ATMOSFÆRE: "Gylle er en mega
trussel mod miljøet"! 270***

***11.1. Landbrugets forurening af vand med kvælstof (nitrat) og
fosfor. 271***

11.1.1. Udvaskning fra landbrugets gødning..... 271

11.1.1.1. Udvaskning af kvælstof og (skade)virkningerne herfra.271

11.1.1.2. Kilder til forurening med nitrat og ammoniak.....273

11.1.1.3. Forurening med fosfor.....274

***11.1.2. Skadevirkninger af landbrugets miljøforurening med kvælstof,
nitrat, ammoniak og fosfor. 275***

11.1.2.1. Skadevirkningerne af kvælstof mm.276

11.1.2.2. Skadevirkningerne fra nitrat og ammoniak.278

11.1.2.3 Skadevirkningerne af fosfor.279

***11.1.3. Det aktuelle omfang af landbrugets miljøforurening med
kvælstof, nitrat og fosfor. 280***

11.1.3.1 Aktuelt omfang af udledning af kvælstof.280

11.1.3.2 Aktuelt omfang af udledning af nitrat.282

11.1.3.3 Aktuelt omfang af udledning af ammoniak.....282

11.1.3.4 Aktuelt omfang af fosforforureningen.....	283
<i>11.2. Den historiske udvikling i landbrugets kvælstof og fosforforurening.</i>	283
11.2.1. Udviklingen for kvælstof og nitrat.	284
11.2.2. Udviklingen for luftbåren kvælstof og ammoniak.	285
11.2.3. Udviklingen i udledningen af fosfor.	286
<i>11.3. Reguleringen af landbrugets miljøbelastning og udviklingen heri.</i>	290
11.3.1. Reguleringen af landbrugets udledning af kvælstof, nitrater mm.	290
11.3.1.1. De lovmæssige bestemmelser vedr. kvælstof.	290
11.3.1.2. Udmøntningen – eller mangel på samme – af EU's "Vandrammedirektiv".	292
11.3.2. Regulering af landbrugets fosforudledning.	295
11.3.2.1. Reguleringsgrundlag og – mekanismer.	295
11.3.2.2. Implementering.....	296
<i>11.4. Hvordan tegner landbrugets udledning af kvælstof mm fremover og hvad bør gøres?</i>	297
11.4.1. Udsigterne fremover for landbrugets udledning af kvælstof mm?	297
11.4.1. Udsigterne for landbrugets udledning af kvælstof, jf. "Den grønne Trepert".....	297
11.4.1.1. Mål og effekter af "Grøn Trepert" og "Politisk aftale om landbrugets kvælstofudledning".	298
11.4.1.2. Giver tiltagene tilstrækkelige reduktioner?	299
<i>11.4.2. Hvad bør gøres for sikre tilstrækkelig reduktion af landbrugets udledninger af kvælstof og fosfor?.....</i>	301
11.4.2.1. Krav til fremtidig udledning af kvælstof mm.	302
11.4.2.2. Krav til fremtidig udledning af fosfor mm.....	302

<i>Landbruget ansvarlig for 70 pct. af kvælstofudledning.</i>	303
<i>Landbrugets udledninger af kvælstof mm har store skadevirkninger.</i>	304
<i>Det danske vandmiljø bruges af landbruget som kloak.</i>	304
<i>Er "Den grønne Trepert" mm tilstrækkeligt?</i>	305
<i>Billede: Gyllespredning på markerne.</i>	306
KAP. 12. DET KONVENTIONELLE LANDBRUGS MILJØPÅVIRKNING GENNEM UDLEDNING AF SPRØJTEGIFTE: "Landbrugets brug af sprøjtegifte er en alvorlig trussel, især mod drikkevandet!".....	
12.1. Landbrugets forurening gennem brug af sprøjtegifte.	307
12.1.1. Landbrugets brug af sprøjtegifte.....	308
12.1.1.1. Hvad er sprøjtegifte?	308
12.1.1.2. Typer af pesticider.	309
12.1.1.3. Anvendelse og udbredelse af sprøjtegifte.	309
12.1.2. Skadevirkninger af landbrugets brug af sprøjtegifte.	311
12.1.2.1. Pesticidrester i fødevarer og foder.	311
12.1.2.2. Skadevirkninger for sundhed og helbred.....	312
12.1.2.3. Skadevirkninger på biodiversitet.....	313
12.1.3. Det aktuelle omfang af det konventionelle landbrugs brug af sprøjtegifte.....	314
12.1.3.1. Aktuelt omfang af anvendelse af pesticider i landbruget.	314
12.1.3.2. Aktuelt omfang af konstaterede skadevirkninger.	317
12.2. Den historiske udvikling i det konventionelle landbrugs brug af sprøjtegifte og i skadevirkningerne herfra.	318
12.2.1. Udviklingen i salg til og anvendelse af sprøjtegifte i landbruget.	319
12.2.2. Udviklingen i skadevirkninger: Grundvand og drikkevand. ...	321

12.3. Reguleringen af landbrugets brug af sprøjtegifte, udviklingen heri og hvad bør der gøres? 323

12.3.1. Myndighedshåndtering af landbrugets brug af sprøjtegifte.... 323

12.3.1.1. Godkendelse.....323

12.3.1.2. Grænseværdier.324

12.3.1.3. Overvågning.....325

12.3.2. Udviklingen i implementeringen heraf. 326

12.3.2.1. Første pesticidhandlingsplaner: Ambitioner indfries kun delvist. ..326

12.3.2.2. VK – regeringerne: Pesticidhandling syltes.327

12.3.2.3. Aktuelt skridt mod PFAS – pesticider.328

12.4. Afrunding: Det konventionelle landbrugs brug af sprøjtegifte er en alvorlig trussel mod miljøet, især mod drikkevandet! 330

Pesticider vandrer videre i afgrøderne. 331

Landbrugets pesticider truer rent drikkevand..... 331

Det bør der gøres. 331

Billede: Der sprøjtes. 333

DEL IV: ANDRE NEGATIVE SIDER AF (SVINE)LANDBRUGET: ”Natur, biodiversitet og dyrevelfærd samt lokalsamfund betaler prisen for svineproduktionens amokløb”.334

Indledning til del IV. 335

BOKS: NATURA 2000 beskyttede naturområder..... 336

Naturhensyn i forvaltningen. 336

Hvad er Natura 2000. 336

<i>Hvad er målet med programmet?</i>	337
<i>Definition af "gunstig bevaringsstatus".</i>	337
<i>KAP. 13: LANDBRUGETS PÅVIRKNING AF NATUR OG BIODIVERSITET: "Det konventionelle landbrug fortrænger natur og dyreliv"!</i>	339
<i>13.1. Natur og biodiversitet får ingen plads.</i>	339
<i>13.1.1. Ringe plads til (beskyttet) natur.</i>	339
13.1.1.1. Naturen marginaliseret af landbrugsdrift.	340
13.1.1.2. Danmark på sidste plads i EU.....	340
<i>13.1.2. Habitater og arter under voldsom pres.....</i>	342
13.1.2.1. Flere og flere naturtyper og arter med ugunstig status ifølge Natura 2000.....	342
13.1.2.2. Mange truede og rødlistede arter.....	343
<i>13.2. Landbrugsdriftens skadevirkninger på natur og biodiversitet.</i>	345
<i>13.2.1. Oversigt over landbrugets skadevirkninger på natur og biodiversitet.</i>	345
<i>13.2.2. De forskellige skadevirkninger af landbruget på natur og biodiversitet.</i>	346
13.2.2.1. Mangel på (beskyttet) plads.	346
13.2.2.2. Mangel på kvalitet i tilbageværende naturområder.....	347
13.2.2.3. Manglen på store græssere.	347
13.2.2.4 Forurening og næringsstofbelastning.....	348
<i>13.3. Reguleringen af området.</i>	349
<i>13.3.1. Internationale og EU – bestemmelser samt dansk lovgivning og danske regler.</i>	349
13.3.1.1. Internationale regler.....	349

13.3.1.2. Internationale regler.....	350
13.3.2. Implementeringen af rammerne i Danmark.	352
13.3.2.1. Danske lovgivning og andre danske bestemmelser.....	353
13.3.2.2. Dansk udmøntning af EU - reglerne.....	353
13.3.2.3. Andre danske indsatser på biodiversitetsområdet.	354
13.3.3. Hvad bør der gøres for at fremme og sikre biodiversiteten? ...	356
13.3.3.1. En samlet "Biodiversitetslov".	356
13.3.3.2. Sikring af beskyttet natur.	356
13.3.3.3. Løft og målretning af finansieringen af biodiversitetsindsats.....	357
13.3.3.4. Øget reduktion af landbrugets kvælstofudledning for at sikre vandmiljøet.	358
13.3.3.5. Større naturnationalparker.....	359
<i>Afrunding: "Konventionelt landbrug fortrænger natur og biodiversitet"</i>	360
<i>Alt ringe plads til (vild) natur.....</i>	360
<i>Vilde habitater og arter under voldsomt pres.....</i>	360
<i>Landbruget skadevirkninger på natur og biodiversitet.</i>	360
<i>Manglende eller slap dansk regulering.</i>	361
<i>Hvad bør der gøres for at fremme og sikre natur og biodiversitet?</i>	362
<i>Billede: Naturen betaler prisen for landbrugets miljøforurening.</i>	363
<i>BOKS: DYREVELFÆRDSLOVEN om grise.</i>	364
<i>Lovens formål.</i>	364
<i>Grise.</i>	364
<i>Halekupering af grise.</i>	365
<i>Kastraktion.</i>	365
<i>Dødelighed.</i>	366

Fiksering af søer..... **366**

Rodemateriale..... **366**

KAP. 14: DYREVELFÆRD I

”FABRIKSLANDBRUGET”: ***”Der mangler i den grad dyrevelfærd i det konventionelle svinebrug!”*** **367**

14.1: Landbrug og Fødevarers ”officielle” syn på dyrevelfærden i landbruget. **367**

14.2. Dyrehold og dyrevelfærd i landbruget generelt. **369**

14.2.1. Dyreholdet i dansk landbrug. **369**

14.2.1.1. Stigende koncentration af animalsk produktion på færre bedrifter. **369**

14.2.1.2. Stor dyrebestand i dansk animalsk landbrug...... **370**

14.2.1.3. Antal ”producerede” dyr. **372**

14.2.2. Dyrevelfærden i landbruget generelt...... **373**

14.2.2.1. Kontrolinstanser og sanktioner. **373**

14.2.2.2. Resultater af de seneste års kontroller af dyrevelfærden i dansk landbrug...... **374**

14.3. Miserabel dyrevelfærd for grise i konventionelt landbrug. **376**

14.3.1. Stor dødelighed for pattegrise og søer. **376**

14.3.1.1 Høj pattegrisdødelighed...... **376**

14.3.1.2 Også dødelighed for søer er høj. **378**

14.3.2. Halekupering, kastration og anden ”selvmedicinsk behandling” fra landmændene af grise. **380**

14.3.2.1. Halekupering. **380**

14.3.2.2. Kastraktion m.m...... **381**

14.3.2.3. Brug af antibiotika. **382**

14.3.3. Grisenes hårde liv i konventionelle svinestalde. **383**

14.3.3.1. Alt for lidt plads...... **384**

14.3.3.2. Negative konsekvenser af alt for lidt plads.	385
14.3.4. Dyrevelfærden i dansk landbrug internationalt ringe.	386
14.3.4.1. Dyrevelfærden i dansk landbrug i bund i EU sammenhæng.	386
14.3.4.2. Også international bundplacering.	387
14.4. Lange transporter af levende dyr	389
14.4.1. Flere og flere levende grise eksporteres – og transporteres – ud af landet.	390
14.4.2. Iltmangel og overophedning.	392
14.4.3. Overtrædelser koster velfærd og liv.	394
14.5. Lovgivningen og reguleringen af området.	395
14.5.1. Myndigheder, regler og sanktionsmuligheder vedr. dyrevelfærd (for grise).	396
14.5.2.1. Myndigheder, regelgrundlag og sanktioner.	398
14.5.2.2. Tilrettelæggelse og udførelse af kontrollen med griseproducenterne.	399
14.5.2.3. Sanktionsvejledninger og sanktionsudstedelse.	400
14.5.3. Hvad bør der gøres?	402
14.5.3.1. Skærpet kontrol og sanktionspraksis.	402
14.5.3.2. Skærpede regler og lovgivning.	403
Generelt ikke høj dyrevelfærd i det konventionelle landbrug.	404
Høj dødelighed vidner om miserabel dyrevelfærd i det konventionelle svinebrug.	405
Andre eksempler på dårlig dyrevelfærd: Halekupering og kastraktion.	405
Dyrevelfærden i det konventionelle danske landbrug internationalt ringe.	406
Også forholdene under grisetransporter er ringe.	406
Ringede myndighedskontrol.	407

<i>Hvad bør gøres?</i>	407
<i>Billede: Bøjlefikserede søer.</i>	409
<i>BOKS: JURAEN OMKRING OPRETTELSE OG PLACERING AF SVINEFABRIKKER OG LOKAL REGULERING HERAF.</i>	410
<i>Det overordnede lovgrundlag.</i>	410
<i>Beskyttelse af borgerne (kun) igennem nationale standarder.</i>	410
<i>Husdyrgodkendelsesbekendtgørelsen og husdyrgødningsbekendtgørelsen om beliggenhed (af nye svinefabrikker):</i>	412
<i>Lugt-emissioner</i>	412
<i>Ammoniak.</i>	412
<i>Høringsregler.</i>	413
<i>KAP. 15: LANDBRUGET OG LOKALSAMFUNDENE: ”Også lokale beboere bøvler med svinelandbruget”.....</i>	415
<i>15.1. Omfattende lokale miljøgener fra svineproduktion og transport</i>	415
<i>15.1.1. Store lugtgener fra store svinefabrikker.....</i>	416
<i>15.1.2. Trafik og transport omkring svinefarme til gene for lokalsamfund.....</i>	416
<i>15.1.3. Også støjgener fra svinebrug plager de lokale.</i>	417
<i>15.2. Svineindustrien har store personlige sundhedsmæssige og økonomiske konsekvenser for de lokale beboere.</i>	417

<i>15.2.1. Negative sundhedsmæssige konsekvenser for lokale af nærliggende svinebrug.....</i>	418
<i>15.2.2. At være nabo til svinebrug har personlige negative økonomiske konsekvenser.</i>	419
15.3. Manglende demokratisk indflydelse på svinebrugenes oprettelse, placering og ekspansion.	419
<i>15.2.1. Kommuner kan ikke sige nej til svinebrug.</i>	420
<i>15.2.2. Begrænset lydhørhed for klager.</i>	421
15.4. Hvad kan der gøres?	422
<i>15.4.1. Råderet for kommuner/reelt nærdemokrati.</i>	422
<i>15.4.2. Store husdyrbrug skal lovgives som anden forurenende industri.</i>	422
<i>15.4.3. Rent drikkevand skal sikres.</i>	422
<i>15.4.4. Ændring af afstandskrav til naboer og lukning af store svineproduktioner tæt på landsbyer.</i>	423
<i>15.4.5. Dyrevelfærd skal vægte højere end økonomiske hensyn.....</i>	423
<i>15.4.6. Erstatning for værditab.</i>	423
<i>15.4.7. Mærkbare konsekvenser for overtrædelser af vilkår mm.</i>	424
15.5. Afrunding: ”Også lokalsamfundene døjer med svinelandbruget”.	424
<i>Store miljøgener.</i>	424
<i>Store sundhedsmæssige og økonomiske omkostninger.....</i>	425
<i>Stort demokratiproblem vedr. svinefarme.....</i>	425
<i>Billede: Økologiske grise på fri mark.</i>	427
APPENDIKS:	428

ØKOLOGISK LANDBRUG!428

KAP 16: ØKOLOGISK LANDBRUG – ALTERNATIV TIL DET KONVENTIONELLE. 429

16.1.1. Hvad forstås ved økologisk landbrug?	430
16.1.2. Omfang og størrelse af økologisk landbrug.	431
16.1.3. Salg af økologiske varer.	432
16.1.4. Det økologiske landbrugs udvikling.	434
16.2.1. Miljøpåvirkning.....	435
16.2.1.1. Økologi og kvælstofudledning.....	435
16.2.1.2. Forbud mod pesticider entydigt godt for vandmiljø og drikkevand	437
16.2.1.3. Skal konventionelle forurenere kunne købe ”kvælstofskvoter” fra økologiske landmænd.....	437
16.2.2. Klimaaftryk.	438
16.3.1. Dyrevelfærd.....	440
16.3.2. Natur og biodiversitet.	441
16.4. Politik for og regulering af området.	441
16.4.1. Politisk understøttelse af økologisk landbrugsproduktion.	442
16.4.2. Regulering og kontrol af området.	442
Forskel på økologisk og konventionelt landbrug.....	444
Økologi er mere skånsomt for miljø og klima.....	444
Entydigt bedre dyrevelfærd og biodiversitet.....	445
Det bør gøres.	445

**DEL V: GENEREL SAMMENFATNING OG
KONKLUSION: "LANDBRUGET - EN
GØGEUNGE I REDEN!"446**

KAP 17: SAMMENFATNING: 447

Indledning. 447

**DEL I: Strukturen i det moderne konventio-nelle landbrug og
udviklingen hertil: "Fra familiebrug til industri – og
fabrikslandbrug – med svinebaroner i førersædet." 447**

**1.1.Landbruget beslaglægger 60 pct. af Danmarks areal – for at
producere svinefoder. 447**

**1.2.Reservering i kommuneplaner af jord til landbrugsformål bør
ophæves..... 449**

1.3. Rasende koncentration frem mod ny godsejerklasse..... 449

1.4. Industrialisering og specialisering af landbruget. 450

1.5. Svineproduktion på speed..... 450

1.6. Med "svinebaroner" i førersædet. 451

1.7. Brug for et svinestop. 452

**DEL II: "Landbruget har skrumpende samfundsøkonomisk
betydning, men uforholdsmæssig stor indflydelse". 452**

2.1.Dansk landbrug har skrumpende samfundsøkonomisk betydning.453

2.2. Dansk landbrug er "på støtten" - og forgældet. 454

2.3. En underskudsforretning for det offentlige. 455

2.4. Landbrugsstøtte et gigantisk politisk paradoks. 458

2.5. Tilmed påfører landbruget samfundet store eksterne omkostninger.458

- 2.6. Landbruget - netto en dårlig forretning for danske samfund. 460
- 2.7. Landbruget - voldsomt dyr i drift for Danmark..... 461
- 2.8. Venstre: "Landbrug og Fødevarers " "politiske arm". 463

DEL III: "Det konventionelle landbrug er en voldsom belastning for klima og miljø". 464

- 3.1. Landbrugets drivhusgasser udgør en stor belastning af klimaet. 464
- 3.2. Dansk landbrug er et af EU' s mindst klimeffektive. 465
- 3.3. Landbruget er ikke bæredygtigt – og har ikke været det i en årrække. 466
- 3.4. Danmark kommer ikke til at opfylde klimamålene på landbrugsområdet..... 467
- 3.5. Frivillige aftaler med landbruget har ikke leveret..... 468
- 3.6. Behov for tvang mod landbruget - i form af øgede afgifter. 468
- 3.7. Udvaskning fra landbrugets gødning er en trussel mod miljøet. . 469
- 3.8. Store skadevirkninger for planter, dyr og mennesker af det konventionelle landbrugs udledning af kvælstof mm. 471
- 3.9. Alt for lempelig regulering har muliggjort landbrugets forurening med kvælstof mm. 471
- 3.10. Landbrugets sprøjtegifte forgifter drikkevand – og danskere. ... 472
- 3.11. Pesticidhandlingsplaner er IKKE lykkedes. 474
- 3.11. Dansk (konventionelt) landbrug er skidt for klima og miljø..... 475

DEL IV: "Det konventionelle svinebrug har også negative konsekvenser for natur, dyrevelfærd og lokalsamfund". 476

- 4.1. Landbruget fortrænger natur og dyreliv. 476

<i>4.2. Konventionelt landbrug har en række skadevirkninger for natur og biodiversitet.</i>	478
<i>4.3. Manglende eller slap regulering af landbrugets indvirkning på biodiversiteten.....</i>	478
<i>4.4. Høj dødelighed udtryk for miserabel dyrevelfærd i landbrugets ”dyrefabrikker”.</i>	479
<i>4.5. Også ringe dyrevelfærd på lange svinetransporter.....</i>	482
<i>4.6. Lemfældig myndighedskontrol.</i>	482
<i>4.7. Hvad bør gøres ved det konventionelle svinebrugs miserable dyrevelfærd?</i>	483
<i>4.8. Også lokalsamfundene bøvl er med svinefabrikkerne.....</i>	484
<i>4.9. Svinefarme medfører store lokale miljøgener.</i>	484
<i>4.10. Svinefarme kan have store sundhedsmæssige og økonomiske omkostninger for lokalsamfund.</i>	484
<i>4.11. Lokaldemokratiet fungerer ikke overfor svinefarme.</i>	485
DEL V: Økologisk landbrug – et alternativ.	486
<i>5.1. Forskel på økologisk og konventionelt landbrug.</i>	486
<i>5.2. Økologi er mere skånsomt for miljø og klima.</i>	486
<i>5.3. Entydigt bedre dyrevelfærd og biodiversitet.</i>	487
<i>5.4. Det bør gøres: Økologi bør fremmes endnu mere.</i>	487
KAP 17: KONKLUSION: DET KONVENTIONELLE LANDRUG ER EN GØGEUNGE I REDEN!	488
<i>17.1. Det konventionelle landbrug kræver - umætteligt - ”fodring” i form af offentlig støtte.</i>	488

<i>17.2. Landbruget vælter sine forureningsomkostninger over på borgerne og samfundet.</i>	489
<i>17.3. (Svine)landbruget vokser og vokser.</i>	489
<i>17.4. (Svine)landbruget fortrænger alt andet fra "reden".</i>	490
<i>17.5. Landbruget foregiver samfundsnytte.</i>	491
<i>17.5. Hvad må der gøres ved det konventionelle svinelandbrug?</i>	492
<i>17.6. Hvad må der gøres ved det konventionelle vegetabiliske landbrug?</i>	493
<i>17.7. Hvad må gøres ved det samlede landbrug?</i>	494
<i>17.8. Brug for et alternativ i form af økologi.</i>	494
<i>BILAG.....</i>	496
<i>Bilag 1: Tænketanken "Krakas" metode i forbindelse med opgørelsen af størrelsen af eksternaliteter ved landbruget og værdifastsættelse heraf.</i>	497
<i>1.1. Datagrundlag.</i>	497
<i>1.2. Værdifastsættelse.</i>	498
<i>FORFATTEREN.....</i>	500

GENEREL INDLEDNING.

I. Landbrugets positive og negative effekter.

Denne analyse af dansk landbrug, som det tegner sig pt, skal ses i sammenhæng med en efterfølgende rapport, som er planlagt til at omhandle ”Den grønne trepart” og den forandring for landbruget, som denne tilsigter og spørgsmålet om, hvorvidt og i hvilket omfang denne realiseres?

Indeværende rapport tilsigter så at sige at foretage en samlet og opdateret ”grundanalyse” af, hvad der er landbrugets betydning i samfundet indtil nu: Hvad bidrager landbruget på den ene side med til samfundsøkonomien sammenholdt med på den anden side, hvilke negative samfundsmæssige effekter (negative eksternaliteter) landbruget også indebærer?

I en følgende rapport er det så planen at se på, i hvilket omfang ”Den grønne trepart” tilsigter såvel som rent faktisk fremover tegner til at afhjælpe udfordringerne med landbruget i dag?

Der var engang....

Vi kender alle H.C. Andersens idylliske beskrivelse af det landbrugs Danmark, som var engang (i 1800 – tallet):

”Der var så dejligt ude på landet; det var sommer, kornet stod gult, havren grøn, høet var rejst i stakke nede i de grønne enge, og der gik storken på sine lange, røde ben Rundt om ager og eng var der store skove, og midt i skovene dybe søer; jo, der var rigtignok dejligt derude på landet! ”³

Danmark er den dag i dag stadig i udstrakt grad et landbrugsland, for langt størstedelen af Danmarks areal og jord benyttes stadig til at drive landbrug. Men det moderne danske landbrug har fjernet sig langt fra H.C. Andersens naturidyl.

³ Jf. H.C. Andersen: *Den grimme ælling*.

https://www.andersenstories.com/da/andersen_fortaellinger/den_grimme_aelling

Det vegetabiliske landbrug har udviklet sig til et INDUSTRIlandbrug med intensiv drift og fokus på maksimalt udbytte ved hjælp af maskiner og moderne teknologi og udstrakt anvendelse af kunstgødning og sprøjtegifte. Og den animalske produktion med nogle få køer og grise i staldene på fortidens familiebrug er ikke alene- som det øvrige landbrug - blevet industrialiseret, men slet og ret erstattet af dyrefABRIKKER med store besætninger, høj mekanisering og meget lidt plads og hensyn til de enkelte dyr.

Et moderne landbrug, hvor effektivitet og økonomi står i højsædet og hvor der er meget lidt hensyn til omgivende natur og lokalsamfund såvel som til velfærden for egne dyr.

Bidrag til økonomien fra det moderne landbrug.

Der er forskellige vurderinger og opgørelser af dansk landbrugs økonomiske betydning.

På den ene side opgør landbrugets interesseorganisation, Landbrug og Fødevarer, selv, at landbruget og dertil knyttede fødevarerforarbejdningsindustrier (benævnt ”fødevarerklyngen”) bidrager med ca. 76 mia. kr. til BNP og understøtter knap 123.000 arbejdspladser. Hvorudfra landbruget betegnes som en ”hjørnesten” i dansk økonomi.

På den anden side udgør selve landbrugserhvervet kun 3 procent af bruttoværditilvæksten, altså af den økonomiske værdiskabelse i Danmark, 4 procent af beskæftigelsen og 4,3 procent af Danmarks samlede eksport. Så landbruget som sådan kan ikke af afgørende betydning for dansk økonomi.

Hertil kommer, at landbruget modtager omfattende offentlige tilskud. I perioden fra 2017 til 2021 modtog hvert danske heltidslandbrug tilskud svarende til i gennemsnit 53 procent af driftsresultatet. Samlet modtog de danske landbrug 34,9 milliarder kroner i tilskud, langt størstedelen fra EU's landbrugsstøtte.

Alligevel har landbruget stor politisk indflydelse. Dette hænger sammen med, landbrugspolitikken spiller en central rolle i EU. Men det skyldes navnlig, at landbrugets interesseorganisation, Landbrug og Fødevarer, er en stærk

lobbyist, men også, at landbruget er stærkt repræsenteret i flere centrale borgerlige partier, navnlig Venstre samt Danmarks Demokraterne.

Landbrugets udvikling fra familiebaserede gårdbrug og frem mod de moderne industri – og fabrikkoncener er da også langt henad vejen blevet understøttet fra politisk hold gennem en landbrugslovgivning, som har understøttet og banet vej for denne lovgivning.

Landbruget i dag - en stigende belastning for klima og miljø.

Igennem en række år har det stået klart, at det for opnåelsen af Danmarks mål for reduktion af drivhusgasser både på kortere og længere sigt har været et stadig større problem at få reduceret landbrugets udledning heraf.

Dels fordi landbruget har været den samfundssektor, som bidrog med den største andel af Danmarks samlede CO₂-udledning. Landbruget står for cirka en tredjedel af udledningen af drivhusgasser i 2021. Drivhusgasser fra landbrug, skovbrug og fiskeri udgjorde 29 procent af udledningerne fra aktiviteter i Danmark i 2021, og heraf bidrog landbrug med mere end 95 procent.

Dels fordi denne udledning igennem et årti ikke har vist tegn til at falde.

Samtidig er landbrugets kvælstofudledninger også blevet et stadig tydeligere problem, illustreret ved tiltagende iltsvind, fiskedød og ødelæggelse af havmiljøet i de indre danske farvande. Landbrugets kvælstofbelastning er den største kilde til kvælstoftilførsel til danske kystvande, hvorfra ca. 70-80 % af udledningen stammer fra gødning af markerne med gylle fra husdyrproduktionen. Et fænomen, som det - trods års frivillige aftaler med landbruget om at reduceret kvælstofudledningerne - ikke er lykkedes at reducere, men som også har været voksende.

Landbruget – ringe plads til natur, biodiversitet og dyrevelfærd.

Og endelig hænger en voksende krise for dyre – og planteliv og biodiversitet i Danmark i form af forsvinden af insekter, fugle, dyr og planter også sammen med, at det industrielle landbrug beslaglægger langt størstedelen af Danmarks areal og vel at mærke dyrker det stadig mere intensivt med stadig mindre plads til vild natur.

Danmark er det mest opdyrkede land i verden. Danmark er sammen med Bangladesh det mest opdyrkede land i verden. 59 procent af Danmark er opdyrket. Det betyder, at der er meget lidt plads til natur og intensiv drift med store marker og få småbiotoper presser levesteder. 95 procent af de vurderede naturtyper i Danmark er i dårlig bevaringstilstand. Danmark ligger næstsidst i EU, hvad angår naturområder med gunstig tilstandsvurdering. Og intensivt landbrug, pesticidanvendelse og ensformige afgrøder har medført færre levesteder, hvilket negativt påvirker agerlandets vilde planter, dyr, fugle og insekter.

Også på anden måde er det moderne INDUSTRIlandbrug en belastning for liv. Forholdene for landbrugets egne produktionsdyr prioriteres mindre end effektivitet og pengepung. Dyrevelfærdsorganisationer og Det Dyreetiske Råd har peget på gentagne problemer med halekupering, fiksering af søer og pladsmangel, især i svineproduktionen.

Et sidste område, hvor det moderne industri – og fabrikslandbrug, er blevet en belastning for liv, handler om, hvorledes de store svinefabrikker, som har fortrængt fortidens små gårdbrug, i betydeligt omfang også har ødelagt tidligere tiders små lokalsamfund i provinsen. Når gårdene forsvinder og miljøgener fra svinefabrikkerne breder sig, forsvinder eller flytter også borgere og med dem lokalbutikker og skoler.

”En gøgeunge” i reden?

Det må – jf. ovenfor – på den ene side anerkendes, at landbruget har positive effekter, primært økonomiske: Bidrag til eksport, BNP, beskæftigelse.

På den anden side er det også uomtvisteligt, at udviklingen af landbrugsproduktion i Danmark til industri - og fabrikslandbrug har medført en række voksende, negative økonomiske eksternaliteter: klima – og miljøforurening, tab og ødelæggelse af natur og biodiversitet, tab af dyrevelfærd og ødelæggelse af lokalmiljø.

Disse negative sideeffekter ved landbrugsproduktionen betaler landbruget langt hen ad vejen ikke for og de indgår således ikke i prissætningen på landbrugsprodukter.

Tværtimod modtager landbruget fra EU og den danske stat tværtimod omfattende subsidier, som er med til at holde prisen på landbrugsprodukter kunstigt nede og bidrager til landbrugets rentabilitet og investeringer uanset de mange ubetalte negative eksternaliteter.

Landbruget er – skønt heftigt subsidieret og stærkt politisk understøttet – dermed blevet en voksende belastning for samfundet som helhed

Man kan derfor stille spørgsmålet, om landbrugets ekspansion mod det moderne masseproducerende industri – og fabrikslandbrug i virkeligheden er historien om en gøgeunge, som vi fodrer og fodrer, men som i sin udvikling skubber flere og flere samfundsmæssige goder ud af reden: Klima, miljø, natur med samt dyre – og planteliv, dyrevelfærd og lokalsamfund?

Dette spørgsmål vil vi i den følgende analyse og rapport forsøge at undersøge og diskutere.

II. Rapportens opbygning.

Det skal indledningsvist præciseres, at vi i denne rapport (rapport nr. 1 om ”Landbruget”) IKKE sigter på en indgående analyse og diskussion af effekten af ”Den grønne Trepert”, idet den vil være genstand for en efterfølgende rapport (rapport nr. 2 om ”Landbruget”). Treperten omtales dog i forbifarten, hvor relevant for vurdering af den fremtidige udledning og målopfyldelse for landbruget på klima – og miljøområderne.

Og det skal ligeledes præciseres, at rapportens fire hoveddele primært omhandler det konventionelle landbrug. Det økologiske landbrug forbigås dog ikke, idet behandles i et kapitel i et appendiks inden den generelle sammenfatning og konklusion på rapporten,

Rapporten er opbygget i 5 dele:

Del I. Strukturen i det moderne konventionelle landbrug og udviklingen hertil: ”Fra alsidige familiebrug til koncerner af industri- og fabrikslandbrug – domineret af svineindustrien”.

I denne første del tegnes et signalement af industrilandbruget i dag og især af de ”svinebaroner” som står i spidsen for det og af den udvikling hertil fra traditionelt familiebaseret gårdbrug, som det moderne landbrug er et resultat af.

Del I består af to kapitler:

Først oplistes i **kap. 1**: Det moderne landbrugs produktion, struktur og ejerforhold: Med ”svinebaroner” i førersædet.

Dernæst redegøres i **kap. 2** for landbrugets strukturudvikling siden 2. verdenskrig: Fra familiebrug til industri – og fabrikslandbrug.

Hvert kapitel afsluttes med en sammenfattende afrunding.

Del II. Det konventionelle landbrugs økonomiske og politiske betydning: ”Økonomisk på støtten og skrumpende betydning, men med uforholdsmæssig stor politisk indflydelse.”

I denne anden del indkredses landbrugets økonomiske og politiske betydning.

Del II består af 5 kapitler og to bokse:

Først redegøres i **kap. 3** nærmere for **landbrugets driftsøkonomi** og udviklingen heri: ”Et landbrug på støtten”.

Som introduktion til næste kapitel gives dernæst i en **boks** forskellige **definitioner på og opgørelsesmetoder for**, hvad der forstås ved landbruget?

Videre undersøges i **kap. 4** landbrugets samfundsøkonomiske betydning og udviklingen heri: ”Landbrugets betydning på skrump”.

Herefter analyseres i **kap. 5** landbrugets bidrag til og tilskud til det offentlige: ”Landbruget får langt mere i tilskud end det betaler i skat”.

Dernæst gives i en ny **boks** en introduktion til begrebet ”**økonomiske eksternaliteter**”.

Efterfølgende sker så i **kap. 6** en kortlægning og diskussion af **landbrugets eksternaliteter**: ”Landbruget påfører samfundet store eksterne omkostninger og er hermed en dårlig forretning for samfundet”.

Endelig diskuteres i **kap. 7** landbrugets **politiske indflydelse og ideologi**: ””Massiv lobbyvirksomhed og partiets Venstre som L&F’ s politiske arm giver landbruget uforholdsmæssig stor indflydelse”-

Også her afsluttes hvert kapitel med en afrunding, der sammenfatter det enkelte kapitel.

Del III: Det konventionelle landbrugs negative økonomiske eksternaliteter: Klima og miljøforurening! ***” Landbrugets gylle er en voldsom belastning for klima og miljø”!***

I denne tredje del undersøges negative økonomiske eksternaliteter ved dansk landbrug: Omfattende udledning af drivhusgasser og massiv miljøforurening i form af kvælstofudledning og forgiftning af drikkevand med sprøjtegifte.

Del III består af 5 kapitler og en boks:

Først analyseres i 3 kapitler (kap. 8-10) **klimabelastningen fra landbruget** og dernæst i 2 kapitler (kap. 11-12) **erhvervets miljøbelastning**.

Som introduktion til kapitlerne om landbrugets klimabelastning redegøres først i en **Boks for klimagassers påvirkning af klimaet**, generelt og for de forskellige typer af drivhusgasser, deres oprindelse og specifikke effekter.

Dernæst gøres i **kap. 8** en status over **landbrugets aktuelle klimapåvirkning**: ”Landbruget belaster klimaet voldsomt”!

Videre sættes i **kap. 9** fokus på **udviklingen i landbrugets klimapåvirkning** siden 60’erne frem til i dag: ”Landbrugets andel af Danmarks udledning af klimagasser er bare vokset og vokset”.

Endelig sker i **kap. 10** en diskussion af **opfyldelsen af klimamålene** og **håndteringen af landbrugets fremtidige emissioner**: ”En langt mere ambitiøs reduktion af landbrugets emissioner er påkrævet”.

Dernæst analyseres som oven anført i de følgende to kapitler (kap. 11 til 12) landbrugets **miljøbelastning**.

Først undersøges i **kap. 11** landbrugets belastning af miljøet gennem **forurening fra gødning**: ”Gylle er en mega trussel mod miljøet”.

Dernæst undersøges i **kap. 12** så landbrugets miljøbelastning gennem **anvendelse af sprøjtegifte**: ”Er landbrugets brug af sprøjtegifte løbet løbsk?”

Som foran afsluttes også i denne del hvert kapitel med en sammenfattende afrunding.

Del IV: Andre negative sider af konventionelt landbrug: ”Natur, biodiversitet og dyrevelfærd samt lokalsamfund betaler også prisen for svineproduktionens amokløb”

I denne **fjerde del** diskuteres andre negative effekter af landbruget i Danmark, nærmere bestemt for natur og biodiversitet, for dyrevelfærd for landbrugets eget husdyrhold samt for de lokalsamfund, hvori de moderne dyrefabrikker skyder frem og breder sig.

Denne del består af 3 kapitler og tre bokse:

Der indledes med en **boks** om natura 2000

I **kap. 13** undersøges og diskuteres i forlængelse heraf (svine)landbrugets negative konsekvenser for (den vilde) natur og biodiversiteten, herunder beskyttede naturområder.

Herefter følger endnu en **boks** med redegørelse for ”Dyrevelfærdsloven” vedr. grise.

Dernæst analyseres og debatteres i **kap. 14** i forlængelse heraf, hvorledes det forholder sig med dyrevelfærden på svinefarmene og håndhævelsen af reglerne.

Sidst følger en boks om **juraen om oprettelse og placering af svinefabrikker og lokal miljøregulering heraf.**

I forlængelse heraf omhandler **kap. 15** landbrugets påvirkning af lokalsamfundene.

Hvert kapitel afsluttes med en sammenfattende afrunding.

Herefter bringes et

Appendiks om ”Økologisk landbrug: Et alternativ!”.

Som anført i ”Den generelle indledning” omhandler denne rapport som hovedregel det konventionelle landbrug.

Det økologiske landbrug forbigås dog ikke, idet behandles i et kapitel i dette appendiks, der bringes inden den generelle sammenfatning og konklusion på rapporten,

Del V: Generel sammenfatning og konklusion: ”Landbruget – en gøgeunge i reden!”.

Rapporten afsluttes rapporten i **kap. 16** med en sammenfatning og konklusion på analysen som helhed.

Som en introduktion til rapporten bringes forrest et kort resume.

III. Præciseringer, opdateringer og ændringer.

Det understreges, at når der i denne rapport tales om landbrug slet og ret sigtes der på det konventionelle landbrug, ikke det økologiske.

Det økologiske landbrug behandles i et kapitel i et særskilt appendiks, der bringes inden den generelle sammenfatning og konklusion på rapporten.

1/6: Ved en gennemgang af kapitel 5 om landbrugets skattebetalinger kontra tilskud til og udgiftsafholdelse for landbruget af det offentlige er opgørelsen af landbrugets årlige gennemsnitlige skattebetalinger revideret og dernæst opregnet 2025 priser.

Ligeledes er tallene for offentlige udgifter til landbruget revideret, således at administration og uddannelse er medregnet. Og beløbene er opregnet fra 2023 til 2025 priser. Opregningen er foretaget ved hjælp af økonomistyrelsens prisopregningsindeks.⁴

Revisionen har medført, at det årlige gennemsnitlige offentlige nettounderskud på betalinger til og fra landbruget, inkl. landbrugsselskaber, er lidt nedkorrigeret fra 9½ mia. kr. til 8 mia. kr.

12/6: Deloverskrifter er rettet til at omhandle ”Den konventionelle (svine)landbrug”.

.

⁴) Økonomistyrelsen: Prisopregningindeks.

<https://oes.dk/statsregnskab/finanslov-og-udgiftsopfoelgning/indeks/fastprisberegninger/>

**DEL I:
STRUKTUREN I DET
MODERNE
KONVENTIONELLE
(SVINE)LANDBRUG OG
UDVIKLINGEN HERTIL:**

*”Fra alsidige familiebrug til
industrialiseret fabrikslandbrug
domineret af ”svineindustrien”.*

Indledning til del I.

I denne første del tegnes en signalement af industrilandbruget i dag og den udvikling hertil fra traditionelt familiebaseret gårdbrug, som det moderne landbrug er et resultat af.

Del I består af to kapitler:

Først oplistes i **kap. 1**: Produktion, struktur og ejerforhold i det moderne industrilandbrug: ”*Med svinebaroner i førersædet*”.

Dernæst redegøres i **kap. 2** for landbrugets strukturudvikling siden 2. verdenskrig: ”*Fra alsidige familiebrug til koncerner af industri – og fabrikslandbrug*”.

Hvert kapitel afsluttes med en sammenfattende **afrunding**.

KAP. 1. PRODUKTION, STRUKTUR OG EJERFORHOLD I LANDBRUGET AF IDAG: ”60 pct. af Danmarks areal anvendes mest til svinefoder”.

I det følgende kapitel gives et overblik over det moderne konventionelle landbrugs produktion, struktur og ejerforhold med henblik på at indkredse, hvorledes landbruget – på bekostning af naturen - beslaglægger hovedparten af Danmarks areal, men navnlig bruger det til foder til en dominerende svineproduktion.

Overblikket rummer følgende:

I det første afsnit gennemgås landbrugsarealets størrelse og anvendelse i dansk og international sammenhæng.

Dernæst zoomes i andet afsnit ind på den animalske produktion i dansk landbrug, herunder navnlig svineproduktionen.

Herefter opridses i trede afsnit danske landbrugsbedriftenes størrelsesstruktur og koncentrationen af ejerskab og udviklingen af en ny ”overklasse”.

Derefter igen diskuteres i fjerde afsnit, hvorledes landbruget er på vej mod en ny ”overklasse” af godsejere og ”svinebaroner”.

Videre undersøges i femte afsnit ejerformer i landbruget, herunder udenlandsk ejerskab og ejerskab gennem selskaber o. l.

Herefter analyseres i sjette afsnit de store landbrugsselskaber, deres omsætning og betydning og markedsdominans.

Sidst, men ikke mindst diskuteres i syvende afsnit, at ifølge planloven en stor del af arealanvendelsen i kommuneplanerne forbeholdes til landbrugsformål?

1.1. Landbruget har 60 pct. af Danmarks areal.

Jf. ovenfor gennemgås i dette afsnit først landbrugsarealets størrelse.

Dernæst redegøres for dets anvendelse til primært foderproduktion.

Endvidere undersøges, hvilket omfang vegetabilsk landbrugsproduktion til humankonsum har i Danmark.

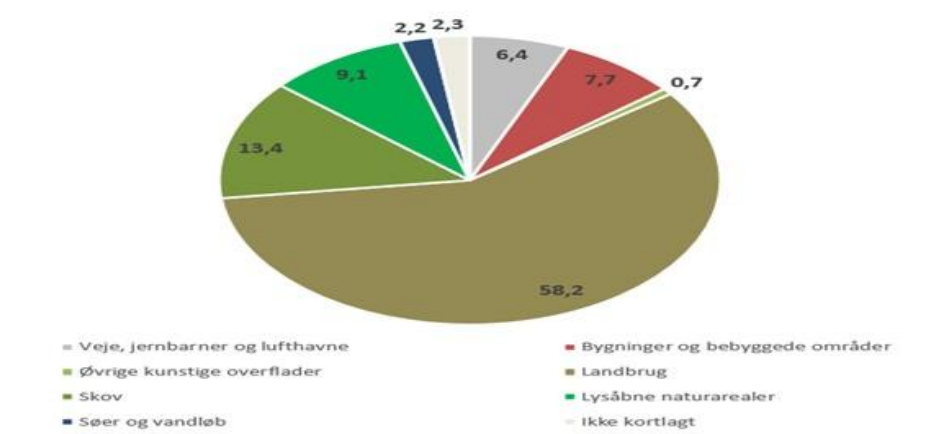
Og endelig diskuteres, hvordan Danmark placerer sig i international sammenhæng, hvad angår opdyrkningsgrad?

1.1.1. Det dyrkede land.

Landbrugsarealet udgør tilsammen lidt under 58½ procent af Danmarks areal og omfatter dyrkede marker, brakarealer og vedvarende græsarealer.

Skov udgør op mod 13½ procent, de lysåbne naturarealer (heder, enge, moser og overdrev) omkring 9 procent, søer og vandløb omkring 2 procent mens byer, veje og øvrige infrastruktur udgør omkring 14 procent og andre anvendelser omkring 3 pct. ⁵

Figur: Fordeling af Danmarks areal på hovedanvendelser – 2024. ⁶

⁵) Øvrige kunstige overflader 0,6 + ikke kortlagte 2,3 pct.

⁶) Kilde: Danmarks Statistik, statistikbanken: Areal efter enhed, område, arealdække og tid. Tabel AREALDK2. (Bearbejdet). <https://www.statistikbanken.dk/arealdk2>

De overordnede tendenser i arealforbruget gennem de seneste 100 år er, at landbrugsarealet toppede i midten af 1900-tallet og siden 1980'erne er faldet en smule. Mens navnlig arealet af alle lysåbne naturtyper er faldet kraftigt. Omkring år 1900 dækkede de cirka 25 procent af landarealet. I dag dækker de 9 procent.

Ud af Danmarks samlede brugsareal på 42. 661 mio. km² var i 2025 ca. 2,6 mio. hektar under plov ⁷, svarende til lidt over 61 procent af Danmarks samlede areal.

Hermed er Danmark det mest intensivt dyrkede land i Europa og det næstmest intensivt dyrkede land i verden. ⁸

1.1.2. Dansk plantelandbrug dyrker foder.

76 procent af landbrugsarealet i Danmark anvendes til at dyrke foder i form af korn, majs, roer, raps, helsæd og græs. Foderet går selvsagt til den animalske produktion, hovedparten fyldes i svinene.

I et normal år løber høsten op i 8 – 10 mio. tons, men den globale kornhøst udgør omkring 2,6 mia. tons, af hvilket den danske høst kun udgør 0,38 pct. ⁹

Og ikke nok hermed: Trods den store hjemlige produktion af foder importerer dansk landbrug også i betydeligt omfang foder fra udlandet til den animalske produktion, igen navnlig til svineproduktionen.

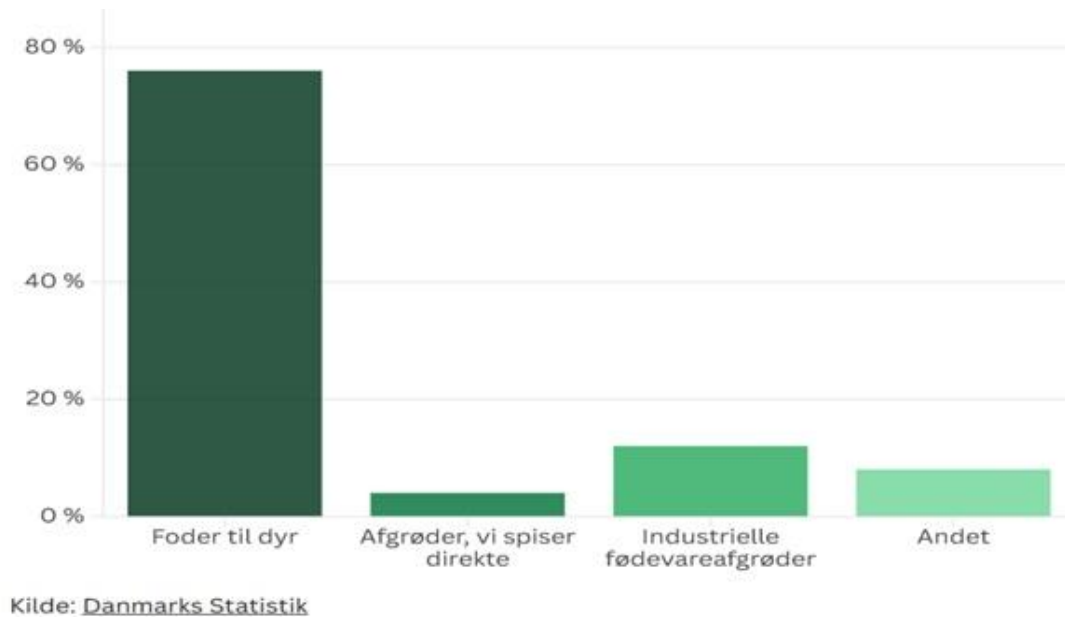
Det handler især om import af store mængder soja til den intensive danske husdyrproduktion. Der importeres soja fra cirka 680.000 hektar, svarende til mere end en fjerdedel af det danske landbrugsareal. ¹⁰

⁷) Kilde: Danmarks Statistik, statistikbanken: Afgrøder efter afgrøde, enhed og areal. Tabel AFG6. (Bearbejdet). <https://www.statistikbanken.dk/arealdk2>

⁸) Jf. Danmarks Naturfredningsforening: Sådan ligger landet, s. 8. <https://dn.dk/om-os/publikationer/sadan-ligger-landet/>

⁹) Jf. Hansen, Kjeld: Farvel til dansk landbrug, s. 34 – midten. Gads Forlag, 2019. <https://gad.dk/farvel-til-dansk-landbrug>

Figur: Anvendelsen af landbrugsarealet. (pct.)¹¹

1.1.3. Begrænset fødevarerproduktion til mennesker.

Det peges ofte fra landbrugskredse på vigtigheden af fødevarerproduktion til danskerne og til verden som argument for landbrugets berettigelse.¹²

MEN: Realiteten er, at hvad angår landbrugsarealet i Danmark, så anvendes kun 8 pct. til at dyrke mad direkte til humankonsum som brødkorn, havre, kartofler og gartneriafgrøder, mens 12 procent går til fødevarerindustrien.

OG: Set i en større sammenhæng dækker fødevarerproduktionen i Danmark kun en forsvindende lille del af fødevarer efterspørgslen.

¹⁰⁾ Jf. Danmarks Naturfredningsforening: Sådan ligger landet, s. 9-10. <https://dn.dk/om-os/publikationer/sadan-ligger-landet/>

¹¹⁾ Kilde: Christensen, Jens Renner: Næsten halvdelen af Danmarks areal bruges til dyrefoder. Hvordan ser det konventionelle landbrug ud om ti år? Videnskab.dk. <https://videnskab.dk/naturvidenskab/naesten-halvdelen-af-danmarks-areal-bruges-til-dyrefoder-hvordan-ser-det-konventionelle-landbrug-ud-om-ti-aar/>

¹²⁾ Jf. Landbrug og Fødevarer: Fakta om Fødevarer, s. 8. <https://lf.dk/tal-og-analyser/fakta-om-foedevareklyngen/>

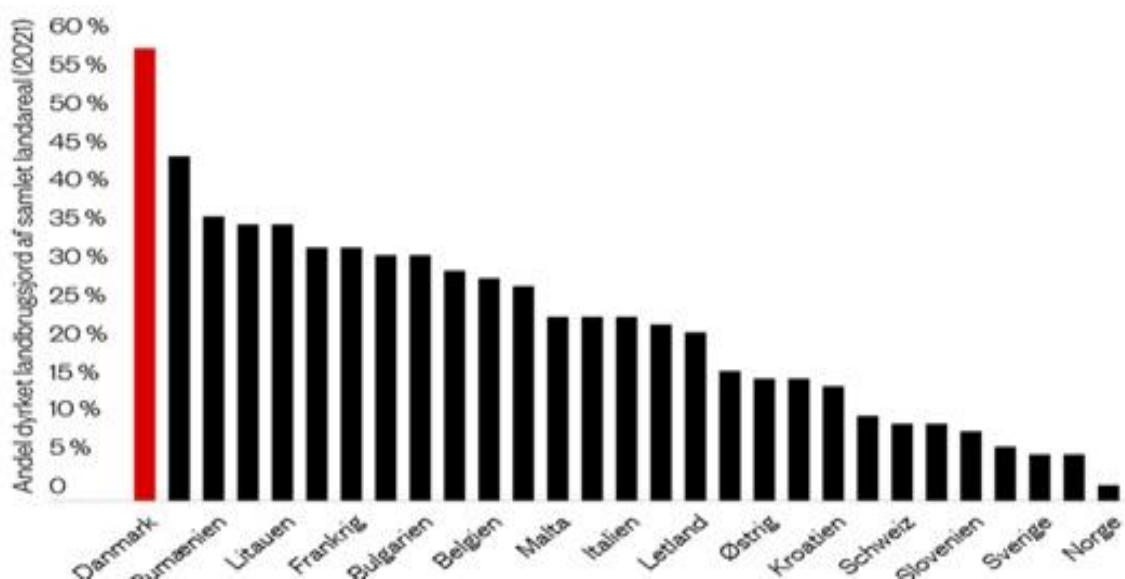
Dansk landbrugsproduktion udgør blot 2,50% af EU's og 0,17% af verdens samlede landbrugsproduktion viser seneste tal fra FAOSTAT fra 2014.

Det er et fald fra 2010, hvor den danske landbrugsproduktion udgjorde 2,65 % af EU's og 0,30% af verdens samlede landbrugsproduktion.¹³

1.1.4. EU' s mest opdyrkede land – og verdens næstmest.

Med den store del af landbrugsarealet. som landbruget i Danmark beslægtet, er Danmark det mest opdyrkede land i EU.

Figur: Andel dyrket landbrugsjord af samlet areal, 2021.¹⁴

¹³) Jf. Dyrenes beskyttelse: Sådan ligger landet, s.8.

<https://www.dyrenesbeskyttelse.dk/sites/dyrenesbeskyttelse.dk/files/publikationer/S%25C3%25A5dan%2520liqger%2520landet%25202017.pdf>

¹⁴) Kilde: Nielsen, Jørgen Steen: Dansk landbrug er kørt af sporet. Information, 22.06.24.

<https://www.information.dk/indland/2024/06/statistikkens-tale-foer-groenne-trepart-dansk-landbrug-koert-sporet?kupon=eyJpYXQiOjE3MTkwMzQyMTYsInN1YiI6IjQ6ODIyMTIxIn0.WtY3GE4Lkx4iXqCWzPqKGq>

Og Danmark er på globalt plan tilmed det i verden næstmest opdyrkede land, kun overgået af Bangladesh.

1.2. Den animalske produktion: Vi vælter os i svin.

Jf. ovenfor fokuseres i dette afsnit på den animalske produktion i dansk landbrug, herunder navnlig svineproduktionen.

Først indkredses størrelsen af husdyrbestanden som helhed i Danmark.

Dernæst fokuseres særligt på svineproduktionen i Danmark. Og endelig sammenlignes med resten af EU og verden.

1.2.1. Den samlede husdyr bestand.

Størstedelen af landbrugsarealet benyttes som oven beskrevet til produktion af foder til dyreholdet i den animalske del af landbruget. Indirekte tjener det danske landbrugsareal således til produktion af dyr.

Den danske husdyrbestand bestod ved indgangen til 2026 af 12 ¼ millioner svin og 1,4 millioner stykke kvæg ¹⁵. Hertil kommer på et givet tidspunkt omkring 22 millioner stk. fjerkræ.

Da dyrene slagtes og eksporteres, sker der en løbende udskiftning ,og det samlede dyrehold i det danske landbrug løber derfor årligt op i henimod 225 millioner stykker dyr.

1.2.2. Svineproduktionen: Landbrugets ”guldæg”.

Dominerende i det animalske landbrug er svineproduktionen. Og da resten af landbruget – det vegetabilske – primært producerer foder til dyr, er landbruget som helhed bundet op på svineindustrien.

¹⁵) Jf. Danmarks Statistik: Bestanden af husdyr. 11.02.26

<https://www.dst.dk/nytpdf/53928>

Svinehold udgør på et givet tidspunkt i Danmark som oven anført omkring 12,25 mio. svin, men på årsbasis udgør det samlede svinehold omkring 30 mio. Der fødes imidlertid omkring 40 millioner grise i Danmark, men omkring 10 mio. af smågrisene er dødfødte eller dør som spæde.

Der er altså til enhver tid mere end dobbelt så mange svin i Danmark som mennesker og på årsbasis rummer Danmark mere end 6 gange så mange svin som borgere.

Der er godt 4.000 landbrugsbedrifter med svin i Danmark. Godt 68 procent af svinebedrifterne har i dag mere end 1.000 grise. Godt 35 procent af den danske svinebestand ligger i Region Midtjylland. 30 procent ligger i Region Syddanmark, mens kun 2,2 procent ligger i Region Hovedstaden (2012-tal).

90 procent af det danske svinekød bliver eksporteret til udlandet. Den årlige eksport har en værdi på omkring 30 milliarder kroner og udgør godt fem procent af den samlede eksport.¹⁶

Hermed er Danmark verdens 5 største eksportør af svinekød.

Tabel: 5 største svinekødseksporterende lande i verden, 2022.¹⁷

Land	Andel af verdensmarkedet (pct.)
Spanien	17,6
USA	16,1
Tyskland	11,3
Canada	8,7
Danmark	8,2 ¹⁸

¹⁶⁾ Jf. Sørensen, Laura Marie: Fakta om dansk svineproduktion. DR.dk.

<https://www.dr.dk/nyheder/indland/overblik-20-fakta-om-dansk-svineproduktion>

¹⁷⁾ Petersen, Hans Jacob: Når enighed gør svag, s. 99 nederst. Forlaget Eftermiddag., 2024.

https://bibliotek.dk/materiale/naar-enighed-goer-svag_hans-jacob-petersen/work-of%3A870970-basis%3A138332667?type=bog

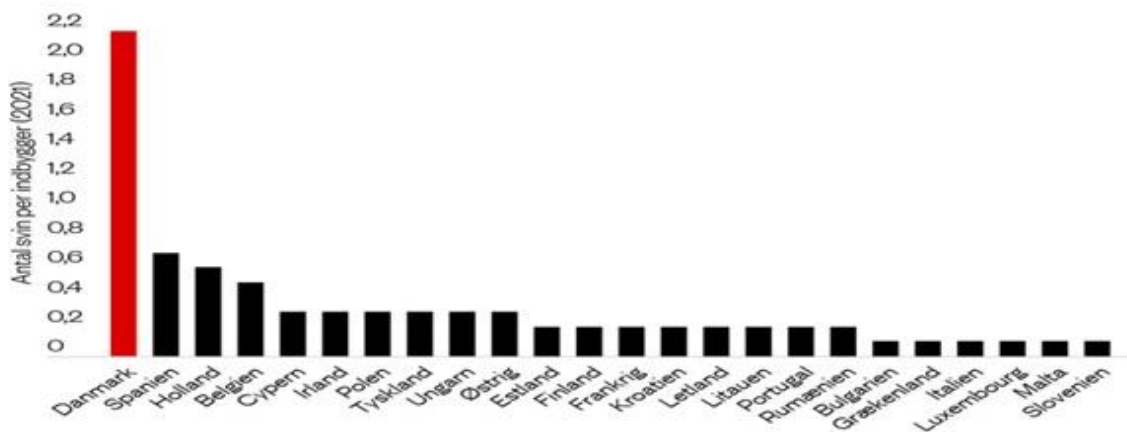
¹⁸⁾ Ekskl. smågrise. Inkl. eksport af levende grise ligger Danmark væsentlig højere, jf. det følgende.

Men slagtingen af svin i Danmark har været dalende over de seneste år. Lidt under millioner slagtes i Danmark, idet der foregår en stor og stigende eksport af levende grise til udlandet, navnlig Tyskland og Polen. I 2025 eksporteredes omkring 14 mio. levende grise ¹⁹, hvoraf en stor del er pattegrise.

1.2.3. Det mest svinetætte og det mest kødproducerende land i EU.

Den årlige svineproduktion i Danmark udgør som oven anført omkring 30 millioner. ²⁰ Det gør Danmark til EU 's mest "svinetætte" land. Og målt på antal svin er vi den femtestørste svinenation i EU efter Tyskland, Frankrig, Spanien og Polen. ²¹

Figur: Antal svin pr. indbygger EU, 2021. ²²

¹⁹) Jf. Andersen, Steven: Antallet af danske svin har ikke været lavere i 30 år. Effektivt landbrug, 03.11.23. <https://effektivtlandbrug.landbruqnet.dk/artikler/driftsoekonomi/94967/antallet-af-danske-svin-har-ikke-vaeret-lavere-i-30-aar>

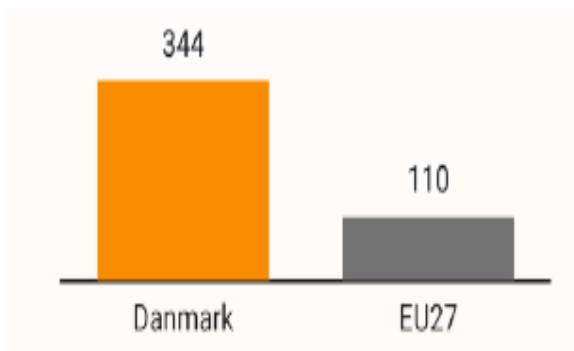
²⁰) Jf. Dyrenes Beskyttelse: Danmark har stadig verdensrekord i grise. 19.12.25. <https://www.dyrenesbeskyttelse.dk/artikler/danmark-har-stadig-verdensrekord-i-grise>

²¹) Kilde: Hansen, Kjeld: Farvel til landbruget, s. 35 – midten. Gads Forlag, 2019. <https://gad.dk/farvel-til-dansk-landbrug>

²²) Kilde: Nielsen, Jørgen Steen: Dansk landbrug er kørt af sporet. Information, 22.06.24. <https://www.information.dk/indland/2024/06/statistikkens-tale-foer-groenne-trepart-dansk-landbrug-koert-sporet?kupon=eyJpYXQiOjE3MTkwMzQyMTYsInN1Yil6IjQ6ODIyMTIxIn0.WtY3GE4Lkx4iXqCWzPqKGg>

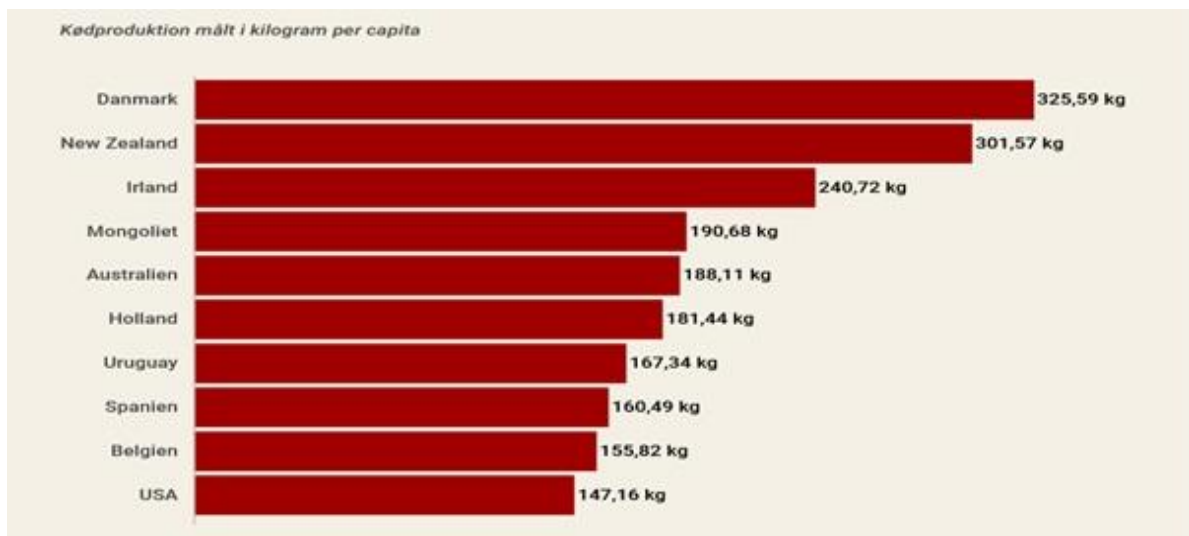
Og størrelsen af den samlede kødproduktion sender igen Danmark i front i EU med en produktion langt over gennemsnittet, ja faktisk langt det mest kødproducerende land i EU. ²³

Figur: Kødproduktion i kg pr. indbygger i EU, 2021. ²⁴

Ja, Danmark er - målt pr. indbygger – et de mest kødproducerende lande i VERDEN.

Figur: Kødproduktion målt i kilo pr. capita. ²⁵

²³) Kilde: Nielsen, Jørgen Steen: Dansk landbrug er kørt af sporet. Information, 22.06.24.

<https://www.information.dk/indland/2024/06/statistikkens-tale-foer-groenne-trepart-dansk-landbrug-koert-sporet?kupon=eyJpYXQiOiE3MTkwMzQyMTYsInN1YiI6IjQ6ODIyMTIxIn0.WtY3GE4Lkx4iXqCWzPqKGg>

²⁴) Kilde: Greenpeace Danmark: Er dansk landbrug verdens bedste? 22.06.24.

<https://www.greenpeace.org/denmark/udgivelse/landbrug/analyse-er-dansk-landbrug-verdens-bedste/>

²⁵) Kilde: Dyrenes Beskyttelse: Danmark har verden største kødindustri 26.10. 2022.

<https://www.dyrenesbeskyttelse.dk/artikler/danmark-har-verdens-stoerste-koedindustri>

1.2.4. Og vi skal have endnu flere svin og svinebrug.

Som om svinetætheden ikke var stor nok, planlægger magtfulde kræfter i dansk landbrug at øge den endnu.

Det store kødproducerende slagteri, Danish Crown (jf. længere fremme), har således fremlagt en plan for, at der i den mindst svinetætte region, Sjælland, skal ske en udvidelse af svineproduktionen med årligt 10 millioner flere svin.

Når der peges på Sjælland, er årsagen, at der ifølge de såkaldte ”harmoniregler” (herom længere fremme) er grænser for, hvor mange dyreenheder, der må være i forhold til landbrugsarealet. Disse grænser er i dag langt hen ad vejen nået i Jylland og på Fyn, men der er ifølge Danish Crown stadig plads til flere svin på Sjælland, navnlig i Nordsjælland.²⁶

Danish Crown vil for at gennemføre planen iværksætte en støtteordning for nye svinefabrikker, hvor der betales landmænd, der etablerer sådanne nye svinebrug på Sjælland og forpligter sig til at levere til Danish Crown, en højere pris for leverede svin.

Kommunerne på Sjælland vil ikke kunne forhindre planen, idet de i 2017 fik frataget retten til afvise etablering af nye svinebrug.²⁷

1.2.5. Forsyner vi verden med fødevarer?

Interesseorganisationen vil på baggrund af den animalske produktions og svineproduktionens betydning her i landet gerne fremhæve dette som udtryk for, at vi forsyner verden med fødevarer:

²⁶) Jf. Ritzau: Danish Crown vil fylde Sjælland med svinefabrikker. 06.11.25.

<https://via.ritzau.dk/pressemeddelelse/14662939/danish-crown-vil-fylde-sjaelland-med-svinefabrikker?publisherId=13562899&lang=da>

²⁷) Jf. Hansen, Kjeld: Danish Crown vil gøre Nordsjælland til det nye svinemekka. Gylle.dk, 08.11.25.

<https://gylle.dk/valgtema-danish-crown-vil-fylde-sjaelland-med-svinefabrikker/>

”Dansk landbrug og fødevarerproduktion er tæt forbundet med de globale markeder. En stor del af den danske produktion ender i udlandet, og Danmark spiller dermed en vigtig rolle i at sikre verdens fødevarerforsyning.”²⁸

Men intet kunne være mere forkert. Dansk landbrug mm bidrager kun i det små til den globale fødevarerforsyning.²⁹

Den danske **mælkeproduktion** udgjorde i 2025 5,69 mio. tons, men den samlede EU produktion udgør 161,8 mio. tons – Danmarks andel var altså omkring 3½ pct. Den globale mælkeproduktion forventes i 2025 at udgøre mellem 950 og 982 mio. tons. Den danske produktion udgør altså lidt over ½ pct. af verdensproduktionen.

Hvad angår **slagtekyllinger** producerede danske landmænd i 2025 159.000 tons, men i EU forventes produktionen i 2024 at udgøre omkring 15 mio. tons. Vi står altså for lidt over 1 pct. Verdensproduktionen forventes i 2025 at udgøre 105,8 mio. tons, den danske andel heraf er blot 0,15 pct.

Eller dansk landbrugs ”guldæg”, **svineproduktionen**. Selvom Danmark har ovenud mange svin i forhold til antal indbyggere (12,3 mio.) er det kun lidt i sammenligning med den globale bestand på omkring 1 milliard svin i 2025. Den af Landbrug og Fødevarer meget opreklamerede danske svineproduktion står altså kun for omkring 1,2 pct. af forsyningen med svin globalt.³⁰

At Danmark spiller nogen stor og vigtig rolle i verdens fødevarerforsyning er altså stærkt overdrevet.

²⁸) Jf. Landbrug og Fødevarer: Fakta om fødevarerkløngen, s. 35 – for oven.

<https://lf.dk/media/e15hnevxfakta-foedevareklyngen-2025-web.pdf>

²⁹) Jf. Hansen, Kjeld: Farvel til dansk landbrug, s. 34 for neden – 35 øverste halvdel. Gads Forlag, 2019.

<https://gad.dk/farvel-til-dansk-landbrug>

³⁰) Kilder. Danmarks Statistik og Eurostat, diverse tabeller og publikationer.

<https://www.dst.dk/da/>, <https://ec.europa.eu/eurostat>

1.3. Landbrugets struktur: Stærk koncentration af ejerskab.

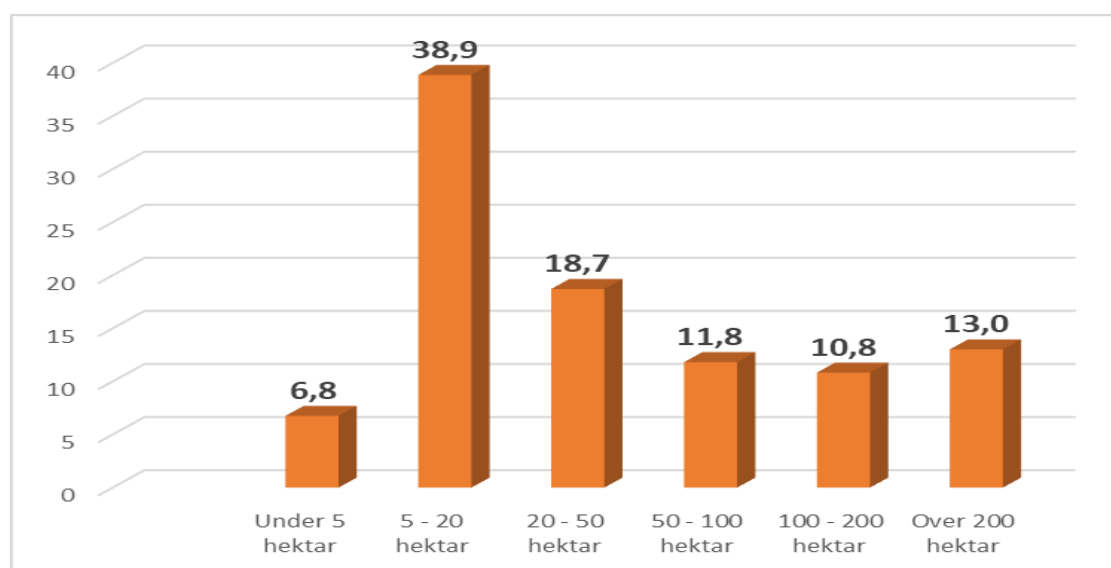
Jf. ovenfor opridses i det følgende afsnit først på landbrugsbedriftenes størrelsesstruktur i Danmark og dernæst sammenlignet med resten af EU. Videre indkredses koncentrationen af ejerskab i Danmark.

1.3.1. Antal bedrifter i Danmark.

Der var i 2024 i alt lidt over 28 tusind bedrifter i landbruget.

Heraf var den største gruppe (lidt under 40 pct) på 5- 20 ha, men bedrifter med over 100 hektar udgør i alt lidt under 25 pct. og større bedrifter med over 200 hektar udgør lidt over 13 pct.

Figur: Fordeling af landbrugsbedrifter på arealstørrelse (hektar). 2024. ³¹

³¹) Kilde: Danmarks Statistik, statistikbanken: Bedrifter efter enhed, område, areal og tid. TabelBDF11.

<https://www.statistikbanken.dk/BDF11>

Antallet af heltidslandbrug lå i 2025 på et lavt niveau, nærmere bestemt 5.781.

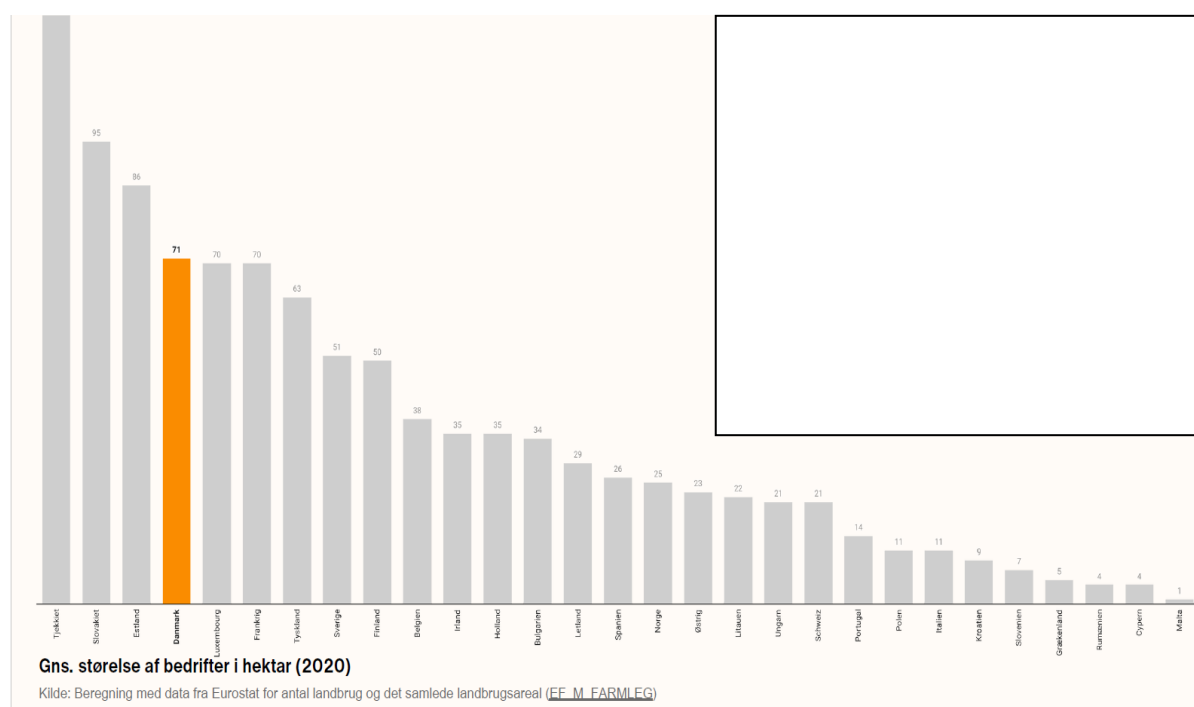
Bedrifter med husdyrhold udgjorde i 2025 lidt under 15.000.³²

1.3.2. Størrelse af bedrifter i Danmark sammen holdt med EU i øvrigt.

Et gennemsnitligt dansk landbrug var i 2022 på 79 hektar, hvilket er en stor stigning fra 15 hektar i 1946.

Hermed er et gennemsnitligt dansk landbrug i dag 4 gange større end den gennemsnitlige europæiske bedrift og Danmark ligger på fjerdepladsen, hvad angår bedriftsstørrelse.

Figur: Gns. størrelse (ha) af landbrugsbedrifter i EU-lande, 2020.³³

³²⁾ Kilde: Danmarks Statistik: Landbrug med dyr.

<https://www.dst.dk/da/Statistik/emner/erhvervsliv/landbrug-gartneri-og-skovbrug/landbrug-med-dyr>

³³⁾ Kilde: Greenpeace Danmark: Er dansk landbrug verdens bedste? 22.06.24.

<https://www.greenpeace.org/denmark/udgivelse/landbrug/analyse-er-dansk-landbrug-verdens-bedste/>

1.3.3. Ejendomskoncentration i Danmark.

I Danmark er landbrugsarealet koncentreret på relativt få, men store brug. De største landbrug med over 100 ha udgør mindre end en femtedel af bedrifterne (mellem 15 og 20 pct,) men råder over mere end 2/3 af landbrugsarealet (mere end 65 pct. af arealet.)

Tabel: Fordeling af det danske landbrugsareal på brugsstørrelse.

Brugsstørrelse (ha)	Andel af antal bedrifter (pct.)	Andel af landbrugsareal (pct)
8 - 10	Ca. 20 – 25 pct.	Mindre end 2 pct.
10 – 50	Ca. 45 pct.	Ca. 15 pct.
50 – 100	Ca. 15 pct.	Ca. 15-20 pct.
Over 100	Ca. 15-20 pct.	Mere end 65 pct.

Nærmere bestemt sad i 2020 de 20 pct. største bedrifter bestående af 5.900 landbrugere, på 72 pct. af jorden. Deres gennemsnitlige bedriftsstørrelse er på 320 hektar.

OG. 4 pct. af bedrifterne (1340 landbrugere) sidder på 34 pct. af landbrugsjorden med bedrifter på 676 hektar i gennemsnit.³⁴

³⁴) Kilde: Greenpeace Danmark: Er dansk landbrug verdens bedste? 22.06.24.

<https://www.greenpeace.org/denmark/udgivelse/landbrug/analyse-er-dansk-landbrug-verdens-bedste/>

1.4. En ny ”overklasse” på landet med rigtig store jordbesiddere og ”svinebaroner”.

I det følgende diskuteres den konsekvens af ejendomsconcentrationen i landbruget, at der i landbruget har udviklet sig en ny overklasse bestående dels af store jordbesiddere (den nye ”godsejerklasse”) og især en af en ny kategori af store ”svinebaroner”.

I dette afsnit oplystes de største landbrugere i Danmark, først de største jordbesiddere, men dernæst de største landbrug i det hele taget: De største svineproducenter.

1.4.1. Den nye godsejerklasse.

De største private jordbesiddere i Danmark, som vel at mærke driver landbrug, er godsejere:

Tabel: Danmarks største landbrug arealmæssigt. ³⁵

Landbruget	Type	Hektar
Bendt Wedell (Wefri): Frijsenborg og Wedellsborg godser	Land – og skovbrug	10.000
Bregentved gods		6.519
Vallø Stift		4.109
JSJ Agro (bl.a. Birkelse Hovedgård)		4.000

³⁵) Kilde: Wikipedia: Danmarks største lodsejere.

https://da.wikipedia.org/wiki/Danmarks_st%C3%B8rste_lodsejere

Overgaard gods		3.335
Tjele Gods		3.061
Fruedal Agro		3.000
Ialt		31.024

Disse godser udgør dog ikke nogen stor del (omkring 1 pct.) af Danmarks samlede landbrugsareal på 2,6 mio. hektar.

1.4.2 De største svineproducenter: ”Svinebaronerne”.

Derimod er der en anderledes stærk koncentration indenfor svineproduktionen.

Kun 2000 producenter laver i dag 90 pct. af Danmarks 30 millioner grise.³⁶

Og alene de 10 største svineproducenter i Danmark leverer årligt omkring 2 millioner svin. Det er omkring 10 pct. af de svin, som slagtes i Danmark og omkring 6,7 pct. af den samlede danske årlige svineproduktion.

Heraf står igen alene de 3 største svineproducenter for halvdelen heraf.

³⁶⁾ Petersen, Hans Jacob: *Når enighed gør svag*, s. 96 - midten. Forlaget Eftermiddag., 2024.

https://bibliotek.dk/materiale/naar-enighed-goer-svag_hans-jacob-petersen/work-of%3A870970-basis%3A138332667?type=bog

Tabel: Danmarks største svineproducenter.³⁷

Svineproducenten	Lokalitet	Årligt antal svin
Martin og Frederik (søn) Lund Madsen	Vejen, Syddjylland	400.000
Søren Rasmussen og Frandsbjerg Group	Hobro	400.000
Esper Goul og familie	Spøttrup	200.00

Svineproduktionen i Danmark er således domineret af en ny godsejerklasse: Svinebaronerne.

1.5. Ejendomsformer og ejerkaraktistika i dansk landbrug.

Jf. ovenfor beskrives i dette afsnit ejerforhold i landbruget, herunder udenlandsk ejerskab og ejerskab gennem selskaber o. l.

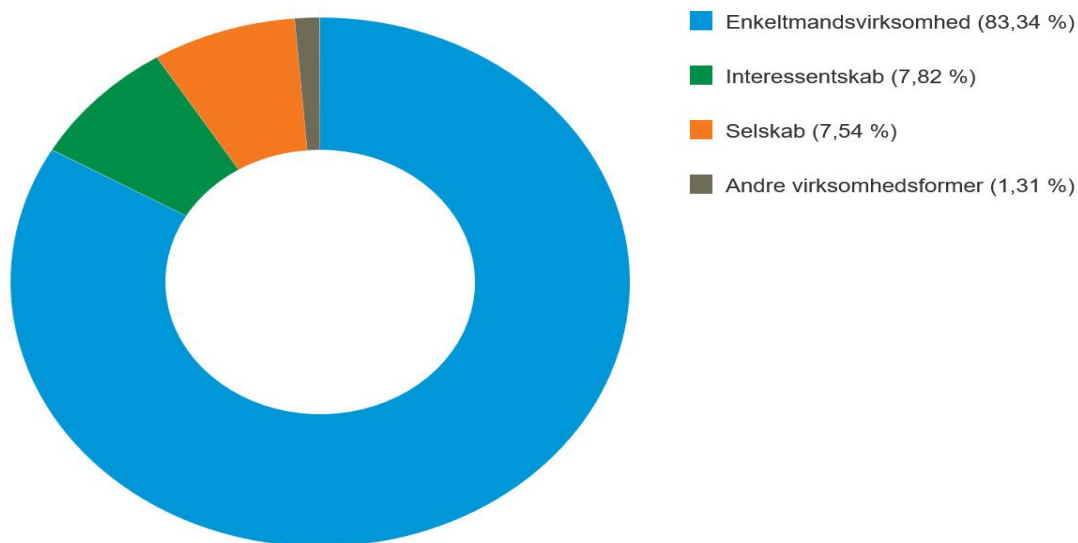
1.5.1. Selvejet er stadig det mest almindelige - endnu.

Den fremherskende ejerform i dansk landbrug er stadig enkeltmandseje, men lidt under 10 pct. af landbrugene ejes i dag af selskaber i en eller anden form.

³⁷⁾ Kilde: Ipsen, Morten: Landets største svineproducenter. Effektivt landbrug, 25.01.25.

<https://effektivtlandbrug.landbruqnet.dk/artikler/business/109208/her-er-de-10-stoerste-slagtegriseproducenter-i-danmark>

Figur: Bedrifter efter ejerform. 2024. ³⁸

MEN: Langt fra alle er aktive ejere.

For omkring 3675 bedrífers vedkommende var omkring halvdelen af jordtilhørendet bortforpagtet.

Samlet var på landsplan 42 pct. af landbrugsjorden bortforpagtet. ³⁹

For en lang række af de mindre bønder gælder således, at de nok formelt stadig er ejere, men brugen af jorden er i realiteten stærkt koncentration hos et mindre antal store brug.

³⁸³⁸) Kilde: Danmarks Statistik: Bedrífte og arbejdskraft i landbrug og gartneri.

<https://www.dst.dk/da/Statistik/emner/erhvervsliv/landbrug-gartneri-og-skovbrug/bedrífte-og-arbejdskraft-i-landbrug-og-gartneri>

³⁹) Jf. Danmarks Statistik, statistikbanken: Bedrífte med forpagtning efter areal, forpagtning, tid og enhed. Tabel FORP1.

1.5.2. Udenlandsk ejerskab er rykket ind.

Ligesom selvejet stadig er den dominerende ejerskabsform, er hovedparten af landbruget i Danmark (endnu) på danske hænder.

97 pct. af landbrugsjorden er ejet af danske statsborgere eller danske virksomheder. Andelen har ligget ret konstant i perioden 2022-24.

Tre procent af det danske landbrugsareal har udenlandsk ejerskab. Det svarer omtrent til det samlede areal af Bornholm og Møn eller ca. 100.000 fodboldbaner.

Syv af de ti kommuner, hvor den største andel af landbrugsarealet er i udenlandsk eje, ligger i Region Syddanmark.⁴⁰

1.5.3. Landbrugernes alder og køn i Danmark og sammenlignet med EU i øvrigt: ”Danske landbrugere er aldrende landMÆND”

Fra 2010 til 2020 er gennemsnitsalderen for danske landbrugere steget fra 49,2 til 53,6 år.

50 pct. af landmændene er i dag 55 år eller ældre.

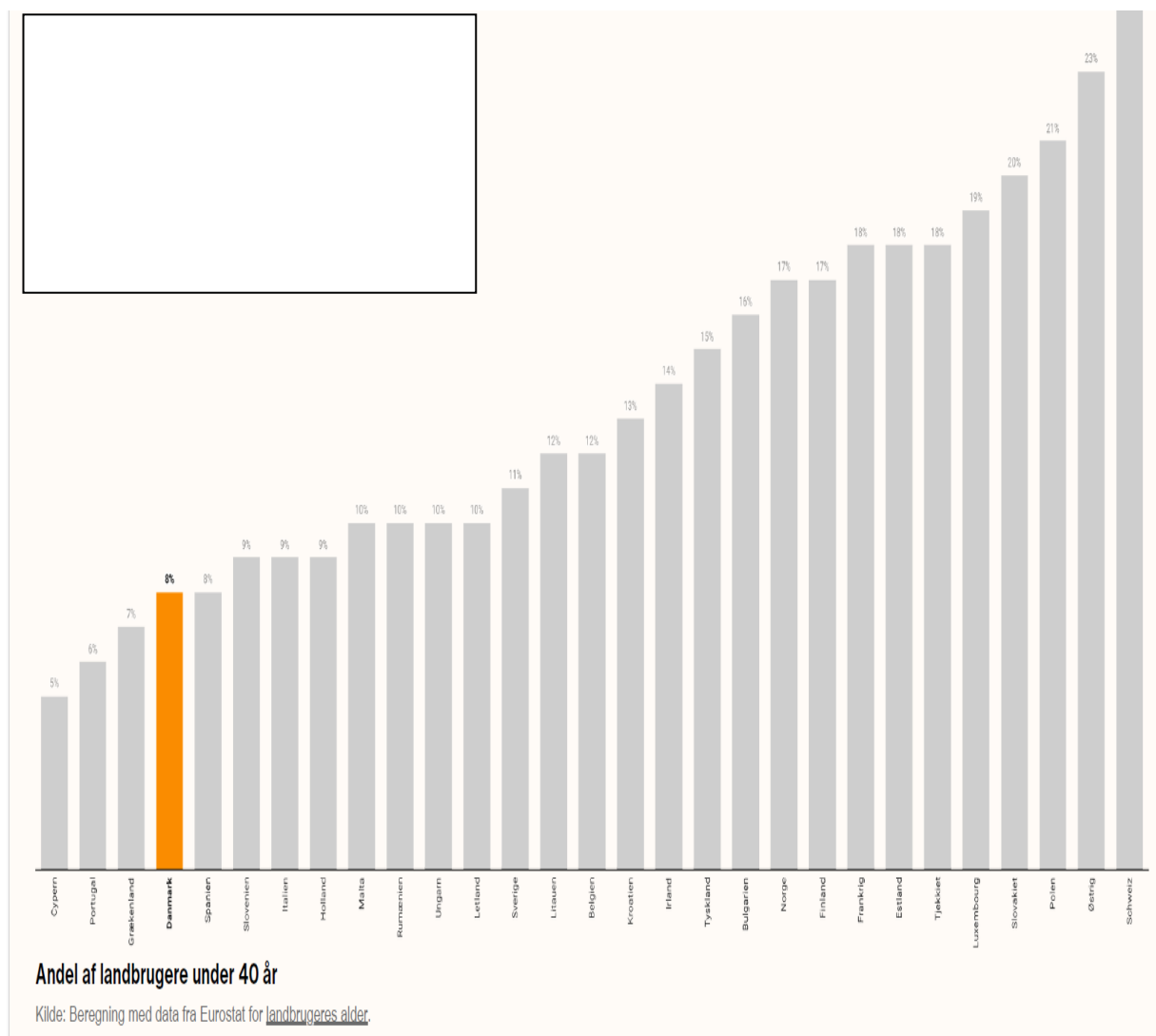
Kun 8 pct. af danske landbrugere er under 40, hvilket gør Danmark til et af de lande med færrest under 40 år.

Kun fire andre europæiske lande har en mindre andel af yngre landbrugere end Danmark.

⁴⁰⁾ Jf. Danmarks Statistik: Ejerskab af dansk landbrug 2024.

<https://www.dst.dk/nytpdf/53309>

Figur: Antal landbrugere under 40 år, 2020. ⁴¹

Selvom betegnelsen landmand bruges om både mænd og kvinder, var 94 pct. af landmændene i 2020 mænd.

⁴¹) Kilde: Greenpeace Danmark: Er dansk landbrug verdens bedste? 22.06.24.

<https://www.greenpeace.org/denmark/udgivelse/landbrug/analyse-er-dansk-landbrug-verdens-bedste/>

1.6. De store landbrugsselskaber er blandt landets store.

Sidst, men ikke mindst tegnes i dette afsnit et omrids af de store landbrugsselskaber, deres størrelse og omsætning og betydning.

1.6.1. Fra danske andelsselskaber til multinationale koncerner.

Forarbejdning af landbrugsvarer og råvareforsyning til dansk landbrug sker i høj grad gennem en række store landbrugsselskaber.

Oprindeligt var der tale om andelsselskaber, hvor danske landmænd i fællesskab startede og ejede virksomheder, der forarbejder og sælger deres produkter. Modellen sikrede afsætning, stordriftsfordele og demokratisk indflydelse, typisk med én stemme pr. medlem.

Efterhånden er for det første ejerkredsen imidlertid diversificeret. Blandt de mange tusinde menige andelshavere er det reelt nogle få tusinde store producenter, der via deres store omsætning betyder noget i selskaberne.⁴²

For det andet er ejerkredsen blevet internationaliseret, således leverer faktisk flere svenske landmænd til ARLA end danske landmænd.

Landbrugsselskaberne er blevet multinationale.

Og for det tredje: Selvom ejerskabet er andelsbaseret, er virksomhederne struktureret som moderne aktieselskaber (A/S) under en andelsmoderselskab og de opererer internationalt. Landbrugsselskaberne er blevet multinationale koncerner.

⁴²⁾ Petersen, Hans Jacob: *Når enighed gør svag*, s. 133 midten. Forlaget Eftermiddag., 2024.

https://bibliotek.dk/materiale/naar-enighed-goer-svag_hans-jacob-petersen/work-of%3A870970-basis%3A138332667?type=bog

Med denne ”fjernen sig” fra den oprindelige basis – de selvstændige danske landmænd – har landbrugsselskaberne i høj grad selvstændiggjort sig i forhold til landmændene.

1.6.2. De største landbrugsselskabers omsætning.

Og landbrugsselskaberne er blevet store.

Tabel: Landbrugsselskabernes omsætning 2025, mia. kr.

Selskab:	Omsætning 2025
ARLA Foods (mejeriselskab)	112-113 ⁴³
Danish Crown (slagteri og kødprodukter)	65,4 ⁴⁴
DLG - Dansk Landbrugs Grovvarereselskab (Foderstoffer, gødning og energi)	61,8 ⁴⁵
Danish Agro (grovvarer, foderblandinger, gødning, planteværn, maskine)	47,3 ⁴⁶

Målt på omsætning kan landbrugsselskaberne måle sig med de største industriselskaber. Arla, Danish Crown, DLG og Danish Agro er blandt de 20 største i Danmark. ⁴⁷

⁴³) Kilde: Mejeriforeningen. <https://mejeri.dk/nyheder/arla-leverede-i-2025-hojeste-afregning-til-andelshaverne-nogensinde/>

⁴⁴) Kilde: Effektivt landbrug. landbrugsnet. <https://effektivtlandbrug.landbrugsnet.dk/artikler/business/117912/konkurrencekraften-forbedret-i-oprydningsaar>

⁴⁵) Kilde: Pressemeddelelse fra DLG om årsrapport 2025. <https://www.dlg.dk/da/Om-DLG/Presse/Nyheder/Februar-2026/Annual-Report-2025>

⁴⁶) Pressemeddelelse fra Danish Agro om årsresultat 2025. <https://danishagro.dk/om-danish-agro/presse/nyheder/danish-agro-fordobler-indtjeningen-i-et-aar-hvor-forretningsmodellen-viser-sin-styrke>

Det største af landbrugsselskaberne, ARLA, har så stor en omsætning, at virksomheden ikke alene nummer 7 (2024) over de 10 største virksomheder i Danmark, målt på omsætning ⁴⁸, men hører til de 10 største mejerier i verden som helhed. ⁴⁹

1.6.3. Landbrugsmonopoler?

Men en ting er at landbrugsselskaberne globalt er blevet internationale spillere.

I Danmark har de samtidig via fusioner vokset sig så store, at de har opnået markedsdominans indenfor deres markeder. De er blevet andels monopoler ⁵⁰, der som markedsdominerende langt hen ad vejen selv kan sætte prisen på deres produkter (højt).

Dette er givet en af årsagerne til, at forbrugerpriserne i Danmark generelt ligger betragteligt over resten af EU. ⁵¹ og især til, at priserne er høje for føde – og drikkevarer. ⁵² Målt på fødevarepriser er Danmark det næstdyreste land i EU – kun overgået af Luxembourg.

⁴⁷) Petersen, Hans Jacob: *Når enighed gør svag*, s. 40 øverst. Forlaget Eftermiddag., 2024.

https://bibliotek.dk/materiale/naar-enighed-goer-svag_hans-jacob-petersen/work-of%3A870970-basis%3A138332667?type=bog

⁴⁸) Lex: *Danmarks 10 største virksomheder 2024 (omsætning)*

https://lex.dk/Danmarks_10_st%C3%B8rste_virksomheder_2024_-_oms%C3%A6tning

⁴⁹) Petersen, Hans Jacob: *Når enighed gør svag*, s. 46. Forlaget Eftermiddag., 2024.

https://bibliotek.dk/materiale/naar-enighed-goer-svag_hans-jacob-petersen/work-of%3A870970-basis%3A138332667?type=bog

⁵⁰) Petersen, Hans Jacob: *Når enighed gør svag*, s. 99 forneden. Forlaget Eftermiddag., 2024.

https://bibliotek.dk/materiale/naar-enighed-goer-svag_hans-jacob-petersen/work-of%3A870970-basis%3A138332667?type=bog

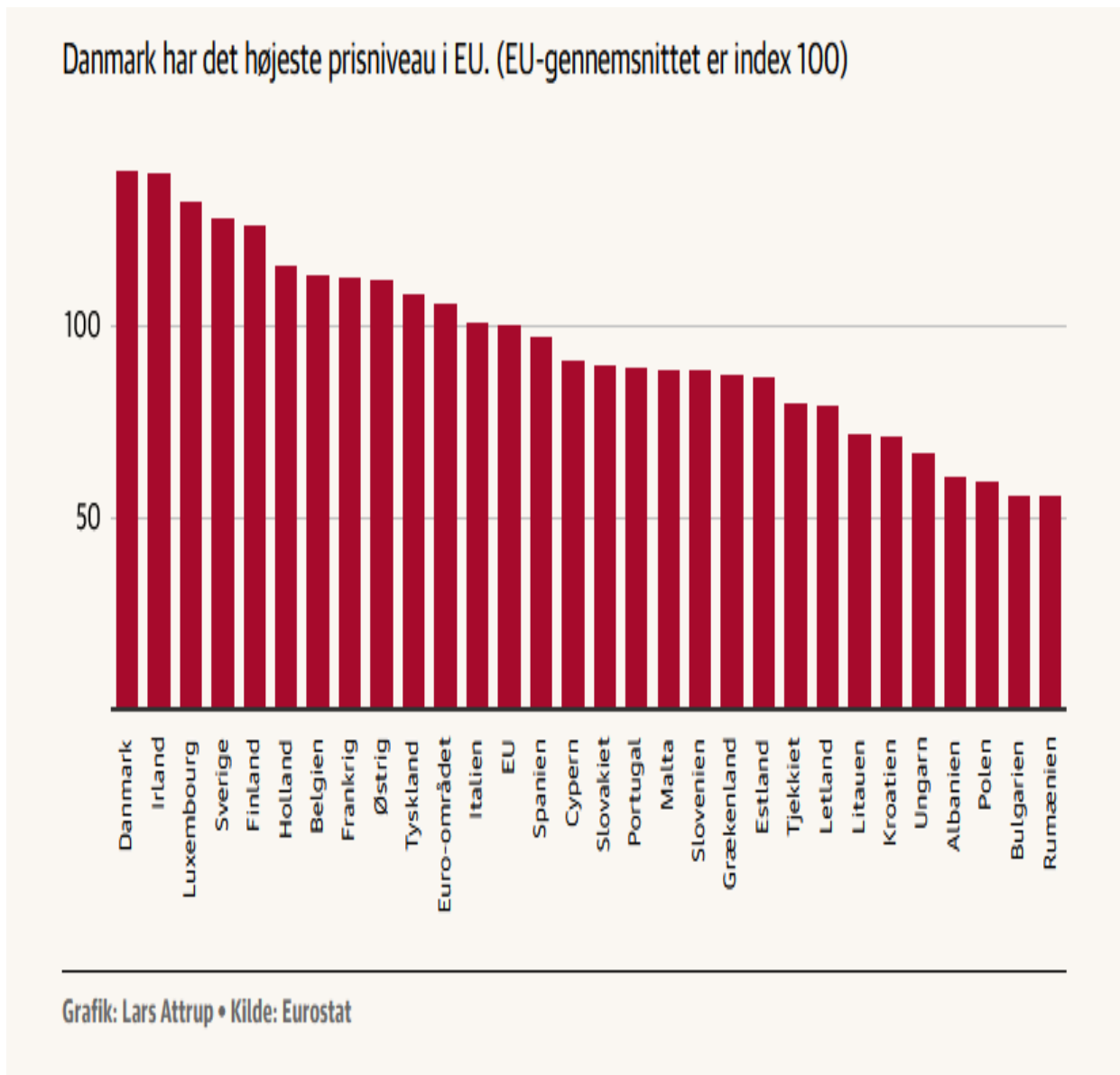
⁵¹) Jf. Lund, Henrik Herløv: *Høje og stigende fødevarepriser: Forbruger taber til (landbrugs)monopoler*. 2025.

<https://henrikherloevlund.dk/wp-content/uploads/2025/09/Foedevarepriserogmonopoler.pdf>

⁵²) Jf. Attrup, Lars: *Danmark er nummer et: Her er det dyrest at leve*. Finans, 22.06.22.

<https://finans.dk/erhverv/ECE14172259/danmark-er-nummer-et-her-er-det-dyrest-at-leve/>

Figur: Prisniveau for forbrugsgoder, EU 27 lande. EU 27 = 100.⁵³

Og netop fødevarerpriserne er i de seneste år i Danmark da også steget stærkere end forbrugerpriserne generelt.

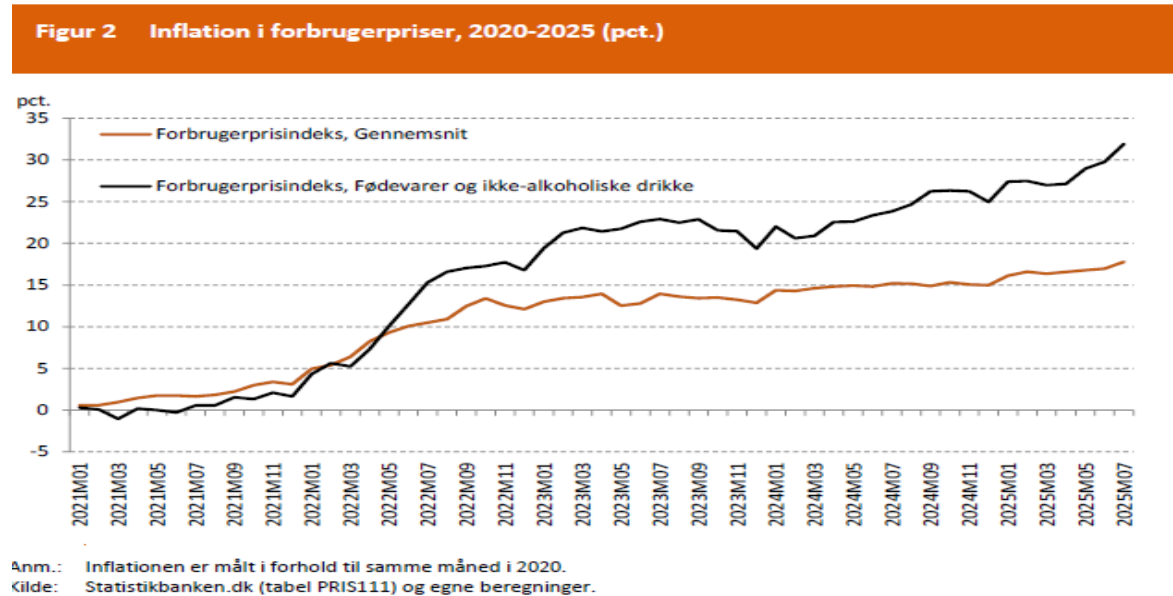
Og jf. Eurostat: Comparative price levels of consumer goods and services.

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Comparative_price_levels_of_consumer_goods_and_services

⁵³) Danmarks Statistik: EU Price comparison.

<https://www.dst.dk/en/Statistik/emner/oekonomi/prisindeks/eu-pris-og-maengdesammenligning>

Figur: Udvikling juli 2020 til juli 2025 i forbrugerprisindeks generelt og for fødevarer og ikke – alkoholiske drikke specifikt.⁵⁴

⁵⁴) Kilde: Beck, Ulrik og Kristian Stamp Hedeager: Inflation i fødevarerpriser 2020 – 2025. Kraka, 25.08.25.

<https://kraka.dk/inflation-i-foedevarepriser-2020-2025/>

1.7. Afrunding: I det konventionelle landbrug sidder svinebaroner i førersædet.

Landbruget vil gerne fremstille sin virksomhed som målrettet ”Danmarks fødevareforsyning og forsyningssikkerhed”.⁵⁵ Men billedet er falsk.

Det er rigtigt, at landbruget beslaglægger en stor del af Danmarks areal , nærmere bestemt 60 pct, - i øvrigt i høj grad på bekostning af naturen.

Hermed er Danmark EU’ s mest opdyrkede – og verdens næstmest opdyrkede – land.

Men arealet anvendes ikke primært til produktion af fødevarer til danskerne, men for 70 procents vedkommende til at dyrke foder til den animalske produktion, primært svineproduktionen.

Kun 8 procent af landbrugsarealet anvendes til at dyrke mad direkte til humankonsum, mens 12 procent herudover går til fødevareindustrien.

Vi vælter os i svin – til udlandet.

Det danske landbrugsareal tjener således primært til produktion af dyr. Det samlede dyrehold af svin, kvæg og fjerkræ løber årligt op i henimod 225 millioner dyr.

Men størst tyngde har en i forhold til Danmarks størrelse og indbyggertal gigantisk svinebestand af 12 millioner svin på et givet tidspunkt og på årsbasis 40 millioner svin, når de 10 millioner regnes med, som dør undervejs.

Danmark er hermed EU’ s svinetætte og kødproducerende land.

⁵⁵) Jf. Landbrug og Fødevarer: Landbruget holder Nordens fødevareforsyning oppe.

<https://lf.dk/aktuelt/artikler/2026/dansk-landbrug-holder-nordens-foedevareforsyning-oppe/>

Men det er ikke, som Landbruget gerne vil fremstille det, en produktion primært til danskerne. 90 procent af det danske svinekød eksporteres til udlandet.

Ny overklasse på landet af ”Svinebaroner”.

I og med, at en stor del af den vegetabiliske produktion leverer foder til svineproduktionen, landbrugets ”guldæg”, er det i høj grad denne sidste, som har førertrøjen på i det konventionelle danske landbrug.

Og svineproduktionen er stærkt koncentreret Kun 2000 producenter laver i dag 90 pct. af Danmarks 30 millioner grise og alene de 10 største svineproducenter leverer årligt omkring 10 procent af alle slagtesvin.

Det sker i stigende grad i store dyrefabrikker, i mega ”svinefarme”

Med svineproduktionens voldsomme ekspansion og koncentration har Danmark således fået en ny overklasse på landet af ”svinebaroner”.

Denne udvikling fra flersidig produktion i familiebrug ved anden verdenskrigs slutning til specialiserede storbrug og landbrugskoncerner betegner en afvikling af familiebruget.

Landbrugsselskaber landbrugets forlængede arm.

Udover det store svinehold rummer det konventionelle danske landbrug på et givet tidspunkt også 1,4 mio. kvæg, heraf halvdelen malkekøer, og 22 millioner stk. fjerkræ.

Det animalske landbrugs produkter forarbejdes igennem en række store landbrugsselskaber: Slagterier Danish Crown og mejerikoncernen Arla. Ligesom en række andre landbrugsselskaber leverer råvarer til landbruget: DLG og Danish Agro. Selskaber som på omsætning kan måle sig med store industriselskaber og som på deres markeder har en dominerende stilling.

Bør udpegningen af ”særligt værdifulde landbrugsområder” ophæves?

At landbruget beslaglægger op mod 2/3 af Danmarks areal befordres gennem Planloven, som specifikt stiller krav om, at kommuneplanerne skal indeholde retningslinjer for varetagelsen af de jordbrugsmæssige interesser, herunder udpegnings- og sikringsaf særligt værdifulde landbrugsområder. Det betyder i praksis, at størstedelen af landområder i Danmark er landbrugets erhvervsområde.

Som anført sker det dels på bekostning af naturen og dels tjener det ikke primært til menneskekonsum, men til produktion af foder til den overhåndtagende svineproduktion.

Man kan i forhold hertil kun tilslutte sig indvendingerne fra ”Landsforeningen mod svinefabrikker” om, at udpegnings- og betydningen af ”særligt værdifulde landbrugsområder” i alle kommuneplaner skal ændres, så områderne, der dækker det meste af Danmark, kan anvendes fleksibelt til bæredygtig og giftfri fødevarerproduktion, til skovrejsning og andre naturformål, der muliggør opfyldelse af nationale klimamål og internationale forpligtelser.

Det er en politisk udpegnings- uden faglig begrundelse i fx jordbonitet.

I det hele taget er betegnelsen ”særligt værdifulde landbrugsområder” meningsløs og stærkt værdiløst, idet der fx ikke findes betegnelsen ”værdifulde landbrugsområder” og dermed ikke den graduerings-, som betegnelsen giver indtryk af.⁵⁶

⁵⁶) Jf, Landsforeningen mod Svinefabrikker: Foreningens mærkesager.

https://landmodsvin.dk/wp-content/uploads/2023/01/01_Landsforeningen-mod-Svinefabrikkers-mærkesager.pdf

**Billede: Store svinefabrikker er den dominerende
bedriftstype
i det moderne danske landbrug.**

KAP. 2. STRUKTURUDVIKLING SIDEN 2. VERDENSKRIG I DET KONVENTIONELLE LANDBRUG: *”Udviklingen er gået fra små, alsidige familiebrug til store industri – og fabrikslandbrug.”*

57

I det følgende kapitel som foran anført et overblik over landbrugets strukturudvikling fra mindre familieejede gårdbrug til store industrielle landbrugskoncerner.

Fokus vil være på at vise, hvorledes svineindustrien i løbet af denne udvikling er ekspanderet voldsomt med dyrefabrikker overalt i landet.

I det første afsnit beskrives udviklingen i og koncentrationen af antal og størrelse af landbrugsbedrifter

Dernæst opridses i andet afsnit udviklingen i specialisering.

Herefter ses i tredje afsnit på udviklingen i produktionen størrelse og sammensætning samt i produktionsmetoderne.

Videre ses i fjerde afsnit på produktionsudviklingen indenfor de enkelte driftsgrene.

Herefter ses i femte afsnit på strukturudviklingen i landbrugsselskaberne.

Det vil blive vist, hvorledes landbrugets strukturudvikling har fremmet ”en svineproduktion på speed”. Ifølge ”Landbrug og Fødevarer” er denne

⁵⁷⁾ Petersen, Hans Jacob: Når enighed gør svag, s. 97 - øverst. Forlaget Eftermiddag., 2024.

https://bibliotek.dk/materiale/naar-enighed-goer-svag_hans-jacob-petersen/work-of%3A870970-basis%3A138332667?type=bog

fremmarch af griseproduktionen et indiskutabelt gode, for ” Internationalt set befinder dansk griseproduktion sig i den absolutte verdenselite.”⁵⁸

Denne opfattelse vil blive diskuteret i sjette afsnit og hvad der bør gøres heroverfor?

Kapitlet afsluttes med en sammenfattende afrunding.

2.1.Udviklingen i antal og størrelse af bedrifter.

I det følgende afsnit redegøres først for udviklingen siden 2. verdenskrig i antal og størrelse af landbrugsbedrifter generelt.

Dernæst opridses antal heltidslandmænd, videre omfanget af forpagtning.

Og endelig diskuteres koncentrationsgraden.

2.1.1. Antal landbrugsbedrifter.

Antallet af landbrugsbedrifter er siden 1960 faldet stærkt og samtidig er brugenes størrelse steget modsvarende.

⁵⁸) Jf. Landbrug og Fødevarer: Sektor for gris.

<https://lf.dk/om-os/sectorer-og-sektioner/sector-for-gris/>

Figur: Udvikling i samlet antal landbrugsbedrifter og gennemsnitlig arealstørrelse (ha).⁵⁹

År	Antal bedrifter	Gennemsnitsareal, ha
1946	208.100	15,3
1960	196.100	15,8
1980	119.155	24,4
2000	54.541	48,5
2020	33.148	79
2025	28.000	92

Der er altså sket en kraftig koncentration i og med, at arealet ejes færre og færre brug.

2.1.2. Heltidslandmænd.

Men antallet af bedrifter dækker på den ene side over et større antal deltidsbedrifter med et begrænset jordareal og som – hvis de drives af ejeren selv – er mere fritid og hobby end erhverv⁶⁰.

Og så på den anden side et – siden 1984 - mindre antal heltidsbedrifter med til gengæld langt større størrelse.

Det er navnlig blandt disse heltidsbedrifter, at sammenlægninger er sket og hvis areal er vokset endnu stærkere end gennemsnitsbrugenes.

⁵⁹) Kilde: Diverse årgange af statistisk 10 – årsoversigt samt statistikbanken: Bedrifter efter areal mm. Tabel FORP1 . <https://www.statistikbanken.dk/tabse/237632>

⁶⁰) Jf. Kærsgaard, Niels og Tommy Dalgaard : Dansk landbrugs strukturudvikling siden 2. verdenskrig , s. 16 – forinden.
<https://www.researchprofiles.ku.dk/da/publications/dansk-landbrug-i-fortid-nutid-og-fremtid/>

Figur: Udvikling i antal heltidsbedrifter og disses gennemsnitlige arealstørrelse (ha).⁶¹

År	Antal heltidsbedrifter	Gennemsnitsareal, ha
1980	57.000	37,9
1990	35.240	55,8
2000	22.458	85,1
2010	12.412	134,6
2020	8.478	209,9
2025	5.817	280,1

2.1.3. Forpagtning

Men den reelle koncentration er betydeligt større i og med, at en stigende dele af ejerne af især deltidsbedrifterne ikke længere selv dyrker jorden, men forpagter den væk.

Dette sker typisk til heltidslandmænd, således at der reelt er tale om en betydeligt stærkere koncentration end ejerskabsstatistikken viser.

I år 2000 var 26 procent af jorden bortforpagtet. I 2025 var det steget til lidt under 42 procent.

2.1.4. De største brug.

Med færre og større bedrifter er der sket en koncentration af ejerskabet til jorden.

Især de allerstørste landbrug er vokset markant i antal og størrelse. 0

⁶¹Kilde: SEGES: Strukturudvikling i dansk landbrug 2016 – 2025.

samt Danmarks Statistik: Statistikbanken: Resultatopgørelse for heltidsbedrifter (gennemsnit). Tabel: JORD2.

<https://www.statistikbanken.dk/jord2>

I perioden 2010 til 202500 er antallet af helt store bedrifter på over 400 ha mere end fordoblet – fra 642 til 1.394.

Og landbrug over 400 ha er gået fra 386.254 ha i 2010 til over en million ha i 2024 – nærmere bestemt 1.003.928 ha.

Dermed ejer 1.394 landmænd nu over en million ha af den danske landbrugsjord – ud af et samlet dyrket areal på 2,6 mio. ha.⁶²

Dvs. at lidt over 4½ pct. af landmændene nu ejer op imod 40 pct. af landbrugsjorden.⁶³

Familiebrugene er reelt under afvikling.⁶⁴

2.2. Specialisering i landbruget.

I dette afsnit redegøres for det første dels for stigende specialisering af produktionen på de enkelte bedrifter, dels i henholdsvis planteavl og dyrehold, dels indenfor den animalske produktion igen i kvæg – respektive svinebrug.

For det andet redegøres for den stigende størrelse af de specialiserede brug.

2.2.1. Specialisering i henholdsvis planteavl respektive dyrehold.

Efter 2. verdenskrig havde langt de fleste bedrifter en alsidig produktion, forstået som både vegetabilsk produktion samt både svin, køer og fjerkræ.

⁶² Jf. SEGES: *Strukturudvikling i dansk landbrug 2016 – 2025*.

⁶³ Kilde: Egen beregning på basis af ovenstående.

⁶⁴ Jf. Nielsen, Jørgen Steen: *Hvad skal vi med landbruget?* Informations forlag, 2016.

<https://butik.information.dk/products/hvad-skal-vi-med-landbruget-jorgen-steen-nielsen>

I dag er landbrugsbedrifterne dels specialiserede i enten vegetabilsk eller animalsk produktion.

2.2.1.1 Spaltning mellem planteavl og dyrehold.

I dag er det op mod 2/3 af alle landbrugsbedrifter, som alene har vegetabilsk produktion og kun lidt over 1/3 som animalsk produktion.

Det er dog fortrinsvis de mindre bedrifter, som alene har planteavl.

Blandt de større heltidsbedrifter er det kun ca. 1/4, som alene har planteavl, mens endnu 1/4 har svineavl og 1/3 er bedrifter med kvæg.⁶⁵

2.2.1.2 Opdeling i forskellige former for dyrehold.

For de animalske producenters vedkommende er der igen sket en stigende specialisering i kvægbrug respektive svinebrug respektive fjerkræproducenter.

I 1950 havde 90 pct af de animalske producenter både svin og køer, i 2020 var det faldet til 2 pct.

⁶⁵ Jf. SEGES: Strukturudvikling i dansk landbrug 2016 – 2025.

Figur: Specialisering af landbrugsproduktionen.⁶⁶

År	Både kvæg og svin	Kvæg, ej svin	Svin, ej kvæg	Hverken kvæg eller svin
1968	75 %	5 %	11 %	10 %
1980	33 %	18 %	24 %	25 %
1990	18 %	28 %	20 %	35 %
2000	8 %	34 %	16 %	42 %
2005	5 %	30 %	13 %	52 %
2020	2 %	29 %	7 %	62 %

2.2.2. Stigende størrelse af specialiserede brug.

Stigende specialisering og stigende størrelse har fulgtes ad og har især været udpræget indenfor de større heltidsbrug.

Bønder er blevet til ”svineproducenter”, ”fjerkræproducenter” og ”mælkeproducenter”.⁶⁷

Især brug med svineproduktion og planteavl har haft – navnlig siden årtusindskiftet – haft en massiv størrelsesmæssig vækst. En slagtesvinebedrift er således vokset fra 208 slagtesvin i 1973 til 1900 svin i år 2000, 6.281 svin i 2016 og 9.920 svin i 2025.

Bare fra årtusindskiftet er der således tale om en femdobling i gennemsnitsstørrelse.

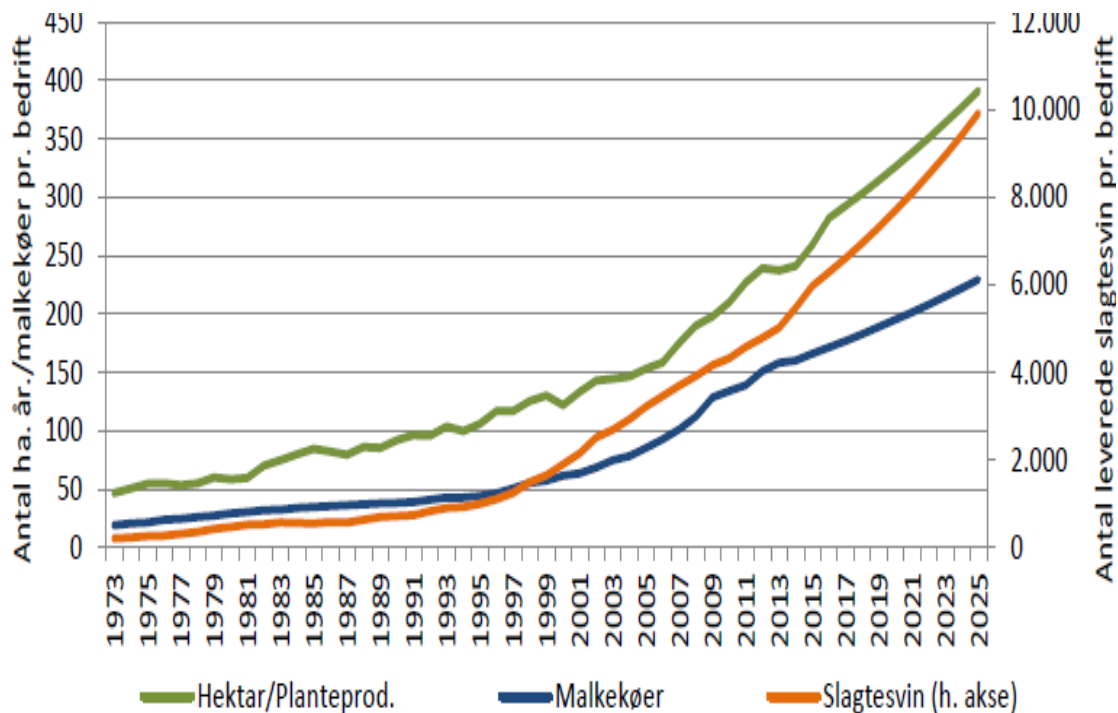
⁶⁶) Kilde: Kærgaard, Niels: Dansk Landbrugs fortid, nutid, fremtid.

<https://tidsskrift.dk/samfundsokonomien/article/view/140757>

⁶⁷) Jr. Nielsen, Jørgen Steen. Hvad skal vi med landbruget? Informations Forlag 2016.

<https://butik.information.dk/products/hvad-skal-vi-med-landbruget-jorgen-steen-nielsen>

Figur: Antal ha./dyr pr. heltidsbedrift – planter, svin og kvæg. 1973 – 2025 ^{68 69}

Man skal således ikke lade sig narre af faldet i antal svinebrug siden 90'erne, idet det er udtryk for en anden tendens, nemlig en udvikling indenfor denne sektor mod industrialiseret masseproduktion af svin.

Hvilket på grund af stigende kapitalkrav har været ledsaget af en stigende størrelse af svinebrugene, der har udviklet sig henimod dyrefabrikker.

2.3. Udviklingen i produktionsmetoderne generelt.

Landbrugets produktionsvolumen er generelt steget ca. tre gange fra 1945 til 2025.

I det følgende beskrives den udvikling i produktionsmetoderne, som ligger bag denne "effektivisering". Først beskrives mekaniseringen og industrialiseringen

⁶⁸) Der er for årene 2018 til 2025 tale om en fremskrivning.

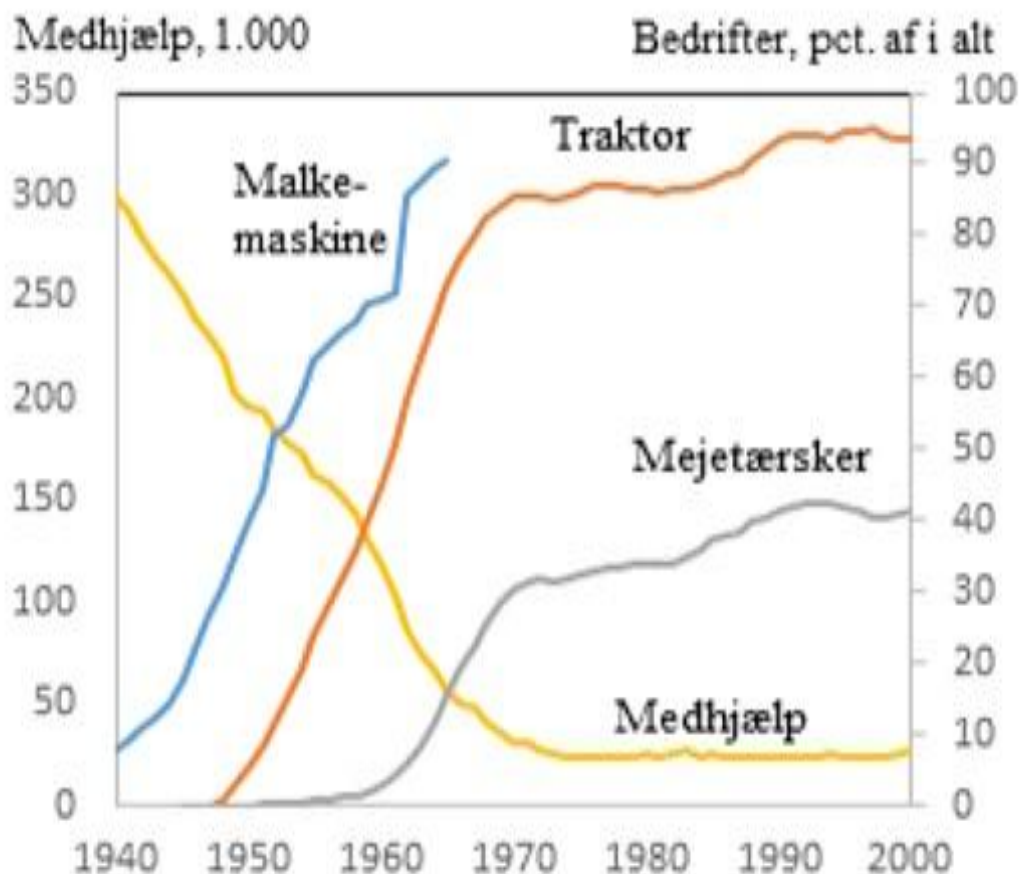
⁶⁹) Jf. SEGES: Strukturudvikling i dansk landbrug 2016 – 2025.

af landbruget generelt. Dernæst beskrives ”kemificeringen” af navnlig det vegetabiliske landbrug.

2.3.1. Mekanisering.

Denne effektivisering har fra 60’erne og frem været drevet af en udvikling, hvor menneskelig arbejdskraft er blevet erstattet gennem omfattende mekanisering og industrialisering af landbruget, både det vegetabiliske og det animalske.

Figur: Fra arbejdskraft til maskiner. ⁷⁰

⁷⁰) Kilde: Kærgaard, Niels: *Dansk Landbrugs fortid, nutid, fremtid.*

<https://tidsskrift.dk/samfundsokonomien/article/view/140757>

2.3.2. ”Kemificering” af planteavl gennem kunstgødning og sprøjtegifte.

Endvidere er der sket en omfattende ”kemificering” af landbruget.

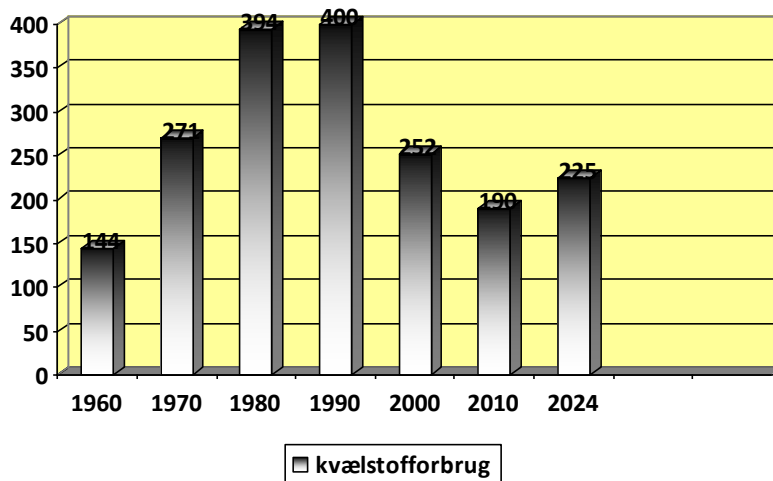
2.3.2.1. Kunstgødning.

”Kemificeringen” har for det første fundet sted i udstrakt grad i det vegetabiliske landbrug.

Det er dels sket gennem udstrakt gødskning med kunstgødning, som dog i de senere år i nogen grad er blevet erstattet med udkørsel af gylle fra de animalske brug.

Figur: Kvælstof forbrug 1960 – 2024, 1000 tons.

⁷¹

⁷¹) Kilde: Strukturudviklingen i dansk landbrug 1950 – 2010 + DST: Foder, gødning og pesticider.

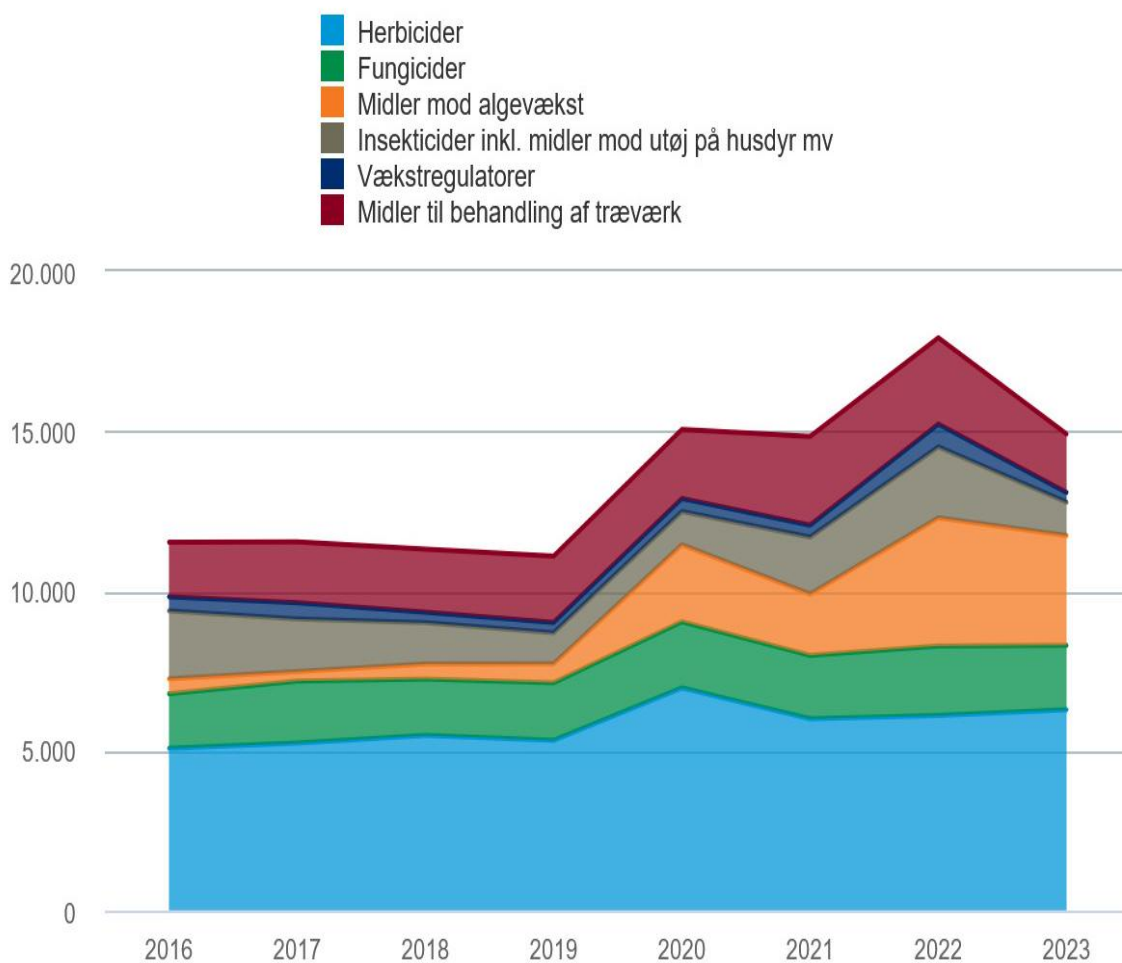
<https://www.dst.dk/da/Statistik/emner/erhvervsliv/landbrug-gartneri-og-skovbrug/foder-goedning-og-pesticider>

2.3.2.2. Sprøjtegifte.

Endvidere har ”kemificeringen” af planteavlen også indebåret udstrakt brug af sprøjtegifte.

Figur: Omfang af brug af forskellige typer sprøjtegifte. Tons. ⁷²

Måleenhed: Produktvægt (tons) | Pesticidtype:

⁷²) Kilde: DST: Foder, gødning og pesticider.

<https://www.dst.dk/da/Statistik/emner/erhvervsliv/landbrug-gartneri-og-skovbrug/foder-goedning-og-pesticider>

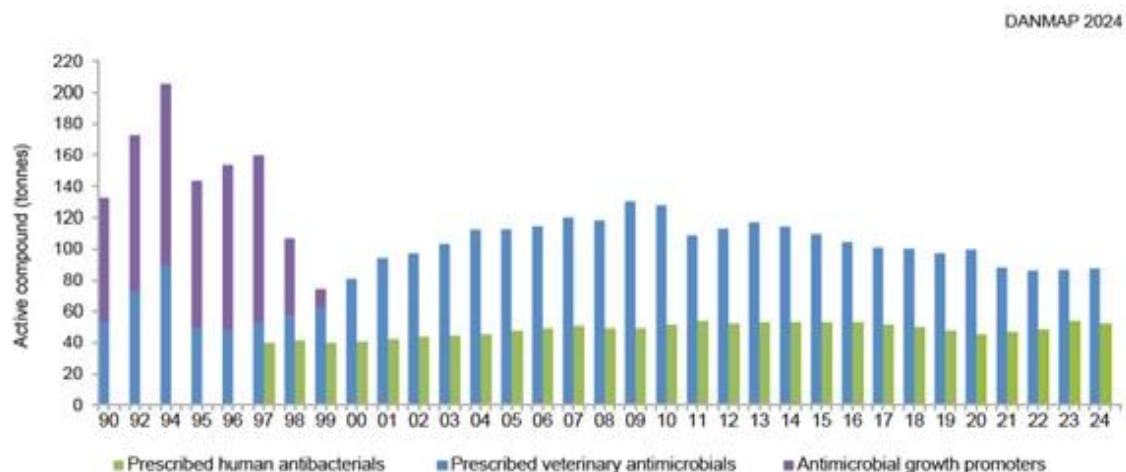
2.3.2.3. Antibiotika i svineproduktionen.

”Kemificeringen” har på sin vis også vundet indpas i det animalske landbrug, navnlig indenfor svineproduktionen, gennem udstrakt brug af antibiotika. Brugen af antibiotika tog især fart i 90’erne

Men løbet af 1980’erne og 1990’erne kom der et øget fokus på resistensudvikling. Der voksede en bekymring for antibiotikaresistens i samfundet på grund af brugen af store mængder antibiotika hos både dyr og mennesker.

I slutningen af 90’erne indførte Danmark først begrænsninger på brugen af antibiotika til mennesker og i 1999 indførtes et forbud mod brugen af væksthæmmende antibiotika i den animalske produktion. Siden 2006 har forbuddet været gældende i hele EU.⁷³ Men på trods heraf har forbruget af andre former for antibiotika ligget vedvarende højt siden 90’erne

Figur: Forbrug af antibiotika til mennesker og dyr i Danmark 1990 – 2024. tons.⁷⁴

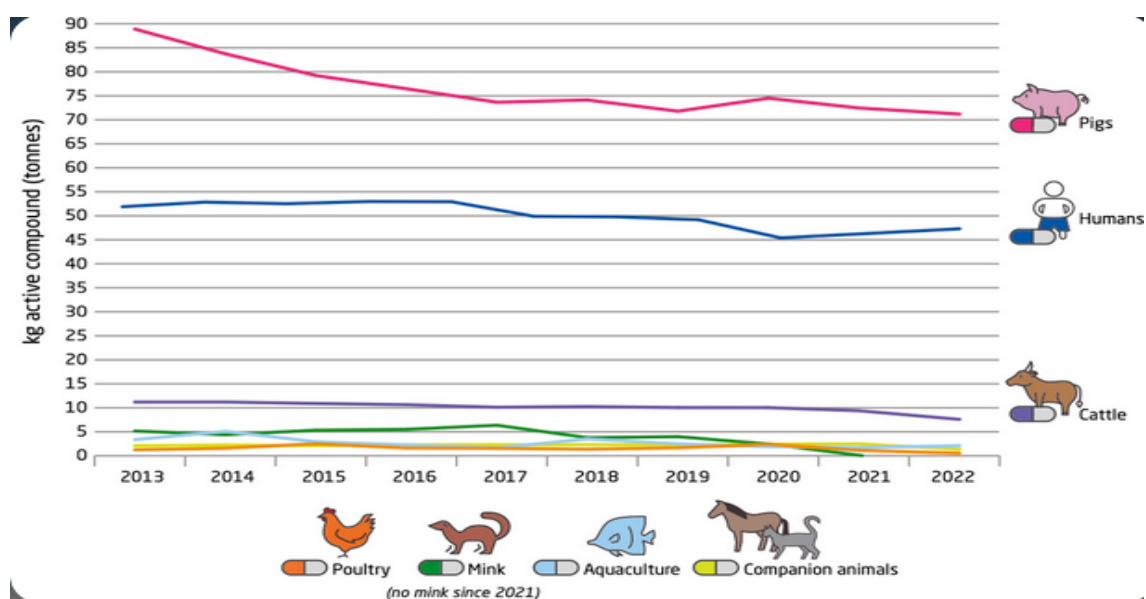
⁷³) Jf. Tænk tanken Frej: Antibiotikaforbruget i den animalske produktion i Danmark: højt eller lavt? <https://www.taenk-frej.dk/antibiotikaforbrug>

⁷⁴) DTU og Statens Serum Institut: Det danske program for overvågning af antibiotikaforbrug og – resistens. Kap 4: Antimikrobielt forbrug hos dyr. https://www.danmap.org/-/media/institutter/foedevareinstituttet/danmap-site/kapitler-til-2024-rapport/danmap_2024_chapter-4-version-2.pdf

I 2024 udgjorde det samlede forbrug af antibiotika til dyr 87,46 ton aktive stoffer. Men heraf stod grise for 83,92 % af forbruget, efterfulgt af 9,46 % til kvæg og 1,3 % til fjerkræ.

Antibiotikaforbruget i svineindustrien har kun været svagt faldende over årene.

Figur: Antibiotikaforbruget i Danmark til svin, kvæg og mennesker 2012 – 2022. Tons.⁷⁵

2.4. Produktionsudviklingen indenfor de enkelte driftsgrene.

I det følgende betragtes produktionsudviklingen indenfor de enkelte brugstyper.

Udviklingen er her gået fra alsidig produktion til høj specialisering. Fokus er skiftet mod især intensiv svineproduktion og korndyrkning.

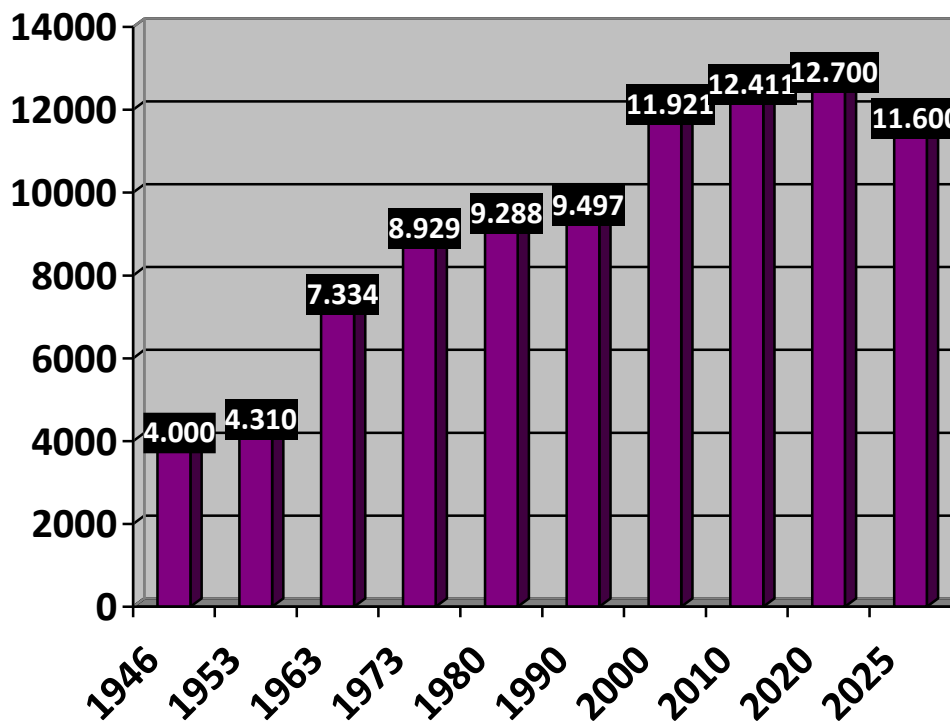
⁷⁵) DTU og Statens Seruminstitut: Det danske program for overvågning af antibiotikaforbrug og – resistens. Kap 4: Antimikrobielt forbrug hos dyr. https://www.danmap.org/-/media/institutter/foedevareinstituttet/danmap-site/kapitler-til-2024-rapport/danmap_2024_chapter-4-version-2.pdf

2.4.1. Voldsom forøgelse og koncentration af svineproduktionen/svineholdet.

Der er indenfor landbruget siden 2. verdenskrig og navnlig siden 60'erne og 70'erne sket en betydelig forskydning mellem driftsgrenene.

Med nutidens muligheder for import af højværdi proteinfoder og fodring med syntetiske aminosyrer er svineproduktionen gradvist blevet den største driftsgren. Antallet af svin var lige efter krigen omkring 4 millioner; tallet er siden steget jævnt til over 12 millioner.

Figur: Antal svin i Danmark (tusinder).⁷⁶

⁷⁶) Kilde: Kærgaard, Niels: Dansk Landbrugs fortid, nutid, fremtid.

<https://tidsskrift.dk/samfundsokonomien/article/view/140757>

Strukturudviklingen i dansk landbrug 1950 – 2010

<https://www.geografi-noter.dk/erhverv/Strukturudviklingen-dansk-landbrug-1950-2010.pdf>

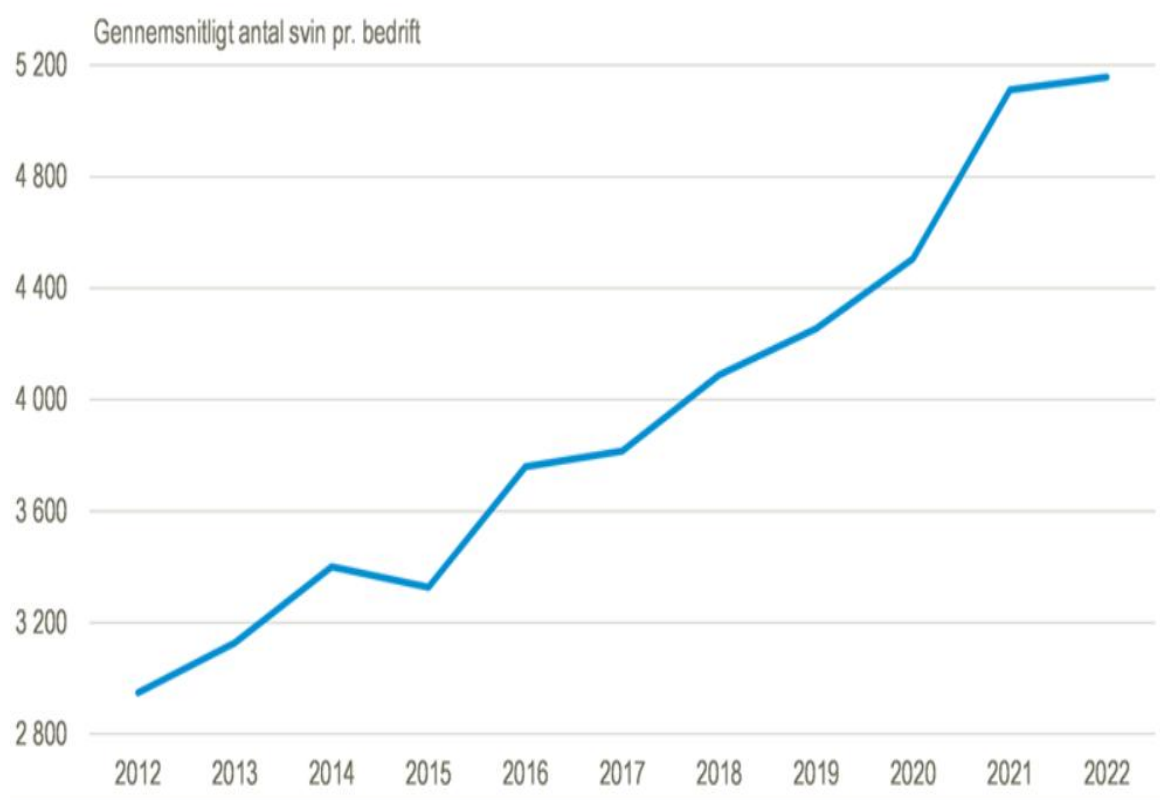
samt DST: Svinebestanden. Tabel: Svin. www.statistikbanken.dk/SVIN

Der er således på et givet tidspunkt dobbelt så mange svin i Danmark som indbyggere.

Målt på årsbasis er antallet af svin er nu oppe på over 30 millioner styk.⁷⁷

Og samtidig er antallet af svin pr besætning siden 1982 mangedoblet⁷⁸, således at der i 2022 i gennemsnit var op mod 5.200 pr bedrift. Alene siden 2012 er vi på vej mod en fordobling.

Figur: Gennemsnitligt størrelse af svinebedrifter.⁷⁹

Kilde: www.statistikbanken.dk/hdyr07

⁷⁷⁾ Kilde: Kærgaard, Niels: *Dansk Landbrugs fortid, nutid, fremtid*, s. 19 for oven.

<https://tidsskrift.dk/samfundsokonomien/article/view/140757>

⁷⁸⁾ Jf. Nielsen, Jørgen Steen: *Hvad skal vi landbruget?* Informations Forlag 2016.

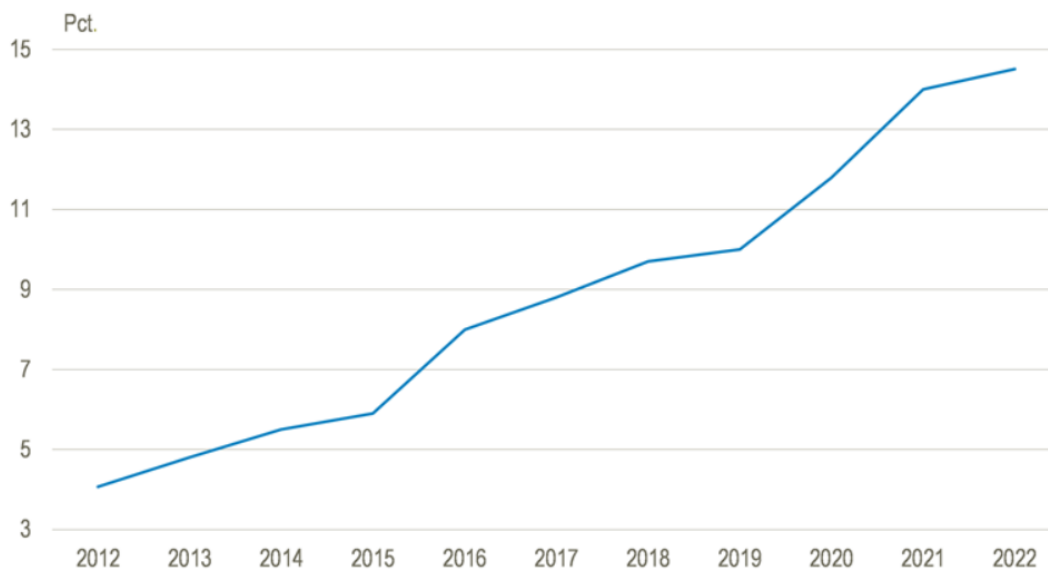
www.butik.information.dk/products/hvad-skal-vi-med-landbruget-jorgen-steen-nielsen

⁷⁹⁾ Kilde: Danmarks Statistik: *Færre bedrifter med svin. 2023.*

<https://www.dst.dk/da/Statistik/udgivelser/NytHtml?cid=46012>

Samtidig koncentrerer svineproduktionen mere og mere hos nogle få meget store svineproducenter.

Figur: Store svineproducenter med mindst 10.000 svin i pct. af alle svinebedrifter.⁸⁰

Kilde: www.statistikbanken.dk/hdyr2

2.4.2. ”Effektivisering” af planteavl.

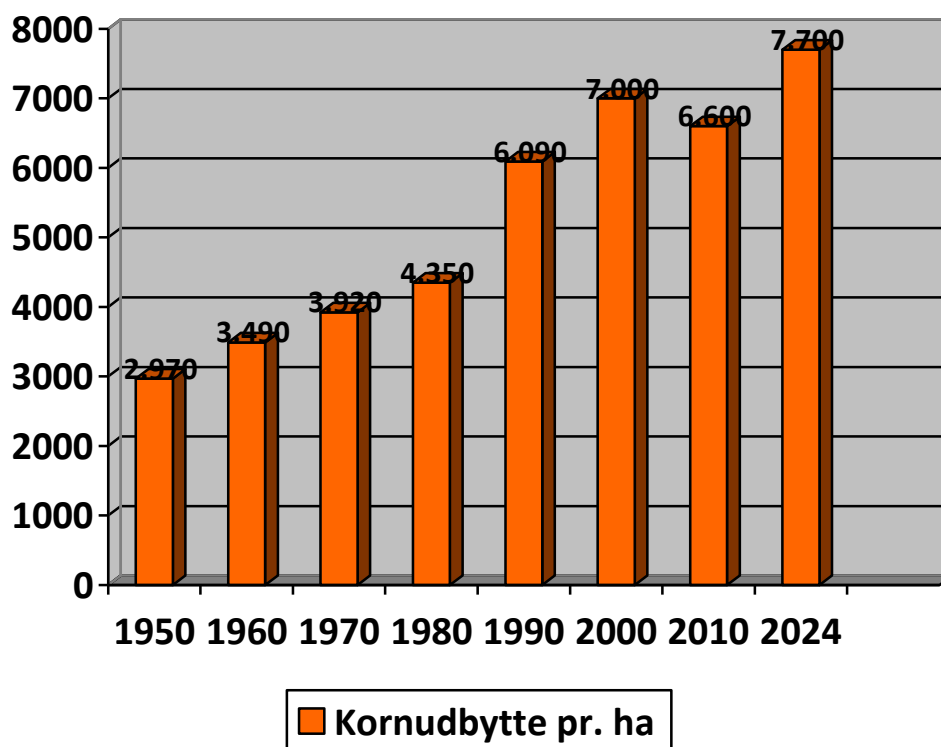
Også den vegetabiliske produktion i Danmark har øget sin produktionsvolumen for at produktionen af korn til foder for de mange svin har kunnet følge med stigningen i svineholdet.

Kornudbyttet pr. hektar i Danmark er steget markant fra under 25 hkg/ha i midten af 1940'erne til et normalniveau omkring 70 – 80 hkg/ha i dag

⁸⁰) Kilde: Danmarks Statistik: Færre bedrifter med svin. 2023.

<https://www.dst.dk/da/Statistik/udgivelser/NytHtml?cid=46012>

Figur: Kornudbytte pr. ha. 1950 til 2024.⁸¹

2.4.3. Reduktion af kvægholdet.

Efter at være toppet i begyndelsen af 70'erne har derimod kvægholdet i Danmark været for nedadgående siden.

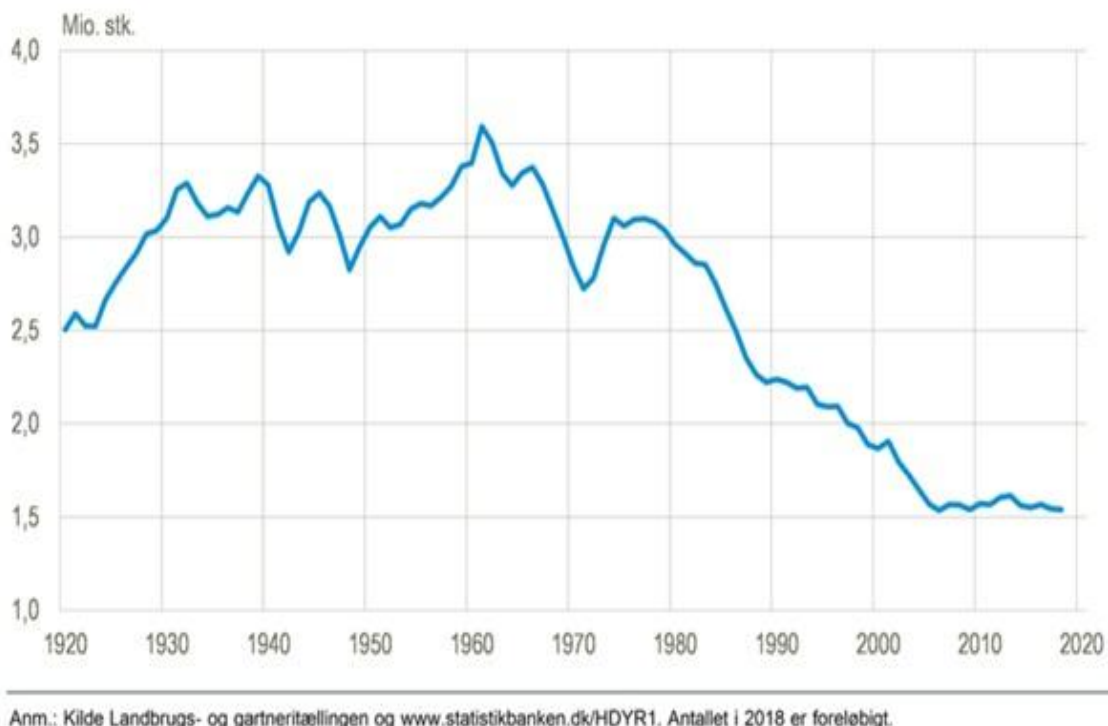
Fra at have ligget over 3 millioner mellem 1950 og 1980 er kvægbestanden gennem de seneste 40 år blevet halveret.

En årsag til nedgangen er en stærk reduktion i antallet af malkekøer, som i 1950 lå på over 1½ million, hvilket i 2025 var faldet til lidt over ½ million. Til gengæld er ydelsen pr. ko stærkt forøget.

⁸¹) Kilde: Diverse årgange af statistisk 10 årsoversigt samt DST: Høsten af korn 2025.

<https://www.dst.dk/nytpdf/50056>

Figur: Kvægbestanden i Danmark 1920 - 2020, mio. stk. ⁸²

Bestanden af kvæg i Danmark var pr. 31. december 2025 sunket yderligere til 1,4 mio. stk.

2.5. Også strukturudvikling mod stordrift indenfor landbrugsselskaberne.

Strukturudviklingen har også indbefattet de virksomheder, som forarbejdede landbrugsprodukterne. Ligesom det i selve landbrugserhvervet har ført til et radikalt faldt i antal bedrifter og en voldsom koncentration, er tilsvarende tilfældet i forarbejdningsindustrien.

⁸²) DST: Kvægbestanden.

<https://www.dst.dk/nytpdf/27185>

2.5.1. Mejeribranchen.

Hvor antallet af **mejerier** fx i 40'erne udgjort omkring 1600 og stadig i 50'erne omkring 1400, var antallet i 1975 faldet drastisk til 294.⁸³ Og i dag er der da 28 selvstændige mejerier tilbage, men jf. foran er mejeribranchen i dag fuldstændig domineret af ARLA Foods.

Hvad angår udviklingen i beskæftigelsen var der i 1999/2000 cirka 18.151 ansatte i mejeribranchen⁸⁴, men i 2023 ca. 10.376 beskæftigede, heraf ca. 9.350 fuldtidsbeskæftigede.

2.5.2. Slagteribranchen.

Fuldstændig samme udvikling er indtruffet på **slagteriområdet**. I begyndelse af 60'erne var der hele 62 slagterier i Danmark. Fra slutningen af 1960'erne begyndte en fusionsbølge, der reducerede antallet til 23 større svineslagterier i 1997 samt en række mindre slagtehusse.⁸⁵ Fra 1999 til 2024 blev der lukket 29 slagterier og forædlingsvirksomheder i Danmark.

I 2024 var der kun seks Danish Crown-svineslagterier og to Tican-slagterier tilbage. Der er i dag kun to større kreaturslagterier (firmaer) tilbage, hvoraf Danish Crown Beef har samme dominerende position som Arla i

⁸³) Jf. Hansen, Kjeld: *Farvel til dansk landbrug*, s. 60 – midten. Gads Forlag, 2019.

<https://gad.dk/farvel-til-dansk-landbrug>

⁸⁴) Kilde: Statistisk Årbog 2020.

https://www.dst.dk/pubfile/1533/indust&ved=2ahUKEwjiX5HH2JOTAxWDhP0HHa3WCiEQFnoECDEQAQ&usq=AOvVaw3ESpV2stTlzJ0IIEsf_4Of

⁸⁵) Jf. Gylle.dk: *Landbruget har sendt tusinder af arbejdspladser ud af landet – og fortsætter eksporten af både svin, kvæg og jobs*. 18.03.24.

<https://via.ritzau.dk/pressemeddelelse/13792775/landbruget-har-sendt-tusinder-af-arbejdspladser-ud-af-landet-og-fortsætter-eksporten-af-både-svin-kvæg-og-jobs?publisherId=13561902&lang=da>

mejeribranchen. Herudover er der en række mindre, specialiserede slagterier og slagtermestre.⁸⁶

Beskæftigelsen i branchen er faldet tilsvarende. Fra i 2005 i alt 15.000 arbejdspladser var antallet i 2014 faldet til 9.000.⁸⁷ Frem til 2024 er beskæftigelsen på slagterierne faldet yderligere til omkring 5.000.⁸⁸

2.6. Afrunding: Udvikling fra små alsidige familiebrug til store, specialiserede industri – og fabrikslandbrug.

Voldsom koncentration.

Strukturudviklingen inden det konventionelle landbrug har udvist en voldsom koncentration væk fra det traditionelle familiebrug. Fra 2. verdenskrig er antallet af landbrugsbedrifter falder fra over 200.000 til omkring 28.000 i 2025.

Dette dækker dog over et større antal deltidsbedrifter og et mindre antal heltidsbedrifter (godt 5.800 i 2025), som til gengæld er af langt større størrelse (i gennemsnit 280 ha).

⁸⁶) Jf. Nielsen, Jørgen Steen: *Hvad skal vi med landbruget*, s. 64. Informations Forlag, 2016.

butik.information.dk/products/hvad-skal-vi-med-landbruget-jorgen-steen-nielsen
[https://bibliotek.dk/ophav/1%C3%B8rgen%20Steen%20Nielsen%20\(f.%201952-06-04\)](https://bibliotek.dk/ophav/1%C3%B8rgen%20Steen%20Nielsen%20(f.%201952-06-04))

⁸⁷) Jf. Halskov, Lars og Flemming Christiansen: *Mafiametoder fra Danish Crown*, 23.06.14, Politiken.

<https://politiken.dk/magasinet/feature/art5522047/%C2%BDet-er-mafiametoder-som-normalt-foreg%C3%A5r-p%C3%A5-Sicilien%C2%AB>

⁸⁸) Kilde: *Landbrug og Fødevarer: Statistik 2024 for Grisekød*, s 35. juni 2025.

https://lf.dk/media/lhhjfhpy/lf-grise-2024_dk-web.pdf

Den reelle koncentration af jordbesiddelsen er dog endnu større, da mange af de mindre brug forpagter deres jord væk (42 pct, af jorden).

1394 landmænd råder nu over en million hektar af den danske landbrugsjord – ud af et samlet dyrket areal på 2,6 mio. ha. Dvs 4½ procent af landmændene råder nu over op imod 40 pct, af landbrugsjorden.

Stærk specialisering mod industri – og fabrikslandbrug.

Samtidig med koncentrationen er sket en stærkt specialisering væk de traditionelle alsidige familiebrug, henimod dels mindre vegetabiliske brug, dels større animalske.

Samtidig er sket en stærk mekanisering og ”kemificering” af det konventionelle landbrug, som har udviklet sig fra et traditionelt arbejdskraftintensivt erhverv til et industri – og (for det animalske produktions vedkommende) fabrikslandbrug.

Samtidig er der også sket en stærk koncentration indenfor landbrugsselskaberne, hvor en lang række mindre mejerier og slagterier er blevet nedlagt og/eller indlemmet i de store landbrugskoncerner.

Svineproduktion på speed.

Denne koncentrations og specialiseringsudvikling har samtidig mundet ud i en voldsomt oppustning af svineproduktionen, hvor antallet af svin er gået fra lige efter krigen omkring 4 millioner til dag omkring 11½ million.

Som fremgået ser Landbrug og Fødevarer denne udvikling som ubetinget positiv, for ”Dansk griseproduktion er verdens bedste”.

Men set i dansk sammenhæng fremstår det snarere som, at svineproduktionen er gået amok. Der er på et givet tidspunkt dobbelt så mange svin som der er

danske borgere og årligt produceres i Danmark 40 millioner svin, altså mere end 6 gange så meget som der er danskere.

Jf. foran er der tilmed fra Danish Crown fremlagt en plan om oven heri at udvide produktionen af slagtesvin i Danmark med yderligere 10 millioner slagtesvin ved at bygge flere svinestalde på Sjælland.

Brug for et svinestop.

Jf. længere fremme udgør den eksisterende svineproduktion allerede idag en stor miljøbelastning, som hermed vil blive endnu større.

Man kan heroverfor kun tilslutte sig et beslutningsforslag i Folketinget fra EL og RV, om pr lovgivning at ” indføre et loft over svineproduktionen ved at indføre et forbud mod at opføre nye konventionelle svinestalde og udvidelser af eksisterende”.

Det må betragtes som en rigtig begrundelse fra forslagsstillerne, ”at der ikke er plads til flere svin i Danmark – tværtimod. Udviklingen bør derimod gå i retningen af en markant reduktion af konventionel svineproduktion i Danmark.”⁸⁹

⁸⁹) JF. EL og RV: Forslag til Folketingsbeslutning om et loft over svineproduktionen i Danmark Forslag nr. B 91 Folketinget 2025-26, 25.02.26.

<https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.ft.dk/samling/2025/1/beslutningsforslag/b91/index.htm>

Billeder: Landbruget er blevet mekaniseret og industrialiseret.

**DEL II:
DET KONVENTIONELLE
(SVINE)LANDBRUGS
ØKONOMISKE
OG
POLITISKE BETYDNING:
”Økonomisk på støtten og
skrumpende
samfundsøkonomisk
betydning, men med
uforholdsmæssig stor
indflydelse.”**

Indledning til del II.

I denne anden del indkredses landbrugets økonomiske og politiske betydning.

Del II består af syv kapitler:

Først redegøres i **kap. 3** nærmere for landbrugets driftsøkonomi og udviklingen heri: ”Et landbrug på støtten”.

Som indledning til det følgende kapitel bringes en **boks** om forskellige definitioner og opgørelser af, hvad der forstås som ”landbruget” og hvad det omfatter økonomisk set.

Dernæst undersøges i **kap. 4** landbrugets samfundsøkonomiske betydning og udviklingen heri: ”Landbrugets økonomiske betydning på skrump”.

Videre analyseres i **kap. 5** landbrugets bidrag til og tilskud til det offentlige: ”Landbruget modtager betydeligt mere fra det offentlige end det betaler i skat”.

Som indføring til næste kapitel introduceres i en **boks** til økonomisk teori om eksternaliteter

Herefter diskuteres i **kap. 6** landbrugets eksternaliteter: ”Landbruget påfører omkostningsfrit samfundet store eksterne omkostninger og er dermed en dårlig forretning for samfundet”.

Kapitlets opgørelse af størrelsen af landbrugets eksternaliteter og værdifastsættelsen heraf trækker på en analyse og beregning heraf fra tænketanken Kraka. I bilag 1 sidst i rapporten er redegjort for denne beregnings metode, datagrundlag og forudsætninger.

Endelig diskuteres i **kap. 7** landbrugets politiske indflydelse og ideologi: ”Lobbyvirksomhed og ejerskab til partiet Venstre sikrer landbruget uforholdsmæssig stor indflydelse”

Hvert kapitel afsluttes med en sammenfattende **afrunding**.

KAP. 3. LANDBRUGETS DRIFTSØKONOM HAR I LANGE PERIODER VÆRET PAUVER.

I dette kapitel behandles som anført landbrugets (drifts)økonomi.

Ifølge ”Landbrug og Fødevarer” er landbruget præget af høj effektivitet: ”Vi er det bedste land i verden, når det kommer til produktion af fødevarer”.⁹⁰ Og det fremføres, at erhvervet har ” generelt haft god økonomi og pæne overskud de seneste år”.⁹¹

I det følgende belyses dette billede. I første afsnit undersøges udviklingen i landbrugets produktionsværdi og driftsresultat og hvordan landbrugets driftsøkonomiske resultater i lange perioder har været pauvre.

Dernæst redegøres i andet afsnit for udviklingen i jordpriser og gæld for landbruget og for hvordan landbruget har været gældsat til højt op i taget.

Kapitlet afsluttes med en sammenfattende afrunding.

3.1. Landbrugets produktionsværdi og indtjening: ”Pauver driftsøkonomi”

I det følgende belyses først udviklingen i landbrugets produktionsværdi
Dernæst redegøres for udviklingen i landbrugets indtjening.

⁹⁰) Jf. Landbrug og Fødevarer: Historisk aftale med markante aftryk fra landbruget. Pressemeddelelse, 24.06.24. <https://lf.dk/aktuelt/artikler/2024/historisk-aftale-med-markante-aftryk-fra-landbruget/>

⁹¹) Jf. IFRO: Landbrugets økonomi 2025. <https://ifro.ku.dk/aktuelt/aktuelt-2025/landbrugets-oekonomi-2025/>

3.1.1. Landbrugets produktionsværdi.

Landbrugets produktionsværdi har takket være det stigende produktionsvolumen været stigende over årene.

Fra 1995 til 2025 tilnærmelsesvist fordobledes produktionsværdien i løbende priser fra 53,4 milliarder til 99,6 mia. kr.

Men udviklingen i landbrugets indtjening til aflønning af produktionsfaktorerne (bruttofaktorindkomsten) har været noget mere beskeden.

Fra 26,1 mia. kr i 1995 steg den til godt 42 mia, kr i 2025 = en stigning på lidt over 60 pct.

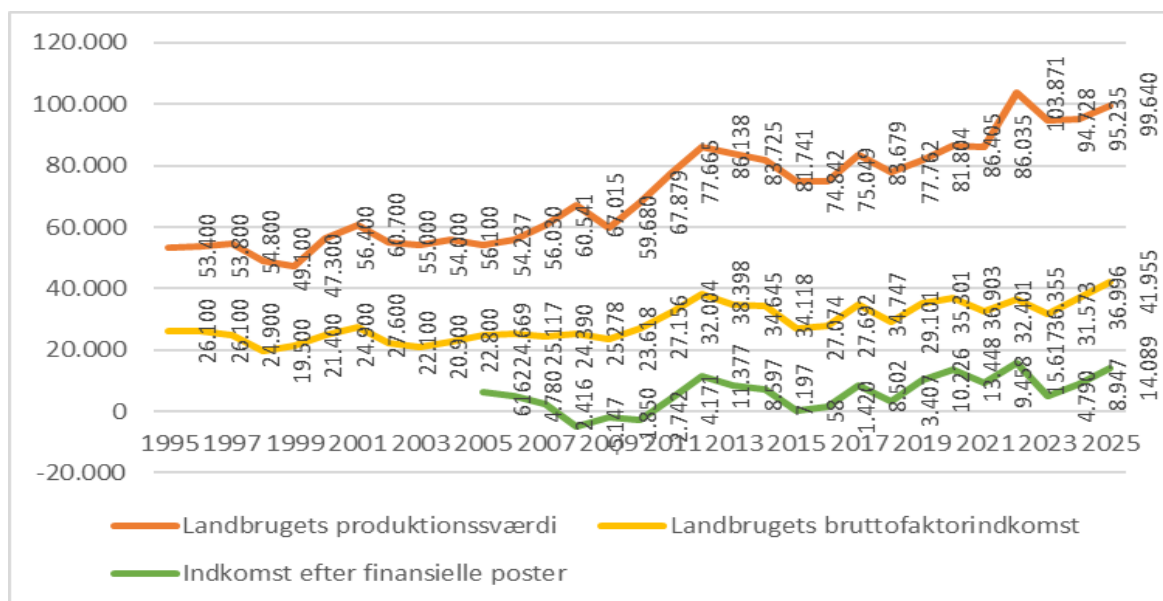
Og ser man på, hvad der efter finansielle udgifter blev tilovers til aflønning af landbrugskapitalen er der siden 2005 årligt kun blev godt 6 mia. kr. tilovers hertil.

I perioder har der været et relativt begrænset overskud – det gælder sidst i 00'erne og først i 10'erne.⁹²

⁹²) Jf. Ministeriet for Grøn Trepert: Landbrugets økonomiske situation. 27.01.25.

<https://mqtp.dk/Media/638860041519799066/4.%2520Landbrugets%2520%25C3%25B8konomiske%2520situation.pdf>

Figur: Landbrugets produktionsværdi, bruttofaktorindkomst og indkomst efter finansielle poster 1995 – 2025. Løbende priser. ⁹³

Indregnes også en ejer aflønning har der i en række år netto IKKE været eller kun været lille overskud på landbrugskapitalen som sådan.

3.1.2. Beskeden afkastningsgrad.

Med højst kun beskeden overskud til aflønning af den investerede kapital er det ikke overraskende, at landbrugets afkastningsgrad til tider har været relativt ringe.

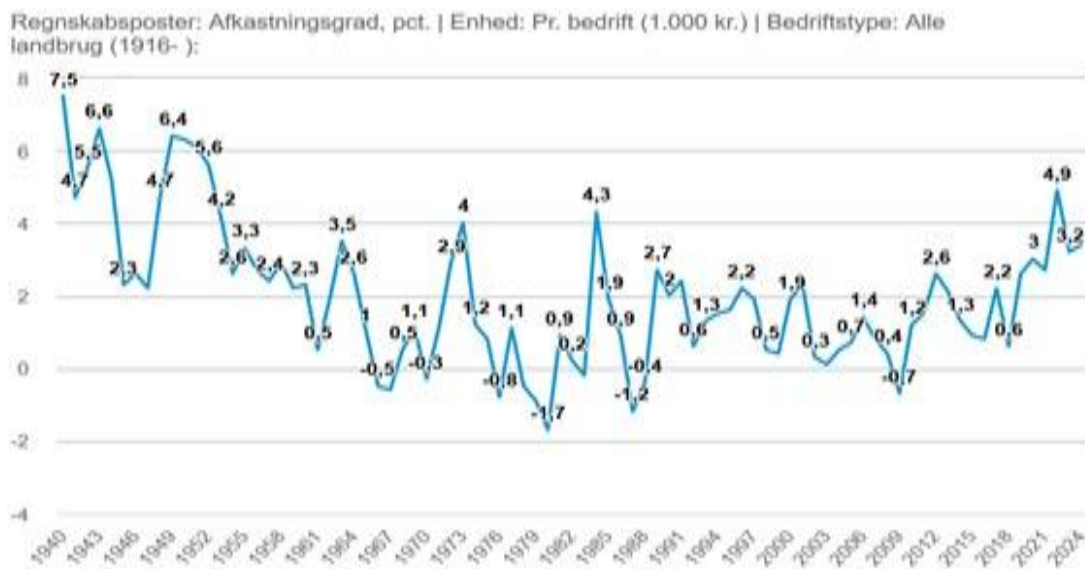
Set længere tilbage til anden verdenskrig faldt landbrugets afkastningsgrad over årene støt frem til omkring 1980. Danmarks indmeldelse i EF (EU) i 1982 stabiliserede afkastningsgraden i de følgende år.

Først efter 2020 er den igen begyndt at stige mere vedvarende.

⁹³) Københavns Universitet: Diverse årgange af "Landbrugets økonomi".

https://ifro.ku.dk/publikationer/landbrugets_ekonomi/

Figur: Landbrugets afkastningsgrad 1940 – 2025. Pct. ⁹⁴

3.1.3. Landbrugets driftsresultater afhængig af støtte.

Til den beskedne afkastrate kommer – jf. længere fremme – at danske landbrugs driftsresultat i betydelig grad er afhængig af offentlig støtte, navnlig støtte fra EU.

2024 modtog hver danske landbrugsbedrift i gennemsnit 385.000 kr., hvoraf det meste var direkte støtte.

Støtten kan omregnes til 2.577 kr.⁹⁵ pr. dyrket ha i 2024. I 2021 modtog hver deltidsbedrift i gennemsnit 161.000 kr. i tilskud, og hver heltidslandbrug 612.000 kr. i tilskud.

⁹⁴) Kilde: DST, statistikbanken: Regnskabsstatistik i 100 år. Tabel: JORD100.

<https://www.statistikbanken.dk/JORD100>

⁹⁵) Jf. Hansen, Kjeld: Farvel til dansk landbrug, s. 49 – midten. Gads forlag.2019.

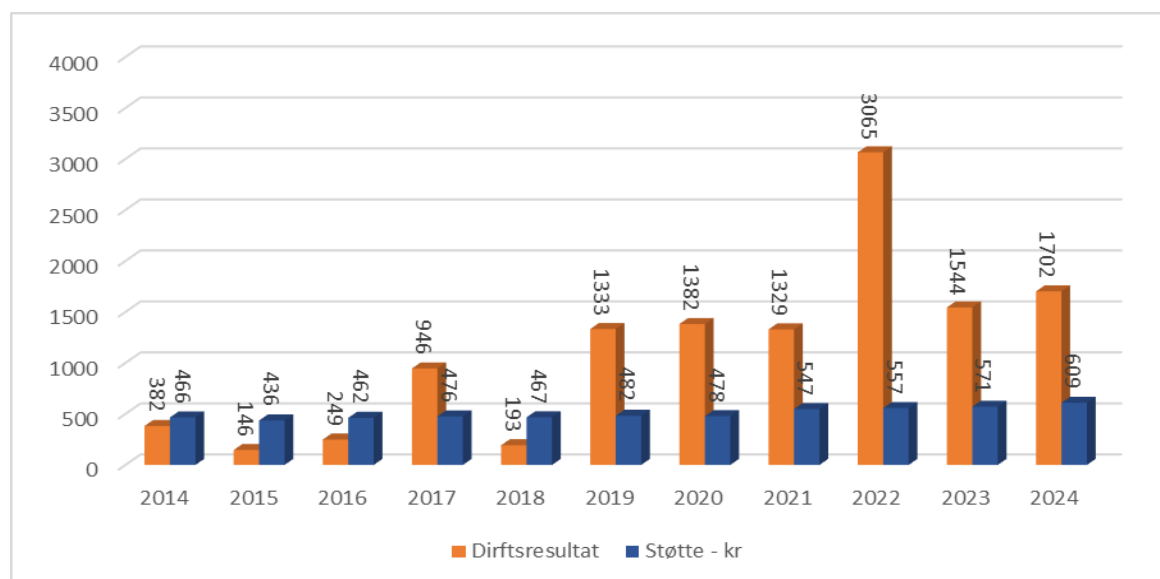
76 pct. af støtten går hermed til de lidt over 7500 heltidslandbrug.⁹⁶ Og for mange heltidslandbrug er landbrugsstøtten (primært EU-støtte) afgørende for at skabe et positivt driftsresultat.

Ja i perioden har landbrugsstøtten udgjort forskellen mellem konkurs og solvens for mange landbrug, hvor det kun har været i kraft af den massive offentlige støtte, navnlig fra EU, at danske landmænd har kunnet sidde på gården.⁹⁷

I perioden 2014 – 2018 udgjorde landbrugsstøtten for heltidslandbrug i gennemsnit ligefrem 120 pct. af driftsresultatet – dvs. støtten oversteg landbrugets egen - begrænsede - indtjeningsevne.

Siden har driftsresultatet bedret sig noget, men i hele perioden 2014 – 2024 har landbrugsstøtten udgjort op i mod halvdelen af landbrugets driftsresultat.

Figur: Årligt driftsresultat og landbrugsstøtte – heltidslandbrug, tusinde kr.⁹⁸

⁹⁶Jf Neergaard, Sigrid Friis: Landbrugsstøttens andel af resultaterne for danske landbrug. Danmarks Statistik, 04.09.23 <https://www.dst.dk/da/Statistik/udgivelser/baqtal/2023-09-04-landbrugsstoette-fylder-mindre-i-resultaterne-for-de-danske-landbrug>

⁹⁷Jf. Nielsen, Jørgen Steen: Hvad skal vi med landbruget, s. 31. Informations Forlag, 2016. butik.information.dk/products/hvad-skal-vi-med-landbruget-jorgen-steen-nielsen

⁹⁸ Kilde: Danmarks Statistik: Diverse årgange af "Regnskabsstatistik for landbruget". <https://www.dst.dk/da/Indberet/oplysningssider/regnskabsstatistik-for-jordbrug>

Landbruget er med andre ord i den grad på støtten.

3.2. Udviklingen i jordpriser for og gæld i landbruget: ”Gældsat til langt op på taget”.

For udviklingen i landbrugets økonomi har ikke alene de løbende driftsresultater haft betydning, men også udviklingen i jordpriserne, ikke mindst som kilde til låntagning.

3.2.1. Udvikling i jordpriserne.

Høje jordpriser giver på den ene side en væsentlig værditilvækst for jordejere, som kan belånes til styrkelse af drift og investeringer, men gør det på den anden side sværere at købe jord for nye landmænd og sværere at få driften til at løbende rundt, da afkastet skal dække større renter og afdrag.

Der har i perioder været store kapitalgevinster at hente, men der har også været store tab, idet landbrugets jordpriser har været svingende.

I sidste halvdel af 1970’erne efter Danmarks indtræden i EF steg jordpriserne kraftigt. Men optimismen holdt ikke, og 1980’erne og 1990’ernes lavkonjunktur gav kraftige prisfald. Derefter eksploderede priserne i 00’ernes begyndelse og der var tydeligvis en boble i 00’erne frem til 2007. Siden finanskrisen i 2007- 2008 har der så igen været et kraftigt fald.⁹⁹

⁹⁹⁾ Jf. Kærgaard, Niels og Tommy Dalgaard : *Dansk landbrugs strukturudvikling siden 2. verdenskrig* , s. 16 – forned.

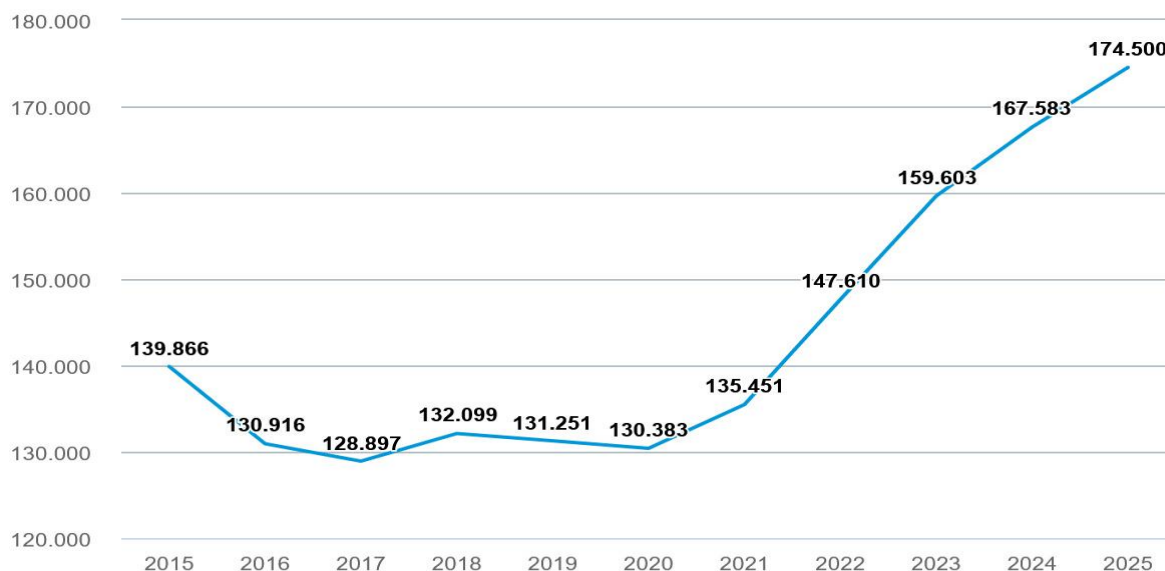
<https://www.researchprofiles.ku.dk/da/publications/dansk-landbrug-i-fortid-nutid-og-fremtid/>

Tabel: Udviklingen 1973 – 2013 i reale jordpriser. ¹⁰⁰

År	Real jordpris, 1973=100
1973	100
1978	141
1983	72
1988	86
1993	73
1998	101
2003	131
2008	245
2009	200
2010	172
2011	158
2012	146
2013	143

Efter nogle års afmatning er jordprisen i 20'erne igen begyndt at stige kraftigt.

Figur: Prisen for landbrugsjord 2015 – 2025. Løbende priser. Kr. pr. ha. ¹⁰¹

¹⁰⁰) Jf. Kærgaard, Niels og Tommy Dalgaard : Dansk landbrugs strukturudvikling siden 2. verdenskrig , s. 16 – forinden.

<https://www.researchprofiles.ku.dk/da/publications/dansk-landbrug-i-fortid-nutid-og-fremtid/>

¹⁰¹) Kilde: DST, statistikbanken: Priser for landbrugsjord. Tabel: LPRIS37.

<https://www.statistikbanken.dk/LPRIS37>

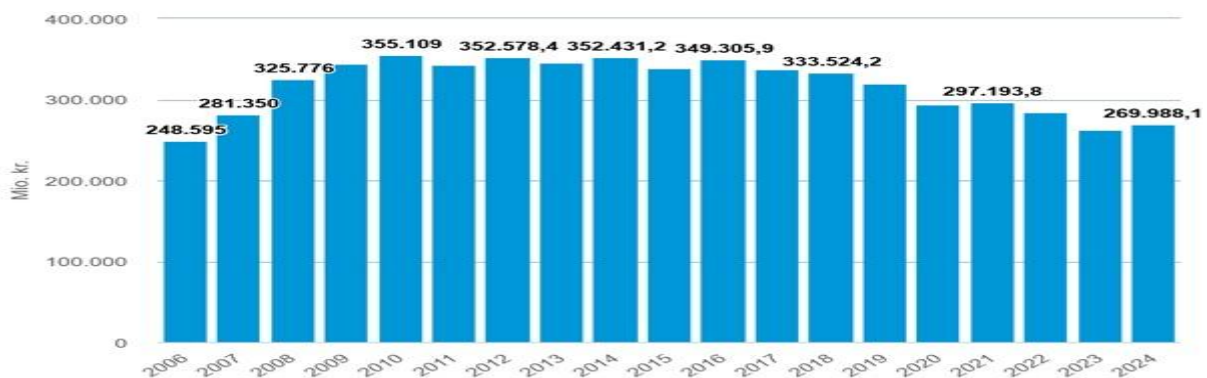
3.2.2. Høj gældsætning af landbruget i Danmark sammenlignet med EU i øvrigt.

Med i perioder pressede løbende driftsresultater, men til gengæld stigende jordpriser kan det ikke undre, at landbruget har været fristet/presset til at belåne jorden.

I 00'erne fik kraftige jordprisstigninger – nærmere en regulær boble – tilmed bankerne til at tilbyde landmændene store lån med pant i bedrifterne og/eller risikable lån i schweizerfranc eller med renteswaps. Hvilket mere end fordoblede udlånet fra banker og realkreditinstitutter i perioden 2001 – 2010. Men så kom finanskrisen og jordpris-boblen brast. Og de spekulative lån blev i stedet en møllesten omkring landmændenes hals.¹⁰²

Hermed steg gældsætningen i landbruget til et højt niveau i 10'erne. Gælden er ganske vist blevet noget reduceret i 20'erne, men det skyldes bl.a. at bankerne i betydeligt omfang har afskrevet lån til landbruget og dermed taget tab for landmændene.¹⁰³

Figur: Jordbrugets (landbrug og gartneri) gæld i alt, 2006 – 2024.¹⁰⁴

¹⁰²⁾ Jf. Nielsen, Jørgen Steen: *Hvad skal vi med landbruget*, s. 31. Informations Forlag, 2016.

butik.information.dk/products/hvad-skal-vi-med-landbruget-jorgen-steen-nielsen
[https://bibliotek.dk/ophav/J%C3%B8rgen%20Steen%20Nielsen%20\(f.%201952-06-04\)](https://bibliotek.dk/ophav/J%C3%B8rgen%20Steen%20Nielsen%20(f.%201952-06-04))

¹⁰³⁾ Jf. Hansen, Kjeld: *Landbruget tørrer milliardtab af på bankkunder*. Gylle.dk, 06.12.21.

<https://gylle.dk/landbruget-toerrer-milliardtab-af-paa-almindelige-bankkunder/>

¹⁰⁴⁾ Kilde: DST, statistikbanken: *Jordbrugets renteudgifter og gæld efter udgiftstype og tid*. Tabel JB3.

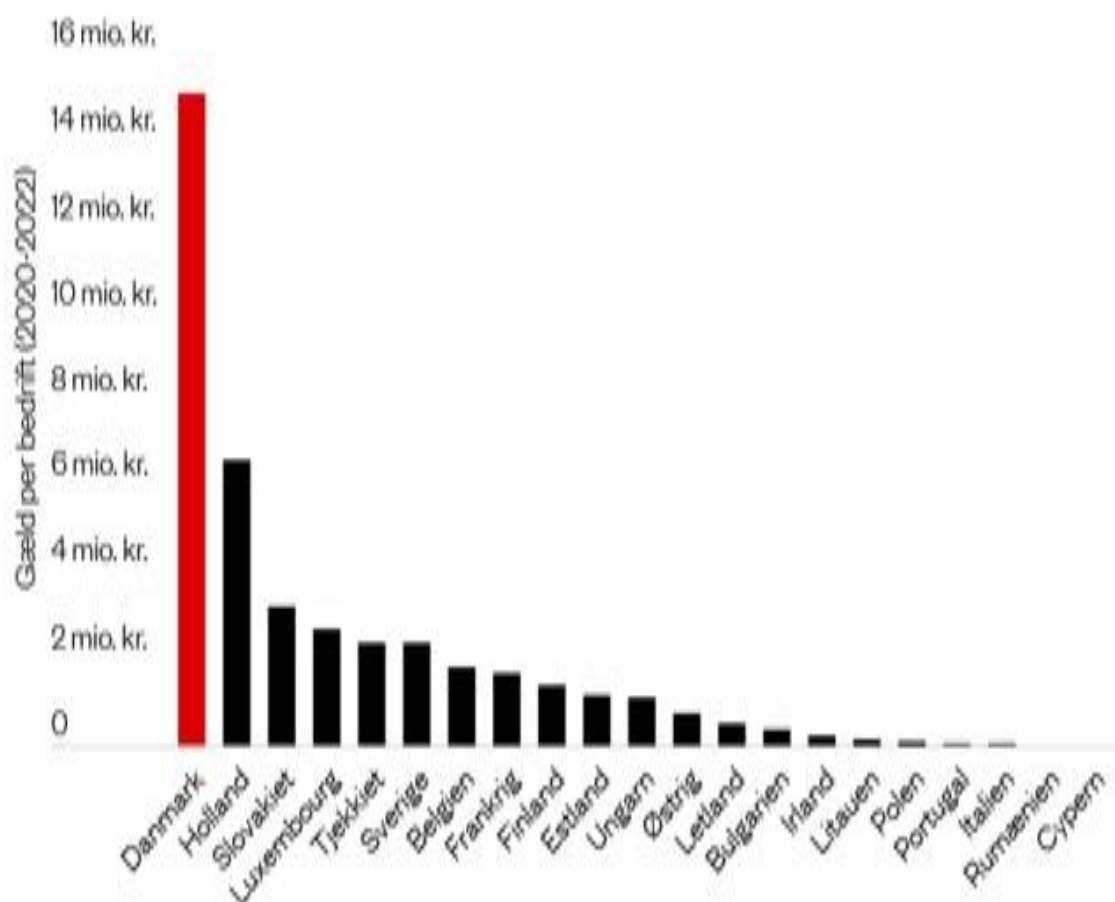
www.statistikbanken.dk/JB3

Ca. 60 pct. af alle realkreditlån til landbruget er uden afdrag.¹⁰⁵

Store bedrifter har typisk relativt højere belåning end mindre bedrifter. Bedrifter med mindst 10 årsværk havde i 2023 en gældsprocent på 62 pct., mens landbruget i gennemsnit havde en gældsprocent på 51 pct.

Målt pr. bedrift var der i gns. 2020 - 2022 tale om en gæld på over 15 millioner. Hermed er dansk landbrug i en (høj) klasse for sig blandt europæiske land, hvad angår forgældelse.

Figur: Gæld pr landbrugsbedrift 2020-2022 i en række EU – lande.¹⁰⁶

¹⁰⁵) Jf. Ministeriet for Grøn Trepert: Landbrugets økonomiske situation. 27.01.25.

<https://mstp.dk/Media/638860041519799066/4.%2520Landbrugets%2520%25C3%25B8konomiske%2520situation.pdf>

¹⁰⁶) Kilde: Nielsen, Jørgen Steen: Dansk landbrug er kørt af sporet. Information, 22.06.24.

<https://www.information.dk/indland/2024/06/statistikkens-tale-foer-groenne-trepert-dansk-landbrug-koert-sporet?kupon=eyJpYXQiOiE3MTkwMzQyMTYsInN1Yil6IjQ6ODIyMTIxIn0.WtY3GE4Lkx4iXqCWzPqKGg>

Ikke alene er dansk landbrug som oven vist på støtten, men det er også dybt forgældet.

3.3. Afrunding: Landbrugets driftsøkonomi har i store perioder været pauver.

Som anført ser landbruget sig selv som "effektivt" produktionsmæssigt og økonomisk. Men denne opfattelse kan i høj grad diskuteres (for at sige det diplomatisk).

Landbrugets driftsresultater har i lange perioder ikke været prangende.

Landbrugets afkastningsgrad har fra 40'erne og frem til 90'erne været faldende og driftsøkonomien i perioder været decideret dårlig. Først med Danmarks indmeldelse i EF (EU) i 1982 stabiliseredes afkastningsgraden i de følgende år, men er på den anden side i det store og hele forblevet på samme (lave) niveau.

Landbruget har da også i lange periode for at løbe rundt været afhængig af omfattende offentlig støtte fra navnlig EU samt fra den danske stat. Igennem 10'erne udgjorde landbrugsstøtten i gennemsnit op mod halvdelen af landbrugets driftsresultat.

Landbruget er således mere eller mindre permanent på støtten.

Dansk landbrug er mere end almindeligt i EU forgældet.

I perioder har høje og stigende jordpriser imidlertid gjort det muligt for dansk landbrug at supplere indtjeningen ved at hente kapitalgevinster gennem låntagning i jorden.

Men resultatet har på den anden side været, at det danske landbrug bærer rundt på en betydelig gældsætning. Målt pr. bedrift var der i gns. i perioden 2020 – 2022 tale om en gæld på 15 millioner kr. pr. bedrift, ., hvilket i EU sammenhæng er markant højere end de fleste andre lande. I 2024 løb landbruget samlede gæld op i 270 mia. kr

Landbruget er således i selv en tvivlsom forretning, på støtten og forgældet.

Billede: Landbruget er forgældet.

Økonomien

Landbruget har en gældsprocent på

BOKS: FORSKELLIGE DEFINITIONER PÅ OG OPGØRELSE AF, HVAD DER FORSTÅS VED ”LANDBRUGET”?

Opgørelsen af, hvad landbrugets bidrag til samfundsøkonomien er, kompliceres af, at der i debatten og statistikken anvendes forskellige definitioner af og målestokke for landbrugsbeskæftigelsen: 1) Landbruget som primærerhverv

2) Landbrugskomplekset (inkl. nærtstående industri) og ”Fødevareklyngen” = hele fødevarebranchen

Når interesseorganisationen ”Landbrug og Fødevarer” omtaler ”landbrugets” bidrag til samfundsøkonomien, vil man gerne bruge den mest omfattende definition: ”Fødevareklyngen”, som i opgørelsen giver det største bidrag.¹⁰⁷

Spørgsmålet er imidlertid, om det er den mest retvisende opgørelse af landbrugets samfundsøkonomiske betydning. I det følgende redegøres for og diskuteres de forskellige definitioner og opgørelser.

Primærerhvervet.

Den helt grundlæggende definition af landbruget er primærerhvervet, der omfatter egentlige landbrug, maskinstationer samt gartnerier og – for det meste – også fiskeri.¹⁰⁸

Landbrugskomplekset

¹⁰⁷⁾ Jf. Landbrug og Fødevarer: Fakta om fødevareklyngen, s. 7, boks. 1.1.

<https://lf.dk/media/e15hnevxfakta-foedevareklyngen-2025-web.pdf>

¹⁰⁸⁾ Jf. Ejrnæs, Morten: Teknisk gennemgang af landbrugets økonomi, s. 4.

<https://www.ft.dk/samling/20191/almdel/mof/bilag/439/2174886.pdf>

En mere omfattende definition på og opgørelse af landbruget benævnes landbrugskomplekset som udover ovenstående omfatter nærtstående forarbejdningsindustrier, der er i direkte sammenhæng med primærerhvervet: Slagterier, mejerier samt sukker og stivelsesfremstilling.

Fødevareklyngen.

For det tredje: Det af interesseorganisationen ”Landbrug og Fødevarer” anvendte begreb ”Fødevareklyngen”, som også omfatter andre erhverv. Herunder andre fødevareerhverv, herunder drikkevareindustrien.

For det første omfatter det forsyningsvirksomheder, der leverer materialer til landbruget og landbrugsindustrien: Foder, kemikalier, ingredienser, enzymer og den øvrige fødevareindustri.^{109 110} For det andet omfatter det virksomheder, som leverer maskiner og teknologi til landbrugs -, fiskeri – og fødevareproduktionen.

For det tredje omfatter det erhverv som leverer ”videre løsninger” til gyllehåndtering, biogasproduktion, akvakultur.

Diskussion og kritik.

Kritikere anfører dog, at ”Fødevareklyngen” omfatter en række fødevareerhverv som ret beset ikke har meget med landbruget at gøre (ikke direkte forarbejder eller leverer til landbrugets produktion) og at begrebet derfor repræsenterer en ”oppustet” opgørelse af beskæftigelsen i landbruget. F.eks omfatter ”Landbrug og Fødevarers” definition og opgørelse af ”Fødevareklyngens” bidrag til samfundsøkonomien også pelsdyrproduktion,

¹⁰⁹⁾ Jf. Landbrug og Fødevarer: Fakta om fødevareklyngen, s. 7, boks. 1.1.

<https://lf.dk/media/e15hnevxfakta-foedevareklyngen-2025-web.pdf>

¹¹⁰⁾ Kilde: Fødevareministeriet: Teknisk gennemgang af landbrugets økonomi. 27.03.20. Slide 5.

<https://www.ft.dk/samling/20191/almindel/mof/bilag/439/2174886.pdf>

foodservice – og cateringvirksomheder, blomster og potteplanteproduktion, petfood – producenter og emballageindustrien.¹¹¹

”Fødevareklyngen” er derfor mere omfattende blot landbruget og i det følgende vil vi derfor anse enten ”Primærerhvervet” eller ”Fødevarekomplekset” for de mest retvisende definitioner og opgørelser, alt efter sammenhængen.

¹¹¹) Jf. Hansen, Kjeld: *Farvel til dansk landbrug*, s. 24 for neden – s. 25 for oven. Gads Forlag, 2019.

<https://gad.dk/farvel-til-dansk-landbrug>

KAP. 4. LANDBRUGETS SAMFUNDS- ØKONOMISKE BETYDNING: ”Landbrugets betydning er på skrump.”

I dette kapitel redegøres som anført nærmere for landbrugets samfundsøkonomiske betydning og udviklingen heri.

Landbruget selv har en høj vurdering af sin betydning: ”Landbruget har væsentlig samfundsøkonomisk betydning. Sektoren understøtter titusindvis af arbejdspladser og sikrer enorme eksportindtægter, hvilket gør Danmark til en af verdens førende nettoeksportører af fødevarer”¹¹².

I det følgende undersøges dette billede.

Opgørelsen af landbrugets bidrag til samfundsøkonomien kompliceres dog af, at der i debatten og statistikken anvendes forskellige definitioner af, hvad der forstås ved landbrug. Derfor er der forud for kapitlet i en boks oplyst 3 forskellige sådanne definitioner og hvad de omfatter?

I det følgende kapitel vil vi herefter for en god ordens skyld søge at belyse landbrugets samfundsøkonomiske betydning for alle 3 ”definitioner” af landbruget.

I det første afsnit undersøges landbrugets bidrag til nationalprodukt og hvorledes dette har udviklet sig siden 2. verdenskrig: ”Fra hjørnesten til underordnet rolle i økonomien”,

I andet afsnit analyseres så landbrugets bidrag til eksporten: ”En opreklameret rolle?”

Endelig analyseres i tredje afsnit erhvervets bidrag til beskæftigelsen og udviklingen heri: ”Landbruget i dag beskæftiger kun ganske få”.

Sidst, men ikke mindst afrundes og sammenfattes i fjerde afsnit.

¹¹²) Jf. Landbrug og Fødevarer: Fakta om Fødevarerkløngen.

<https://lf.dk/tal-og-analyser/fakta-om-foedevareklyngen/>

4.1. Landbrugets bidrag til BNP: ”Fra hjørneste­nen til underordnet rolle i økonomien”.

I det følgende belyses landbrugets bidrag til værdiforøgelsen i samfundet opgjort som BVT (bruttoværditilvækst) og udviklingen heri.

BNP kan opgøres ud fra produktionssiden, hvor BNP svarer til den samlede produktion fratrukket forbruget af fx materialer og råstoffer (kaldes også forbrug i produktionen).

Når BNP opgøres fra produktionssiden, kan man opdele på, hvor meget hvert erhverv har bidraget til BNP. Dog skal man først fratække moms og andre produktskatter (som ikke kan fordeles på erhverv), hvorved BVT (bruttoværditilvækst) fremkommer.¹¹³

4.1.1. Landbrugets aktuelle bidrag til Danmarks samlede BVT.

I det følgende belyses landbrugets aktuelle bidrag til BVT først fra landbruget som primærerhverv, dernæst for landbruget forstået som ”landbrugskomplekset” og sidst for ”Landbrug og Fødevarers” begreb ”Fødevareklyngen”.

4.1.1.1. ”Primærerhvervets” bidrag til BVT.

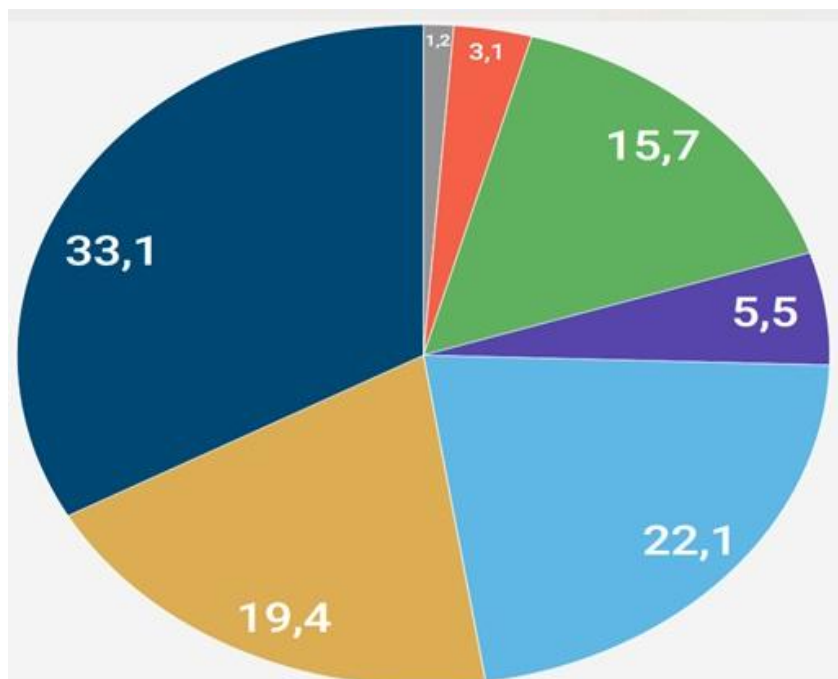
Bidraget til Danmarks samlede værdiskabelse fra landbruget, forstået som primærerhverv, er lille. Det udgjorde i 2023 i løbende priser op mod 29 mia. kr. svarende til 1,2 pct. af Danmarks samlede BVT, hvilket i 2025 var steget til lidt over 36 mia. kr, svarende til 1,3 pct.

¹¹³) Jf. Bostrup, Thomas Due: *Hvem skaber vores velstand?* CEPOS, 02.04.24.

<https://cepos.dk/artikler/0222-hvad-er-bnp-hvem-skaber-vores-velstand/>

Hermed syner det ganske lidt sammenlignet med serviceerhverv eller handel og transport eller industri.

Figur: Danmarks samlede BVT, fordelt på erhverv, 2023. ¹¹⁴

4.1.1.2. Bidraget til BVT fra ”fødevarekomplekset”.

Inkl. forarbejdningsindustri (landbrugskomplekset) syner landbrugets bidrag til BVT af lidt mere. I 2022 udgjorde et omkring 76 mia. kr. svarende til omkring 3,1 pct. ¹¹⁵

¹¹⁴) Kilde: Bostrup, Thomas Due: *Hvem skaber vores velstand?* CEPOS, 02.04.24.

<https://cepos.dk/artikler/0222-hvad-er-bnp-hvem-skaber-vores-velstand/>

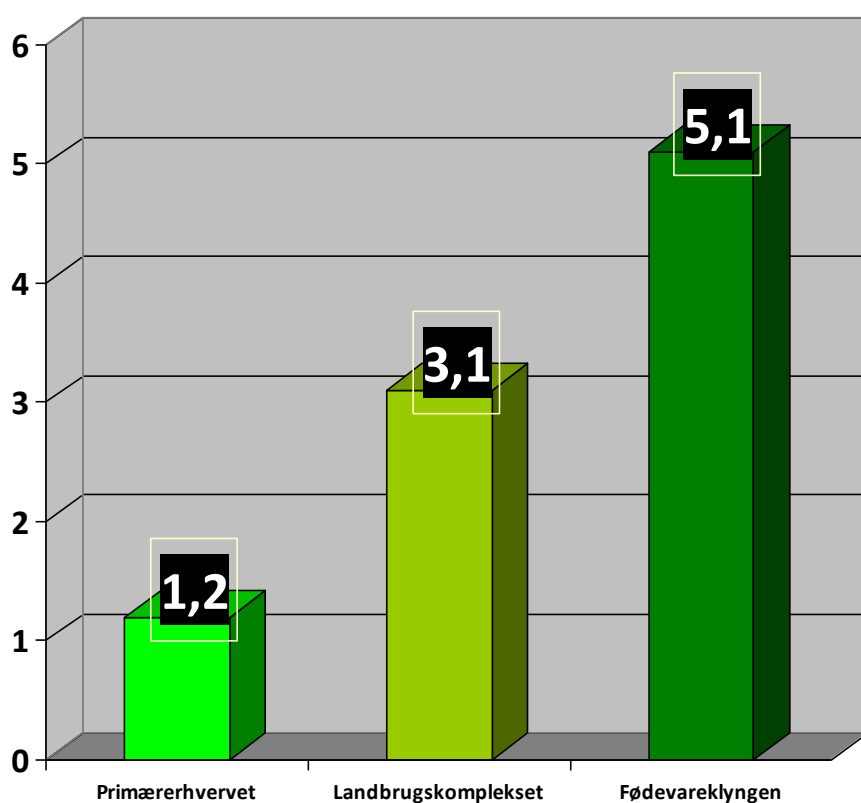
¹¹⁵) Kilde: Fødevareministeriet: Svar til Finansudvalget på spørgsmål 228 af 12. juni 2023 stillet af Pelle Dragsted vedr. ”Nøgletal for dansk landbrug”,

<https://www.ft.dk/samling/20222/almedel/mof/spm/228/svar/1943021/2681872.pdf> og Landbrug og Fødevarer: Fakta om Fødevareklyngen, s. 6, tabel 1.1. <https://lf.dk/tal-og-analyser/fakta-om-foedevareklyngen/#:~:text=Hvor%20meget%20betyder%20dansk%20landbrug,af%20BNP.>

4.1.1.3. BVT af ”fødevareklyngen”.

Indregnes rub og stub i fødevarebranchen, herunder også erhverv, som ikke leverer til eller direkte aftager fra landbruget, som tilfældet er med begrebet ”Fødevareklyngen”, var der i 2022 ifølge interesseorganisationen ”Landbrug og Fødevarer” tale om en bruttoværdiskabelse på 128 mia. kr, svarende til 5,1 pct. af samfundets samlede værdiskabelse.¹¹⁶

Figur: Landbrugets aktuelle bidrag til bruttoværditilvæksten (2023), pct.¹¹⁷

¹¹⁶) Kilde: Landbrug og Fødevarer: Fakta om Fødevareklyngen, s. 11, tabel 1.3.

<https://lf.dk/tal-og-analyser/fakta-om-foedevareklyngen/#:~:text=Hvor%20meget%20betyder%20dansk%20landbrug,af%20BNP.>

¹¹⁷) Kilde: Egen beregning på basis af ovenstående.

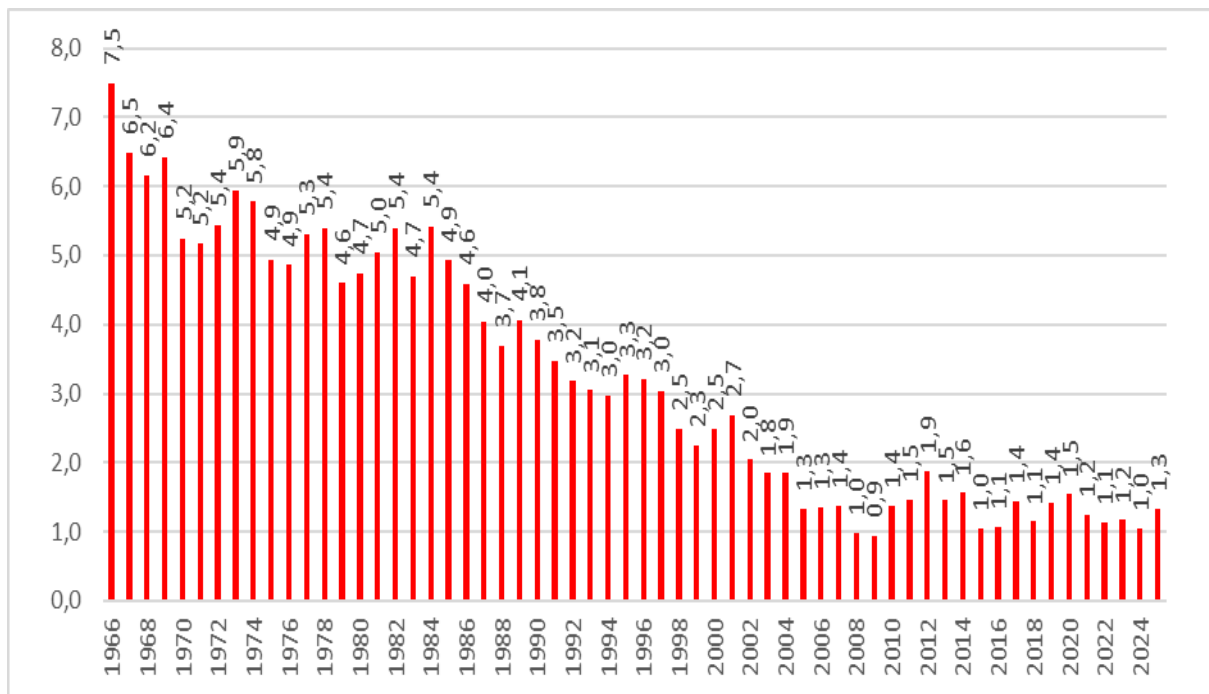
4.1.2. Udviklingen i landbrugets bidrag til værdiskabelsen (BVT).

Umiddelbart efter 2. verdenskrig udgjorde dansk landbrugs bidrag til værdiskabelsen omkring 20 pct. og det var vel at mærke primærerhvervets andel. Dansk landbrug udgjorde dengang notorisk en hjørnesten i samfundsøkonomien.

4.1.2.1. Udviklingen i BVT fra ”primærerhvervet”.

Det er som fremgået ikke længere tilfældet. Som vist nedenfor er primærerhvervets andel af bruttoværditilvæksten faldet vedvarende gennem årtierne og er nu nede på under 1½ pct.

Figur: Primærerhvervets andel (pct) af bruttoværditilvæksten i Danmark. 1966 – 2024.¹¹⁸

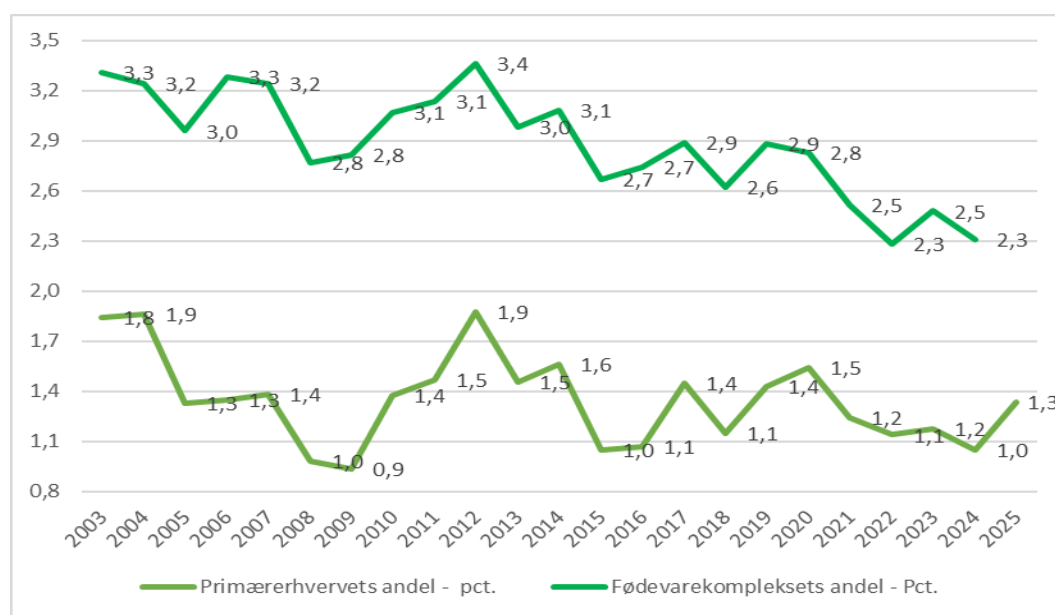
¹¹⁸) Egen beregning på basis af DST, statistikbanken: Landbrug, Fiskeri og skovbrug: Produktion, BVT og indkomstdannelse. Tabel: NABP10. www.statistikbanken.dk/NABP10

4.1.2.2. Udviklingen af ”Fødevarekompleksets” bidrag til BVT.

Lægger vi de fødeforarbejdende industrier til, som det er tilfældet med opgørelse af bidrag til BVT for ”landbrugskomplekset”, kommer niveauet lidt højere op, men også her har tendensen gennem de seneste årtier været et konstant fald.

Både primærerhvervets og landbrugskompleksets bruttoværditilvækst er siden 2003 faldet med op mod 1/3. Og selv inkl. de store landbrugsselskaber udgør landbrugskompleksets bidrag til samfundets BVT kun omkring 2½ pct.

Figur: Andel (pct) af samfundets værdiskabelse for landbrugskomplekset sammenholdt med primærerhvervet 2003 – 2022. ¹¹⁹

¹¹⁹⁾ Egen beregning på basis af

a) DST, statistikbanken: Landbrug, Fiskeri og skovbrug: Produktion, BVT og indkomstdannelse. Tabel: NABP10
www.statistikbanken.dk/NABP10

b) Fødevareministeriet: Svar til Finansudvalget på spørgsmål 228 af 12. juni 2023 stillet af Pelle Dragsted vedr. ”Nøgletal for dansk landbrug”,

<https://www.ft.dk/samling/20222/almDEL/mof/spm/228/svar/1943021/2681872.pdf> og Landbrug og Fødevarer: Diverse årgange af ”Fakta om Fødevareklyngen”, s. 6, tabel 1.1.

<https://lf.dk/media/e15hnevxfakta-foedevareklyngen-2025-web.pdf>

Årene 2003 – 2006 og 2019 – 2022 er skønsmæssigt opjusteret til niveauet i senere opgørelser.

c) Landbrug og Fødevarer: Fakta om Fødevareklyngen, s. 11, tabel 1.3.

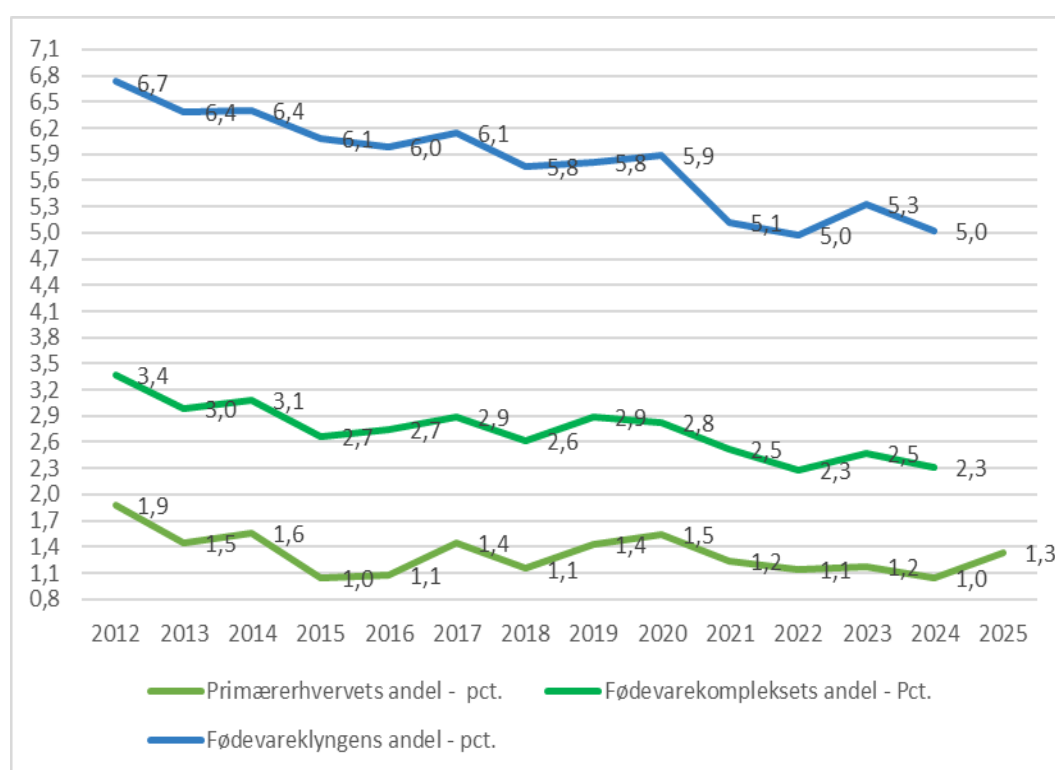
<https://lf.dk/media/e15hnevxfakta-foedevareklyngen-2025-web.pdf>

4.1.2.2. ”Fødevarerklængens” bidrag til BVT gennem tiden.

”Fødevarerklængen” er som anført interesseorganisationen ”Landbrug og Fødevarer” s foretrukne målestok for landbrugets bidrag til samfundsøkonomien, nok fordi der med inddragelsen af revl og krat i fødevarerbranchen fås det højeste niveau for bidraget.

Men selv her har der været tale om et fald fra lidt over 6½ til 5 pct.

Figur: Andel (pct) af samfundets værdiskabelse for fødevarerklængen sammenholdt med landbrugskomplekset og primærerhvervet 2012 – 2022.¹²⁰

¹²⁰⁾ Egen beregning på basis af

a) DST, statistikbanken: Landbrug, Fiskeri og skovbrug: Produktion, BVT og indkomstdannelse. Tabel: NABP10
www.statistikbanken.dk/NABP10

b) Fødevarerministeriet: Svar til Finansudvalget på spørgsmål 228 af 12. juni 2023 stillet af Pelle Dragsted vedr. ”Nøgletal for dansk landbrug”,

<https://www.ft.dk/samling/20222/almedel/mof/spm/228/svar/1943021/2681872.pdf> og Landbrug og Fødevarer: Diverse årgange af ”Fakta om Fødevarerklængen”, s. 6, tabel 1.1.

<https://lf.dk/media/e15hnevxfakta-foedevareklyngen-2025-web.pdf>

Årene 2003 – 2006 og 2019 – 2022 er skønsmæssigt opjusteret til niveauet i senere opgørelser.

c) Landbrug og Fødevarer: Fakta om Fødevarerklængen, s. 11, tabel 1.3.

<https://lf.dk/media/e15hnevxfakta-foedevareklyngen-2025-web.pdf>

Landbruget kan således ikke mere vurderes at udgøre en hjørnesteen i det danske samfunds økonomi.

4.2. Landbrugseksporten: ”En opreklameret størrelse?”

I det følgende gennemgås i første afsnit størrelsen af landbrugets **aktuelle** eksport. Som anført ovenfor vil vi søge at opgøre den for både henholdsvis primærerhvervet, landbrugskomplekset og ”fødevareklyngen”.

Dernæst undersøges i andet afsnit **udviklingen** i landbrugseksporten.

4.2.1. Landbrugets aktuelle bidrag til Danmarks eksport.

Hvilken betydning landbrugets aktuelle eksport har afhænger ganske meget af, hvilken definition på landbrug som lægges til grund og hvilken heraf følgende opgørelsesmetode der anvendes?

4.2.1.1. Aktuelt eksportbidrag fra ”primærerhvervet”.

For primærerhvervet (ekskl. Forarbejdningsindustri) kan vare og tjenesteeksporten i 2024 skønnes til omkring 28 mia. kr., hvis der lægges samme afgrænsning af erhvervet og eksporten til grund, som anvendes af ”Fødevareministeriet”.

Hvilket dog kun svarer til omkring 1½ pct. af den samlede danske vare og tjenesteeksport i 2025 på lidt under 2080 mia. kr.

4.2.2.2. ”Fødevarekompleksets” bidrag til eksporten idag.

Udgås fra landbruget defineret som ”Landbrugskompleks” dvs. inkl. direkte til landbruget knyttet forarbejdningsindustri udgør eksporten af varer og tjenester i 2024 et noget større beløb: Lidt under 128 mia. kr svarende til lidt over 6 pct. af den samlede danske eksport.

4.2.2.3. Eksportbidraget 2024 fra ”fødevareklyngen”.

Og ses endelig på den af ”Landbrug og Fødevarer” opgørelse for ”fødevareklyngen” lander fødevareeksporten i 2024 lidt over 203½ mia. kr. Men hermed medtages også ikke bare fiskeri og skovbrug, men også anden fødevareindustri, som ikke direkte forarbejder danske landbrugsprodukter eller leverer til det danske landbrug.

Med en sådan opgørelse af ”revl og krat” kravler den samlede fødevareeksport i 2024 op på lidt under 205 mia. kr. i samlet eksport af varer og tjenester aktuelt svarende til omkring 10 pct. af Danmarks samlede eksport af varer og tjenester.

Hvis man – som Landbrug og Fødevarer gør i ”Fakta om fødevareklyngen” alene opgør andelen af vareeksporten bliver pct. andelen naturligvis noget højere.

4.2.2.4. Landbruget har IKKE en stor andel af dansk eksport .

Landbrugets andel af den samlede danske eksport udgør således mellem 1½ pct. og 9,8 pct.

Tabel: Eksport af varer og tjenester i landbruget 2024, mia. kr, løbende priser og pct af samlet dansk vare og tjenesteeksport.

	Primær- erhvervet (det egentlige landbrug *)	Landbrugs- komplekset (inkl. forarbejdnings- industri)	Landbrugs- klyngen (inkl. fødevarerindustri, ikke direkte relateret til landbruget)
Mia, kr.	28 ¹²¹	127,8 ¹²²	203,6 ¹²³
Pct. ¹²⁴	1,5	6,1	9,8

Note: Inkl. råstofudvinding.

Den mest sobre opgørelse af landbrugets eksport må imidlertid vurderes at være den for "landbrugskomplekset", idet der her kun medregnes direkte til primærerhvervet knyttet industri.

Dvs. en samlet tjeneste og vareeksport på omkring 128 mia. kr svarende til omkring 6 pct. af Danmarks samlede vare og tjenesteeksport 2024.

Det er IKKE nogen stor andel af dansk eksport.

¹²¹) Kilde: Danmarks Statistik: Danmarks import og eksport af varer og tjenester fordelt på brancher.
<https://www.dst.dk/da/Statistik/emner/oekonomi/betalingsbalance-og-udenrigshandel/import-og-eksport-efter-virksomhedskarakteristika>

Tallet er skønsmæssigt opjusteret med 12 mia. kr. som tilnærmelse til opgørelsesniveau før 2020, jf. Fødevareministeriets svar 288 til MOF.

<https://www.ft.dk/samling/20061/almdel/FLF/spm/288/svar/330971/index.htm>

¹²²) Kilde: Landbrug og Fødevarer: Fakta om fødevarerklyngen 2025, s. 7.

<https://lf.dk/media/e15hnevxfakta-foedevareklyngen-2025-web.pdf>

Tallet er skønsmæssigt opjusteret er baseret på figur 1.1.: "Landbrugskompleksets eksport og nettovalutaindtjening mia. kr" i Fakta om fødevarerklyngen 2023".

<https://lf.dk/media/podds3hn/fakta-om-foedevareklyngen-2023.pdf>

¹²³) Kilde: Landbrug og Fødevarer: Fakta om fødevarerklyngen 2025, s. 11, tabel 1,3

<https://lf.dk/media/e15hnevxfakta-foedevareklyngen-2025-web.pdf>.

2024 er skønsmæssigt opjusteret med 12 mia. kr. som tilnærmelse til opgørelsesniveau før 2020, jf. Fødevareministeriets svar 288 til MOF.

<https://www.ft.dk/samling/20061/almdel/FLF/spm/288/svar/330971/index.htm>

¹²⁴) Kilde: Egen beregning på basis af ovenstående.

4.2.2. Udviklingen i landbrugets bidrag til Danmarks eksport.

Landbrugseksportens ringe aktuelle andel af Danmarks samlede eksport er kulminationen på lang tids tilbagegang.¹²⁵

4.2.2.1. Udviklingen i eksporten fra ”fødevareklyngen”.

Tages udgangspunkt i ”Landbrug og Fødevarer” egne tal for ”Fødevareklyngen” er fødevareeksportens andel af den samlede danske eksport siden årtusindskiftet blevet væsentligt reduceret fra godt 20 pct. til omkring 10 pct. idag.

Som anført medtager denne opgørelse imidlertid revl og krat indenfor fødevarebranchen, udover landbrug også fiskeri og skovbrug og ikke bare direkte til landbruget knyttet fødevareindustri, men også anden fødevareindustri, som ikke direkte er tilknyttet landbruget.

4.2.2.2. Udviklingen i ”fødevarekompleksets” eksport.

Men også den mere retvisende opgørelse for ”Landbrugskomplekset” dvs. primærerhvervet plus kun direkte til landbruget knyttet forarbejdningsindustri udgør eksporten af varer og tjenester i 2024 viser et fald i landbrugseksportens andel af den samlede eksport fra op mod 10 pct. til omkring 6 pct.

¹²⁵) Nielsen, Jørgen Steen: *Hvad skal vi med landbruget ?* s. 41. Informations Forlag, 2016.

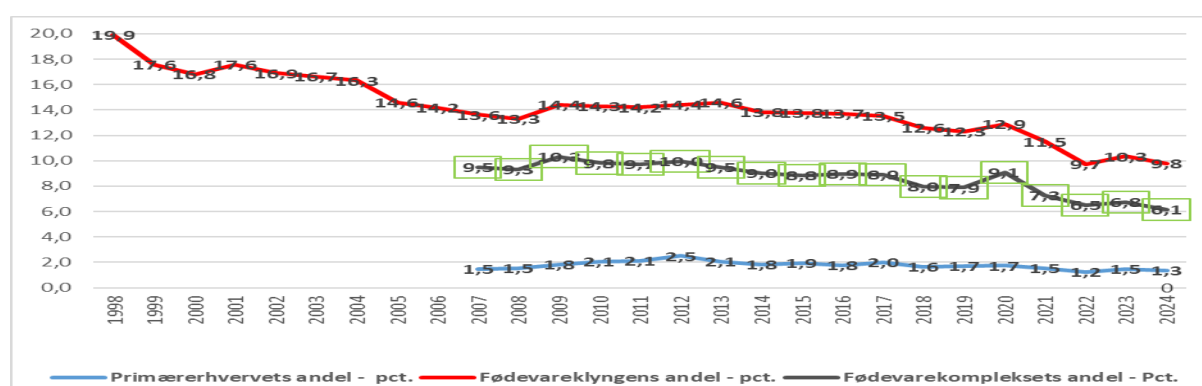
[https://bibliotek.dk/ophav/I%C3%B8rgeren%20Steen%20Nielsen%20\(f.%201952-06-04\)](https://bibliotek.dk/ophav/I%C3%B8rgeren%20Steen%20Nielsen%20(f.%201952-06-04))

<https://butik.information.dk/products/hvad-skal-vi-med-landbruget-jorgen-steen-nielsen>

4.2.2.3. Udviklingen i bidraget til eksporten fra ”primærerhvervet”.

For primærerhvervet (ekskl. forarbejdningsindustri) synes eksportens andel i perioden at have ligget nogenlunde konstant mellem 1½ og 2 pct. Hvilket dog må siges at være forsvindende lidt.

Figur: Fødevareklyngens-¹²⁶, fødevarekompleksets¹²⁷ – og primærerhvervets eksport¹²⁸ af varer og tjenester. Pct. af Danmarks samlede eksport af vare og tjenester.¹²⁹

¹²⁶⁾ Kilde: Landbrug og Fødevarer: Diverse årgange af ”Fakta om fødevareklyngen”, tabel 3.1.

<https://lf.dk/media/e15hnevxfakta-foedevareklyngen-2025-web.pdf>

¹²⁷⁾ Kilder: 2007-2010: Fødevareministeriets svar til FIU på spm 380 af 07.01.20.

<https://www.ft.dk/samling/20191/almdel/mof/spm/380/svar/1631051/2144879/index.htm>

2011 - 2018: Fødevareministeriets svar på spm. 228 om nøgletal for dansk landbrug, tabel 4.

<https://www.ft.dk/samling/20061/almdel/FLF/spm/288/svar/330971/index.htm>

2019 - 2022: Landbrug og Fødevarer, Fakta om Fødevarer, tabel 1.1.

Skønsmæssigt opjusteret for tjenesteeksport samt til niveauet i Fødevareministeriets opgørelser.

¹²⁸⁾ Kilder: 2007-2010: Fødevareministeriets svar til FIU på spm 380 af 07.01.20.

<https://www.ft.dk/samling/20191/almdel/mof/spm/380/svar/1631051/2144879/index.htm>

2011 - 2018: Fødevareministeriets svar på spm. 228 om nøgletal for dansk landbrug, tabel 4.

<https://www.ft.dk/samling/20061/almdel/FLF/spm/288/svar/330971/index.htm>

2019 – 2022: Fakta om fødevareklyngen 2021, , figur 2.3

Tal fra 2020 – 2024 er skønsmæssigt opjusteret med 10 - 14 mia. kr. som tilnærmelse til opgørelsesniveau før 2020.

2023 – 2024: Danmarks Statistik: Statistikbanken: Forsyningsbalance. Tabel NAN1.

www.statistikbanken.dk/NAN1

¹²⁹⁾ Egen beregning på basis af Danmarks Statistik: Statistikbanken: Forsyningsbalance. Tabel NAN1.

www.statistikbanken.dk/NAN1

4.3. Beskæftigelsen i Landbruget: ”Landbruget i dag beskæftiger kun ganske få”.

I dette afsnit redegøres – jf. ovenfor - endelig for beskæftigelsen i landbruget.

I første afsnit søges landbrugets **aktuelle** beskæftigelse indkredset.

Dernæst søges i andet afsnit udviklingen i landbrugsbeskæftigelsen undersøgt.

4.3.1. Landbrugets aktuelle beskæftigelse.

Jf. ovenfor vil det også her blive søgt at belyse beskæftigelsen for både primærerhvervet respektive for ”fødevarekomplekset” (inkl. direkte til landbruget knyttet industri) respektive for ”fødevareklyngen” (inkl. også fiskeri og skovbrug samt ikke direkte til landbruget knyttet fødevareindustri)

4.3.1.1. Beskæftigelsen i dag i primær-erhvervet.

Beskæftigelsen i det primære landbrug er ikke betydelig.

I 2024 var der ifølge Landbrug og Fødevarer lidt under 60.00 tusind arbejdspladser i dansk landbrug og gartneri.¹³⁰

Dette svarer ifølge Danmarks Statistik til en beskæftigelse på lidt over 71.000 personer. (Både fuldtid og deltid) Heraf var ifølge Danmarks Statistik lidt under 32.000 fuldtidsbeskæftigede.¹³¹

¹³⁰) Landbrug og Fødevarer: Fakta om landbrugsklyngen, figur 1.1.

<https://lf.dk/media/e15hnevxfakta-foedevareklyngen-2025-web.pdf>

¹³¹) Kilde: Danmarks Statistik: Bedrifter og arbejdskraft i landbrug og gartneri

<https://www.dst.dk/da/Statistik/emner/erhvervsliv/landbrug-gartneri-og-skovbrug/bedrifter-og-arbejdskraft-i-landbrug-og-gartneri>

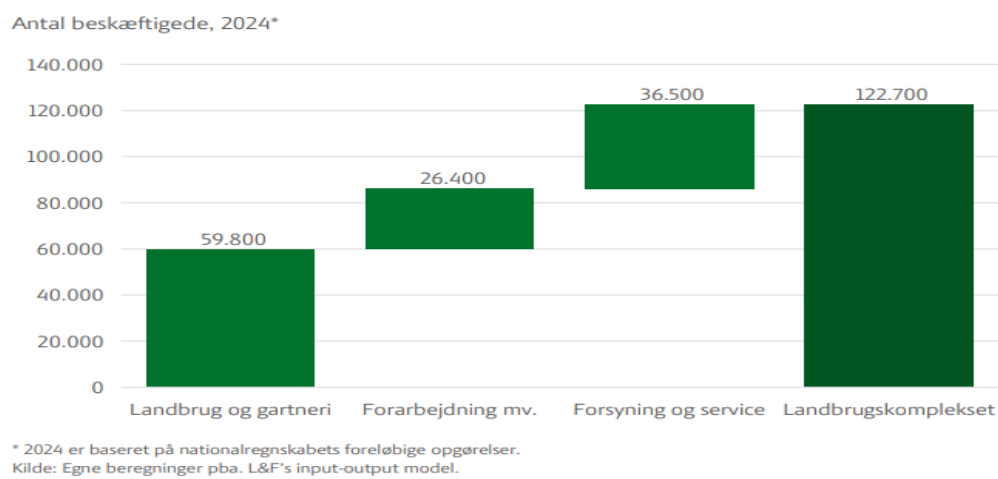
Sammenholdt med Danmarks Statistiks opgørelse af den samlede beskæftigelse ¹³² svarer det til lidt over 2 pct. af den samlede beskæftigelse i Danmark.

4.3.1.2. ”Fødevarekompleksets” beskæftigelse 2024.

Udover beskæftigelsen i primærerhvervet var der i 2024 i landbrugets direkte følgeerhverv som slagterier, mejerier, brødfabrikker og anden med landbruget direkte sammenhængende fødevareproduktion ifølge ”Landbrug og Fødevarer” kun beskæftiget lidt under 63.000.

Ifølge ”Landbrug og Fødevarer” udgjorde det samlede antal af ”arbejdspladser” i ”Fødevarekomplekset” i 2024 hermed i alt 122.700. Dette svarer ifølge ”Landbrug og Fødevarer” til 3,8 pct af den samlede danske beskæftigelse. ¹³³

Figur: Beskæftigelse i landbrugskomplekset. 2024. ¹³⁴

¹³²⁾ Egen beregning på grundlag af Beskæftigelsesministeriet: Beskæftigelsen stort set uændret i maj 2024.

<https://bm.dk/nyheder/nyheder/2024/07/beskaeftigelsen-stort-set-uaendret-i-maj>

¹³³⁾ Landbrug og Fødevarer: Fakta om landbrugsklyngen, tabel 1.1.

<https://lf.dk/media/e15hnevxfakta-foedevareklyngen-2025-web.pdf>

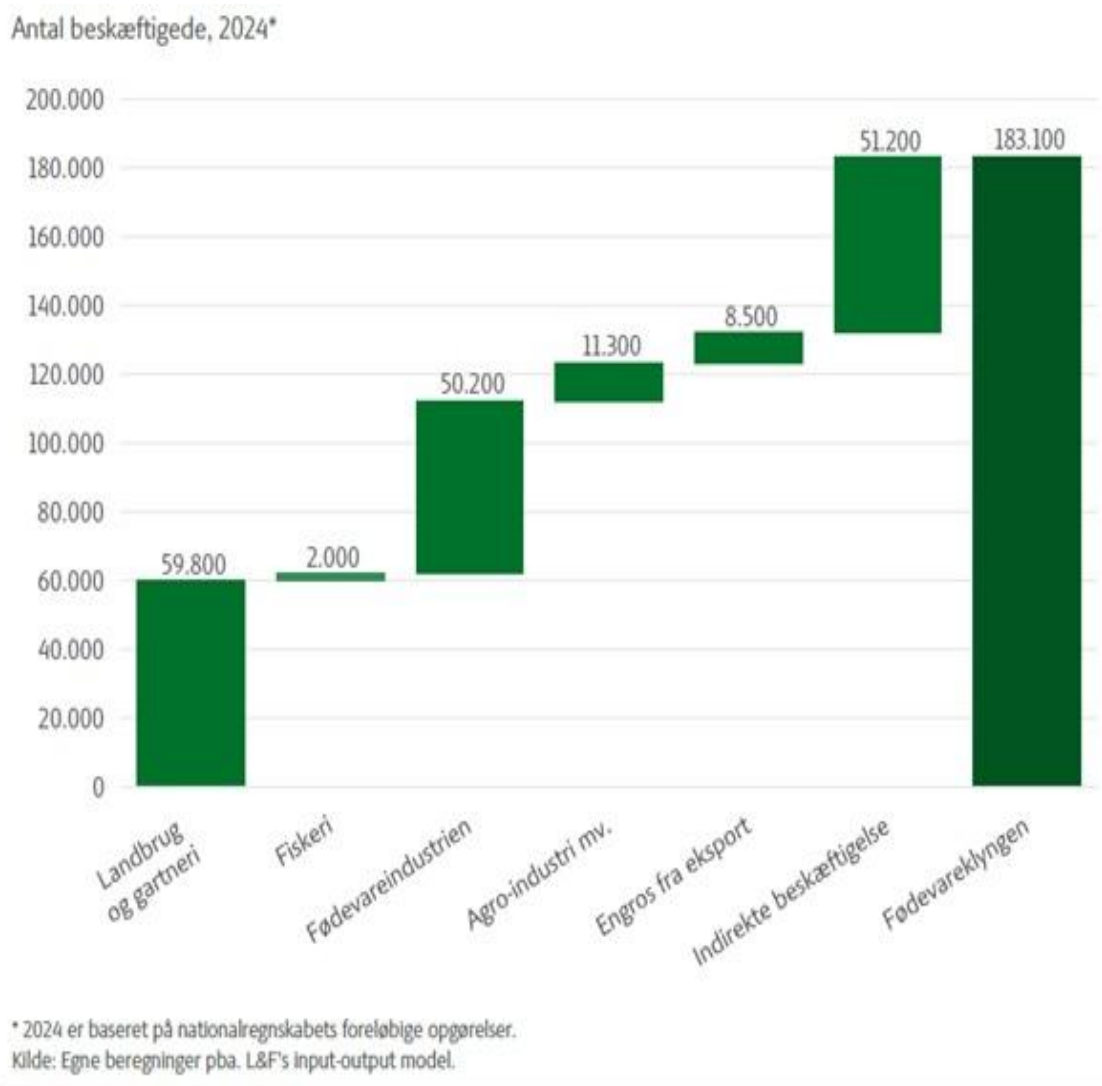
¹³⁴⁾ Landbrug og Fødevarer: Fakta om landbrugsklyngen, figur 1.1.

<https://lf.dk/media/e15hnevxfakta-foedevareklyngen-2025-web.pdf>

4.3.1.1. Aktuel beskæftigelse i ”fødevareklyngen”.

I den samlede ”fødevareklynge” udgjorde det total antal beskæftigede i året 2024 ifølge ”Landbrug og Fødevarer ialt 180.000.¹³⁵

Figur: Fordeling af ”Fødevareklyngens beskæftigelse”.¹³⁶

Dette indbefatter imidlertid – som tidligere nævnt – beskæftigelse i fødevarerhverv, som IKKE er direkte relateret til landbruget.

¹³⁵) Landbrug og Fødevarer: Fakta om landbrugsklyngen, side 11, tabel 1.3.

<https://lf.dk/media/e15hnevxfakta-foedevareklyngen-2025-web.pdf>

¹³⁶) Landbrug og Fødevarer: Fakta om landbrugsklyngen, side 12, tabel 1.4.

<https://lf.dk/media/e15hnevxfakta-foedevareklyngen-2025-web.pdf>

4.3.2. Udviklingen i landbrugets beskæftigelse.

I dette afsnit beskrives udviklingen i beskæftigelsen i landbruget siden 2. verdenskrig.

Jf. ovenfor belyses i første afsnit udviklingen heraf i primærerhvervet.

Dernæst redegøres for udviklingen af beskæftigelsen i fødevarekomplekset.

Sidst betragtes udviklingen af beskæftigelsen i ”fødevareklyngen”.

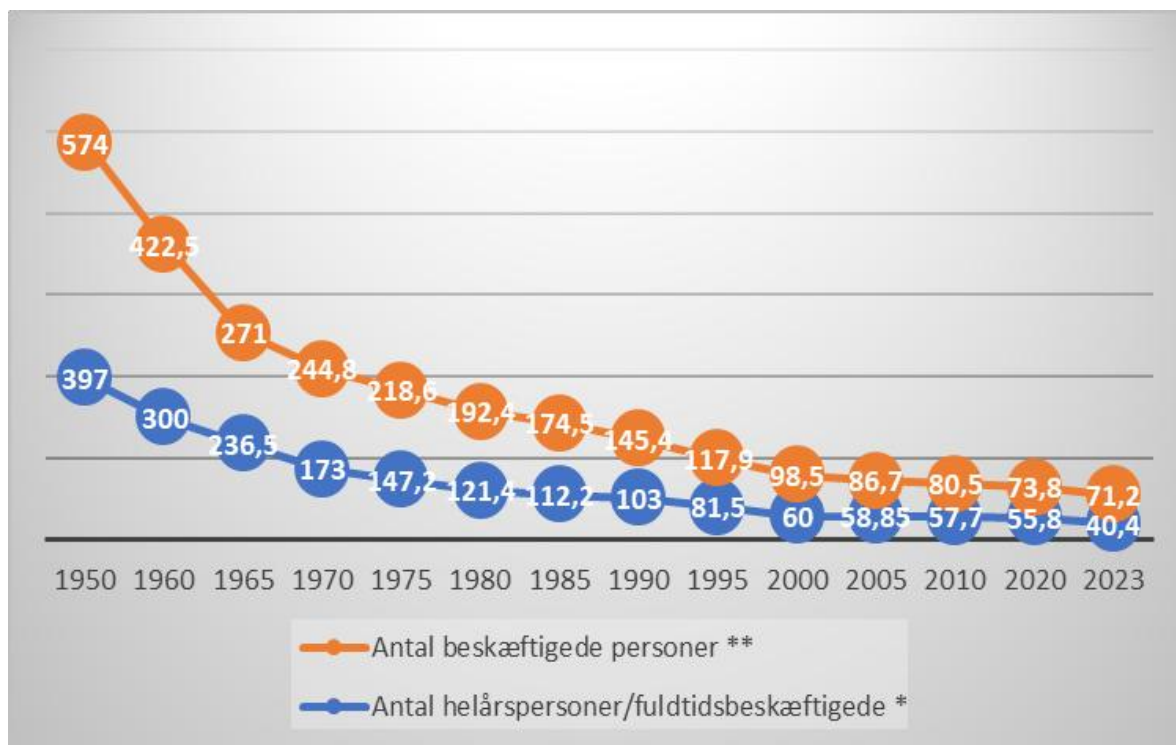
4.3.2.1. Beskæftigelsen siden 1950 i landbruget som primærerhverv.

I begyndelsen af 50'erne udgjorde landbruget med et samlet antal beskæftigede på op mod 575 tusind en hjørnesten i dansk økonomi og på det danske arbejdsmarked.

I dag er situationen helt anderledes.

Beskæftigelsen i landbruget betragtet som primær erhverv er blevet stærkt reduceret og udgjorde i 2023 kun omkring 70 tusind personer.

Figur: Antal beskæftigede personer og antal fuldtidsbeskæftigede i landbrug, fiskeri og gartneri , udvalgte år 1950 - 2023. ¹³⁷

Fra efter 2.verdenskrig at have beskæftiget op mod 25 pct. af den danske arbejdsstyrke udgør beskæftigelsen i landbruget som primærerhverv i dag omkring 2 pct. heraf.

Udviklingen i beskæftigelsen i landbruget har således siden begyndelsen af 60'erne indebåret en betydelin nedgang heri.

Og- som foran nævnt - status quo er, at landbruget som primærerhverv i dag kun har ganske lille betydning for beskæftigelsen i Danmark som helhed.

¹³⁷) Kilde: Danmarks Statistik: Diverse årgange af statistisk 10-års oversigt.

<https://www.dst.dk/da/Statistik/udgivelser/VisPub?cid=33400>

* Følgende år er ekstrapoleret:

1965, 1975, 1985, 1995, 2005

** Følgende år er ekstrapoleret:

1960, 1970, 1975

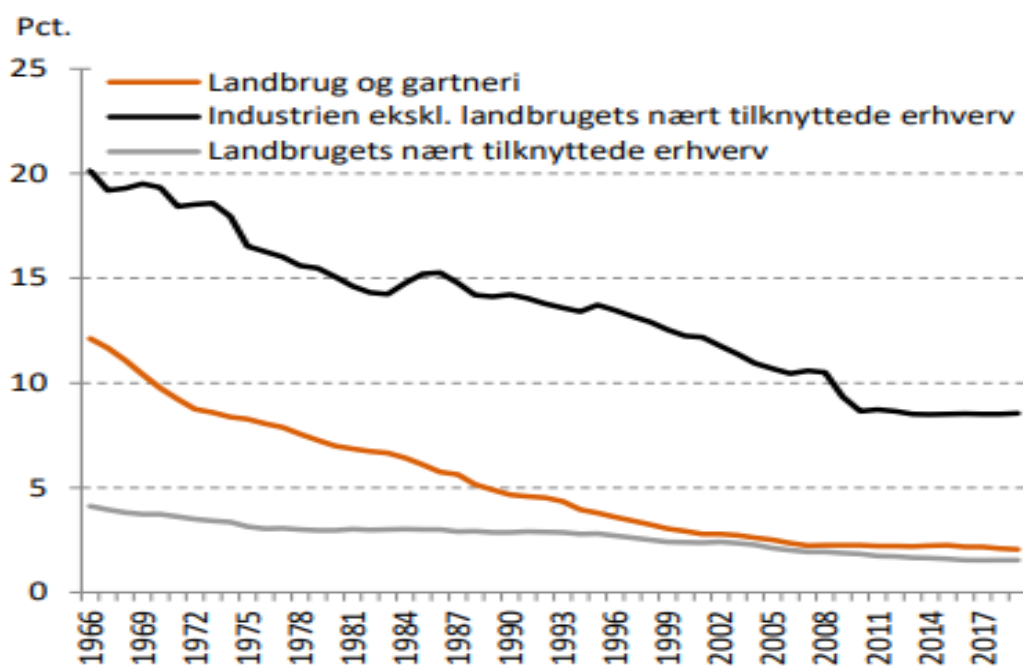
4.3.2.2. Beskæftigelsen siden 1966 i ”fødevarekomplekset”.

Navnlig for primærerhvervet, men også for forarbejdningserhvervene har der været tale om en betydelig reduktion i betydning for beskæftigelsen i Danmark.

Også i fødevareindustrien er beskæftigelsen siden slutningen af 60'erne blevet tilnærmelsesvist halveret, om end fra et lavere niveau.

Beskæftigelsen i ”fødevarekomplekset” (landbrug + forarbejdningserhverv) udgør hermed kun omkring det halve af beskæftigelsen i den øvrige industri.

Figur: Beskæftigelse i landbruget som primærerhverv, forarbejdningsindustrien og industrien i øvrigt. ¹³⁸

Anm.: Landbrug og nært tilknyttede erhverv udgøres af landbrug og gartneri samt dyrlæger. Tal for industrien er eksklusiv slagterier, mejerier, bagerier, brø

Kilde: Egne beregninger baseret på tal fra Danmarks Statistik

¹³⁸) Kilde: Magnus A. B. Jensen, Andreas Lund Jørgensen og Mathias Lindholm Rasmussen: Kortlægning af de økonomiske strukturer i det danske landbrug. 14.11.23.

[https://kraka.dk/wp-](https://kraka.dk/wp-content/uploads/kortlaegning_af_de_oekonomiske_strukturer_i_det_danske_landbrug_0.pdf)

[content/uploads/kortlaegning_af_de_oekonomiske_strukturer_i_det_danske_landbrug_0.pdf](https://kraka.dk/wp-content/uploads/kortlaegning_af_de_oekonomiske_strukturer_i_det_danske_landbrug_0.pdf)

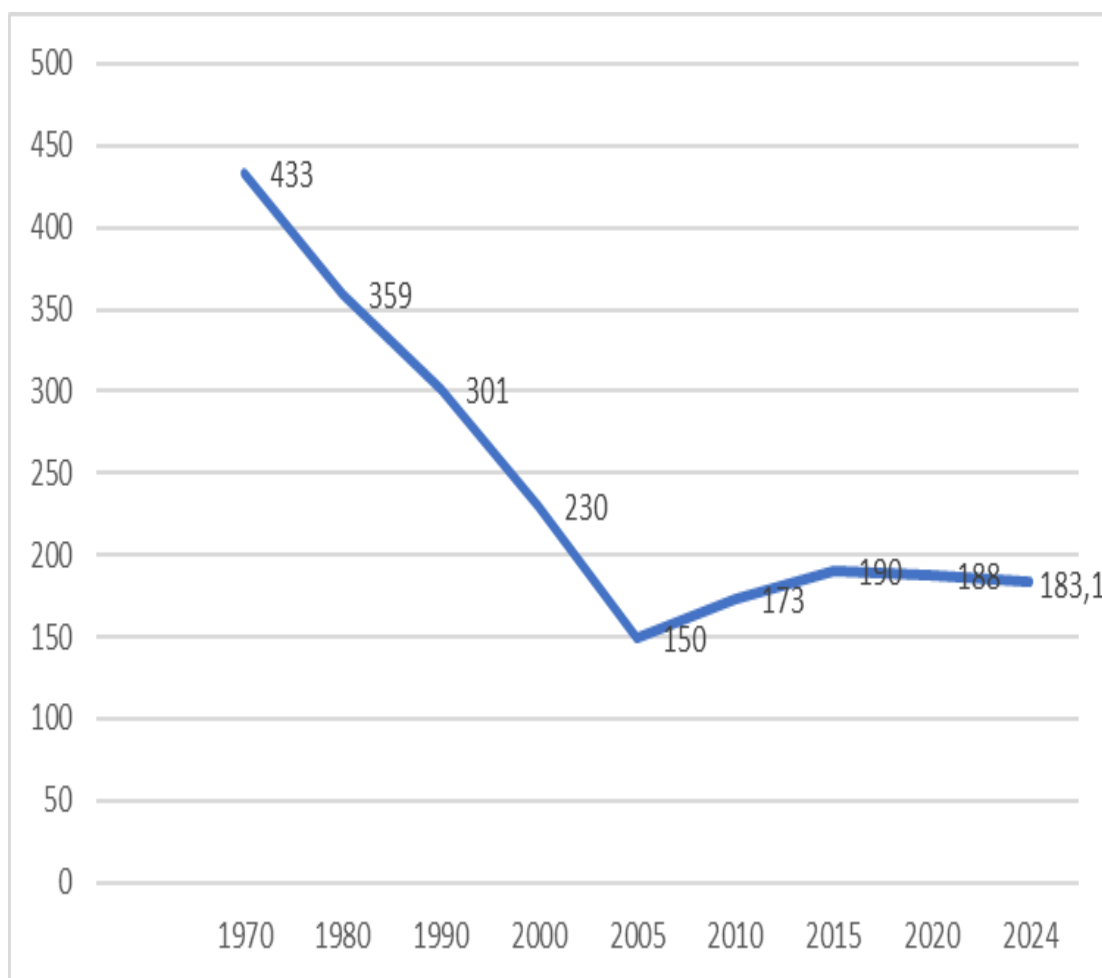
4.3.2.3. Udviklingen af beskæftigelsen siden 1970 i ”fødevareklyngen”.

Også i ”Landbrug og Fødevarers” overbegreb – ”Fødevareklyngen” – er beskæftigelsen reduceret betydeligt.

Fra 1970 til 2005 faldt beskæftigelsen med op mod 2/3.

Efterfølgende er beskæftigelsen i ”Fødevareklyngen” fra 2005 til i dag stabiliseret, men samlet er den fra 1970 til 2024 faldet med op mod 60 pct.¹³⁹

Figur: Udvikling i beskæftigelsen i ”fødevareklyngen” 1970 – 2024.¹⁴⁰

¹³⁹) Kilde: Egne beregninger på basis af nedenstående.

¹⁴⁰) Kilder: Landbrug og Fødevarer: Fakta om fødevareklyngen, diverse årgange.

4.4. Afrunding: Landbrugets samfundsøkonomiske betydning er på skrump!

”Landbrug og Fødevarer” vil gerne fremstille det sådan, at landbruget stadig har ”væsentlig samfundsøkonomisk betydning”. Men postulatet holder langt fra.

Landbruget forsøger sig med ”kreativ statistik”.

”Landbrug og Fødevarer” forsøger gennem ”kreativ statistik” at gøre tallene for landbrugets samfundsøkonomiske betydning så store som muligt ved at opgøre dem for den såkaldte ”Fødevarerklunge”, hvilket imidlertid medtager en række erhverv, som faktisk ikke er direkte relateret til landbruget.

Derfor er det mere sobert at opgøre landbrugets samfundsøkonomiske bidrag for henholdsvis ”primærerhvervet” respektive for ”landbrugskomplekset” dvs, inklusive landbrugsselskaber direkte relateret til landbruget.

Landbrugets samfundsøkonomiske betydning er lille.

Ser vi på bidraget til bruttoværdiskabelsen (BVT) er det ganske lille for primærerhvervet (1,3 pct. af samlet BVT) og selv for landbrugskomplekset ubetydeligt (3,1 pct.).

Bidraget til eksporten er for primærerhvervet igen ganske lille (omkring 1½ pct. af den samlede eksport af varer og tjenester).

For landbrugskomplekset er det noget større, men med lidt over 6 pct. holder ”Landbrug og Fødevarers” påstand om, at det udgør en stor andel af dansk eksport, ikke.

Og bidraget til beskæftigelse er for primærerhvervet forsvindende lille (kun lidt over 2 pct. af den samlede beskæftigelse). For landbrugskomplekset er det større, men ikke stort (omkring 3,8-3,9 pct af samlet beskæftigelse i Danmark).

Landbruget har således langt fra den ”afgørende samfundsøkonomiske betydning”, som man selv gerne vil hævde

KAP. 5. LANDBRUGETS BIDRAG TIL OG TILSKUD FRA DET OFFENTLIGE: ”Landbrugsstøtten overstiger skattebetalingen stort.”

I tilslutning til de foregående kapitler om dels landbrugets driftsøkonomi og dels landbrugets samfundsøkonomiske betydning undersøges i indeværende kapitel, hvad landbruget betaler i skat til respektive subsidieres af det offentlige gennem udgiftsafholdelse og støtte mm?

Landbrug og Fødevarer er selv på den ene side principielt imod statsstøtte, men mener konkret på den anden side, at når andre får, skal man også selv have.

Igennem Venstre – Landbrug og Fødevarers ”politiske arm”, jf. foran – stiller man sig på et liberalistisk grundsyn, hvor fri konkurrence, privat initiativ og personligt ansvar prioriteres, hvilket indebærer, at man principielt er imod offentlig indblanding i erhvervslivet og statsstøtte.¹⁴¹ Konkret arbejder Venstre generelt for, at erhvervsstøtte skal reduceres mest muligt for at skabe et sundere marked og give plads til lavere skatter.¹⁴²

Men hvordan forholder det sig så konkret med landbruget, hvad angår offentlig støtte. Dette undersøges i det følgende.

I det første afsnit undersøges landbrugets skattebetalinger til det offentlige.

Dernæst søges i andet afsnit belyst, hvilke udgifter det offentlige har til landbruget, herunder tilskud, og hvilken størrelse der er tale om?

Sidst rundes af og sammenfattes.

¹⁴¹) J.F. Venstres principprogram: En stærk økonomi.

<https://www.venstre.dk/politik/principprogram/en-staerk-okonomi>

¹⁴²) Lund-Hansen, Christoffer: Venstre vil sløjfe statsstøtte for milliarder. Altinget, 16.03.26.

<https://www.alinget.dk/erhverv/artikel/regeringen-indfriede-ikke-loefte-om-at-spare-milliarder-nu-vil-venstre-sloejfe-erhvervsstoette-for-nyt-milliardbeloeb>

5.1. Landbrugets skattebetalinger.

I det følgende belyses i første afsnit, hvilke skatter og hvor meget i skat, som landbruget betaler, herunder de store landbrugsselskaber? Hvad betaler man aktuelt og hvilken udvikling har der været?

Skattebetalinger fra landbruget består dels i indkomstskat fra personer med erhverv indenfor landbruget, dels i diverse afgifter på landbrugets produktion.

Indkomstskatter betalt af landbrugserhvervet består dels af selskabsskat (for virksomheder organiseret i selskabsform), dels af personlig indkomstskat fra selvstændigt erhvervsdrivende.

Udover indkomstskatter betaler landbruget en række skatter og afgifter knyttet til produktionsinputs, herunder miljø- og energiskatter, samt ejendomsskatter mv.

Ejendomsskatter (kommunal grundskyld) tilfalder kommunerne, mens provenuet af afgifter tilfalder staten.

5.1.1. Hvad betaler landbruget aktuelt i skat?

De seneste fuldstændige tal for landbrugets betaling af afgifter og skatter er fra perioden 2013 - 2018, hvor landbruget alt i alt (erhverv, selskaber og selvstændige) i gennemsnit årligt betalte ca. 6½ mia. kr. i skatter og afgifter i løbende priser, svarende til i 2023 – priser lidt under 7½ mia. kr.

Den overvejende del af denne skattebetaling (op mod 2/3) udgøres af indkomstskatter, som igen alt overvejende erlægges af selvstændige indenfor erhvervet. Skattebetalinger af landbrugsselskaber udgør kun under ½ mia. kr.

Tabel: Afgifter og (person)skat erlagt af primærlandbrug, erhvervsdrivende i landbruget og landbrugsselskaber, årsgns. 2013 - 2018. Mio .kr og pct. af samlet skattebetaling fra landbruget, løbende priser. ¹⁴³

	Beløb
Afgifter i alt	2.001
-herunder direkte afgifter	1711
-herunder produkt-tilknyttede afgifter	710
(Person)skatter	4.143
-herunder fra landbrugsselskaber	439
-herunder fra selvstændigt erhvervsdrivende	3.704
Ialt	6.564

Interessant i den forbindelse er, at der ikke er proportionalitet mellem landbrugets formue/indkomst og så dets skattebetalinger på nogle områder.

Jf. foran er over 60 pct. af Danmarks areal fx i landbrugets besiddelse.

Men alligevel erlægger landbruget kun lidt under en milliard i ejendomsskat svarende til 3½ pct. af de samlede ejendomsskatter på lidt over 30 mia. kr.

¹⁴³) Danmarks Statistik; statistikbanken Skatter og afgifter i landbruget. Tabel LBF3.:

<https://m.statbank.dk/TableInfo/LBF3>

Tabel: Udvalgte afgifter og skatter erlagt af landbruget i pct. af samlet skattebetaling fra landbruget og i pct. af al skatteprovenu af denne type skat, løbende priser

	Pct. andel af landbrugets skattebetaling ¹⁴⁴	Pct. andel samlet offentligt provenu af denne type skat ¹⁴⁵
Afgifter:		
Ejendomsskatter	14,6	3,3
C02 - afgifter	2,8	5,5
(Person)skatter		
Indkomstskat landbrugsselskaber	6,7	6,7
Indkomstskat selvstændige landbrugere	59,5	36,9
Ialt		

Det skyldes bl.a., at landbruget har hele tre særlige skatterabatordninger på deres ejendomsskat. ¹⁴⁶

For det første værdiansættes landbrugsjorden af skat lavere end anden grund. De nedskriver altså værdien af den jord, landbruget skal betale skat af. Det hedder bondegårdsreglen.

¹⁴⁴) Danmarks Statistik; statistikbanken Skatter og afgifter i landbruget. Tabel LBF3.:

<https://m.statbank.dk/TableInfo/LBF3>

¹⁴⁵) Kilde: Danmarks Statistik: Skatter og afgifter, diverse årgange.

<https://www.dst.dk/pubfile/29459/skat2020>

¹⁴⁶) Jf. Emil Nielsen: Helt skørt: Landbruget ejer over 70 procent af Danmark – men betaler næsten ingen ejendomsskat. Facebook. 24.02.26.

<https://www.facebook.com/emilifolketinget/posts/pfbid0pQE4wsquMe3TVZJaJY7LpBLDxebnT6iugnHP8qTsJQprvJwP1mbioLF3wLLfEtLGI>

For det andet betaler landbruget hermed en lavere grundskyldspromille, fordi landbrugsjorden som oven beskrevet er lavere værdisat.

For det tredje får landmænd, som bor på sin gård, oveni en skatterabat i forhold andre boligejere, så de skal betale lavere boligskat af sin private bolig.

Og som fremgår foran er landbrugsselskaberne nogle af de største selskaber i Danmark, men betaler kun 0,7 pct. af de samlede selskabsskatter.

5.1.2. Udviklingen i landbrugets samlede skattebetalinger.

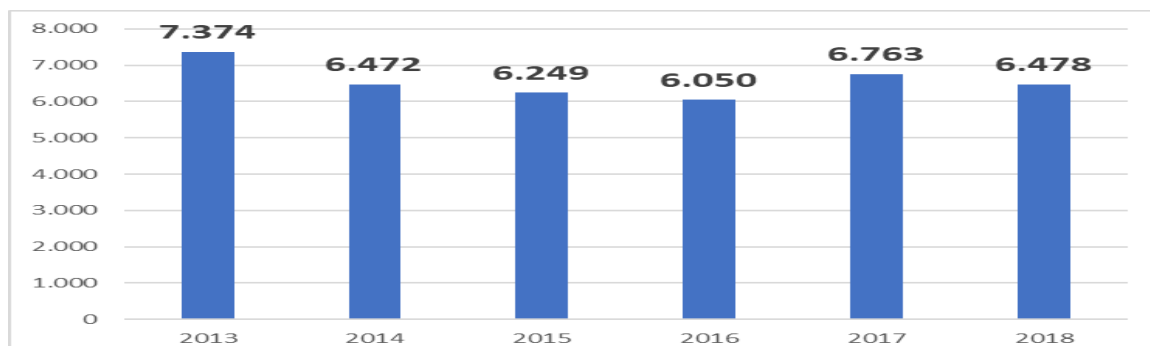
De samlede skattebetalinger for landbruget som primær-erhverv + fra landbrugsselskaberne er fra 1990 til 2018 steget fra lidt over 5 mia. kr. til omkring 6½ mia. kr, men har været svingende over årene.

Det er navnlig personskattedelen, som er steget og herunder igen skatten på de selvstændige landmænd.

I tabellen nedenfor er skattebetalingerne fra primærerhvervet + landbrugsselskaberne opgjort for perioden 2013 – 2018 (der foreligger ikke fuldstændige indkomstskattetal efter 2018),

I denne periode har landbruget i gennemsnit i løbende priser betalt lidt over 6 ½ mia, i skatter og afgifter årligt.

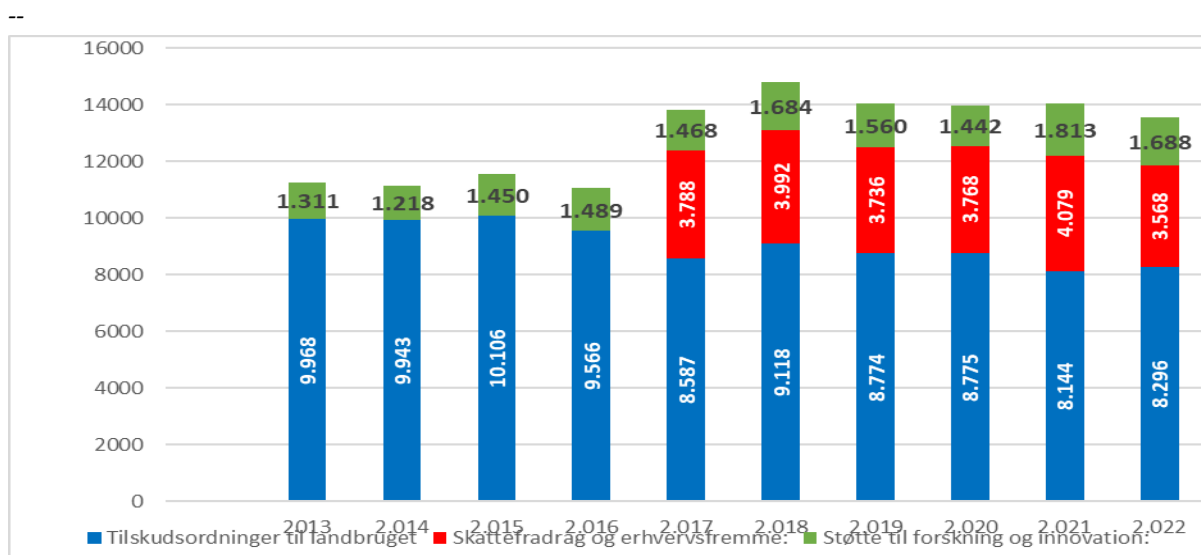
Landbrugets (erhverv, selskaber og landmænd) samlede betalinger af afgifter og skatter 2013 - 2018. Mio. kr, løbende priser.^{147 148}

Dette svarer i 2025 priser til lidt under 7½ mia. kr. i årligt gennemsnit.

Men landbruget har i samme periode i 2023 – priser årligt i gennemsnit fra det offentlige modtaget omkring 14½ mia. kr. i støtte og udgiftsdækning, heraf omkring halvdelen gennem EU.

Figur: Samlet egentlig, specifik støtte til landbruget (som primærerhverv), 2013 – 2023, 2023 – prisniveau.

¹⁴⁷⁾ Danmarks Statistik; statistikbanken Skatter og afgifter i landbruget. Tabel LBF3.:

<https://m.statbank.dk/TableInfo/LBF3>

¹⁴⁸⁾ Kilde: Danmarks Statistik: Skatter og afgifter, diverse årgange.

<https://www.dst.dk/pubfile/29459/skat2020>

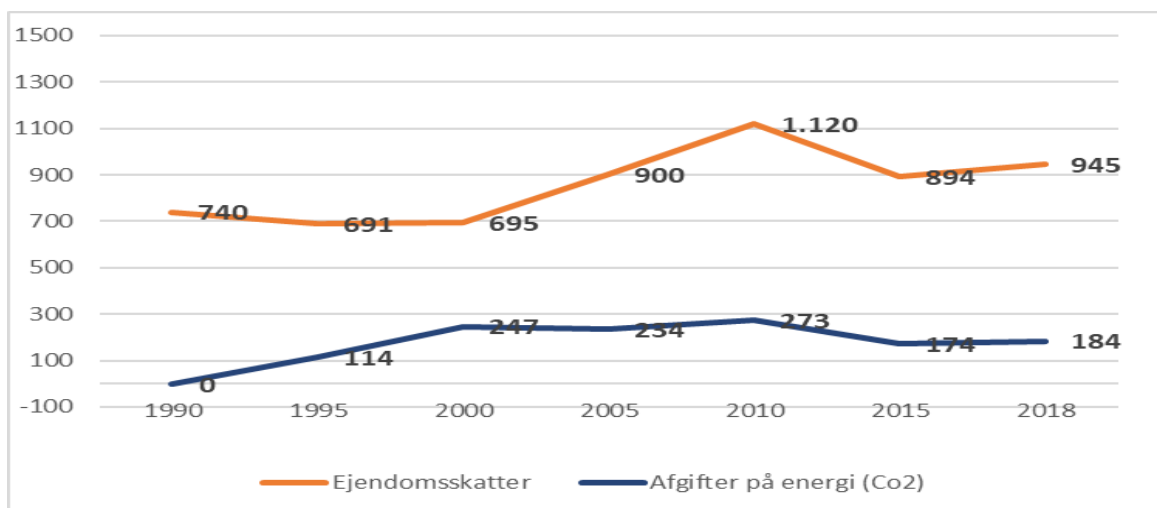
Det svarer i 2025 priser til omkring 15½ mio. kr, som er de udgifter, som det offentlige i perioden 2018 – 2023 årligt i gennemsnit har haft på landbruget i støtte og anden udgiftsdækning.

Der er med andre ord i 2025 priser et nettounderskud på landbruget i forhold til det offentlige på 15½ mia. kr. – 7½ mia. kr = 8 mia. kr. (rundet op).

5.1.3. Landbruget har store skatterabatter, især på ejendomskat.

Hvad angår ejendomsskatter og CO₂ – afgifter betaler landbruget ikke alene forsvindende lidt aktuelt, men har gjort dette altid.

Landbruget betaling af ejendomsskatter og CO₂ - afgift 1990 - 2018, mio. kr, løbende priser. ¹⁴⁹

¹⁴⁹) Kilde: Danmarks Statistik: Skatter og afgifter, diverse årgange.

<https://www.dst.dk/pubfile/29459/skat2020>

5.2. Dansk landbrug er på støtten.

Jf. ovenfor undersøges i dette afsnit, hvilke tilskud og subsidier, som landbruget modtager fra det offentlige, herunder fra EU?

Landbrugsstøtten er sammensat af generelle driftstilskud, miljøtilskud og tilskud til husdyrproduktion.

Størstedelen af landbrugsstøtten tildeles pr. hektar jord, hvor størrelsen er afhængig af en historisk produktion. Ca. 2/3 ydes som en grundbetaling, mens ca. 1/3 er 'grøn betaling' for fx afgrødediversifikation eller økologisk produktion.

Godt 10 pct. af støtten ydes gennem landdistriktsmidler fx støtte til miljøfølsomme områder og økologi eller investeringsstøtte til fx miljøteknologi.

EU yder desuden støtte til husdyrproduktion, som især gives som slagtepræmier for kvæg.¹⁵⁰

5.2.1. Den danske landbrugsstøtte generelt.

Dansk landbrug modtager meget støtte fra det offentlige. Støtten fordeler sig direkte støtte, som udgør hovedparten og indirekte støtte gennem dels skattefradrag, dels gennem, at det offentlige afholder udgifter, som kommer landbruget til gode.

¹⁵⁰) Jf. Neergaard, Sigrid Friis: Landbrugsstøtte fylder mindre i resultaterne for de danske landbrug. Danmarks Statistik, 04.09.23. <https://www.dst.dk/da/Statistik/udgivelser/baqtal/2023-09-04-landbrugsstoette-fylder-mindre-i-resultaterne-for-de-danske-landbrug>

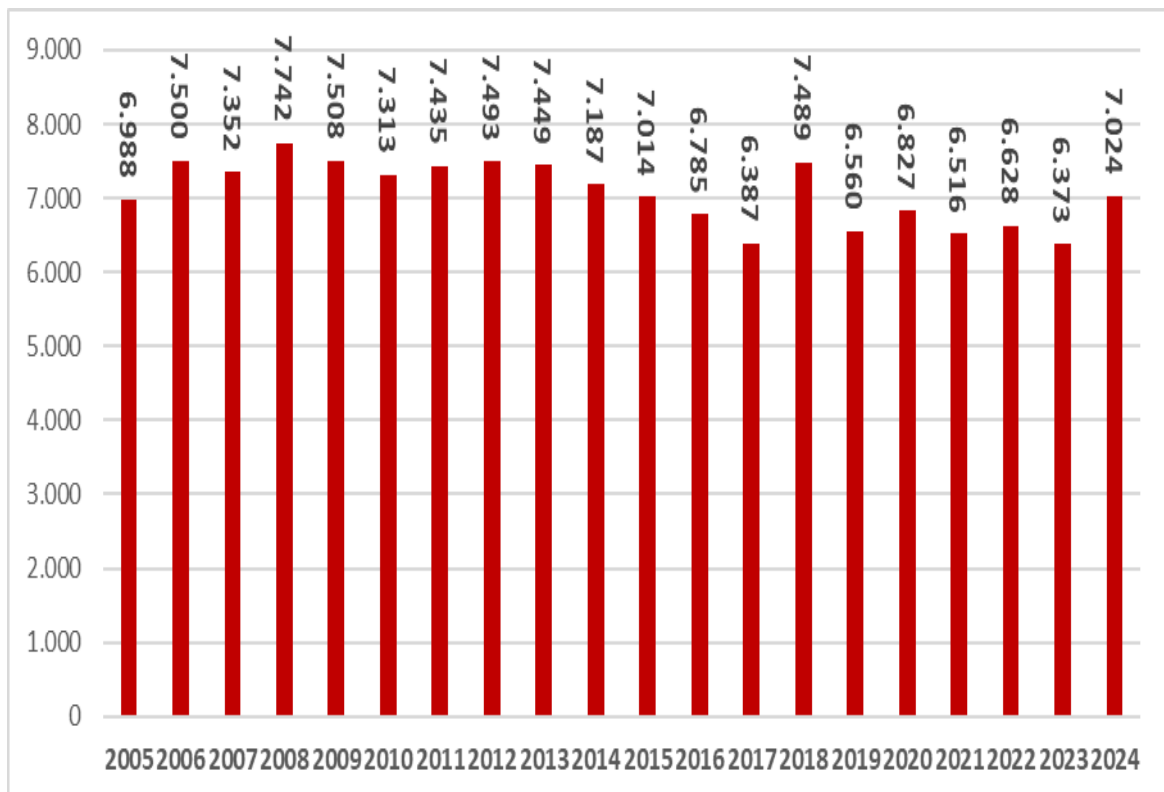
5.2.1.1. Den direkte danske landbrugsstøtte.

Den direkte støtte består for det første – og navnlig - af (overvejende) af generelle driftstilskud, herunder hektarstøtte, miljøtilskud og produkttilknyttede tilskud.

Over de sidste 20 har de generelle driftstilskud år gennemsnitligt lidt under 7,1 mia. kr. om året.

Knap 90 pct. af støtten kommer gennem EU's ordninger med arealafhængig støtte.

Figur: Generelle driftstilskud til dansk landbrug 2005 – 2024, mia. kr, løbende priser. ¹⁵¹

¹⁵¹) Kilde 2005 – 2021: Statistikbanken, LBF1: Landbrugets bruttofaktorindkomst.

<https://www.statistikbanken.dk/statbank5a/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=LBF1>

2002 – 2024: Statistikbanken JOEK1: Økonomien i jordbrugssektoren.

<https://www.statistikbanken.dk/statbank5a/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=JOEK1>

Herudover består den direkte landbrugsstøtte for det andet af en række nationale støtte ordninger under Naturstyrelsen og Miljøstyrelsen.

Samlet har den direkte landbrugsstøtte udgjort omkring 9,1 mia. kr. årligt i gennemsnit i perioden 2013 og 2022.¹⁵²

5.2.1.2. Indirekte landbrugsstøtte.

Hertil kommer imidlertid en mere indirekte støtte.

¹⁵³

Denne består for det første af en række skattefradrag og lempelser, herunder navnlig lavere ansættelse af grundværdi for produktionsjord (bondegårdsreglen), lempelser for energiafgift for jordbruget, nedskrivning af husdyrsbesætning i skattepligtig indkomst.¹⁵⁴

Disse ordninger har et ikke uvæsentlig omfang. I perioden 2013 – 2022 har det årlig gennemsnitlige tilskud til landbruget udgjort lidt under 2,3 mia. kr.

For det andet giver det offentlige støtte til forskning og innovation vedr. landbruget. Dette andrager i perioden 2013 – 2022 årligt i gennemsnit ca. 1½ mia. kr.¹⁵⁵

¹⁵²) Jf. Spm. 229 til FIU af 12.05.23 vedr. "Offentlige udgifter til landbruget som primærerhverv", stillet af Pelle Dragsted, tabel 1.

<https://www.ft.dk/samling/20222/almdel/fiu/spm/229/svar/1986830/2763103.pdf>

¹⁵³) Jf. Spm. 229 til FIU af 12.05.23 vedr. "Offentlige udgifter til landbruget som primærerhverv", stillet af Pelle Dragsted, s. 2 . <https://www.ft.dk/samling/20222/almdel/fiu/spm/229/svar/1986830/2763103.pdf>

¹⁵⁴) Jf. Spm. 229 til FIU af 12.05.23 vedr. "Offentlige udgifter til landbruget som primærerhverv", stillet af Pelle Dragsted, side 3. <https://www.ft.dk/samling/20222/almdel/fiu/spm/229/svar/1986830/2763103.pdf>

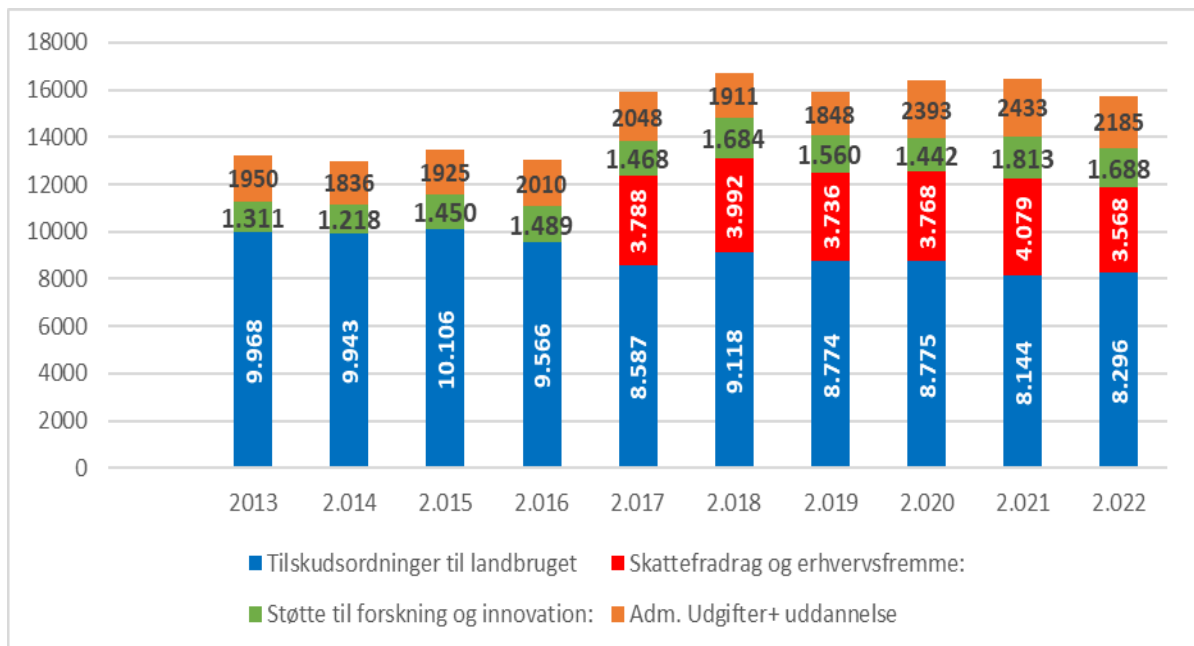
¹⁵⁵) Jf. Spm. 229 til FIU af 12.05.23 vedr. "Offentlige udgifter til landbruget som primærerhverv", stillet af Pelle Dragsted, side 4. <https://www.ft.dk/samling/20222/almdel/fiu/spm/229/svar/1986830/2763103.pdf>

5.2.1.3. Sammenfatning af støtte til landbruget.

I et svar til Folketingets Finansudvalg har finansministeren opgjort samlede udgifter til landbruget i perioden 2013 til 2022. Opgørelsen er i 2023 priser.

Ser vi på perioden 2013 – 2018 (for at kunne sammenligne med skattebetalingerne) har landbruget i støtte og udgiftsafholdelse fra det offentlige årligt i gennemsnit modtaget lidt under 14½ mia. kr. i 2023 priser.

Figur: Samlet udgifter afholdt af det offentlige til landbruget, 2013 – 2018, 2023 - priser.

Denne støtte til og udgiftsafholdelse for landbruget svarer i 2025 priser til omkring 15 ½ mia. kr. årligt i gennemsnit.

Netto har landbrugskomplekset således i perioden 2013 – 2018 i 2025 priser modtaget 15½ - 7½ mia. kr. = årligt i gennemsnit 8 mia. kr i 2025 priser.

Eller sagt på anden måde: Staten har, hvad angår betalinger til og fra landbrugskomplekset, et direkte underskud på landbruget på 8 mia. kr.

5.2.2. Fordeling i landbruget af landbrugsstøtten.

Landmændene er hermed generelt stærkt afhængige af den offentlige støtte for sin solvens. Der foreligger ikke tal for størrelsen af den samlede gennemsnitlige støtte pr bedrift.

MEN: Hvad angår **generelle driftstilskud**, der – som fremgået – udgør mere end halvdelen af den samlede landbrugsstøtte, så modtog hvert heltidslandbrug i perioden 2017 til 2021 i gennemsnit i genelle driftstilskud 2,7 mio. kr.

Samtidig var bedriftenes gennemsnitlige driftsresultat på 5,1 mio. kr. for perioden.

Det svarer til, at de generelle driftstilskud udgjorde 53 pct. af driftsresultatet, men i 2012 - 2016 udgjorde de generelle driftstilskud næsten 100 pct af driftsresultatet.

Planteavl er den produktionstype, hvor generelle driftstilskud fylder mest i økonomien.¹⁵⁶

De generelle driftstilskud går primært til de store landbrug. 76 pct. af de samlede generelle driftstilskud går til de 7.598 heltidslandbrug. (2021).

Og fordi op mod 2/3 af generelle driftstilskud i Danmark gives som direkte hektarstøtte går den primært til de største jordbesiddere.

De 1000 største jordbesiddere (2,3 pct. af driftstilskudsmodtagere) modtog i 2023 30,4 pct. af denne støtte i Danmark.¹⁵⁷

¹⁵⁶) Kilde 2005 – 2021: Statistikbanken, LBF11: Landbrugets bruttofaktorindkomst.

<https://www.statistikbanken.dk/statbank5a/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=LBF11>

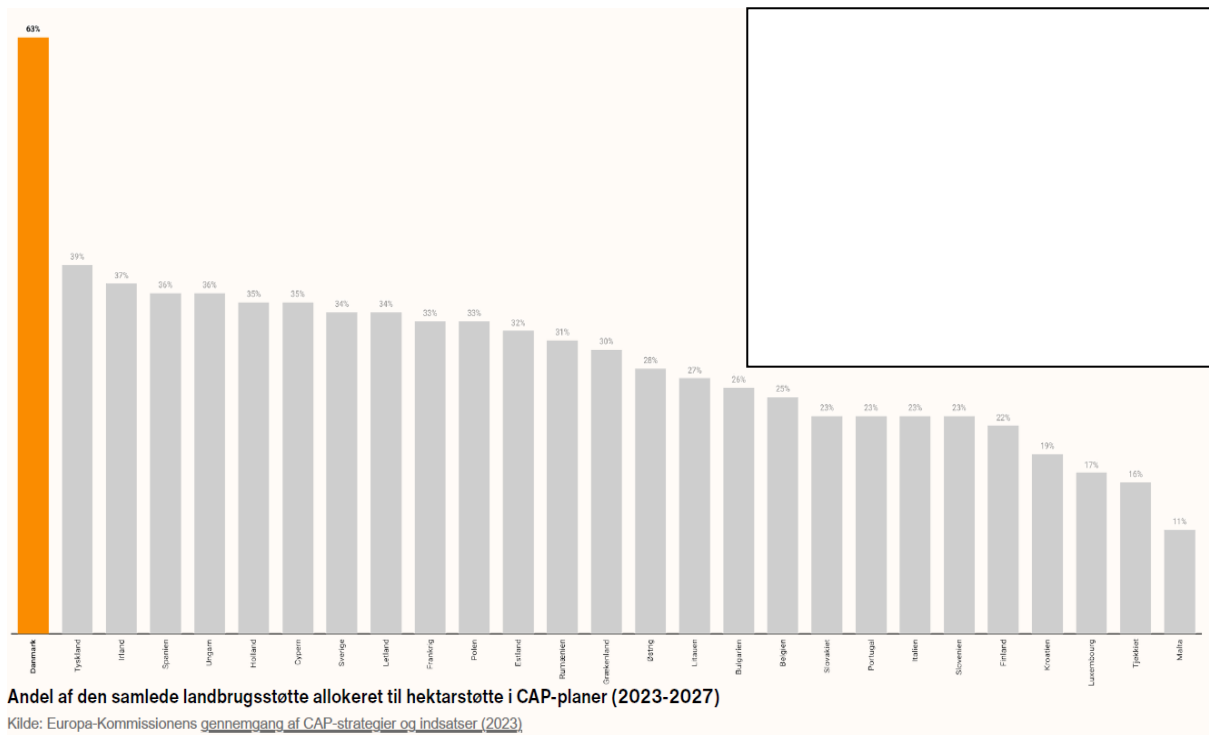
2002 – 2024: Statistikbanken JOEK1: Økonomien i jordbrugssektoren.

<https://www.statistikbanken.dk/statbank5a/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=JOEK1>

¹⁵⁷) Jf. Greenpeace Danmark: Er dansk landbrug verdens bedste? 27.06.23.

www.greenpeace.org/denmark/udgivelse/landbrug/analyse-er-dansk-landbrug-verdens-bedste/

Figur: Andel af den samlede landbrugsstøtte allokeret til hektarstøtte 2023 – 2027. ¹⁵⁸

5.2.3. Dansk landbrug mere på støtten end meget af EU.

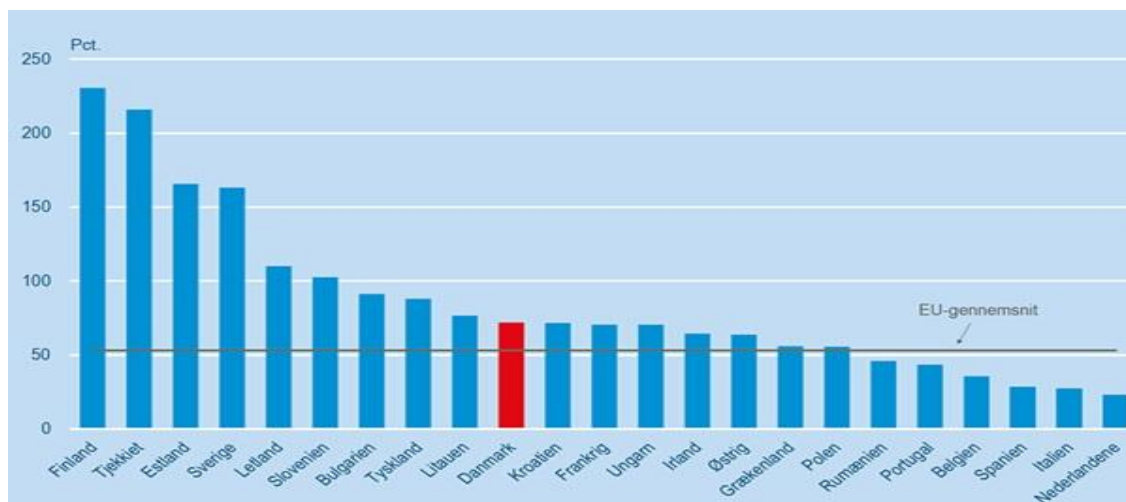
I dansk landbrugs selvforståelse er erhvervet i Danmark blandt de meste produktive og konkurrencedygtige. Alligevel udgør den offentlige støtte til danske landmænd en relativt stor – og større del – af driftsresultatet end tilfældet i det meste af resten af EU.

2017- 2021 udgjorde landbrugsstøtten i form af generelle driftstilskud 72 pct. af driftsresultatet i Danmark, men for EU i gennemsnit 53 pct. på bedriftsniveau. ¹⁵⁹

¹⁵⁸⁾ Kilde: Greenpeace Danmark: Er dansk landbrug verdens bedste? 27.06.23.

www.greenpeace.org/denmark/udgivelse/landbrug/analyse-er-dansk-landbrug-verdens-bedste/

Figur: Landbrugsstøtte i pct. af driftsresultat på bedriftsniveau for EU27 landene, gennemsnit 2017 – 2021.¹⁶⁰

¹⁵⁹) Kilde 2005 – 2021: Statistikbanken, LBF1: Landbrugets bruttofaktorindkomst.

<https://www.statistikbanken.dk/statbank5a/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=LBF1>

2002 – 2024: Statistikbanken JOEK1: Økonomien i jordbrugssektoren.

<https://www.statistikbanken.dk/statbank5a/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=JOEK1>

¹⁶⁰) Kilde 2005 – 2021: Statistikbanken, LBF1: Landbrugets bruttofaktorindkomst.

<https://www.statistikbanken.dk/statbank5a/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=LBF1>

2002 – 2024: Statistikbanken JOEK1: Økonomien i jordbrugssektoren.

<https://www.statistikbanken.dk/statbank5a/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=JOEK1>

5.3. Afrunding: Dansk landbrug er ”på støtten”:

Som fremgået overstiger det offentliges udgifter til landbruget, herunder direkte støtte, langt erhvervets skattebetalinger.

Landbrugsstøtten overstiger langt erhvervets skattebetalinger.

I perioden 2013 - 2018 betalte landbruget inkl. landbrugsselskaberne i alt omkring 6 mia. kr. i skatter og afgifter. Mens det offentliges udgifter til landbruget i form af direkte og indirekte støtte løb op imod 15 kr. Landbruget sendte altså kun lidt over 40 procent tilbage til staten af det beløb man får i støtte og et underskud på omkring 9 mia. kr.

Den lave skattebetaling skyldes ikke mindst, at landbruget betaler uforholdsmæssigt lidt i ejendomsskatter og – indtil nu – også i miljø- og klimaafgifter. Uforholdsmæssigt til i ejendomsskatter i forhold til, at erhvervet ejer 60 pct. af Danmarks areal. Og uforholdsmæssigt lidt i miljø – og klimaafgifter hidtil i betragtning af erhvervets omfattende belastning med drivhusgasser og miljøgener.

Set i EU sammenhæng udgør den offentlige støtte til danske landmænd en relativt stor – og større del – af driftsresultatet end tilfældet i det meste af resten af EU.

Den massive landbrugsstøtte udtryk for et politisk paradoks.

Kendsgerningerne om den massive støtte, som landbruget modtager, rummer et politisk paradoks. For som beskrevet er ”Landbrug og Fødevarer” igennem deres ”politiske arm” i Venstre ud fra et liberalistisk grundsynspunkt imod offentlig indblanding til fordel for erhverv og imod statsstøtte og generelt for at begrænse sådant.

Heri ligger et kæmpe paradoks, for hvor Venstre på den ene side har disse principper overfor andre erhverv, fx industrien, så har man på den anden side konkret overfor landbruget den stik modsatte konkrete politik. Venstre har hele vejen igennem kæmpet for gennem det offentlige netop at beskytte og favorisere landbruget og for den omfattende økonomiske støtte til landbruget.

Pænt sagt kan man benævne det et paradoks, mindre pænt som hykleri.

Billede: Landbruget er på støtten.

BOKS: ØKONOMISK TEORI OM EKSTERNALITETER.

Hvad er eksternaliteter?

Eksternaliteter er i økonomisk teori et begreb, som handler om sideeffekter af produktion eller forbrug, der påvirker tredjepart uden at blive afspejlet i markedsprisen.

Da samfundsmæssige omkostninger eller gevinster ikke indregnes i priserne og dermed ikke betales af skadevolderen, indebærer en **eksternalitet** en *omkostning* eller *gevinst*, som i stedet påføres (eksterne) personer uden for den økonomiske transaktion på markedet.

En eksternalitet er **negativ**, hvis den sænker en andens velfærd og **positiv**, hvis den hæver den andens velfærd. ¹⁶¹

Eksempler på eksternaliteter.

Uddannelse eller grundforskning giver f.eks. positive eksternaliteter, fordi uddannelse og forskning ikke bare betyder, at det enkelte individ eller virksomhed bliver mere produktiv, men også har en afsmittende effekt på andre dele af samfundet og bidrager til at øge andres produktivitet, f.eks. hvis andre får gavn af nye videnskabelige opdagelser.

Derfor giver det økonomisk mening, at det offentlige er med til at finansiere uddannelsessystemet, og at det ikke bliver overladt til udelukkende at være en markedsaktivitet.

¹⁶¹) Jf. Mortensen, Jørgen Birk: *Ekstern effekt*. Lex – Danmarks Nationaleksikon.

https://lex.dk/ekstern_effekt

Af negative eksternaliteter er ting som miljøpåvirkninger, klimabelastning mv. Her er problemet, at varenes pris ikke afspejler den reelle omkostning, der er ved at producere dem: Et klassisk eksempel er forurening fra produktion.

Forurening påvirker andre mennesker negativt på en række forskellige måder. Det kan være direkte i form af forringet sundhed og kortere levealder, skade på bygninger eller afgrøder, klimaforandringer samt potentielt øgede offentlige udgifter, fx til sundhedsvæsenet.¹⁶²

Alt sammen ting, som ikke bliver afspejlet i den pris, der er ved at producere varen.

Men hvis omkostningerne, som forårsages af en virksomheds produktion ikke falder på virksomheden, har de dermed ikke incitament til at minimere deres forurening. I stedet kan skadevirkningerne som anført ramme andre parter i samfundet, som imidlertid har mindre eller slet ingen mulighed for at påvirke forureningen.

Offentlig regulering af eksternaliteter.

I teorien kan eksternaliteter løses gennem forhandling mellem private parter, f. eks mellem en forurenende virksomhed og en forureningsramt nabo.

MEN: Sådanne ”private løsninger” modvirkes af de modsatte interesser hos private parter.

Derfor overlades det ofte til staten at modvirke negative eksternaliteter gennem instrumenter, der begrænser skadevirkningerne og/eller bringer varerne nærmere på den pris, som de reelt koster at producere. Positive eksternaliteter kan man søge at øge ved at give statslige tilskud.

Regeringen kan tage en række værktøjer i brug for at forbedre de skader eksternaliteter forårsager:

¹⁶²) Jf. Gjerding, Sebastian: Eksternaliteter – endnu et økonomisk begreb, du bør kende.

Information, 22.09.18. <https://www.information.dk/indland/2018/09/eksternaliteter-endnu-oekonomisk-begreb-boer-kende>

Regulering: På simpel vis kan bestemt adfærd enten kræves, forbydes, eller kun tillades inden for visse grænser. For at undgå for meget forurening kan man for eksempel kræve af fabrikkerne, at de kun må udlede så og så meget forurening.

Skatter: Regeringen kan indføre skatter/afgifter på eller subsidiere en vis form for adfærd for at transformere de private interesser til at ligne de sociale interesser.

Rent økonomisk set er skatter/afgifter mere effektive end simpel regulering, da de tager højde for, hvor dyrt det er for den enkelte fabrik at nedbringe den negative eksternalitet. Og herved giver virksomhederne incitament til at sænke forureningen mere end politikerne først ville have, da virksomhederne på denne måde skal betale mindre i skat.

Omsættelige kvoter: Regeringen kan også sælge eller udbyde kvoter, som giver ret til at udøve handlinger, som medfører eksternaliteter – for eksempel forurening. Herved kan politikerne for eksempel fuldstændig fastsætte den mængde forurening de vil have udledt, hvilket især er en fordel, hvis virksomhedernes omkostninger ved at nedbringe forureningen ikke kendes. Samtidig vil det være sådan, at de virksomheder som billigt kan nedbringe eksternaliteten, vil kunne sælge kvoter (eller kun opkøbe få), mens de virksomheder, for hvem det er dyrt at nedbringe eksternaliteten, vil købe mange kvoter.¹⁶³

Eksternalitetsbegrebets relevans for landbruget.

Teorien om eksternaliteter er relevant for undersøgelsen af landbrugets økonomi, da netop landbrugsproduktionen er forbundet med en lang række (stort set alle) negative eksternaliteter.

¹⁶³) Jf. Wikipedia: Eksternaliteter.

<https://da.wikipedia.org/wiki/Eksternalitet>

KAP. 6. DET KONVENTIONELLE LANDBRUGS EKSTERNALITETER: ”Konventionelt landbrug påfører samfundet store eksterne omkostninger og er en dårlig forretning for samfundet.”

Landbrugets interesseorganisation ”Landbrug og Fødevarer” gerne fremstille det således, at landbruget er en ”væsentlig bidragsyder til dansk økonomi”.¹⁶⁴ Jf. det foregående kapitel overstiger støtte og udgifter fra det offentlige til landbruget imidlertid erhvervets skattebetalinger i betragtelig grad. Og hertil kommer, at landbruget gennem omfattende negative eksternaliteter påfører det danske samfund yderligere store omkostninger.

I det følgende kapitel undersøges denne sidstnævnte problemstilling dvs. i hvilket omfang landbruget gennem såkaldte ”eksternaliteter” (jf. foranstående boks) overvælter skadevirkninger og omkostninger fra sig selv til (andre dele af) samfundet, som så ofte må dækkes af det offentlige?

Belysningen af det sidste kompliceres af, at der kun foreligger få opgørelser af og beregninger over den pengemæssige værdi af/størrelse af disse eksternaliteter.¹⁶⁵

I det første afsnit oplistes de mange forskellige eksternaliteter, der kan tilskrives dansk landbrug – disse vil blive nærmere analyseret og diskuteret i de to følgende dele.

¹⁶⁴) Jf. Landbrug og Fødevarer: Fakta om fødevarerkløngen 2024, s. 1 og 5.

<https://lf.dk/media/hsjgsmdz/fakta-om-foedevareklyngen-2024.pdf>

¹⁶⁵) Jf. Svar fra fødevarerministeren på spm. fra MOF af 07.01.20 stillet af Zenia Stampe vedr. ”Liste over eksternaliteter ved dansk landbrug”.

<https://www.ft.dk/samling/20191/almedel/mof/spm/382/svar/1630578/2144026/index.htm>

Dernæst søges i andet afsnit belyst, hvad hvilke eksternaliteter, som kan tilskrives landbruget, og hvad værdien/størrelsen er af disse ”landbrugseksternaliteter”?

Endelig diskuteres i tredje afsnit, hvorvidt landbruget hermed samlet set er en god forretning for samfundet, når samfundsøkonomiske og offentlige indtægter/gevinster sammenholdes med udgifter og omkostninger i form af tilskud, subsidier og eksternaliteter?

Sidst, men ikke mindst rundes af og sammenfattes i fjerde afsnit.

6.1. Landbrugets eksternaliteter

Jf. indledningen til kapitlet undersøges i dette afsnit, hvilke eksternaliteter, som kan tilskrives landbruget.

I første afsnit oplistes eksternaliteter og i andet afsnit undersøges deres skadevirkninger og i tredje afsnit diskuteres, at omkostningerne herved ikke betales af landbruget selv, men overvæltet på andre/samfundet.

6.1.1. Hvilke eksternaliteter kan tilskrives landbruget?

Fødevareministeriet selv ¹⁶⁶ har peget på en række væsentlige negative eksternaliteter ved dansk landbrug, herunder

- Klimaforandringer som følge af udledninger af drivhusgasser
- Foringelse af vandmiljøet ved kvælstof- og fosfortab fra markerne
- Pesticidrelaterede skader på ikke-målorganismer (drikkevand – hhl)

¹⁶⁶) Jf. Svar fra fødevareministeren på spm. fra MOF af 07.01.20 stillet af Zenia Stampe vedr. ”Liste over eksternaliteter ved dansk landbrug”.

<https://www.ft.dk/samling/20191/almdel/mof/spm/382/svar/1630578/2144026/index.htm>

- Sundhedsøkonomiske omkostninger som følge af ammoniakudledning
- Tab af biodiversitet/natur
- Foringelse af landskabelige værdier
- Gener fra lugt, støj, mv.
- Antibiotikaresistens hos dyr og mennesker som følge af anvendelsen af antibiotika i dyreproduktionen

6.1.2. Skadevirkninger som følge af landbrugets eksternaliteter?

Disse skadevirkninger vil blive behandlet mere udførligt længere fremme, lige nu kan følgende miljøgener påpeges ¹⁶⁷

6.1.2.1. Klimaforandringer som følge af udledning af drivhusgasser.

Landbruget udleder en tredjedel af alle klimagasser i Danmark, og tallet ventes at nærme sig 40-50 procent inden 2030.

Klimagasserne kommer primært fra dyrenes fordøjelse og foderdyrkingen til dem.

Jo flere landbrugsdyr – jo højere klimagas-udledning.

¹⁶⁷) Jf. Sloth, Kristian: 5 spørgsmål til politikere om landbruget. Ræson, 14.10.22.

<https://www.raeson.dk/2022/kristian-sloth-fem-spoergsmaal-til-politikere-der-ikke-vil-reducere-antallet-af-landbrugsdyr/>

6.1.2.2. Foringelse af vandmiljøet som følge kvælstof og fosforudledning på markerne.

Det høje antal landbrugsdyr ødelægger miljøet på en række måder. Der er stort set hverken fisk eller ålegræs tilbage i vores indre farvande.

Det skyldes tilførslen af næringsstoffet kvælstof fra land til hav. 70 pct. kommer fra landbruget, 10 pct. fra byer og industri og 20 pct. er naturlig udledning.

6.1.2.3. Forgiftning af drikkevandet på grund af giftsprøjtning af marker.

Mange drikkevandsboringer lukkes på grund af sprøjtegifte, og vandværker laver mange steder nye boringer. Giften i vandet skyldes i høj grad foderdyrkingen til landbrugsdyrene.

6.1.2.4. Sundhedsskader på grund af udledning af ammoniak og andre stoffer.

Luften forurenes i betydelig grad af dampe, støv, aerosoler, ammoniak, svovlbrinte og metan fra dyrefabrikkerne. Disse stoffer stammer stort set kun fra dyrene i staldene.

Flere end 200 kemiske stoffer og mikroorganismer strømmer ud fra stalde og gylletanke. Stofferne gør mennesker syge.

Ammoniak er en af hovedsynderne. Over 95 pct. af al udledt ammoniak kommer fra landbruget, og alene de sundhedsmæssige økonomiske

omkostninger som følge af ammoniakudledning udgør cirka fire milliarder kroner om året.

Svinebakterien MRSA CC398 findes i over 95 pct. af danske svinestalde, og den multiresistente stafylokokbakterie spredes og gør mennesker syge.

Danskere dør af svinebakterien – især når den kommer ind i blodbanen.

6.1.2.5. Tab af biodiversitet/natur

63 pct. af Danmarks areal bruges til landbrug, og heraf bruges 80 pct. til dyrefoder. Det vil sige at halvdelen af landets areal bruges til dyrefoder.

For at sikre tilstrækkeligt foder til det høje antal dyr, præges landskabet af store, gennemsprøjtede fodermarker uden læhegn, markveje og småbiotoper, der er fjernet for at give plads til store maskiner. Insekter og fugle lever på marken og i læhegn og småbiotoper, og derfor er deres antal faldet drastisk.

6.1.2.6. Antibiotikaresistens hos dyr og mennesker som følge af anvendelsen af antibiotika i dyreproduktionen

Behandling af infektioner med resistente bakterier (f.eks. MRSA) er mere kompliceret og ressourcekrævende, hvilket øger udgifterne markant.

Multiresistente bakterier kan føre til øget dødelighed og resistens fører til øget sygefravær og længere indlæggelser, hvilket medfører tabt arbejdsfortjeneste for samfundet.

I Danmark bruges en stor del af antibiotikaen i landbruget, særligt i svineproduktionen, hvilket bidrager til udviklingen af resistente bakterier, der kan spredes til samfundet.¹⁶⁸

¹⁶⁸) Jf. Sundhedsministeriet: *One Health strategi mod antibiotikaresistens, 2017.*

<https://www.ism.dk/Media/B/8/One-Health-strategi%2520mod%2520antibiotikaresistens%2520dansk.pdf>

6.1.3. Omkostninger ved landbrugets eksternaliteter overvæltes på andre.

Disse skadevirkninger betaler landbruget ikke for selv, fordi de ikke indregnes i priserne på landbrugets produkter.

Der er således tale om negative eksternaliteter, som i stedet påfører andre borgere/virksomheder og/eller samfundet som sådan skadevirkninger og omkostninger - omkostninger, som i en række tilfælde videre kræver offentlig regulering og afhjælpning og dermed overvæltes på det offentlige – dvs. på skatteborgerne.

I andre tilfælde og for andre erhverv anvendes et princip om ”at forureneren skal betale for sin forurening”. Det gælder i Danmark fx, hvad angår jordforureningsloven ¹⁶⁹. Også i EU ligger ”forureneren betaler” princippet til grund for miljøpolitikken. ¹⁷⁰

Ikke desto mindre har landbruget i Danmark på trods af de omfattende eksternaliteter, som man påfører andre, stort set hele vejen rundt kunnet smyge sig udenom selv at skulle betale for sin forurening og i stedet væltet skadevirkninger og omkostninger over på andre/samfundet.

Ja, landbruget har stik i mod princippet om ”forureneren betaler” tværtimod kunne kræve betaling for at reducere sin egen forurening, hvilket den såkaldte ”grønne trepart” er det seneste eksempel på.

¹⁶⁹) Jf. Miljøstyrelsen: Jordforureningsloven.

<https://mst.dk/erhverv/rent-miljoe-og-sikker-forsyning/jord/jordforureningsloven>

¹⁷⁰) Jf. EU - oplysningen om ”EU's miljøpolitik”.

<https://www.eu.dk/da/leksikon/Miljoepolitik>

6.2. Hvilke samfundsøkonomiske omkostninger afstedkommer eksternaliteterne?

I første afsnit anføres tænketanken ”Krakas” beregning af de samfundsøkonomiske omkostninger ved 4 af landbrugets eksternaliteter. Dernæst omtales i andet afsnit andre beregning af de (andre) eksternaliteter. Endelig forsøges i tredje afsnit at sammenfatte.

6.2.1. Samfundsøkonomisk størrelse af fire af landbrugets største eksternaliteter.

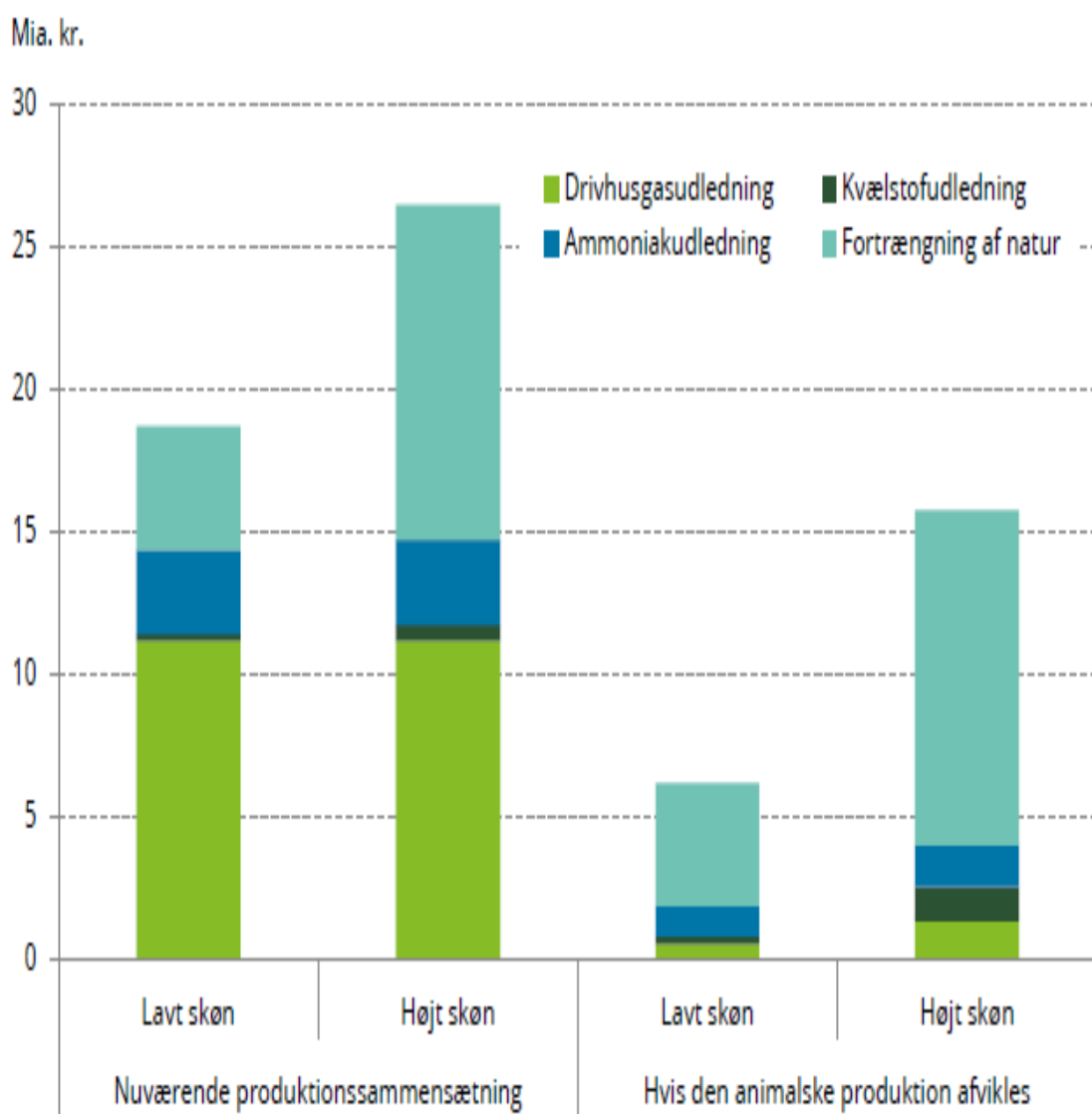
Tænketanken Kraka har i samarbejde med konsulentfirmaet Deloitte i 2022 forsøgt sig med en opgørelse af størrelse og værdifastsættelse af 4 af landbrugets største eksternaliteter:

- Udledning af drivhusgasser
- Skader på miljøet som følge af kvælstofudledning
- Sundhedsmæssige omkostninger som følge af ammoniakudledning
- Fortrængning af areal til rekreativ natur

I bilag 1 er redegjort for metoden i forbindelse med opgørelsen af størrelsen af disse eksternaliteter og værdifastsættelsen heraf.

De samfundsøkonomiske omkostninger i form af eksternaliteter ved landbrugsproduktion udgør ifølge analysen i 2021-priser mindst 18,7 mia. kr. om året, men kan være højere op til 26½ mia. kr.

Figur: Værdifastsættelse af landbrugets eksternaliteter, 2021 priser.¹⁷¹

Anm.: Drivhusgasudledningerne er opgjort for landbrug og skovbrug inkl. LULUCF og energiforbrug.

Kilde: Egne beregninger, se Jørgensen og Gotfredsen (2022) for en uddybende beskrivelse.

Der var ved beregningen imidlertid taget udgangspunkt i en antagelse om, at de aftalte kvælstofreduktioner i landbrugsaftalen fra 2021 blev opfyldt. Men disse aftalte kvælstofreduktioner materialiserede sig IKKE, hvorfor de samlede eksternaliteter som følge af kvælstofudledning stiger med mindst 0,9 mia. kr. om året. Som følge heraf udgør de samfundsøkonomiske omkostninger ved

¹⁷¹) Kraka og Deloitte: Grønne køer og CO₂. 25.05.22.

<https://kraka.dk/groenne-koeer-russisk-gas-og-co2/>

disse 4 af landbrugets eksternaliteter retteligen et sted mellem 19½ mia. og 27½ i 2021 priser.¹⁷²

Tabel. Årlige samfundsøkonomiske omkostninger ifølge Kraka¹⁷³ ved 4 af landbrugets største negative eksternaliteter. Mia. kr., 2021 respektive 2025 – priser.

Eksternalitet	Årlige samfundsøkonomiske omkostninger	
	2021 - priser	2025 – priser (afrundet)
Udledning af drivhusgasser,	12	13,75
kvælstofudledning,	1,25 – 1,5	1,5 – 1,75
ammoniakudledning,	2½ - 3	3 - 3,5
fortrængning af natur	3,75 – 11	4,25 – 12,5
I alt , inkl. forhøjelse som følge af manglende begrænsning af kvælstofudledning	19,5 (lavt skøn)	22,5 (lavt skøn)
	27,5 (højt skøn)	31,5 (højt skøn)

Opregnet til 2025 priser¹⁷⁴ udgør omkostningerne et sted mellem 22½ mia. kr og 31½ mia. kr. I det følgende vil vi udgå fra et middeltal på 27 mia. kr. i 2025 – priser.

¹⁷²) Kraka og Deloitte: Grønne køer og CO2. 25.05.22.
<https://kraka.dk/groenne-koeer-russisk-gas-og-co2/>

¹⁷³) Kraka og Deloitte: Grønne køer og CO2. 25.05.22.
<https://kraka.dk/groenne-koeer-russisk-gas-og-co2/>

¹⁷⁴) Prisopregning baseret på Økonomistyrelsens prisopregningsindeks.
<https://oes.dk/statsregnskab/finanslov-og-udgiftsopfoelqning/indeks/fastprisberegninger/>
(Opregnet med 15,1 pct)

6.2.2. Beregninger af andre af landbrugets eksternaliteter.

I det følgende behandles i første afsnit samfundsøkonomiske omkostninger som følge af forurening af drikkevand med sprøjtegifte og nitrat. Dernæst diskuteres i andet afsnit de samfundsmæssige omkostninger som følge af resistente bakterier.

6.2.2.2. Samfundsøkonomiske omkostninger fra forurening af drikkevandet.

En rapport fra Miljøministeriet ¹⁷⁵ har fastslået, at efter 27 års indsats fra skiftende regeringer for at beskytte det danske drikkevand er vi kun i mål med 1,5 procent af de områder, man i 1998 besluttede at beskytte.

Fra 2020 til 2024 er der i gennemsnit blevet fundet sprøjtemiddelrester i 43,3 procent af vandforsyningsboringerne og overskridelser af kvalitetskravene i 10,7 procent.

Og det kan blive fremover løbe op i flere milliarder kroner årligt, hvis man skal rense vores drikkevand. Analysen kommer med et bud på, at beløbet vil ligge mellem seks og 18 milliarder kroner om året for at rense vandet.

6.2.2.2. Samfundsøkonomiske omkostninger som følge af resistente bakterier.

En infektion med en multiresistent bakterie er estimeret til at koste samfundet mellem 63.000 og 250.000 kr. mere, end en ikke-resistent infektion. ¹⁷⁶

¹⁷⁵) Jf. Miljøministeriet: *Analyse af reguleringsmuligheder for beskyttelse af drikkevandet*, januar 2026. <https://mim.dk/publikationer/2026/analyse-af-reguleringsmuligheder-for-beskyttelse-af-af-drikkevandet>

¹⁷⁶) Kilde: OECD 2018: *Health at a glance: Europe 2018*. Citeret i FOA:

Samfundsøkonomiske gevinster af en øget indsats på rengørings- og hygiejneområdet, 2021.

Ifølge OECD's beregninger medfører AMR (Anti Mikrobiel Resistens) årlige omkostninger på 400 mio. kr. i direkte sundhedsmkostninger i Danmark.¹⁷⁷

Tabel. Årlige samfundsøkonomiske omkostninger ved andre af landbrugets største negative eksternaliteter. Mia. kr., 2025 – priser.

Eksternalitet	Årlige samfundsøkonomiske omkostninger
Rensning af drikkevand	6 - 18
Resistente bakterier	0,5 (afrundet)
I alt	6,5 (lavt skøn) 18,5 (højt skøn)

I det følgende vil vi udgå fra et middeltal på 12½ mia. kr. i 2025 – priser.

6.2.3. Sammenfatning af samfundsøkonomiske omkostninger ved landbrugets eksternaliteter.

Jf. ovenstående har tænketanken Kraka beregnet de samfundsøkonomiske omkostninger ved landbrugets fire største eksternaliteter (Udledning af drivhusgasser, kvælstofudledning, ammoniakudledning samt tab af biodiversitet/natur) til årlig 27 mia. kr. (middeltal).

¹⁷⁷⁾ Jf. Lægemedelindustriforeningen: AMR er et stigende problem.

<https://www.lif.dk/politik/lif-mener/amr-er-et-stigende-problem/>

Hertil kommer yderligere – jf. ovenfor – samfundsøkonomiske omkostninger på årligt omkring 12 mia. kr. (middeltal) som følge af landbrugets forurening af drikkevand med sprøjtegifte og nitrat. Samt op mod ½ kr. årligt i omkostninger som følge af, at landbrugets massive forbrug af antibiotika medfører resistens.

I alt yderligere omkostninger på 12½ mia. kr. Herved kan opgøres samlede samfundsøkonomiske omkostninger som følge af landbrugets negative eksternaliteter på lidt under 40 mia. kr.

Tabel. Samlede årlige samfundsøkonomiske omkostninger ved landbrugets negative eksternaliteter. Mia. kr., 2025 – priser.

Eksternalitet	Samfundsøkonomiske omkostninger		
	Lavt skøn	Højt skøn	Middeltal
Udledning af drivhusgasser, kvælstofudledning, ammoniakudledning, fortrængning af natur ¹⁷⁸	22½	31½	27
Forurening af drikkevand med sprøjtegifte og nitrat ¹⁷⁹ samt udvikling af antibiotikaresistens ¹⁸⁰	6½	18½	12½
Ialt	29	50	39½

¹⁷⁸) Kraka og Deloitte: Grønne køer og CO2. 25.05.22.

<https://kraka.dk/groenne-koeer-russisk-gas-og-co2/>

¹⁷⁹) Jf. Miljøministeriet: Analyse af reguleringsmuligheder for beskyttelse af drikkevandet, januar 2026.

<https://mim.dk/publikationer/2026/analyse-af-reguleringsmuligheder-for-beskyttelse-af-drikkevandet>

¹⁸⁰) Jf. Lægemedelindustriforeningen: AMR er et stigende problem.

<https://www.lif.dk/politik/lif-mener/amr-er-et-stigende-problem/>

6.3. Landbruget netto - en underskudsforretning for det danske samfund.

Ifølge ”Landbrug og Fødevarer” er landbruget en hjørnesten i dansk økonomi med ”væsentlig samfundsøkonomisk betydning ...og en væsentlig bidragsyder til dansk økonomi”.¹⁸¹

Er dette korrekt: Er landbruget en væsentlig (positiv - hhl) bidragsyder til den danske samfundsøkonomi - eller sagt på anden måde: Er landbruget en god forretning for Danmark?

Jf. ovenfor undersøges i dette afsnit – på baggrund af ovenstående -, hvorvidt landbruget er en god forretning for samfundet, når samfundsøkonomiske og offentlige indtægter/gevinster sammenholdes med udgifter og omkostninger i form af tilskud, subsidier og eksternaliteter?

6.3.1. Skatteindtægter fra landbruget kontra offentlige tilskud til det, inkl. EU - støtte.

Jf. ovenfor har landbruget i årevis modtaget store subsidier og tilskud fra det offentlige, herunder ikke mindst fra EU. Og det offentlige har inkl. uddannelse og administration endnu større udgifter til landbruget.

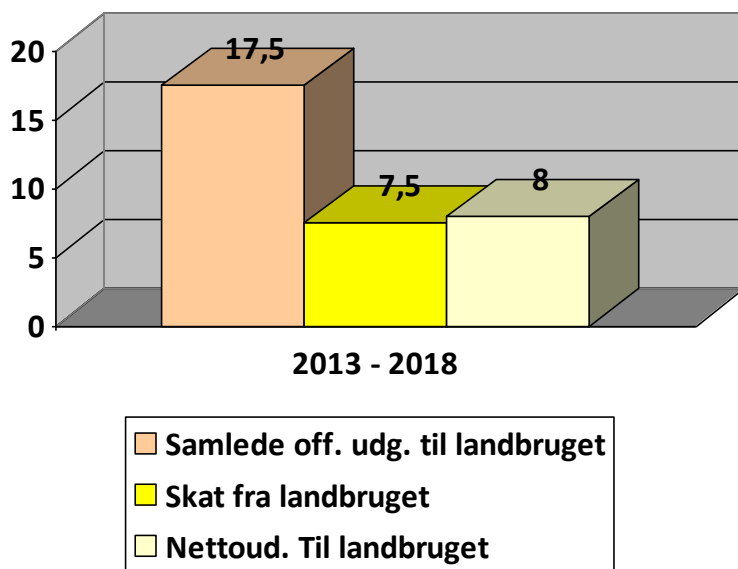
Ganske vist betaler landbrug, landbrugsselskaber og landbrugere også skat, men denne skat har ikke nær samme størrelse som de modtagne tilskud.

Fra 2013 til 2018 afholdt det offentlige årligt i gennemsnit inkl. administration og uddannelse udgifter til landbruget for omkring 17½ mia. kr. , men betalte (ligeledes opgjort for perioden 2013 til 2018) årligt i gennemsnit ”kun” lidt under 7½ mia. kr. i skatter, inkl. afgifter på erhvervet og indkomstskatter på selvstændige landbrugere og landsbrugsselskaber.

¹⁸¹) Kilde. Landbrug og Fødevarer: Fakta om fødevarerkløngen 2024, s. 5, første afsnit.

<https://lf.dk/media/hsjgsmdz/fakta-om-foedevareklyngen-2024.pdf>

Figur: Årlig gennemsnitlig skat fra ¹⁸² kontra samlede årlige udgifter til landbruget, mia. kr, 2025 - priser.

Landbruget som primær-erhverv + landbrugsselskaberne betaler tilsammen altså kun omkring det halve i skat af den støtte, som erhvervet modtager.

Så hvad angår pengestrømmene mellem landbruget som primær-erhverv og det offentlige er der med andre ord for det offentlige et årligt underskud på landbruget på 8 mia. kr.

¹⁸²) Kilde: Statistikbanken: Afgifter på landbruget, Tab LBF3. www.statistikbanken.dk/LBF3

Kilde til personskatter på selvstændige landbrugere og landbrugsselskaber: Diverse årgange af publikationen "Skatter og afgifter", tabel 4.11/5.11: Indkomst og skatter fordelt på socioøkonomiske grupper og tabel 5.6/6.6: Pålignet selskabsskat fordelt efter branche.

<https://www.dst.dk/pubfile/12156/skatterogafgifter>

6.3.2. Samlede samfundsmæssige omkostninger til landbruget, inkl. skatteunderskud og eksternaliteter.

Udover det offentlige ”nettounderskud” på landbruget på 9½ mia. kr. (offentlige tilskud til landbruget minus modtagne skattebetalinger) har vi – jf. foran – betragtelige samfundsøkonomiske omkostninger ved landbrugets negative eksternaliteter, der i alt løber op i mellem 29 mia. og 50 mia. kr. (2025 – priser).

Vi vil i det følgende gå ud fra et middeltal på 39 ½ mia. kr.

Tabel: Samlede samfundsmæssige nettoomkostninger ved landbruget, mia. kr., 2025 priser.

Eksternaliteter (middeltal)	Skatte ”underskud”	Samlet samfundsmæssig omkostning
39½	8	49 mia. kr.

Samfundets samlede nettoomkostninger til landbruget er således – indenfor et spektrum på 38½ mia. (lavt skøn) og 59½ mia. kr. (højt skøn) – omkring 50 mia. kr. (middeltal, afrundet).

Omkostninger, der ikke dækkes af landbruget selv, men af skatteborgerne ¹⁸³, der udgøres af omkring 5,3 mio. danskere. ¹⁸⁴

Hver dansk skatteborger betaler således i gennemsnit årligt omkring 9.250 kr. til at afhjælpe de mange og kostelige skadevirkninger ved (svine)landbruget.

¹⁸³) Jf. betragtningsmåden hos Gustafson, Patrick: For hver person , der tjener på svineproduktionen, er der 600, som betaler for den. Facebookopslag, 18. marts 2026.

<https://www.facebook.com/patrik.gustavsson.752/posts/pfbid07K4i3nErKzcaWqF55BQ72ZACGs6Z3DzsukFC7UE3iwn283o3pWsk9W8PMbc4jtqg/>

¹⁸⁴) Jf. Skattestyrelsen: Danskernes skattebetaling 2024.

https://sktst.dk/media/Skattestyrelsen/2023/Publikationer/Danskernes_skattebetaling_2022/danskernes-skattebetaling-den-tredje-gruppe-paa-arbejdsmarkedet.pdf

6.3.3. Landbruget en mere end tvivlsom forretning for det danske samfund.

Landbruget er således dyr i drift for Danmark.

Landbrugsorganisationerne fremhæver imidlertid altid heroverfor, at samfundet til gengæld for subsidieringen af erhvervet får et stort bidrag til samfundsøkonomien i form af værditilvækst og eksport.

Så hvordan stiller regnestykket sig, når vi sammenholder dette med de samfundsøkonomiske nettoomkostninger, som landbrugets eksternaliteter og landbrugsstøtten tilsammen løber op i.

Dette regnskab kan gøres op for primærerhvervet = landbrugsbedrifterne som sådan, men det må anerkendes, at en betydelig del af værditilvæksten i og eksporten fra landbruget sker igennem forarbejdning i landbrugsselskaberne af primærerhvervets produktion dvs. altså tilvejebringes i det såkaldte ”landbrugskompleks”.

Derimod vil det efter undertegnedes vurdering ikke være rimeligt, at inddrage BVT og eksport fra den såkaldte ”Fødevarerklynge”, da denne – jf. foran – medtager en række fødevarer – og fødevarerrelaterede erhverv, som ikke direkte eller udelukkende er tilknyttet landbruget.

6.3.3.1. Primærerhvervet - en dundrende underskudsforretning.

Jf. foran udgør landbrugets bidrag til bruttotilvæksten i 2025 for primærerhvervets vedkommende 36 mia. kr. , mens bidraget til eksporten for samme udgjorde 28 mia. kr.

Det skal sammenholdes med, at de samfundets nettoomkostninger ved landbruget – jf. foran – i alt løber op omkring 50 mia. kr. (middeltal, 2025 – priser).

Tabel: Samfundsmæssige omkostninger ved landbruget sammenholdt med primærerhvervets bidrag til BVI og eksport, mia. k, 2025 priser.

Bidrag til samfundsøkonomi		Samfundsmæssige ”omkostninger”		
BVT	Eksport	Eksternaliteter (middeltal)	Skatte ”underskud”	Samlet samfundsmæssig omkostning
36	28	39½	8	48 mia. kr.

For primærerhvervet gør der sig således gældende, at de samfundsøkonomiske bidrag til BVT respektive eksport i betydeligt omfang overgås af de samfundsøkonomiske meromkostninger til erhvervet.

Landbruget som primærerhverv er i sig selv således klart og utvetydigt en underskudsforretning for det samfund.

6.3.3.2. Landbrugskomplekset – dyrt bidrag til samfundsøkonomien.

Som oven anført forarbejdes imidlertid en betydelig del af landbrugsproduktionen i landbrugsselskaberne. Hermed vokser BVT opgjort for landbrugskomplekset til 76 mia. kr og eksportbidraget for samme til 128 mia. kr i 2025. Selvsagt skulle også såvel skattebetalinger fra som støtte til landbrugsselskaberne indgå i regnestykket. Men en sådan opgørelse er ikke forefundet.

Uanset denne mangel må det dog anerkendes, at landbruget betraget som landbrugskompleks dvs. inkl. landbrugsselskaberne i kraft af en større bruttoværditilvækst og navnlig til eksport udgør en bedre forretning for samfundet end landbruget betraget alene som primærerhverv.

Men det må på den anden side også konstateres, at det bidrag til BVT og eksport stadigvæk kommer med og i kraft af meget store omkostninger for samfundet som sådan (årligt 50 mia. kr.).

Og mens indtægterne i primærerhvervet er koncentreret hos omkring 5800 heltidslandmænd og navnlig hos omkring 1850 svineproducenter samt nogle få store landbrugsselskaber, påføres næsten hele den danske befolkning meget store udgifter til landbruget, som betales over skatterne.

Tabel: Samfundsmæssige omkostninger ved landbruget sammenholdt med landbrugskomplekssets bidrag til BVI og eksport, mia. k, 2025 priser.

Bidrag til samfundsøkonomi		Samfundsmæssige ”omkostninger”		
BVT	Eksport	Eksternaliteter (middeltal)	Skatte ”underskud”	Samlet samfundsmæssig omkostning
76	128	39½	8	48 mia. kr.

Dvs. for hver heltidslandmand, som tjener på landbrugsproduktionen, er der over 900 danskerne, som skal punge ud for, at det kan lade sig gøre. Og for at en svineproducent kan score kassen, skal lidt under 2.900 danske skatteydere spæde i den.

Landbrugskomplekssets bidrag til samfundsøkonomien er større end primærerhvervets, men opnåelsen af det er voldsomt dyrt for samfundet.

6.4. Afrunding: Pga store, dyre eksternaliteter er landbruget ”en samfundsøkonomisk underskudsforretning”!

Som anført vil ”Landbrug og Fødevarer” gerne tegne et billede af landbruget som ”en væsentlig bidragsyder til dansk økonomi” .¹⁸⁵

Landbruget på støtten.

Som vist i foregående kapitale modtager erhvervet netto langt mere fra det offentlige i form af støtte og afholdte udgifter end det giver i betalte skatter og afgifter, hvorved der for samfundet fremkommer et underskud på omkring 9½ mia. kr.

Landbrugets eksternaliteter på samfundet store omkostninger.

MEN: Hertil kommer, at landbruget gennem en lang række negative økonomiske eksternaliteter påfører samfundet betydelige omkostninger, som erhvervet ikke selv dækker. Disse eksternaliteter handler om klimaforandringer, miljøskader fra kvælstof og ammoniak, forurening af drikkevand, sundhedsskader, tab af natur og biodiversitet, lugt og støjgener og antibiotikaresistens.

Med udgangspunkt i en beregning fra Tænk tanken Kraka, suppleret med andre beregninger. udgør de samlede omkostninger ved landbrugets eksternaliteter, opgjort i 2025 - priser mellem 29 og 50 milliarder (middeltal

¹⁸⁵) Jf. Landbrug og Fødevarer: Fakta om fødevarerkløngen 2024, s. 1 og 5.

<https://lf.dk/media/hsjqsmdz/fakta-om-foedevareklyngen-2024.pdf>

39½ mia. kr.), der som anført kommer oveni betalingsunderskuddet i forhold til det offentlige på omkring 8 mia. kr.

Landbruget er en underskudsforretning.

Det erhverv, der således gerne vil fremstå som ”væsentlig bidragsyder” til samfundsøkonomien, koster således samfundet op mod 50 mia. kr. om året (mere præcist 49 mia. kr) i nettoudgifter.

Den ”væsentlige bidragsyder” er således reelt en ”væsentlig underskudsforretning”.

**Billede: Fødevareminister Jakob Jensen:
Landbrugets selverklærede ”hjælperytter”.**

KAP. 7. LANDBRUGETS POLITISKE INDFLYDELSE: ”Massiv lobbyvirksomhed og partiet Venstre som L&F’ s ”politiske arm” giver uforholdsmæssig stor indflydelse.”

Som fremgået foran er antallet af landbrugere styrtdykket og det samme er tilfældet med landbrugets økonomiske betydning. Alligevel har landbruget formået at besidde og bevare en meget stor indflydelse i det danske samfund. Det gælder ikke bare langt ind i regering, Folketing og embedsværk, men også i forskerkredse, finanssektoren, fagbevægelsen og industriens organisationer.

Landbrug og Fødevarer lægger ikke skjul på, at man søger politisk indflydelse. Ifølge interesseorganisationen handler dette om at ”bringe erfaringer og viden fra erhvervet” til de politiske beslutningstagere ¹⁸⁶, hvilket jo lyder legitimt nok.

Det følgende kapitel omhandler denne landbrugets lobbyvirksomhed. For det første undersøgeres **landbrugets politiske indflydelse** og ideologi og for det andet analyseres, hvorledes landbruget herigennem har **påvirket lovgivningen** i retning af egne interesser?

I første afsnit redegøres for landbrugets **lobbyvirksomhed** og interessevaretagelsen gennem erhvervets hovedorganisation: ”Landbrug og Fødevarer” og hvorledes dette udfolder sig.

Dernæst undersøges i andet afsnit landbrugets tilknytning til det i den borgerlige lejer og i dansk politik centrale politiske parti, **Venstre** og i den forbindelse diskuteres landbrugserhvervets og Venstres liberalistiske ideologi sammenholdt med landbrugspolitikken.

¹⁸⁶) Jf. Landbrug og Fødevarer: Sådan arbejder Landbrug og Fødevarer.

<https://lf.dk/om-os/hvem-er-landbrug-foedevarer/saadan-arbejder-lf/>

Endelig redegøres i tredje afsnit for, hvorledes Venstreledede regeringer har liberaliseret **lovgivningen** omkring landbrugserhvervet.

Sidst rundes i fjerde afsnit af og sammenfattes.

7.1. Landbrugets interessevaretagelse og lobbyvirksomhed.

I det følgende afsnit redegøres først for formål og opbygning af landbrugets hovedorganisation: "Landbrug og Fødevarer" (i det følgende forkortet til L&F).

Dernæst analyseres L&F' s lobbyvirksomhed og de virkemidler, som L&F benytter sig af i den forbindelse.

7.1.1. Landbrug og Fødevarer – organisationen og dens rolle.

I det følgende redegøres som fremgået for formål og opbygning af landbrugets hovedorganisation: "Landbrug og Fødevarer"

7.1.1.1. L&F' s formål og opbygning.

Landbrug og Fødevarer Landbrug & Fødevarer er erhvervsorganisation for landbruget, fødevarer- og agroindustrien og skal varetage disse interesser.

”Landbrug og Fødevarer” blev etableret den 3. juni 2009 som resultatet af en fusion mellem Landbrugsraadet, Danske Slagterier, Dansk Svineproduktion og Dansk Landbrugsrådgivning samt betydelige dele af Mejeriforeningen.

Med sit medlemstal på omkring 22.000 på landsplan er L&F hovedorganisationen for landbrugs- og fødevarerektoren i Danmark (Landbrug og Fødevarer, u. a.).¹⁸⁷

Medlemmerne er fordelt blandt 21 landboforeninger og 9 familiele landbrugsforeninger.¹⁸⁸ Dertil rummer organisationen over 300 virksomhedsmedlemmer.¹⁸⁹

Landbrug og fødevarer ledes af 3 organer; en hovedbestyrelse, forretningsudvalget og et formandskab.

Hovedbestyrelsen har til opgave at vedtage foreningens vedtægter, vælge bade formand og næstformand samt at fungere som netværksforum for organisationens medlemmer.

Forretningsudvalget i L&F har til opgave at fastlægge foreningens politikker indenfor det erhvervspolitiske ressortområde. Samtidig har forretningsudvalget ansvar for den arbejdsdeling, som fungerer mellem hovedbestyrelsen og forretningsudvalget samt formandskabet.

Formandskabet består af formand og næstformand samt 4 viceformænd. Formand er pt. Søren Søndergaard.¹⁹⁰

Dertil har L&F en direktion bestående af en adm. direktør, en direktør for medlemmer og markeder og en direktør for politisk bæredygtighed og kommunikation.¹⁹¹ Administrerende direktør er pt. Morten Boje Hviid.

¹⁸⁷) Jf. Landbrug og Fødevarer: Hvad er Landbrug og Fødevarer?

<https://lf.dk/om-os/hvad-er-landbrug-foedevarer/>

¹⁸⁸) Jf. Landbrug og Fødevarer: Hvad er Landbrug og Fødevarer/Foreninger

<https://lf.dk/om-os/hvad-er-landbrug-foedevarer/foreninger/>

¹⁸⁹) Jf. Landbrug og Fødevarer: Hvad er Landbrug og Fødevarer?

<https://lf.dk/om-os/hvad-er-landbrug-foedevarer/>

¹⁹⁰) Jf. L&F: Årsrapport 2024, s. 69.

<https://lf.dk/media/gi0b0j34/lf-aarsrapport-2024.pdf>

7.1.1.2. SEGES.

Tilknyttet L&F er **SEGES Innovation P/S**, som er et privat, uafhængigt videnscenter, der forsker i og udvikler konkrete løsninger til et bæredygtigt landbrug.

Dette omfatter primærproduktion inden for områder som planteproduktion, husdyrproduktion, miljø, klima, bioøkonomi/bioenergi, cirkularitet og biodiversitet.

SEGES Innovation stammer fra det tidligere SEGES og blev stiftet af Landbrug & Fødevarer den 1. januar 2022. Videncentret har omkring 500 medarbejdere, hvor stort set alle stammer fra det tidligere SEGES.

Tidligere var det direkte ejet og kontrolleret af L&F. Nu optræder SEGES Innovation som en privat, uafhængig forsknings- og udviklingsorganisation.

SEGES Innovation ejes af SEGES Innovationsfonden. Fonden nedsætter bestyrelsen for SEGES Innovation, som skal bestå af et flertal af uafhængige medlemmer.

Fondens bestyrelse består pt. af tre medlemmer: Formand Lars Hvidtfeldt, tidligere viceformand for L&F fra 2012-2018 og L&F' s forgænger, Landbrugsraadet, fra 1993-2000; Henning Otte Hansen, seniorrådgiver på Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi på Københavns Universitet og tidligere direktør for Landbrugsraadet fra 1994-2003 samt Maria Kofod Larsen, tidl. chefkonsulent for L&F fra 2011-2012 samt ansat i DLG.

Der er således tale om en bestyrelse, der reelt har tætte forbindelser til L&F og stærke interesser inden for landbrugserhvervet.¹⁹²

¹⁹¹ Landbrug og Fødevarer: Organisation og ledelse.

<https://lf.dk/om-os/organisation-og-ledelse/>

¹⁹²) Jf. Hald, Alexander m .fl. Landbrug og Fødevarers indflydelse på den politiske beslutningsproces, s. 10-11. RUC, 19/12-23.

https://rucforsk.ruc.dk/ws/files/99906074/Landbrug_Fodevares_indflydelse_pa_den_politiske_beslutningsproces.pdf

7.1.2. L&F' s lobbyvirksomhed overfor det politiske system og forvaltningen.

Jf. ovenfor analyseres i det følgende L&F' s lobbyvirksomhed og de virkemidler, som L&F benytter sig af i den forbindelse.

7.1.2.1. L&F 's ressourcer.

Interesseorganisationen Landbrug & Fødevarer har omkring 500 ansatte og en omsætning på 1,8 milliarder kr.¹⁹³

I bredeste forstand arbejder der i landbrugslobbyen lidt over 950 årsværk, hvilket langt overstiger de lidt over 300 årsværk, som arbejder i de grønne organisationer som helhed.

Derudover trækker Landbrug & Fødevarer som nævnt ovenfor på den store forskningsinstitution SEGES Innovation.

Med 444 ansatte og en omsætning på 621 millioner kroner leverer SEGES en stor del af de beregninger og forskningsresultater, som Landbrug & Fødevarer anvender som ammunition over for politikere og embedsmænd og i sine offentlige kampagner.¹⁹⁴

Udover L&F' s egne ressourcer er der toneangivende virksomheder, som taler landbrugets sag.

Det gælder især de store landbrugsselskaber: Mejerigiganten Arla, slagterikoncernen Danish Crown samt Dansk Landbrugs Grovvarerelskab (DLG), der er en af Europas største foderleverandører.

¹⁹³) Jf. L&F: Årsrapport 2024, s. 8.

<https://lf.dk/media/qj0b0j34/lf-aarsrapport-2024.pdf>

¹⁹⁴) Aagaard, Charlotte, Emilie Ekeberg og Andreas Abildlund: Axelborgs magt er et demokratisk problem. Danwatch, 22.11.23. <https://danwatch.dk/forskere-axelborgs-magt-er-et-demokratisk-problem/>

Alle tre virksomheder er medlem af Landbrug & Fødevarer, men forsvarer også erhvervet på egen hånd.

Herudover har landbruget en stærk repræsentation i eller fælles interesser med en lang række andre organisationer og finansielle virksomheder.

Blandt dem er interesseorganisationen Dansk Industri, hvor de store fødevarevirksomheder er stærkt repræsenteret og en række finansielle institutioner såsom kreditforeningen Nykredit, Sydbank og forsikringsselskabet TRYG, der har store økonomiske interesser i landbruget.

Landbruget har også alliance med den store fagforening Fødevareforbundet NNF, der blandt andet organiserer de ialt 46.000 ansatte på Arla og Danish Crown – samt mange tusinde ansatte på andre danske fødevarevirksomheder.

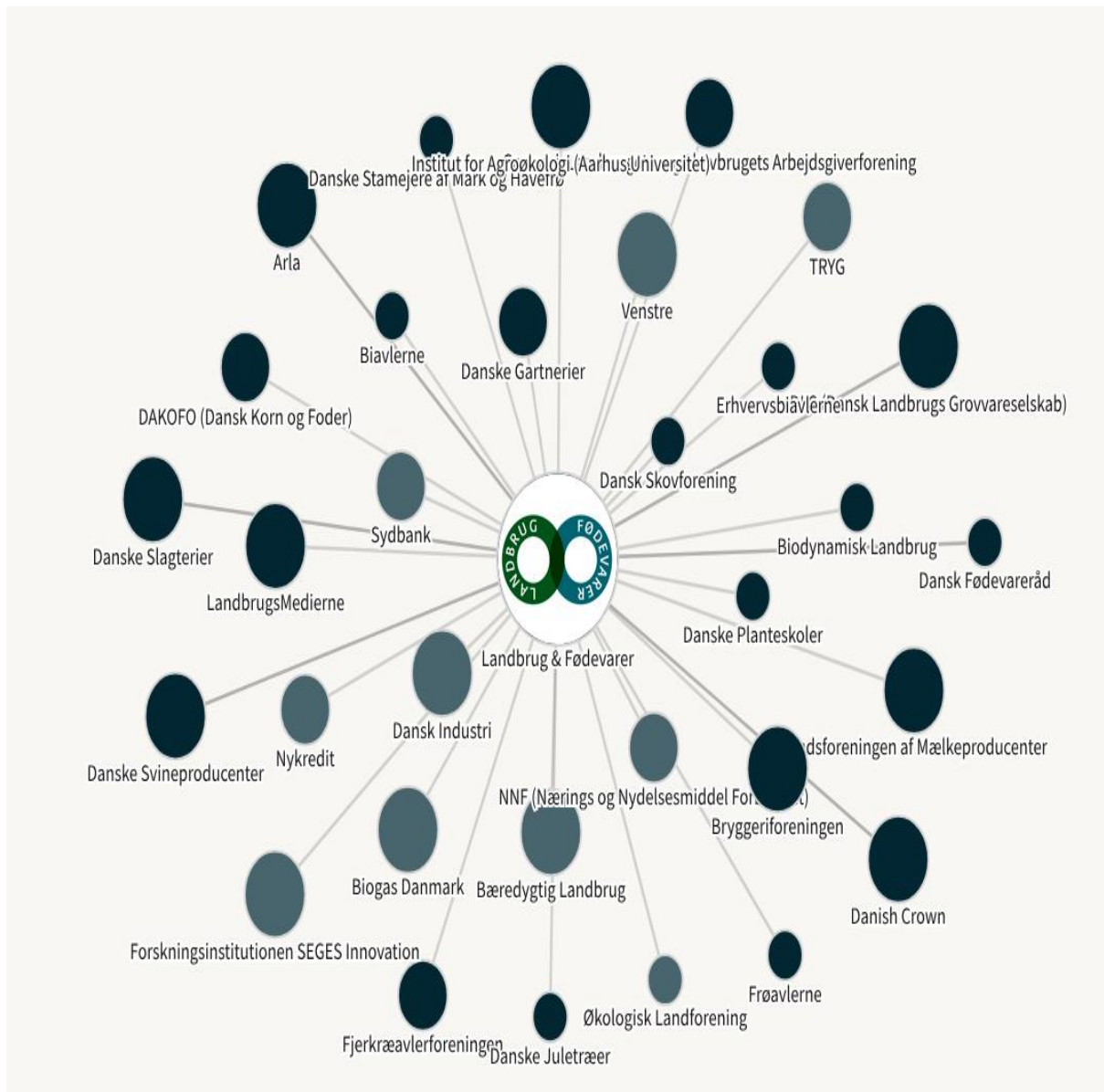
195

Landbruget kan i det hele taget trække på et omfattende netværk,

¹⁹⁵) Aagaard, Charlotte, Emilie Ekeberg og Andreas Abildlund: *Axelborgs magt er et demokratisk problem*. Danwatch, 22.11.23. <https://danwatch.dk/forskere-axelborgs-magt-er-et-demokratisk-problem/>

Figur: Axelborgs interessenetværk.¹⁹⁶

De sorte cirkler viser medlemmer af Landbrug & Fødevarer, de grå viser alliancepartnere, som i vidt omfang har sammenfaldende interesser med Landbrug & Fødevarer. Jo større cirkel, jo vigtigere.

¹⁹⁶) Aagaard, Charlotte, Emilie Ekeberg og Andreas Abildlund: Axelborgs magt er et demokratisk problem. Danwatch, 22.11.23. <https://danwatch.dk/forskere-axelborgs-magt-er-et-demokratisk-problem/>

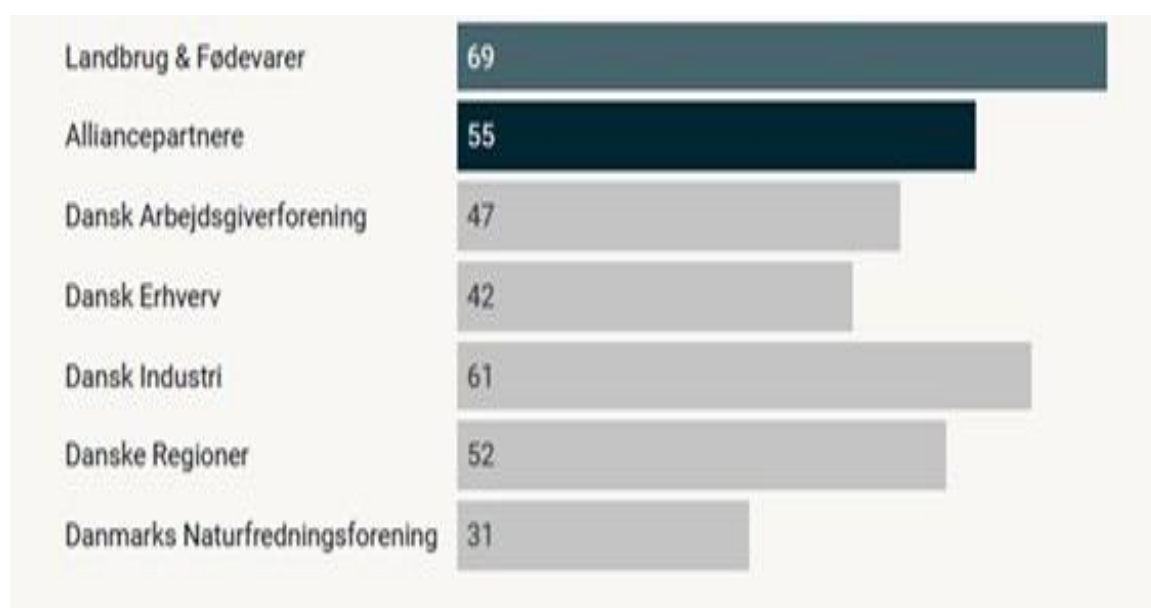
7.1.2.2. Det politiske lobbyarbejds virkemidler.

Gennem egne ressourcer og gennem netværket vurderes ”Landbrug og Fødevarer” at være en af de mest indflydelsesrige organisationer i Danmark med en magtposition langt ud over, hvad erhvervets størrelse tilsiger.

Det skyldes ikke mindst, at landbruget er stærkt repræsenteret i de 356 råd og nævnt, som regeringer og Folketing har nedsat i forbindelse med lovgivning.

Her har landbrug og Fødevarer og organisationens ”alliancepartnere” betydeligt flere pladser end andre store samfundsorganisationer endsige end den største grønne organisation: Danmarks Naturfredningsforening.

Tabel og figur: Faste pladser i politisk nedsatte råd og nævnt for L&F + alliancepartnere ¹⁹⁷ sammenholdt med andre store samfundsorganisationer. ¹⁹⁸

¹⁹⁷) "Alliancepartnere" dækker her over følgende organisationer (antallet af pladser i parentes): Økologisk Landsforening (14), Dansk Skovforening (7), Danske Gartnere (7), Danske Planteskoler (3), Arla (3), Danske Korn- og Foderstoffer (DAKOFO) (3), Danish Crown (2), DLG (2), Frøavlernes (2), Gartneri-, Landbrugets- og Skovbrugets Arbejdsgiverforening (2), Danske Stamejere af Mark og Havefrø (2), Biodynamisk Landbrug (2), Fjerkræavlernes forening (1), Dansk Fødevareråd (1), Biavlernes (1), Danske juletræer (1), Danske Svineproducenter (1), Erhvervsbiavlernes (1)

¹⁹⁸) Aagaard, Charlotte, Emilie Ekeberg og Andreas Abildlund: Axelborgs magt er et demokratisk problem. Danwatch, 22.11.23. <https://danwatch.dk/forskere-axelborgs-magt-er-et-demokratisk-problem/>

Desuden er Landbruget også repræsenteret i andre, indflydelsesrige råd og nævn, fx ”Det økonomiske Råd” og Nationalbankens bestyrelse. Og landbruget har flertal i en række milliardstore landbrugsfonde: Promilleafgiftsfonden, Svineafgifts – Mælkeafgifts – og Kvægafgiftsfondene.

Herudover må Landbrug og Fødevarer anerkendes for at være meget aktiv med henblik på at påvirke den politiske proces og lovgivningen omkring erhvervet. L&F er flittig afgiver af høringsvar, retter mange skriftlige henvendelser til Folketingets udvalg og afholder mange delegationsbesøg hos disse udvalg.

Tabel: Landbrug og Fødevarers aktivitet med henblik på virkning af den politiske proces sammenholdt med de grønne organisationers.¹⁹⁹

	Landbrugslobbyen	Grønne organisationer
Høringsvar 2021 - 2022	34	10
Skriftlige henvendelser til folketingsudvalg 1. jan 2021 – 31. august 2023	25	7
Delegationsbesøg til Folketingets udvalg 1. jan 2021 – 31. august 2023	65	10

Hertil kommer, at der historisk udviklede sig et tæt samarbejde mellem landbrugsministeriet (i dag Fødevareministeriet) og så det erhverv, som ministeriet tog sig af. Landbrugsministre opfattede sig som erhvervets

¹⁹⁹) Aagaard, Charlotte, Emilie Ekeberg og Andreas Abildlund: *Axelborgs magt er et demokratisk problem*. Danwatch, 22.11.23. <https://danwatch.dk/forskere-axelborgs-magt-er-et-demokratisk-problem/>

repræsentant i regeringen og var ofte selv landbruger eller tilknyttet landbruget.

Og landbrugets organisationer indgik i et tæt landbrugspolitisk fællesskab med landbrugsministeriet – et så tæt fællesskab, at ministeriet i væsentlig udstrækning fungerede som klient for landbruget.²⁰⁰

Omdannelsen af ”Landbrugsministeriet” til ”Fødevareministeriet” i 1996 indebar en bestræbelse væk fra primært at varetage landbrugets interesser (erhvervets forlængede arm) til i højere grad at fokusere på forbrugere, fødevarer sikkerhed og hele fødevarekæden. Men som det under SVM – regeringen har tydeligt har vist sig, så har ministeriet stadig meget tætte bånd til landbruget og gentagne gange optrådt som erhvervets repræsentant.

Fødevareminister Jakob Jensen fra Venstre har således betegnet sig selv som ”landbrugets hjælperytter”.²⁰¹ Altså ikke som samfundets repræsentant overfor erhvervet, men erhvervets repræsentant i regering og Folketing og overfor samfundet.

7.1.3. Landbrug og Fødevarers medie - og offentlighedsstrategi.

Men landbrugsorganisationerne begrænser sig ikke til at øve indflydelse gennem de officielle kanaler og overfor politikere, myndigheder og forvaltning. Man følger nok så meget en aggressiv medie – og offentlighedsstrategi.

I det følgende beskrives denne strategis tre hovedspor.

²⁰⁰) Nissen, Mogens Rostgaard: Landbrugets politiske magt – myte eller realitet. Tidsskriftet ”Økonomi og Politik”, 2009. https://xn--konomiogpolitik-4tb.dk/files/2009/3_2009/3_2009_5.pdf

²⁰¹) Jf. Arp, Andreas: Vi må forholde os til virkeligheden, sagde landbrugsformanden, inden både han selv og medlemmerne gjorde det modsatte. Altinget, 10.11.23. <https://www.altinget.dk/artikel/vi-maa-forholde-os-til-virkeligheden-sagde-landbrug-foedevarers-formand-inden-baade-han-selv-og-medlemmerne-gjorde-det-modsatte>

7.1.3.1. ”Maksimal problematisering”.

Det er blevet sagt, at laandbrugslobbyens modus operandi er todelt.²⁰² Men i virkeligheden er den måske tredelt.

Inden for den operationelle lobbyisme kaldes denne strategi for maksimal problematisering. Det er en variant af lobbystrategien manufactured doubt, som tobaks-, olie- og kemikalieindustrien har anvendt i årtier til at bekæmpe politisk regulering.²⁰³

Dette spor i landbrugets lobbyvirksomhed benytter sig af forskellige taktiske greb:

For det første om at betvivle ”sagligheden og fagligheden” i kritik af og forslag om indgreb mod landbruget, for det andet om at bortforklare problemet og/eller flytte fokus over på noget andet (for landbruget uskadeligt) og for det tredje om at afspore debatten.

Et eksempel på betvivelse af fagligheden var, da Etisk Råd nov. 2025 kom med en kritisk anbefaling og rapport om svineproduktion²⁰⁴. Det blev af ”Landbrug og Fødevarer” angrebet og beskyldt for at mangle »den nødvendige

²⁰²⁾ Jf. Nielsen, Emil: Landbrug & Fødevarers angreb på myndigheder bør få politiske konsekvenser. Debatindlæg i Information, 26.0126. <https://www.information.dk/debat/2026/01/landbrug-foedevarers-angreb-paa-myndigheder-boer-faa-politiske-konsekvenser?kupon=eyJpYXQiOiE3Njk0NTAwNDcsInN1Yil6ljUwNTgyNDQ4MzY2NzEifQ. itCHMWf--pPaUWS5jRWeg>

²⁰³⁾ Jf. Nielsen, Emil: Landbrug & Fødevarers angreb på myndigheder bør få politiske konsekvenser. Debatindlæg i Information, 26.0126. <https://www.information.dk/debat/2026/01/landbrug-foedevarers-angreb-paa-myndigheder-boer-faa-politiske-konsekvenser?kupon=eyJpYXQiOiE3Njk0NTAwNDcsInN1Yil6ljUwNTgyNDQ4MzY2NzEifQ. itCHMWf--pPaUWS5jRWeg>

²⁰⁴⁾ Etisk Råd: Truslen fra antibiotikaresistens nødvendiggør, at landbruget ændrer sin dyreproduktion. 07.11.25. <https://www.etiskraad.dk/nyheder/truslen-fra-antibiotikaresistens-noedvendiggoer-at-landbruget-aendrer-sin-dyreproduktion>

faglige og praktiske indsigt«. ²⁰⁵

Et eksempel på flytning af fokus finder vi, at landbruget har forsøgt – og stadig forsøger - at forklejne eget ansvar for kvælstofforureningen af vandmiljøet (jf. længere fremme).

Det sker ved i stedet at pege på spildevand som synder ²⁰⁶, selvom spildevand rent faktisk bidrager med langt mindre kvælstof end landbruget selv. ²⁰⁷

Et eksempel afsporing af debatten kan ses i, når kritikken af fund af sprøjtegifte og nitrat fra landbruget i drikkevandet (jf. længere fremme) hævdes at være ”afsporet af nogle politikere, som har interesse i at skabe sig en kampplads, hvor de ved, at de vil være i stand til at score point frem mod valgdagen.” ²⁰⁸

Altså kravet om indgreb mod landbrugets forurening af grundvand og drikkevand handler bare om politisk stemmefiskeri og grundløs opportuniste.

²⁰⁵) Jf. Landbrug og Fødevarer: Rapport fra Etisk Råd bygger et mangelfuldt fagligt grundlag. 07.11.25.

<https://lf.dk/for-medlemmer/nyt-fra-lf/2025/uge-46/rapport-fra-etisk-raad-bygger-et-mangelfuldt-fagligt-grundlag/>

²⁰⁶) Jf. Effektivt landbrug: Forurening med spildevand ignoreres. Debatindlæg, 04.08.23.

<https://effektivtlandbrug.landbruget.dk/artikler/laeserbrev/91952/forurening-med-spildevand-ignorerer#:~:text=Forurening%20med%20spildevand%20ignorerer%20i%20debatten%20om,i%20havet%2C%20mener%20ffatteren%20baq%20dette%20i%20C3%A6serbrev.>

²⁰⁷) Jf. DANVA: Kvælstofudledningen skyldes overvejende andre kilder end spildevand. 09.10.24.

<https://www.danva.dk/nyheder/2024/kvaelstofudledningen-skyldes-overvejende-andre-kilder-end-spildevand/>

²⁰⁸) Jf. Volsgaard, Tommy (svineproducent): Landmand: Vi skylder hinanden at udpege den egentlige forurener af drikkevandet. Debatindlæg i Politiken, 10.03.26. <https://politiken.dk/debat/debatindlaeg/art10752720/Vi-skylder-hinanden-at-udpege-den-egentlige-forurener-af-drikkevandet>

7.1.3.2. Skyd budbringeren

Det næste hovedspor i landbrugslobbyens ”modus operandi” handler om at skyde budbringeren.

Det går ud på at gøre kritikken, rapporten, analysen eller forskeren biased og tendentiøs. ”For der går jo ikke røg af en brand, uden at der er ild.” ²⁰⁹

Overfor skarpe og ihærdige og vedholdende kritikere kommer ”fløjlshandskerne” af og erstattes af aggressive ”dybe stød” under bæltstedet i form af mistænkeliggørelse og hetz.

Det groveste eksempel er nok Bæredygtigt Landbrugs retssag mod kvælstofprofessor Stieg Markager. Næstformanden i Landbrug og Fødevarer kaldte slet og ret Markager for ”sindsforvirret”.

Og man kaldte det ærekrænkelser og udokumenteret, når Markager fastslår som videnskabelige fakta, at kvælstofudledningen fra landbruget i fjorde og hav er steget siden 2010. ²¹⁰

Markager blev imidlertid pure frikendt. Men altså ikke af landbruget, men af retten.

7.1.3.3. Misinformation.

Men landbrugsorganisationerne begrænser sig ikke til mere eller mindre ”saglige” modargumenter og forsøg på at problematisere eller flytte fokus i debatten.

²⁰⁹) Jf. Nielsen, Emil: Landbrug & Fødevarers angreb på myndigheder bør få politiske konsekvenser. Debatindlæg i Information, 26.01.26. <https://www.information.dk/debat/2026/01/landbrug-foedevarers-angreb-paa-myndigheder-boer-faa-politiske-konsekvenser?kupon=eyJpYXQiOiE3Njk0NTAwNDcsInN1Yil6IjUwNTgyNDQ4MzY2ZnEifQ. itCHMWf--pPaUWS5jRWeg>

²¹⁰) Jf. Øllgaard, Jørgen: Landbrugets særstatus. POV, 24.11.21. <https://pov.international/landbrugets-saerstatus-pa-christiansborg/>

Når det findes påkrævet, lægges de strengt ”faglige argumenter” tilside og et endnu et hovedvirkemiddel iværksættes: Vildledning og misinformation.

Et eksempel handler om, at landbrugsorganisationerne forud for forhandlingerne om en klimaafgift på landbruget udbredte den opfattelse, at landbrugets CO₂ – udledning egentlig bare var ”et naturligt kredsløb”, hvor landbrugets afgrøder opsugede den udledte CO₂ .

Ergo skulle landbruget være klimaneutralt, ja nærmest en gevinst for klimaet.

Og der var selvsagt i hvert tilfælde derfor ingen grund var til indgreb overfor landbruget (længere fremme vil rigtige landbrugets klimaregnskab blive gennemgået).

Misinformationen kom direkte fra landbrugsorganisationer og blev fx spredt af så prominente repræsentanter for landbruget som Peter Gæmelke, indtil for nylig medlem af Venstres hovedbestyrelse og tidligere formand for Landbrug og Fødevarer.²¹¹

Der var imidlertid her tale om grov misinformation, grænsende til ”fake news”²¹², som intet havde på sig, men alene skulle tjene til at afværge truslen om en klimaafgift.

²¹¹) Jf Hebsgaard, Thomas: En mærkværdig misforståelse breder sig i debatten om landbruget: At det skulle være klimaneutralt. Zetland, 04.04.24. <https://www.zetland.dk/historie/se2Vkvz2-ae6XddK5-0c1c3>

²¹²) Jf. Engelbrecht, Søren og Kalle Thue Gregersen. Dansk landbrug udråbes som løsningen på klimakrisen med misvisende regnestykke. Tjek det, 15.11.22. <https://www.tjekdet.dk/faktatjek/dansk-landbrug-udraabes-som-loesningen-paa-klimakrisen-med-misvisende-regnestykke>

7.2. Landbrugets politiske indflydelse gennem ”Venstre”: ”Venstre er landbrugets politiske arm”.

Udover gennem L&F s egen lobbyvirksomhed har landbruget også stor politiske indflydelse gennem en stærk repræsentation i og indflydelse på partiet ”Venstre”.

En repræsentation og indflydelse, der er så stærk og vedvarende, at man nærmest kan tale om, at landbruget ”ejer” Venstre.

Selvom landbrugere i dag kun udgør omkring 3 pct. af Venstres medlemmer, har partiet en langt stærkere tilknytning til landbruget end dets medlemstal tilsiger.

Hvilket igennem tiderne har sikret en stærk hensyntagen til landbrugets interesser i den politiske proces på Christiansborg.

I det følgende undersøges først, hvilke bånd landbruget og Venstre historisk har til hinanden. Dernæst undersøges, hvorledes landbruget er (over)repræsenteret i Venstre idag. Og endelig analyseres, hvilken rolle landbruget spiller i Venstres politik og forholdet mellem landbrugspolitikken og Venstres - og landbrugets – liberalisme diskuteres? Sidst, men ikke mindst rundes af og sammenfattes.

7.2.1. Landbrugets bånd til og repræsentation i partiets Venstre.

Venstre udsprang som parti tilbage i anden halvdel af 1800 – tallet af det såkaldte ”Bondevennernes Selskab”, stiftet 1846.

Bondevennerne udgjorde en af de vigtigste forløbere for det, der i 1970 senere blev til Venstre, Danmarks Liberale Parti.

Bondevennerne arbejdede for bøndernes rettigheder og demokrati, hvilket lagde fundamentet for den "Venstrefløj" i Folketinget, der senere organiserede sig som et landsdækkende parti.

Det skete i skarp opposition til godsejernes ”Højre”.²¹³ (Navnene refererer til placeringen i henholdsvis venstre og højre side i Folketinget.)

Venstre var den direkte arvtager til den bondevenlige og liberale politik, som Bondevennernes Selskab havde formuleret. Partiet Venstre havde således fra starten af en meget tæt tilknytning til landbruget.

Venstre fik op til og omkring skiftet fra det 19’ ende til det 20’ ende århundrede en central rolle i dansk politik, idet det var Venstre der sammen med Socialdemokratiet kæmpede et parlamentarisk demokrati igennem.

Det skete på trods af godsejerpatriet ”Højre”, der en lang periode havde regeret hen over Folketinget gennem dekretter.²¹⁴ Denne historisk progressive rolle har været med til at sikre Venstre en central rolle i dansk politik i almindelighed.

Venstre var fra starten et liberalt parti og dermed et borgerligt parti og i og med, at man udmanøvrerede overklassens parti, Højre (der senere skiftede navn til ”De Konservative”) fik man en central placering i den borgerlige lejr i særdeleshed. Igennem denne centrale rolle for partiet Venstre har landbruget med tætte bånd til og stærk repræsentation i partiet historisk selv fået en stærk rolle i og indflydelse på dansk politik.

7.2.2. Landbrugets repræsentation i og tilknytning til Venstre i dag.

Som anført udgør heltidslandmænd ”kun” 3 procent af Venstres medlemmer.

Men landbruget er stærkt repræsenteret i de geografiske områder, hvor Venstre står stærkt, navnlig i Jylland.

Og Venstre har en stærkt decentraliseret partiorganisation, der især bygger på landdistrikterne.

²¹³) *Wikipedia: Bondevennernes Selskab.*

https://da.wikipedia.org/wiki/Bondevennernes_Selskab

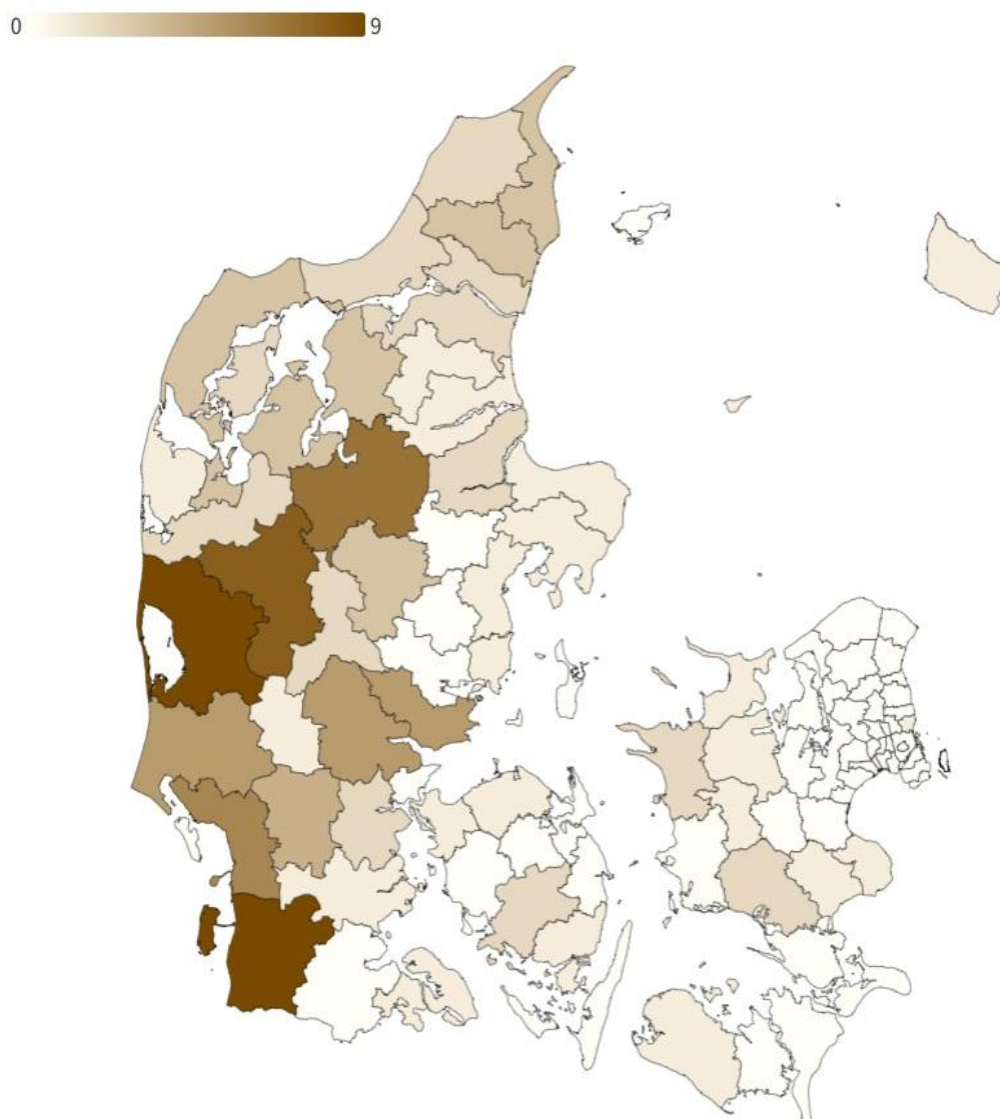
²¹⁴) *Jf. Wikipedia: Venstre.*

<https://da.wikipedia.org/wiki/Venstre>

Herigennem er landbruget stærkt repræsenteret i Venstres vælgerforeninger i Jylland.

Figur: Landbrugerne sidder tungt på Venstres vælgerforeninger i Jylland. ²¹⁵

Kortet viser, hvor mange lokale vælgerforeningsformænd med tilknytning til landbruget der er i de forskellige kommuner. Klik på hver enkelt kommune for at se, hvilke personer der konkret er tale om.

Kilde: Altingets egen kortlægning. Se uddybning i faktaboksen i bunden af artiklen • **Grafik:** Gustav Silberbrandt

²¹⁵) Kilde: Lønstrup, Katrine Falk: Kortlægning af, hvor landbrugets magt i Venstre kommer fra. Altinget, 17.11.23. <https://www.altinget.dk/artikel/stor-kortlaegning-alle-spoerger-hvor-landbrugets-magt-i-venstre-kommer-fra-her-er-svaret>

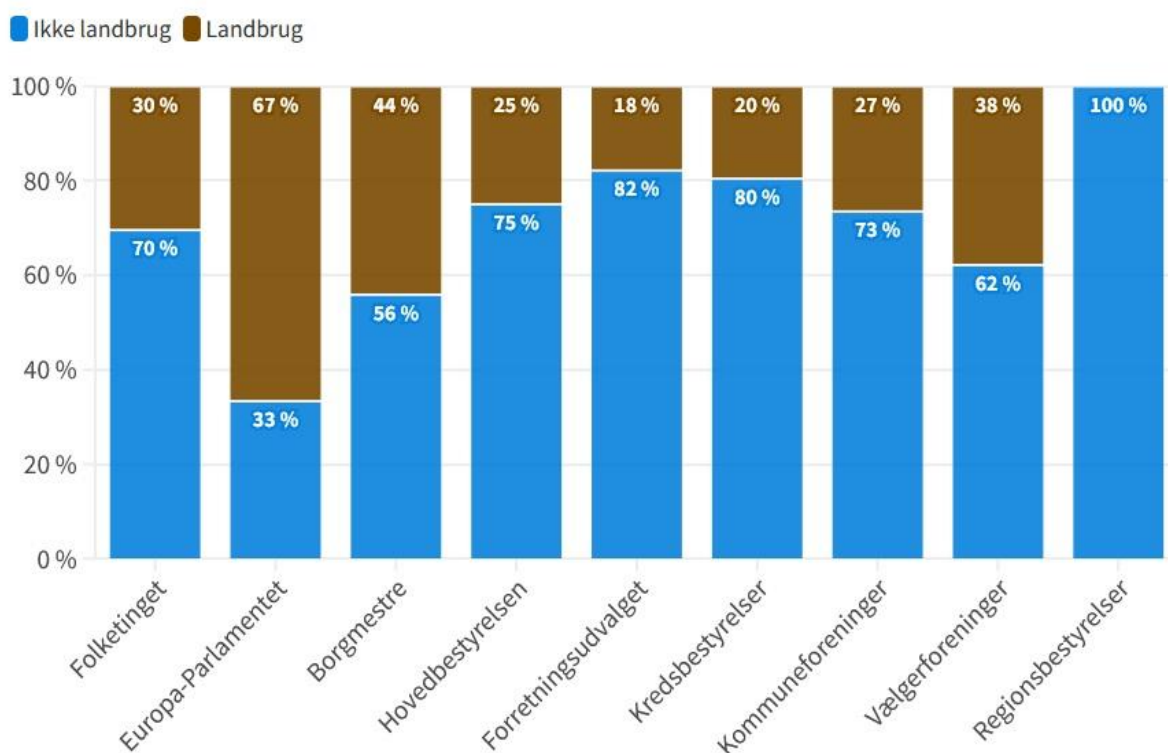
Igennem denne stærke repræsentation i Venstres organiserede bagland har landbruget en uforholdsmæssig stærk stilling i Venstres partiorganisation.

Landbrugere, som altså udgør 3 pct. af medlemmerne, men sidder på henholdsvis 38 , 27 og 20 pct. af formandsposterne i Venstres lokale vælgerforeninger respektive kommuneforeninger respektive kredsbestyrelser.

Denne uforholdsmæssigt stærke landbrugsrepræsentation forplanter sig videre i Venstres landsorganisation. Landbrugere udgør 25 pct. af Venstres hovedbestyrelse og 18 pct. af forretningsudvalget.

Dette afspejles igen i Venstres politiske poster på kommune og landsplan. På kortlægningstidspunktet (2023) sad landbrugere på 40 pct. af Venstres borgmesterposter, på 30 pct. af Venstres folketingspladser og på hele 67 af Venstres pladser i Europa – parlamentet.

Figur: Så meget fylder landbruget i Venstre. ²¹⁶

Kilde: Altingets egen kortlægning. Se uddybning i faktaboksen i bunden af artiklen

²¹⁶) Kilde: Lønstrup, Katrine Falk: Kortlægning af, hvor landbrugets magt i Venstre kommer fra. Altinget, 17.11.23. <https://www.altinget.dk/artikel/stor-kortlaegning-alle-spoerger-hvor-landbrugets-magt-i-venstre-kommer-fra-her-er-svaret>

7.2.3. Landbrugets og Venstres markedsøkonomiske tilgang

I det følgende undersøges - som nævnt ovenfor -, hvilken rolle landbruget spiller i Venstres politik og forholdet mellem landbrugspolitikken og Venstres - og landbrugets – markedsøkonomiske tilgang diskuteres?

Venstre betragter landbruget som en fundamental del af dansk økonomi, en hjørnesten i landdistrikternes udvikling og en vigtig fødevareproducent.

Venstres tilgang til landbruget er principielt baseret på en markedsøkonomisk tilgang, hvor fødevareproduktionen i størst muligt omfang drives af markeds kræfterne, innovation og markedstilpasning

Den markedsøkonomiske tilgang deles af “Landbrug og Fødevarer”, idet man her foretrækker, at fødevareproduktionen i størst muligt omfang drives af markeds kræfterne, snarere end politisk regulering.

MEN: En ting er for såvel Venstre som landbruget ideologiske principper, en anden ting den faktiske politik, hvor der tidligt af selv Venstre regeringer afvejet fra den liberalistiske tilgang. I 20'erne var Venstre således medvirkende til, at markedet for fødevarer blev nøje styret og kontrolleret for at sikre, at den på det tidspunkt store og vigtige landbrugseksport holdt kvalitet og priser.

Og da krisen kradsede i 30'erne, parkerede landbrugsorganisationerne hidtidige synspunkter om liberal frihandelspolitik og erkendte, at produktionsstyring og kontrol samt økonomisk understøttelse af landbruget var nødvendig.²¹⁷

I moderne tid er den samme ambivalens tilstede i Venstres og Landbrugets syn på EU's landbrugsstøtte. Man er principielt for en fjernelse af EU's landbrugsstøtte.

MEN: I praksis fylder samme landbrugsstøtte meget i også dansk landbrugsøkonomi, uden hvilken dele af dansk landbrug i hvert fald i perioder ville være urentabelt. Landbruget er med andre ord på støtten.

²¹⁷) Nissen, Mogens Rostgaard: *Landbrugets politiske magt – myte eller realitet*, s. 40 - 42. Tidsskriftet "Økonomi og Politik", 2009. https://xn--konomioqpolitik-4tb.dk/files/2009/3_2009/3_2009_5.pdf

Så den principielle holdning til støttespørgsmålet er for landbrugets vedkommende alt over vejende til risikofri pynt.

Venstres overordnede ideologi og konkrete landbrugspolitik er udtryk for et himmelråbende paradoks. Man støtter overordnet i samfundet og for andre erhverv såvel som for det offentlige konkurrence og markedsløsninger, men når det gælder Venstres kernevælgere i landbruget er man indædte forsvarere af erhvervets støtteordninger, særregler og politiske privilegier.²¹⁸

7.3. Liberalisering af landbrugslovgivningen har medført vild strukturudvikling.

Det liberalistiske Venstres centrale rolle for landbrugspolitikken har i dette årtusinde været afgørende for den voldsomme forandring, der er sket i landbruget, gennem en heftig koncentration og strukturudvikling.

I dette afsnit undersøges, hvorledes fortrinsvist, men ikke udelukkende Venstre-regeringer, har liberaliseret landbrugslovgivningen og banet vej for denne strukturudvikling. Mens man selvfølgelig IKKE har fjernet landbrugsstøtten.

7.3.1. Løkkes landbrugsreformer.

I kølvandet på finanskrisen iværksatte Venstrestatsministeren Lars Løkke Rasmussen en række reformer, der i løbet af få år accelererede

²¹⁸) Jf. Tadej, Matteo: *Bindingen til landbruget spænder ben for fornyelse i Venstre*. Jyllandsposten, 27.02.26.
<https://jyllands-posten.dk/debat/breve/ECE19045079/bindingen-til-landbruget-spaender-ben-for-fornyelse-i-venstre/>

strukturudviklingen i landbruget og åbnede op for en voldsom koncentration af ejerskab og produktion.²¹⁹

Dvs. banede vej for, at de store kunne blive endnu større. Efter Finanskrisen i 2008 var landbrugets økonomi presset. Anledningen/begrundelsen var, at landbrugerne skyldte så mange penge til bankerne, at der var risiko for, at krakkede landbrug trække banker med ned.

Bankerne forlangte derfor, at der skulle tilføres betydelig kapital til landbruget. Det var grunden til, at skiftende regeringer i årene efter Finanskrisen gennemførte en række gennemgribende ændringer af landbrugsloven.

Men selvom finanskrisen var den aktuelle anledning, skal man ikke tage fejl af, at sådanne liberaliseringer havde stået på de borgerlige regeringers dagsorden lige siden 2001. Allerede Foghs første landbrugsminister, Marianne Fischer Boel, ønskede således bl.a. at fjerne loftet over, hvor mange dyr den enkelte landbruger måtte have og løsne op for, hvor mange ejendomme landbrugerne måtte eje og hvor langt væk de måtte ligge.²²⁰

Ændringerne omfattede:

Strukturudvikling og stordrift:

I 2010 afskaffede Lars Løkke Rasmussens VK - regering reglen om, at en person højst måtte eje 500 hektar jord og fire landbrug. Reformen banede vejen for storbønder, der i dag ejer tusindvis af hektar og opkøber snesevis af mindre landbrug. Siden 2010 er antallet af landbrugsbedrifter faldet markant (fra ca. 42.000 til 28.000 i 2024), mens de resterende bedrifter i gennemsnit er blevet større.²²¹

²¹⁹) Jf. Sloth, Kristian: *Lars Løkke og Helle Thorning bærer hovedansvaret for de danske farvandes død*. Ræson, 15.04.24. <https://www.raeson.dk/2025/kristian-sloth-lars-loekke-og-helle-thorning-baerer-hovedansvaret-for-de-danske-farvandes-doed/>

²²⁰) Jf. Hansen, Kjeld: *Farvel til dansk Landbrug*, s. 15 nederst og 16 øverst. Gads Forlag, 2019. https://bibliotek.dk/materiale/farvel-til-dansk-landbrug_kjeld-hansen-f-1947-/work-of:870970-basis:47275733?type=bog

²²¹) Jf. Nielsen, Jørgen Steen: *Hvad skal vi med landbruget*, s. 33. Informations Forlag, 2016. butik.information.dk/products/hvad-skal-vi-med-landbruget-jorgen-steen-nielsen
[https://bibliotek.dk/ophav/J%C3%B8rgen%20Steen%20Nielsen%20\(f.%201952-06-04\)](https://bibliotek.dk/ophav/J%C3%B8rgen%20Steen%20Nielsen%20(f.%201952-06-04))

Begrænsning på dyrehold:

I 2010 afskaffede Lars Løkke Rasmussen også reglen om, at en landmand højst måtte eje 500 såkaldte dyreenheder (størrelsen af et landbrugs dyrehold beregnes med måleenheden dyreenheder, og en ko svarer til 1,35 dyreenheder). Denne reform hænger nøje sammen med ophævelsen af grænsen for, hvor meget jord en landmand må eje. Jo mere jord, man ejer, jo flere dyr har man lov til at have.

7.3.2. Thorning følger op.

Nogle år senere fulgte Socialdemokratiet og Helle Thorning Schmidt i 2014 trop og gennemførte flere liberaliseringer.

Afskaffelse af bopælspligt og erhvervelse uden landbrugsuddannelse:

I 2014 afskaffede Helle Thornings SR-regering reglen om, at ejeren af landbruget skulle bo på og have tilknytning til landbruget. Landmanden skulle indtil da have det grønne bevis på, at han havde gennemført en landbrugsuddannelse og var knyttet til erhvervet. Nu kunne selskaber og investorer uden landbrugsfaglig baggrund pludselig købe landbrugsjord,

Afskaffelse af naboers forkøbsret til jord:

I 2014 afskaffede Helle Thorning også reglen om, at naboer havde fortrinsstilling og forkøbsret til jord, der blev til salg. Naboer er i dag sat ud på sidelinjen, når storbønder og investorer uhindret køber jord hvor som helst, uden at de har tilknytning til stedet.

Afskaffelse af forbud mod udlændinges køb af dansk landbrugsjord:

Endelig afskaffede Helle Thorning i 2015 reglen om, at udlændinge ikke kunne købe jord i Danmark. Lovændringen havde den klare hensigt at tiltrække eksterne investorer.²²² Dermed var vejen banet for ikke blot danske men også

²²²) Jf. Hansen, Kjeld: *Farvel til dansk landbrug*, s. 45 øverst. Gads Forlag, 2019.

<https://gad.dk/farvel-til-dansk-landbrug>

udenlandske investorer og det har også været resultatet. I 2022 ejede udlændinge 5,9 pct. (61.315 hektar) af al dansk landbrugsjord.

Andre væsentlige liberaliseringer har været:

Friere ejerforhold (Investorer):

Lovgivningen er ændret, så selskaber, investeringsfonde og forsikringselskaber nemmere kan investere i landbrugsvirksomheder.

Lempelse af udstykningskrav:

Det er blevet nemmere at ændre på ejendomsstrukturen og udstykke jord.

7.3.3. Alvorlige konsekvenser af liberaliseringer.

Disse liberaliseringer har haft store konsekvenser:

De små familiebrug er forsvundet og erstattet af store, tilnærmelsesvis "landbrugs-koncerner"

Svineproduktionen har kunnet ekspandere uhæmmet og har underordnet det vegetabiliske landbrug – og dermed størstedelen af Danmarks areal - som "foderproducent" for svineproducenterne

Dyreholdet er eksploderet, navnlig for svinebrugenes vedkommende, og har udviklet sig til de rene dyrefabrikker med lille dyrevelfærd og trivsel

Miljø – og klimabelastning fra landbruget er eksploderet i takt med dyreholdets ekspansion.

7.4. Afrunding: Massiv lobbyvirksomhed og Venstre har givet landbruget uforholdsmæssig stor indflydelse.

Landbruget lægger ikke skjul på sin lobbyvirksomhed, men fremstiller det som om det handler om at ”bringe erfaringer og viden til den demokratiske beslutningsproces. ”

Men ses landbrugets lobbyvirksomhed efter i sømmene afsløres det, at erhvervet herigennem har en i forhold til den begrænsede økonomiske rolle uforholdsmæssig stor politisk indflydelse.

Landbrug og Fødevarers tætte forbindelser til det politiske liv.

Selve interesseorganisationen, ”Landbrug og Fødevarers” og dens analytiske filial ”SEGES” er udrustet med fx i forhold til de grønne organisationer uforholdsmæssigt store ressourcer.

Og landbruget har opbygget et stort netværk af alliancepartnere og har navnlig fået sig placeret i en lang række nævn og råd, som har indflydelse på lovgivningen og administrationen heraf vedrørende landbruget. ”Landbrug og Fødevarer” har herigennem opbygget mange kanaler til regering, Folketing og forvaltning.

Ikke mindst har erhvervet udviklet et tæt samarbejde med landbrugsministeriet (i dag Fødevareministeriet), der langt hen ad vejen har fungeret som repræsentant og klient for landbruget.

En aggressiv mediestrategi.

Disse officielle kanaler til de politiske beslutningstagere suppleres af ”Landbrug og Fødevarer” med en aggressiv medie og offentlighedsstrategi mod kritik og trusler om indgreb.

Det er altså på ingen måde bare ”viden”, som ”Landbrug og Fødevarer” tilfører, men en aggressiv og uforholdsmæssig stor politisk indflydelse til gennemsætning af egne interesser, bevarelse af sin økonomiske favorisering og afværgelse af politiske indgreb mod erhvervets mange skadevirkninger.

Venstre som ”Landbrug og Fødevarers” ” politiske arm”.

Hertil kommer, at landbrugets egen indflydelse suppleres af partiet ”Venstre”.

”Venstre” har langt henad vejen fungeret som en decideret ”politisk arm” for landbruget, som er stærkt repræsenteret i det og hvorigennem det har stærk indflydelse i både den borgerlige lejr og i det politiske system i det hele taget.

”Venstre” har således i vid udstrækning haft funktionen som politiske interessevaretagere og beskytter af landbrugets interesser.

Især Venstre gennemførte i 10’erne vigtige liberaliseringer af landbrugslovgivningen.

Det lykkedes da også – ikke mindst gennem Venstre – for landbruget i 10’erne at gennemføre en række ændringer af landbrugslovgivningen, som åbnede for en heftig koncentration og specialisering og banede vejen for svineindustriens amokløb.

Således iværksatte den daværende venstrestatsminister Lars Løkke Rasmussen i kølvandet på finanskrisen en række liberaliseringer, som i løbet af få år accelererede udviklingen og omformede landbruget. Udviklingen mod stordrift blev fremmet gennem afskaffelse af reglen om at en person højst måtte eje 500

hektar og 4 landbrug. Og udviklingen mod dyrefabrikker blev fremmet gennem afskaffelse af reglen om, at en landmand højst måtte eje 500 dyreenheder.

Liberaliseringerne blev af regeringen Helle Thorning Schmidt (S, SF og R) fulgt op bl.a. med afskaffelse af bopælspligt, afskaffelse af naboers forkøbsret til jord og afskaffelse af forbud mod udlændingens køb af dansk landbrugsjord, som alle banede yderligere vej for stordrift.

Billede: "Venstre" er "Landbrug og Fødevarers" politiske arm: "En treenighed"

**DEL III:
NEGATIVE
EKSTERNALITETER
VED DET
KONVENTIONELLE
(SVINE)LANDBRUGS
KLIMA – OG
MILJØFORURENING:**

*”Det konventionelle
(svine)landbrug er en
voldsom belastning for
klima og miljø”.*

Indledning til del III.

Dansk landbrug er særligt gode til at producere fødevarer med lav klima- og miljø - belastning, lyder det igen og igen fra politikere fra den borgerlige fløj.

Fx udtalte Venstres nu forhenværende formand, Jakob Ellemann-Jensen: ”

“Man producerer nu engang fødevarer mere klimabelastende i stort set alle andre egne af verden end i Danmark”. Derfor ” har vi en særlig forpligtelse til ikke at skubbe vores fødevarerproduktion derhen, hvor det er dårligere for klimaet, dårligere for miljøet og dårligere for dyrene«²²³

I denne del undersøges denne påstand om, at dansk landbrugs produktion ”kun” medfører lav klima – og miljøbelastning? Klimabelastningen undersøges i de 3 første kapitler (8 - 10) og miljøbelastningen i de to sidste (11 – 12).

Jf. den generelle indledning behandles ”Den grønne Trepert” ikke generelt i denne rapport, idet den er planlagt at være emne for en kommende analyse. I denne del inddrages ”Den grønne Trepert” dog undtagelsesvist i kapitel 10 om en fremtidig klimabelastning for landbruget og i kapitel 12 om den fremtidige kvælstofudledning fra erhvervet.

Del III består af en boks samt følgende kapitler:

I en indledende **Boks** redegøres for påvirkning af klimaet generelt, for de forskellige typer af drivhusgasser og deres oprindelse og specifikke effekter. Sidst, men ikke mindst redegøres for, hvad der tælles med og ikke tælles med i landbrugets klimaregnskab.

Dernæst analyseres i de følgende 3 kapitler (kap. 8-10) **klimabelastningen fra landbruget** i dag, historisk og fremover.

I **kap. 8** gøres en status for landbrugets aktuelle klimapåvirkning, herunder **aktuelt** omfang og sammensætning af Danmarks samlede udledning af

²²³) Kilde: Elkjær, Bo: Der er ikke belæg for påstand om, at dansk landbrug er særligt klimaeffektivt. Information, 10.10.22. <https://www.information.dk/indland/2022/10/faktatjek-belaeg-paastand-dansk-landbrug-saerligt-klimaeffektivt>

drivhusgasser og landbrugets andel heri samt kilderne til landbrugets forskellige drivhusgasser.

Dernæst undersøges i **kap. 9** udviklingen i landbrugets klimapåvirkning siden 60'erne frem til i dag, herunder den historiske udvikling i **Danmarks samlede udledning** af drivhusgasser og i sektorfordelingen heraf samt den historiske udvikling i **omfanget og sammensætningen af landbrugets udledninger** af forskellige former for drivhusgasser.

I **kap. 10** diskuteres, hvorvidt klimamålene opfyldes til 2030 og herefter og hvordan landbrugets fremtidige emissioner bør håndteres, herunder for det første, hvad Danmarks mål er for reduktion af emissioner generelt og fra landbrugssektoren specifikt, for det andet hvorledes Danmark ifølge den officielle vurdering opfylder klimamålene generelt og for landbruget specifikt og endelig for det tredje med udgangspunkt i Klimarådets kritik af den officielle vurdering at diskutere, hvorvidt opfyldelsen af klimamålene tegner til at blive mangelfuld? I denne forbindelse inddrages Klimarådets forventning om, at "Den grønne Trepert" næppe vil levere det aftalte bidrag. Sidst, men ikke mindst diskuteres i fjerde afsnit, hvad der bør gøres for at sikre opfyldelse af klimamålene på landbrugsområdet?

Dernæst analyseres i de følgende to kapitler (kap. 11 til 12) landbrugets **miljøbelastning** i dag, historisk og fremover: I det førstfølgende kapitel forureningerne fra landbrugets gødsning og i det næstfølgende kapitel forureningerne fra landbrugets sprøjtegifte.

Først gives dog som introduktion hertil i en **boks** en oversigt over miljøpåvirkninger fra landbrugets gødning; herunder hvilke typer af udledninger, som dette medfører, hvilke (skadevirkninger disse udledninger indebærer for vandmiljøet samt hvorledes udledningen måles og overvåges.

Dernæst undersøges i **kap. 11** landbrugets belastning af miljøet gennem **forureninger fra anvendelse af gødning**, nærmere bestemt af vandmiljø, atmosfære og fødevarer og dyreliv med kvælstof, nitrat, ammoniak og fosfor: Aktuelt, historisk og fremover. I forbindelse med det sidste inddrages – som oven anført – spørgsmålet om, hvorvidt "Den grønne Trepert" vil levere tilstrækkelig kvælstofreduktion?

Dernæst undersøges i **kap. 12** så landbrugets miljøbelastning gennem **anvendelse af sprøjtegifte**. Aktuelt, historisk og fremover.

Hvert kapitel slutes med en **afrunding**.

BOKS: DRIVHUSGASSER.

I denne boks redegøres for drivhusgassers påvirkning af klimaet generelt, for de forskellige typer af drivhusgasser og deres oprindelse og specifikke effekter.

²²⁴ Sidst, men ikke mindst redegøres for, hvad der tælles med og ikke tælles med i landbrugets klimaregnskab.

Drivhusgassers påvirkning af klimaet.

Drivhusgasser er luftarter i atmosfæren, der benævnes således, fordi de opfører sig som glas i et drivhus: De absorberer solens varme, der udstråles fra jordens overflade, og fastholder varmen i atmosfæren og forhindrer den i at slippe ud af rummet. Drivhuseffekten gør jordens temperatur varmere, end den ellers ville være.

Mange drivhusgasser findes naturligt i atmosfæren, men menneskelig aktivitet bidrager til øget udledning og ophobning af dem. Konsekvensen er, at drivhuseffekten i atmosfæren øges, og det ændrer vores planets klima, hvilket indebærer stigende gennemsnitstemperatur, skift i nedbørsmønstre og ekstreme vejrforhold som hedeølger, heftig regn, storme og oversvømmelser.

Typer af drivhusgasser.

Der findes forskellige typer af drivhusgasser, og deres potentiale til at påvirke den globale opvarmning varierer. Man skelner helt overordnet mellem

²²⁴) Kilder. Wikipedia: Drivhusgas. <https://da.wikipedia.org/wiki/Drivhusgas>, Europarlamentet. Hvilke gasser forårsager klimaforandringer. <https://www.europarl.europa.eu/topics/da/article/20230316STO77629/hvilke-gasser-forarsager-klimaforandringer> og Olsen, Malthe. Drivhusgasser. Niels Bohr Institutet. https://nbi.ku.dk/spoerg_om_fysik/geofysik_klima/drivhusgasser/

naturligt forekomne gasser på den ene side og menneskeskabte gasser på den anden side.

Naturligt forekomne gasser i atmosfæren, der imidlertid også opstår og forøges pga. menneskelig aktivitet, er: Kuldioxid (CO₂), metan (CH₄) og dinitrogenoxid også kaldet "Lattergas" (N₂O) samt vanddamp (H₂O).

Decideret "menneskeskabte gasser" er fluorholdige drivhusgasser (**F-gasser**), der bruges i industrien.

De forskellige drivhusgassers effekt og oprindelse:

Kuldioxid (CO₂).

Beskrivelse: CO₂ er en farve- og lugtløs gas,

Naturlig oprindelse: CO₂ produceres naturligt af dyr under vejrtrækning og gennem henfald af biomasse.

Menneskelige kilder: Men mennesker bidrager stort til mængden i atmosfæren ved afbrænding af fossile brændstoffer og kemiske reaktioner. Det fjernes fra atmosfæren af planter i processen, der er kendt som fotosyntesen, der gør sollys til energi.

Styrke:

Metan (CH₄).

Beskrivelse: Metan er en farveløs gas

Naturlig oprindelse: Metan kommer fra forrådnelsesprocesser i naturområder og fra tarmfunktionerne hos drøvtyggere.

Samfundsmæssige kilder: Mennesker forøger imidlertid udslippet af metan kraftigt, dels gennem produktion eller transport af kul, naturgas og olie, dels gennem kvæghold og andre landbrugspraksisser og landarealbrug. Det meste metanudslip kommer fra landbrug, skovbrug og fiskeri.

Styrke: Metan (CH₄) har en ca. 23 gange større drivhuseffekt end kuldioxid (CO₂).

Lattergas (NO₂).

Beskrivelse: Lattergas er en farveløs gas, der kunstigt produceret i sundhedsvæsenet bruges til smertelindring.

Naturlig oprindelse Denne gas produceres naturligt som resultat af mikrobiel interaktion i jorden.

Menneskelige kilder: Mennesker øger udledning heraf gennem brug af gødning, der indeholder nitrogen, afbrænding af træ og i kemisk produktion. Det slippes i landbrugs- og industrielle aktiviteter såvel som i landarealbrug ud: forbrænding af fossile brændstoffer og fast affald; og behandling af spildevand.

Styrke: Lattergas (N₂O) er 298 gange kraftigere end CO₂.

Fluorholdige gasser (CFC-gasser).

CFC – gasser omfatter bl.a. hydrofluorcarboner (HFCs), perfluor-carboner (PFCs), svovlhexafluorid (SF₆) og nitrogentrifluorid (NF₃).

Hydrofluorcarboner står for omkring 90% af udslippet fra fluorholdige gasser. De bruges primært til at absorbere varme i køleskabe, fryser, klimaanlæg og varmepumper; som drivmidler i astmasprays og tekniske spraydåser; som blæsemidler til skum og i ildslukkere.

Perfluorcarboner er menneskeskabte stoffer, der almindeligvis bruges i industrielle manufakturprocesser.

Vanddamp (H₂O).

Vanddamp forekommer som bekendt ganske naturligt, men som følge af drivhuseffekten øges mængden heraf i atmosfæren. Vanddamp er med til at holde på varmen, hvilket igen bidrager til opvarmningen,

De forskellige drivhusgassers betydning.

Den væsentligste drivhusgas er vanddamp som har ansvar for at 30 – 70 % af strålingen absorberes i atmosfæren, CO₂ er ansvarlig for 9-26 %, methan 4-9 %, ozon 3-7 %, de resterende er såvel dinitrogenoxid men også er svovlhexafluorid og en række andre kulstofforbindelser bl.a. halogencarboner.

CO₂-ækvivalenter.

Alle drivhusgasser påvirker som anført ikke klimaet i samme grad.

Derfor omregnes effekten til en standardiseret måleenhed - CO₂-ækvivalenter - , hvilket gør det muligt at sammenligne udledningen af forskellige drivhusgasser baseret på deres opvarmningspotentiale. Ved at omregne til CO₂-ækvivalenter, kan vi få et klart billede af deres samlede klimapåvirkning.

Hvad tælles med i landbrugets klimaregnskab:

I debatten om landbrugets klimabelastning kunne man for nogle år siden høre fremført den påstand, at landbrugets udledning af drivhusgasser slet IKKE er

så stor (og stigende), fordi ”Landbrugets afgrøder optager masser af CO₂.... Dette CO₂-optag er del af den naturlige cirkulære proces.”²²⁵ Hvis man regnede dét med, lyder påstanden, ville landbruget slet ikke have så stor en klimabelastning. Men det gør man ikke. Ergo skulle det officielle klimaregnskab altså være misvisende.

Derfor tælles co₂-optag i afgrøderne ikke med.

Det er rigtigt nok, at de årlige afgrøders optag ikke tælles med i CO₂ – regnskabet. Men det er en grund til og den handler om tid.

Klimaforandringerne skyldes ophobning af drivhusgasser i atmosfæren over tid, og derfor er det vigtige i et klimaregnskab, hvordan landbruget påvirker mængden af drivhusgasser i atmosfæren over tid. Hvis afgrøderne kunne lagre CO₂ i længere tid, ville det altså give mening at trække deres CO₂-optag fra i klimaregnskabet. Men den CO₂, som landbrugets afgrøder optager, bliver som hovedregel udledt til atmosfæren igen meget hurtigt, typisk inden for et år. Derfor ændrer afgrødernes CO₂-optag ikke rigtigt ved mængden af CO₂ i atmosfæren, og derfor tæller man det ikke med i landbrugets officielle klimaregnskab.

Den hurtige CO₂-udledning sker, når landbrugsdyr eller mennesker spiser afgrøderne, forbrænder dem i deres kroppe og udånder CO₂. Den CO₂ bliver heller ikke talt med i klimaregnskabet, netop fordi der er tale om et kortvarigt kredsløb, som ikke påvirker den samlede mængde af drivhusgasser i atmosfæren over tid.

Altså: Ligesom landmændene ikke får godskrevet den CO₂, deres afgrøder optager, bliver de heller ikke bonet i klimaregnskabet for den CO₂, deres husdyr udånder, når de spiser og forbrænder afgrøderne.

²²⁵) Jf. Jørgen Evald Jensen; faglig direktør i ”Bæredygtigt landbrug” citeret fra debatindlæg i Altinget, 14.09.22. <https://www.altinget.dk/foedevarer/artikel/baeredygtigt-landbrug-co2-afgift-vil-saette-en-stopper-for-landbrugets-groenne-udvikling>

Derfor tælles udledning af andre drivhusgasser med.

Til gengæld bliver landmændene bonet, når deres husdyr er skyld i udledninger af andre drivhusgasser end CO₂. Det skyldes, at der er forskel på drivhusgasser. En meget stor del af landbrugets klimabelastning kommer fra udledninger af metan fra landbrugsdyr.

Og metan er en langt kraftigere drivhusgas end CO₂. Det betyder, at det kulstof, som landmændenes afgrøder optager fra CO₂ i atmosfæren, får en langt større klimabelastning, når det passerer gennem landbrugsdyrene og bliver til metan. Landbrugsdyrene påvirker altså mængden af metan i atmosfæren, og dermed temperaturen på kloden — og det er dét, man tæller med i klimaregnskabet.

På samme måde tæller man det med, når landbruget forårsager udledninger af en anden, meget kraftig drivhusgas, nemlig lattergas. Den dannes især, når gylle og gødning på forskellige måder bliver omsat i stalde og på marker. De biologiske processer, som foregår i landbruget, er altså skyld i udledninger af flere forskellige meget potente drivhusgasser, som forstærker den globale opvarmning, og derfor tæller man udledningerne med i landbrugets klimaregnskab.²²⁶

²²⁶) Jf. Hebsgaard, Thomas: En mærkværdig misforståelse breder sig i debatten om landbruget: At det skulle være klimaneutralt. Zetland, 04.04.24. <https://www.zetland.dk/historie/se2Vkvz2-ae6XddK5-0c1c3>

KAP. 8. LANDBRUGETS AKTUELLE KLIMAPÅVIRKNING: ”Det konventionelle landbrug belaster klimaet voldsomt”

Ifølge landbruget selv er Danmark ”verdensmester i klimavenligt landbrug”.²²⁷ Og Venstres landbrugsordfører Erling Bonnesen har udtalt, at ”Danmark har et af verdens mest klimaeffektive landbrug”.²²⁸

Formålet med dette kapitel er at undersøge dette spørgsmål ved nærmere bestemt at gøre **status for landbrugets aktuelle klimapåvirkning**.

I det følgende første afsnit beskrives Danmarks samlede aktuelle udledning af drivhusgasser og landbrugets andel heri.

Dernæst analyseres i andet afsnit omfanget, sammensætningen og kilderne til landbrugets aktuelle udledning af drivhusgasser.

Videre sammenlignes Danmark i tredje afsnit med EU i øvrigt.

Sidst, men ikke mindst afsluttes i fjerde afsnit med en sammenfattende afrunding.

²²⁷) Jf. Jørgen Evald Jensen; faglig direktør i ”Bæredygtigt landbrug” citeret fra debatindlæg i Altinget, 14.09.22. <https://www.altinget.dk/foedevarer/artikel/baeredygtigt-landbrug-co2-afgift-vil-saette-en-stopper-for-landbrugets-groenne-udvikling>

²²⁸) Citeret fra Andersen, Lasse Skov og Bo Elkjær: ”Faktatjek: Der er ikke belæg for påstand om, at dansk landbrug er særligt klimaeffektivt”. Information, 10.10.22. <https://www.information.dk/indland/2022/10/faktatjek-belaeq-paastand-dansk-landbrug-saerligt-klimaeffektivt>

8.1 Danmarks samlede aktuelle udledning af drivhusgasser og landbrugets andel heri:

I det følgende gennemgås størrelse og dernæst fordeling på arter af Danmarks samlede aktuelle udledning af drivhusgasser og landbrugets andel heri.

8.1.1. Samlet aktuel dansk udledning af drivhusgasser og landbrugets andel heri.

De samlede udledninger af drivhusgasser i Danmark var 40 mio. ton CO₂-ækvivalenter i 2023.

Udledningen af drivhusgasser fra *dansk økonomi* i 2023 var dog 80 mio. ton CO₂-ækvivalenter, da dansk økonomi også omfatter 40 mio. ton CO₂-ækvivalenter fra danske transportvirksomheder i udlandet.²²⁹

8.1.2. Fordeling på sektorer af samlet udledning i Danmark af drivhusgasser 2023.

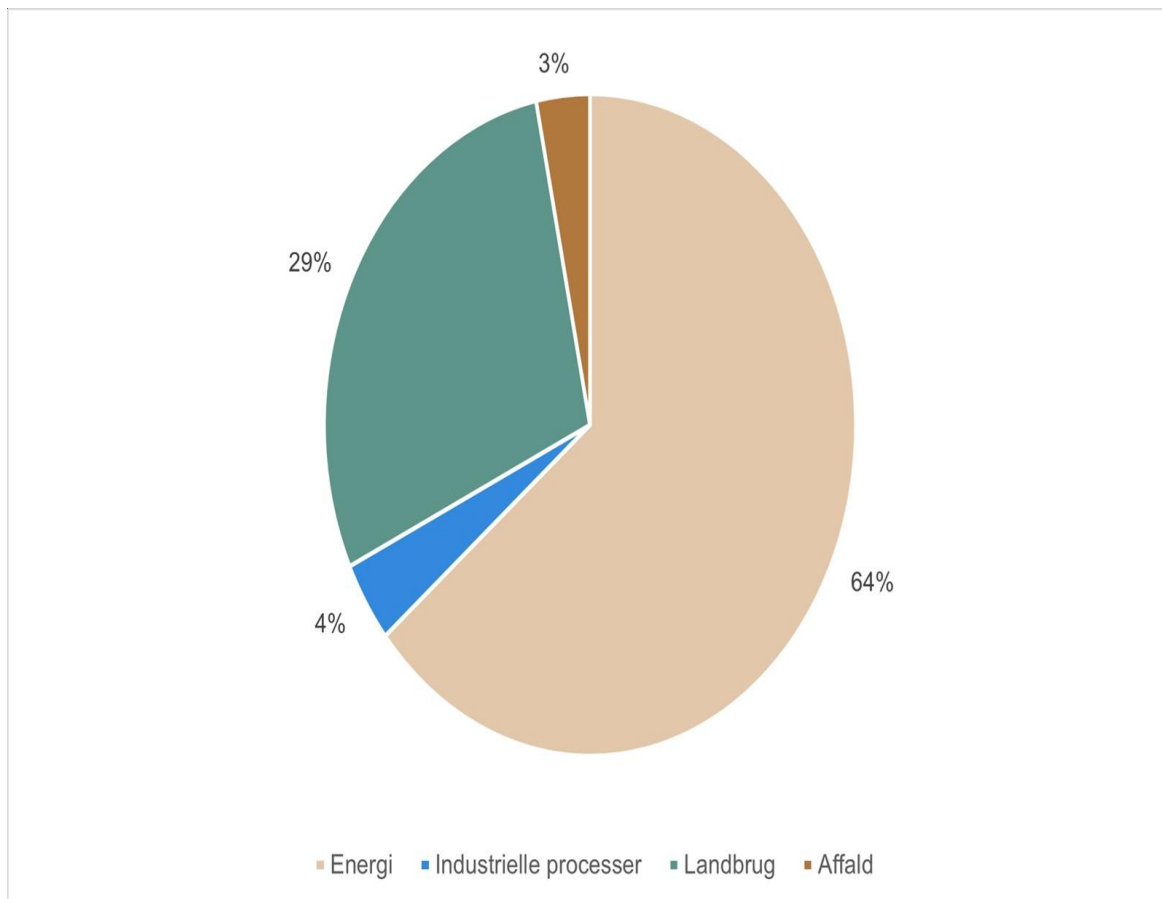
2023 kom 2/3 af Danmarks emissioner fra energisektoren.

Men landbruget var den sektor som udledte næstmest, nærmere bestemt 29 % af Danmarks udledninger, ekskl. uden bidrag fra energi og arealanvendelse.

²²⁹) Kilde: Danmarks Statistik: Emissionsregnskab 2023. Nyt fra Danmarks Statistik, nr. 266, 13.09.24.

<https://www.dst.dk/nytpdf/49363>

Figur: Fordeling på sektorer af Danmarks udledninger af drivhusgas, ekskl. fra arealanvendelse 2023.²³⁰

Inkluderes energi og arealanvendelse i landbrugets udledninger (kulstofbalance i dyrkningsjord, samt udledninger af CO₂ og metan fra kulstofrige jorde), så stod landbruget for 40 % af Danmarks udledninger.

²³⁰) Kilde: Husted, Majken: Landbrugets andel af Danmarks udledning af drivhusgasser. Innovationscenter for Økologisk landbrug, 08.01.26. <https://icoel.dk/klima/landbrugets-klimabelastning-omfang-og-kilder-til-udledning/>

8.2. Omfang, sammensætning af og kilder til landbrugets aktuelle udledning af drivhusgasser (2023):

I det følgende fokuseres på landbrugets aktuelle udledning af drivhusgasser.

I første afsnit redegøres for omfanget og sammensætningen heraf på arter af drivhusgasser.

Dernæst kigges i andet afsnit nærmere på kilderne til landbrugets forskellige drivhusgasser.

8.2.1. Omfang og sammensætning af landbrugets aktuelle udledning af drivhusgasser:

Landbrugets udledning udgjorde i 2023 ialt 12,9 mio. tons CO₂ - ækvivalenter.

²³¹ Udledningen af CO₂, som er den mest dominerende af drivhusgasserne, udgjorde i 2023 ca. 65 % af den samlede udledning, når der ses bort fra bidrag fra energi og arealanvendelse. De øvrige drivhusgasser er:

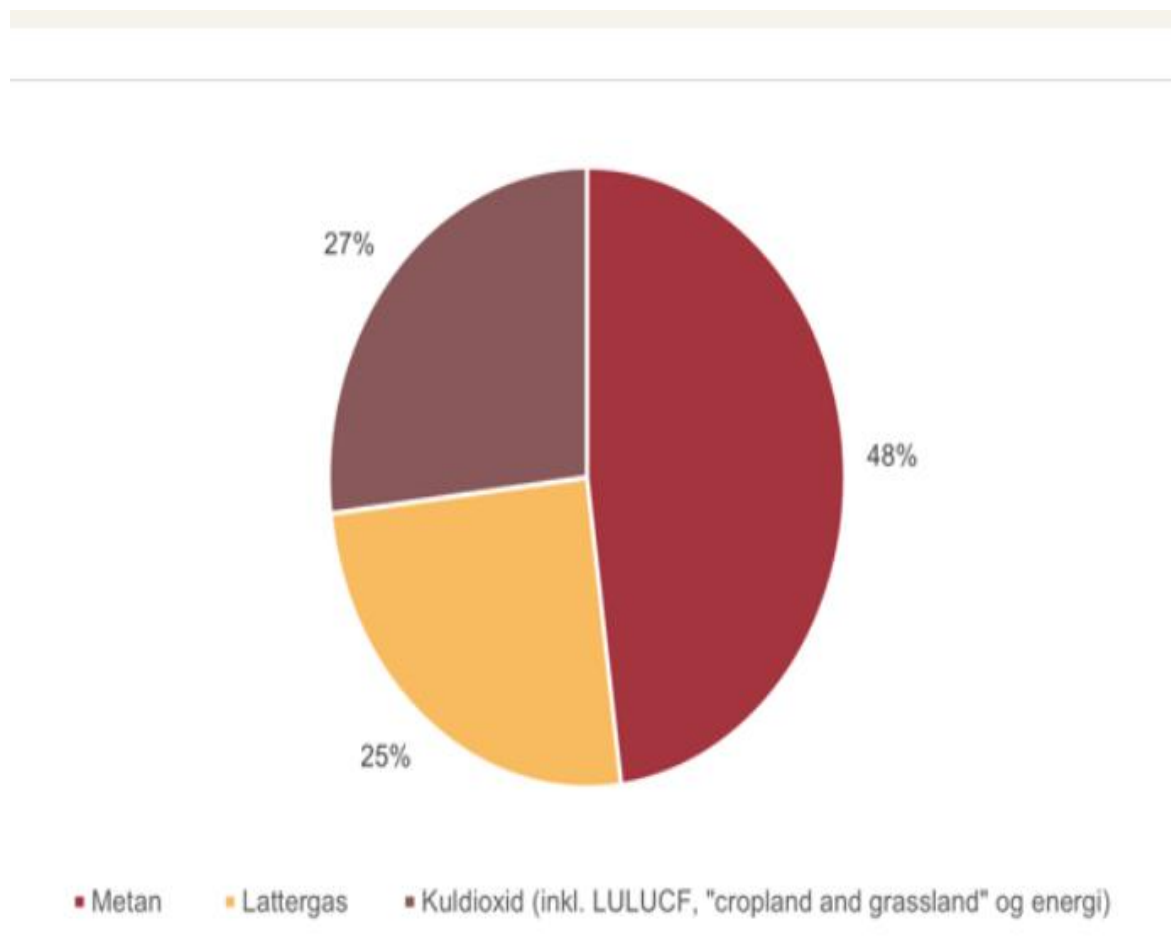
- Metan (ca. 23 %)
- Lattergas (ca. 11 %)
- De såkaldte F-gasser (ca. 1 %)

MEN: Indregnes bidrag fra energi og arealanvendelse fordeler landbrugets udledning af drivhusgasser sig med 27 % fra CO₂, 25 % fra lattergas og 48 % fra metan, når det er omregnet til CO₂-ækvivalenter. ²³²

²³¹) Statistikbanken: Drivhusgasregnskab (i CO₂-ækvivalenter) efter emissionstype, branche og tid. Tabel: DRIVHUS. <https://www.statistikbanken.dk/drivhus>

²³²) Kilde: Husted, Majken: Landbrugets andel af Danmarks udledning af drivhusgasser. Innovationscenter for Økologisk landbrug, 08.01.26. <https://icoel.dk/klima/landbrugets-klimabelastning-omfang-og-kilder-til-udledning/>

Figur: Fordeling af landbrugets aktuelle udledning på arter af drivhusgasser. ²³³

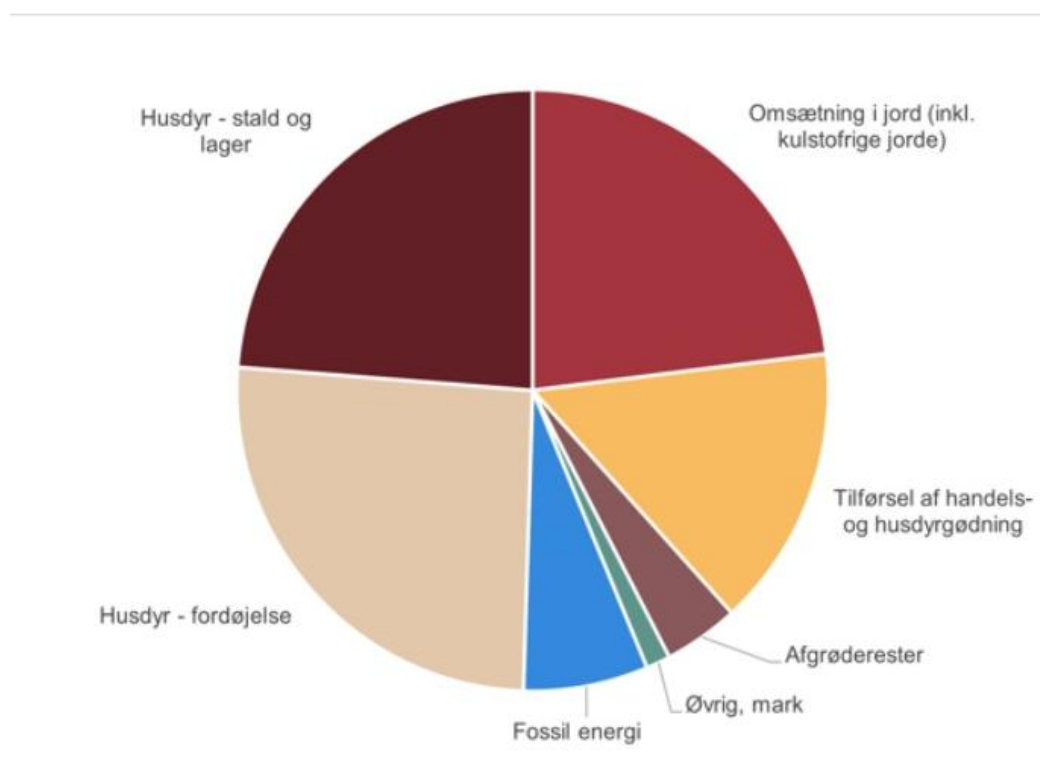

8.2.2. Fordeling på kilder af landbrugets aktuelle udledning af drivhusgasser.

Udledningen fra de kulstofrige jorde udgør 23 % af landbrugets udledninger, mens den samlede udledning fra husdyrenes fordøjelse og gødningshåndtering i stald og lager udgør 50 %.

²³³) Kilde: Husted, Majken: Landbrugets andel af Danmarks udledning af drivhusgasser. Innovationscenter for Økologisk landbrug, 08.01.26. <https://icoel.dk/klima/landbrugets-klimabelastning-omfang-og-kilder-til-udledning/>

Figur: Fordeling på kilder af landbrugs samlede emissioner 2023, inkl. fra arealanvendelse. ²³⁴

I det følgende uddybes, hvor i og hvordan i landbrugets produktion de forskellige arter af drivhusgas udvikles og udledes.

8.2.2.1 Kilder til udledning af CO₂ fra landbruget.

Den største kilde til CO₂-udledning er brugen af fossil energi.

Det koster energi i form af strøm og diesel at udføre simple dagligdags operationer som at pløje, harve, så og høste i marken, eller holde

²³⁴) Kilde: Husted, Majken: Landbrugets andel af Danmarks udledning af drivhusgasser. Innovationscenter for Økologisk landbrug, 08.01.26. <https://icoel.dk/klima/landbrugets-klimabelastning-omfang-og-kilder-til-udledning/>

malkemaskiner, ventilatorer, foderblandere og andre motorer kørende i staldene.²³⁵

8.2.2.2 Kilder til udledning af metan.

Metan er en potent drivhusgas, der står for 1/3 af landbrugets samlede udledning.

Inden for landbruget kommer udledningerne primært fra to hovedkilder:

- Omsætning i vommen hos husdyr
- Håndtering af gødning

Kvæg er drøvtyggere og kan udnytte fødekilder, som enmavede dyr ikke kan leve af. Drøvtyggere har i vommen et samfund af mikroorganismer (bakterier og arkæer), der fermenterer deres foder. Bakterier fordøjer lange kæder af kulhydrater som cellulose. Det afledte produkt kan koen optage og leve af.

To andre produkter af fermentationen er hydrogen (H_2 , H^+) og CO_2 . For meget hydrogen i vommen gør fermentationen ineffektiv, men arkæer omsætter hydrogen og CO_2 til metan gennem en proces kaldet methanogenese. Dette metan bøvser koen ud således, at det ender i atmosfæren.

Fermentering med metan som resultat kan også ske uden for koen og forekommer i gødningen. Derfor er det afgørende for mængden af udledt metan, hvordan gødningen i et staldsystem håndteres. Metan genereres, når husdyrgødning opbevares eller behandles i systemer, der fremmer miljøer uden ilt.²³⁶

²³⁵) Jf. Henriksen, Julie Cherone: Landbrugets kilder til udledning af CO_2 . . Innovationscenter for Økologisk landbrug, 25.08.24. <https://icoel.dk/klima/landbrugets-kilder-til-udledning-af-co2/>

²³⁶) Jf. Egelund, Valdemar Risager: Landbrugets kilder til udledning af metan. 06.07.24. <https://icoel.dk/klima/landbrugets-kilder-til-udledning-af-metan/>

8.2.2.3 Kilder til udledning af lattergas.

Lattergas (N_2O) udgør cirka halvdelen af klimagasudledningen fra dansk markbrug og ca. en fjerdedel af landbrugets samlede udledning. Lattergas stammer primært fra to kilder:

- tilført gødning i marken,
- nedbrydning af afgrøderester.

Kvælstof er nødvendig for plantevækst men leder også til lattergasudledning. Lattergas produceres naturligt i jord gennem de mikrobielle processer *nitrifikation* og *denitrifikation*. Anvendelsen af kvælstofrig gødning øger tilgængeligheden af kvælstof, som mikroberne kan omdanne til lattergas under visse jordbetingelser.

Nitrifikation er processen, hvor mikroorganismer får energi ved at omdanne ammonium (NH_4^+) til nitrat (NO_3^-) under iltrige forhold. Som biprodukt dannes der lattergas.

Den primære kilde til lattergas er dog denitrifikation. Denne proces foregår under iltfattige forhold hvor mikroorganismer i en mangel på fri ilt, bruger den ilt, der er bundet i nitrat.

Derved omdannes nitrat (NO_3^-) til frit kvælstof (N_2). Frit kvælstof er ikke problemet, men alt efter forholdene kan processen være ufuldstændig, så en del af kvælstoffet frigives som lattergas. Det er særligt, når tilgængeligheden af ilt er omskiftelig, og der er meget nitrat til rådighed til omsætning, at denitrifikationen bliver ineffektiv, og mere lattergas bliver produceret.

Lattergas dannet under denitrifikation er særlig afhængig af vandforholdene i jorden. Når jorden er vandmættet, har luft sværere ved at bevæge sig ned i jorden, hvilket fører til iltfattige forhold. Der kan også lokalt i jorden blive dannet iltfattige forhold, f.eks. når klumper af gylle skal omsættes. Der kan inde i gylleklumperne hurtigt blive iltfattigt, når mikroorganismene opbruger ilt under deres nedbrydning af det organiske materiale.

Jordens evne til at afdræne vand har en betydning for risikoen for udledning af lattergas, da en kompakt jord med dårlig struktur øger risikoen for iltfrie forhold.²³⁷

8.3. Sammenligning med EU i øvrigt.

Jf. indledningen hører fra man fra landbruget selv, at »Dansk landbrug er et af de mest klimaeffektive landbrug i verden.»

Men det er ikke korrekt.^{238 239}

Bare set i dansk sammenhæng var landbruget den sektor i Danmark, som udledte næstmest, nærmere bestemt 29 % af Danmarks udledninger, ekskl. uden bidrag fra energi og arealanvendelse.

Inkluderes energi og arealanvendelse i landbrugets udledninger (kulstofbalance i dyrkningsjord, samt udledninger af CO₂ og metan fra kulstofrige jorde), så stod landbruget for 40 % af Danmarks udledninger.

Det i sig selv tyder ikke på nogen særlig klimavenlighed.

Hertil kommer, at Danmark ligger højt i CO₂ – aftryk sammenlignet med andre lande.

Fx har dansk landbrug et højere CO₂ – aftryk end langt de fleste lande i EU i øvrigt, målt pr. hektar.

²³⁷) Jf. Egelund, Valdemar Risager: Landbrugets kilder til udledning af lattergas. 07.07.24.

<https://icoel.dk/klima/landbrugets-kilder-til-lattergas/>

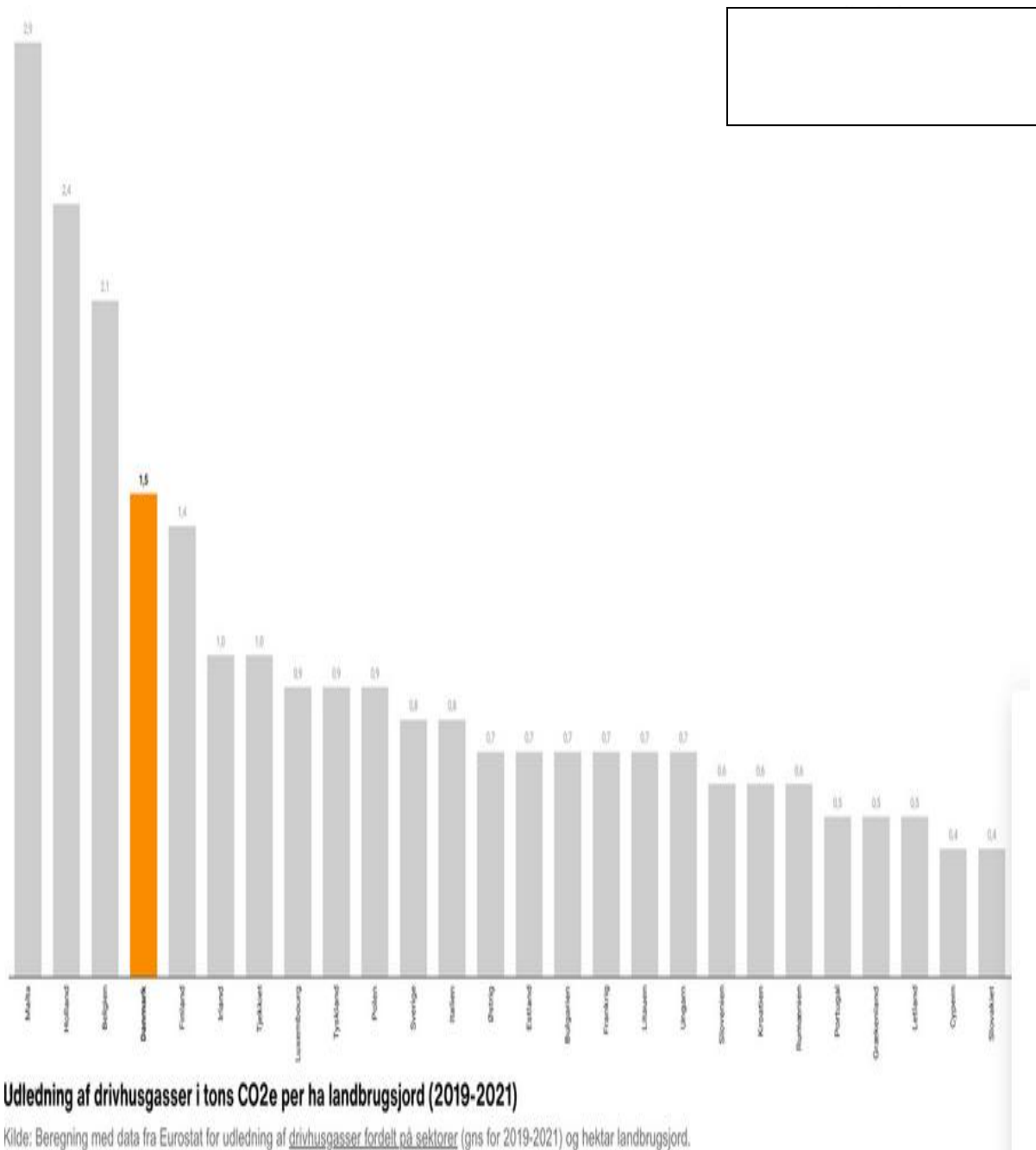
²³⁸) Citeret fra Andersen, Lasse Skov og Bo Elkjær: "Faktatjek: Der er ikke belæg for påstand om, at dansk landbrug er særligt klimaeffektivt". Information, 10.10.22.

<https://www.information.dk/indland/2022/10/faktatjek-belaeg-paastand-dansk-landbrug-saerligt-klimaeffektivt>

²³⁹) Jf. Kraka og Deloitte: Grønne køer, russisk gas og CO₂. 24.05.22

<https://kraka.dk/groenne-koeer-russisk-gas-og-co2/>

Figur: Udledning i EU – lande af drivhusgasser i tons CO₂e pr. ha
landbrugsbrugsjord (2019 – 2022)²⁴⁰

Også ifølge Det miljøøkonomiske Råd kan Danmark ikke bryste sig af at have en særligt klimavenlig landbrugsproduktion i EU-sammenhæng.

²⁴⁰) Kilde: Justesen, Poul Bonke: Er dansk landbrug verdens bedste? Tallene viser noget andet. Greenpeace, 22.06.24. <https://www.greenpeace.org/denmark/nyhed/klimaforandringer/er-dansk-landbrug-verdens-bedste-tallene-viser-noget-andet/#::~:~:text=>

De finder, at dansk landbrug er mindre CO₂-effektivt end det gennemsnitlige europæiske, målt pr. indtjent krone. ”Hvis vi opgør det i gennemsnit og kigger på, hvor mange penge der tjenes per ton udledt CO₂, så er dansk landbrug mindre CO₂-effektivt end landbruget i resten af EU.”²⁴¹

8.4. Afrunding: Landbruget i Danmark er et af EU's mindst klimaeffektive.

Som fremgået mener landbruget selv, at man er ”et de mest klimaeffektive”.

Landbruget har de næststørste klimaemissioner.

Kendsgerningerne er imidlertid, at landbruget - udover energisektoren – er den sektor i Danmark med størst udledning af drivhusgasser på i alt 40 pct. inkl. arealudledninger. Heraf udgøres op mod 2/3 af CO₂, metan udgør 23 pct. og lattergas udgør 11 pct.

Hovedkilden til udledninger er for 50 procents vedkommende husdyrenes fordøjelse og gødningshåndtering, mens kulstofstofrige jorder bidrager med 23 pct.

²⁴¹) Jf. Miljøvismand Lars Gårn Hansen i Bech, Gustav: Dansk landbrug er mindre CO₂-effektivt end gennemsnittet i EU. Green Update, 18.06.20.

<https://greenupdate.dk/dansk-landbrug-er-mindre-co2-effektivt-end-gennemsnittet-i-eu/#:~:text=>

Dansk landbrug en større klimasynder end de fleste EU – lande.

Målt per hektar er den danske udledning mere end dobbelt så høj som gennemsnittet i EU og Danmark ligger som land fjerdehøjest i EU.

Dansk konventionelt landbrug er således langt fra at være verdensmester i klimaeffektivt landbrug, men tværtimod et af de mindst klimaeffektive.

KAP. 9. DEN HISTORISKE UDVIKLING I LANDBRUGET KLIMABELASTNING: ”Landbrugets andel af Danmarks drivhusgasser vokset og vokset”.

”Vi har drevet bæredygtigt landbrug i mange år”, mener landbruget selv.²⁴²

Er det korrekt?

Formålet med dette kapitel er at undersøge udviklingen i landbrugets klimapåvirkning siden 60’erne frem til i dag.

I det følgende første afsnit beskrives denne den historiske udvikling i **Danmarks samlede udledning** af drivhusgasser og i sektorfordelingen heraf. Dernæst analyseres i andet afsnit den historiske udvikling i **omfanget og sammensætningen af landbrugets udledninger** af forskellige former for drivhusgasser. Endelig rundes i tredje afsnit af.

9.1. Udviklingen i Danmarks udledning af drivhusgasser og landbruget andel heri:

I dette afsnit beskrives udviklingen i Danmarks samlede aktuelle udledning af drivhusgasser og i sektorfordelingen heraf.

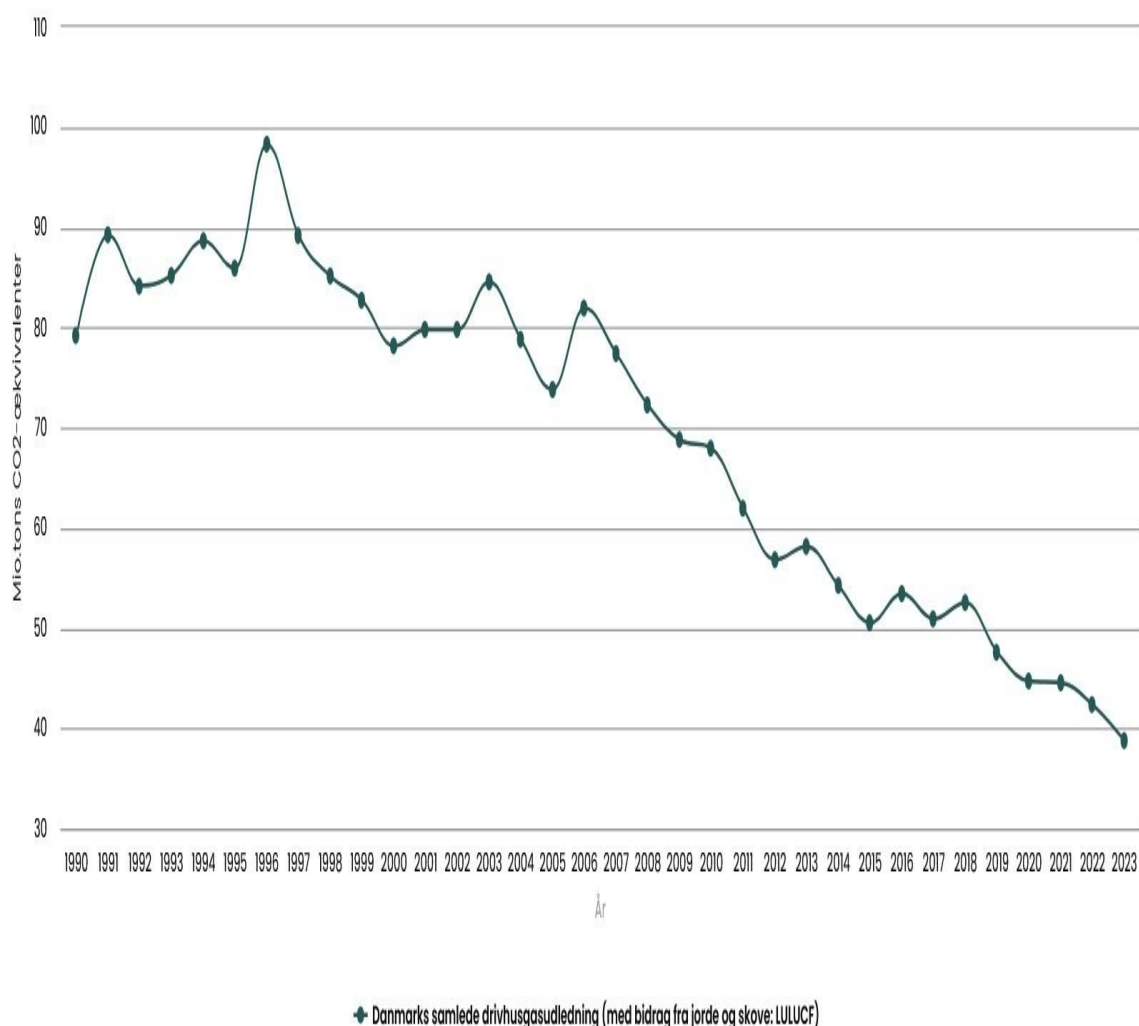
²⁴²) Peter Kjær, svineproducent og formand for ”Bæredygtigt landbrug” citeret fra Ebling, Sebastian Juel: ”Interesseorganisation: Vi har drevet bæredygtigt landbrug i mange år – tænketank er lodret uenig” TV2, 03-10-23. <https://nyheder.tv2.dk/klima/2023-10-03-interesseorganisation-vi-har-drevet-baeredygtigt-landbrug-i-mange-aar-taenketank-er-lodret-uenig>

9.1.1. Udviklingen i dansk udledning af drivhusgasser og i landbrugets andel heraf.

Siden 1990 og frem til 2023 er Danmarks årlige udledning af drivhusgasser reduceret med 51 %.

Den faldende samlede udledning siden 1990 skyldes især, at anvendelsen af vedvarende energi ved produktion af el og varme er øget.

Figur: Udviklingen i Danmarks drivhusgasudledning 1990 – 2023, inkl. bidrag fra jorde og skove. ²⁴³

²⁴³) Miljøministeriet: Miljøtilstand: Udledning af drivhusgasser.

<https://miljotilstand.dk/klimaforandringer/udledning-af-drivhusgasser>

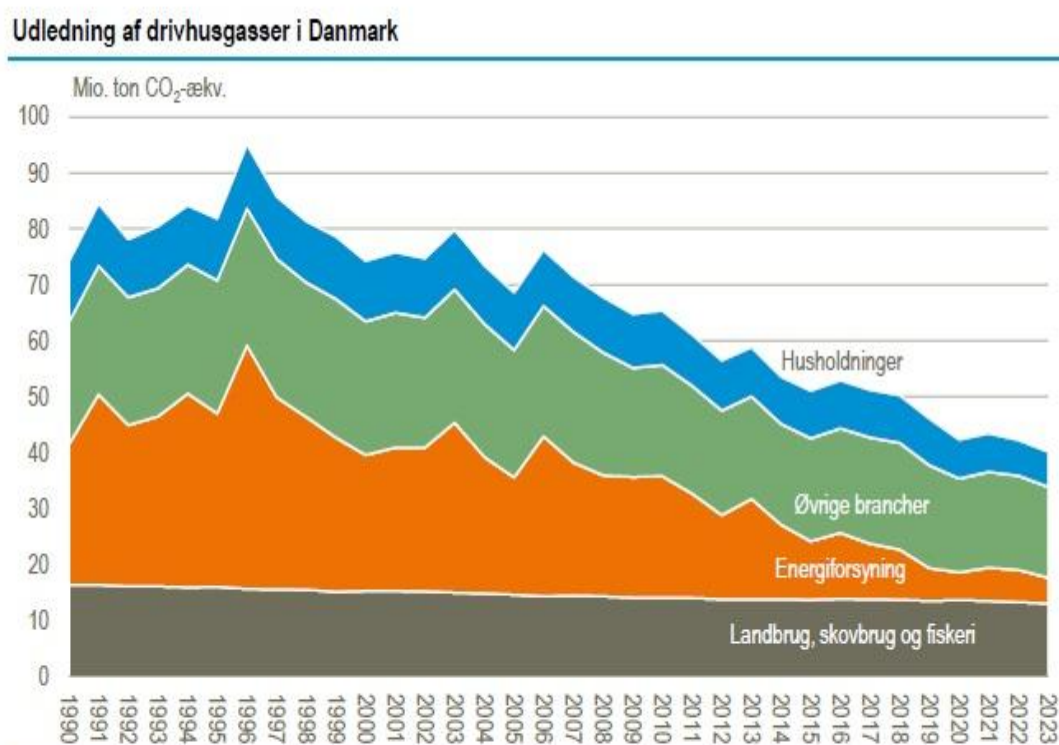
9.1.2. Sektorfordeling af udledning i Danmark af drivhusgasser.

I perioden 1990 - 2023 er den samlede udledning af drivhusgasser i Danmark faldet markant fra godt 80 mio. tons til lidt under 40 mio. tons.

Navnlig er udledningerne fra energiforsyning faldet, nærmere bestemt fra 25 til 4,4 mio. ton CO₂-ækvivalenter (ekskl. fra afbrænding af biomasse) svarende til en reduktion på 82 pct.

Det har betydet et fald i energiforsyningens andel af udledningen i Danmark fra 34 pct. i 1990 til 11 pct. i 2023.

Figur: Samlet udledning af drivhusgasser i Danmark, 1990 – 2023. Mio tons CO₂ - ækvivalenter.²⁴⁴

Anm.: Udledninger fra LULUCF, CO₂ fra afbrænding af biomasse og danske transportvirksomheder i udlandet er ikke medtaget.

Kilde: www.statistikbanken.dk/drivhus

²⁴⁴) Kilde: Danmarks Statistik: Emissionsregnskab 2023. Nyt fra Danmarks Statistik, nr. 266, 13.09.24.

<https://www.dst.dk/nytpdf/49363>

Landbrugets andel er faldet fra lidt over 16½ mio. tons i 1990 til lidt under 14 mio. tons i 2022 . Men faldet ganske svagt de sidste 10 – 15 år, nærmere bestemt er det fra 2006 til 2022 faldet fra omkring 14,8 mio. tons til 13,8mio. tons svarende til et fald på omkring 7 pct. eller årligt under ½ pct. i gennemsnit.

OG: Fordi Danmarks samlede CO₂ – udledning er faldet langt mere end landbrugets, målt i tons CO₂ – ækvivalenter, er landbrugets procentandel af udledningen i Danmark steget fra 22 pct. i 1990 til 33 pct. i 2023.

9.2. Udviklingen i landbrugets udledning af drivhusgasser:

I dette afsnit analyseres udviklingen i omfanget og sammensætningen af landbrugets aktuelle udledninger af de forskellige former for drivhusgasser.

9.2.1. Udviklingen i omfanget.

Landbruget udledte samlet 13 mio. ton CO₂-ækvivalententer i 2023, hvilket er 20 pct. mindre end i 1990. Udledninger fra arealanvendelse (LULUCF) indgår dog ikke i ovenstående emissionsregnskab, herunder lavbundsgrunde, der udledte 2,6 mio. ton CO₂- ækvivalenter i 2022.

LULUCF (Land Use, Land Use Change and Forestry), betyder oversat til dansk “areal anvendelse, ændringer i arealanvendelsen og skov”. LULUCF-sektoren adskiller sig fra de øvrige sektorer i emissionsopgørelsen ved, at der ikke kun sker udledning af drivhusgasser, men også et optag af CO₂.²⁴⁵

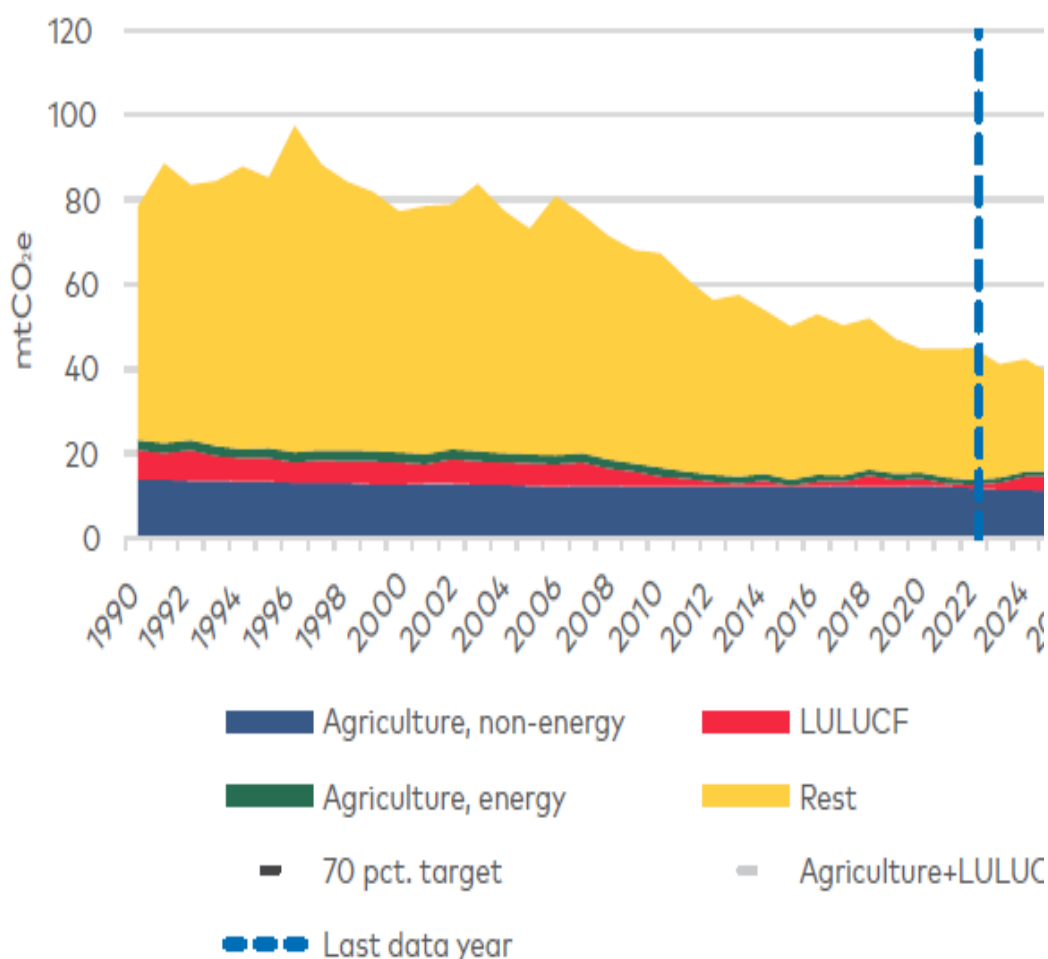
²⁴⁵) Jf. Institut for miljøvidenskab: Land Use, Land Use Change and Forestry (LULUCF).

<https://envs.au.dk/en/research-areas/air-pollution-emissions-and-effects/air-emissions/reporting-sectors/lulucf#:~:text=>

LULUCF inkluderer CO₂-fodafttryk fra forvaltning af skove, landbrugsjord, vådområder og bebyggelse. Det betyder for landbrugets vedkommende, at ændringer i arealanvendelsen, såsom dræning af lavbundslande får betydning for landbrugets samlede udledning af CO₂, idet det frigiver lagret kulstof som CO₂.

Medregnes LULUCF bidraget er landbrugets udledning af drivhusgasser stort set ikke faldet siden 2012.

Figur: Danske udledninger af drivhusgasser 1990 – 2022. Mio tons CO₂e. ²⁴⁶

²⁴⁶) Kilde: Flam, Harry og Nora Sánchez Gassen (red.): *Regional economic effects of the green transition in the Nordic Region.*, s 30 – figur. Nordregio, 2024. <https://nordregio.org/publications/regional-economic-effects-of-the-green-transition-in-the-nordic-region/>

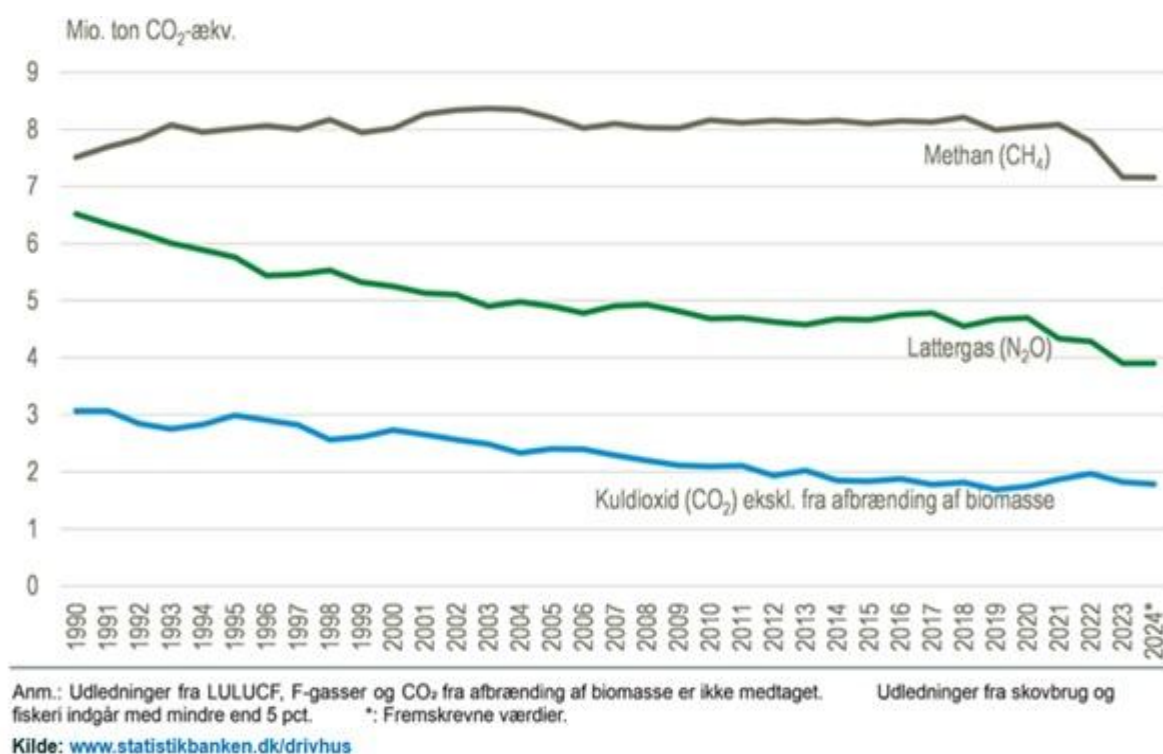
9.2.2. Udviklingen i sammensætningen.

Udledningen af metan og lattergas fra landbrug er faldet de seneste fem år, mens udledningen af CO₂ er på samme niveau. Udledningen af metan er faldet fra 8,0 mio. ton CO₂-ækvivalenter i 2020 til 7,2 i 2024, svarende til et fald på 11 pct.

Det skyldes især færre svin og forbedret håndtering af husdyrgødning. Udledningen af lattergas er faldet fra 4,7 mio. ton CO₂-ækvivalenter i 2020 til 3,9 i 2024, svarende til et fald på 17 pct.

Det skyldes mindre frigivelse af lattergas fra landbrugsjord, fordi der er tilført mindre kvælstof som gødning og afgrøderester.

Figur. Udledning af drivhusgasser fra landbrug, skovbrug og fiskeri. (mio. tons CO₂ – ækvivalenter) ²⁴⁷

²⁴⁷) Kilde. Danmarks Statistik. Emissionsregnskab 2024., Nyt 15.09.25.

<https://www.dst.dk/da/Statistik/udgivelser/NytHtml?cid=52042>

9.3. Afrunding: Dansk landbrug i en årrække været ikke – bæredygtigt.

Har landbrugets udledninger af klimagasser været bæredygtigt i mange år, således som landbruget selv mener?

Landbrugets andel af udledningen af drivhusgasser er steget.

Som vist har Danmarks udledning drivhusgasser været faldende siden årtusindskiftet. MEN: Det er især energisektorens udledning og andel, som er faldet kraftigt.

Derimod har landbrugets CO₂-udledning ikke har ændret sig særligt meget de sidste 10 – 15 år og landbrugets andel af samlede emissioner i Danmark er som følge heraf tværtimod steget.

Inkl. arealudledninger er landbrugets emissioner IKKE faldet de seneste 10 – 15 år.

OG: Medregnes CO₂ – udledning fra dræning af lavbundsjorder (LULUCF) synes landbrugets udledninger af drivhusgasser faktisk ikke at være faldet overhovedet de seneste 10 – 15 år.

Tværtimod at have været bæredygtigt i mange år, er det korrekte billede tværtimod at landbruget har været en større klimasynder i mange år.

KAP. 10. FREMTIDIGE EMISSIONER FRA LANDBRUGET?: ”Langt mere ambitiøs reduktion påkrævet”.

Landbruget mener, at aftaler om fremtidige reduktioner i udledningerne af drivhusgasser (fortsat) bør baseres på frivillige aftaler: ”Frivillige aftaler virker – hvis alle er klar til at levere”.²⁴⁸

Men vil det være tilstrækkeligt?

Formålet med dette kapitel er at diskutere, hvorledes klimamålene opfyldes og landbrugets fremtidige emissioner håndteres? Selvom ”Den Grønne Trepert” generelt ikke behandles i denne rapport (men vil blive det i en kommende), vil dette kapitel være en undtagelse i og med, at de fremtidige udledninger fra landbruget behandles her.

I det følgende første afsnit beskrives Danmarks mål for reduktion af emissioner generelt og fra landbrugssektoren specifikt.

Dernæst analyseres i andet afsnit, hvorledes Danmark ifølge den officielle vurdering opfylder klimamålene generelt og for landbruget specifikt.

Videre diskuteres i tredje afsnit med udgangspunkt i Klimarådets kritik, hvorvidt opfyldelsen af klimamålene er mangelfuld? I denne forbindelse inddrages – som anført i indledningen til del III – Klimarådets vurdering af, at ”Den grønne Trepert” næppe vil levere de påkrævede reduktion af udledningen af drivhusgasser.

Endelig diskuteres i fjerde afsnit, hvad der sættes ind af virkemidler, hvis Danmarks klimamål for 2030 ikke nås på landbrugsområdet.

²⁴⁸) Jf. Søndergaard, Søren: *Frivillige aftaler virker*. Landbrug og Fødevarer, 02.10.24.

<https://lf.dk/for-medlemmer/nyt-fra-lf/2024/uge-40/frivillige-aftaler-virker-hvis-alle-er-klar-til-at-levere/>

Og endelig rundes i femte afsnit af og konkluderes på spørgsmålet om, hvorvidt frivillige aftaler er tilstrækkelige eller klimafgifterne på landbruget bør forhøjes allerede inden 2030?

10.1. Danmarks klimamål generelt og for landbrugssektoren:

I dette afsnit beskrives målene for Danmarks udledning af drivhusgasser generelt og specifikt for landbrugssektoren.

10.1.1. Danmarks mål for emissionsreduktion generelt.

EU's overordnede mål er, at Danmark senest i 2030 generelt reducerer sine udledninger af drivhusgasser med mindst 55 % i 2030 sammenlignet med udledningen i 1990 (EU's reduktionsmål under Parisaftalen 2021-2030).

Et bredt flertal i Folketinget har endvidere indgået en aftale om en bindende klimalov. Klimaloven sikrer, at Danmark arbejder for at reducere sine udledninger med 70 procent i 2030 ift. 1990 og mod klimaneutralitet i 2045.

Klimaloven indeholder også et indikativt mål om, at Danmarks udledninger skal reduceres med 50-54 pct. i 2025 i forhold til 1990.²⁴⁹

10.1.2. Danmarks klimamål for landbrugssektoren specifikt

I forbindelse med EU's klimamål har Danmark forpligtet sig til at reducere udledningen af drivhusgasser i de ikke-kvoteomfattede sektorer med 50

²⁴⁹) Jf. Klimaministeriet og Energistyrelsen: *Klimafremskrivning 2025*, s. 7 – fornedet.

<https://www.kefm.dk/klima/klimastatus-og-fremskrivning/klimastatus-og-fremskrivning-2025>

procent fra 2005 til 2030 i forhold til 2005 for de ikke-kvoteomfattede udledninger.²⁵⁰

Disse sektorer omfatter transport, landbrug, dele af individuel bygningsopvarmning, dele af virksomheders procesenergiforbrug, maskiner og andre småkilder.

På nationalt plan indeholder Klimaloven ikke et specifikt mål for, hvor meget landbrugets udledninger skal reduceres.

I 2021 indgik politikerne en Aftale om grøn omstilling af dansk landbrug, der fastsætter et reduktionsmål for land- og skovbrugssektorens drivhusgasudledninger på 55-65 procent i 2030 ift. udledningen i 1990.²⁵¹

Nærmere bestemt indebar aftalen en drivhusgasreduktion på 1,9 mio. t. CO₂e i 2030 og en reduktion i udledningen af kvælstof til vandmiljøet på 10.800 t. i 2027.²⁵²

10.2. Danmarks opfyldelse af klimamål ifølge SVM – regeringen og Klimaministeriet:

I det følgende refereres den officielle vurdering af Danmarks opfyldelse af klimamålene. I første afsnit vedr. klimamålene generelt. Dernæst i andet afsnit for landbrugssektoren specifikt.

²⁵⁰) Jf. Miljøstyrelsen: Miljøtilstand – Udledning af drivhusgasser.

<https://miljotilstand.dk/klimaforandringer/udledning-af-drivhusgasser>

²⁵¹) Jf. Aftale om grøn omstilling af landbruget, s. 4 – midten,

https://fm.dk/media/a2iphsxf/aftale-om-groen-omstilling-af-dansk-landbrug_a.pdf

²⁵²) Jf. Aftale om grøn omstilling af landbruget, s. 2 – for oven,

https://fm.dk/media/a2iphsxf/aftale-om-groen-omstilling-af-dansk-landbrug_a.pdf

10.2.1. Danmarks generelle opfyldelse af klimamålene – den officielle vurdering.

På tidspunktet for indgåelse af aftalen om Klimaloven blev der skønnet en reduktion i 2030 på 45 pct. ift. 1990.

Derved blev der skønnet en manko (dvs. et yderligere reduktionsbehov) på ca. 18,4 mio. ton CO₂e i 2030 for at opnå målet.

Det skønnes med den officielle klimafremskrivning for 2025, at de samlede netto-udledninger i 2030 reduceres med ca. 72 pct. i forhold til 1990.

Herved skønnes der en opfyldelse af reduktionsmålet for 2030 med en margen på ca. 1,6 mio. ton CO₂e.

Heri er der en række politiske tiltag som endnu ikke er medregnet.²⁵³

Klimaloven indeholder også et indikativt mål om, at Danmarks udledninger skal reduceres med 50-54 pct. i 2025 i forhold til 1990.

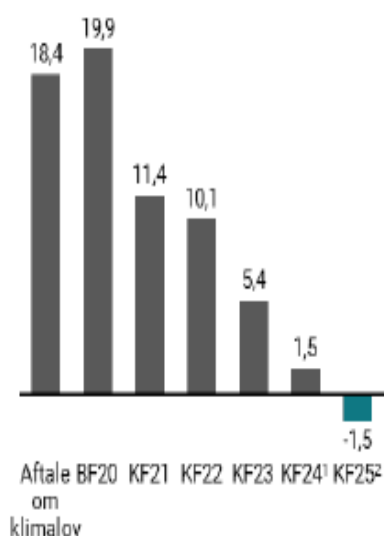
Med den officielle klimafremskrivning for 2025 skønnes de samlede udledninger i Danmark at udgøre 33,6 mio. ton CO₂e i 2025, hvilket svarer til en reduktion på ca. 58 pct. i 2025 i forhold til 1990.

²⁵³) KF25 er baseret på de tiltag på klima- og energiområdet, som Folketinget eller EU har besluttet før 1. januar 2025, eller som følger af bindende aftaler. Dette omfatter IKKE aftale om implementering af et grønt Danmark. (Den grønne Trepert), jf. side 25 i Klimaministeriet og Energistyrelsen: Klimafremskrivning 2025. <https://www.kefm.dk/klima/klimastatus-og-fremskrivning/klimastatus-og-fremskrivning-2025>

Figurer: Den officielle vurdering af udviklingen i reduktionsmankoen i forhold til 2030 og 2025 – mål.²⁵⁴

Figur 1.1

Udvikling i reduktionsmankoen til 70 pct. målet i 2030 siden Aftale om klimalov, mio. ton CO_{2e}

Figur 1.2

Udvikling i reduktionsmankoen til 50-54 pct. mål i 2025 siden KF22, mio. ton CO_{2e}

Anm.: Mankoen ved aftale om klimaloven er baseret på BF19 korrigeret for aftale om finansloven for 2020. Hver KF indeholder effekter af politikker frem til den 31. december det foregående år. BF20 blev udgivet i juni 2020 og indeholder politikker frem til 1. maj 2020. ¹KF24 i figuren er inklusiv den partielt skønnede effekt af diesel- og vejafgift fra Aftale om deludmøntning af Grøn Fond samt den partielt skønnede effekt af omstillingsstøtten fra Aftale om udmøntning af omstillingsstøtten fra Grøn skattereform for industri mv. Diesel- og vejafgiften er indregnet direkte i KF25. ²KF25 i figuren er inklusiv de partielt skønnede effekter af Aftale om udmøntning af omstillingsstøtten fra Grøn skattereform for industri mv, Aftale om afskaffelse af prisloft for overskudsvarme samt Implementering af VE III-direktivets transportartikler.

Kilde: Klima-, Energi- og Forsyningsministeriet.

Ifølge den officielle vurdering er vi således i god gænge med at opfylde klimamålsætningerne.

²⁵⁴) Klimaministeriet og Energistyrelsen: Klimafremskrivning 2025, s. 8 – foroven, figur 1.1. og 1.2.

<https://www.kefm.dk/klima/klimastatus-og-fremskrivning/klimastatus-og-fremskrivning-2025>

10.2.2. Danmarks opfyldelse af klimamålene for landbrugssektoren – den officielle vurdering.

Udledningerne fra landbrug, skovbrug, gartneri og fiskeri skønnes samlet at stå for den største andel af udledningen af klimagasser i Danmark frem mod 2030 og fortsat videre frem mod 2050.

Set tilbage i forhold til 1990 forventes landbrugets udledning af drivhusgasser i 2030 at blive reduceret fra 23,7 mio. tons CO₂e til 10,5 mio. tons. Fra 2025 til 2030 forventes reduktionen dog kun at være fra 11,9 til 10,5 dvs. en reduktion på 1,4 mio. tons CO₂e svarende til en nedbringelse på lidt over 13 pct.

I den officielle fremskrivning hedder det herom:

” Landbrugssektorens udledninger reduceres blandt andet som følge af *Aftale om Implementering af et Grønt Danmark* fra 2024. Med aftalen forventes en reduktion i antallet af husdyr og gødningsanvendelse, reduktion i udledninger fra kulstofrige landbrugsjorder samt øget optag som følge af skovrejsning. Aftalen fremmer desuden anvendelsen af tiltag, der reducerer CO₂e-udledningen pr. husdyr, fx metanreducerende fodertilsætningsstoffer.

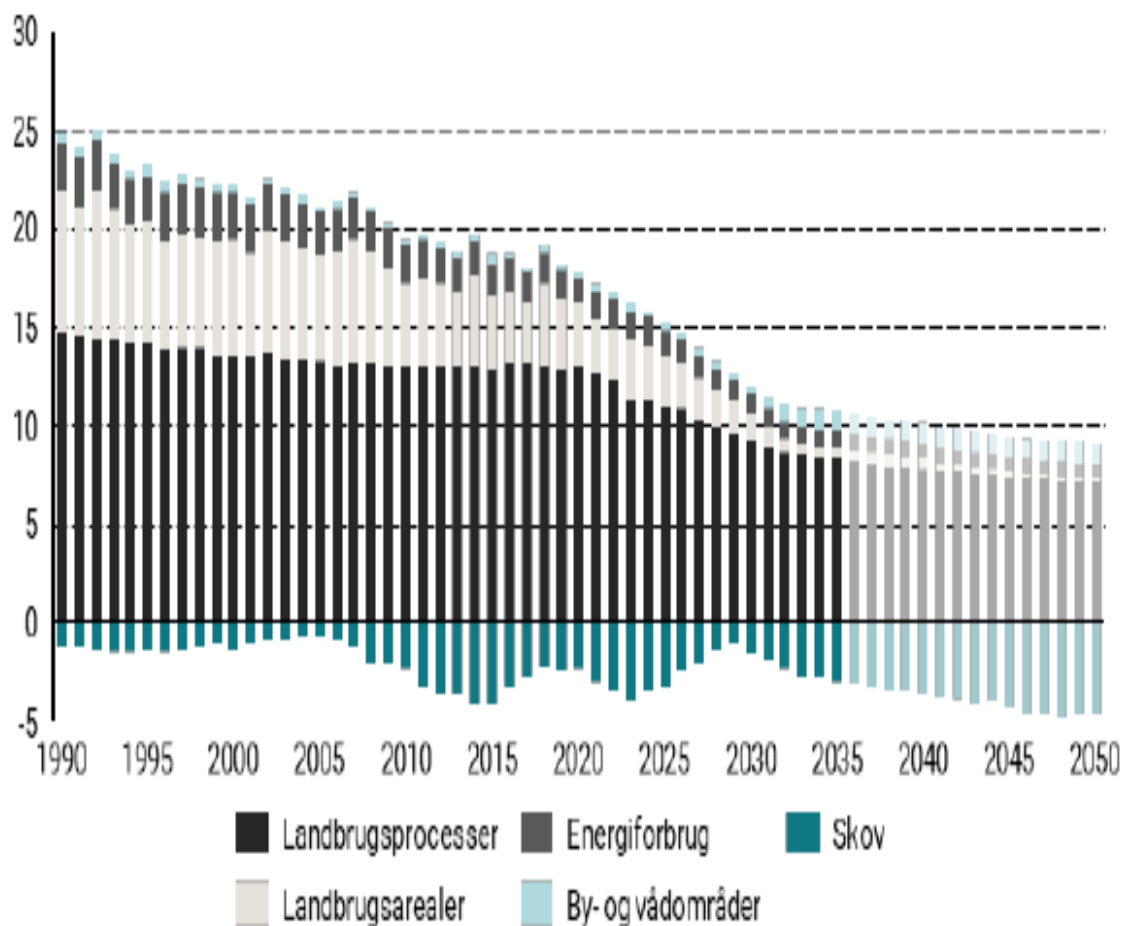
Landbrugssektorens udledninger påvirkes ydermere af en generel nedgang i antal dyr som følge af en aftagende udvikling i grisesektoren samt en stigning i mælkeydelsen pr ko, som medfører, at mælkeproduktionen kan leveres af færre dyr.

Endelig reduceres udledningerne fra gødningshåndtering på grund af en øget andel af gylle, der blandt andet pga. støtteordninger anvendes til biogasproduktion, samt krav om hyppigere udslusning af gylle fra grisestalde fra *Aftale om Grøn Omstilling af Dansk Landbrug* fra 2021.”²⁵⁵

²⁵⁵) Klimaministeriet og Energistyrelsen: *Klimafremskrivning 2025*, s. 19 for neden – side 20 foroven.

<https://www.kefm.dk/klima/klimastatus-og-fremskrivning/klimastatus-og-fremskrivning-2025>

Figur: Udledninger og optag 1990-2050 på tværs af landbrug, skov, fiskeri og gartneri, mio. ton CO₂e ²⁵⁶

Anm.: Der er ekstra usikkerhed forbundet med fremskrivningen efter 2035, bl.a. pga. begrænset viden om teknologiske muligheder, omkostninger mv. Muligheden for at anvende dele af fremskrivningen efter 2035 til konsekvensvurderinger vil derfor afhænge af en konkret vurdering. Usikkerheden illustreres ved, at søjlerne i figuren efter 2035 nedtones.

Kilde: Klima-, Energi- og Forsyningsministeriet

²⁵⁶) Klimaministeriet og Energistyrelsen: Klimafremskrivning 2025, s. 50 – foroven, figur 8.1.

<https://www.kefm.dk/klima/klimastatus-og-fremskrivning/klimastatus-og-fremskrivning-2025>

10.3. Klimarådet vurderer, at Danmarks klimamål næppe opfyldes!

I det følgende kritiseres den officielle vurdering af Danmarks opfyldelse af klimamålene af det uafhængige ”Klimaråd”.

I første afsnit vedr. klimamålene generelt.

Dernæst i andet afsnit for landbrugssektoren specifikt.

10.3.1. Klimarådet: ”Udledningerne i 2030 vurderes at blive højere end i regeringens fremskrivning”:

Klimarådet vurderer, at udledningerne i Danmark i 2030 bliver højere, end regeringens klimafremskrivning fra 2025 viser.

Det skyldes dels, at regeringens igangværende CCS-udbud kommer til at levere færre reduktioner end forventet i fremskrivningen.

Dels skønnes Klimarådet – jf. næste afsnit – at den officielle fremskrivning undervurderer udledninger fra landbrugsarealer og fra landbrugsdyrenes fordøjelse.

Derfor opjusterer Klimarådet de samlede forventede udledninger i 2030 med 1,0 mio. ton CO_{2e}.²⁵⁷

Klimarådet vurderer hermed samlet set, at regeringens klimaindsats ikke længere anskueliggør, at 70-procentsmålet i 2030 nås.

Der vil ifølge Rådet være et yderligere reduktionsbehov i 2030 på 1,3 mio. ton CO_{2e}.²⁵⁸

²⁵⁷) Jf. Klimarådet: Statusrapport 2026 - sammenfatning, s. 3.

https://klimaraadet.dk/sites/default/files/node/field_files/Statusrapport%202026%20kort%20fortalt.pdf

²⁵⁸) Jf. Klimarådet: Statusrapport 2026, s. 40 fornedet.

https://klimaraadet.dk/sites/default/files/node/field_file/Klimaraadets%20statusrapport%202026.pdf

Efter 2030 skal Danmark oveni opfylde en række klimamål frem mod 2050.

Det drejer sig for det første om det nye 2035-mål på 82 pct.

Derefter har regeringen en ambition om at opnå klimaneutralitet i 2045 og 110 pct. reduktion i 2050.

Der er derfor ifølge Klimarådet behov for ny klimapolitik for at nå disse mål.

259

10.3.2. Klimarådets kritik af bl.a utilstrækkelig målopfyldelse for landbruget.

Jf. foran vurderer Klimarådet at Danmark ikke kommer til at opfylde sit generelle klimamål, fordi fremskrivningen undervurderer udledningerne på en række områder.

Det gælder ikke mindst udledningerne fra landbrug og landbrugsarealer.

Klimarådet vurderer dels, at den officielle klimafremskrivning undervurderer for udledningerne fra landbrugsarealer.

Det skyldes for det første en stor risiko for forsinkelser i implementeringen af trepartsaftalens mål om udtagningen af landbrugsjord, herunder særligt kulstofrige lavbundsjorder.

Det skyldes blandt andet, at det økonomiske incitament til at indgå i udtagingsprojekter vurderes at være utilstrækkeligt.

For det andet er der stor usikkerhed om emissionsfaktorerne for landbrugsarealer, særligt for jorder med lige under 6 pct. kulstofindhold, hvor udledningerne sandsynligvis undervurderes.²⁶⁰

²⁵⁹) Jf. Klimarådet: Statusrapport 2026, s. 59 - midten.

https://klimaraadet.dk/sites/default/files/node/field_file/Klimaraadets%20statusrapport%202026.pdf

²⁶⁰) Jf. Klimarådet: Statusrapport 2026, s. 178 – for oven.

https://klimaraadet.dk/sites/default/files/node/field_file/Klimaraadets%20statusrapport%202026.pdf

Endelig vurderer Klimarådet for det tredje endvidere, at der er høj usikkerhed og tendens til undervurdering af udledningerne fra dyrenes fordøjelse i landbruget.

Vurderingen skyldes især to forhold:

Dels er der usikkerhed om det fremtidige antal husdyr. Som nævnt skyldes det blandt andet, at der er usikkerhed om effekten af den kommende CO₂e-afgift på husdyr.

Derudover oplever landbruget generelt store udsving i afsætningsprisen, der er svære at forudsige. Dette kan påvirke produktionen i flere retninger, hvilket bidrager til usikkerheden.²⁶¹

Dels er der usikkerhed om brugen af metanreducerende foder, primært Bovaer. Indtil nu har færre landmænd end forventet søgt om tilskud til udvidet brug af Bovaer.

Samtidig er der mistanke om, at Bovaer påvirker dyrevelfærden negativt, og Fødevarestyrelsen har i november 2025 udsendt en vejledning om undtagelsesmuligheder fra brug af Bovaer.

Samlet set kan det bremse den forventede udbredelse, og Klimarådet vurderer derfor, at udledningen er undervurderet²⁶²

Herudover er der en række andre konkrete faktorer, som trækker i mod samlet underopfyldelse af klimamålet i 2030.

²⁶¹) Jf. Klimarådet: Statusrapport 2026, s. 179 – for oven.

https://klimaraadet.dk/sites/default/files/node/field_file/Klimaraadets%20statusrapport%202026.pdf

²⁶²) Jf. Klimarådet: Statusrapport 2026, s. 179 – for neden og side 180 – for oven.

https://klimaraadet.dk/sites/default/files/node/field_file/Klimaraadets%20statusrapport%202026.pdf

Figur: Hittidig prognose for udledning i 2030 og Klimarådets forventede konkrete merudledninger.²⁶³

²⁶³) Jf. Klimarådet: Statusrapport 2026, figur 1.5., s. 41

https://klimaraadet.dk/sites/default/files/node/field_file/Klimaraadets%20statusrapport%202026.pdf

Klimafremskrivningen fra april 2025 viser et reduktionsbehov på 2 mio. ton CO₂e for at nå 82 pct. reduktion i 2035. Behovet stiger til 2,4 mio. ton, når Klimarådet korrigerer for den seneste udvikling i CCS-udbuddet.²⁶⁴

10.3.3. Klimarådets krav til bedre målopfyldelse for landbruget:

I det følgende redegøres først for Klimarådet vurdering af ændringsbehov i klimaindsatsen i og for landbruget. Dernæst oplystes Klimarådets konkrete krav til denne ændring af klimaindsatsen i og for landbruget.

10.3.3.1 Behov for ændring af klimaindsatsen i og for landbruget:

Der er ifølge Klimarådet på nuværende tidspunkt kun vådlagt 604 hektar lavbundsjord inklusiv randarealer. Samtidig er der givet etableringstilsagn til yderligere 18.676 hektar inklusiv randarealer.

Det er dog ikke alle projekter med etableringstilsagn, som realiseres. Styrelsen for Grøn Arealomlægning og Vandmiljø forventer et frafald på cirka 20 pct. Der er altså lang vej igen til klimafremskrivningens forventning om udtagning af 90.000 hektar kulstofrige lavbundsjord inklusiv randarealer i 2030 og endnu længere til det politiske mål om 140.000 hektar inklusiv randarealer i 2030.

Samtidig er der kun rejst ganske lidt af den skov, der skal plantes frem mod 2030 og 2035. Der er kun anlagt 222 hektar og givet etableringstilsagn til yderligere 1.716 hektar. 4 Danmarks klimamål 218

²⁶⁴) Jf. Klimarådet: Statusrapport 2026, s. 44 – øverst.

https://klimaraadet.dk/sites/default/files/node/field_file/Klimaraadets%20statusrapport%202026.pdf

Uafklaret politik kan forsinke vådlægning af kulstofrig lavbundsjord og skovrejsning

Udtagning af landbrugsjord til vådlægning af kulstofrig lavbundsjord og skovrejsning er en vigtig del af Danmarks klimaindsats. Vådlægning af kulstofrig lavbundsjord og skovrejsning forventes at bidrage med reduktioner på henholdsvis 0,9 og 0,35 mio. ton CO₂e i 2030 og 1,7 og 0,35 mio. ton CO₂e i 2035.⁷²

Skovrejsning forventes desuden at bidrage med cirka 2,1 mio. ton CO₂e i 2045, svarende til 17 pct. af de samlede forventede udledninger i 2045.⁷³

Vådlægning af kulstofrig lavbundsjord og skovrejsning udgør en meget stor implementeringsopgave. Klimarådet ser en væsentlig risiko for, at målene om vådlægning af kulstofrig lavbundsjord og skovrejsning ikke nås.

Risikoen forstærkes af, at der de kommende år kan ske væsentlige ændringer i regulering, støtteordninger og afgifter, og at centrale spørgsmål om den konkrete udmøntning endnu ikke er afklaret:

Samlet set kan usikkerheden få lodsejere til at udskyde beslutninger om permanent udtagning af landbrugsjord, indtil rammer og kompensation ligger fast.²⁶⁵

Ny kvælstofregulering kan påvirke incitamentet til arealomlægning

Kvælstofreguleringen skal hindre, at for meget kvælstof havner i kystvandet, og målet er at forbedre vandmiljøet. I dag reguleres mængden af kvælstof, der bringes ud på markerne. Men fra 2027 ændres kvælstofreguleringen, så den direkte skal regulere mængden af kvælstof, der når kystvandet.

Den nye regulering uddeler udledningskvoter til landbrugene, som de skal overholde gennem drifts- og marktilpasninger og gennem kvotehandel. Men den nye regulering kan i mange tilfælde svække incitamentet til udtagning af kulstofrig lavbundsjord og skovrejsning.

Det drejer sig om de arealer, der vil opleve en økonomisk gevinst med den nye regulering, og samtidig også er blandt de arealer, der er oplagte at udtage eller

²⁶⁵) Jf. Klimarådet: Statusrapport 2026, side 218 – for neden.

https://klimaraadet.dk/sites/default/files/node/field_file/Klimaraadets%20statusrapport%202026.pdf

tilplante med skov. I så fald kan det være mere attraktivt at lade jorden blive i landbrugsdrift, fordi man ved udtagning opgiver en fremtidig indtægt fra kvotesalg.²⁶⁶

10.3.3.2. Klimarådets krav til ændring af klimainsatsen i og for landbruget:

På baggrund af de økonomiske og administrative barrierer anbefaler Klimarådet følgende:²⁶⁷

Plan A:

Højere afgift på kulstofrig lavbundsjord. Regeringen bør hæve drivhusgasafgiften på kulstofrig lavbundsjord fra det planlagte niveau på 40 kr. pr. ton CO₂e til et niveau svarende til cirka 125 kr. pr. ton CO₂e i 2028, når afgiften træder i kraft. Det skyldes, at det nuværende incitamentsniveau ikke er tilstrækkeligt til at sikre permanent udtagning i det nødvendige tempo. I dag kan midlertidige tilskud overstige den planlagte afgift, og den nye kvælstofregulering kan gøre det mere attraktivt at fastholde arealerne i drift end at udtage dem.

Målrettet skovrejsning. Regeringen bør sikre, at skovrejsning målrettes de områder, hvor kvælstofudledningen skal mindskes for at nå vandmiljømålene. Klima- og kvælstofreguleringen bør samlet set understøtte denne målretning, da den gør klimainsatsen billigere for samfundet ved samtidig at bidrage til opfyldelsen af vandmiljømålet.

Styrkede incitamentter til ny naturskov (urørt skov). Regeringen bør fremme opførelsen af ny naturskov (urørt skov), så trepartsaftalens mål om

²⁶⁶) Jf. Klimarådet: Statusrapport 2026, s. 217 – for neden og side 218 – for oven.

https://klimaraadet.dk/sites/default/files/node/field_file/Klimaraadets%20statusrapport%202026.pdf

²⁶⁷) Jf. Klimarådet: Statusrapport 2026, s. 217 – for neden og side 220

https://klimaraadet.dk/sites/default/files/node/field_file/Klimaraadets%20statusrapport%202026.pdf

etablering af urørt skov kan realiseres. I dag kan det bedre betale sig at bruge arealerne til andre aktiviteter end urørt skov, hvilket mindsker det forventede klimabidrag, som forventes fra trepartsaftalens arealmål og de danske klimamål.

Sikring af ressourcer til sagsbehandling og fremdrift. Regeringen bør sikre, at kommuner og stat kan lede udtagningsprocessen og varetage sagsbehandling i det nødvendige tempo, så udtagningsprojekterne kan realiseres i takt med de politiske mål.

Plan B:

Herudover anbefaler Klimarådet, at der udarbejdes og annoncer en konkret plan B for 2030. Klimarådet vurderer nemlig, at de eksisterende tekniske løsninger (som f.eks. gyllekøling og udtagning af lavbundsjord) IKKE er tilstrækkelige til at bringe landbruget i mål ved denne afgiftssats. Ifølge rådet er en samlet reduktion i Danmarks udledninger af drivhusgasser på 55-65 pct. CO₂e i 2030 kun mulig, hvis landbruget yder mere. Dette forudsætter imidlertid ifølge Klimarådet, at ”landbruget accepterer en strukturel transformation”. Dette indebærer, at visse bedrifter, der ikke kan drives rentabelt under de nye klimakrav, må ”omlægge til nye driftsformer eller helt tages ud af drift.”

Regeringen bør derfor udarbejde en konkret plan B, der kan sandsynliggøre, at 2030-målet nås, hvis implementeringen af den vedtagne klimapolitik ikke ikke lever op til målsætningerne. .Planen bør indebære en stramning af den gældende regulering, fx i form af øgede eller hurtigere indfasede afgifter, som skal tilskynde til tidlig omstilling.²⁶⁸

Klimarådet har konkret en afgift på **750 kr. pr. ton CO₂e** i kikkerten, hvilket er samme niveau som for andre erhverv.

²⁶⁸) Klimarådet: Landbruget skal omlægges og pålægges afgift for at nå 2030-mål. 18.02.26.

<https://www.lovguiden.dk/det-offentlige/klimaraadet/2026-02-18-klimaraadet-landbruget-skal-omlaegges-og-paalaegges-afgift-for-at-naa-2030-maal>,

10.4. Hvad kan der gøres for at sikre opfyldelse af klimamål på landbrugsområdet?

Klimarådet anbefaler som beskrevet allerede her og nu, at afgiften på kulstofrige lavbundsjorder hæves fra 40 til 125 kr. pr. ton CO₂e for at sikre, at ambitionerne i trepartsaftalen indfries.

Men foreslår som fremgået, at der herudover udarbejde en plan B med yderligere virkemidler, der kan få effekt på 2030-målet. Planen bør alene indebære klimapolitiske stramninger i form af en justering af CO₂e-afgifterne i industri mv. og landbruget ²⁶⁹

Den bør træde i kraft, hvis (når -hhl) der i forbindelse med genbesøgene af de politiske aftaler fortsat er tegn på, at Danmark ikke er på vej mod målopfyldelse i 2030.

På dette punkt ligger Klimarådet på linje med en række grønne organisationer: Klimabevægelsen, Greenpeace, Noah m.fl., som alle vurderer, at den nuværende klimaafgift på 125. kr. pr ton CO₂e er for lav, fordi den giver for lille og for sen effekt, idet den først iværksættes i 2030 og først for alvor batter noget i 2035, hvor afgiften forhøjes til 375 kr. pr ton CO₂e.

Den i ”Den grønne Trepert” vedtagne afgift var den laveste (model 3) af 3 fremlagte modeller fra Svarerudvalget ²⁷⁰, som forud for Trepertsaftalen skulle stille forslag til en klimaafgift for landbruget. I stedet anbefales fra disse organisationer, at landbruget pålignes enten model 2 (375 kr. pr. ton CO₂e) eller bedre endnu model 1 (750 kr. pr. ton CO₂e) til iværksættelse umiddelbar, fordi disse både vil give en større og hurtigere effekt.

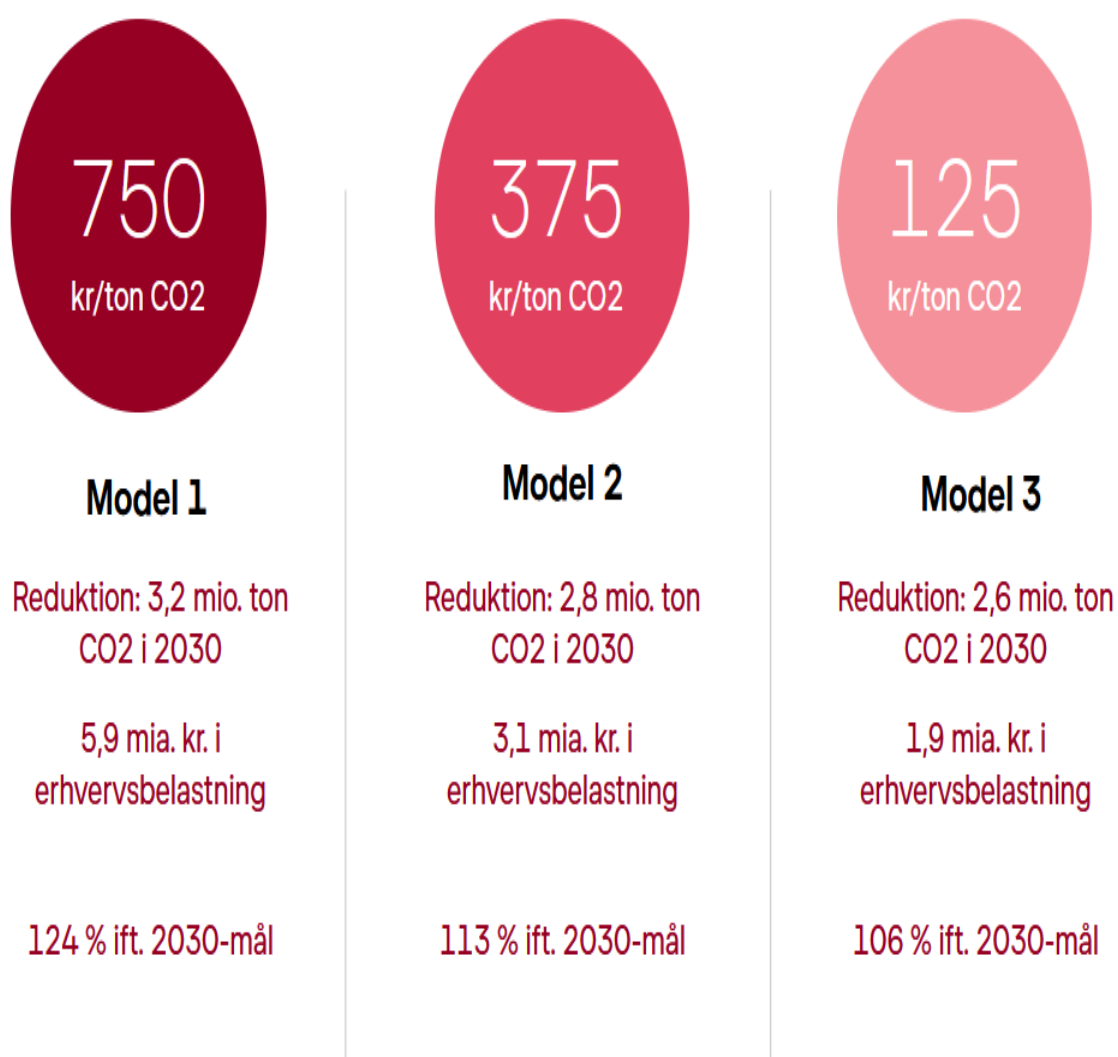
²⁶⁹) Jf. Klimarådet: Statusrapport 2026, side 49 - midten.

https://klimaraadet.dk/sites/default/files/node/field_file/Klimaraadets%20statusrapport%202026.pdf

²⁷⁰) Ekspertgruppen for Grøn skattereform: Endelig afrapportering. Februar 2024.

<https://skm.dk/aktuelt/publikationer/rapporter/groen-skattereform-endelig-afrapportering>

Figur: Svareudvalgets 3 modeller for klimafgift på landbruget. ²⁷¹

Kilde: Skatteministeriet Grafik: Morten Fogde Christensen

²⁷¹) Kilde: Kirkegaard, Filip Knak: De 5 vigtigste nedslag i klimarapport. 21.02.24, DR.dk.

<https://www.dr.dk/nyheder/viden/klima/her-er-de-fem-vigtigste-nedslag-i-laengeventet-klimarapport>

og jf. Ekspertgruppen for Grøn skattereform: Endelig afrapportering, tabel 2.1, s. 35. Februar 2024.

<https://skm.dk/aktuelt/publikationer/rapporter/groen-skattereform-endelig-afrapportering>

10.5. Afrunding: Opfyldelse af klimamålet nås ikke med frivillige aftaler, men kræver højere afgifter på landbruget.

Som fremgået mener landbruget grundlæggende selv, at frivillige aftaler er vejen til at realisere klimamålet på 70 procents reduktion i 2030. Den ”Grønne Trepert” er da også – i hvert fald i første omgang – baseret på frivillige aftaler med landmændene.

Klimarådet: Stor risiko for at klimamål ikke opfyldes på landbrugsområdet.

Som beskrevet stilles der imidlertid fra Klimarådet et stort spørgsmål ved effekten af de frivillige aftaler.

Klimarådet vurderer for det første ikke, at Danmark i 2030 vil komme i mål med målsætningen om 70 pct. reduktion i forhold til 1990.

Det skyldes ikke mindst, at rådet for det andet vurderer, at målene IKKE vil blive nået på netop landbrugsområdet.

Risikoen herfor skyldes, at ”Den grønne Trepert” ikke vurderes at bidrage tilstrækkeligt til reduktion af drivhusgasudledninger – den grønne trepart, der som anført netop er baseret på frivillige aftaler med landbruget.

Klimarådet ser navnlig en væsentlig risiko for, at de konkrete mål om vådlægning af kulstofrig lavbundsjord og skovrejsning ikke nås.

Og Klimarådet er i det hele taget skeptisk overfor, at klimamålene nås for landbrugets vedkommende uden at landbruget ”accepterer en strukturel transformation” gennem anvendelse af tvang mod det i form af øgede afgifter.

Hvad der bør gøres: Højere klimaafgifter på landbruget.

Klimarådet deler altså ikke landbrugets egen tyrkertro på frivillige aftaler.

Fra både Klimarådet og en række grønne organisationer argumenteres der tværtimod for, at klimaafgifterne på landbruget må øges, selvom det går ud over landbrugets økonomi.

Klimarådet ser det dog indtil videre som en plan B, der iværksættes , hvis/når det bliver evident at Danmarks klimamål i 2030 ikke nås pga. bl.a. manglende opfyldelse af målene på landbrugsområdet.

Mens de grønne organisationer længe har betragtet den i ”Den grønne Trepert” vedtagne klimaafgift som utilstrækkelig.

Der er således gode argumenter for at genoptage diskussionen om den i ”Den grønne Trepert” vedtagne superlave klimafgift på landbruget og - mindst - fremskynde den aftalte forhøjelse heraf

BOKS: LANDBRUGSGØDNINGENS PÅVIRKNINGER AF VANDMILJØET.

I denne boks gives som introduktion til de kommende kapitler en oversigt over miljøpåvirkninger fra landbrugets gødning; herunder hvilke typer af udledninger, som dette medfører, hvilke (skadevirkninger disse udledninger indebærer for vandmiljøet samt hvorledes udledningen måles og overvåges.²⁷²

Kvælstof (N).

Kilder: Kvælstof er et næringsstof for landbrugsafgrøder, der på den ene side øger udbyttet, men overskud fra landbrugets gødsning udvaskes på den anden side som nitrat til vandmiljøet eller som ammoniak til atmosfæren.

Miljøpåvirkning: Når der gødes mere end planterne kan optage, udvaskes nitrat via dræn og grundvand til vandløb og fjorde. Dette fører til eutrofiering (nærings saltbelastning), planteplanktonvækst og efterfølgende iltsvind.

Måling: Overskydende kvælstof måles på den enkelte mark i form af markbalancen beskriver forskellen mellem hvor meget kvælstof, marken bliver tilført, og hvor meget kvælstof, der fjernes, når afgrøderne høstes. Markbalancen siges at være positiv, når der tilføres mere kvælstof end der fjernes.²⁷³

Generelt taler man for landbruget som helhed om ”kvælstofoverskuddet”, der

²⁷²⁾ Kilder. Wikipedia: Drivhusgas. <https://da.wikipedia.org/wiki/Drivhusgas>, Europarlamentet. Hvilke gasser forårsager klimaforandringer. <https://www.europarl.europa.eu/topics/da/article/20230316STO77629/hvilke-gasser-forarsager-klimaforandringer> og Olsen, Malthe. Drivhusgasser. Niels Bohr Institutet. https://nbi.ku.dk/spoerg_om_fysik/geofysik_klima/drivhusgasser/

²⁷³⁾ Jf. Miljøstyrelsen: Landbrugets udvaskning af kvælstof fra marken. 14.05.25. <https://miljotilstand.dk/arealanvendelse/landbrugets-udvaskning-af-kvaelstof-fra-marken>

defineres som den mængde kvælstof, der tabes til omgivelserne, beregnes som: kvælstof tilført mark minus kvælstof fjernet ved høst.²⁷⁴

Nitrat (NO₃).

Kilder: Nitrat udvikles fra kvælstof, når dette forbinder sig med ilt. Nitrat findes på den ene side naturligt i jorden, grøntsager (f.eks. spinat, rødbede) og i drikkevand. Det bruges som gødning i landbruget, men på den anden side siver overskydende nitrat fra gødsket landbrugsjord ud i vandmiljøet og ned i grundvandet, særligt på sandede jorde.

Miljøpåvirkning: Udledning af kvælstof/nitrat er den primære årsag til algevækst og iltsvind i danske fjorde og havområder.

Påvirkning af sundhed: Højt indtag kan være sundhedsskadeligt, idet nitrat i kroppen omdannes til nitrit. Nitrit kan igen omdannes til kræftfremkaldende nitrosaminer, der kan give tarmkræft. Risikoen for tarmkræft begynder at stige allerede ved 3,87 mg/L – langt under grænseværdien. Ved koncentrationer mellem 4 og 10 mg/L er der 11% øget risiko for tyktarms- og endetarmskræft. Stiger niveauet til over 9,25 mg/L, øges risikoen til 15%.²⁷⁵

Grænseværdier: Grænseværdien for nitrat i grundvand og drikkevand er 50 mg/l.

Måling: Udvaskning af nitrat direkte fra mark måles ved at måle nitratkoncentrationen i drænvandet. Måling af nitrat i vandløb tæt på landbrugsarealer bruges til at vurdere den samlede udledning fra et givet område.

Overvågning: Aarhus Universitet overvåger landbrugets næringsstofudledning gennem "LOOP"- oplande, der måler vandløbs- og drænvandskvaliteten i specifikke landbrugsoplande.

²⁷⁴) Kilde: Økolariet: Landbrugets forurening af vandmiljøet.

<https://www.okolariet.dk/viden-om/forurening/forurening-af-overfladevand/landbrugets-forurening>

²⁷⁵) Fromberg, Kristian: Så meget nitrat er der i dit drikkevand. Greenpeace, 12.11.25.

<https://www.greenpeace.org/denmark/nyhed/landbrug/sa-meget-nitrat-er-der-i-dit-drikkevand/>

Ammoniak (NH₃).

Kilder: Ammoniak () er en farveløs, giftig og stærkt lugtende gasart, der i landbruget udvikles fra overskydende kvælstof, der forbinder sig med brint og stiger op som gas. Noget af forureningen spredes langt, men hovedparten falder ned relativt tæt på forureningskilden.

Påvirkning af sundhed: Ammoniak bidrager til luftforurening, som blandt andet øger risikoen for hjerte-kar-sygdomme og luftvejslidelser.

Miljøpåvirkning: Desuden gør ammoniak det svært for sjældne plantearter som liden klokke og orkideer at overleve i naturen.²⁷⁶

Grænseværdier: Den generelle grænseværdi er 20 ppm / 14 mg/m³ (tidsvægtet gennemsnit).

Fosfor (P).

Kilder: Fosfor tilføres primært via husdyrgødning (ca. 70%) og handelsgødning.

Miljøpåvirkning: Fosforoverskud fører til udvaskning og afstrømning til søer og fjorde, hvilket medfører algevækst og iltsvind.

Overvågning: Der foretages for det første målinger af fosforbelastningen fra forskellige kilder som renseanlæg, industrier og dambrug. Hertil kommer målinger af fosfor i jordvand, drænvand og grundvand under dyrkede arealer. Endelig sker der en omfattende overvågning af fosfor og de økologiske forhold ved en lang række målestationer i vandløb, søer, fjorde og åbne farvande.²⁷⁷

Måling: Vedrørende specifikt udledning af fosfor på landbrugsjord opgøres et såkaldt fosforoverskud, hvorved forstås forskellen mellem den mængde fosfor,

²⁷⁶) Jf. Miljøministeriet: Nye tiltag skal bekæmpe ammoniak-forurening.

https://mim.dk/nyheder/pressemeddelelser/2020/okt_i_jooper/nye-tiltag-skal-bekaempe-ammoniak-forurening

²⁷⁷) Jf. Kronvang, Brian (red): Fosfor i jord og vand. DMU, 2001

https://www2.dmu.dk/1_viden/2_publicationer/3_fagrappporter/rapporter/fr380_samlet.pdf

der tilføres marken via gødningsprodukter, og den mængde fosfor, der fraføres igen ved høst et givent år.

Havdød som følge af kvælstofudledning.

KAP. 11. LANDBRUGSGØDNINGENS FORURENING AF HAVMILJØ OG ATMOSFÆRE: ”Gylle er en mega trussel mod miljøet”!

Ifølge landbrugets egne organisationer er der ikke fagligt belæg for det, når undersøgelser ellers holder landbruget hovedansvarlig for den kvælstofudledning, som har forårsaget algevækst, fiskeflugt og havdød : ”Forskerne regner forkert, og andre end landmændene har skylden”.²⁷⁸

I dette og det følgende kapitel analyseres landbrugets negative **miljøeffekter**: Først i indeværende kapitel forureningerne fra landbrugets gødskning og dernæst i det følgende kapitel forureningerne fra landbrugets sprøjtegifte.

I indeværende kapitel undersøges som anført forureningerne gennem landbrugets anvendelse af gødning, nærmere bestemt af vandmiljø, atmosfære og fødevarer og dyreliv med kvælstof, nitrat, ammoniak og fosfor.

I det første afsnit redegøres for, hvorledes landbrugets gødning forurener med kvælstof, nitrat og ammoniak samt fosfor og på hvilke skadevirkninger samt hvilket omfang, forureningerne har.

²⁷⁸) Jf. Arp, Andreas: Vi må forholde os til virkeligheden, sagde landbrugsformanden, inden både han selv og medlemmerne gjorde det modsatte. Altinget, 10.11.23. <https://www.altinget.dk/artikel/vi-maa-forholde-os-til-virkeligheden-sagde-landbrug-foedevarers-formand-inden-baade-han-selv-og-medlemmerne-gjorde-det-modsatte> og jf. Kragesteen, Hjalte: V-ordfører nægter at sætte to streger under dansk kvælstofmål: "Vi er ikke i den fase, hvor vi skal konkludere". Altinget, 01.11.23. <https://www.altinget.dk/miljoe/artikel/v-ordfoerer-naeqter-at-saette-to-streger-under-dansk-kvaelstofmaal-vi-er-ikke-i-den-fase-hvor-vi-skal-konkludere> samt jf. Cordua, Jarl: Bonnesens udmeldinger om kvælstof afslører, at Venstre ikke længere er et parti for storbyvælgerne. Altinget, 01.11.23. <https://www.altinget.dk/artikel/bonnesens-udmeldinger-om-kvaelstof-afsloerer-at-venstre-ikke-laengere-er-et-parti-for-storbyvaelgerne>

Dernæst undersøges i andet afsnit den historiske udvikling i kvælstof og nitrat , ammoniak og fosforforureningerne belyst.

Videre diskuteres i tredje afsnit reguleringen af landbrugets miljøbelastning, og udviklingen i implementeringen heraf.

Herefter undersøges i fjerde afsnit, hvad udsigterne er for landbrugets udledning fremover af kvælstof mm er, i hvilken forbindelse ”Den grønne Trepart” inddrages. Og det diskuteres, hvad der bør gøres fremover for at sikre tilstrækkelig reduktion af udledningerne af kvælstof mm fra landbruget?

Endelig rundes af og sammenfattes i femte afsnit.

11.1. Landbrugets forurening af vand med kvælstof (nitrat) og fosfor.

Jf. ovenfor sættes i dette afsnit fokus på disse forureninger, hvad er deres kilder, deres (skade)virkninger og aktuelle omfang.

11.1.1. Udvasning fra landbrugets gødning.

I det følgende afsnit redegøres først for udvasning af kvælstof fra landbrugets gødning. Dernæst beskrives udvasningen af fosfor fra samme.

11.1.1.1. Udvasning af kvælstof og (skade)virkningerne herfra.

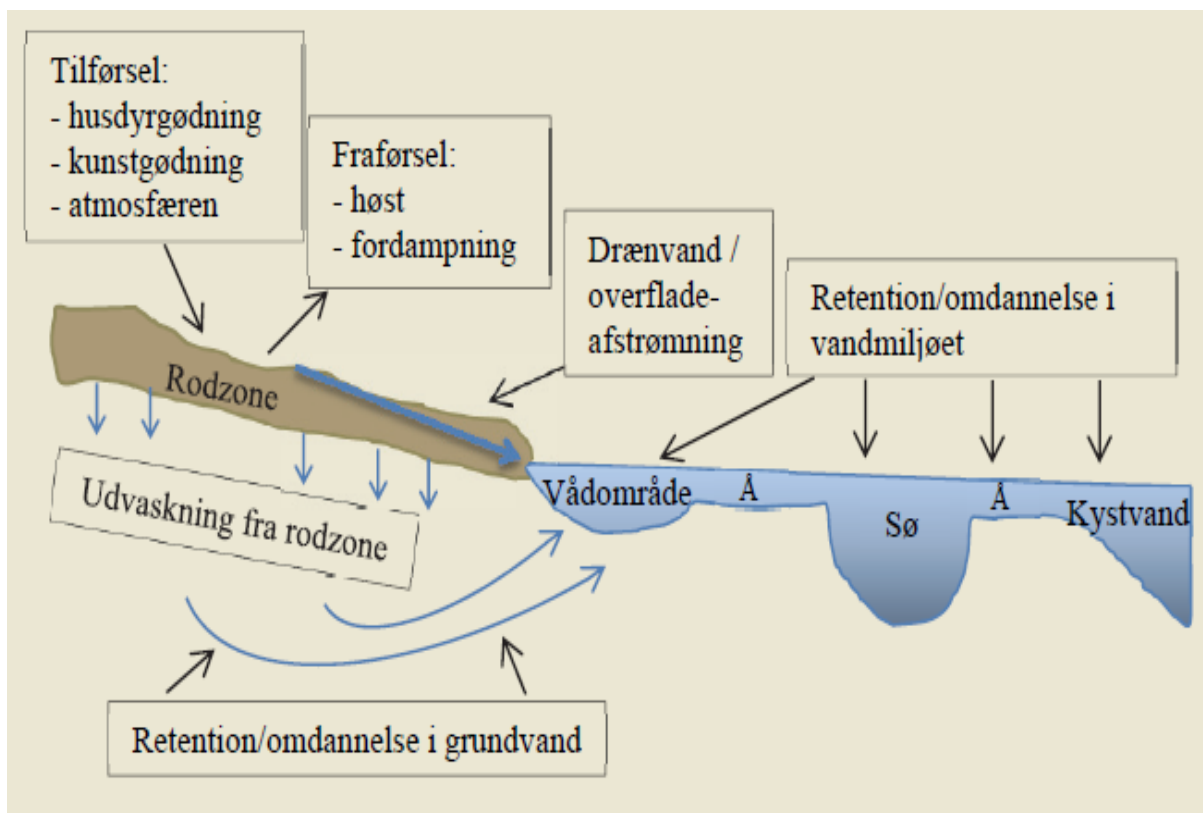
Som beskrevet i ovenstående boks stammer udvasning af kvælstof i vandmiljøet fra, at landbruget tilfører markerne kvælstofholdig gødning for, at afgrøderne kan vokse og give et godt udbytte.

MEN: Markerne tilføres mere kvælstof, end der fjernes, hvorved der bliver kvælstof i overskud. Noget af kvælstofoverskuddet fordamper fra markerne og føres med vinden til andre områder. Rammer det næringsfattige søer eller heder mm, kan det skade de pågældende naturtyper.

Størstedelen af det kvælstof, som er tilbage efter høst, *udvaskes* fra rodzonen til grundvandet. Noget af kvælstoffet omdannes ikke, men bliver i grundvandet som nitrat. En del af kvælstoffet udvaskes direkte til vandløb, vådområder mv. og transporteres ud til kystvandet gennem vandløb, vådområder og søer. Den del, der rammer fjorde og kystnære områder, forøger den belastning med næringsstoffer, som disse områder allerede udsættes for.

Graden af udvaskning benævnes "retentionen", der betegner, hvor stor en del af kvælstoffet i rodzonen, der *ikke* når frem til kystvandet. En høj retention betyder således, at kun en lille del af det kvælstof, der tabes fra rodzonen, havner i kystvandet

Figur: Retention af kvælstof i grundvand og overfladevand. ²⁷⁹

²⁷⁹) Kilde: Det miljøøkonomiske Råd: Økonomi og miljø 2017, s. 21.

https://dors.dk/files/media/rapporter/2017/M17/m17_kap_i.pdf

Kvælstofoverskuddet kan som fremgået tabes til vandmiljøet, men det kan også udledes til atmosfæren som ammoniak eller lattergas.

Jf. ovenstående boks kan nitratudledning forurene grundvandet, hvilket kan være sundhedsskadeligt for mennesker eller det kan ende i fx søer og fjorde, hvor det kan føre til øget algeproduktion og iltsvind.

Udvaskningen af kvælstof fra markjorden lige under planternes rødder, måles som anført i boksen i fem udvalgte små områder i forskellige dele af landet i den såkaldte Landovervågning (LOOP).²⁸⁰

11.1.1.2. Kilder til forurening med nitrat og ammoniak.

Pilen peger på landbruget, som den største kilde til nitrat. Den primære årsag til forurening af grundvandet med nitrat er gødningsanvendelsen i landbruget.

Nitrat kan dog også stamme fra spildevand ved overløb fra kloaksystemer, men udledningen herfra har takket være spildevandsrensning efterhånden mindre omfang.²⁸¹

Hvad angår ammoniak kommer 95 pct. af al ammoniakudledning herhjemme fra landbruget. Omtrent halvdelen kommer fra landbrugsjord, mens den anden halvdel bliver udledt fra stalde og gylletanke.²⁸²

²⁸⁰280) Jf. Miljøstyrelsen: Miljøtilstand – Landbrugets udvaskning af kvælstof fra markerne. 14.05.25
<https://miljotilstand.dk/arealanvendelse/ning-af-kvaelstof-fra-markenlandbrugets-udvask>

²⁸¹) Jf. Engelbrecht, Søren og Franja Ørgaard Retbøll: Hvem er skyld i det beskidte drikkevand? Tjek det.
<https://www.tjekdet.dk/indsigt/hvem-er-skyld-i-det-beskidte-drikkevand>

²⁸²) Jf. Økonu.dk: Landbrugets luftforurening er stadig for høj - nu reagerer EU. 23.02.23.
<https://okonu.dk/politik-og-udvikling/landbrugets-luftforurening-er-stadig-for-hoj-nu-gar-eu-ind-i-sagen>

11.1.1.3. Forurening med fosfor.

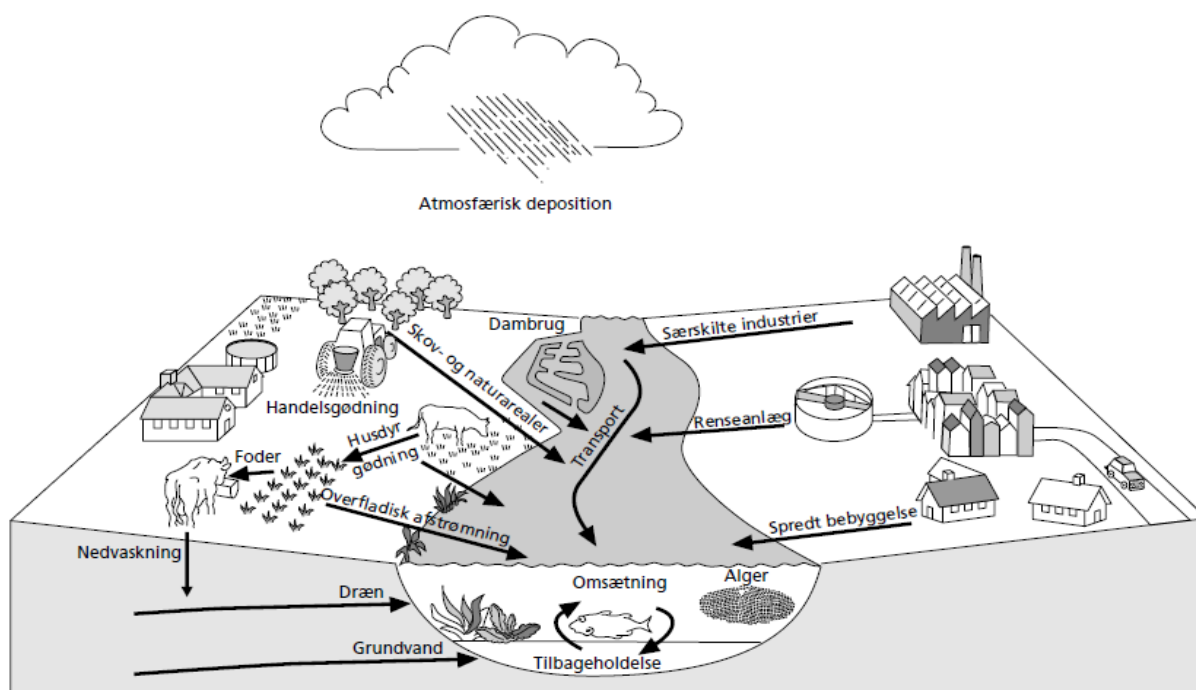
Tidligere var fosforudledning fra spildevand en betydelig kilde til forurening med fosfor, men denne er over tid reduceret betragteligt gennem rensningsanlæg.

Omkring 8 % af fosfortilførslen til markerne kommer fra spildevandsslam og andre restprodukter fra industri og spildevands-behandlingen.

I dag kommer den største mængde (70%) af det fosfor, der spredes på markerne, fra husdyrgødning.²⁸³

For Danmark som helhed spredes der stadig mere fosfor på markerne, end der fjernes, med de afgrøder der høstes.

Figur: Kilder til fosfor i vandmiljøet.²⁸⁴

²⁸³) Kilde: Økolariet: Landbrugets forurening af vandmiljøet.

<https://www.okolariet.dk/viden-om/forurening/forurening-af-overfladevand/landbrugets-forurening>

²⁸⁴) Kilde: Kronvang, Brian (red.) 'm.fl.: Fosfor i jord og vand – udvikling, status og perspektiver, s. 18. DMU, 2001.

https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www2.dmu.dk/1_viden/2_publicationer/3_fagrappporter/rappporter/fr380_samlet.pdf

En del af fosforen kommer ved, at landmænd i Danmark og andre EU-lande importerer store mængder fosforholdigt foder til husdyrene (især soja) eller mineralsk gødning (kunstgødning) til markerne. Landbruget spreder husdyrgødningen og kunstgødningen på markerne for at dyrke afgrøder til mad og foder

Husdyrgødningen er den største kilde til fosforgødning i Danmark. Rundt regnet 70% af den samlede mængde fosfor, der tilføres landbrugsjorden, stammer fra husdyrgødning, mens omkring 20 pct. stammer fra kunstgødning

Ligesom med kvælstof tilføres markerne mere fosfor end der bortføres med afgrøderne. Derfor er der et stort overforbrug af fosfor, som over tid finder vej til vores vandløb og søer, hvor det sammen med landbrugets tab af kvælstof skaber algeopblomstring, iltsvind og dårlige livsbetingelser for fisk og planter.

11.1.2. Skadevirkninger af landbrugets miljøforurening med kvælstof, nitrat, ammoniak og fosfor.

I det følgende afsnit uddybes i forhold til oversigten i ovenstående boks, hvori skadevirkninger af landbrugets udledning af kvælstof, nitrat og ammoniak samt af fosfor består?

Først beskrives skadevirkningerne fra kvælstof. Dernæst ditto fra nitrat og ammoniak. Og endelig fra fosfor.

²⁸⁵⁾ Jf, Aarhus Universitet: Fosfor i dansk landbrug – ressource og miljøudfordring. Juni 2019.

https://dce2.au.dk/pub/Fosfor_folder.pdf

11.1.2.1. Skadevirkningerne af kvælstof mm.

Landbrugets kvælstofudledning har betydelige negative konsekvenser for miljøet, herunder gennem udvaskning af nitrat til vandmiljøet og fordampning af ammoniak til atmosfæren

De væsentligste skadevirkninger er:

Forringet vandmiljø: Kvælstofudledningen forhindrer opnåelsen af en god økologisk tilstand i de danske kystvande, som krævet af EU's vandrammedirektiv.

De seneste årtier er miljøtilstanden i vandsøjlen forringet med højere klorofylindhold og lavere sigtdebyde.

Iltsvind og fiskedød: Når store mængder kvælstof fra markerne ender i søer, fjorde og havet, fungerer det som gødning for alger.

Dette fører til algeopblomstring, der efterfølgende dør og rådner, hvilket opbruger ilten i vandet og skaber iltsvind, der kan dræbe fisk og andet liv.

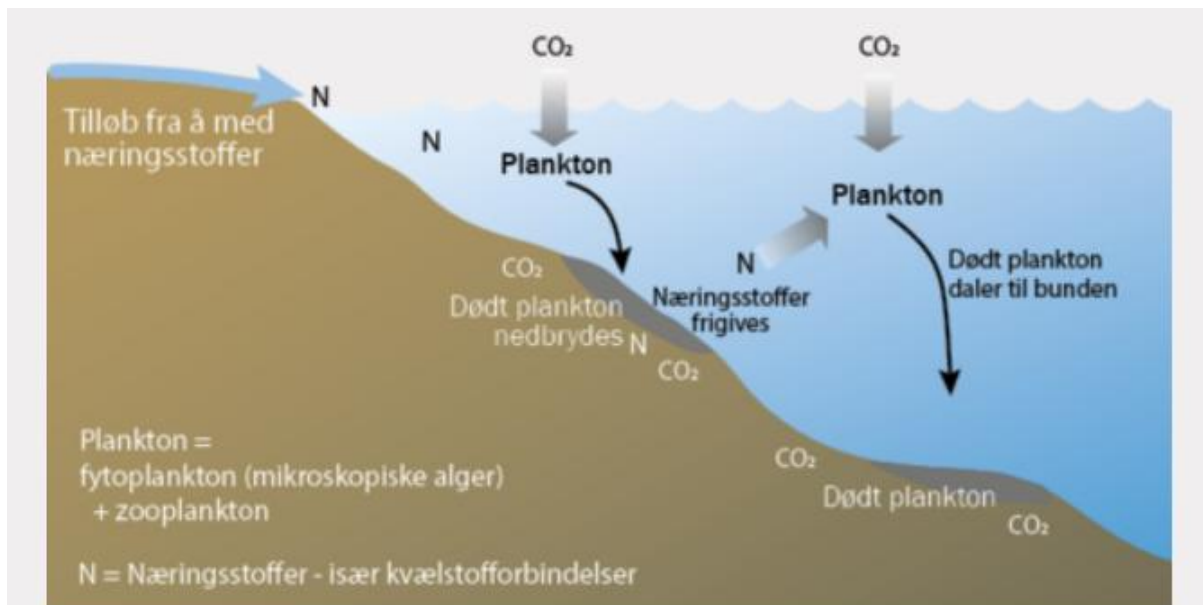
I 2023, 2024 og 2025 har Danmark år for år været ramt af værre og værre iltsvind. Iltsvindet har omfattet et område på størrelse med Sjælland og Fyn.

Biodiversitetskrise: Overgødsning (eutrofiering) fra kvælstofnedfald forringer naturområder, da næringskrævende planter udkonkurrerer sjældne arter, hvilket mindsker biodiversiteten.

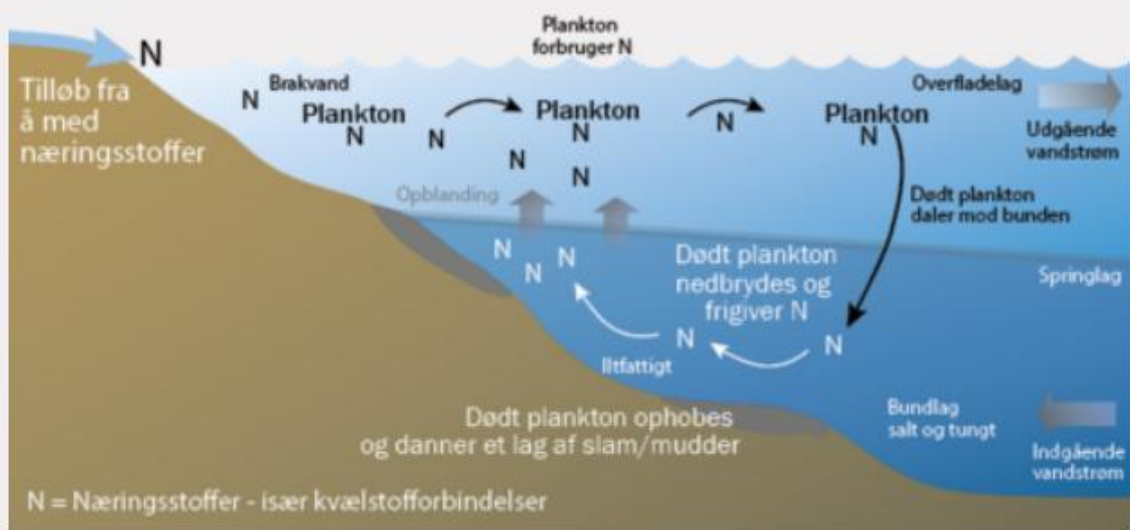
Det forringer også miljøet i lokalområder på grund af algeopblomstring og lungeproblemer.

Klimapåvirkning: Udledning af kvælstof bidrager også til emissioner af lattergas, som er en potent drivhusgas, til atmosfæren.

Figur: Kvælstof i fjord og algevækst.²⁸⁶

En fjord modtager ferskvand med kvælstof i form af nitrat, som giver grundlag for en stor vækst af plankton - dvs. især alger.

Et springlag i en fjord forlænger opholdstiden af næringsstofferne. Ved bunden er vandet mere salt og iltfattigt. Og i perioder kan al ilten blive brugt op, da nedbrydningen af dødt plankton bruger ilt og vi har et alvorligt iltsvind.

²⁸⁶) Kilde; Sjøgren, Kristian: *Gødning fra landbrug gør særligt ondt på dansk havmiljø*. *Aktuel Naturvidenskab* nr. 4, 13.11.25. <https://aktuelnaturvidenskab.dk/find-artikel/nyeste-numre/4-2025/goedning-fra-landbrug-goer-saerligt-ondt-paa-dansk-havmiljoe>

11.1.2.2. Skadevirkningerne fra nitrat og ammoniak.

Skadevirkninger af nitrat:

Nitrat fra landbrugets udledninger har en række skadevirkninger:

Forurening af vandmiljø:

Nitrat kan med regnvand eller grundvand skylles ud i vandløb og videre til søer, fjorde og vådområder, hvor det skaber problemer med dårligt vandmiljø og forringer biodiversiteten.

Forurening af grundvand:

Nitrat udvaskes fra rodzonen og kan forurene grundvandet, hvilket udgør en risiko for drikkevandsforsyningen.

Grænseværdien for nitrat i drikkevandet er idag 50 milligram pr. liter.

Kræftisiko (Tarmkræft):

Nyere forskning forbinder nitrat i drikkevandet med en øget risiko for tyk- og endetarmskræft.

I kroppen kan nitrat omdannes til nitrit. Nitrit kan derefter reagere med andre stoffer i maven og danne såkaldte nitrosaminer. Mange nitrosaminer er kendt for at være kræftfremkaldende.²⁸⁷

Forskere har påvist øget risiko for tarmkræft, allerede når niveauet af nitrat overstiger fire milligram pr. liter vand. Og en endnu højere ved ni milligram pr. liter.²⁸⁸ Jf. ovenfor er grænseværdien i dag så høj som 50 milligram pr. liter.

²⁸⁷) Jf. *Kræftens Bekæmpelse*. Ny forskning: Nitrat i drikkevand er forbundet med risiko for tyktarmskræft. <https://www.cancer.dk/nyheder-og-fortaellinger/2025/ny-forskning-nitrat-i-drikkevand-er-forbundet-med-risiko-for-tyktarmskraeft/>

²⁸⁸) Jf. Sæhl, Marie: Vandværker kæmper med sundhedsskadelig nitrat i drikkevandet *Information*, 25.07.24. <https://www.information.dk/indland/2024/07/vandvaerker-kaemper-sundhedsskadelig-nitrat-drikkevandet?kupon=eyJpYXQiOiE3MjE5NzQzMDCsInN1YiI6IjU0MDY2MTo4MjIzODAiQ.ZHMhIxcLkuBHLDFx27k4TQ>

Demens og hjerte-lungesygdomme:

Nyere undersøgelser (pr. 2026) har kædet nitrat i drikkevand sammen med en øget risiko for demens. Tidligere studier har også peget på mulige skadevirkninger på hjerte og lunger.

Skadevirkninger af ammoniak:

Også landbrugets udledninger af ammoniak har alvorlige skadevirkninger:

Skader på natur og biodiversitet (Kvælstofbelastning):

Ammoniakken spredes fra stalde og marker og afsættes i nærliggende naturområder, hvilket medfører en "gødningseffekt", der skader den naturlige balance. Resultatet er, at biodiversiteten falder.²⁸⁹

Luftvejssygdomme:

Ammoniakpartikler kan indåndes og trænge dybt ned i lungerne, hvilket kan forårsage eller forværre hjerte-kar-sygdomme og luftvejssygdomme.

11.1.2.3 Skadevirkningerne af fosfor.

Udledningen af fosfor skærper de af overskydende kvælstof frembragte miljøproblemer.

²⁸⁹) Jf. Økonu.dk: Landbrugets luftforurening er stadig for høj - nu reagerer EU. 23.02.23

<https://okonu.dk/politik-og-udvikling/landbrugets-luftforurening-er-stadig-for-hoj-nu-gar-eu-ind-i-sagen>
og jf. Lex: Ammoniak. <https://lex.dk/ammoniak#:~:text=giftig%20for%20centralnervesystemet.-,Forurening%20med%20ammoniak,og%20andre%20gr%C3%A6s%20tr%C3%A6nger%20ind.>

Navnlig i overfladevand kan tilførsel af fosfor forårsage en øget planteproduktion.

Det gælder især for algerne, der ofte er begrænset af forekomsten af fosfor. En forøget algevækst kan medføre forstyrrelser i økosystemet – forstyrrelser som er mest synlige i de stillestående vande (søer og fjorde), hvor de vise sig som udbredt algedød og heraf affødt iltsvind.²⁹⁰

11.1.3. Det aktuelle omfang af landbrugets miljøforurening med kvælstof, nitrat og fosfor.

I det følgende søges opgjort omfanget af landbrugets aktuelle belastning af vandmiljøet med henholdsvis kvælstof, nitrat og ammoniak respektive med fosfor.

11.1.3.1 Aktuelt omfang af udledning af kvælstof.

Ifølge en opgørelse fra Aarhus Universitet var der i 2021 en samlet normaliseret kvælstoftilførsel til kystvande på ca. 55.000 tons kvælstof.²⁹¹

For de fem år forud for 2021 (2016-2020) anfører Aarhus Universitet, at den gennemsnitlige normaliserede kvælstof-tilførsel er på ca. 57.000 tons kvælstof med et interval imellem ca. 51.000 – 66.000 tons pr. år. Godt 70 pct. heraf kan i perioden i gennemsnit tilskrives landbruget.²⁹²

²⁹⁰) Kilde: Kronvang, Brian (red.) m. fl.: *Fosfor i jord og vand – udvikling, status og perspektiver*, s. 26. DMU, 2001.

https://www2.dmu.dk/1_viden/2_publicationer/3_fagrappporter/rappporter/fr380_samlet.pdf

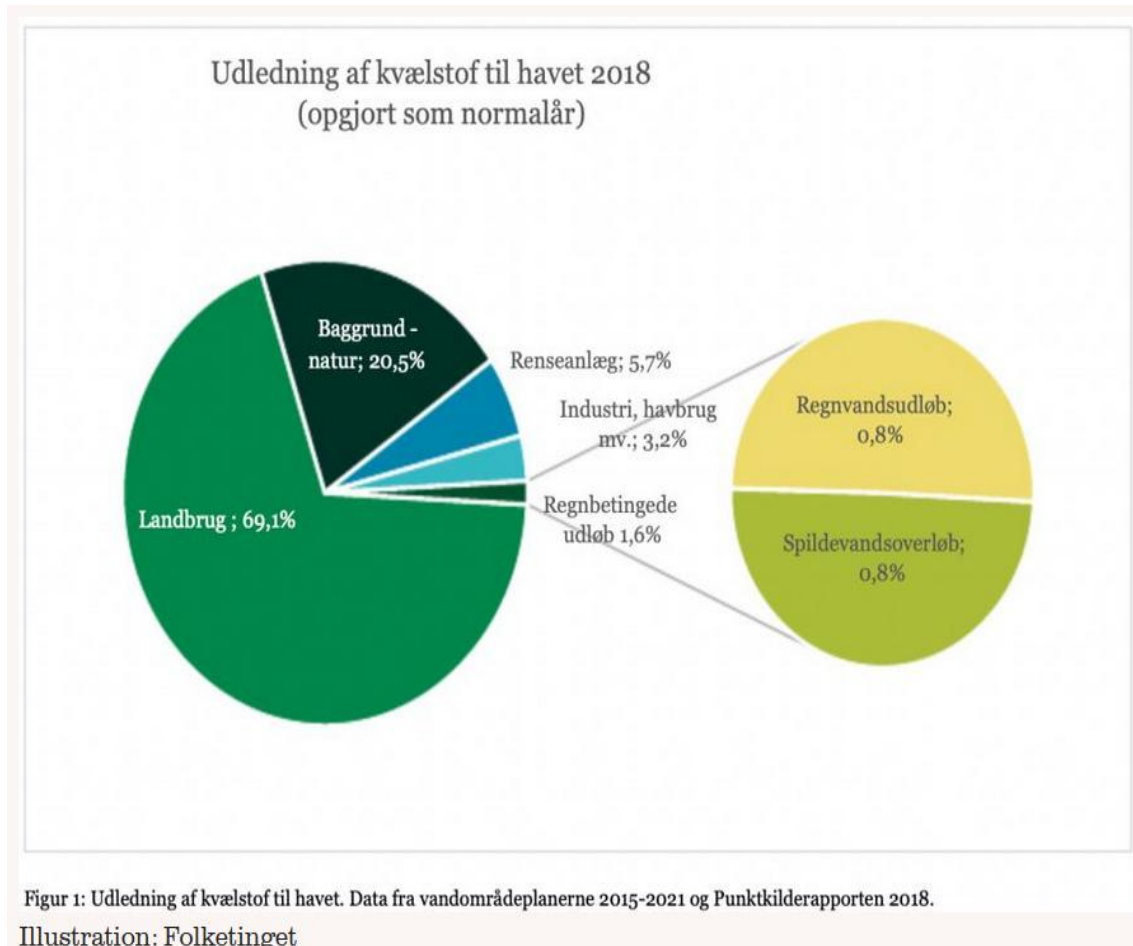
²⁹¹) Jf. Thodsen, Hans m.fl. : *Vandløb 2021 - NOVANA*, s. 6.

<https://dce2.au.dk/pub/SR527.pdf>

²⁹²) Jf. Miljø- og Fødevarerudvalget 2022-23 (2. samling), Alm. Del – bilag 12: Notat fra Miljøstyrelsen om "Uddeling af kvælstof til kystvand fordelt på kilder", s. 2 – tabel 1.

<https://www.ft.dk/samling/20222/almDel/MOF/bilag/121/2657955.pdf>

Figur: Kilder til kvælstofudledning til havet omkring Danmark 2018 (opgjort som normalår).²⁹³

Landbrugets kvælstofudledning er aktuelt således betydelig.

²⁹³) Kilde: Øllgaard, Jørgen: Landbrugets særstatus på Christiansborg. POV, 24.11.21.

<https://pov.international/landbrugets-saerstatus-pa-christiansborg/>

11.1.3.2 Aktuelt omfang af udledning af nitrat.

Ifølge en opgørelse fra Aarhus Universitet blev der i 2021 udledt (transporteret) godt 15.000 tons nitrat til kystvandene.

I perioden 2010-2020 har den aktuelle nitrat N-transport mellem 14.800 og 20.800 tons N, i 2020 var transporten 16.700 tons.²⁹⁴

Landbrugets nitratudledning er således faldet lidt, men ligger aktuelt stadig relativt højt.²⁹⁵

11.1.3.3 Aktuelt omfang af udledning af ammoniak.

Landbrugets ammoniakudledninger udgjorde i 2021 i alt op mod 68 kiloton. Langt det meste stammer fra dyregødning.

Tabel: Landbrugets ammoniakudledninger i 2021.²⁹⁶

Udledningsnavn	Kiloton
Gødningshåndtering - Malkekvæg	7.3
Gødningshåndtering - Øvrige kvæg	3.1
Gødningshåndtering - Svin	14.2
Gødningshåndtering - Fjerkræ	2.3
Gødningshåndtering - Andre dyr ¹	1.1
Græssende dyr - Malkekvæg	0.3
Græssende dyr - Øvrige kvæg	1.2
Græssende dyr - Svin	0.1
Græssende dyr - Fjerkræ	0.1
Græssende dyr - Andre dyr	1.1
Kunstgødning	11.2
Organisk gødning ²	18.8
Andet ³	6.6
Total	67.5

Anm: 1: "Andre dyr" er en kategori, der dækker udledninger fra heste, får, geder, mink ift. gødningshåndtering samt vildt ift. græssende dyr.
2: "Organisk gødning" dækker husdyrgødning, slam fra rensningsanlæg og øvrigt organisk materiale udbragt på marker.
3: "Andet" dækker øvrige ammoniakudledninger i forbindelse med brug og dyrkning af landbrugsjord så som afbrænding af marker.

Kilde: DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi.

²⁹⁴) Jf. Thodsen, Hans m.fl. : Vandløb 2021 - NOVANA, s. 72.

<https://dce2.au.dk/pub/SR527.pdf>

²⁹⁵

²⁹⁶) Kilde: DREAM gruppen: Ammoniak udledninger i landbruget.

https://dreamgruppen.dk/Media/638387647814477951/modellering_af_ammoniakudledninger_i_landbrug_e_t.pdf

11.1.3.4 Aktuelt omfang af fosforforureningen.

Ifølge en opgørelse fra Aarhus Universitet er den samlede fosfortilførsel fra land til kystvandene i 2021 er beregnet til ca. 1.600 tons P/år.

Det er stort set på niveau med den årlige gennemsnitlige udledning af fosfor siden årtusindskiftet.²⁹⁷

Heraf var ”diffuse kilder” (dvs. primært landbruget) ansvarlig for omkring 2/3.²⁹⁸

11.2. Den historiske udvikling i landbrugets kvælstof og fosforforurening.

Jf. ovenfor undersøges i dette afsnit den historiske udvikling i forureningerne med kvælstof, nitrat, ammoniak og fosfor.

Først redegøres for udviklingen i kvælstof – og nitratforureningen. Dernæst ditto for luftbåren kvælstof og ammoniak. Endelig betragtes udviklingen i forureningen fra fosfor.

²⁹⁷) Jf. Thodsen, Hans m.fl. : Vandløb 2021 - NOVANA, s. 62 – figur 7.1.

<https://dce2.au.dk/pub/SR527.pdf>

²⁹⁸) Jf. Thodsen, Hans m.fl. : Vandløb 2021 - NOVANA, s. 70. <https://dce2.au.dk/pub/SR527.pdf>

11.2.1. Udviklingen for kvælstof og nitrat.

Samlet set er kvælstofoverskuddet fra det dyrkede areal faldet med omkring 187.000 ton (ca. 46 %) i perioden 1990-2023 og ligger nu på 200.000 - 217.000 tons.

Faldet var mest markant fra 1990 til 2005 og har siden ikke ændret sig væsentlig.

I perioden 1991-1992 til 2003-2004 var der en reduktion på ca. 43 % i den klimanormaliserede udvaskning af kvælstof.

Siden 2004 har den beregnede årlige udvaskning for landovervågnings oplandene ligget på et nogenlunde konstant niveau i omegnen af 50 kg kvælstof pr. hektar, med en vis variation fra år til år.²⁹⁹

Der er flere årsager til faldet – reducerede tab af kvælstof fra de dyrkede marker³⁰⁰ samt reducerede udledninger af kvælstof med spildevand.³⁰¹

Den positive udvikling, der sås som følge af bl.a. forbedret spildevandsrensning i 1990'erne og 00'erne, er således stagneret de seneste ca. 10 år på grund af landbrugets fortsatte høje udledning.³⁰²

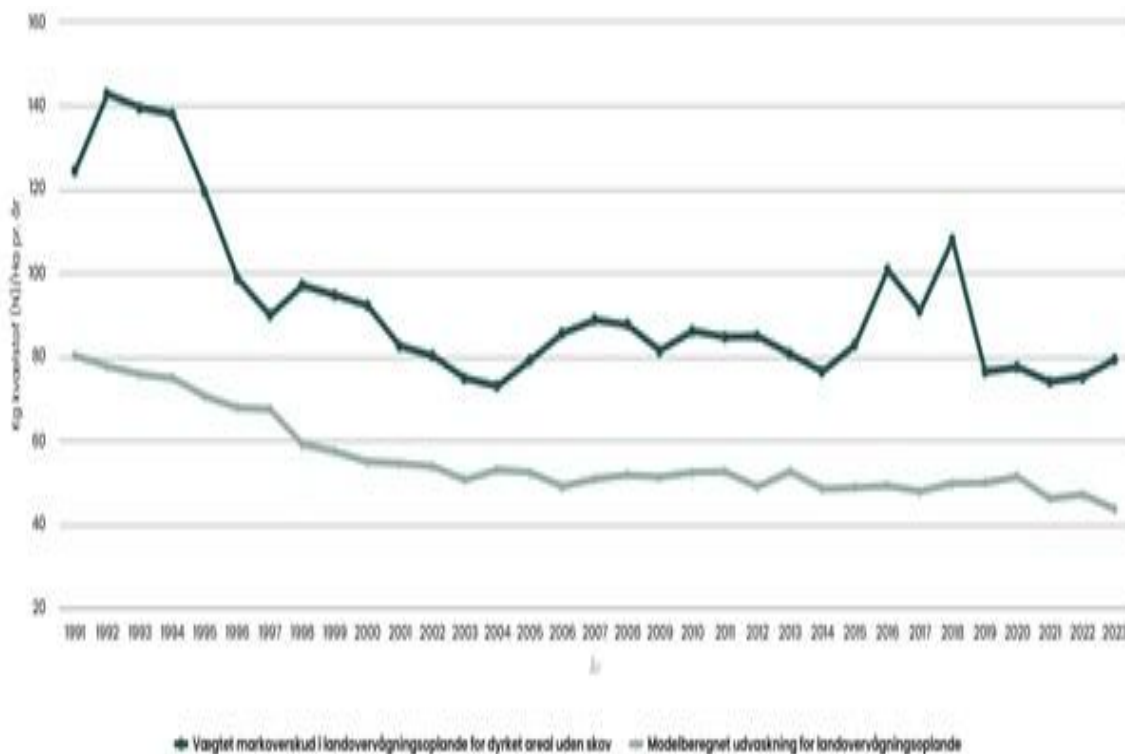
²⁹⁹) Jf. Miljøstyrelsen: Miljøtilstand – Landbrugets udvaskning af kvælstof fra markerne. 14.05.25
<https://miljotilstand.dk/arealanvendelse/landbrugets-udvaskning-af-kvaelstof-fra-marken>

³⁰⁰) Kilde: Økologieriet: Landbrugets forurening af vandmiljøet.
<https://www.okologieriet.dk/viden-om/forurening/forurening-af-overfladevand/landbrugets-forurening>

³⁰¹) Jf. Thodsen, Hans m.fl. : Vandløb 2021 - NOVANA, s. 53 - øverst.
<https://dce2.au.dk/pub/SR527.pdf>

³⁰²) Jf. Miljøstyrelsen: Faktaark om "Tredje generation af vandområdeplanerne".
<https://mim.dk/media/pv4lnzka/faktaark-vp3-generelt-juni.pdf>

Figur: Udviklingen i markoverskuddet og modelberegnet udvaskning af kvælstof. ³⁰³

11.2.2. Udviklingen for luftbåren kvælstof og ammoniak.

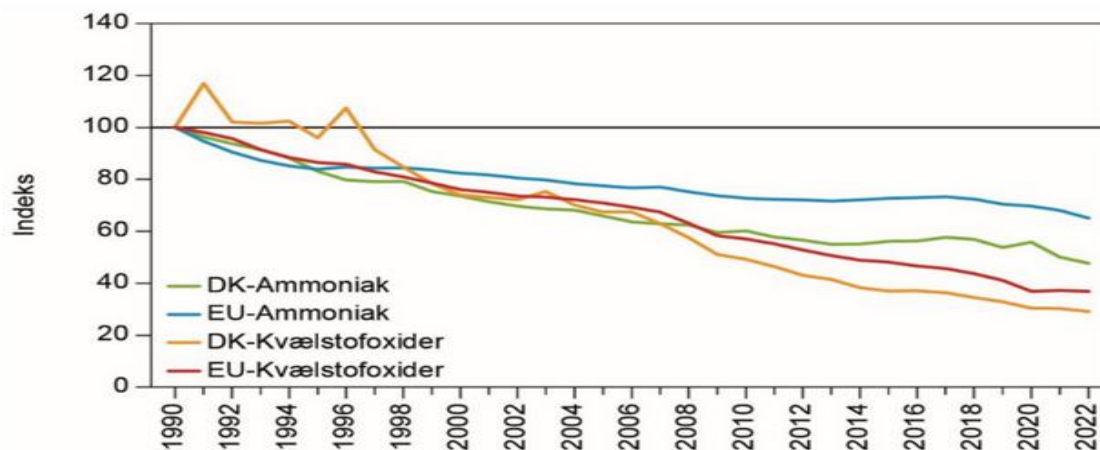
Vedr. luftbåren kvælstof og ammoniak stammer i Danmark mere end halvdelen (67% på landområder og 54% på vandområder) af forureningen med luftbåren kvælstof fra landbruget, mens resten kommer fra afbrænding af fossile brændstoffer til opvarmning og transport.

Denne luftbårne forurening har været faldende og er i 2023 halveret i forhold til 1990. De udledninger, der stammer fra afbrænding af fossile brændstoffer (kvælstofoxider) i transportmidler, er dog faldet væsentligt mere end dem, der kommer fra landbruget (ammoniak). Det ekstra fald i kvælstofoxider kan formodentlig tilskrives indførelsen af katalysatorer på benzindrevne biler.

³⁰³³⁰³) Jf. Miljøstyrelsen: Miljøtilstand – Landbrugets udvaskning af kvælstof fra markerne. 14.05.25

<https://miljotilstand.dk/arealanvendelse/landbrugets-udvaskning-af-kvaelstof-fra-marken>

Figur: Udvikling i udledningen af luftbåren kvælstof i form af kvælstofoxider (fra afbrænding af fossile brændstoffer) og ammoniak (fra landbrug) i EU og Danmark. 1990 = 100. ³⁰⁴

Udledningen fra landbrugsjord er dog fra 2005 til 2017 steget med 1,4 pct., hvilket skyldes øget brug af handelsgødning som følge af landbrugspakken, der blev indgået i december 2015.

Samtidig ses der en stigning i udledningen fra landbruget som helhed - dvs. landbrugsjord, stald, lager og øvrig landbrug - hvis man ser på perioden 2012 til 2017 ³⁰⁵ Landbrugets forurening med ammoniak ligger således stadig højt.

11.2.3. Udviklingen i udledningen af fosfor.

Fosfor (som kvælstof) ender i sidste instans i havet. Den samlede udledning af

³⁰⁴ Kilde: Økolariet: Landbrugets forurening af vandmiljøet.

<https://www.okolariet.dk/viden-om/forurening/forurening-af-overfladevand/landbrugets-forurening>

³⁰⁵) Jf. Økonu.dk: Nu sættes der ind mod den skadelige ammoniakforurening. 03.11.20.

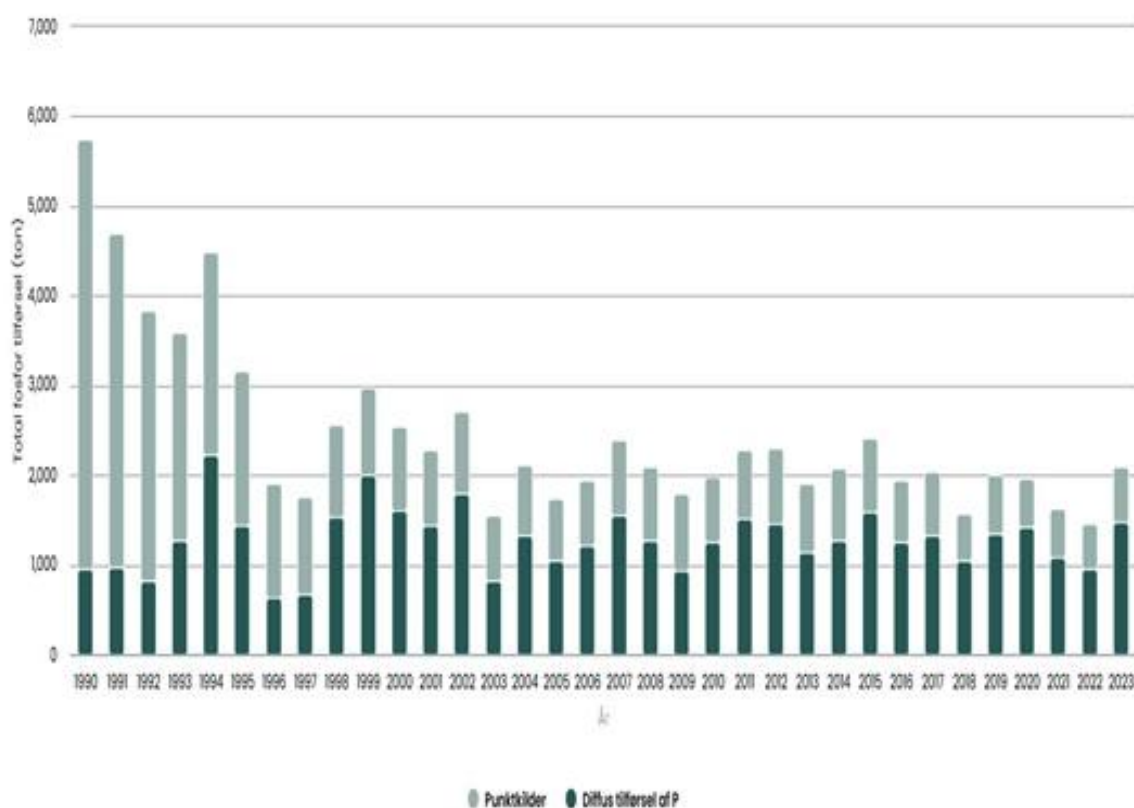
<https://okonu.dk/politik-og-udvikling/landbrugets-luftforurening-er-stadig-for-hoj-nu-gar-eu-ind-i-sagen>

fosfor i Danmark til havene er faldet med næsten to tredjedele op gennem halvfemserne.

Det skyldes imidlertid især, at byernes og industriens udledning af fosfor er reduceret markant på grund af en mere effektiv rensning af spildevandet.³⁰⁶

Siden 2000 har niveauet for den samlede kvælstofudledning været nogenlunde konstant (højt – hhl).³⁰⁷

Figur: Fosfortilførsel til havet. Tons.³⁰⁸

³⁰⁶) Jf. Miljøstyrelsen: Miljøtilstand - Tilførsel af kvælstof og fosfor til havet fra danske landområder. 01.04.25.
<https://miljotilstand.dk/vandmiljoe/tilfoersel-af-kvaelstof-og-fosfor-til-havet-fra-danske-landomraader>

³⁰⁷) Kilde: Økolariet: Landbrugets forurening af vandmiljøet.
<https://www.okolariet.dk/viden-om/forurening/forurening-af-overfladevand/landbrugets-forurening>

³⁰⁸) Jf. Miljøstyrelsen: Miljøtilstand - Tilførsel af kvælstof og fosfor til havet fra danske landområder. 01.04.25.
<https://miljotilstand.dk/vandmiljoe/tilfoersel-af-kvaelstof-og-fosfor-til-havet-fra-danske-landomraader>

Landbruget står tilbage som den mest væsentlige udleder af fosfor med 41 pct. af den samlede mængde.

Fosforen kommer fra landbrugets gødsning. Sammensætning heraf har dog ændret sig.

Fra starten af 1930'erne og op til midten af 1970'erne steg forbruget af fosfor i handelsgødningen stærkt.

Forbruget toppede med en tilførsel på mere end 70.000 tons fosfor (26 kg/ha) i 1974.

Siden er forbruget af fosfor i handelsgødning faldet, så det 2024 er nede på ca. 13.000 tons.³⁰⁹

Men den største mængde (70%) af det fosfor, der spredes på markerne, fra husdyrgødning.

Mængden heraf har siden 2005 ligger uændret (højt - hhl).

For Danmark som helhed spredes der stadig mere fosfor på markerne, end der fjernes, med de afgrøder der høstes.

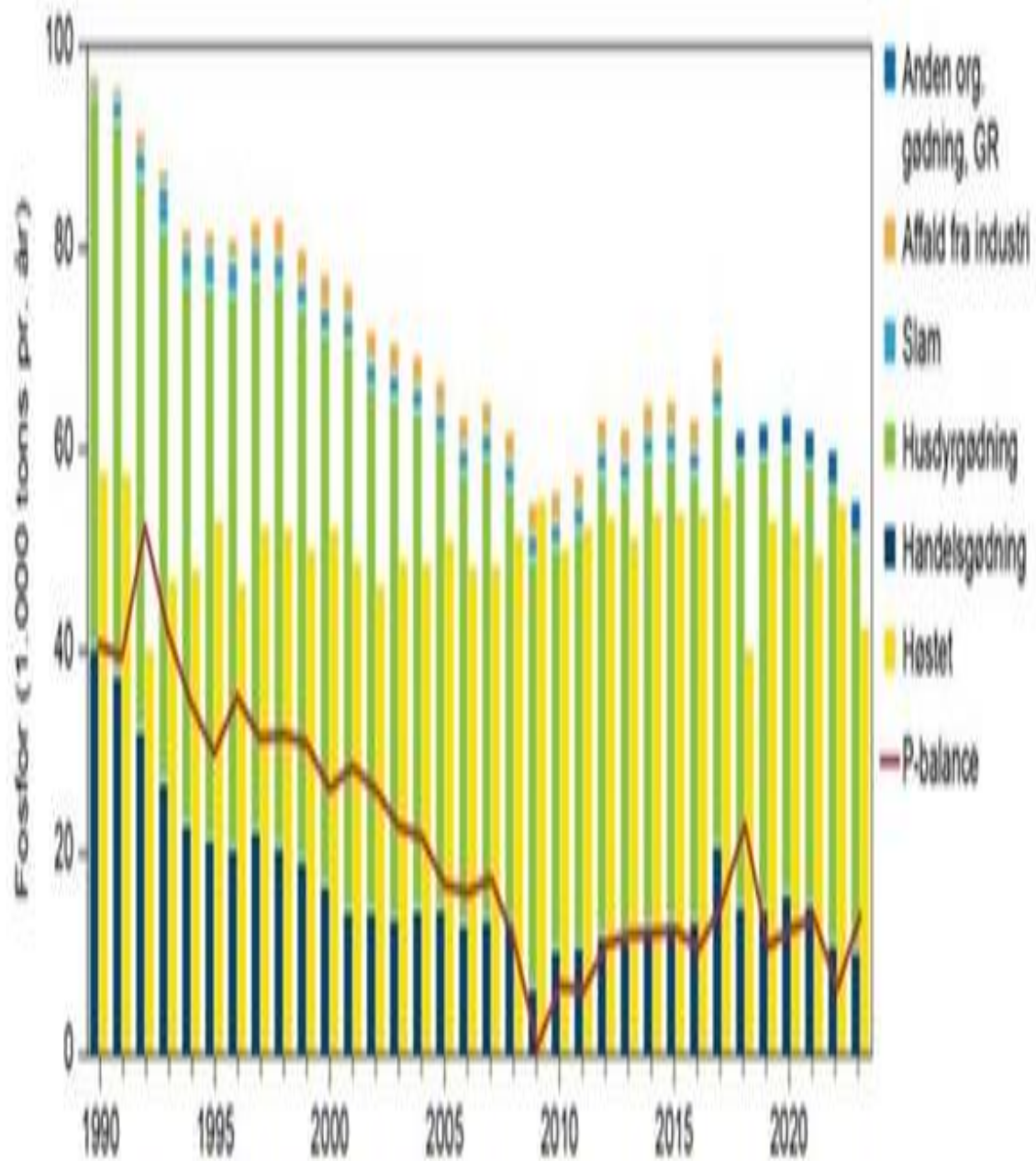
Fosforoverskuddet i dansk landbrug er dog faldet over de seneste ca. 25 år – fra ca. 84.000 ton fosfor i 1978, over 40.000 ton i 1990 og til ca. 10.000 ton fosfor i 2019.

Det faldende fosforoverskud i landbruget skyldes primært, at tilførslen af handelsgødning og husdyrgødning er reduceret siden 1990.

³⁰⁹) Jf: Økolariet: Landbrugets forurening af vandmiljøet.

<https://www.okolariet.dk/viden-om/forurening/forurening-af-overfladevand/landbrugets-forurening>

Figur: Udviklingen i fosforoverskuddet i landbruget. ³¹⁰

³¹⁰ Kilde: Økolariet: Landbrugets forurening af vandmiljøet.

<https://www.okolariet.dk/viden-om/forurening/forurening-af-overfladevand/landbrugets-forurening>

11.3. Reguleringen af landbrugets miljøbelastning og udviklingen heri.

I dette afsnit diskuteres – som beskrevet i kapitelindledningen - reguleringen af området, udviklingen heri og hvad der bør gøres (fremover)?

I første afsnit sættes fokus på reguleringen af landbrugets kvælstof og nitrater og udviklingen i implementeringen.

Dernæst belyses i andet afsnit samme tematik for fosforudledningen.

11.3.1. Reguleringen af landbrugets udledning af kvælstof, nitrater mm.

Miljøstyrelsen og Landbrugsstyrelsen regulerer landbrugets kvælstofudledning gennem en kombination af generelle gødningsnormer, målrettede efterafgrødekrav og kollektive virkemidler (som vådområder.

Fra 2027 introduceres en ny reguleringsmodel, der flytter fokus fra kvælstofkvoter til direkte udledningskvoter.

11.3.1.1. De lovmæssige bestemmelser vedr. kvælstof.

Den overordnede ramme for reguleringen af landbrugets udledning mm er som anført EU's "Vandrammedirektiv" fra 2000.³¹¹ EU's "Vandrammedirektiv" er udmøntet i den danske lovgivning i "Lov om vandplanlægning".

³¹¹) Jf. RÅDETS DIREKTIV om beskyttelse af vand mod forurening forårsaget af nitrater, der stammer fra landbruget. 12. december 1991. Ministeriet for Grøn Trepert. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DA/TXT/PDF/?uri=CELEX:31991L0676&qid=1741785805180> og jf. EUROPA-PARLAMENTETS OG RÅDETS DIREKTIV 2000/60/EF af 23. oktober 2000 om fastlæggelse af en ramme for Fællesskabets

Heri er der et mål om, at alle kystvande skal opnå en såkaldt “god økologisk tilstand”. Hvordan den gode økologiske tilstand skal realiseres, er emnet for de danske vandområdeplaner. Disse beskriver, hvordan målet for hvert vandområde skal opnås.

Danmark er nærmere bestemt opdelt i 23 hovedvandoplande og 90 delvandoplande, som hver især leder vand og kvælstof ud til forskellige dele af Danmarks kystvande.

Figur: 23 hovedvandoplande.

Vandområdeplanerne indeholder mål for reduktion i udledningen af kvælstof for hver af de 90 delvandoplande. I vandområdeplanerne er der sat mål for, hvor meget kvælstofudledningen til forskellige kystvande skal reduceres indenfor politisk besluttede tidshorisonter for at kunne opnå målet om god økologisk tilstand.

Danmark er p.t. inde i 3. planperiode, som løber fra 2021 til 2027. I den tidligere planperiode 2015 til 2021 har mange vandforekomster ikke levet op til kravene om ”god tilstand”

11.3.1.2. Udmøntningen – eller mangel på samme – af EU’s ”Vandrammedirektiv”.

Indtil 2015 var præget af intensiveret planlægning for at opfylde EU's krav om god tilstand i vandområderne, hvilket førte til de mere omfattende planer, der blev vedtaget fra 2015 og frem.

Efter regeringsskiftet i 2015 til først en Venstre mindretalsregering og siden VLAK – regeringen foretog regeringen med Landbrugsminister Eva Kjer Hansen i spidsen og det borgerlige flertal imidlertid med ”Aftale om Fødevarer- og landbrugspakke”³¹² en lempelse af en stor del af den eksisterende regulering, og besluttede endvidere, at en del af den planlagte fremtidige regulering ikke skulle implementeres.

Lempelsen af den eksisterende regulering skete allerede i løbet af 2016-17. Indgåelse af aftalen om Fødevarer- og landbrugspakken betød, at de totale udledninger af kvælstof til kystvandene var større for perioden 2016 -19 end før aftalen blev indgået.³¹³

³¹²⁾ Regeringen (Venstre) og Konservative, Dansk Folkeparti og Liberal Alliance: Aftale om Fødevarer og Landbrugspakke. 2015. <https://sgvmst.dk/media/f4qpdf0/se-aftalen-her.pdf>

³¹³⁾ Kilde: Det miljøøkonomiske Råd: Økonomi og miljø 2017, s. 21. https://dors.dk/files/media/rapporter/2017/M17/m17_kap_i.pdf

Aftalen havde som konsekvens, at ikke-dyrkede (og gødede) randzoner afskaffedes, ligesom landmændene fik tilladelse til at gødske mere end den tidligere lovgivning tillod. Allerede fra 2016 var det således tilladt at tilføre 20 procent mere kvælstof til afgrøderne end hidtil. Som modydelse skulle landmændene så selv at finde og implementere reduktioner i udledningen af kvælstof (frivillige aftaler).

Eva Kjer Hansen hævdede, at miljøet trods øget gødskning ville blive bedre, idet ”Landbrugspakken” opererede med en forventning om en såkaldt ”baseline-effekt”, hvor miljøbelastningen skulle falde af sig selv. Ifølge regeringen skulle Landbrugspakken i perioden 2016 til 2021 reducere udledningen af kvælstof til havet med 1.650 tons.

Dette blev af oppositionen såvel som eksperter betegnet som ”kreativ bogføring”, idet man havde indregnet det FORVENTEDE resultat af tidligere politiske beslutninger, som indgik i regnskabet med yderligere 5.500 tons reduceret udledning, så den samlede reduktion i 2021 ville blive godt 7.200 tons. Debatten herom og kritikken heraf endte med at forårsage ministerens afgang.³¹⁴³¹⁵

Analyser fra bl.a. 2021 har vist, at landbruget samlet set ikke overholdt de ”frivillige” miljøaftaler, der fulgte med pakken, og at kvælstofoverskuddet har været højt.³¹⁶ Her skulle landbruget selv(frivilligt) finde reduktioner svarede til 2450 ton. Men kun en brøkdel heraf blev realiseret.

I stedet steg forbruget af kunstgødning således fra 210.000 ton N i 2015 til 229.800 ton N i 2020.³¹⁷ Og samlet set øgede pakkens lempelser kvælstofudledningen fra landbruget med 3.520 ton i 2016 og knap 6.000 ton i

³¹⁴) Jf. Borum, Jens: Landbrugspakken – hvordan gik det egentlig? Gylle.dk, 11.11.23.
<https://gylle.dk/landbrugspakken-hvordan-gik-det-egentlig/>

³¹⁵³¹⁵) Jf. Hansen, Kjeld: Farvel til dansk landbrug, s. 26 – 28.

³¹⁶) Jf. Wikipedia: Landbrugspakken 2016. https://da.wikipedia.org/wiki/Landbrugspakken_2016

³¹⁷) Jf. DCE – Nationalt center for Miljø og Energi: Landovervågningsoplände 2021.
<https://dce.au.dk/udgivelser/vr/501-599/abstracts/nr-525-landovervaagningsoplände-2021>

2021.³¹⁸ Målinger i landovervågningsoplandene har da også i årene omkring 2017 vist høje overskud af kvælstof (N) på over 200.000 ton.

Konsekvensen var alt i alt, at målene for 2021 om mærkbare reduktioner i landbrugets kvælstofudledning ikke blev overholdt.³¹⁹

Landbrugspakken medførte tværtimod, at indsatsen for at reducere udledningerne af kvælstof med henblik på at etablere god økologisk tilstand er blevet forsinket med mindst 5 år. Dermed forsvandt også muligheden for, at det danske vandmiljø ved næste skæringspunkt (2027) kommer til at leve op til Vandrammedirektivets krav. I 2021 manglede Danmark reduktioner på 17.000 tons udledt kvælstof, og derudover kommer vandmiljøet til at behøve mange år til at komme sig efter, at reduktionerne er gennemført.³²⁰

SVM – regeringen har i konsekvens heraf med den såkaldte ”Grønne Trepert” erklæret at ville udskyde opfyldelsen af EU’ s ”Vandrammedirektiv” til 2033, hvilket er seks år senere end EU-fristen.³²¹

EU-Kommissionen har dog heroverfor tilkendegivet, at Danmark ikke bare ensidigt kan udskyde deadline for vandrammedirektivet, da målene er juridisk bindende. Og beslutningen er blevet skarpt kritiseret af miljøorganisationer og eksperter, da vandmiljøet (herunder iltsvind i farvandene) er i en alvorlig tilstand og ikke kan vente.

Men på trods af kritikken har regeringen fastholdt, at den nye plan er nødvendig for at opnå en bæredygtig løsning, og har sendt en opdateret plan

³¹⁸) Kilde: Kragesteen, Hjalte og Cecilie Gormsen: Landbrugspakke: Sådan ser miljøregnskabet ud.

Altinget.<https://www.altinget.dk/artikel/146174-landbrugspakke-saadan-ser-miljoeregnskabet-ud>

³¹⁹) Jf. Miljø – og Fødevareministeriet: Afrapportering af kvælstofudvalgets arbejde.

https://mfvm.dk/fileadmin/user_upload/MFVM/Landbrug/Afrapportering_af_kvaelstofudvalgets_arbejde.pdf

³²⁰) Jf. Borum, Jens: Landbrugspakken – hvordan gik det egentlig? Gylle.dk, 11.11.23.

<https://gylle.dk/landbrugspakken-hvordan-gik-det-egentlig/>

³²¹) Jf. Kragesteen, Hjalte: Grøn trepart vil udskyde afgørende vandmiljømaal. Altinget, 29.06.24.

<https://www.altinget.dk/artikel/groen-trepart-vil-udskyde-afgoerende-vandmiljoemaal-det-er-den-virkelighed-vi-staar-i>

for vandområderne i høring. Hvorledes sagen ender, er så vidt vides fortsat uafklaret.

11.3.2. Regulering af landbrugets fosforudledning.

Som beskrevet er landbruget også en væsentlig kilde til fosforbelastning af vandmiljøet, idet ca. 41 % af den samlede tilførsel af fosfor kommer herfra.

I det følgende gennemgås først det lovmæssige grundlag for reguleringen heraf og dernæst udviklingen implementeringen heraf.

11.3.2.1. Reguleringsgrundlag og – mekanismer.

Siden 1985 har der været en indirekte regulering af, hvor meget fosfor der må tilføres i husdyrgødning pr. hektar. Dette betegnes som ”harmoniregler.”

”Harmonireglerne” handler om, hvor meget husdyrgødning og anden organisk gødning landbrugerne må bringe ud på sine arealer hvert år, herunder fosfor. Reglerne er nærmere bestemt udformet som en grænse for, hvor stor en mængde husdyrgødning opgjort i dyreenheder, der må udbringes på en landbrugsbedrift.

I forbindelse med EU-Kommissionens gennemgang af landbrugspakken måtte Danmark skærpe sin regulering af fosfor, hvilket skete med indførelse af egentlige fosfor-lofter, der angiver overgrænser for hvor store mængder fosfor der må udbringes på landbrugsarealerne.³²²

³²²) Jf. Hanne Damgaard Poulsen, Henrik Bjarne Møller, Manfred Klinglmair og Marianne Thomsen: Fosfor i dansk landbrug – ressource og miljøudfordring. Aarhus Universitet, juni 2019.

https://dce2.au.dk/pub/Fosfor_folder.pdf

Fosfor-lofterne er blevet gradvist øget frem mod 2021. Fuldt indfaset vil fosfor-lofterne være på 30-35 kgP/ha, men differentieret efter husdyrholdet.³²³

Siden 2017/2018 er der herudover indført skærpede krav til udbringning af fosfor i omlandene til over 400 søer, der er særligt følsomme over for fosfor. Herudover har Danmark under Østersø-konventionen forpligtet sig på et konkret loft (25 kgP/ha) over tilførslen af husdyrgødnings-fosfor til landbrugsjorden. Det efterlever de danske lofter imidlertid ikke.³²⁴

11.3.2.2. Implementering.

Siden 1980 har det årlige overskud og dermed tilførslen til jorden været faldende.

Men landbrugspakken af 2015, der gav landbruget mulighed for at gødske mere intensivt med kvælstof, skabte også afledte problemer med doseringen af fosfor (P). Dette skyldes, at det givne forhold mellem N og P i husdyrgødningerne medførte, at der med en højere kvælstof-kvoteførtes også stigende mængder af P set i forhold til hvad planterne kan udnytte.

I de senere år har fosfortabet i dansk landbrug da også igen været stigende – fra 4,4 kgP/ha i 2015 hvor landbrugspakken blev vedtaget til 5,9 kgP/ha i 2017 og helt op til 9,3 kgP/ha i 2018.³²⁵

³²³) Mikael Skou Andersen og Marianne Thomsen: Forebyggelse af fosfortab i fremtidens landbrug. Rådet for grøn omstilling, s. 5 - forneden, 15.12.20. <https://rgo.dk/wp-content/uploads/Forebyggelse-af-fosfortab-i-fremtidens-landbrug.pdf>

³²⁴) Mikael Skou Andersen og Marianne Thomsen: Forebyggelse af fosfortab i fremtidens landbrug. Rådet for grøn omstilling, 15.12.20. <https://rgo.dk/wp-content/uploads/Forebyggelse-af-fosfortab-i-fremtidens-landbrug.pdf>

³²⁵) Mikael Skou Andersen og Marianne Thomsen: Forebyggelse af fosfortab i fremtidens landbrug. Rådet for grøn omstilling, s. 6 - forneden, 15.12.20. <https://rgo.dk/wp-content/uploads/Forebyggelse-af-fosfortab-i-fremtidens-landbrug.pdf>

11.4. Hvordan tegner landbrugets udledning af kvælstof mm fremover og hvad bør gøres?

I dette afsnit diskuteres udsigterne for landbrugets udledning af kvælstof mm og det diskuteres, hvad der bør gøres (fremover)? Jf. indledningen til del III vil ”Den grønne Trepert” her blive inddraget.

I første afsnit sættes fokus på udsigterne for landbrugets udledning af kvælstof mm. jf. ”Den grønne Trepert” og kritiske vurderinger heraf

Dernæst diskuteres i andet afsnit, hvad der bør gøres for at sikre tilstrækkelig reduktion i landbrugets udledninger af kvælstof mm?

11.4.1. Udsigterne fremover for landbrugets udledning af kvælstof mm?

I første afsnit gennemgås målene og prognoserne for landbrugets fremtidige udledning af kvælstof mm. Dernæst diskuteres i andet afsnit, hvorvidt det er tilstrækkeligt?

11.4.1. Udsigterne for landbrugets udledning af kvælstof, jf. ”Den grønne Trepert”.

Jf. foran bliver der fra navnlig landbruget udledt alt for meget kvælstof til vandmiljøet. Det fører til iltsvind i fjordene og forurening af fremtidens drikkevand. Med først med ”Den grønne trepart” og siden december 2025 med en politisk aftale er reduktion i landbrugets kvælstofudledning blevet sat på dagsordenen.

Først gennemgås målene og de forventede virkninger af aftalen. Dernæst diskuteres, hvorvidt det er tilstrækkeligt?

11.4.1.1. Mål og effekter af ”Grøn Trepert” og ”Politisk aftale om landbrugets kvælstofudledning”.

Reduktion af kvælstofudledning var en del af ”Den grønne Trepert”. Det skal ifølge denne ske gennem støtteordninger til omlægning af landbrugsjord til natur eller produktionsskov og en ny målrettet regulering af kvælstof.

Ifølge Trepertsaftalen skal der igangsættes initiativer, der reducerer kvælstofudledningen fra landbruget med 13.780 tons i 2027 svarende til en reduktion i forhold til det nuværende niveau på 24 pct ³²⁶.

Af den samlede reduktion forventes ca. 500 tons N opnået gennem generelle effekter af EU’s fælles landbrugspolitik (CAP) og ca. 540 tons gennem spildevandsindsatsen. Den resterende reduktion på ca. 12.776 tons N, skal realiseres gennem udtagningsindsatsen og markregulering, herunder, at 140.000 ha kulstofrige landbrugsjorder (inkl. randarealer) frem mod 2030 skal omlægges til gavn for klima, natur og vandmiljø og at der skal rejses 250.000 ha skov, heraf 100.000 ha urørt skov, frem mod 2045 til gavn for natur, vandmiljø, klima og drikkevand. ³²⁷

Tiltagene i ”Den grønne Trepert” vil selvsagt først virke på langt sigt i takt med arealomlægningerne. SVM - regeringen indgik derfor sammen med partierne bag ”Implementering af et Grønt Danmark” (SF, LA, K og RV) i december 2025 en aftale om landbrugets kvælstofudledninger på kort sigt, nærmere bestemt frem ti 2027. (Aftale om ny reguleringsmodel). ³²⁸

Ifølge aftaleparterne selv skaber aftalen ”en mere effektiv begrænsning af kvælstofudledninger, samtidig med at den giver den enkelte landbruger fleksibilitet og kompensation for omkostningerne.”

³²⁶) Egen beregning.

³²⁷) Jf. Ministeriet for Grøn Trepert: Nationalt indblik.

<https://mars.sgav.dk/status/nationaltindblik>

³²⁸) Jf. SVM, SF, LA, K og RV: Aftale om ny kvælstofreguleringsmodel.

https://mqt.dk/Media/639003509190150480/Delaftale%20om%20overgang%20til%20ny%20kv%c3%a6lsto%20reguleringsmodel_endelig.pdf

Den nye reguleringsmodel indebærer et reguleringsstryk på ca. 7.900 ton kvælstof. Herudover hentes yderligere ca. 1.700 ton fra kvælstofreducerende tiltag på markerne, der tidligere har ligget uden for markreguleringen. Samlet set skønnes reguleringen således at bidrage med ca. 9.600 ton kvælstofreduktioner fra landbruget i et scenarie uden arealomlægning.

Dertil kommer yderligere ca. 500 ton kvælstofreduktion fra spildevandsrensning.

Sammenlagt skønnes kvælstofreguleringen og den aftalte spildevandsindsats at ifølge aftalen reducere med ca. 10.100 ton kvælstof i 2027, hvilket ifølge den officielle opfattelse er mere end to tredjedele af det samlede indsatsbehov for at leve op til vandrammedirektivets mål for de danske kystvande.³²⁹

Dette svarer dog kun til en reduktion på ca. 17 pct.

11.4.1.2. Giver tiltagene tilstrækkelige reduktioner?

Fra grønne organisationer kritiseres disse tiltag for ikke at være tilstrækkelige.

Tiltagene betyder ifølge kritikken for 2/3 af vandområderne, at udledningerne i 2027 være sænket til et niveau, kaldet **mål-belastning**, der på sigt forventes at give god økologisk tilstand. Det betyder ikke, at der er god økologisk tilstand i 2/3 vandområder i 2027.³³⁰

For den resterende tredjedel af vandområderne forventes udledningerne først at være sænket til **et ansvarligt niveau** i 2030, og dermed efterlever Danmark ikke Vand-rammedirektivet.

³²⁹) Ministeriet for Grøn Trepert: Historisk reduktion af landbrugets udledninger af kvælstof. Dec. 2025.
<https://mqtp.dk/nyheder/2025/dec/ny-aftale-historisk-reduktion-af-landbrugets-udledninger-af-kvaelstof->

³³⁰) Jf. Rådet for Grøn Omstilling: Værktøjskasse for godt havmiljø, s.13.
https://rgo.dk/wp-content/uploads/RGO_Vaerktoejskasse_Havmiljoe_marts2025-1.pdf

Skal der sikres god tilstand i bare halvdelen af målområder, vil ifølge Rådet for Grøn omstilling den maksimale kvælstofbelastning være 37.900 tons om året.

For at nå det kræves der ifølge Rådet imidlertid iværksættes indsatser, der reducerer med 20.000 tons kvælstof om året senest 2027 – svarende til 35 pct. af den nuværende udledning.

Men hvis man sigter mod langt højere statistisk sikkerhed for at opnå god økologisk tilstand, vil den maksimale belastning være omkring 28.000 tons og dermed vil man skulle reducere ca. 29.800 tons – svarende til 51 pct. af den nuværende årlige udledning.

Det vil resultere i, at man i nogle områder kun vil kunne tillade landskabets naturlige udledning.

Med baggrund i ovenstående bør indsatsbehovet ifølge ”Rådet for Grøn Omstilling” som minimum hæves til 20.000 tons kvælstof om året.³³¹

Også fra en af landets førende forskere på området, professor Stig Markager fra Aarhus Universitet, vurderes det, at behovet for kvælstofreduktioner fra landbruget er større end hvad der hidtil er sikret.

Ifølge Stig Markager og forskning fra Aarhus Universitet skal den samlede årlige udledning bringes ned på omkring 35.000 ton.

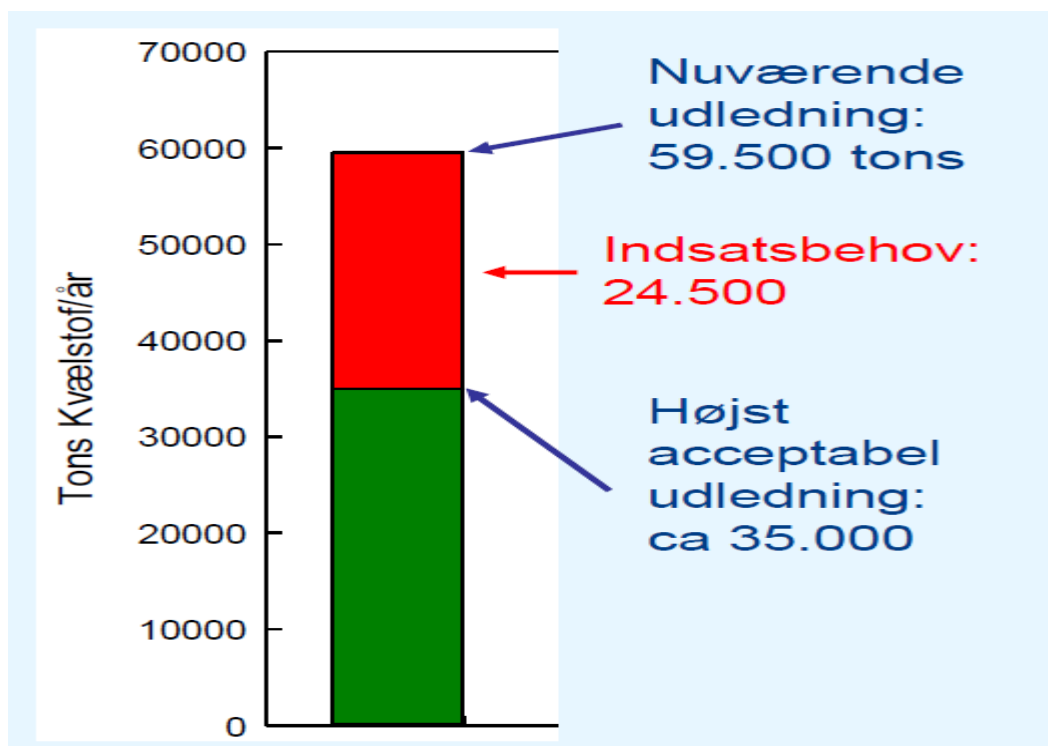
Det kræver en årlig reduktion på 24.500 tons i forhold til det daværende udledningsniveau. svarende til omkring 40 pct.

Ifølge de grønne kritikere skal reduktionerne i landbrugets udledninger af kvælstof på kort sigt (i 2027) altså være mellem dobbelt og toenhalfgang så store, som det i december 2025 aftalte.

³³¹) Jf. Rådet for Grøn Omstilling: Værktøjskasse for godt havmiljø, s.16.

https://rgo.dk/wp-content/uploads/RGO_Vaerktojskasse_Havmiljoe_marts2025-1.pdf

Figur: Kvælstofreduktionsbehov ifølge Stig Markager.³³²

11.4.2. Hvad bør gøres for sikre tilstrækkelig reduktion af landbrugets udledninger af kvælstof og fosfor?

De vedtagne tiltag til reduktion af landbrugets udledninger af kvælstof med mere er således langt fra fyldestgørende.

I det følgende diskuteres, hvad der bør gøres mere.

Først behandles krav til udledningen af kvælstof, dernæst til fosfor.’

³³²) Jf. Markager, Stig: Vandrammedirektivet og den grønne omstilling – kommer Danmark i mål?
https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://rfo.dk/wp-content/uploads/Stig-Markager_EU_havmiljoe.pdf

11.4.2.1. Krav til fremtidig udledning af kvælstof mm.

Jf ovenfor er de kortsigtede reduktioner af landbrugets udledninger af kvælstof mm. - og muligvis også de længeresigtede fra ”Treperten” – utilstrækkelige. Derfor må selvsagt kravene til og reguleringen af landbrugets kvælstofudledning mm. skærpes.

Derfor må der arbejdes for:

- Mere økologisk drift og derved mindre brug af kunstgødning
- Styrke og stramme reguleringen af landbrugets gødningsforbrug
- En strammere kvælstofregulering med øget reduktion, så udledningen nedbringes i overensstemmelse med EU’s Vandrammedirektiv
- Bedre kontrol og overvågning af faktiske kvælstoftab frem for kun selvrapportering.³³³

11.4.2.2. Krav til fremtidig udledning af fosfor mm.

Som for kvælstof kan tilførsel af for store mængder fosfor til vandmiljøet forringe livsmulighederne for plante- og dyrelivet i søer, fjorde og havet.

Fosfor har betydning for, hvilke planter der vokser i vandløbene og omfanget og sammensætning af algevækst på vandløbsbunden.

De overordnede sammenhænge mellem indholdet af fosfor i en sø og enkelte centrale biologiske parametre viser, at med et stigende fosforindhold øges mængden af alger (her målt som klorofyl), vandet bliver mere grumset (sigtdybden falder), og undervandsplanter vokser kun på lavt vand.³³⁴

³³³) Jf. Danmarks Naturfredningsforening: Der bliver udledt alt for meget kvælstof til vandmiljøet.

<https://www.dn.dk/vi-kaemper-for/et-nyt-landbrug/kvaelstof/>

³³⁴) Jf. Økolariet: Landbrugets forurening af vandmiljøet.

<https://www.okolariet.dk/viden-om/forurening/forurening-af-overfladevand/landbrugets-forurening>

I betragtning af det høje danske fosfor-overskud per hektar, der i EU kun overgås af Malta og Cypern, og de meget høje lofter der er angivet i fosforloven, er der derfor behov for at sænke lofterne og skærpe reguleringen, således at tilførslen af fosfor kommer til at balancere med planternes behov.³³⁵

11.5. Afrunding.

Jf. indledningen til kapitlet har landbruget selv hævdet, at det ikke var korrekt, at det er landbruget, der gennem sin gødsning har hovedansvaret for overdoseringen af vandmiljøet med kvælstof mm.

Landbruget ansvarlig for 70 pct. af kvælstofudledning.

Ofte peges i stedet på spildevand som synder. Som vist er det imidlertid forkert: Landbruget er gennem sin gødning ansvarlige for omkring 70 pct. af udledningerne af kvælstof med mere i vandmiljøet og atmosfæren. Og for omkring halvdelen af udledningerne af fosfor.

Spildevand derimod står efter årtiers opbygning af kommunal rensningsindsats i byerne kun for en mindre del.

Hertil kommer, at landbruget også er ansvarlig for stort set al ammoniakudledning og for en stor del af nitratudledningen.

³³⁵) Mikael Skou Andersen og Marianne Thomsen: *Forebyggelse af fosfortab i fremtidens landbrug*. Rådet for grøn omstilling, s. 27 - midten, 15.12.20. <https://rgo.dk/wp-content/uploads/Forebyggelse-af-fosfortab-i-fremtidens-landbrug.pdf>

Landbrugets udledninger af kvælstof mm har store skadevirkninger.

Skadevirkningerne af landbrugets udledning af kvælstof og fosfor har været enorme: Algevækst, fiskedød, fedtemøg – ødelæggelse af alt liv i de indre danske farvevande.

Og ikke alene har landbruget forsøgt at benægte miljøødelæggelsens virkelighed, men også – og her er selvfølgelig hovedårsagen til benægtelsen – nægtet at tage det økonomiske ansvar for forureningen.

Tværtimod fik landbruget igennem sin ”politiske arm” – partiet Venstre – tværtimod under Løkke-regeringerne 2015 – 2019 med den såkaldte ”Landbrugspakke” lempet reguleringen, således at man kunne øge kvælstofforbruget.

Det danske vandmiljø bruges af landbruget som kloak.

Vandløb, søer, fjorde og indre danske farvande er blevet affaldsspand for landbrugets udslip af kvælstof, så forurening opfattes som en integreret – selvfølgelig – del af produktionen.³³⁶

Dette betyder, at Danmark ikke overholder EU's vandrammedirektiv og pt. faktisk først sigter på at opfylde dette i 2033, uanset at der på sigt ifølge arealomlægningen i ”Den grønne Trepårt” tilsigtes at reducere med 13.980 tons i landbrugets kvælstofudledninger.

³³⁶) Jf. Markager, Stig i Øllgard, Jørgen: Landbrugets særstatus på Christiansborg. POV, 24.11.21.

<https://pov.international/landbrugets-saerstatus-pa-christiansborg/>

Er ”Den grønne Trepert” mm tilstrækkeligt?

En politisk aftale fra december 2025 om på kort sigt – i 2027 – at reducere landbrugets kvælstofudledning med omkring 10.000 tons vurderes overfor landbrugets massive kvælstofudledning at være helt utilstrækkelig,. Grønne organisationer og eksperter anslår at der i 2027 årligt skal reduceres mellem 20 – og 25.000 tons.

Hvad bør der gøres?

Derfor må der arbejdes for:

- Mere økologisk drift og derved mindre brug af kunstgødning
- Styrke og stramme reguleringen af landbrugets gødningsforbrug
- En strammere kvælstofregulering med øget reduktion, så udledningen nedbringes i overensstemmelse med EU's Vandrammedirektiv
- Bedre kontrol og overvågning af faktiske kvælstoftab frem for kun selvrapportering.

Billede: Gyllespredning på markerne.

KAP. 12. DET KONVENTIONELLE LANDBRUGS MILJØPÅVIRKNING GENNEM UDLEDNING AF SPRØJTEGIFTE: ”Landbrugets brug af sprøjtegifte er en alvorlig trussel, især mod drikkevandet!”.

I det følgende kapitel analyseres næste sæt af landbrugets negative **miljø-** effekter: Forurening med sprøjtegifte af grund-, drikke- og overfladevand, af atmosfæren og af fødevarer samt negativ indvirkning af sprøjtegifte på sundhed, økosystemer og biodiversitet.

I det første afsnit sættes i forlængelse af ovenstående boks nærmere fokus på forureningen med sprøjtegifte, dens kilder, dens (skade)virkninger og navnlig dens aktuelle omfang.

Dernæst søges i andet afsnit den historiske udvikling i anvendelsen af og forureningen med sprøjtegifte belyst.

Og endelig undersøges i tredje afsnit reguleringen af området, udviklingen heri og hvad der bør gøres?

Sidst, men ikke mindst sammenfattes og rundes af i sammenfattes og rundes af i fjerde afsnit.

12.1. Landbrugets forurening gennem brug af sprøjtegifte.

Jf. ovenstående boks sættes i dette afsnit i forlængelse af ovenstående boks nærmere fokus på landbrugets forurening med sprøjtegifte.

I det følgende betragtes først landbrugets nærmere anvendelse af sprøjtegifte, skadevirkningerne heraf og navnlig. Dernæst undersøges for det andet skadevirkningerne heraf. Endelig analyseres for det tredje – og navnlig – det aktuelle omfang af landbrugets forurening med sprøjtegifte: Hvad er omfanget af anvendelse af pesticider og hvad er omfanget af skadevirkningerne?

12.1.1. Landbrugets brug af sprøjtegifte.

I det følgende afsnit defineres først, hvad der forstås ved sprøjtegifte. Dernæst opregnes de forskellige typer af pesticider. Og sidst redegøres for anvendelsen af sprøjtegifte.

12.1.1.1. Hvad er sprøjtegifte?

Sprøjtegifte – også kaldet pesticider – er kemiske midler, som anvendes til at bekæmpe (naturlige) organismer, der opfattes som skadelige og forhindre, at afgrøder og planter kommer under angreb herfra.

Sprøjtegifte anvendes især i flere former for jordbrug i forbindelse med dyrkning af frugt, grøntsager og korn. De bruges nærmere bestemt til at bekæmpe ukrudt, insekter, svampe, snegle og andre organismer. Herudover forekommer de også i maling og træbeskyttelse.

Pesticider kan enten frembringes syntetisk (kemisk), være lavet af naturlige ingredienser eller stamme fra forurening.³³⁷

En særlig kategori af de syntetisk fremstillede pesticider er de såkaldte PFAS - pesticider står for per- og polyfluoralkylstoffer, som er kemikalier, der bruges i pesticider for at gøre dem mere effektive og holdbare.

³³⁷) Jf. Økovand: Pesticider.

<https://okovand.dk/pesticider/#:~:text=Oprindelse%20af%20pesticider%20Pesticider%20kan%20have%20forskellige,eller%20landbrugspraksis%2C%20der%20bruger%20store%20m%C3%A6ngder%20kemikalier.>

En særlig bekymringsfaktor ved disse nye typer pesticider er, at studier har vist, at PFAS pesticider kan akkumuleres i jorden og vandløb, hvilket kan have alvorlige konsekvenser for økosystemet.

Desuden har undersøgelser også vist en mulig sammenhæng mellem eksponering for PFAS pesticider og sundhedsmæssige problemer såsom hormonforstyrrelser, kræft og reproduktive problemer.³³⁸

12.1.1.2. Typer af pesticider.

De vigtigste typer af sprøjtegifte er:

- herbicer mod ukrudt,
- baktericer mod bakterier,
- insekticer mod insekter og
- fungicer mod svampe.^{339 340}

12.1.1.3. Anvendelse og udbredelse af sprøjtegifte.

Landbruget står for 99% af den sprøjtegift, der anvendes i Danmark, mens cirka 1% anvendes i private haver.

³³⁸) Jf. Økovand: Pesticider.

<https://okovand.dk/pesticider/#:~:text=Oprindelse%20af%20pesticider%20Pesticider%20kan%20have%20forskellige,eller%20landbrugspraksis%2C%20der%20bruger%20store%20m%C3%A6ngder%20kemikalier.>

³³⁹) Jf. Økovand: Pesticider.

<https://okovand.dk/pesticider/#:~:text=Oprindelse%20af%20pesticider%20Pesticider%20kan%20have%20forskellige,eller%20landbrugspraksis%2C%20der%20bruger%20store%20m%C3%A6ngder%20kemikalier.>

³⁴⁰) Jf. Miljøstyrelsen: Værd at vide om pesticider.

<https://mst.dk/borger/hjem-og-have/haven-og-udendoers-miljoe/vaerd-at-vidе-om-pesticider>

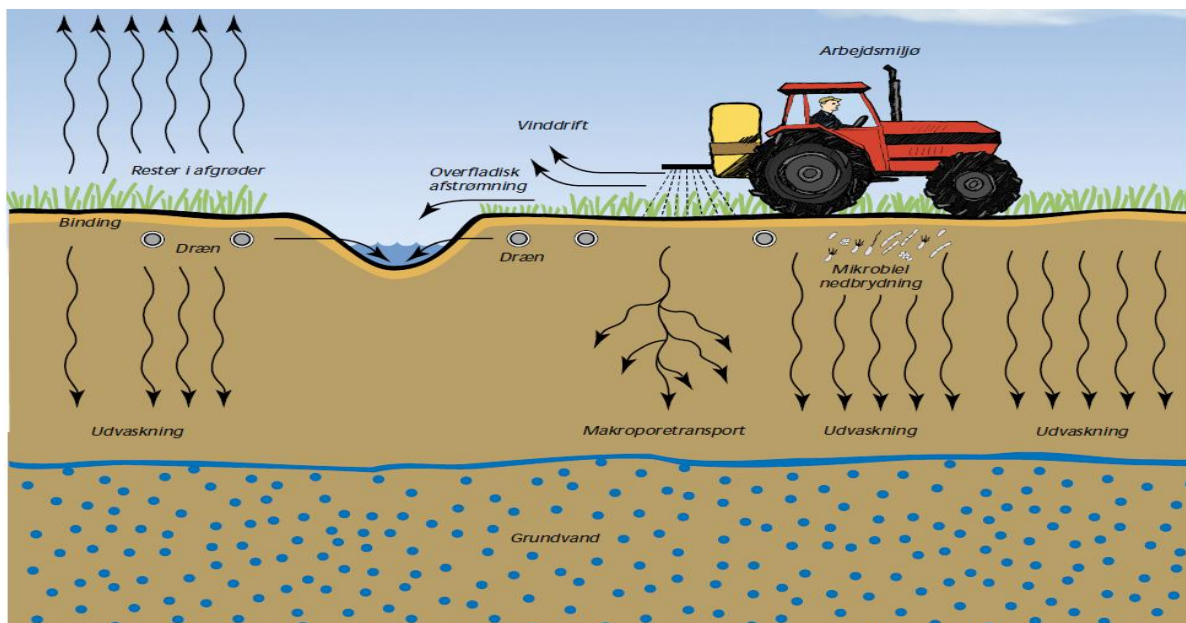
Sprøjtegiftene anvendes i dyrkning i landbruget på forskellige måder: Ved sprøjtning, udbringning som granulat, med bejdset såsæd, ved pensling m.m. Men udbredelsen begrænser sig ikke hertil, idet overskydende pesticider, der ikke optages i planterne, udbredes til det omkringliggende miljø.

Det kan ske på mange måder:

Giftstofferne kan udbredes i og gennem atmosfæren, idet stofferne under sprøjtningen kan føres med vinden over såvel kortere som lange afstande. Nogle af stofferne kan også fordampe fra plante- eller jordoverflader. Denne atmosfæriske transport af pesticider kan være af en betydelig størrelse, og den er ofte langtrækkende og grænseoverskridende.

Pesticiderne kan endvidere udvaskes med regnvand fra atmosfæren eller jorden. Pesticiderne kan derved spredes til vandmiljøet ved, at de siver med nedbør ned i jorden og indgår i grundvandet, hvorfra vi igen udvinder drikkevand.

Figur: Spredning af pesticider i miljøet. ³⁴¹

³⁴¹) Kilde: Mogensen, Betty Bugel, Niels Henrik Spliid og Anne Helweg: *Bekæmpelsesmidler - anvendelse og spredning i miljøet*. Aarhus Universitet og Miljøministeriet, 1999.

<https://pure.au.dk/portal/da/publications/bek%25C3%25A6mpelsesmidler-anvendelse-og-spredning-i-milj%25C3%25B8et-2/>

Processen kan efter jordbundsforholdene vare kortere eller navnlig længere tid, op til 60 år. Pesticider, der i dag tappes fra vandhanen kan være mellem 20-30 år gamle, når drikkevandet bliver pumpet op af jorden og ført videre til den enkelte husstand.

Derfor kan sprøjtegifte man finder i dag, allerede være ulovlige, da det er over 30 år siden pesticidet blev brugt. Men også godkendte sprøjtegifte, der burde være nedbrudt på markerne, kan havne i grundvandet.

12.1.2. Skadevirkninger af landbrugets brug af sprøjtegifte.

I det følgende søges skadevirkninger af landbrugets brug af sprøjtegifter indkredset.

Først sættes belyses skadevirkninger af pesticidrester i fødevarer. Dernæst sættes fokus på effekterne heraf for sundhed og sygdom. Og endelig rettes opmærksomheden mod følgerne af pesticidbrug for biodiversitet og miljø.

12.1.2.1. Pesticidrester i fødevarer og foder.

I første omgang vil anvendelse af sprøjtemidler i jordbrug uvægerligt give rester af pesticider i de modne afgrøder, hvilket kan akkumuleres i fødekæden, fx hvis pesticidholdigt korn anvendes til foder i kødproduktion.

I 2023 blev der fundet pesticidrester i 80 % af alle stikprøver af konventionelt dyrket frugt, 42 % af grøntsager og 27 % af kornprodukter.

Afgrøder med flest pesticider er: .³⁴²

³⁴²) Jf. Fødevarestyrelsen: Pesticidrester i fødevarer. <https://foedevarestyrelsen.dk/kost-og-foedevarer/alt-om-mad/kemi-i-maden/uoensket-kemi-i-mad/pesticider>

- Æbler, bidrager med 15 % af pesticider vi får ind i kroppen
- Salat, bidrager med 9 % af pesticider vi får ind
- Tomat, bidrager med 8 % af pesticider
- Hvedemel, bidrager med 7 %
- Kartoffler, bidrager med 7 %
- Agurker, bidrager med 7 %
- Pære, bidrager med 5 %
- Jordbær, bidrager med 3 %
- Vindruer, bidrager med 3 %

12.1.2.2. Skadevirkninger for sundhed og helbred

Indtag af pesticider gennem fødevarer og foder skader helbredstilstanden hos mennesker respektive produktionsdyr.

Forskning har fastslået, at et stort indtag af pesticider er sundhedsskadeligt og vurderes af forskere at kunne øge risikoen for kræft, diabetes og en række andre sygdomme.³⁴³

Hertil kommer, at hvis kroppen samtidig udsættes for andre kemiske stoffer kan det forstærke den sundhedsskadelige effekt. Det kaldes cocktaileffekten eller kombinationseffekten.³⁴⁴

³⁴³) Jf. Faktalink: Gødning og sprøjtegifte. . <https://faktalink.dk/emner/godning-og-sprojtegift>

³⁴⁴) Jf. Miljøstyrelsen: Cocktaileffekter. <https://mst.dk/erhverv/sikker-kemi/kemikalier/fokus-paa-saerlige-stoffer/hormonforstyrrende-stoffer/cocktaileffekter-og-hormonforstyrrende-stoffer>

12.1.3. Det aktuelle omfang af det konventionelle landbrugs brug af sprøjtegifte.

I dette afsnit belyses omfanget i dag af landbrug og gartneris brug af sprøjtegifte.

Først belyses det aktuelle omfang af landbrugets anvendelse af sprøjtegifte af forskellig slags.

Dernæst søges omfanget af de konstaterede skadevirkninger indkredset for henholdsvis drikkevandet og fødevarer.

12.1.3.1. Aktuelt omfang af anvendelse af pesticider i landbruget.

Ifølge Miljøstyrelsen bliver ca. 98 % af alle konventionelle marker sprøjtet med sprøjtegift hvert år.

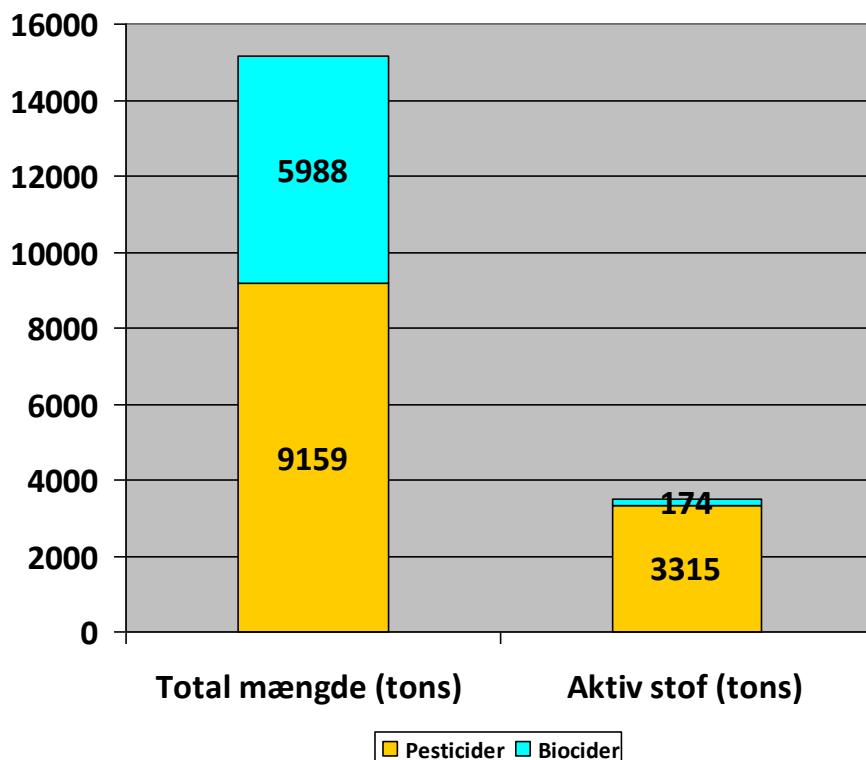
Hermed bliver mere end 50 % af Danmarks samlede areal (ca. 21.710 km²) sprøjtes årligt.

Den seneste opgørelse (fra 2023, publiceret i 2025) viste et samlet salg på 15.148 tons bekæmpelsesmidler, heraf 3.489 tons aktive stoffer.³⁴⁷ Heraf var godt 2/3 pesticider.

³⁴⁷) Jf. Miljøministeriet: Bekæmpelsesmiddelstatistik 2023, s. 9 -øverst.

<https://mst.dk/nyheder/2025/april/bekaempelsesmiddelstatistik-2023>

Figur: Samlet salg i 2023 af bekæmpelsesmidler og fordeling heraf på pesticider og biocider.³⁴⁸

Miljøstyrelsen udarbejder årligt en såkaldt ”Pesticidbelastningsindikator”, som er et mål for den potentielle belastning af sundhed, natur og grundvand fra pesticider.

Den beregnes ud fra den samlede belastning for de enkelte pesticider i den mængde, de er blevet solgt og anvendt.

Pesticidbelastningsindikatoren (PBI) viser belastningen i forhold til det konventionelle landbrugsareal i 2007.

³⁴⁸) Jf. Miljøministeriet: Bekæmpelsesmiddelstatistik 2023, s. 9 -øverst.

<https://mst.dk/nyheder/2025/april/bekaempelsesmiddelstatistik-2023>

Belastningen beregnes for:

- Sundhed: Giver et mål for den belastning, som sprøjteføreren udsættes for ved at håndtere og anvende pesticiderne.
- Miljøadfærd: Udtrykker, hvor hurtigt pesticiderne nedbrydes i jorden, deres risiko for at blive ophobet i fødekæder og risikoen for, at de siver ned til grundvandet.
- Miljøeffekt: Giver et mål for pesticidernes giftighed over for dyr og planter i marken (f.eks. regnorme og bier) og den omgivende natur (f.eks. fisk og fugle).³⁴⁹

Der er i Sprøjtemiddelstrategi 2022-2026 fastsat en målsætning om at nå en pesticidbelastning på 1,43 baseret på salgstal i 2025.

Bekæmpelsesmiddelstatistikken for 2023 viser, at PBI for salgstal ligger på 1,93. Sammenlignet med 2021 er PBI steget med 10 procent.

PBI er ligeledes beregnet for forbruget af pesticider. Dette beregnes på baggrund af jordbrugernes indberettede sprøjtejournaler. For planåret 2022/2023 ligger PBI målt på forbrugstal på 1,68, hvilket er et fald på 43 procent ift. 2010/2011. I 2022/2023 er PBI dog steget i forhold til niveauet de tre forrige planår.³⁵⁰

Landbrugets belastning af sundhed og miljø er altså steget. Hvilket det gør det vanskeligt at nå de opstillede pesticidmål for 2025. Tilmed er salget af de mest problematiske pesticider, de såkaldte PFAS – pesticider, steget markant. I den seneste planperiode fra august 2023 til juli 2024 blev der anvendt 213 ton PFAS-aktivstof, hvilket er 17 ton mere end i den tilsvarende periode året forinden, der ellers var et rekordår.

³⁴⁹) Jf. Miljøstyrelsen: Landbrugets pesticidbelastning.

<https://miljotilstand.dk/arealanvendelse/landbrugets-pesticidbelastning>

³⁵⁰) Miljøministeriet: Notat til Miljø- og Fødevarerudvalget om "Bekæmpelsesmiddelstatistik 2023, Miljø og Fødevarerudvalget 2024-25, MOF Alm.del Bilag 347.

<https://www.ft.dk/samling/20241/alm-del/MOF/bilag/347/2998348/index.htm>

De pågældende pesticider nedbrydes til TFA, der er en såkaldt kortkædet PFAS-type, som er meget vanskelig at nedbryde og derfor vil forekomme længe i naturen.

Da TFA samtidig er meget mobil i vand- og jordmiljøet, bliver det let transporteret ned i grundvandet og i vores drikkevand. Det er samtidig vanskeligt at fjerne TFA fra drikkevandet, og den almindelige drikkevandsbehandling fjerner det ikke. Studier har vist, at TFA kan skade fertiliteten og leveren.³⁵¹

12.1.3.2. Aktuelt omfang af konstaterede skadevirkninger.

To af de alvorligste skadevirkningen af anvendelsen og udbredelsen af pesticider i dansk landbrug handler om forurening af drikkevandet og pesticidrester i vore fødevarer.

Drikkevandet:

Tal fra De Nationale Geologiske Undersøgelser for Danmark og Grønland (GEUS) viser, at der sidste år blev fundet pesticidrester i 55,7 pct. af 2.000 undersøgte vandboringer.

Derudover er der fundet pesticidrester i det øvre lag af grundvandet i 65 pct. af borerne.³⁵²

Og en ny rapport fra Miljøministeriet viser, at pesticidrester i perioden 2020-2024 overstiger kvalitetskravet for drikkevand i 10,7 pct. af borerne, hvor det for 10 år siden var 2 pct.

³⁵¹) Jf. Koszyczarek, Henrik Hindby: Dansk landbrug har sat rekord i forbruget af PFAS-pesticider. Økomu.dk, 11.06.25. <https://okonu.dk/politik-og-udvikling/danske-landmaend-har-netop-sat-rekord-i-deres-forbrug-af-pfas-pesticider>

³⁵²) GEUS: Forekomst af pesticidstoffer i de almene vandværkers boringskontrol for perioden 1/1-2024 til 31/12-2024
<https://www.geus.dk/Media/638720961172195137/BK%25202024%2520Q4%2520pesticider.pdf>

Samtidig var grænseværdien overskredet i 14,1 pct. af borerne, svarende til næsten hver 7. boring.³⁵³

Fødevarer:

I 2024 er pesticidrester fundet i en lang række grøntsager, frugt og kornprodukter, dyrket i Danmark.

Mens der kun konstateredes sprøjtegifte i 4,1 pct. af økologisk dyrkede afgrøder, ligger tallene betydeligt højere for konventionelt dyrkede afgrøder i Danmark:

Nærmere bestemt er der for danske konventionelt dyrkede afgrøders vedkommende fundet pesticider i:

Frugt: 63 % af alle stikprøver af konventionelt dyrket frugt

Grøntsager: 21 % af alle stikprøver af konventionelt dyrkede grøntsager

Kornprodukter: 25 % af de konventionelt dyrkede kornprodukter.³⁵⁴

12.2. Den historiske udvikling i det konventionelle landbrugs brug af sprøjtegifte og i

³⁵³) Miljøministeriet: *Analyse af reguleringsmuligheder for beskyttelse af drikkevandet*, s. 81 forned. Januar 2026. <https://mim.dk/publikationer/2026/analyse-af-reguleringsmuligheder-for-beskyttelse-af-af-drikkevandet>

³⁵⁴) Kilde: DTU Fødevarerinstitutionen: *Pesticidrester i fødevarer 2024*. <https://foedevarestyrelsen.dk/Media/639009606294444026/Pesticidrester%20i%20f%C3%B8devarer%202024.pdf> og jf. Økonu.dk: 9 ud af 10 stykker frugt og halvdelen af konventionelle grøntsager indeholder pesticidrester. 10.12.25. <https://okonu.dk/mad-og-marked/9-ud-af-10-stykker-frugt-og-halvdelen-af-konventionelle-groensager-indeholder-pesticidrester>

skadevirkningerne herfra.

I dette afsnit undersøges den historiske udvikling i anvendelsen af sprøjtegifte såvel som i skadevirkningerne belyst.

I første afsnit belyses udviklingen i salg til og anvendelse af sprøjtegifte i landbruget.

I andet afsnit udviklingen i forureningen af og skadevirkningerne fra landbrugets brug af pesticider.

12.2.1. Udviklingen i salg til og anvendelse af sprøjtegifte i landbruget.

I slutningen af 1980'erne blev de første grundvandsprøver analyseret for pesticider, og her kunne man påvise tilstedeværelsen af pesticider eller deres nedbrydningsprodukter (metabolitter).

Og 1986 blev den første handlingsplan om nedbringelse af brugen af pesticider iværksat.

Det lykkedes også – i hvert fald delvist – at få nedbragt mængden af solgte pesticider, målt i vægt. Fra 1985 til 2005 tilnærmelsesvist halverede antallet af solgte tons af pesticider.

Denne udviklingen indebar dog ikke en tilsvarende reel reducere af anvendelsen af sprøjtegifte. Den agrokemiske industri havde i 90'erne udviklet såkaldte “mini-midler” med en større giftighed, så de kunne anvendes i lavere vægtmængde pr. dosis.³⁵⁵

Faldende mængde blev således modvirket af øget toxicitet.

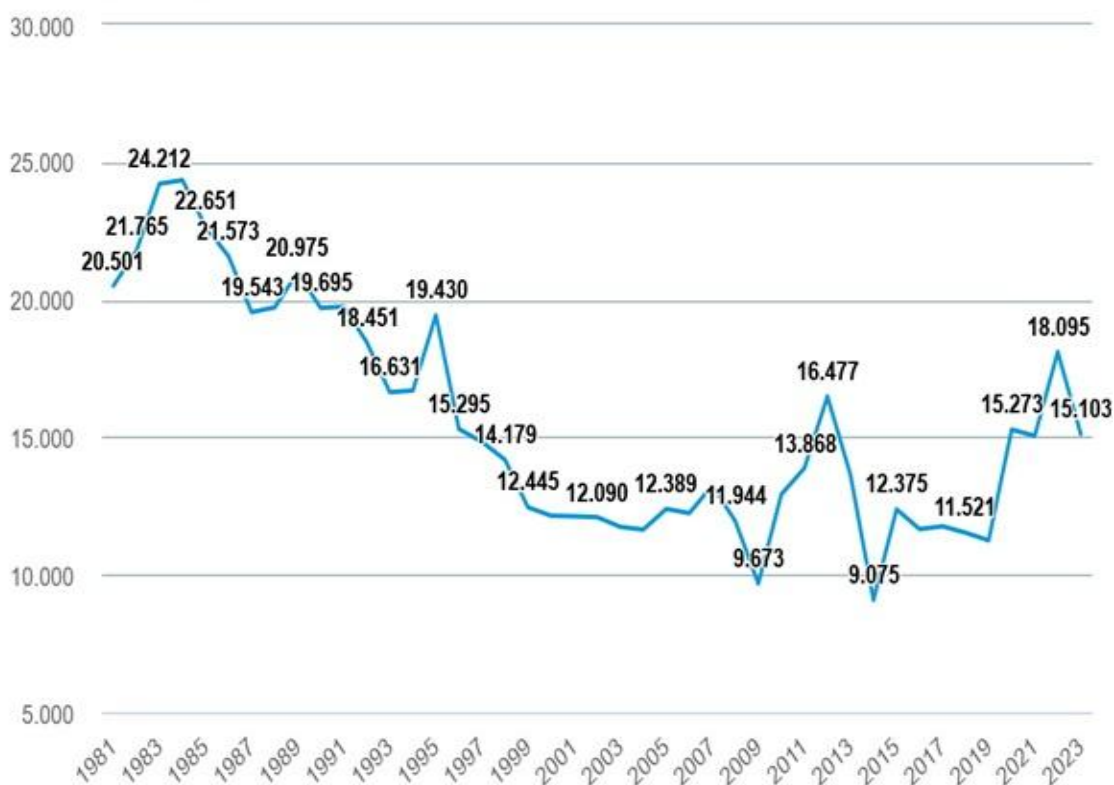
³⁵⁵) Jf. Hansen, Kjeld: *Det kemifhængige landbrug har sejret ad helvede til*. POV, 16.07.25.

<https://pov.international/det-kemifhaengige-landbrug-har-sejret/>

Og siden årtusindskiftet er der igen – selvom der har været udsving i enkelte år – over de seneste 20 år igen sket en stigning i mængden af anvendte sprøjtegifte, målt i tons, fra 11.736 solgte tons i 2003 til 15.103 tons i 2023.

En stigning på lidt under 29 procent.

Figur: Udviklingen i samlet salg af pesticider 1980 – 2024. Tons. ³⁵⁶

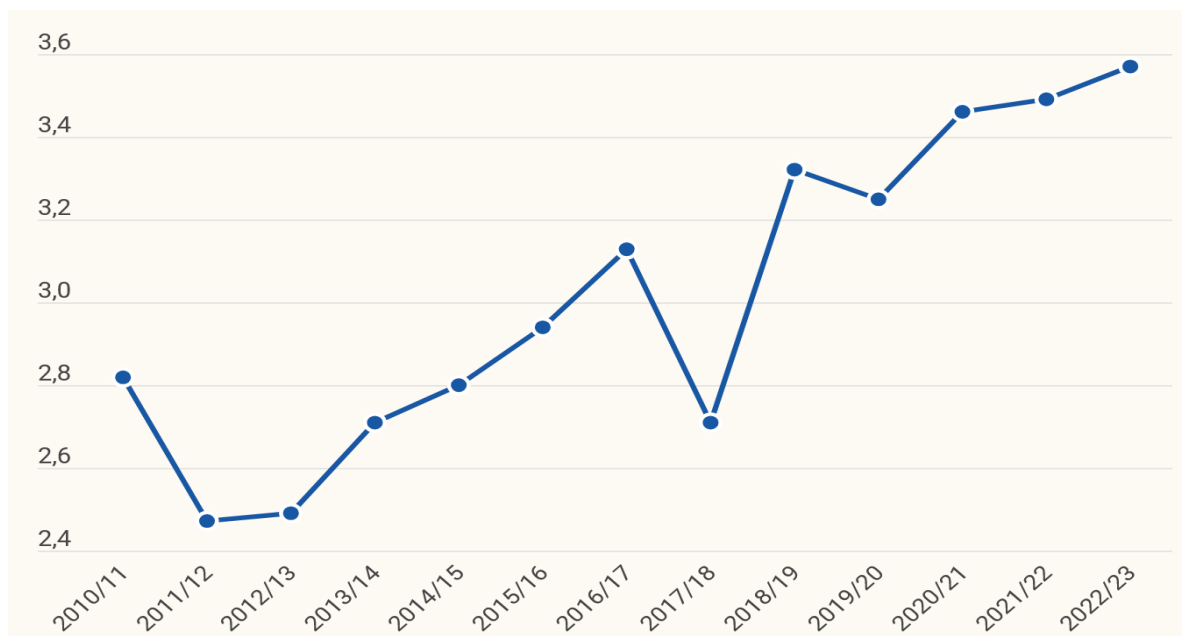
Forbruget af sprøjtemidler har således de seneste årtier ikke bare ligget højt, men været stigende .

Samtidig sprøjtes markerne hyppigere og hyppigere.

³⁵⁶) Kilde: Statistikbanken: Det samlede pesticidesalg efter pesticidtype, måleenhed og tid. Tabel PEST2.

<https://www.statistikbanken.dk/statbank5a/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=PEST2&PLanguage=0>

Figur: Behandlingshyppighed = antal gange, der bliver sprøjtet med sprøjtegift hvert år. 2010/2011 til 2022/2023.³⁵⁷

12.2.2. Udviklingen i skadevirkninger: Grundvand og drikkevand.

Jf. ovenfor handler nogle af de væsentligste skadevirkninger af udbredelsen af sprøjtegifte i landbruget om, at de for det første konstateres i drikkevandet, for det andet i fødevarer og for det tredje i naturen.

For de to sidstnævnte områder har der imidlertid ikke kunnet findes historiske tidsserier. I det følgende undersøges derfor alene udviklingen i forekomsten af sprøjtemidler i grundvandet og drikkevandet.

³⁵⁷) Kilde: Danmarks Naturfredningsforening: Forbruget af sprøjtegift er løbet løbsk.

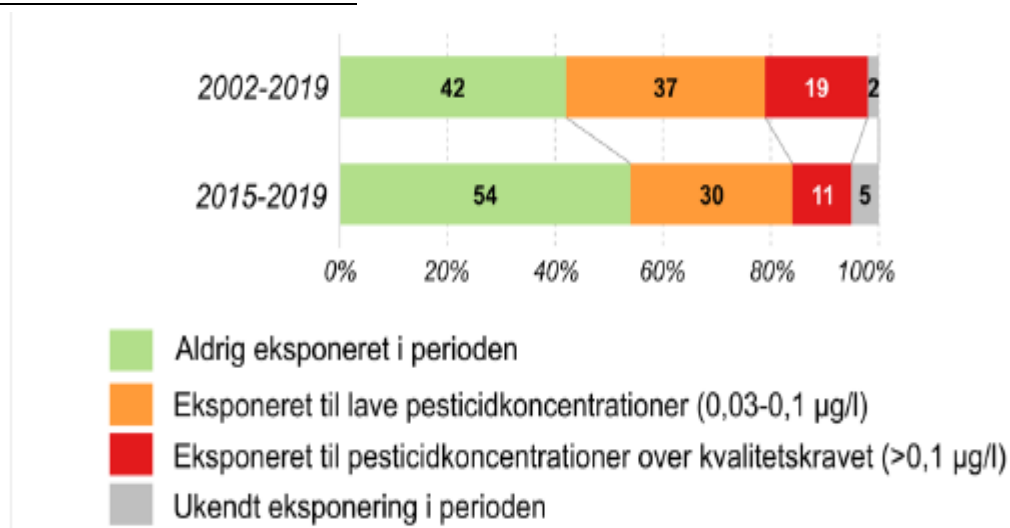
<https://www.dn.dk/nyheder/2026/4-tendenser-afslorer-forbruget-af-sprojtegift-er-lobet-lobsk/>

Grundvandet og drikkevandet overvåges af GEUS. En status herfra for perioden efter årtusindskiftet viser for det første, at der nærmere bestemt i perioden 2002–2019 blev fundet rester af ca. 10 % af de 449 undersøgte pesticider i dansk drikkevand.

Dvs. at man kunne konstatere tilstedeværelsen af et halvt hundrede pesticider. Antallet af fundne stoffer har været stigende mod 2019.

For det andet viser statussen, at i perioden 2002 – 2019 har over halvdelen af danske husstande (56 pct.) været eksponeret med pesticider i drikkevand. Heraf har 20 pct. været udsat for koncentrationer over kvalitetskravet.

Figur: Husstande – eksponering med pesticider i drikkevandet på almene vandværker 2002 – 2019.³⁵⁸

Når eksponeringen har være lavere efter 2015, skyldes det formentlig, at der i de senere år i øget omfang dels er lukket vandværker og/eller boringer med stor pesticidforekomst.

Dels skyldes det formentlig også, at der i de senere år i øget omfang er iværksat ”udtynding” af pesticidkoncentrationerne gennem indblanding af ”rent drikkevand”.³⁵⁹

³⁵⁸) GEUS: Status over pesticider i dansk drikkevand 2002 – 2019, s. 16, udsnit af figur 2.

<https://pub.geus.dk/en/publications/status-over-pesticider-i-dansk-drikkevand-fra-2002-2019/>

Problemet er, at der er tale om en slags ”kunstigt åndedræt” til kvaliteten af drikkevandet, som ikke kan skjule det faktum, at der sker en langsom, men stigende forurening med pesticider af kilden til drikkevandet: Grundvandet.

12.3. Reguleringen af landbrugets brug af sprøjtegifte, udviklingen heri og hvad bør der gøres?

I dette afsnit diskuteres – jf. indledning til kapitlet - reguleringen af området, udviklingen heri og hvad der bør gøres?

I første afsnit gives en oversigt over myndighedsbehandlingen af sprøjtegifte-

Dernæst undersøges udviklingen af implementeringen af overvågning af, kontrol med og reduktion af udledning af sprøjtegifte.

Og endelig diskuteres sidst, hvad der bør gøres?

12.3.1. Myndighedshåndtering af landbrugets brug af sprøjtegifte.

12.3.1.1. Godkendelse.

Alle sprøjtegifte skal godkendes og det er kun tilladt at bruge sprøjtemidler, der er godkendt til den specifikke afgrøde.

³⁵⁹⁾ GEUS: Status over pesticider i dansk drikkevand 2002 – 2019, s. 15 - fornedet.

<https://pub.geus.dk/en/publications/status-over-pesticider-i-dansk-drikkevand-fra-2002-2019/>

Som hovedregel er pesticidaktivstoffer godkendt på EU-niveau, og pesticidmidler er godkendt af de enkelte medlemsstater.

Der gælder forskellige regler for salg og anvendelse af sprøjtemidler, alt efter om det er til privat eller professionel brug.

Miljøministeriet har udarbejdet en national handlingsplan for bæredygtig anvendelse af sprøjtemidler: ”Sprøjtemiddelstrategi 2022-2026”.

Bag Sprøjtemiddelstrategi 2022-2026 står et flertal i folketinget. Aftalen blev indgået af den daværende regering (Socialdemokratiet), Venstre, Dansk Folkeparti, Socialistisk Folkeparti, Radikale Venstre, Enhedslisten, Det Konservative Folkeparti, Nye Borgerlige, Liberal Alliance og Kristendemokraterne.³⁶⁰

Målet for strategien er en Pesticidbelastningsindikator (PBI) – jf. foran - på maksimalt 1,96 (baseret på salgstal), svarende til en 40 procent reduktion i forhold til det beregnede niveau i 2011.

En række (af de værste) sprøjtemidler er blevet ulovlige med tiden.

12.3.1.2. Grænseværdier.

Fødevarer:

I forbindelse med godkendelse søges det fra myndighedsside gennem såkaldte grænseværdier at begrænse mængden af kunstige stoffer i fødevarerne til et niveau, som ikke er skadeligt.

³⁶⁰) Jf. Miljøministeriet: Sprøjtemidler.

Grænseværdierne er fastsat på EU-niveau ³⁶¹ og er derigennem en del af dansk lovgivning. ³⁶² De enkelte EU-lande har ret til individuelt at sænke grænseværdierne og gå længere end EU-kravene, hvis de mener, at det er nødvendigt for at skåne miljø og sundhed.

Grundvand/drikkevand:

Indholdet af pesticider og deres nedbrydningsprodukter i grundvand må generelt ikke overstige 0,1 mikrogram pr. liter.

2019 blev drikkevandsbekendtgørelsen strammet, så visse stoffer (som chlorothalonil-amidsulfonsyre) kontrolleres med en grænseværdi, der er 10 gange lavere (0,01 µg/l) end standarden.

12.3.1.3. Overvågning.

Grundvand/drikkevand:

Miljøstyrelsen og vandværkerne overvåger indholdet af pesticider i grundvandet for at sikre rent drikkevand.

Den konkrete overvågning udføres af GEUS.

Miljøstyrelsen har besluttet at spare overvågningen af pesticider i grundvandet væk i 2026, hvilket har mødt kritik. ³⁶³

³⁶¹) Jf. EUROPA-PARLAMENTETS OG RÅDETS FORORDNING (EF) Nr. 396/2005 af 23. februar 2005 om maksimalgrænseværdier for pesticidrester i eller på vegetabiliske og animalske fødevarer og foderstoffer og om ændring af Rådets direktiv 91/414/EØF. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DA/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A32005R0396&qid=1418306639876&from=EN>

³⁶²) Jf. Miljøministeriet: Bekendtgørelse om vandkvalitet og tilsyn med vandforsyningsanlæg. <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2017/1147>

³⁶³) Kragesteen, Hjalte :Miljøstyrelsen har besluttet at spare overvågningen af pesticider i grundvandet væk i 2026, hvilket har mødt kritik. Altinget, 11.02.26. <https://www.altinget.dk/artikel/ministerium-saetter-maalinger-af-pesticider-paa-pause-saa-vidt-jeg-ved-er-det-foerste-gang-i-grundvandsovervaagningens-historie>

Fødevarer:

Det er primært fødevarestyrelsen, der overvåger og kontrollerer sprøjtemiddelrester (pesticidrester) i fødevarer på det danske marked. Den praktiske kontrol udføres af DTU Fødevareinstituttet

Natur og miljø:

Overordnet overvågning varetages af miljøstyrelsen. Den konkrete kontrol foretages gennem programmet NOVANA (Nationalt Program for Overvågning af Vandmiljøet og Naturen), der udføres af Aarhus Universitet.

12.3.2. Udviklingen i implementeringen heraf.

364

Her beskrives de forskellige pesticidhandlingsplaner og deres effekter.

12.3.2.1. Første pesticidhandlingsplaner: Ambitioner indfries kun delvist.

Opmærksomheden på sprøjtemidler begyndte i 1986, da den såkaldte firkløverregerings miljøminister Christian Christensen (Kr.F.) lancerede den første danske pesticidhandlingsplan i 1986.

Målsætningen i Pesticidhandlingsplanen var en halvering af forbruget af kilo aktivt giftstof.

³⁶⁴) Dette afsnit trækker generelt på Hansen, Kjeld: *Det kemifhængige landbrug har sejret ad helvede til*. POV, 16.07.25. <https://pov.international/det-kemifhaengige-landbrug-har-sejret/>

Det blev på den ene side nået som planlagt i 1996, men på den anden side kun, fordi den agrokemiske industri – jf. foran - udviklede såkaldte “mini-midler” med var en langt større giftighed, så de kunne anvendes i lavere vægtmængde pr. dosis.

Pesticidhandlingsplan II blev omkring årtusindskiftet udarbejdet under den socialdemokratiske miljøminister Svend Auken og vedtaget i 2000.

Den fokuserede på at få antallet af sprøjtninger reduceret mest muligt.

Første delmål var at få behandlingshyppigheden ned fra 2,45 i 1997 til højst 2,0 ved udgangen af 2002.

Et andet delmål var at etablere sprøjtefrie randzoner af 10 meters bredde langs 40 pct. af alle målsatte vandløb og søer inden udgangen af 2002.

Disse sprøjtefrie randzoner ville omfatte et areal på 20.000 hektar.

Landbruget protesterede kraftigt imod skærpelsen af målene og – navnlig – mod udtagning af randzoner uden kompensation.

Planen resulterede på den positive side i, at behandlingshyppigheden i 2002 var reduceret næsten som planlagt til 2,04.

Men ikke så meget takket være mindre sprøjtning fra det konventionelle landbrug, mere takket være omlægningen til økologisk jordbrug af ca. 180.000 hektar uden sprøjtning.

På den negative side var de sprøjtefrie bræmmer derimod kun etableret med 8.000 hektar i forhold til de målsatte 20.000 hektar.

12.3.2.2. VK – regeringerne: Pesticidhandling syltes.

I 2001 skiftede regeringsmagten til landbrugets Venstre-venner, som ingen ambitioner havde om at skrue ned for giftforbruget.

Ifølge udkastet til Pesticidhandlingsplan 2004-2009, der forelå i sommeren 2003 fra miljøminister Hans Chr. Schmidt (V), ville regeringen ganske vist fortsætte en "aktiv og restriktiv regulering af pesticider", men nu skulle det hovedsageligt ske ved bedre rådgivning af landmændene.

Altså ingen pisk, men kun gulerødder.

I juni 2009 indgik VK - regeringen under statsminister Lars Løkke Rasmussen og med støttepartiet Dansk Folkeparti en aftale om 'Grøn Vækst', som bl.a. skulle sikre en markant reduktion af pesticiders skadevirkninger på mennesker, dyr og natur.

Reelt viste det sig at være en vækstpakke til landbruget.

Den mest ambitiøse miljøindsats i Grøn Vækst - planen omfattede ca. 50.000 hektar sprøjte-, gødnings- og dyrkningsfrie randzoner langs vandløb, søer og vådområder.

Trods rasende protester fra dele af landbruget blev loven gennemført, men efterfølgende endte den socialdemokratiske regering pga. landbrugets protester og pression med at måtte ophæve loven i 2015.

Den næste pesticidhandlingsplan blev kaldt Sprøjtemiddelstrategi 2013-2015, og den leverede regeringen Helle Thorning-Schmidt (S).

Gennem de forudgående 10 år (2001-2011) var salget af sprøjtemidler steget ganske betydeligt.

Derfor var det et hovedpunkt i den næste Pesticidstrategi 2017-2021, at målsætningen fra Sprøjtemiddelstrategi 2013-2016 som minimum skulle nås. Det lykkedes ikke.

12.3.2.3. Aktuelt skridt mod PFAS – pesticider.

Afløseren for Pesticidstrategi 2017-2021 blev vedtaget som Sprøjtemiddelstrategi 2022-2026. Jf. foran tegner den ikke til at ville nå målene.

På trods af den manglende opfyldelse af de generelle mål om reduktion af forbruget af pesticider i landbruget er der dog sket skærpedelser. Således har miljøministeriet i 2025 besluttet at tilbagekalde 23 pesticider med PFAS-aktivstoffer.

Disse pesticider nedbrydes til det skadelige trifluor-eddikesyre (TFA), som ender i grundvandet. TFA er en kortkædet PFAS-forbindelse og næsten umulig for naturen at nedbryde. Samtidig mistænkes den for at være sundhedsskadelig for både mennesker og dyr.

Miljøstyrelsen er derudover i gang med at vurdere yderligere 10 sprøjtemidler, der også har vist udvaskning af TFA.³⁶⁵

Jf. ”Aftale om et Grønt Danmark” skal der senest i 2027 tages konkret stilling til, hvordan der sikres en samlet beskyttelse af de sårbare grundvandsdannende områder.

Jf. foran har der imidlertid ikke været den målsatte reduktion i landbrugets køb og brug af sprøjtemidler.

Den gennemgående årsag er, at planerne alt overvejende har været baseret på indgåelse af frivillige aftaler med landbruget. Aftaler, som landbruget imidlertid – af økonomiske grunde – ikke har overholdt.

12.3.3. Hvad bør gøres? Miljøorganisationernes krav til pesticidhandling.

Vi vil i det følgende tage udgangspunkt i kravene fra miljøorganisationerne:³⁶⁶

³⁶⁵) Jf. Henrik Hindby Koszyczarek: Miljøstyrelsen forbyder 23 pesticider med PFAS-stoffer. Økonnu.dk, 07.07.25. <https://okonnu.dk/politik-og-udvikling/miljoestyrelsen-forbyder-pesticider-med-pfas-stoffer>

³⁶⁶) Jf. Danmarks Naturfredningsforening: Red det rene drikkevand. <https://www.redvandet.dk/>, jf. Greenpeace: PFAS, nitrat og pesticider forurener drikkevandet. <https://www.greenpeace.org/denmark/nyhed/landbrug/pfas-nitrat-og-pesticider-forurener->

- **Sprøjteforbud ved drikkevandsboringer:** De frivillige aftaler med landbruget har været resultatløse og må droppes. Regering og Folketinget må gennemføre et statsligt forbud mod sprøjtning med alle typer af pesticider i de områder, hvor grundvandet dannes.
- **Grundvandsparker:** Der må oprettes "grundvandsparker i vigtige områder for dannelse af grundvand," hvor sprøjtemidler forbydes for at sikre rent drikkevand uden behov for avanceret rensning.
- **Stop for PFAS-pesticider:** Der må indføres et forbud mod sprøjtemidler, der indeholder PFAS-stoffer (fluorstoffer), og har fejret delvise udfasninger af disse midler.
- **Øget kontrol og skrapere regler:** På grund af konstaterede overtrædelser af sprøjte regler, må der gennemføres øget- og uafhængig - kontrol med landmænds brug af pesticider.
- **Generel reduktion:** Der må generelt gennemføres en overordnet reduktion af pesticidforbruget i landbruget, da forbruget er løbsk.

12.4. Afrunding: Det konventionelle landbrugs brug af sprøjtegifte er en alvorlig trussel mod miljøet, især mod drikkevandet!

Landbruget har en omfattende brug af sprøjtegifte – pesticider. 99 pct. af anvendelsen af sprøjtegift i Danmark finder sted i landbruget, idet 98 pct. af alle konventionelle marker sprøjtes hvert år.

Pesticider vandrer videre i afgrøderne.

Konsekvensen er udbredte forekomster af pesticider i afgrøderne: I 80 pct. af konventionelt dyrket frugt, 42 pct. af grøntsager og 27 pct. af kornprodukter.

Pesticider er gift og dermed risikerer forekomst heraf i afgrøder ikke overraskende risiko for sundhedsskader. Det gælder både planter, dyr og mennesker: Risiko for kræft, for kredsløbs og hjertesygdomme, for luftsvejssygdomme mm.

Politiske forsøg på at begrænse omfanget af anvendelsen af sprøjtemidler er blevet modvirket af øget toxicitet i midlerne og hyppigere sprøjtning.

Landbrugets pesticider truer rent drikkevand.

Særligt problematisk er den stigende forekomst af pesticider i drikkevand, der dels indebærer risiko for sundhedsskadelige virkninger, dels på et tidspunkt kan tvinge vandværkerne til en hundedyr rensning af vandet. Det er alarmerende, at der 2002 – 2029 er fundet resterne i 10 pct. af undersøgte danske drikkevandsboringer.

Og særligt alarmerende er det, at nye såkaldte PFAS – pesticider, der er svært nedbrydelige, er ved at finde udbredelse. Der er derfor brug for håndfaste tiltag mod landbrugets pesticidanvendelse, heraf vigtigst sprøjteforbud ved drikkevandsboringer, etablering af grundvandsparker, stop for PFAS – pesticider og øget kontrol og skrappe regler.

Det bør der gøres.

For at sikre imod pesticidforurening fra landbruget og undgå megadyr rensning af drikkevandet bør der absolut:

- Indføres nationalt sprøjteforbud ved drikkevandsboringer

- Etableres grundvandsparker til beskyttelse af vigtige områder for dannelse af grundvand
- Indføres totalt forbud mod PFAS – pesticider
- Ske en skærpelse af reglerne for landbrugets brug af pesticider

Billede: Der sprøjtes.

**DEL IV:
ANDRE NEGATIVE
SIDER AF
(SVINE)LANDBRUGET:
*”Natur, biodiversitet og
dyrevelfærd samt
lokalsamfund betaler prisen
for svineproduktionens
amokløb”.***

Indledning til del IV.

I denne del diskuteres – jf. den generelle indledning - andre negative effekter af landbruget i Danmark, nærmere bestemt for natur og biodiversitet, for dyrevelfærd for landbrugets eget husdyrhold samt for de lokalsamfund, hvori de moderne dyrefabrikker skyder frem og breder sig.

Denne del består af 3 kapitler og tre bokse:

Der indledes med en **boks** om natura 2000 beskyttede naturområder.

I **kap. 13** undersøges og diskuteres i forlængelse heraf (svine)landbrugets negative konsekvenser for (den vilde) natur og biodiversiteten, herunder for beskyttede naturområder.

Herefter følger endnu en **boks** med redegørelse for ”Dyrevelfærdsloven” vedr. grise.

Dernæst analyseres og debatteres i **kap. 14** i forlængelse heraf, hvorledes det forholder sig med dyrevelfærden på svinefarmene og håndhævelsen af reglerne.

Sidst følger en boks om **juraen om oprettelse og placering af svinefabrikker og lokal miljøregulering heraf.**

I forlængelse heraf omhandler **kap. 15** svinelandbrugets påvirkning af lokalsamfundene.

Hvert kapitel afsluttes med en sammenfattende **afrunding.**

BOKS: NATURA 2000 beskyttede naturområder.

I denne boks gives som introduktion til de kommende kapitler en oversigt over, hvad Natura 2000 beskyttede naturområder er, hvad målet med ordningen er, hvad der forstås ved ”gunstig bevaringsstatus” og hvordan status er for Danmark.³⁶⁷

Naturhensyn i forvaltningen.

I ca. 15% af Danmarks areal indgår naturhensyn som en del af forvaltningen. Det største område omfatter en række beskyttede naturtyper (§3 beskyttelser), fx søer, vandløb, moser, heder og enge, mm.

Dertil kommer, at EU har pålagt Danmark at udpege en række areal, hvor der skal tages hensyn til den vilde natur, de såkaldte Natura2000 områder.

Dertil kommer, at vi i Danmark har udpeget et antal national og naturnationalparker.

Hvad er Natura 2000.

Natura 2000 er et fælles naturbeskyttelsesnetværk i Europa. Hvert sjette år skal alle EU-lande rapportere om, hvordan en række naturtyper, der er omfattede af EU’s habitatdirektiv, har det. Habitat-naturtyperne er udpeget, fordi de er sjældne, truede eller karakteristiske for EU-landene.

³⁶⁷) Jf. Miljøministeriet: Natura 2000. <https://sgavmst.dk/natur-og-jaegt/naturindsatser/natura-2000> Og jf. Miljøministeriet: Bevaringsstatus for heder, moser og andre lysåbne naturtyper. <https://miljotilstand.dk/natur-og-biodiversitet/bevaringsstatus-for-heder-moser-og-andre-lysaabne-naturtyper>

Hvad er målet med programmet?

Den overordnede målsætning i Natura 2000-områderne er at sikre gunstig tilstand for de arter og naturtyper, som områderne er udpeget for at beskytte.

For hvert enkelt Natura 2000-område er der opstillet særskilte mål, og der udarbejdes handleplaner for de indsatser, der skal gennemføres i området.

Definition af ”gunstig bevaringsstatus”.

Gunstig tilstand for de arter og naturtyper, som områderne er udpeget for at beskytte, betyder for **arter**, at

- 1) Det naturlige udbredelsesområde er stabilt eller i fremgang og tilstrækkeligt stort til at sikre artens langsigtede overlevelse.
- 2) Bestandens størrelse skal være stabil eller i fremgang og desuden stor nok til at sikre at arten på lang sigt vil overleve.
- 3) Levestederne for arten er tilstrækkelig store og i tilstrækkelig god tilstand til at bevare arten på lang sigt.

Og for **naturtyper** at:

- 1) Det naturlige udbredelsesområde er stabilt eller i fremgang og desuden tilstrækkeligt stort til at sikre naturtypens bevarelse i hele variationsbredden.
- 2) De arealer naturtypen dækker er stabile eller i fremgang og desuden tilstrækkeligt store til at sikre en langsigtet bevarelse.
- 3) De særlige strukturer og funktioner der er nødvendige for naturtypens opretholdelse på lang sigt er til stede.
- 4) Bevaringsstatus for de arter der er typiske for den pågældende naturtype er gunstig. Ved typiske arter forstår EU arter som er gode indikatorer for levestedets kvalitet for biodiversiteten generelt, og som er følsomme over for forringelser af habitatkvaliteten.

Status i Danmark.

I Danmark har vi 60 habitat-naturtyper. Vi er forpligtede til at gøre en aktiv indsats for at sikre eller genoprette naturen i de Natura 2000-områder, hvor habitatnaturtyperne findes. Derfor har alle Natura 2000-områder i Danmark en konkret plan med mål for naturtilstanden og en indsatsplan. Disse planer opdateres hvert sjette år for de marine og lysåbne naturtyper (f.eks. overdrev og heder) og hvert 12. år for skovnaturtyperne.

Danmark afrapporterede for bevaringsstatus til EU i 2013 og igen i august 2019. Danmark skal rapportere til EU igen i 2025.

Der blev redegjort for bevaringsstatus for otte marine naturtyper, otte ferskvandsnaturtyper og 44 naturtyper på land (heraf 10 skovnaturtyper) i hver af de på biogeografiske regioner (se faktaboks) på land, som Danmarks skal rapportere om.

KAP. 13: LANDBRUGETS PÅVIRKNING AF NATUR OG BIODIVERSITET: ”Det konventionelle landbrug fortrænger natur og dyreliv”!

I det følgende kapitel analyseres i forlængelse af ovenstående boks , hvorledes landbruget påvirker natur og biodiversitet, herunder de særligt beskyttede naturområder, negativt.

I det første afsnit beskrives, hvorledes der i Danmark er ringe plads til (beskyttet) natur og hvor dårligt det i EU – sammenhæng står til hermed i Danmark. Dernæst analyseres i andet afsnit landbrugsdriftens skadevirkninger for naturtyper og vilde planter og dyr. Endelig diskuteres i tredje afsnit den mangelfulde regulering af området og hvad der bør gøres. Sidst, men ikke mindst rundes af og sammenfattes i fjerde afsnit.

13.1. Natur og biodiversitet får ingen plads.

Jf. ovenfor beskrives i det følgende , hvordan det intensive landbrug fortrænger natur og biodiversitet.

13.1.1. Ringe plads til (beskyttet) natur.

I det følgende redegøres først for, hvorledes (beskyttet) natur generelt har ringe plads i Danmark og hvorledes det i EU sammenhæng står til hermed i Danmark. Dernæst for, hvad tilstanden er for naturtyper og arter i Danmark.

13.1.1.1. Naturen marginaliseret af landbrugsdrift.

Som fremgået foran udgør den dyrkede landbrugsjord 60 pct. af Danmarks samlede areal, hvoraf som tidligere anført størstedelen benyttes til foderproduktion. Endvidere beslaglægges der omkring 15 pct. af Danmarks areal til bebyggelse, infrastruktur o. l. Dette efterlader selvsagt kun omkring 25 pct. til skov, heder, enge, søer og vandløb, hvoraf skov igen fylder omkring 13½ pct.³⁶⁸

Egentlig beskyttet natur (såkaldt "Natura 2000" natur) udgør kun lidt under 8½ pct. af Danmarks areal, så vi er milevidt fra EU's samlede mål om 30 procents beskyttelse af naturen, heraf 10 procent strengt beskyttet. Tilmed udgøres en tredjedel af de officielt opgjorte "Natura 2000" områder i Danmark af marker.³⁶⁹

Biodiversitetsrådet har bl.a. på baggrund heraf konkluderet, at kun 2,3 pct. af Danmarks landareal reelt kan betragtes som beskyttet natur. For havet kan højst 12 % med sikkerhed betragtes som beskyttet og højst 4,1 % som strengt beskyttet.³⁷⁰

13.1.1.2. Danmark på sidste plads i EU.

I EU deler Danmark sidstepladsen sammen med Belgien, når det kommer til tilstanden af vores natur. I begge lande er kun cirka 5 pct. af naturtyperne på land i god økologisk tilstand.

³⁶⁸) Jf. Danmarks Statistik: Arealdekke 2021. Nyt fra Danmarks Statistik nr. 423, 14.12.22.

<https://www.dst.dk/da/Statistik/udgivelser/NytHtml?cid=49422>

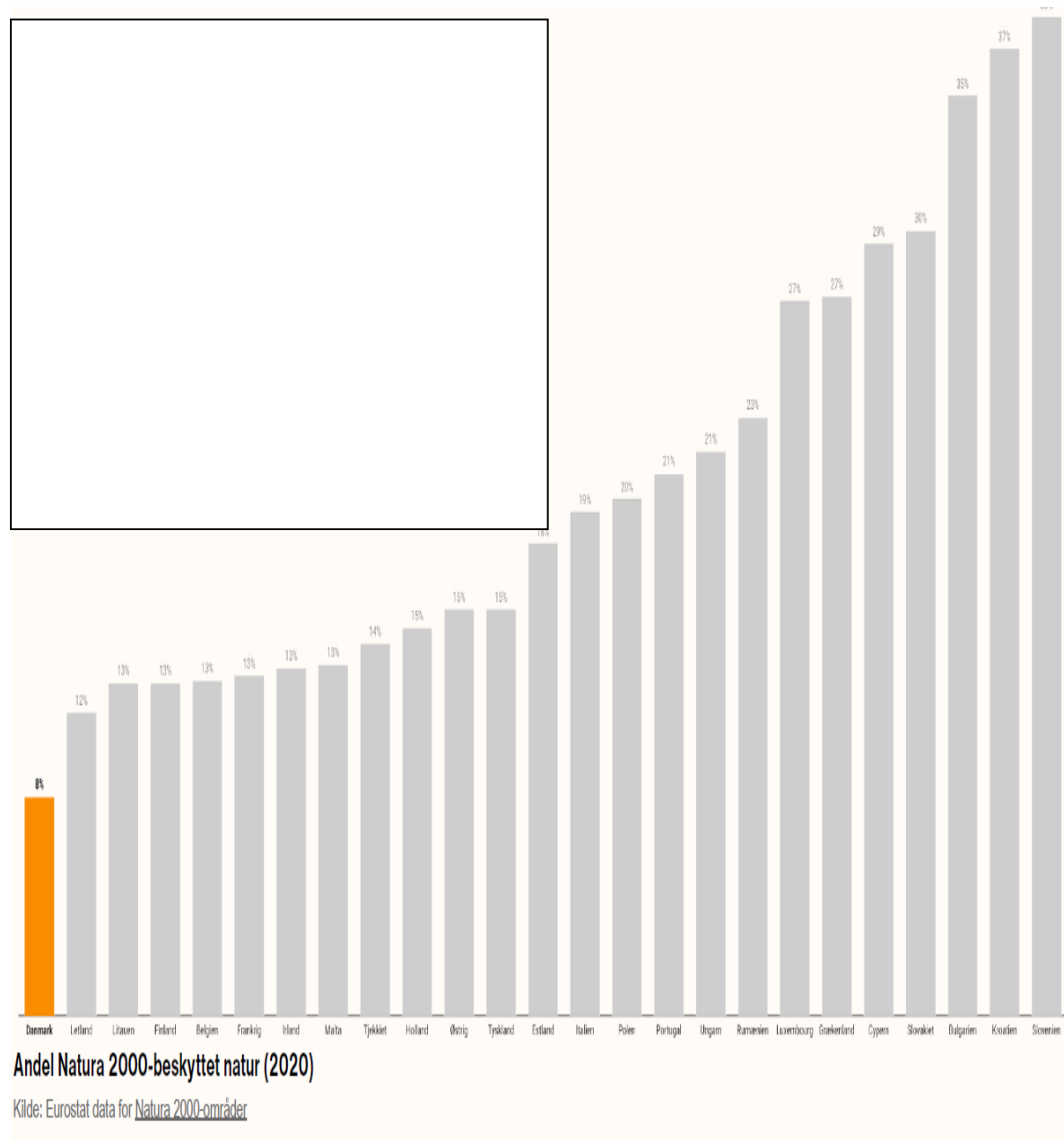
³⁶⁹) Kilde: Greenpeace; Verdens bedste landbrug.

<https://www.greenpeace.org/static/planet4-denmark-stateless/2024/06/c9d13b72-verdens-bedste-landbrug.pdf>

³⁷⁰) Jf. Biodiversitetsrådet: Danmark har langt fra nok beskyttet natur til at vende tab til fremgang., s18 – 2. spalte, forinden. 29.11.22.: <https://www.biodiversitetsraadet.dk/aktuelt/biodiversitetsraadet-danmark-har-langt-fra-nok-beskyttet-natur-til-at-vende-tab-til-fremgang>

Dertil kommer, at Danmark i 2021 havde klart det laveste areal med beskyttet natur i EU.³⁷¹

Figur: Andel areal med Natura 2000 – beskyttet natur, 2020.³⁷²

³⁷¹) Jf. Klimarådet: Danmarks fremtidige arealanvendelse, s. 15 - midten. 25.04.24.

<https://klimaraadet.dk/da/analyse/danmarks-fremtidige-arealanvendelse>

³⁷²) Kilde: Greenpeace; Verdens bedste landbrug.

<https://www.greenpeace.org/static/planet4-denmark-stateless/2024/06/c9d13b72-verdens-bedste-landbrug.pdf>

Globalt set er manglende plads identificeret som den største trussel mod landbaseret biodiversitet, og den konklusion gælder også for den danske biodiversitet.

13.1.2. Habitater og arter under voldsom pres.

Som følge af navnlig det intensive landbrug samt den utilstrækkelige beskyttelse er natur og biodiversitet i Danmark under voldsomt pres, navnlig fra landbruget.

Mange arter er ligefrem i fare for helt at uddø i den danske natur.³⁷³

13.1.2.1. Flere og flere naturtyper og arter med ugunstig status ifølge Natura 2000.

I 2019 rapporterede Danmark til EU om tilstanden for danske Natura 2000 naturtyper og arter.

95 % af naturtypevurderingerne og 57 % af artsvurderingerne er ugunstige.

Det er en stigning i forhold til 2013-vurderingerne, hvor 90 % af naturtyperne og 39 % af arterne havde ugunstig bevaringsstatus.

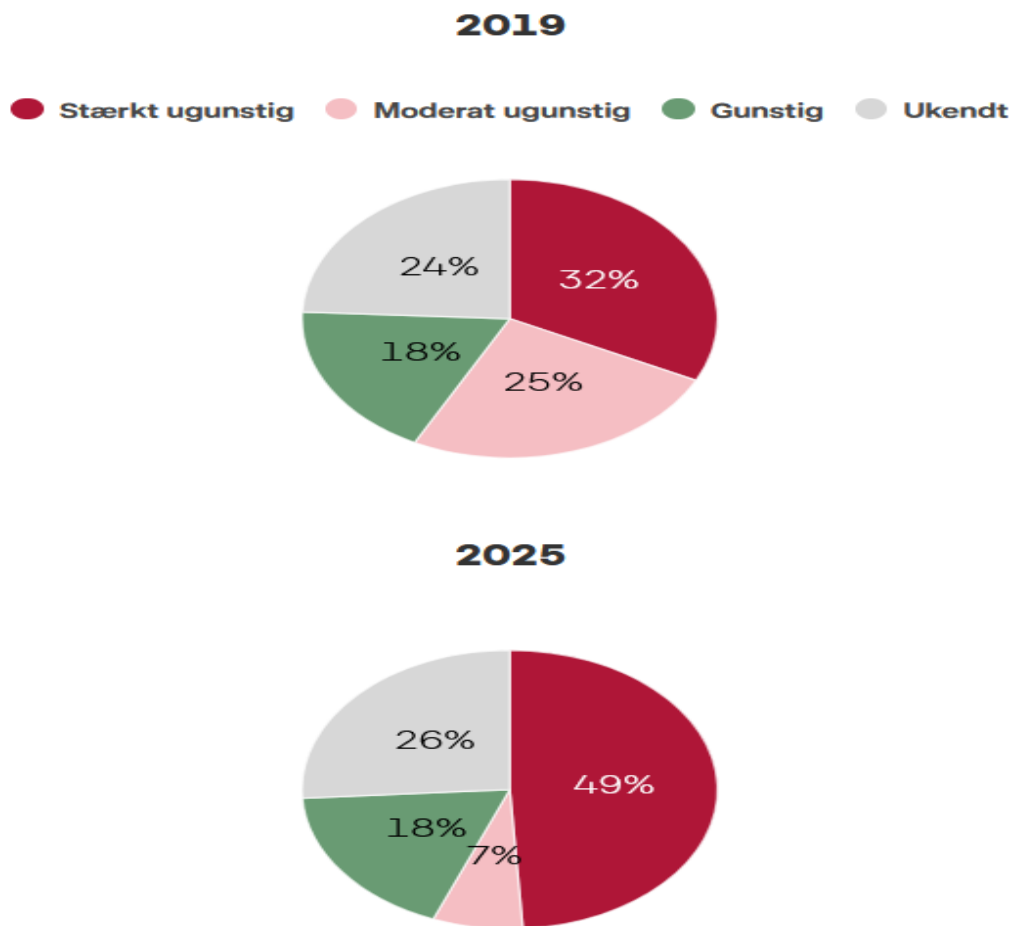
³⁷³) Jf. *Dyrenes Beskyttelse: Dont, Mikkel: Det vilde dyreliv i Danmark er under massivt pres, og mange arter er i fare for helt at uddø i den danske natur. 07.05.20. <https://www.dyrenesbeskyttelse.dk/artikler/danmarks-vilde-dyreliv-er-under-stort-pres>*

13.1.2.2. Mange truede og rødlistede arter.

Et udtryk for presset er, at flere og flere arter gennem årene er kommet på listen over truede arter. En femtedel af vilde dyr, planter og svampe er udryddelsestruede eller allerede uddøde.

For de 88 tilbageværende, men mest truede arter er andelen af arter, der lever med ”stærkt ugunstig bevarelsesstatus”, Fra 2019 til 2025 steget fra 32 procent til 49 procent.

Figur: Udviklingen 2019 til 2026 for de mest truede arter.³⁷⁴

³⁷⁴) Kilde: Jensen, Klaus Buster og Agnete Finnemann Scheel: Flere dyr og naturområder i Danmark er nu truet og risikerer at gå tabt. 05.10.25.

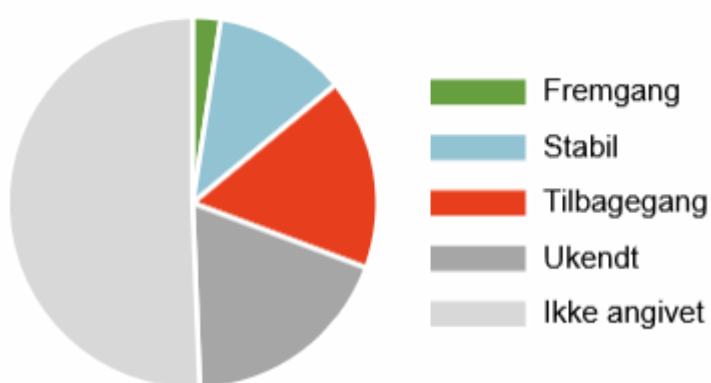
<https://www.dr.dk/nyheder/viden/klima/flere-dyr-og-naturomraader-i-danmark-er-nu-truet-og-risikerer-gaa-tabt>

Et vidnesbyrd om presset er den danske rødliste. Rødlisten er en samlet oversigt over ca. 13.900 danske arter, og den rummer bl.a. information om, hvor truede disse arter er.³⁷⁵

I den seneste rødliste (pr. oktober 2023) er 4.635 arter, svarende til 41,3 % af alle vurderede arter, rødlistede arter og dermed henført til en af kategorierne: Regionalt uddøde (RE), kritisk truede (CR), truede (EN), sårbare (VU), næsten truede (NT) *eller hvor data er utilstrækkelig (DD)*.

For de rødlistede arter på Den Danske Rødliste er 2,5 % i fremgang, 11,6 % er stabile, men 16,6 % er i tilbagegang og 18,7 % er ukendte.

Figur: Oversigt over udviklingstendenserne for rødlistede arter.³⁷⁶

De vigtigste levesteder for rødlistede arter er skov og krat samt græsland og hede, mens der også er mange rødlistede arter i mose og eng samt kyst.

Noget overraskende er disse levesteder efterfulgt af agerland og by. Det er dog ikke fordi de truede arter lever på dyrkede marker, men især fordi mange arter af rødlistede laver har vigtige levesteder på agerlandets solitære træer i alléer og hegn samt på stengærder med kampesten

³⁷⁵) Jf. Den danske Rødliste:

³⁷⁶) Jf. Den danske Rødliste; Aktuelle trends for rødlistede arter.

<https://ecos.au.dk/forskningraadgivning/temasider/redlist/roedliste-2030/udviklingstendenser/aktuelle-tendenser>

13.2. Landbrugsdriftens skadevirkninger på natur og biodiversitet.

I dette afsnit undersøges, hvilke skadevirkninger den overhåndtagende landbrugsdrift har på natur og biodiversitet?

Først oplistes en samlet oversigt over de væsentligste forskellige skadevirkninger, som det moderne industrilandbrug medfører for natur og biodiversitet. Dernæst undersøges de forskellige skadevirkninger en for en.

13.2.1. Oversigt over landbrugets skadevirkninger på natur og biodiversitet.

Der kan peges på følgende hovedårsager relateret landbruget til, at biodiversiteten er truet,³⁷⁷

- Manglen på plads til vild natur på land og i hav
- Mangel af kvalitet i naturområder
- Manglen på store græssere.
- Forurening og næringsstofbelastning

Herudover er der også andre skadevirkninger på natur og biodiversitet, som ikke relaterer sig direkte til landbruget, fx klimaforandringer og invasive arter.

Det skal hermed anerkendes, at ikke alle negative effekter for natur og biodiversitet skyldes landbruget. Disse ikke – landbrugsrelaterede

³⁷⁷) Jf. Miljøstyrelsen: *Hvad truer biodiversiteten?*

<https://sgavmst.dk/natur-og-jaqt/naturen-i-danmark/biodiversitet/hvad-truer-biodiversiteten>

og jf. De Økonomiske Råd: *Bevarelse af biodiversiteten*. 2012.

https://macroecology.ku.dk/pdf-files/arbejdsrapport_2012-2.pdf

skadevirkninger vil imidlertid ikke blive behandlet her, da de falder udenfor emnet.

13.2.2. De forskellige skadevirkninger af landbruget på natur og biodiversitet.

I det følgende undersøges de nævnte forskellige skadevirkninger kort.

13.2.2.1. Mangel på (beskyttet) plads.

Manglen på (beskyttet) plads er den største årsag til tabet af biodiversitet i Danmark generelt, hvilket er relateret til den stadig mere intensive arealanvendelse som landbrug, fiskeri og skovbrug.³⁷⁸

Mange arters levesteder er forsvundet eller forsvinder eller bliver mindre på grund af landbrugets stadig mere intensive arealanvendelse. Og når arealer reduceres, forsvinder der arter. Tab af arealer med natur betyder slet og ret tab af arternes levesteder.

Ikke mindst sker der med ekspansion af landbrugsområder og med mere intensiv drift en fragmentering af levestederne. Småbiotoper i form af vandhuller, enge og moser, grøfter, gærder, hegn, småbeplantninger i markskel og omkring mergelgrave o. l. er alt sammen ikke bare levesteder, men korridorer for vilde dyr og planter.³⁷⁹

Når de sløjfes, som led i den intensive landbrugsdrift og de stadig mere udprægede monokulturer, går det ud over arternes mangfoldighed og antal.

³⁷⁸) Jf. Biodiversitetsrådet: *Danmark har langt fra nok beskyttet natur til at vende tab til fremgang.*, s 62 – 1. spalte, forneden og 2. spalte. 29.11.22.: <https://www.biodiversitetsraadet.dk/aktuelt/biodiversitetsraadet-danmark-har-langt-fra-nok-beskyttet-natur-til-at-vende-tab-til-fremgang>

³⁷⁹) Jf. Danmarks Naturfredningsforening og Dyrenes Beskyttelse: *Sådan ligger landet 2022*, s. 20 – for neden.

13.2.2.2. Mangel på kvalitet i tilbageværende naturområder.

Plads i sig selv gør det ikke alene.

For at have kvalitet skal naturområderne for det første være forskelligartede.

Forskelligartethed er det, der giver den store samlede mangfoldighed af arter og naturtyper. Det moderne landbrugs monokulturer reducerer variationen i levesteder, fødekilder og skjulesteder for insekter, fugle og planter. Og dyrkning af samme afgrødetype på store arealer fjerner de småbiotoper, der er essentielle for plante- og dyreliv

For det andet er det vigtigt, at naturen ikke er ødelagt, forstyrret eller på anden måde har mistet sin oprindelige funktionalitet.³⁸⁰

Dræning, konvertering af ekstensive græsarealer til intensive dyrkningsarealer, udretning af vandløb o. l. er alt sammen med til at forstyrre og reducere arters levesteder og begrænse den biologiske mangfoldighed.

13.2.2.3. Manglen på store græssere.

Dertil kommer manglen på nøglearter og deres funktioner i naturen. Lysåbne naturarealer såsom enge, overdrev, heder og moser har brug for pleje, hvis de ikke skal gro til i græs eller skov.³⁸¹

Tidligere blev en del af det danske landskab holdt åbent som følge af græsning fra store græsædere som for eksempel kronstyr og elge. Senere blev græsningen opretholdt langt overvejende af landbrugets dyr (navnlig kvæg), men de er i landbrugets dyrefabrikker af i dag stuvet af vejen og kommer sjældent eller slet ikke ud.

³⁸⁰) Jf. De Økonomiske Råd: *Bevarelse af biodiversiteten. 2012.*

https://macroecology.ku.dk/pdf-files/arbejdsrapport_2012-2.pdf

³⁸¹) Jf. Danmarks Naturfredningsforening og Dyrenes Beskyttelse: *Sådan ligger landet 2022, s. 20 – for neden.*

Når arealerne ikke længere græsses, gror de til, og den varierede flora forsvinder.³⁸²

13.2.2.4 Forurening og næringsstoffbelastning.

Endelig bidrager tilførsel af overskydende næringsstoffer (primært kvælstof og fosfor) fra landbrugsdriften til forringelse af biodiversiteten i landbrugsområder. Hermed ændres balancen i økosystemet, hvilket påvirker plante- og dyreliv negativt.

Høje næringsniveauer fører til en ensretning af landskabet, hvor den naturlige variation i plantearter forsvinder. I stedet favoriserer næringsrige forhold favoriserer hurtigvoksende plantearter som græsser, der udkonkurrerer de sjældnere og mere specialiserede arter, som trives på næringsfattig jord.

Også for vandmiljøet er udvaskning af kvælstof og fosfor en trussel mod vandområderne inklusiv søer, fjorde og indre farvande.³⁸³ Ålegræsset er forsvundet mange steder, fordi lyset ikke kan trænge ned til bunden og medfører en unaturlig stor opblomstring af plankton i vandsøjlen.

Belastningen med næringsstoffer kan også føre til iltsvind på bunden med døde fisk, muslinger og andre bunddyr til følge.³⁸⁴

³⁸²) Jf. Miljøstyrelsen: *Hvad truer biodiversiteten?*

<https://sgavmst.dk/natur-og-jagt/naturen-i-danmark/biodiversitet/hvad-truer-biodiversiteten>

³⁸³) Jf. Biodiversitetsrådet: *Danmark har langt fra nok beskyttet natur til at vende tab til fremgang.*, s16 – 2. spalte, fornedet. 29.11.22.: <https://www.biodiversitetsraadet.dk/aktuelt/biodiversitetsraadet-danmark-har-langt-fra-nok-beskyttet-natur-til-at-vende-tab-til-fremgang>

³⁸⁴) Jf. Miljøstyrelsen: *Hvad truer biodiversiteten?*

<https://sgavmst.dk/natur-og-jagt/naturen-i-danmark/biodiversitet/hvad-truer-biodiversiteten>

13.3. Reguleringen af området.

Først opregnes den overordnede ramme for området i form af **internationale bestemmelser**. Dernæst undersøges, hvorledes reglerne er – eller ikke er - **implementeret i Danmark** i form af lovgivning og administrativ praksis. Sidst, men ikke mindst diskuteres, **hvad der bør gøres** (fremover)?

13.3.1. Internationale og EU – bestemmelser samt dansk lovgivning og danske regler.

De gældende regler om beskyttelse af biodiversitet deler sig i et internationalt lag, EU-regler og nationale regler, hvor de internationale regler og EU-reglerne kan siges at fastlægge et minimum for den beskyttelse, der kræves.

I det følgende gennemgås først **internationale konventioner, aftaler og regler** vedr. natur og biodiversitet.

Dernæst redegøres for **EU – regler** på området.

13.3.1.1. Internationale regler.

Danmark har vedrørende beskyttelse af natur og biodiversitet tiltrådt en række internationale konventioner.

Internationalt er udgangspunktet FN' s konventionen om biologisk mangfoldighed fra 1992. Konventionen kræver, at staterne vedtager en strategi

for at beskytte biodiversiteten.³⁸⁵ Biodiversitets-konventionen suppleres af en række specielle konventioner, der indeholder mere præcise krav til beskyttelsen af bestemte arter eller dele af naturen.³⁸⁶

Konventionen er i 2020 udmøntet i en "Biodiversitetsstrategi" Et vigtigt handlemål heri er at sikre beskyttede områder på 30 % af både land- og havarealet.³⁸⁷

Uanset at Danmark har tiltrådt konventionerne, betyder den danske forståelse af folkeretlige pligter imidlertid, at de kun betragtes som bindende, når de er omsat til national ret.³⁸⁸

13.3.1.2. Internationale regler.

I EU-regi er det i 2020 i en "Biodiversitetsstrategi"³⁸⁹ vedtaget, at 30 % af land- og havarealet beskyttes, samt at en tredjedel heraf skal underlægges

³⁸⁵) Jf. Biodiversitetsrådet: Fra tab til fremgang, s. 27, 2.spalte, øverst. 29.11.22.

<https://www.biodiversitetsraadet.dk/pdf/2022/12/Biodiversitetsraadet-2022-Fra-tab-til-fremgang-Final-hjemmeside.pdf>

³⁸⁶) **Ramsarkonventionen**, der omhandler beskyttelsen af vådområder og deres ressourcer, **Bonn-konventionen**, der har fokus på arter som migrerer på tværs af landegrænser samt **Washington-konventionen** der omhandler truede dyrearter Jf. Biodiversitetsrådet: Fra tab til fremgang, s. 27, 2.spalte, midten. 29.11.22. <https://www.biodiversitetsraadet.dk/pdf/2022/12/Biodiversitetsraadet-2022-Fra-tab-til-fremgang-Final-hjemmeside.pdf>

³⁸⁷) "Biokonventionsstrategi" har titlen " **Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework (GBF)**" Den formelle aftale om blev vedtaget i december 2022 under FN's biodiversitetskonference COP15.

Jf. Biodiversitetsrådet: Fra tab til fremgang, s. 28, 1.spalte, øverst. 29.11.22.

<https://www.biodiversitetsraadet.dk/pdf/2022/12/Biodiversitetsraadet-2022-Fra-tab-til-fremgang-Final-hjemmeside.pdf>

³⁸⁸) Jf. Pagh, Peter: Biodiversitet i en retlig kontekst, s. 97, 2 spalte, forneden. I Det grønne kontaktudvalg: Danmarks natur frem mod 2020,

https://www.naturbeskyttelse.dk/wp-content/Danmarks_natur_frem_mod_2020.pdf

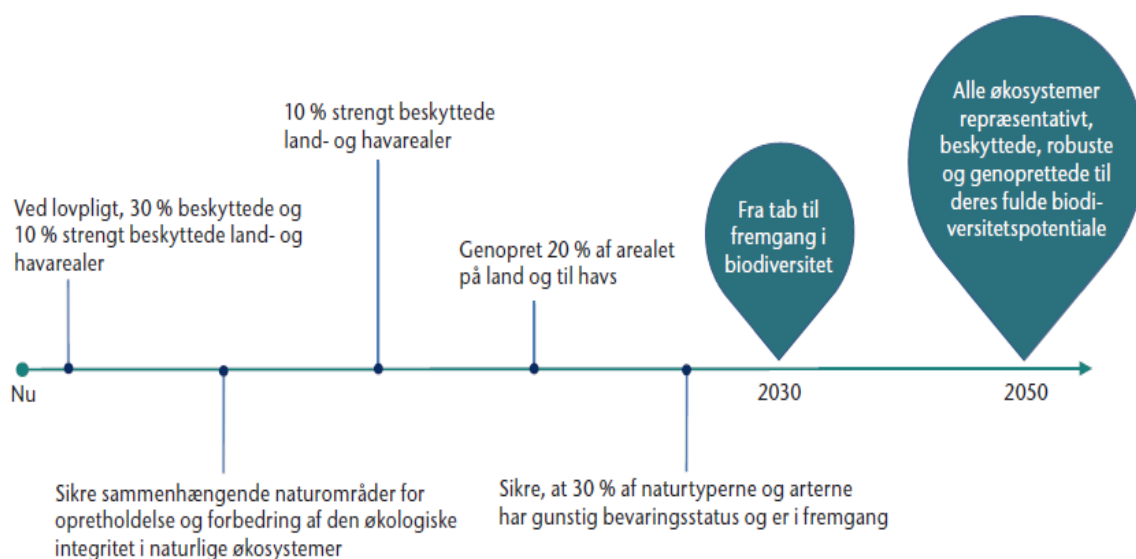
³⁸⁹) Jf. Biodiversitetsrådet: Fra tab til fremgang, s. 28, 1.spalte, nederst og 2. spalte, øverst. 29.11.22.

<https://www.biodiversitetsraadet.dk/pdf/2022/12/Biodiversitetsraadet-2022-Fra-tab-til-fremgang-Final-hjemmeside.pdf>

streng beskyttelse.³⁹⁰ Disse arealbaserede biodiversitetsindsatser gælder ikke direkte for enkeltlande, men alene som arealmål på globalt og EU-niveau.³⁹¹

Endvidere har EU i 2022 vedtaget en ”Naturgenopretningsforordning”. Ifølge den skal medlemsstaterne igangsætte genopretningsindsatser, som tilsammen skal dække mindst 20 % af EU’s forringede land- og havområder senest i 2030.³⁹²

Figur: Tidslinje for implementering af EU – mål for biodiversitet.³⁹³

Figur 1.1.1 De overordnede biodiversitetsmålsætninger formuleret i forbindelse med de internationale biodiversitetsstrategier samt nogle af de areal- og genopretningsmålsætninger der forventes at bidrage til at nå biodiversitetsmålsætningerne. Areal- og genopretningsmålsætninger er arrangeret tilfældigt langs tidslinien.

³⁹⁰) Jf. Biodiversitetsrådet: *Fra tab til fremgang*, s. 27, 2.spalte, øverst. 29.11.22.

<https://www.biodiversitetsraadet.dk/pdf/2022/12/Biodiversitetsraadet-2022-Fra-tab-til-fremgang-Final-hjemmeside.pdf>

³⁹¹) Jf. Pagh, Peter: *Biodiversitet i en retlig kontekst*, s. 98, 1. spalte, foroven og midtpå. I ”Det grønne kontaktudvalg: Danmarks natur frem mod 2020”. 2012.

https://www.naturbeskyttelse.dk/wp-content/Danmarks_natur_frem_mod_2020.pdf

³⁹²) Jf. Biodiversitetsrådet: *Fra tab til fremgang*, s. 28, 2.spalte, midten. 29.11.22.

<https://www.biodiversitetsraadet.dk/pdf/2022/12/Biodiversitetsraadet-2022-Fra-tab-til-fremgang-Final-hjemmeside.pdf>

³⁹³) Jf. Biodiversitetsrådet: *Fra tab til fremgang*, s. 29, nederst. 29.11.22.

<https://www.biodiversitetsraadet.dk/pdf/2022/12/Biodiversitetsraadet-2022-Fra-tab-til-fremgang-Final-hjemmeside.pdf>

Dette suppleres af en række mere specifikke EU – regler. De vigtigste EU-regler om beskyttelse af biodiversitet er fuglebeskyttelsesdirektivet fra 1979 og habitatdirektivet fra 1992. EU-domstolen har på grundlag heraf afsagt over 70 domme, som demonstrerer, at EU's krav til naturbeskyttelse både er meget vidtgående og retligt bindende.³⁹⁴

Efter EU-reglerne er der to former for beskyttelse af levesteder. Den ene er den specielle **beskyttelse af Natura 2000-områder**, hvis udlægning og afgrænsning alene bestemmes af økologiske kriterier, og hvor det er ulovligt at inddrage samfundsøkonomiske eller rekreative hensyn.

Den anden form for beskyttelse er en **generel beskyttelse af beskyttede arters levesteder**, hvor det er såkaldte ”bilag IV-arters” leve- og ynglested, der bestemmer, om et område er beskyttet, hvilket fx i sidste ende kan forhindre et byggeri.

Endelig skal EU's vandrammedirektiv skal også at sikre udbredelsen og diversiteten af bl.a. bundplanter og bunddyr.

13.3.2. Implementeringen af rammerne i Danmark.

I det følgende redegøres først for implementering af konventioner og EU bestemmelser i form af **dansk lovgivning**. Dernæst diskuteres **dansk administrativ praksis og udmøntning** af de EU vedtagne bestemmelser. Endelig redegøres for **igangværende danske indsatser** på biodiversitetsområdet.

³⁹⁴) Jf. Pagh, Peter: *Biodiversitet i en retlig kontekst*, s. 98, 1. spalte, foroven og midtpå. I ”Det grønne kontaktudvalg: Danmarks natur frem mod 2020”. 2012.

https://www.naturbeskyttelse.dk/wp-content/Danmarks_natur_frem_mod_2020.pdf

13.3.2.1. Danske lovgivning og andre danske bestemmelser.

EU-reglerne er desværre kun langsomt blevet omsat til dansk lovgivning. Først i 2004 blev der i naturbeskyttelseslovens kapitel 12a etableret en (i øvrigt mangelfuld) retlig ramme for beskyttelse af Natura 2000-områder.

Og først i 2009 blev der vedtaget regler i naturbeskyttelseslovens § 29a, som modsvarer den af EU krævede beskyttelse af beskyttede arter og deres levesteder.

Den gældende danske lovgivnings beskyttelse af biodiversiteten udgør endvidere et kludetæppe af overlappende og delvist modstridende regler.³⁹⁵ Alene naturbeskyttelsesloven har for at beskytte biotoper seks forskellige overlappende og delvist modstridende ordninger med forskellige kompetente myndigheder.³⁹⁶

13.3.2.2. Dansk udmøntning af EU - reglerne.

EU's habitatdirektiv har til formål at sikre truede og sårbare arter og habitater i Europa. Danmark skal – jf. ovenfor - hvert sjette år indsende en rapport til Europa-Kommissionen om bevaringsstatus for de 60 habitatnaturtyper og 84 habitatarter, der er udvalgt i forbindelse med EU's habitatdirektiv.

Men implementeringen af direktivet har været fodslæbende.

Som fremgået ovenfor viser den seneste afrapportering fra 2019 viser, at kun 5 % af de vurderede habitatnaturtyper og kun 18 % af de vurderede habitatarter i Danmark har gunstig bevaringsstatus, og at tilstanden både for levesteder og arter generelt er dårligere end i den forrige afrapportering fra 2013.

³⁹⁵) Jf. Pagh, Peter: *Biodiversitet i en retlig kontekst*, s. 98, 1. spalte, fornedet. I "Det grønne kontaktudvalg: Danmarks natur frem mod 2020". 2012.

https://www.naturbeskyttelse.dk/wp-content/Danmarks_natur_frem_mod_2020.pdf

³⁹⁶) Jf. Pagh, Peter: *Biodiversitet i en retlig kontekst*, s. 99, 2. spalte, fornedet. I "Det grønne kontaktudvalg: Danmarks natur frem mod 2020". 2012.

https://www.naturbeskyttelse.dk/wp-content/Danmarks_natur_frem_mod_2020.pdf

Og vedrørende opfyldelsen af bestemmelserne i EU's vandrammedirektiv om at sikre udbredelsen og diversiteten af bl.a. bundplanter og bunddyr, så viser den seneste tilstandsvurdering fra 2021, at kun 5 % af de danske kystvande lever op til målet om god økologisk tilstand.

Også her halter altså opfyldelsen voldsomt.³⁹⁷

13.3.2.3. Andre danske indsatser på biodiversitetsområdet.

Der blev i 2020 indgået aftale om en "Natur- og biodiversitetspakke", hvori afsættes 888 millioner kr. i perioden 2021-2024 til indsatser, der giver mere plads til og forbedrer forholdene for natur og biodiversitet i Danmark.³⁹⁸

Et væsentligt element i "Natur og biodiversitetspakken" er aftalen heri om at udpege og etablere 17 naturnationalparker, 15 på land og to marine. I 2024 er besluttet at etablere yderligere seks nye naturnationalparker og en bynær naturnationalpark.

Naturnationalparkerne er placeret på statsejede arealer fordelt over hele landet.

Formålet med parkerne er at skabe store sammenhængende naturområder, hvor naturen har førsteprioritet, og hvor naturen i højere grad får lov til at udvikle sig på naturlige præmisser. Der drives ikke landbrug, og skovene henlægges som urørt skov. Og der udsættes store planteædende pattedyr såsom stude, kronstyr, elge eller heste, som skal være med til at skabe en varieret natur med flere nye levesteder for planter og dyr.³⁹⁹

³⁹⁷) Jf. Biodiversitetsrådet: *Fra tab til fremgang*, s. 58, 2. spalte, nederst. 29.11.22.

<https://www.biodiversitetsraadet.dk/pdf/2022/12/Biodiversitetsraadet-2022-Fra-tab-til-fremgang-Final-hjemmeside.pdf>

³⁹⁸) Jf. Biodiversitetsrådet: *Fra tab til fremgang*, s. 67, 1. spalte, øverst. 29.11.22.

<https://www.biodiversitetsraadet.dk/pdf/2022/12/Biodiversitetsraadet-2022-Fra-tab-til-fremgang-Final-hjemmeside.pdf>

³⁹⁹) Kilde: Naturstyrelsen: *Naturnationalparker*.

<https://naturstyrelsen.dk/vildere-natur/naturnationalparker>

Figur: Placering af naturnationalparker.⁴⁰⁰

⁴⁰⁰) Kilde: Naturstyrelsen: Naturnationalparker.

<https://naturstyrelsen.dk/vildere-natur/naturnationalparker>

13.3.3. Hvad bør der gøres for at fremme og sikre biodiversiteten?

Vi vil i det følgende støtte os på krav og forslag fra grønne organisationer samt fra Biodiversitetsrådet.

13.3.3.1. En samlet ”Biodiversitetslov”.

Jf. foran er den danske lovgivning usammenhængende, pletvis og dårligt implementeret og med spredt ansvarsplacering.

21 grønne organisationer har derfor krævet indført en samlet, juridisk bindende ”biodiversitetslov”, som skal standse tabet af arter, sikre bedre beskyttelse af naturen og give den vilde natur mere plads.

- Loven skal indeholde klare mål og tidsfrister, der ikke kan ignoreres, uanset politisk skifte.

-Biodiversitetsrådet skal sikres i loven. Rådets opgaver skal være løbende vurdere regeringens indsats og målopfyldelse.⁴⁰¹

13.3.3.2. Sikring af beskyttet natur.

Jf. foran er en central del af EU's naturlovgivning har siden 1992 været det såkaldte habitatdirektiv, som blandt andet pålægger landene at udpege EU-beskyttede naturområder, de såkaldte Natura 2000-områder.

Som tidligere beskrevet halter det imidlertid voldsomt med at sikre biodiversiteten beskyttet natur med tilstrækkelig kvalitet: Derfor foreslår Biodiversitetsrådet, støttet af 21 grønne organisationer, at

⁴⁰¹) Jf. Danmarks Naturfredningsforening og andre organisationer: *Naturen bør have en lov.*

<https://dn.dk/vi-kaemper-for/en-vildere-natur/giv-naturen-lov/>

-Der skal lovmæssigt sikres **30 %** beskyttet natur på land og på havet.

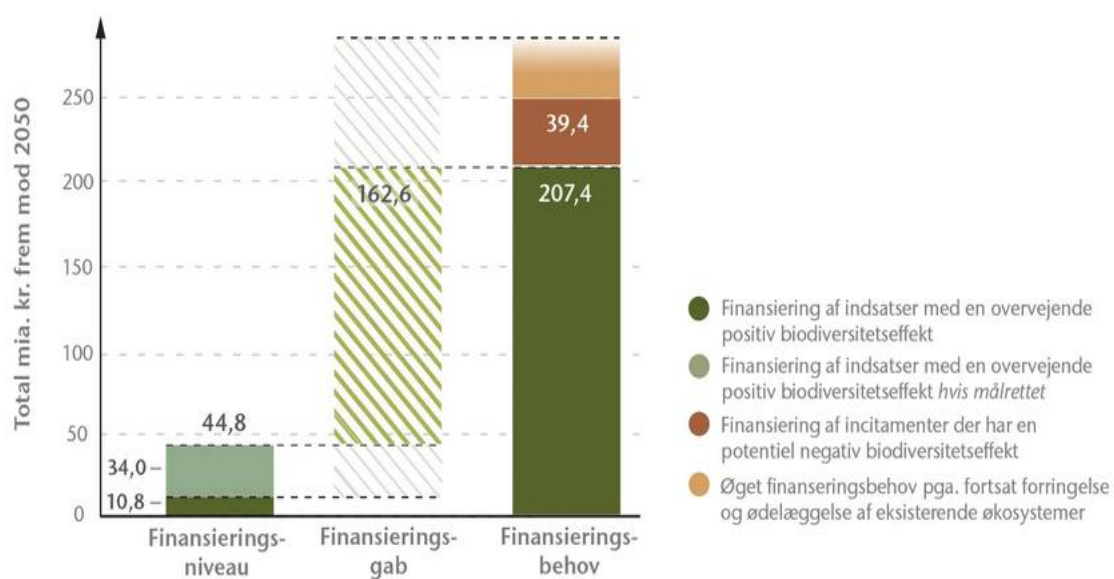
- Der skal lovmæssigt sikres **10 %** strengt beskyttet natur på land og på havet.
Det vil sige, at en tredjedel af den beskyttede natur skal være strengt beskyttet.

402

13.3.3.3. Løft og målretning af finansieringen af biodiversitetsindsats.

Staten afsætter i dag finansiering på 45 mia. kr. til indsatser med biodiversitetsformål og Biodiversitetsrådet vurderer, at dette langt fra dækker behovet. Danmark mangler mindst 6,5 mia. kr. årligt til beskyttelse og genopretning af biodiversiteten frem mod 2050 – svarende til 162 mia. kr. i alt.

Figur: Nugældende finansiering af biodiversitetsindsats og Biodiversitetsrådets forslag om yderligere løft. ⁴⁰³

⁴⁰²) Jf. Danmarks Naturfredningsforening og andre organisationer: *Naturen bør have en lov.*

<https://dn.dk/vi-kaemper-for/en-vildere-natur/giv-naturen-lov/>

⁴⁰³) Kilde: Biodiversitetsrådet: *Danmark mangler mindst 162 mia. kr. frem mod 2050 til at beskytte og genoprette biodiversiteten.* Nov. 2025. <https://www.biodiversitetsraadet.dk/viden/mere-og-bedre-finansiering>

Hertil kommer ifølge Biodiversitetsrådet, at størstedelen af de nugældende ordninger i dag ikke bidrager effektivt til at beskytte og genoprette biodiversiteten.

Og at nogle nuværende incitamentter tilmed har en potentiel skadelig effekt på biodiversiteten. Biodiversitetsrådet vurderer, at der årligt afsættes 4,9 mia. kr. til statslige økonomiske styringsmidler målrettet landbrug, som anvendes til aktiviteter, der potentielt skader biodiversiteten.

Derfor anbefaler man, at midlerne fremover så vidt muligt målrettes etablering af store sammenhængende beskyttede naturområder. Desuden skal der mere fokus på genopretningsindsatser, der direkte styrker biodiversiteten.⁴⁰⁴

13.3.3.4. Øget reduktion af landbrugets kvælstofudledning for at sikre vandmiljøet.

Biodiversitetsrådet er kommet med en række henstillinger til politikerne om vigtige forbedringer. Det gælder ikke mindst vandmiljøet.

De seneste års katastrofale udvikling af algevækst, fedtemøg og fiskedød i de danske kystfarvand illustrerer, at danske vandløb, søer og kystvande er overordentligt langt fra at opfylde målsætningen i EU's Vandrammedirektiv. ”Den grønne trepart” vil formentlig på sigt bidrage til forbedring heraf, men vil – jf. foran – på den anden side udskyde opfyldelsen af vandrammedirektivet til 2033.

Og Den politiske aftale om Den grønne Trepart tilsigter, at kvælstofudledningen årligt reduceres med 13.780 tons. Men Biodiversitetsrådet vurderer, at der er behov for en reduktion på minimum 20.000 tons kvælstof.⁴⁰⁵

⁴⁰⁴) Biodiversitetsrådet: Ny rapport fra Biodiversitetsrådet: Danmark mangler mindst 162 mia. kr. frem mod 2050 til at beskytte og genoprette biodiversiteten. Pressemeddelelse, 06.11.25.

<https://www.biodiversitetsraadet.dk/aktuelt/ny-rapport-fra-biodiversitetsraadet-danmark-mangler-mindst-162-mia-kr-frem-mod-2050-til-at-beskytte-og-genoprette-biodiversiteten>

⁴⁰⁵) Jf. Biodiversitetsrådet: Mod robuste økosystemer. 23.11.23.

<https://www.biodiversitetsraadet.dk/pdf/2023/12/Aarsrapport-Biodiversitetsraadet-2023.pdf>

13.3.3.5. Større naturnationalparker

Etableringen af naturnationalparker er i sig selv positivt, men den væsentligste udfordring for de terrestriske naturnationalparker er deres begrænsede størrelse. Da 14 ud af de 15 naturnationalparker er under 5.000 ha, er de sandsynligvis for små til at opretholde naturlige, selvregulerende og genetisk sunde bestande af græssende dyr over tid.

Hvis økosystemernes økologiske integritet skal sikres og genoprettes i videst muligt omfang, skal de være væsentligt større.⁴⁰⁶

13.3.3.6. Trawlfri zoner.

For de marine økosystemer er et væsentligt problem, at omkring 42 % af det danske havareal og cirka en tredjedel af det beskyttede areal bliver fisket aktivt med bundsløbende redskaber.

Men fiskeri med bundsløbende redskaber skaber en fysisk forstyrrelse af havbunden, som har en negativ påvirkning på havmiljø og havbundens biodiversitet.

Biodiversitetsrådet anbefaler derfor, at fiskeri med bundsløbende redskaber ikke bør finde sted i beskyttede havområder.⁴⁰⁷

⁴⁰⁶) Jf. Biodiversitetsrådet: *Fra tab til fremgang*, s. 69, 1. spalte, nederst og 2. spalte, øverst. 29.11.22. <https://www.biodiversitetsraadet.dk/pdf/2022/12/Biodiversitetsraadet-2022-Fra-tab-til-fremgang-Final-hjemmeside.pdf> og Biodiversitetsrådet: *Virkemidler for biodiversitet*, s. 5 - midten. August 2024. <https://www.biodiversitetsraadet.dk/viden/virkemiddelkatalog-for-biodiversitet-rapport>

⁴⁰⁷) Biodiversitetsrådet: *Anvendelse af bundsløbende fiskeredskaber i beskyttede havområder*. 23.10.24. https://www.biodiversitetsraadet.dk/pdf/2024/10/Notat_trawl_23.10_compressed.pdf

Afrunding: ”Konventionelt landbrug fortrænger natur og biodiversitet”

Alt ringe plads til (vild) natur.

Landbruget påvirker natur og biodiversitet meget negativt. Det skyldes helt grundlæggende, at den megen plads, som landbruget beslaglægger, modsat giver meget ringe plads til vild natur.

Skov, enge og vådområder udgør tilsammen kun 25 procent af Danmarks areal og heraf fylder skov de 13½ pct.

Egentligt beskyttede natur, såkaldte ”natura 2000 – områder”, udgør kun lidt under 8½ pct. af Danmarks areal og trækker man landbrugsområder heri fra kan kun 2½ pct. af Danmarks landareal reelt betragtes som beskyttet natur.

Danmark ligger hermed i bud i EU, når det kommer til tilstanden af vores natur og har også det laveste areal i hele EU med beskyttet natur.

Vilde habitater og arter under voldsomt pres.

Som følge af ringe beskyttelse er natur og biodiversitet i Danmark meget presset. Danmark rapporterede i 2019 95 procent af natura 2000 – naturtyper og 57 procent af natura 2000 – arter i ugunstig tilstand, hvilket er en stigning i forhold til 2013.

Ifølge den danske rødliste fra 2023, som omfatter alle godt 14.000 danske arter, er omkring 40 procent heraf enten uddøde, kritisk truede, truede eller sårbare. For 16,6 pct. repræsenterer det en tilbagegang i forhold til tidligere.

Landbruget skadevirkninger på natur og biodiversitet.

Ganske meget af presset mod (vild) natur har med det moderne konventionelle landbrugs intensive drift og monokulturer at gøre.

Som nævnt er en grundlæggende årsag til fortrængning af natur og biodiversitet at landbruget har givet mindre og mindre plads til det vilde. Intensiv drift gør at vilde arters levesteder forsvinder og bliver fragmenterede.

Samtidig betyder det konventionelle landbrugs monokulturer, at naturområdernes forskelligartet udslættes og dermed levesteder for forskellige arter.

Endvidere mister åbne naturarealer kvalitet, fordi landmændenes dyr ikke som tidligere holder græs, buske og træer nede, men nu står stuvet inde i dyrefabrikker.

Og endelig forstyrres naturområderne af det konventionelle landbrugs overgødsning og den store mængde overskydende næringsstoffer.

Manglende eller slap dansk regulering.

Denne negative indvirkning fra landbruget på naturen har kunnet finde sted pga manglende eller slap dansk regulering af det konventionelle landbrug.

Danmark har været meget sen til at implementere EU – regler til beskyttelse af natur og biodiversitet, f.eks. som tidligere nævnt ”Vandrammedirektivet” og dansk national lovgivning har også være sen og sporadisk.

Det må dog anerkendes som et fremskridt, at der med ”Natur og biodiversitetspakken” fra 2020 blev oprettet et antal naturnationalparker, hvor der ikke drives landbrug og hvor skov henlægges som urørt skov og hvor der udsættes store græssere.

Hvad bør der gøres for at fremme og sikre natur og biodiversitet?

Biodiversitetsrådet har, støttet af en række grønne organisationer, stillet en række forslag og krav, der ubetinget bør gennemføres:

Der bør lovmæssigt sikres 30 pct. beskyttet natur på land og på havet.

Der skal lovmæssigt sikres 10 pct. strengt beskyttet natur.

Der skal sikres flere midler til natur og biodiversitetsbeskyttelse.

Og naturnationalparker skal være væsentligt større end de nuværende under 5.000 ha.

Billede: Naturen betaler prisen for landbrugets miljøforurening.

BOKS: DYREVELFÆRDSLOVEN om grise.

I denne boks gives som introduktion til det følgende kapitel en oversigt over ”Dyrevelfærdsloven”⁴⁰⁸, men med specifikt henblik på bestemmelserne vedrørende grise.

Lovens formål.

409

De vigtigste regler om dyrevelfærd findes i Dyrevelfærdsloven.

Dyrevelfærdsloven gælder for **alle** dyr, herunder landbrugsdyr, familiedyr, forsøgsdyr, dyr i zoo og dyr, der lever vildt i naturen.

Dyrevelfærdsloven skal sikre, at alle dyr behandles forsvarligt og beskyttes bedst muligt i velfærdsmæssig henseende og dermed beskyttes mod smerte, lidelse, angst, varigt mén og væsentlig ulempe.

Der skal tages hensyn til det enkeltes dyrs behov i forhold til dets fysiologi, adfærd og sundhed, ligesom der er krav til de omgivelser, hvori de skal leve.

Grise.

410

Regler om dyrevelfærd for grise fremgår af dyrevelfærdsloven og bekendtgørelse om dyrevelfærdsmæssige mindstekrav til hold af grise.

⁴⁰⁸) Jf. Ministeriet for Fødevarer, landbrug og fiskeri: Lov om dyrevelfærd, landbrugsdyr, grise. 2025.

<https://www.retsinformation.dk/api/pdf/250853>

⁴⁰⁹) Jf. Styrelsen for Fødevarer, landbrug og fiskeri: Dyrevelfærd.

<https://foedevarestyrelsen.dk/dyr/dyrevelfaerd>

⁴¹⁰) Jf. Styrelsen for Fødevarer, landbrug og fiskeri: Lov om dyrevelfærd, landbrugsdyr, grise, halekupering af grise.

<https://foedevarestyrelsen.dk/dyr/dyrevelfaerd/landbrugsdyr-og-hestegrise/halekupering-af-grise>

Halekupering af grise.

411

Rutinemæssig halekupering af grise er forbudt. Læs om lovgivning, risikovurdering og hvornår halekupering under særlige omstændigheder er tilladt.

Under følgende forhold må grise halekuperes:

- Der skal foreligge skriftlig dokumentation for halebid i besætningen.
- Årsager til halebid skal identificeres ved hjælp af en risikovurdering med tilhørende handlingsplan.
- Personen, som skal udføre halekuperingen, skal være uddannet hertil.
- Maksimalt halvdelen af grisens hale må kuperes.
- Halekupering skal udføres inden for grisens andet til fjerde levedøgn.

Kastraktion.

412

Som hovedregel må dyr kun kastreres af en dyrlæge, og dyret skal forud for kastrationen være bedøvet. Det er dog tilladt andre end dyrlæger at kastrere pattegrise inden for grisens 2.-7. levedøgn, forudsat vedkommende er uddannet i kastration. Overrivning af væv i forbindelse med kastration må ikke foretages.

Besætningsejere og deres ansatte må dog selv lokalbedøve pattegrise forud for kastration, hvis de har gennemført kurser heri.

⁴¹¹) Jf. Styrelsen for Fødevarer, landbrug og fiskeri: Lov om dyrevelfærd, landbrugsdyr, grise, halekupering af grise.

<https://foedevarestyrelsen.dk/dyr/dyrevelfaerd/landbrugsdyr-og-hestegrise/halekupering-af-grise>

⁴¹²) Jf. Styrelsen for Fødevarer, landbrug og fiskeri: Lov om dyrevelfærd, landbrugsdyr, grise, kastration.

<https://foedevarestyrelsen.dk/dyr/dyrevelfaerd/landbrugsdyr-og-hestegrise/kastration>

Dødelighed.

413

Styrelsen for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri kan anvende dødelighed til at målrette kontrollen. Dødelighedstallene bliver ikke anvendt til udpegning til gult kort eller nedrykning i rådgivningskategori.

Der er kun fastsat grænseværdi for **søer på 14 % pr. år**.

Fiksering af søer.

Indtil nu og en årrække fremme er det tilladt at holde søer fastlåst i bokse i forbindelse med hele faringen og diegivningsperioden (op til 5 uger).

Fikseringen har til formål at forhindre, at soen lægger sig på pattegrisene, og dermed skal fikseringen øge overlevelsen hos de nyfødte grise.

Fra og med 1/1-26 er en ny bekendtgørelse trådt i kraft, der skal udfase den lange fiksering og begrænse den til nogle få dage i forbindelse med faringen samt kræve større plads til so og pattegrise. MEN: Implementeringen heraf har en 15 årig overgangsperiode ⁴¹⁴ (= lange udsigter):

Rodemateriale.

415

Det er et krav, at alle grise har adgang til beskæftigelses- og rodemateriale.

⁴¹³) Jf. Styrelsen for Fødevarer, landbrug og fiskeri: Lov om dyrevelfærd, landbrugsdyr, grise, grænseværdier for dødelighed.

<https://foedevarestyrelsen.dk/dyr/dyrevelfaerd/landbrugsdyr-og-heste/grise/graensevaerdier-for-doedelighed>

⁴¹⁴) Ministeriet for Fødevarer, landbrug og fiskeri: Regler for sofiksering.

<https://fvm.dk/nyheder-og-pressemeddelelser/2026/jan/minister-udfaser-fiksering-af-soeer#:~:text=1%20dag%20holdes%20langt%20de,soens%20naturlige%20adf%C3%A6rd%20og%20velf%C3%A6rd.>

⁴¹⁵) Jf. Styrelsen for Fødevarer, landbrug og fiskeri: Lov om dyrevelfærd, landbrugsdyr, grise, beskæftigelses – og rodemateriale.

<https://foedevarestyrelsen.dk/dyr/dyrevelfaerd/landbrugsdyr-og-heste/grise/beskaeftigelses-og-rodemateriale>

KAP. 14: DYREVELFÆRD I ”FABRIKSLANDBRUGET”: ”Der mangler i den grad dyrevelfærd i det konventionelle svinebrug!”

I forlængelse af ovenstående boks rummes i det følgende kapitel en analyse og diskussion af den manglende dyrevelfærd i det modernes industri – og fabrikslandbrug. Der er problemer med dyrevelfærden for alle former for produktionsdyr, men navnlig for grise og derfor vil vi det følgende primært koncentrere om det.

I første afsnit redegøres for Landbrug og Fødevarers officielle syn på dyrevelfærden i landbruget. Dernæst redegøres i andet afsnit kort for situationen, hvad angår størrelse og sammensætning af dyreholdet og for dyrevelfærden i landbruget generelt.

Som anført koncentrerer analysen i det følgende afsnit om den miserable dyrevelfærd specifikt i svineproduktionen.

I fjerde afsnit undersøges dyrevelfærden i forbindelse med dyretransporter, igen primært for svin. Endelig analyseres og diskuteres i femte afsnit lovgivningen på og reguleringen af området og hvad der bør gøres? Og sidst, men ikke mindst rundes i sjette afsnit af.

14.1: Landbrug og Fødevarers ”officielle” syn på dyrevelfærden i landbruget.

Ifølge ”Landbrug og Fødevarer” har dyrevelfærd og dyreetik høj prioritet hos danske landmænd og virksomheder

Det er landbrug og Fødevarers opfattelse, at vi i Danmark ”har et højt niveau af dyrevelfærd”, og at ”kravene til landbrugsdyrenes velfærd i Danmark på en lang række områder går markant længere end EU-lovgivningen.”⁴¹⁶

For Landbrug & Fødevarer er det en præmis, at danske landbrugsdyr bruges som produktionsdyr til levering af fødevarer. Hovedparten af dyrene holdes på stald, hvilket sker for at minimere risikoen for smitsomme sygdomme.

Ifølge ”Landbrug og Fødevarer” ”går søerne løse det meste af tiden” og dansk landbrug er ifølge ”Landbrug og Fødevarer” længst i verden med på frivillig basis at bygge stalde til løse søer i farestalden.⁴¹⁷

I henhold til ”Landbrug og Fødevarer” har landbruget kun interesse i, at flest mulige pattegrise overlever.

Når så mange pattegrise dør skyldes det ifølge interesseorganisationen, at grise naturligt får mange unger, hvilket øger risikoen for dødsfald under eller kort efter fødslen – ligesom hos andre dyr med store kuld som hunde og katte. Optimal pasning kan reducere dødeligheden, men på grund af soens biologi vil den sjældent komme under 15 %.

Branchens mål er, at alle grise skal have hele haler.

Branchen anbefaler, at alle nye stalde indrettes med systemer, der kan håndtere halm, så det fremover kan bruges som rode- og beskæftigelsesmateriale til alle grise.

Når danske dyr skal til en anden besætning eller til slagteriet, skal de ud på en transport. Der gøres ifølge ”Landbrug og Fødevarer” en stor indsats for at sikre dyrenes velfærd under transporten.

Transportbilerne skal passe til dyrenes art, antal, størrelse og transporttid og indrettes korrekt i forhold til blandt andet ventilation og strøelse.

⁴¹⁶) Jf. Landbrug og Fødevarer: Dyrevelfærd i Danmark

<https://lf.dk/viden-om/landbrugsproduktion/dyrevelfaerd/>

⁴¹⁷Jf. Landbrug og Fødevarer: Dyrevelfærd for dansk griseproduktion.

<https://lf.dk/viden-om/landbrugsproduktion/dyrevelfaerd/grise/>

Hvis dyrene skal ud på lange transporter (over 8 timer), skal dyrenes transportegnethed vurderes af embedsdyrlægen fra Fødevarestyrelsen inden afgang. Ved alle transporter over 8 timer af grise og køer, skal dyrene have 20 pct. ekstra plads.

14.2. Dyrehold og dyrevelfærd i landbruget generelt.

Så langt så godt, fristes man til sige. Desværre holder de mange ovenopregnede ”gode hensigter” langt fra stik eller dækker endog over en ganske anden virkelighed.

I det følgende opridses som ovenfor nævnt situationen vedr. dyrehold og dyrevelfærd i det animalske landbrug generelt.

Først opgøres størrelse og sammensætning af dyreholdet i landbruget generelt. Dernæst indkredses indikatorer på situationen vedr. dyrevelfærd i landbruget generelt.

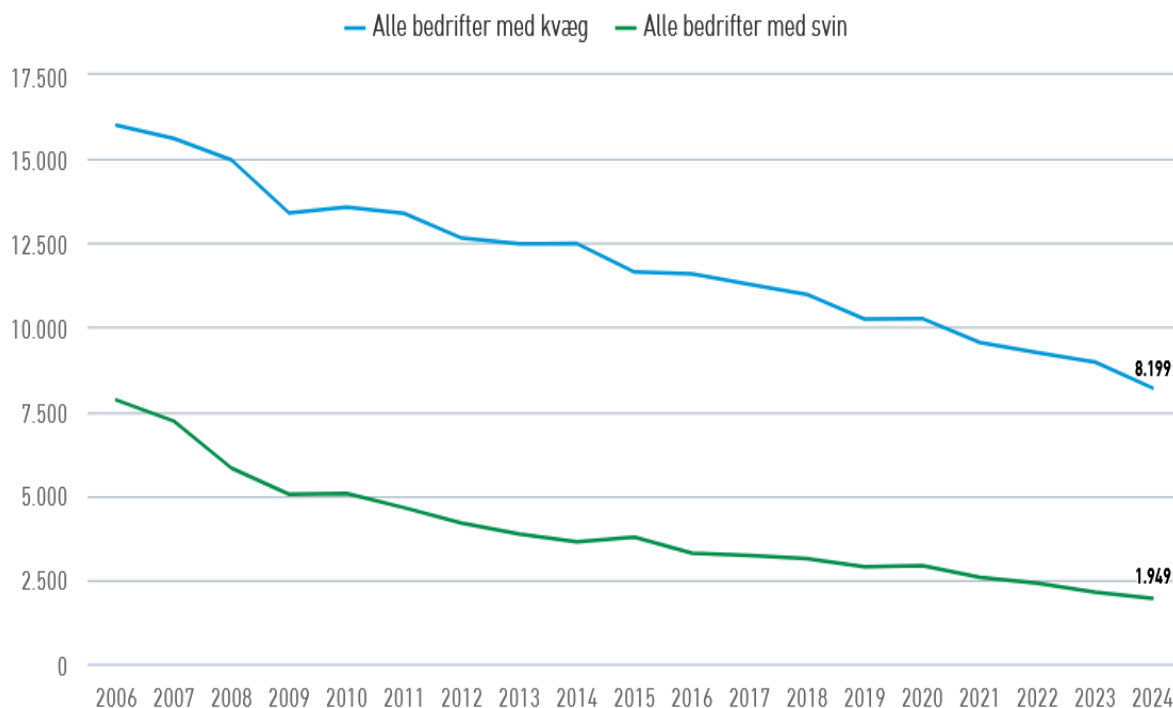
14.2.1. Dyreholdet i dansk landbrug.

Som anført søges i det følgende størrelse og sammensætning af dyreholdet i landbruget generelt opgjort.

14.2.1.1. Stigende koncentration af animalsk produktion på færre bedrifter.

Som foran beskrevet er der, hvad angår landbrugsbedrifterne sket en kraftig koncentration og centralisering indenfor den animalske produktion, især på svineproduktionens område.

Figur: Udvikling i antal bedrifter med kvæg respektive svin 2006 – 2024. ⁴¹⁸

14.2.1.2. Stor dyrebestand i dansk animalsk landbrug.

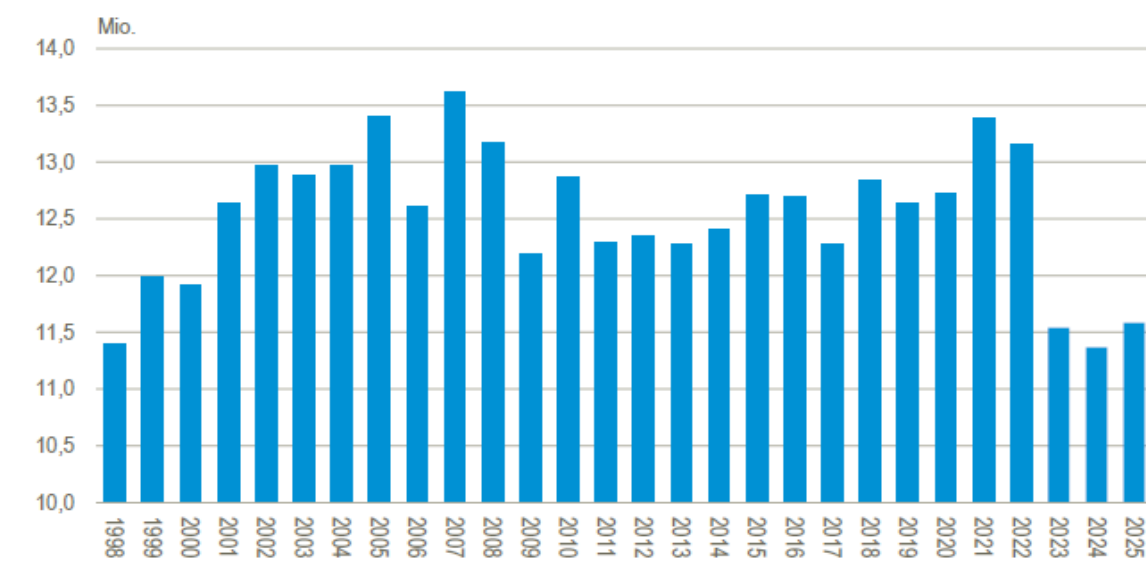
Faldet i antal bedrifter har imidlertid ikke været ledsaget af et tilsvarende fald antallet af dyr i dansk landbrug, der har de seneste 20 – 30 år har ligget højt, hvilket selvsagt afspejler et stigende antal dyr pr bedrift dvs. en udvikling mod en stedse mere fabrikspræget produktionsmåde.

Dansk landbrug har først og fremmest - størrelsen taget i betragtning - mange svin. Svinebestanden har siden årtusindskiftet svinget mellem 13½ og 12 mio. stik, men er i de senere år faldet til omkring 11½ mio.

⁴¹⁸) Kilde: Danmarks Statistik: Landbrug med dyr.

<https://www.dst.dk/da/Statistik/emner/erhvervsliv/landbrug-gartneri-og-skovbrug/landbrug-med-dyr>

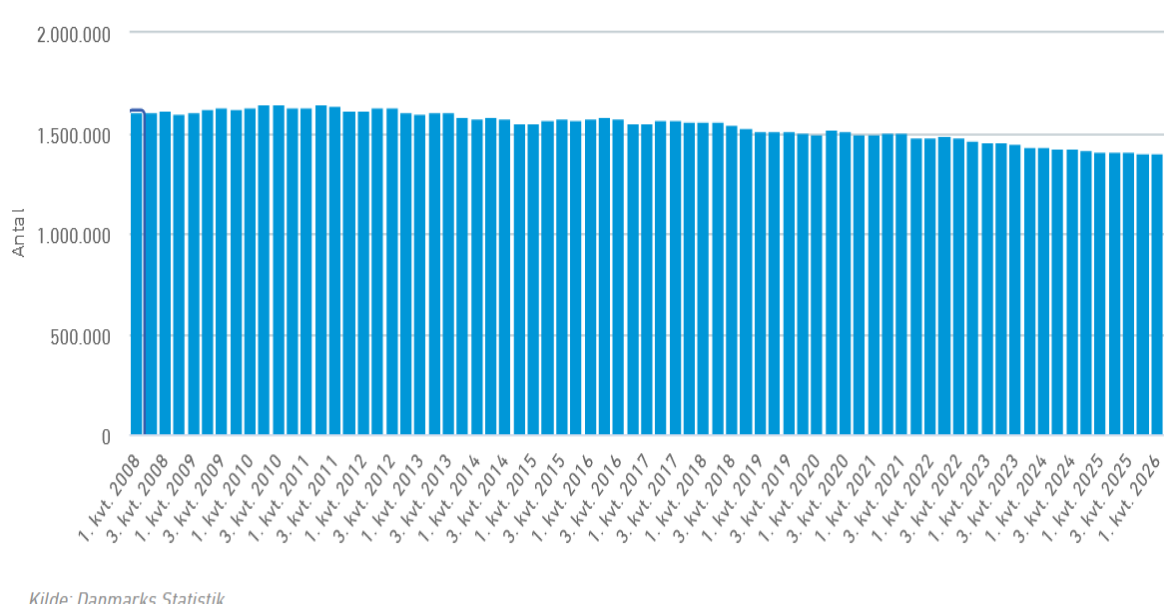
Figur: Svinebestanden 1998 – 2025, opgjort den 1 januar.⁴¹⁹

Kilde: www.statistikbanken.dk/svin

Kvægbestanden er betydeligt lavere. Den har de seneste op mod 20 år været svagt faldende fra omkring 1,6 mio. stk. kvæg til i dag omkring 1.4 millioner.

Figur: Kvægbestanden 2008 – 2025, opgjort den 1. i kvartalet.⁴²⁰

Kilde: Danmarks Statistik

⁴¹⁹) Kilde: Danmarks Statistik, Nyt fra Danmarks Statistik nr. 29, 10.02.25

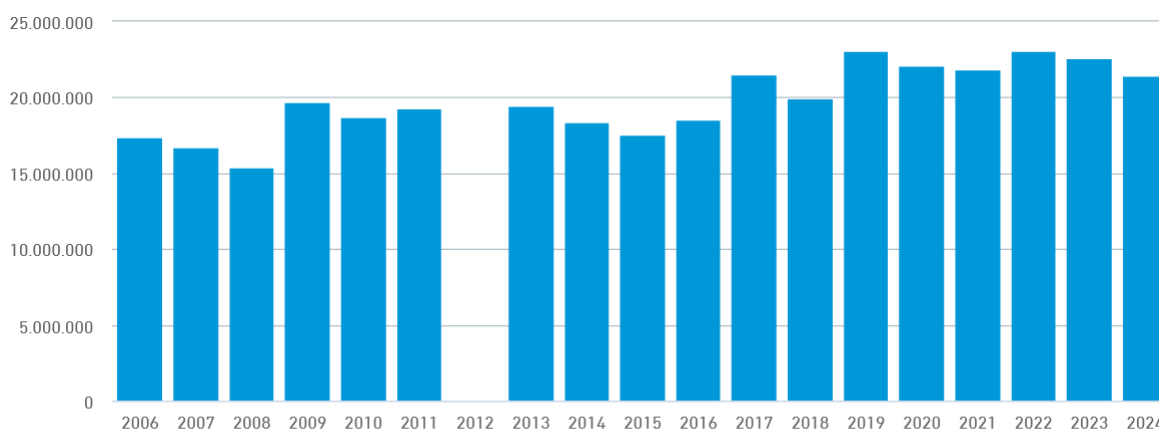
<https://www.dst.dk/nytpdf/53927>

⁴²⁰) Kilde: Danmarks Statistik, statistikbanken, tabellen KVAEG5

www.statistikbanken.dk/KVAEG5

Den antalsmæssigt største bestand er dog bestanden af fjerkræ, der de seneste 20 år har været stigende fra omkring 17½ mio. stk. til i dag et par og tyve millioner stk.

Figur: Årligt gns. antal fjerkræ 2006 – 2024. ⁴²¹

Kilde: Danmarks Statistik

14.2.1.3. Antal ”producerede” dyr.

Da dyrene løbende slagtes eller eksporteres, er der en høj gennemstrømning i bestanden.

Den samlede produktion af dyr i dansk landbrug er derfor langt større end den løbende bestand.

Den samlede produktion blev i 2022 opgjort til over 206 millioner dyr

- **Grise:** Der produceres over 30 millioner grise årligt, og ca. 40 millioner, hvis man medregner dem, der dør. Der er ca. 1 million søer.
- **Fjerkræ:** Omfatter omkring 120 millioner høns og kyllinger (slagtekyllinger og æglæggere).

⁴²¹) Kilde: Danmarks Statistik, statistikbanken, tabellen HDYR07

<https://statistikbanken.dk/HDYR07>

- **Kvæg:** Der produceres årligt omkring 2,1 mio. stk. kvæg

14.2.2. Dyrevelfærden i landbruget generelt.

I det følgende søges tilstanden for dyrevelfærden i dansk landbrug generelt belyst gennem inddragelse af resultaterne af de kontroller af dyrevelfærden, som hvert år skal gennemføres af myndighederne.

14.2.2.1. Kontrolinstanser og sanktioner.

Kontrollen med grises velfærd udføres af to styrelser: Fødevarestyrelsen (FVST) under Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri og Styrelsen for Grøn Arealomlægning og Vandmiljø (SGAV) under Ministeriet for Grøn Trepert.

FVST har ansvaret for at udstede regler for grises velfærd og for at kontrollere, at reglerne overholdes.

SGAV kontrollerer, om modtagere af EU's landbrugsstøtte lever op til en række EU-fastsatte krav. Som en del af denne kontrol fører SGAV også kontrol med grises velfærd.

I forbindelse med styrelsernes kontrol af regeloverholdelsen har disse kompetence til at sanktionere overtrædelser.

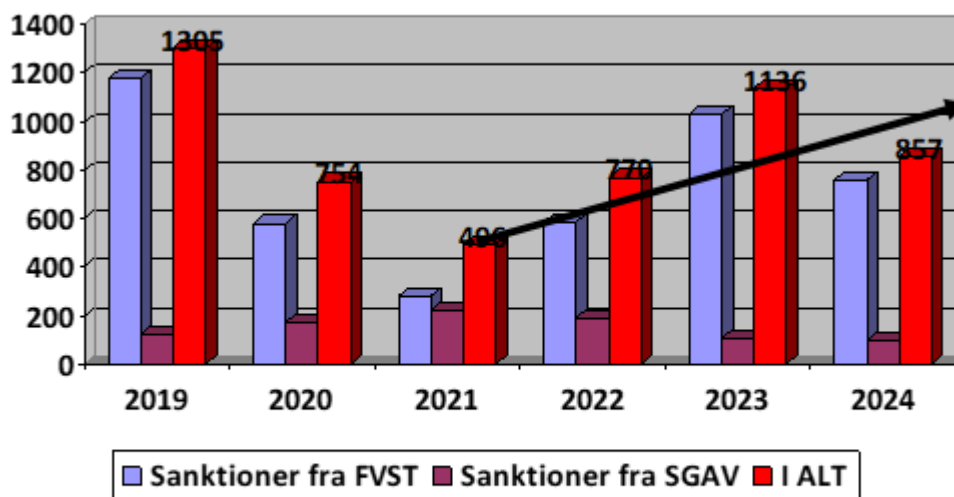
Styrelsernes opgaver og kompetencer samt sanktionsmuligheder uddybes nærmere i afsnit 14.3. I følgende gives kun en kort oversigt over resultater af de seneste års kontroller af dyrevelfærden i dansk landbrug.

14.2.2.2. Resultater af de seneste års kontroller af dyrevelfærden i dansk landbrug.

Der er de seneste 6 årligt i gennemsnit uddelt lidt over 875 sanktioner til danske landmænd for dårlig dyrevelfærd i deres besætninger.

Udviklingen i antal sanktioner fra styrelserne til landmændene har været, at der siden 2021 har været en stigende tendens:

Figur: Vejledninger og sanktioner fra FVST og advarsler og SGAV til danske landmænd 2019 til 2024.⁴²²

I 10'erne var det svinebesætningerne, der fik flest indskærpelser, påbud og/eller politianmeldelser⁴²³, mens det i 20'erne har været kvægbesætninger, som modtog flest sanktioner.

⁴²²) Kilde: Rigsrevisionens beretning om kontrol med grises velfærd. April 2026.

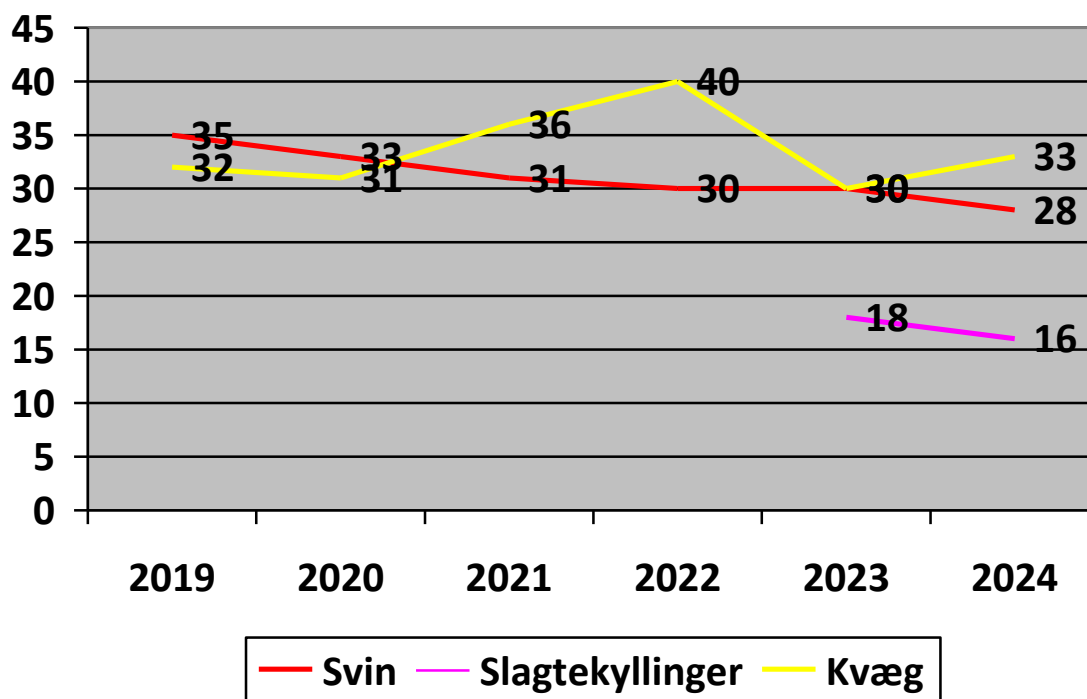
<https://www.rigsrevisionen.dk/revisionsager-arkiv/2026/apr/beretning-om-kontrol-med-grises-velfaerd>

⁴²³) Jf. Danmarks Naturfredningsforening og Dyrenes Beskyttelse: Sådan ligger landet 2022, s. 55.

https://www.dyrenesbeskyttelse.dk/sites/dyrenesbeskyttelse.dk/files/publikationer/S%25C3%25A5dan%2520ligger%2520landet/SLL_2022_Digital%25202.pdf

Figur: Andel af besætninger med indskærpelse, påbud og/eller politianmeldelser 2019 -2024.

424

Det er påfaldende, at omkring 30 procent af svinebesætningerne sanktioneres og i perioder lidt flere af kvægbesætningerne. Dermed fortsætter overtrædelserne på omtrent samme niveau, som tilfældet har været det seneste årti, ja der har siden begyndelsen af årtusindskiftet været en stigende tendens.

Det høje niveau for sanktioner vidner i modsætning hertil i sig selv ikke om en høj standard i det animalske landbrug, hvad angår dyrevelfærd.

Tilmed er det – jf. længere fremme - er det i en række henseender mere end tvivlsomt, hvor effektiv denne kontrol er og hvorvidt overtrædelser bliver retmæssigt sanktioneret?

Jf. foran mener det konventionelle landbrug selv, at det har en høj dyrevelfærd. Men det generelle billede af dyrevelfærden i det moderne danske landbrug er således, at den – pænt sagt – ikke er høj, snarere tenderer til at være ringe.

⁴²⁴) Kilde: Diverse årgange af Fødevarestyrelsen: Dyrevelfærdsrapport.

<https://foedevarestyrelsen.dk/publikationer/2025/dyrevelfaerdsrapporten-2025>

14.3. Miserabel dyrevelfærd for grise i konventionelt landbrug.

I dette og det følgende afsnit følgende undersøges og diskuteres dyrevelfærden for svineproduktionen:

I første underafsnit sættes fokus på den store dødelighed for henholdsvis pattegrise og søer.

I andet underafsnit redegøres for og diskuteres ”selvmedicinsk behandling” fra landmændenes side af grise.

I tredje underafsnit diskuteres levevilkår for svin i det konventionelle animalske landbrug.

Og endelig sammenlignes i fjerde underafsnit dyrevelfærden i Danmark med den i andre lande.

14.3.1. Stor dødelighed for pattegrise og søer.

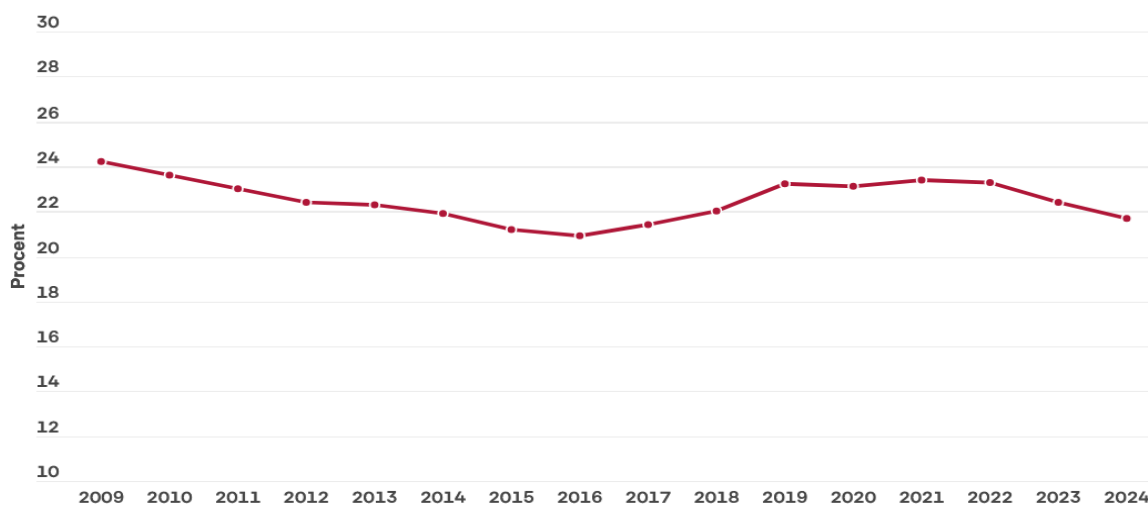
Både for pattegrise og søer er omfanget af for tidlig død voldsomt højt.

14.3.1.1 Høj pattegrisdødelighed.

Pattegrisedødeligheden i Danmark har været foruroligende i mange år. Alene i 2024 døde over 10 mio. pattegrise eller omkring 25.000 om dagen.

Andelen af pattegrise, som aldrig bliver voksne, men dør inden har svinget mellem 22 og 24 pct. , men har ligge konstant høj igennem årtier.

Figur: Pattegrisdødelighed i procent.⁴²⁵

Kilde: Seges

Jf. foran har landbruget selv kun interesse i, at flest mulige pattegrise overlever. Når så mange pattegrise dør skyldes det ifølge interesseorganisationen, at grise naturligt får mange unger. Det er altså ikke landbrugets skyld.⁴²⁶

MEN; Når så mange pattegrise dør, skyldes det ikke mindst ekstremavl fra landbrugets side, nærmere bestemt, at soen er avlet til at føde flere end 20 unger per kuld (2025: 20,3) og dermed flere end de 14 – 15 patter, som den har.

På grund af det store antal mangler mange af de små grise allerede næring i fostertilstanden og fødes døde eller underudviklede. (såkaldte ”delfingrise”) og dør kort før, under eller efter fødslen. Men også levendefødte grise dør i løbet af den første del af deres liv, fordi de skal konkurrere om den livsvigtige

⁴²⁵) Scheel, Agnete Finnemann: Haleklip og døde smågrise i millioner er et gammelt problem. 18.03.2026.

<https://www.dr.dk/nyheder/politik/folketingsvalg/partier-slaar-et-slaag-doede-og-haleklippede-svin-men-de-har-intet-flyttet-de-seneste-aartier>

⁴²⁶Jf. Landbrug og Fødevarer: Dyrevelfærd for dansk griseproduktion.

<https://lf.dk/viden-om/landbrugsproduktion/dyrevelfaerd/grise/>

råmælk ved soens patter. Sult gør dels de nyfødte grise svagere og øger dels risikoen for, at soen lægger sig på dem, da de er mere passive.^{427 428}

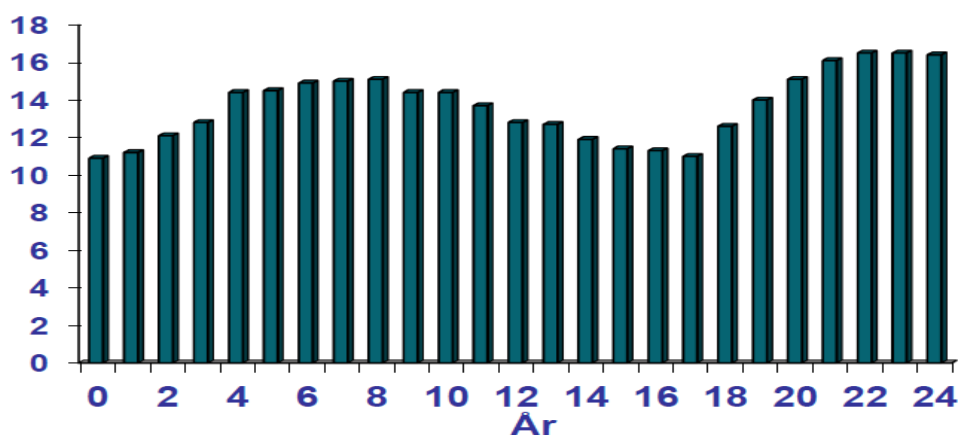
Det er altså i allerhøjeste grad landbruget ansvar at pattegris dødeligheden er så høj.

14.3.1.2 Også dødelighed for søer er høj.

Dødeligheden hos søer er i løbet af de sidste 30 år tredoblet.

Ser vi på de seneste tiår er dødeligheden for søer steget fra i 2000 at udgøre 11 % over i 2010 at være vokset til omkring 14 % og efter et midlertidigt fald frem til 2014 igen at tiltaget yderligere til 16,4 pct. i 2024.

Figur: Udvikling i sodødeligheden i Danmark 2000 – 2024.⁴²⁹

⁴²⁷) Jf. Sønderstrup, Cecillie: 25.000 døde pattegrise om dagen er et svigt af dimensioner. Dyrenes Beskyttelse, 20.06.24. <https://www.dyrenesbeskyttelse.dk/artikler/25000-doede-pattegrise-om-dagen-er-et-svigt-af-dimensioner>

⁴²⁸) Jf. Dyrenes Beskyttelse: EVALUERING AF INDSATS FOR BEDRE DYREVELFÆRD FOR SVIN (2014-2022), mål 1. juni 2022. <https://www.dyrenesbeskyttelse.dk/sites/dyrenesbeskyttelse.dk/files/Svinehandlingsplan/Evaluering%2520af%2520indsats%2520for%2520bedre%2520dyrevelf%25C3%25A6rd%2520for%2520svin%25202022.pdf>

⁴²⁹) Jf. Nielsen, Niels Peder: Udviklingen i so-dødelighed. Notat, Landbrug og Fødevarer, 18.06.25. https://gris.dk/media/xbcf5vw/lf_notat_2504.pdf

Den høje dødelighed hænger sammen med, at søerne alene ses som et produktionsapparat til levering af flest muligt grise på kortest mulig tid.

Søerne leverer i gennemsnit 44 grise hvert år, når de dødfødte tælles med. Søer, som selv har en gennemsnitlig kropsvægt på 284 kg, leverer således hvert år i gennemsnit 258 kg grise direkte af egen krop.

Søerne er således udsat for et meget stort pres for at levere langt ud over den naturlige formåen.⁴³⁰ Mange søer dør da også under eller i forbindelse med faringen.⁴³¹

Jf. foran går søerne ifølge ”Landbrug og Fødevarer” ”løse det meste af tiden” og dansk landbrug er ifølge ”Landbrug og Fødevarer” længst i verden med på frivillig basis at bygge stalde til løse søer i farestalden.⁴³²

Dette skønmaleri har meget lidt med virkeligheden at gøre.

De mange, belastende fødsler sker under miserable forhold for søerne. De er i de fleste stier fastspændt i et jernstativ i fire til fem dage før faring, under faringen og fire til fem dage efter.

Og soen er tvunget til at føde sine unger oven i sin egen afføring, fordi det eneste, hun kan i stativet, er at rejse og lægge sig.⁴³³

Ikke overraskende er dårlig hygiejne en anden af hovedårsagerne til den høje sodødelighed.⁴³⁴

⁴³⁰) Jf. *Dyrenes Beskyttelse: Evaluering af indsats for bedre dyrevelfærd for svin (2014-2022)*, mål 2. juni 2022. <https://www.dyrenesbeskyttelse.dk/sites/dyrenesbeskyttelse.dk/files/Svinehandlingsplan/Evaluering%2520af%2520indsats%2520for%2520bedre%2520dyrevelf%25C3%25A6rd%2520for%2520svin%25202022.pdf>

⁴³¹) Clark, Mathilde Walter *Hvordan man laver dyr*, s. 39. https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://bibliotek.dk/materiale/hvordan-man-laver-dyr_mathilde-walter-clark/work-of:870970-basis:137250292

⁴³²) Jf. *Landbrug og Fødevarer: Dyrevelfærd for dansk griseproduktion*. <https://lf.dk/viden-om/landbrugsproduktion/dyrevelfaerd/grise/>

⁴³³) Jf. Hansen, Astrid Rugaard: *Næsten hver sjette so dør i forsøget på at leve op til produktionskravene*. *Kronik, Information*, 29.04.24. <https://www.information.dk/debat/2024/04/naesten-hver-sjette-so-doer-forsoeget-paa-leve-produktionskravene>

14.3.2. Halekupering, kastration og anden ”selvmedicinsk behandling” fra landmændene af grise.

Ekstremavl af pattegrise og fikseringen af søer er ikke de eneste eksempler for tilsidesættelsen i det konventionelle landbrug af dyrevelfærd for grise.

Andre eksempler er den ulovlige, men alligevel generelt udførte halekupering af pattegrise, som nedenfor behandles i første afsnit og den brutale kastraktion af små hangrise, som der redegøres for i andet afsnit.

Samt ikke mindst den regelmæssige og præventive brug af antibiotika, som ikke blot rummer store risici for dyr, men for mennesker. Dette undersøges nedenfor i tredje afsnit.

14.3.2.1. Halekupering.

Jf. foran er branchens mål ifølge ”Landbrug og Fødevarer”, at alle grise skal have hele haler.

Virkeligheden er en ganske anden: Omkring 95 procent af alle grise i Danmark bliver halekuperet, selvom rutinemæssig halekupering har været forbudt, jf. EU-lov siden 1994.⁴³⁵ Det svarer til, at der årligt halekuperes cirka 28 millioner smågrise.

Rutinemæssig halekupering har været forbudt i mere end 20 år. Forbuddet blev indført, fordi grise bider hinanden i halerne, når de er meget stressede, og man ønskede ikke, at stress hos grise blev symptombehandlet ved at klippe halen på alle de nyfødte grise. Tværtimod fremgår det af lovgivningen, at der skal være

⁴³⁴) Jf. Hansen, Kjeld: *Svinene dør atter som fluer på de danske svinefabrikker*. Gylle.dk. 30.06.22.

<https://gylle.dk/advarsel-svinene-doer-atter-som-fluer-paa-de-danske-svinefabrikker/>

⁴³⁵) Jf. *Dyrenes Alliance: Grise*.

<https://dyrenesalliance.dk/grise>

et dokumenteret halebidsproblem, og at det skal være forsøgt løst gennem forbedrede forhold og pasning, herunder bl.a. mere plads. Først da er halekupering tilladt som en sidste udvej. Med andre ord er det produktionen, der skal tilpasses grisene, og ikke grisene der skal tilpasses produktionen.⁴³⁶

Men i realiteteten har landmændene altså valgt den nemme – og billigere – løsning: At klippe halerne af grisene fremfor at give grisene mere plads.

So much for ”branchens mål”.

14.3.2.2. Kastraktion m.m.

Hvert år kastreres over 15 millioner få dage gamle hangrise.

Landmændene har siden 2018 haft tilladelse til at gøre det selv under anvendelse af lokalbedøvelse. Det kræver blot et gennemført kursus heri.

Lokalbedøvelse er et skridt på vejen, men den er ikke uproblematisk, da grisene bl.a. skal fastholdes, og stikkes i testikler og hud, ligesom selve kastrationen, uanset om der bruges bedøvelse eller ikke gør det, kan medføre komplikationer.

MEN: Mængden af lokalbedøvelse, der udleveres, kan imidlertid tyde på, at det ikke engang er alle hangrise, der bliver lokalbedøvet i forbindelse med indgrebet, da der udleveres markant mindre lokalbedøvelse end, hvad det ville kræve at give grisene en standarddosis på 1 ml.⁴³⁷

I en række lande foretages der ikke kastration, eller den foretages ikke på hovedparten af grisene (fx England, Spanien, Holland). Brug af vaccination mod ornelugt er også udbredt i en del lande.

⁴³⁶) Jf. Dyrenes Beskyttelse: Evaluering af indsats for bedre dyrevelfærd for svin (2014-2022), mål 5. juni 2022. <https://www.dyrenesbeskyttelse.dk/sites/dyrenesbeskyttelse.dk/files/Svinehandlingsplan/Evaluering%2520af%2520indsats%2520for%2520bedre%2520dyrevelf%25C3%25A6rd%2520for%2520svin%25202022.pdf>

⁴³⁷) Jf. Dyrenes Beskyttelse: EVALUERING AF INDSATS FOR BEDRE DYREVELFÆRD FOR SVIN (2014-2022), mål 4. juni 2022. <https://www.dyrenesbeskyttelse.dk/sites/dyrenesbeskyttelse.dk/files/Svinehandlingsplan/Evaluering%2520af%2520indsats%2520for%2520bedre%2520dyrevelf%25C3%25A6rd%2520for%2520svin%25202022.pdf>

14.3.2.3. Brug af antibiotika.

Antibiotikaforbruget i danske svinestalde er højt, da svin står for ca. 75% af det samlede veterinære antibiotikaforbrug i Danmark. I 2023 blev der brugt knap 73 ton antibiotika i svineproduktionen.

Ifølge Veterinærlægemiddelforordningen, som beskriver reglerne på området, må antibiotika ikke bruge »profylaktisk«, det vil sige forebyggende. Kun i »særlige tilfælde«, hvor det kan gives til et »enkelt dyr eller et begrænset antal dyr«, når risikoen for infektion eller for en smitsom sygdom er meget høj, og konsekvenserne sandsynligvis vil »være alvorlige«.

Antibiotika må heller aldrig »anvendes rutinemæssigt« eller bruges som kompensation for dårlig hygiejne i staldene, står der. Ligesom det kun må gives til hele flokke af dyr, hvis »risikoen for spredning af en infektion eller en smitsom sygdom i gruppen af dyr er høj, og når der ikke findes andre egnede alternativer«. ⁴³⁸

MEN: Langt de fleste danske slagtegrise bliver i løbet af de godt seks måneder, de lever, behandlet med antibiotika flere gange – og som oftest ikke i forbindelse med sygdom, men ”for en sikkerheds skyld” – dvs. netop forebyggende. Og det sker netop i en fast rutine.

Til trods for, at det i udgangspunktet altså er ulovligt, bliver antibiotikaen brugt rutinemæssigt til at behandle nyfødte pattegrise til både nyfødte grise, nyfarede søer og fravænnede grise, der skulle skifte foder – og til at behandle hele flokke af dyr – også selv om de ikke nødvendigvis er syge.

Nyfødte pattegrise får på dag ét en sprøjte antibiotika, på dag fire gives deren injektion mere til hangrisene i forbindelse med kastrationen. Og dagen efter, at

⁴³⁸) jf. Sæhl, Marie og Marie Louise Drivsholm: *Det er forbudt at bruge antibiotika rutinemæssigt. Alligevel er det overalt i de danske svinestalde.* Information, 16.04.26.

<https://www.information.dk/indland/2026/04/forbudt-bruge-antibiotika-rutinemaessigt-alligevel-overalt-danskesvinestalde?kupon=eyJpYXQiOiJlE3NzY2Njg2NTcsInN1Yil6ljUyODq1MTo4Mzc3MzYifQ.IN25X7zwIhPtqWy7S6Q1nQ>

pattegrisene bliver fravænned soen, får de igen en behandling »gennem vand eller foder«.

Fravænningen – som har til formål at optimere produktionen og få flere grise gennem systemet – sker allerede, når pattegrisen er tre til fire uger gammel.

Her er grisenes tarmsystem endnu ikke klar til at skifte modermælken ud med foder, og derfor er der ofte udbrud af diarré blandt grisene.

Og fordi der går så mange dyr sammen i hver sti, bliver de typisk behandlet flokvis med antibiotika gennem vandet eller foderet.

Antibiotika bruges i dansk landbrug - som det fremgår - til at forebygge og behandle sygdom, der opstår som konsekvens af de dårlige forhold for dyrene.

I stedet for at tage fat om roden på problemet vælger man den nemmere og billigere løsning at symptombehandle.

Den omfangsrige brug af antibiotika indebærer stor risiko for, at der udvikler sig resistente bakteriestammer i svinestaldene.

Det er allerede sket og har blandt for grisene betydet, at i mindst 2/3 af danske svinebesætninger er dyrene inficeret med resistente stafylokokker, benævnt svine-MRSA.

Udover at svinene selv således er inficerede, kan svine-mrsa overføres til mennesker, hvilket for personer med svækket helbred kan indebære alvorlig sundhedsrisiko.

14.3.3. Grisenes hårde liv i konventionelle svinestalde.

De konventionelle svineproducenter har i årtier effektiviseret, så grise i dag holdes på en uacceptabel måde stik imod deres natur og behov. Det omfatter også, at der er alt for få mennesker til at passe alt for mange dyr under meget brutale forhold.

14.3.3.1. Alt for lidt plads.

Det grundlæggende problem i den konventionelle svineproduktion er, at der reelt ikke er plads til at være gris i svinestierne.

Slagtesvin installeres i stier sammen med eksempelvis 19 andre grise. I starten har de ok med plads, men efterhånden, som de vokser, bliver pladsen trang.

Og det ender med at slagtesvinene ofte kun ($0,65 \text{ m}^2$) at leve på.

Den meget begrænsede plads tillader meget få aktiviteter/zoner i stierne. Grise har brug for plads til at bevæge sig omkring, undersøge og rode, samt hvile uden at blive forstyrret af andre grise, udvise social adfærd og eksempelvis kunne fjerne sig fra dominerende grise og flygte – og meget mere.

Samlet stresser det dyrene og den begrænsede plads er medvirkende til, at grisene bider hinanden i halerne.

Grise er nysgerrige intelligente dyr, der gerne undersøger deres omgivelser, især ved at rode med trynerne og bide og tygge. Derfor har grise brug for rodemateriale.

Jf. foran anbefaler branchen ifølge ”Landbrug og Fødevarer”, at alle nye stalde indrettes med systemer, der kan håndtere halm, så det fremover kan bruges som rode- og beskæftigelsesmateriale til alle grise.

Men i mange stalde er gulvet erstattet af riste, således at afføringen, men også halm og lignende bare falder igennem. Og ”rodematerialet” indskrænker sig til to pinde sat fast i væggen. ⁴³⁹

⁴³⁹) Jf. Jepsen, Daniel Holmberg: Grise har for lidt plads. Dyrenes Beskyttelse, 02.09.25.

<https://www.dyrenesbeskyttelse.dk/artikler/grisene-har-lidt-plads>

14.3.3.2. Negative konsekvenser af alt for lidt plads.

Når pladsen er trang, tvinges grisene for det første til at ligge i deres egne ekskrementer (urin og afføring), da de ikke kan skille soveområde fra toiletområde, hvilket ellers er naturligt for dem.

Pladsmanglen betyder også, at grisene ikke kan hvile uforstyrret, og dominansadfærd øges, da svagere grise ikke kan trække sig væk fra dominerende grise.

Og når grisene står mast sammen, øges risikoen for skader, og det bliver sværere for dem at få adgang til foder.

Sidst, men ikke mindst fører for mange grise på lidt plads lettere til spredning af sygdomme, såsom svineinfluenza, der trives under trange forhold. Det er så igen medvirkende til overdreven brug af antibiotika og der af følgende øget risiko for udvikling af resistente bakterier.

Grundlæggende er problemet i det industrialiserede landbrug, at grisene har manglende muligheder for at udfolde deres naturlige instinkter og behov, hvilket fører til lav dyrevelfærd.

Man kan sætte dyret ind i en produktionshal, men man kan ikke avle naturen. ud af dyret.⁴⁴⁰

⁴⁴⁰) Clark, Mathilde Walter *Hvordan man laver dyr*, s. 27.

https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://bibliotek.dk/materiale/hvordan-man-laver-dyr_mathilde-walter-clark/work-of:870970-basis:137250292

14.3.4. Dyrevelfærden i dansk landbrug internationalt ringe.

Jf. ovenfor mener ”Landbrug og Fødevarer”, at ” at vi i Danmark har et højt niveau af dyrevelfærd, og kravene til landbrugsdyrenes velfærd i Danmark på en lang række områder går markant længere end EU-lovgivningen”.

14.3.4.1. Dyrevelfærden i dansk landbrug i bund i EU sammenhæng.

MEN: Et studie fra 2020 ⁴⁴¹, lavet af danske forskere i dyreetik ved Københavns Universitet, har vist, at dansk grisevelfærd er helt i bund. ⁴⁴²

Dette blev konkluderet på baggrund af sammenligninger med grisevelfærden mellem fem store griseproducerende lande i EU: Sverige, Tyskland, Holland, Storbritannien og Danmark.

I undersøgelsen sammenlignes velfærden for grisene på 15 ”dimensioner”, herunder navnlig so – velfærd og pattegrise – velfærd. ⁴⁴³

Sammen med Tyskland ligger Danmark helt i bund.

⁴⁴¹) Jf. Sandøe, Peter m.fl.: *Benchmarking Farm Animal Welfare—A Novel Tool for Cross-Country Comparison Applied to Pig Production and Pork Consumption*. Københavns Universitet, 2020.

<https://www.mdpi.com/2076-2615/10/6/955>

⁴⁴²) Jf. Dyrenes Alliance: *Grise*.

<https://dyrenesalliance.dk/grise>

⁴⁴³) Jf. Sandøe, Peter m.fl.: *Benchmarking Farm Animal Welfare—A Novel Tool for Cross-Country Comparison Applied to Pig Production and Pork Consumption*, s. 5. Københavns Universitet, 2020.

<https://www.mdpi.com/2076-2615/10/6/955>

Figur: Benchmark – værdier for dyrevelfærd for Danmark og Sverige, Tyskland, Holland, Storbritannien. ⁴⁴⁴

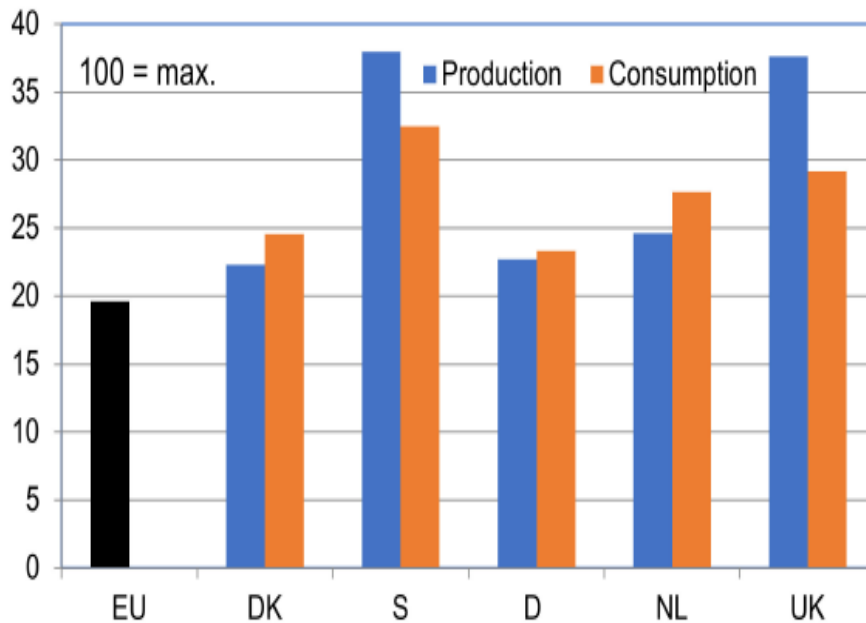

Figure 4. Comparison of aggregated Benchmark scores (on a scale from 0 to 100) for pig production as well as for pork consumption in the five countries studied. The score for the European Union (EU) represents what the Benchmark score would be if all production in a country was based on the EU's minimal requirements.

14.3.4.2. Også international bundplacering.

På visse områder ligger dansk landbrug ikke bare i bund i europæisk sammenhæng, men i international målestok.

⁴⁴⁴) Jf. Sandøe, Peter m.fl.: *Benchmarking Farm Animal Welfare—A Novel Tool for Cross-Country Comparison Applied to Pig Production and Pork Consumption*, s. 10. Københavns Universitet, 2020.

<https://www.mdpi.com/2076-2615/10/6/955>

Danmark er fx, hvad angår plads til grisene, blandt de lande, som stiller mindst krav til landbrugserhvervet.

Tabel: Pladskrav for en slagtegris. ⁴⁴⁵

Areal (m ²)	Land
0,65	Danmark, Polen, Spanien, Tyskland, Storbritannien, Australien, New Zealand
0,73	Canada
0,77	Holland
0,96	Finland

Også hvad angår halekupering placerer dansk landbrug sig i bunden, fordi her halekuperes op til 95 pct. af pattegrisene.

⁴⁴⁵) Jf. Leander, Stefan: Griseproduktionen: Danmark har IKKE bedre dyrevelfærd end Polen – sammenligning af pladskrav og halekupering på tværs af lande. Dyrenes Detektiv. 19.01.26.

<https://dyrenesdetektiv.dk/2026/01/19/griseproduktionen-danmark-har-ikke-bedre-dyrevelfaerd-end-polen-sammenligning-af-pladskrav-og-halekupering-paa-tvaers-af-lande/>

Tabel: Graden af halekupering i en række lande: ⁴⁴⁶

Procent	Land
0	Sverige, Norge
Under 2,5	Finland, Schweiz
45	Estland
50 - 60	Malta, Serbien
70	Ungarn
80-90	Tyskland, Storbritannien
90-95	Østrig, Tjekkiet, Italien, Letland, Holland, Spanien
95-98	Danmark, Polen, Belgien, Frankrig, Irland, Luxembourg, Rumænien, Slovakiet

14.4. Lange transporter af levende dyr

I det følgende beskrives først omfanget af og udviklingen i transporter af levende grise fra Danmark til udlandet.

Dernæst indkredsnes en række problemer med dyrevelfærden under disse transporter.

⁴⁴⁶) Jf. Leander, Stefan: Griseproduktionen: Danmark har IKKE bedre dyrevelfærd end Polen – sammenligning af pladskrav og halekupering på tværs af lande. Dyrenes Detektiv. 19.01.26.

<https://dyrenesdetektiv.dk/2026/01/19/griseproduktionen-danmark-har-ikke-bedre-dyrevelfaerd-end-polen-sammenligning-af-pladskrav-og-halekupering-paa-tvaers-af-lande/>

Til sidst diskuteres myndighedernes registrering og sanktionering af overtrædelser af (de i forvejen utilstrækkelige) regler.

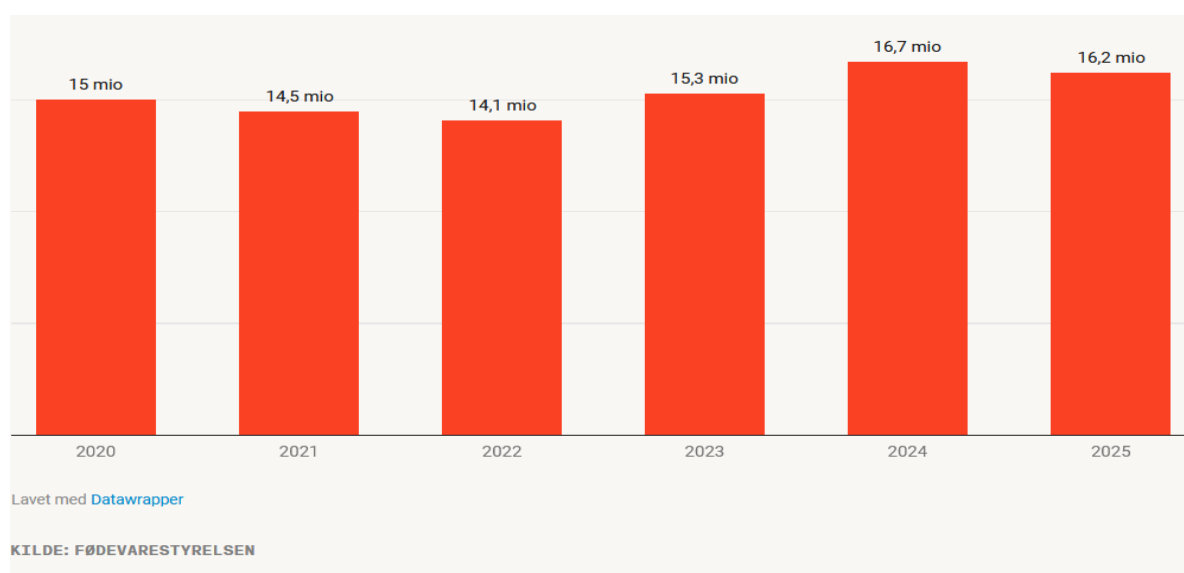
14.4.1. Flere og flere levende grise eksporteres – og transporteres – ud af landet.

Hvert år sendes mange millioner grise ud på lange opslidende dyretransporter fra europæiske lande.

På tværs af landegrænser transporteres slagtedyr, avlsdyr og dyr til opfedning i tæt pakkede lastbiler under stærkt kritisable forhold. Transporterne foregår i lastvognstog med op til 5 lag.

I Danmark er antallet af dyr på lange transporter steget kontinuerligt gennem en årrække

Figur: Antal transporterede levende grise 2020 – 2025. ⁴⁴⁷

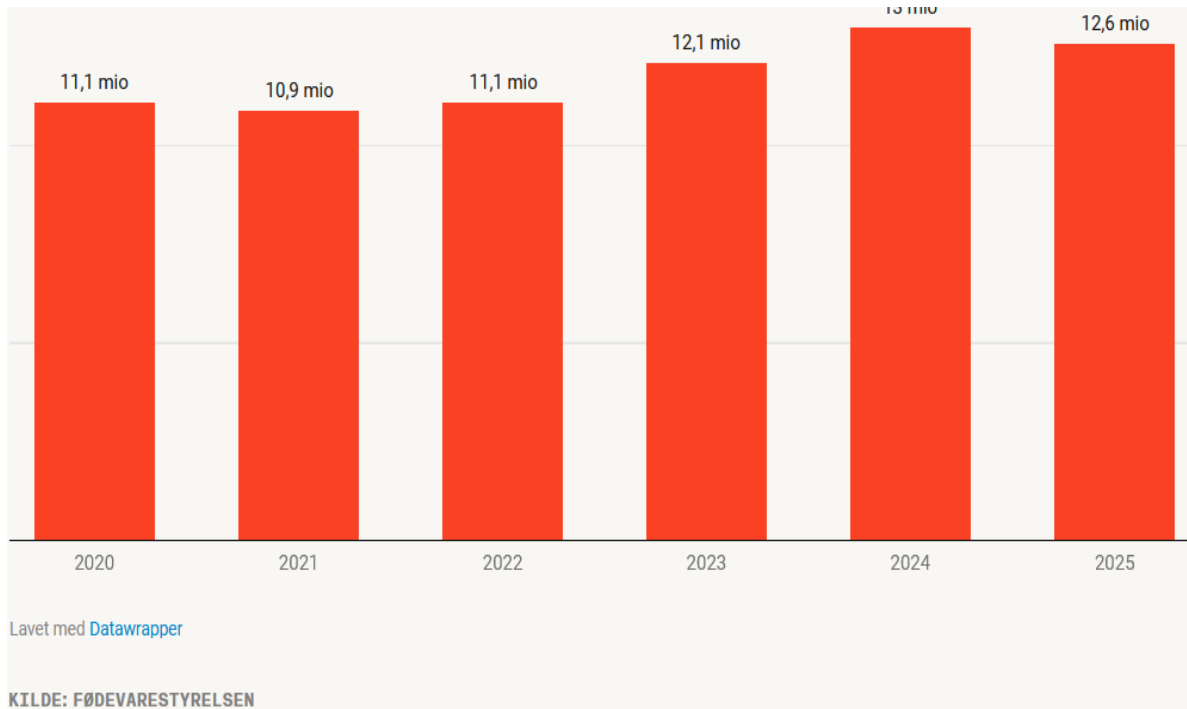

⁴⁴⁷) Jensen, Christina Nordvang: Danmark sendte millioner af grise på over ti timers lang rejse sidste år. Danwatch, 08.01.26

<https://danwatch.dk/danmark-sendte-millioner-af-grise-paa-over-ti-timers-lang-rejse-sidste-aar/>

I 2024 var tallet steget til i alt 16,7 millioner danske grise eksporteret ud af landet levende. Størstedelen af dem på lange opslidende transporter på over otte timer.⁴⁴⁸

Figur: Grisetransporter over 8 timer.⁴⁴⁹

Jf. foran gælder ifølge ”Landbrug og Fødevarer”, at hvis grisene skal ud på lange transporter (over 8 timer), skal dyrenes transportegnethed vurderes af embedsdyrlægen fra Fødevarestyrelsen inden afgang. Ved alle transporter over 8 timer af grise og køer, skal dyrene have 20 pct. ekstra plads.

⁴⁴⁸) Kilde: Krogsgaard, Søren og Cecillie Sønderstrup: Voldsom varmeudvikling i grisetransporter. Dyrenes Beskyttelse. 10.08.25.

https://www.dyrenesbeskyttelse.dk/artikler/beregninger-pegar-paa-voldsom-varmeudvikling-i-grisetransporter? q1=1*1vrsIza* up*MQ..* qa*Nzq2NDkzMjU0LjE3Nzq3NjU5NTA.* qa NKNY71TXFV*czE3 Nzq3NjU5NDkkbzEkZzAkdDE3Nzq3NjU5NDkkajYwJGwwJGqxNTIxNDMwMzE3

⁴⁴⁹) Jensen, Christina Nordvang: Danmark sendte millioner af grise på over ti timer lang rejse sidste år. Danwatch, 08.01.26

<https://danwatch.dk/danmark-sendte-millioner-af-grise-paa-over-ti-timers-lang-rejse-sidste-aar/>

Virkeligheden er imidlertid, at grisetransportørerne lang hen ad vejen blæser på disse hensyn og på bestemmelser om ophold og hviletid ved transporter over 8 timer.⁴⁵⁰

14.4.2. Iltmangel og overophedning.

Jf. foran gøres der ifølge ”Landbrug og Fødevarer” en stor indsats for at sikre dyrenes velfærd under transporten.

”Transportbilerne skal passe til dyrenes art, antal, størrelse og transporttid og indrettes korrekt i forhold til blandt andet ventilation og strøelse.”

Virkeligheden er imidlertid, at der er mange millioner dyr, der hvert år transporteres uden et fastsat krav til højden i det aflukke, hvor dyrene er anbragt.

Da transportfirmaer kører med grise i helt op til fem etager, er der risiko for, at der ikke længere er tilstrækkelig frihøjde over ryggen på dyrene, idet en lastbils totalhøjde maksimalt være 4 meter.

Dyrene udsættes 02.02.26 på denne måde for eksempelvis iltmangel og overophedning under transporten ned gennem Europa, især i den varme sommer.

En svinetransport har ikke køleanlæg til dyrene, hvilket betyder, at temperaturen ombord ofte er højere end udenfor. Der er selvsagt navnlig de varme sommermåneder, der skaber problemer med varme. Grise er særligt følsomme over for varme, og temperaturen i lastvognene må derfor kun kortvarigt overstige 30 °C og aldrig 35 °C.

Problemet er særlig akut, når lastvognstogene holder stille. Tages der højde for den varme, grisene afgiver, samt lastbilens evne til at fjerne varme via mekanisk ventilation, risikerer varmegrænsen – selv med kraftig ventilation -

⁴⁵⁰) Jf. *Dyrenes Beskyttelse: Fusk med grisetransporter når nye højder. 02.02.26.*

at blive overskredet i almindeligt dansk sommervejr – hvis bilen står stille i en time.

Figur: Udetemperatur og indetemperatur i stillestående grisetransport. ⁴⁵¹

Udetemperatur	Indetemperatur i lastbil med lovpålagt ventilation	Indetemperatur i nyere lastbil med kraftigere ventilation
15°	33,3°	23,6°
16°	34,3°	24,6°
17°	35,3°	25,6°
18°	36,3°	26,6°
19°	37,3°	27,6°
20°	38,3°	28,6°
21°	39,3°	29,6°
22°	40,3°	30,6°
23°	41,3°	31,6°
24°	42,3°	32,6°
25°	43,3°	33,6°
26°	44,3°	34,6°
27°	45,3°	35,6°
28°	46,3°	36,6°
29°	47,3°	37,6°
30°	48,8°	38,6°
31°	49,3°	39,6°
32°	50,3°	40,6°
33°	51,3°	41,6°
34°	52,3°	42,6°

⁴⁵¹) Kilde: Krogsgaard, Søren og Cecillie Sønderstrup: Voldsom varmeudvikling i grisetransporter. Dyrenes Beskyttelse. 10.08.25.

https://www.dyrenesbeskyttelse.dk/artikler/beregninger-peger-paa-voldsom-varmeudvikling-i-grisetransporter?ql=1*1vrsIza*up*MQ..*qa*Nzq2NDkzMjU0LjE3Nzq3NjU5NTA.*qa_NKNY71TXFV*czE3Nzq3NjU5NDkkbzEkZzAkdDE3Nzq3NjU5NDkkajYwJGwwJGqxNTxNDMwMzE3

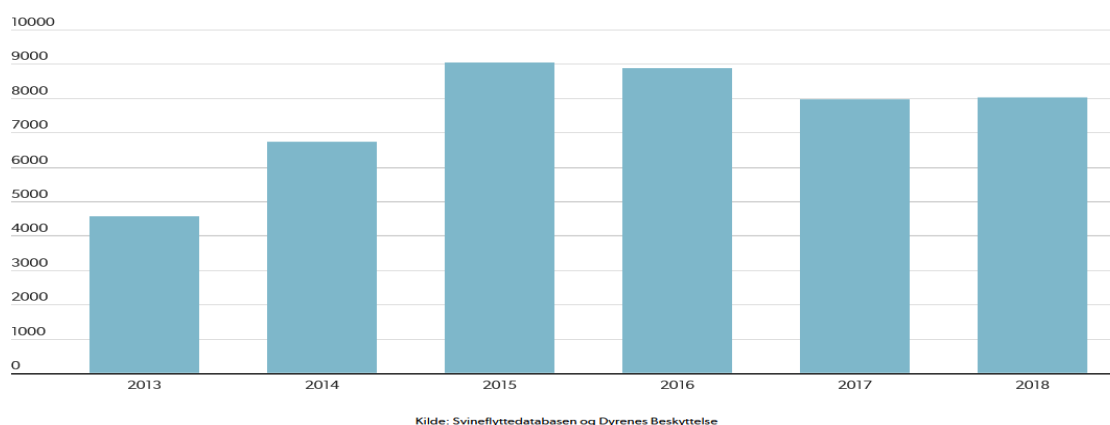
Konsekvenserne af høje temperaturer for grise er alvorlige og veldokumenterede. Grise har næsten ingen aktive svedkirtler og kan ikke regulere deres kropstemperatur ved at svede. Når temperaturen stiger over ca. 30 °C, begynder de at vise tegn på varrestress: uro, vejrtrækningsproblemer og kredsløbsbelastning.

På transporter står grisene tæt pakket, uden mulighed for at flytte sig væk fra andre dyrs varme kroppe eller søge køligere områder. Og særligt ved stilstand, hvor frisk luft ikke presses automatisk ind på vognladet, er der risiko for kritisk høje temperaturer.⁴⁵²

14.4.3. Overtrædelser koster velfærd og liv.

Resultatet af de utilstrækkelige krav og den dårlige dyrevelfærd under transporterne er selvsagt, at mange grise bliver syge under transporterne, ja mange ligefrem dør eller må aflives.

Figur: Antal døde grise transporteret fra samlestederne til Daka i perioden 2013 til 2017.⁴⁵³

⁴⁵²) Kilde: Krogsgaard, Søren og Cecillie Sønderstrup: *Voldsom varmeudvikling i grisetransporter*. Dyrenes Beskyttelse. 10.08.25.

https://www.dyrenesbeskyttelse.dk/artikler/beregninger-pegar-paa-voldsom-varmeudvikling-i-grisetransporter? qI=1*1vrsIza* up*MQ..* qa*Nzq2NDkzMjU0LjE3Nzq3NjU5NTA.* qa NKNY71TXFV*cZ E3 Nzq3NjU5NDkKbzEkZzAkdDE3Nzq3NjU5NDkKajYwJGwwJGqxNTIxNDMwMzE3

⁴⁵³) Kilde: Dyrenes Beskyttelse og Svineflyttedatabasen, jf. Rasmussen, Lars Munck: *Kritik af kontrol med dyrevelfærd: Grove overtrædelser registreres ikke*. DR.dk, 24.01.19.

<https://www.dr.dk/nyheder/indland/kritik-af-kontrol-med-dyrevelfaerd-grove-overtraedelser-registreres-ikke>

Men i tilgift til de utilstrækkelige krav kommer oveni, at registreringen af overtrædelser er overordentlig mangelfuld og at påtale og sanktioner er særdeles lemfældig.

I årene 2015, 2016 og 2017 har Fødevarestyrelsens kontrollanter således kun indgivet to politianmeldelser, selvom mellem 8000 og 9000 grise er døde af sig selv eller er blevet aflivet i forbindelse med den korte transport til samlestederne.⁴⁵⁴

14.5. Lovgivningen og reguleringen af området.

I det følgende undersøges endelig lovgivningen og reguleringen af dyrevelfærd (for grise) og det diskuteres, hvad der bør gøres?

I første afsnit redegøres kort for regeludstedende myndigheder, deres opgaver og bemyndigelser samt de sanktionsmuligheder, som lovgivningen stiller til deres rådighed.

I andet afsnit undersøges, i hvilket omfang reglerne rent faktisk håndhæves og overtrædelser registreres og sanktioneres proportionelt. Vi vil i denne forbindelse tage udgangspunkt i rigsrevisionens opsigtsvækkende beretning fra foråret 2026 om netop kontrollen med grises velfærd.⁴⁵⁵

I trede og sidste afsnit diskuteres, hvorvidt der bør strammes op både regler og regelhåndhævelse vedr. grises velfærd.

⁴⁵⁴) Jf. Rasmussen, Lars Munck: Kritik af kontrol med dyrevelfærd: Grove overtrædelser registreres ikke. DR.dk, 24.01.19.

<https://www.dr.dk/nyheder/indland/kritik-af-kontrol-med-dyrevelfaerd-grove-overtraedelser-registreres-ikke>

⁴⁵⁵) Kilde: Rigsrevisionens beretning om kontrol med grises velfærd. April 2026.

<https://www.rigsrevisionen.dk/revisionssager-arkiv/2026/apr/beretning-om-kontrol-med-grises-velfaerd>

14.5.1. Myndigheder, regler og sanktionsmuligheder vedr. dyrevelfærd (for grise).

Lovgivningen vedr. grises velfærd er gennemgået i ovenstående boks, herunder reglerne for halekupering og kastraktion af pattegrise og bøjlefiksering og rodemateriale til søer.

Som anført i afsnit 14.2 udføres kontrollen med overholdelsen af disse regler af to styrelser: Fødevarestyrelsen (FVST) under Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri og Styrelsen for Grøn Arealomlægning og Vandmiljø (SGAV) under Ministeriet for Grøn Trepert.

FVST har ansvaret for at udstede regler for grises velfærd og for at kontrollere, at reglerne overholdes.

SGAV kontrollerer, om modtagere af EU's landbrugsstøtte lever op til en række EU-fastsatte krav. Som en del af denne kontrol fører SGAV også kontrol med grises velfærd.

Nedenfor er oplyst styrelsernes regelgrundlag, kontrolopgave, formål med kontrollen og sanktioner.

Tabel: Styrelsernes FVST og SGAV' s regelgrundlag, kontrolopgave, formål med kontrollen og sanktioner. ⁴⁵⁶

	FVST	SGAV
Lovgrundlag	Kontrolforordningen, dyrevelfærdsloven og tilhørende bekendtgørelser	EU's regler om kontrol med grises velfærd og kontrol med landbrugsstøtten
Kontrol	Ca. 3.000 griseproducenter	Ca. 2.000 griseproducenter, som modtager landbrugsstøtte fra EU
Formål med kontrol	Sikre, at griseproducenter overholder reglerne for grises velfærd	Sikre, at griseproducenter, der modtager landbrugsstøtte, overholder reglerne for grises velfærd
Sanktioner	• Vejledning • Indskærpelse • Påbud • Forbud • Politianmeldelse	• Advarsel • Nedsættelse af landbrugsstøtte • Udelukkelse fra landbrugsstøtte • Politianmeldelse

Note: SGAV fører en samlet kontrol af, om modtagere af EU's landbrugsstøtte lever op til en række krav fastsat af EU. Formålet med kontrollen er bredere end kontrollen med grise, idet kontrollen med landbrugsstøtte skal sikre, at støttemodtagerne overholder andre krav inden for miljø, fødevarerikkerhed, dyresundhed, plantesundhed og dyrevelfærd.

Kilde: Rigsrevisionen.

14.5.2. Kritik af myndighedernes regler, kontrol og sanktionsudstedelse vedr. grises velfærd

I en opsigtsvækkende beretning fra foråret 2026 har rigsrevisionen fremlagt en dybgående og skarp kritik af myndighedskontrollen med grises velfærd.

⁴⁵⁶) Kilde: Rigsrevisionens beretning om kontrol med grises velfærd. April 2026.

<https://www.rigsrevisionen.dk/revisionsager-arkiv/2026/apr/beretning-om-kontrol-med-grises-velfaerd>

I det følgende gennemgås først kritikken fra rigsrevisionen af regeludstedelsen, dernæst kritikken af kontrollen og sidst kritikken af sanktionsudstedelsen.

14.5.2.1. Myndigheder, regelgrundlag og sanktioner.

Rigsrevisionen har ikke mindst undersøgt, om styrelsernes kontrolvejledninger er dækkende for, hvad og hvordan der skal kontrolleres?

Rigsrevisionen konkluderer, at styrelsernes vejledninger til at udføre kontrol er meget utilfredsstillende ⁴⁵⁷. Rigsrevisionen peger i den forbindelse på betydelige mangler på en række områder, som Folketinget og EU har prioriteret. Prioriteringerne omfatter avlsmetoder, klipning af haler, overbrusningsanlæg, beskæftigelsesmateriale og kastration.

Det er navnlig Fødevarestyrelsens (FVST) vejledninger, som er stærkt mangelfulde. Kontrol med ekstremavl er således slet ikke nævnt, mens vejledningerne om overbrusningsanlæg er mangelfulde. Nok så afgørende mangler vejledningerne vedr. halekupering, kastraktion og beskæftigelsesmateriale konkrete anvisninger

Tablet: FVST' s vejledninger til kontrol af grises velfærd. ⁴⁵⁸

Velfærdsområde	Omtalt i vejledningerne ¹⁾	Vejledningerne er i overensstemmelse med reglerne ¹⁾	Vejledningerne indeholder konkrete anvisninger til kontrollen ¹⁾
Avlsmetoder	●	○	○
Overbrusningsanlæg	●	●	○
Klipning af haler	●	●	●
Beskæftigelsesmateriale	●	●	●
Kastration af grise	●	●	●

● Ja ● Nej ○ Ikke relevant

¹⁾ Vejledninger henviser til følgende:

FVST: Vejledning til kontrol af dyrevelfærd i grisebesætninger, december 2022, og Vejledning om risikovurdering for halebid og om tildeling af beskæftigelses- og rodemateriale, januar 2023.

SGAV: Instrukser for krydsoverensstemmelse for 2019 til 2024 samt Instrukser for konditionalitet 2023-2024.

Kilde: Rigsrevisionen

⁴⁵⁷⁾ Kilde: Rigsrevisionens beretning om kontrol med grises velfærd, s. 14. april 2026.

<https://www.rigsrevisionen.dk/revisionsager-arkiv/2026/apr/beretning-om-kontrol-med-grises-velfaerd>

⁴⁵⁸⁾ Kilde: Rigsrevisionens beretning om kontrol med grises velfærd, s. 16. april 2026.

<https://www.rigsrevisionen.dk/revisionsager-arkiv/2026/apr/beretning-om-kontrol-med-grises-velfaerd>

14.5.2.2. Tilrettelæggelse og udførelse af kontrollen med griseproducenterne.

Rigsrevisionen – og statsrevisorerne – kritiserer Ministeriet for Fødevarer, landbrug og fiskeri og Ministeriet for Grøn Trepert skarpt for tilrettelæggelsen og udførelsen af kontrol med grises velfærd. Denne medfører risici for . at dårlig dyrevelfærd ikke opdages og standses, bl.a. som følge af at den nuværende kontrol efterlader muligheder for, at producenterne kan undgå kontrol og skærpede sanktioner.

FVST's tilrettelæggelse af kontrollen med grise kritiseres af rigsrevisionen og statsrevisorerne for, at den ikke sikrer, at det er de mest risikofyldte griseproducenter, der udvælges til kontrol.

FVST foretager en risikovurdering af grisebesætninger og ikke griseproducenter ved udvælgelse til kontrol. Det er uhensigtsmæssigt, fordi mange griseproducenter har flere besætninger. Når en producent har flere besætninger, får styrelsen ikke et samlet billede af producentens evne til at overholde reglerne.

SGAV's grundlag for at udvælge griseproducenter til kontrol omfatter ikke alle relevante producenter. Det skyldes, at nogle producenter kan undgå kontrol ved at opsplitte deres landbrug i flere enheder og registrere grise-besætningen på et CVR-nummer, der ikke er underlagt kontrol, fordi der ikke søges EU-støtte fra dette CVR-nummer.

Der er fundet eksempler på, at griseproducenter, der tidligere er trukket i landbrugsstøtte på grund af problemer med dyrevelfærd, er forsvundet ud af SGAV's kontrolpopulation ved at ansøge om EU støtte fra et andet CVR-nummer. Dermed kan de undgå skærpede sanktioner, der ellers skal pålægges producenten ved gentagne overtrædelser.

Rigsrevisionen gjorde styrelsen opmærksom på problemet med omgåelse af kontroller ved kunstig opsplitning af landbrug i 2021. Men SGAV har ikke kontrolleret tilstrækkeligt for dette. Efter dialog med EU vil SGAV's kontrol

fra 2026 også omfatte mulig kunstig opsplitting af landbrug, som sker for at undgå kontrol med grises velfærd.⁴⁵⁹

14.5.2.3. Sanktionsvejledninger og sanktionsudstedelse

Udover kritikken af styrelsernes kontrolvejledninger rummer rigsrevisionens beretning for det første også en skarp kritik af, at styrelsernes sanktionsvejledninger IKKE indeholder klare kriterier for tildeling sanktioner, for det andet af styrelsernes praksis for sanktionering af overtrædelser generelt kun giver milde sanktioner.

Sanktionsvejledningerne kritiseres for FVST' s vedkommende for, at vejledningerne ikke klart beskriver, hvornår de forskellige typer sanktioner skal anvendes. Det fremgår fx ikke klart, hvornår en indskærpelse træder i stedet for en vejledning, hvornår et påbud eller et forbud skal anvendes, eller under hvilke omstændigheder en overtrædelse er så grov, at styrelsen skal melde en griseproducent til politiet

For SGAV' s vedkommende kritiseres, at man er gået fra at anvende relativt faste kriterier, der har understøttet kontrollørens skøn, til fra 2023 at anvende mere løse kriterier for vurderingen af overtrædelsernes alvor og omfang og for, hvor lang tid overtrædelserne har fundet sted, fx hvor længe en gris har gået med en ubehandlet skade. Det indebærer en øget risiko for, at styrelsen tildeler uensartede sanktioner for samme overtrædelser.

Sanktionspraksis kritiseres som anført også skarpt, for SGAV' s vedkommende for at være utilfredsstillende og for FVST' s vedkommende for at være MEGET utilfredsstillende.

FVST har i perioden 2019 – 2024 har i 31 % af de tilfælde, hvor reglerne for grises velfærd er overtrådt, vejledt producenten uden at sanktionere, og har i 65

⁴⁵⁹) Kilde: Rigsrevisionens beretning om kontrol med grises velfærd, s. 3. april 2026.

<https://www.rigsrevisionen.dk/revisionsager-arkiv/2026/apr/beretning-om-kontrol-med-grises-velfaerd>

% af tilfældene givet indskærpelser, der er den mildeste form for sanktion, og påbud/forbud gives ekstremt sjældent.

Og gentagelser fører sjældent til skærpelse. Således skal sanktionerne efter reglerne skærpes, hvis en overtrædelse sker indenfor 2 år. Men FVST kontrollerer som regel IKKE en samme besætning igen inden for 3 år.

Kun i 4 % af tilfældene har overtrædelserne ført til politianmeldelser.

Tablet: FVST' s brug af sanktioner 2019 – 2024. ⁴⁶⁰

	Vejledninger	Sanktioner			Vejledninger og sanktioner i alt
		Indskærpelser	Påbud/forbud	Politianmeldelser	
2019	367 (31,1 %)	765 (64,8 %)	0 (0 %)	48 (4,1 %)	1.180
2020	178 (30,6 %)	378 (65,1 %)	4 (0,7 %)	21 (3,6 %)	581
2021	66 (23,8 %)	181 (65,3 %)	0 (0 %)	30 (10,8 %)	277
2022	181 (31,1 %)	369 (63,4 %)	1 (0,2 %)	31 (5,3 %)	582
2023	336 (32,7 %)	671 (65,2 %)	1 (0,1 %)	21 (2 %)	1.029
2024	232 (30,6 %)	481 (63,5 %)	0 (0 %)	45 (5,9 %)	758
I alt	1.360 (30,9 %)	2.845 (64,6 %)	6 (0,1 %)	196 (4,4 %)	4.407

Note: Tabellen er afgrænset fra opfølgende kontroller. Tabellen angiver antallet af konstaterede overtrædelser. Der kan være flere overtrædelser pr. kontrolbesøg.

Kilde: Rigsrevisionens på baggrund af enklaver for FVST

SGAV har i 22 % af de tilfælde, hvor reglerne om grises velfærd for at modtage EU-støtte er overtrådt, givet en advarsel. I 74 % af tilfældene har styrelsen nedsat landbrugsstøtten, men for langt hovedparten af disse er de mildeste satser for støttenedsættelse anvendt.

Ingen griseproducenter er blevet udelukket fra at modtage landbrugsstøtte. Kun 4 % af tilfældene har ført til politianmeldelser.

⁴⁶⁰) Kilde: Rigsrevisionens beretning om kontrol med grises velfærd, s. 22. april 2026.

<https://www.rigsrevisionen.dk/revisiionssager-arkiv/2026/apr/beretning-om-kontrol-med-grises-velfaerd>

14.5.3. Hvad bør der gøres?

Myndighederne har således i årevis haft mere fokus på erhvervets interesser end på dyrevelfærden (mildt sagt).

Der er tale om et svigt på to planer: Først utilstrækkelige love og regler og dernæst en kontrol, som (ikke engang) håndhæver de utilstrækkelige regler.

I det følgende undersøges først, hvad bør i lyset af rigsrevisionens beretning ændres med hensyn til håndhævelsen af og kontrollen med dyrevelfærden?

Dernæst diskuteres, på hvilke områder reglerne bør skærpes?

14.5.3.1. Skærpet kontrol og sanktionspraksis.

I lyset af rigsrevisionens kritik er der en række tiltag, der som minimum bør og skal iværksættes vedr. kontrollen af grises velfærd.

For det første bør tilrettelæggelsen af kontrolindsatsen forbedres, således at enkelte producenter ikke kan uddrage sig tilsyn og navnlig ikke sanktioner.

For det andet bør kontrolindsatsen intensiveres med hyppigere og uanmeldte kontrolbesøg, især i svinebesætninger med tidligere overtrædelser.

For det tredje og nok så væsentlig bør sanktionerne skærpes, så det bliver anderledes økonomisk føleligt, hvis dyrevelfærden ikke er overholdt.

Men et mere grundlæggende spørgsmål er, om det er selve Fødevareministeriet, som er problemet. Jf. foran har ministeriet i lange periode nærmere haft karakter af et "klientministerium", der ser det som sin opgave at repræsentere og fremme erhvervets interesser, end at være samfundets kontrol instans overfor erhvervet.

Som et led i at fremme erhvervet uddeler Fødevareministeriet milliarder i støtte

til det. Dette rejser spørgsmålet om, hvorvidt det så giver mening, at samme ministerium skal kontrollere og sanktionere erhvervet
Spørgsmålet er med andre ord , om ministeriet er endt som et misfoster, der ikke løses sine samfundsmæssige forpligtelser og følgelig derfor bør nedlægges? .⁴⁶¹

Eller om som minimum: Kontrollen med erhvervet, herunder med dyrevelfærden bør lægges over i andet, af erhvervet og ministeriet uafhængigt regi?

Jf. foran er det en del af problemet, at skiftende regeringer igen og igen har tilladt svineindustrien massiv indflydelse på de regler, der skulle beskytte dyrene mod netop industrien selv.⁴⁶²

Nærmere bestemt har interesseorganisationen Landbrug og Fødevarer gennem bl.a. poster i nævn og udvalg under ministeriet og i Folketinget fået stor indflydelse på udformningen og implementeringen af reglerne vedr. grises velfærd.

Hvilket entydigt har drejet love og regler i retning af at tilgodese erhvervets økonomiske interesser på bekostning af velfærden.

14.5.3.2. Skærpede regler og lovgivning.

Men problemet er ikke bare at håndhævelsen og sanktioneringen af brud på grisevelfærden har været for slap, men at reglerne tydeligvis har været for vage og slappe.

⁴⁶¹) Jf Justesen, Poul: Fødevareministeriet skal lukkes. 27.04.26.

<https://www.greenpeace.org/denmark/nyhed/landbrug/greenpeace-efter-kritik-fra-rigsrevisionen-foevareministeriet-skal-lukkes/>

⁴⁶²) Jf. Pressemeddelelse: Svineindustrien skal ud af det politiske maskinrum. Dyrenes Beskyttelse, 13.05.26.

<https://via.ritzau.dk/pressemeddelelse/14926342/svineindustrien-skal-ud-af-det-politiske-maskinrum?>

Man kan derfor kun tilslutte sig kravet fra Dyrenes Beskyttelse om at der skal andre boller på suppen overfor svineindustrien:

- Stop for den ekstreme avl
- Totalt stop for fiksering af søer
- Totalt stop for halekupering af grisene
- Mere plads og mere rodemateriale
- Senere fravæning af pattegrise, der kan nedbringe overforbruget af antibiotika
- Mere og bedre kontrol af efterlevelsen af dyrevelfærdsloven hos industrielle dyrehold ⁴⁶³

14.6. Afrunding: ”Der mangler i den grad dyrevelfærd i konventionelt svinebrug”.

Generelt ikke høj dyrevelfærd i det konventionelle landbrug.

Ifølge ”Landbrug og Fødevarer” er dyrevelfærden høj i dansk landbrug og bedre end i EU.

Det harmonerer imidlertid ikke med, at den danske myndighedskontrol af velfærden, selvom den i øvrigt er ganske lemfældig, i de sidste i de seneste 6 år har uddelt relativt mange sanktioner til erhvervet for misligholdelse af dyrevelfærden.

For svinebesætningerne sanktioneres omkring 30 procent, hvilket i sig ikke vidner om et høj standard, hvad angår dyrevelfærd.

⁴⁶³) Jf. *Pressemeddelelse: Svineindustrien skal ud af det politiske maskinrum. Dyrenes Beskyttelse, 13.05.26.*
<https://via.ritzau.dk/pressemeddelelse/14926342/svineindustrien-skal-ud-af-det-politiske-maskinrum?>

Høj dødelighed vidner om miserabel dyrevelfærd i det konventionelle svinebrug.

Den miserable dyrevelfærd for grise ses navnlig af det store antal pattegrise, der dør i de første dage af deres liv.

I 2024 døde over 10 millioner pattegrise eller omkring 25.000 om dagen. Andelen af pattegrise, der aldrig bliver voksne, har i årtier ligget på mellem 22 og 24 procent.

Landbruget mener selv, at en høj dødelighed for pattegrise er ”noget naturligt”, fordi grise får store kuld. Men den store dødelighed skyldes tværtimod det konventionelle landbrug selv, som gennem ekstremavl har ”udviklet” søer med 14 patter til at få op til 20 griseunger.

Det har medført, at mange fødes døde eller underudviklede og at mange dør i konkurrencen om soens mælk.

Også dødeligheden for søer er høj – i 2024 på 16½ procent. Den høje dødelighed hænger sammen med, at søer udsættes for et stort pres langt ud over den naturlige formåen med konstant graviditet og konstante fødsler.

Landbruget hævder, at søer går løse det meste af tiden, men realiteten er, at de store del af deres liv ligger fastspændt i jernstativer.

Andre eksempler på dårlig dyrevelfærd: Halekupering og kastraktion.

Ifølge ”Landbrug og Fødevarer” er branchens mål at grise skal have hele haler.

Men realiteten er, at 95 procent af alle grise i Danmark blive halekuperet, selvom rutinemæssig halekupering har været forbudt i EU siden 1994.

Begrundelsen for at halekupere er at forebygge, at grisene bider hinanden i halerne, men det gør de kun, fordi de opbevares som sild i en tønde. I stedet for

at give grisene bedre plads symptombehandler de konventionelle svineavlere ved at skære halerne af.

Et andet eksempel på dårlig dyrevelfærd for grise som nærmer sig dyremishandling er, at landmændene selv hvert år kastrer over 15 millioner få dage gamle hangrise. Det kræves ganske vist af landmændene at de bedøver grisene, men mængden af anvendt lokalbedøvelsesmiddel tyder ikke på, at det faktisk sker i større omfang.

Dyrevelfærden i det konventionelle danske landbrug internationalt ringe.

”Landbrug og Fødevarer” hævder, at dyrevelfærden i Danmark har et højere niveau end gældende i EU som sådan.

Men i sammenligninger med Sverige, Holland, Tyskland og Storbritannien scorer dansk konventionelt landbrug dårligere. Og på konkrete områder såsom pladskrav og forbud mod halekupering placerer Danmark sig i bunden.

Også forholdene under grisetransporter er ringe.

Flere og flere danske grise udføres levende fra Danmark, enten til opfordring eller til slagtingen i udlandet. Derfor er antallet af grise på lange transporter steget kontinuerligt og i 2024 blev 16,7 millioner danske grise eksporteret ud af landet levende.

Størstedelen udføres på lange, opslidende ture på over 8 timer, hvor de ikke har plads nok, hvor de dør med varme og iltmangel og hvor lovkrav om ophold efter 8 timer negligeres. Hvad der selvfølgelig fører til at mange dør.

Ringe myndighedskontrol.

Myndighedskontrollen med dyrevelfærden fra Fødevareministeriet har i årevis været kritiseret af Dyrenes Beskyttelse og grønne organisationer for at være lemfældig og overbærende med erhvervet.

Kontrollen udføres i dag både af Fødevarestyrelsen (FVST) og Styrelsen for Grøn Arealomlægning (SGAV).

En nylig undersøgelse fra Rigsrevisionen har nu givet syn for sagen: Rigsrevisionen finder for det første, at styrelsernes vejledninger har store mangler på en række områder, fx er kontrol med ekstremavl slet ikke nævnt.

For det andet finder Rigsrevisionen, at styrelsernes tilrettelæggelse af kontrollen ikke sikrer, at det er de mest risikofyldte griseproducenter, som kontrolleres.

Og endelig finder Rigsrevisionen for det tredje, at styrelsernes sanktionsvejledninger ikke klart beskriver, hvornår forskellige typer af sanktioner skal anvendes. Og at styrelsernes sanktionspraksis er alt for lemfældig, idet der for hovedparten af sanktionerne kun uddeles milde sanktioner.

Hvad bør gøres?

Det er på baggrund af den langvarige kritik og rigsrevisionens nylige undersøgelse evident, at

- tilrettelæggelsen af kontrolindsatsen må forbedres
- at kontrolindsatsen må intensiveres
- at sanktionerne for misligholdelse af dyrevelfærd må skærpes

Men på grund af Fødevareministeriets langvarige tilgodeseeelse af erhvervets økonomiske interesse i stedet for håndhævelse af love og regler om dyrevelfærd må det overvejes at flytte kontrollen med landbruget væk fra dette ministerium.

Derudover må kravene til svineindustrien selvsagt skærpes:

- Stop for ekstremavl
- stop for fiksering af søer
- effektivt stop for halekupering
- mere plads og rodemateriale til grisene
- senere fravæning af pøttegrise, så der ikke er brug for så meget antibiotika.

Billede: Bøjlefikserede søer.

BOKS: JURAEN OMKRING OPRETTELSE OG PLACERING AF SVINEFABRIKKER OG LOKAL REGULERING HERAF.

I denne boks gives som introduktion til det følgende kapitel en oversigt over ”juraen omkring svinefabrikker”⁴⁶⁴

Det overordnede lovgrundlag.

Dansk ret:

Husdyrbrugsloven

Husdyrgodkendelsesbekendtgørelsen

Naturbeskyttelseslovens § 3

EU-ret

Habitatdirektivet

VVM-direktivet

NEC-direktivet

IE-direktivet

De vigtigste regler om vurdering og godkendelse af svinebrug findes i husdyrbrugloven.

Beskyttelse af borgerne (kun) igennem nationale standarder.

Miljøministerens brev af 30 januar 2021

⁴⁶⁴) Jf. Bardeleben, Kurt Helles: Juraen omkring svinefabrikker.

<https://landmodsvin.dk/wp-content/uploads/2023/12/Kurt-Bardeleben.pdf>

citeret fra Landsforeningen mod Svinefabrikker: Links.

<https://landmodsvin.dk/links/>

Ved godkendelse af husdyrbrug består den helt **centrale beskyttelse af naboerne i de beskyttelsesniveauer**, der er fastlagt i reglerne, og den praksis, der har dannet sig via Miljø- og Fødevarerådnets behandling af klagesager. Der er dels tale om et **generelt beskyttelsesniveau i forhold til ammoniak og lugt**, dels om et beskyttelsesniveau i forhold til de miljømæssige påvirkninger vedr. **støj fra trafik, landskab, støv, fluegener mv.** mindstekrav til hold af grise.

Sidstnævnte baserer sig på en konkret vurdering fra kommunernes side, hvori de lokale miljøhensyn indgår, **og kommunalbestyrelsen skal give afslag hvis husdyrbruget med det ansøgte indebærer væsentlig virkning på miljøet**, som ikke kan imødegås med vilkår, idet en overskridelse af beskyttelsesniveauerne, og den praksis, der har udviklet sig herom, betragtes som en væsentlig virkning.

Der vil være tale om væsentlig virkning, når beskyttelsesniveauerne ikke kan overholdes via vilkår i den konkrete sag. Med andre ord ligger beskyttelsen i sidste ende i de nationalt fastsatte ”beskyttelsesniveauer”.

Jeg mener, det er et fornuftigt **princip, at husdyrbrug skal behandles ens på tværs** af kommunegrænserne, og det er også på denne måde, vi regulerer andre erhverv. I henvendelsen anbefales det, at staten bliver godkendelsesmyndighed fremover, hvis forslaget om et større kommunalt råderum ved godkendelse af nye husdyrbrug ikke imødekommes.

Jeg vil hertil bemærke, at kommunen som lokal myndighed har langt bedre forudsætninger for at vurdere, hvilke vilkår der er nødvendige at fastsætte i forhold til det konkrete husdyrbrug, hvorfor det efter min opfattelse **ikke vil være hensigtsmæssigt at lade staten overtage denne opgave.**

Med venlig hilsen
Lea Wermelin

Husdyrgodkendelsesbekendtgørelsen og husdyrgødningsbekendtgørelsen om beliggenhed (af nye svinefabrikker):

I § 22 er bl.a. en bestemmelse om, at **ny bebyggelse skal placeres i tilknytning til ejendommens hidtidige bebyggelse**, medmindre der foreligger en særlig begrundelse for en anden beliggenhed. Anlæg til opbevaring af flydende husdyrgødning kan dog placeres et andet sted af hensyn til driften, medmindre væsentlige hensyn til omgivelserne taler imod, jf. § 22, stk. 2

§ 5. Etablering af husdyranlæg, herunder stalde, læskure m.v., gødningsopbevaringsanlæg og ensilageopbevaringsanlæg samt udvidelse og ændring heraf, der medfører forøget forurening, er ikke tilladt 1) i et eksisterende eller, ifølge kommuneplanens rammedel, fremtidigt byzone- eller sommerhusområde, 2) i et område i landzone, der i lokalplan er udlagt til boligformål, blandet bolig- og erhvervsformål eller til offentlige formål med henblik på beboelse, institutioner, rekreative formål og lignende, 3) i en afstand mindre end 50 m fra de i nr. 1 og 2 nævnte områder, eller 4) i en afstand mindre end 50 m fra en nabobeboelse.

Lugt-emissioner

Lugtgenekriteriet skal være opfyldt i forhold til alle naboejendomme på tidspunktet for meddeles af tilladelse til husdyrbruget. Sker der en ændring i naboejendommene i forhold til landbrugspligt, vil kommunen skulle tage hensyn til dette, når den udsteder sin afgørelse. Hvis der sælges fra, kan det aktualisere ny vurdering og godkendelse.

Ammoniak.

Det generelle beskyttelsesniveau –krav om nedbringelse ved BAT:

Ifølge § 24, stk. 1, i husdyrgodkendelsesbekendtgørelsen skal kommunen ved godkendelse af eller tilladelse til husdyrbrug med en ammoniakemission på **mere end 750 kg NH₃-N** pr. år stille krav om, at emissionen skal nedbringes til niveau svarende til emissionen **ved anvendelse af BAT**.

Det generelle beskyttelses-niveau efter § 24 er **uafhængigt af husdyrbrugets** placering i forhold til f.eks. ammoniakfølsom natur.

Det specifikke beskyttelsesniveau:

Det specifikke beskyttelsesniveau er fastsat i §§ 25-26 og 28.

Beskyttelsesniveauerne afhænger af det konkrete husdyrbrugs placering i forhold ammoniakfølsom natur, som er opdelt i tre kategorier, der er defineret i § 2, stk. 1, nr. 1-3.

- 1) De ammoniakfølsomme naturtyper indenfor Nature 2000 område
- 2) De ammoniakfølsomme naturtyper udenfor Natura 200 områder
- 3) De Ammoniakfølsomme naturtyper ikke omfattet af kat. 1) eller kat. 2 som nærmere beskrevet.

Stk. 7. Kommunalbestyrelsen skal meddele afslag, hvis skade på et internationalt naturbeskyttelsesområde.... herunder ...eller ved vilkårsfastsættelse efter stk. 2-5, **ikke kan forhindres.**

Ved skade forstås, at det på et konkret eksperimentelt videnskabeligt grundlag kan dokumenteres, at ammoniakpåvirkningen fra husdyrbruget med det ansøgte vil medføre en påviselig biologisk ændring af et internationalt naturbeskyttelsesområde, herunder beskyttede arter, selvom beskyttelsesniveauet i denne bekendtgørelse er overholdt.

Høringsregler.

§ 41. I sager om revurdering efter § 39, stk. 1, må kommunalbestyrelsen ikke træffe afgørelse efter § 39, jf. § 41, i husdyrbrugloven, **før offentligheden har**

haft lejlighed til at udtale sig om kommunalbestyrelsens udkast til afgørelse.

Stk. 2. For at give offentligheden lejlighed til at udtale sig skal kommunalbestyrelsen foretage **offentlig annoncering**,....fastsat frist på 2-4 uger fra annonceringen kan anmode om at få tilsendt udkast til afgørelse, når dette foreligger, og at enhver har ret til at kommentere udkast til afgørelse inden for en frist på 2-4 uger fra modtagelsen af udkastet.

Stk. 3. Ved fremsendelse af udkast til afgørelse, jf. stk. 2, nr. 6, skal der tillige informeres **om det materiale, som kommunalbestyrelsen eventuelt måtte have fået til rådighed, efter at annonceringen er foretaget.**

Stk. 4. Retten til at se sagens akter, herunder udkast til afgørelse og eventuelt supplerende materiale, finder anvendelse med de **begrænsninger, der følger af lov om aktindsigt i miljøoplysninger.**

KAP. 15: LANDBRUGET OG LOKALSAMFUNDENE: ”Også lokale beboere bøvler med svinelandbruget”.

Men ikke blot dyrene i og naturen og biodiversiteten omkring svinelandbruget lider under svinebaronernes tilsidesættelse af alle andre hensyn end effektivitet og økonomi. Også mange beboere i de lokale samfund rundt omkring svinefarmene døjer med de mange negative konsekvenser af svineindustrien, hvilket der i forlængelse af ovenstående boks søges sat lys på i det følgende kapitel.

I det første afsnit sættes fokus på lokale miljøgener fra svineproduktion og transport. Dernæst undersøges i andet afsnit de personlige sundhedsmæssige og økonomiske konsekvenser for naboer til svineindustrien. Videre diskuteres i tredje afsnit kommuner og lokalsamfunds manglende indflydelse på oprettelse og placering af svinebrugene. Endelig diskuteres i fjerde afsnit, hvad der kan gøres? Og sidst rundes af og sammenfattes i femte afsnit.

15.1. Omfattende lokale miljøgener fra svineproduktion og transport

I det følgende betragtes_ hvorledes_ miljøgener fra svinebrugene rammer lokalsamfundene.

I første afsnit redegøres for lugtgener. Dernæst undersøges trafik – og transportgener. Endelig analyseres for det tredje støjgener.

15.1.1. Store lugtgener fra store svinefabrikker.

Svinefarme producerer som bekendt gylle. De store svinehold og den omfattende løbende gylleproduktion på selve svinefarmene udløser i sig selv massiv lugt, som er til betydelig gene for naboer, især når lugten af vinden føres i mod dem.

Kommunerne skal – jf ovenstående boks – gribe ind overfor lugtgener fra svinefarmene (ligesom overfor støj), men det sker i praksis kun sjældent

Det beskrives som ”en tung dyne, der lægger sig over det hele” og ”bliver hængende”.⁴⁶⁵

Men hertil kommer, at gylle opsamles i gyllebeholder, men når de løber fulde, bliver indholdet med regelmæssige mellemrum kørt ud på markerne omkring svinebrugene.

Det er selvk klart, at i disse periode intensives lugtgenerne for naboer voldsomt, så de beretter om, at de må holde sig inden døre og holde vinduer og døre lukket.⁴⁶⁶

15.1.2. Trafik og transport omkring svinefarme til gene for lokalsamfund.

En anden gene i forbindelse med svinefarme er den omfattende tunge trafik, som det medfører på ofte mindre kommunale veje i lokalsamfundene.

⁴⁶⁵) Jf. Landsforeningen mod svinefabrikker og NOAH: Svineramt – Fortællinger fra livet i landbrugets industrizone, s 20-21. Beretning af Carl Erik Sander, Langeland. 2026.

https://drive.google.com/file/d/17_BVSfgGchAmKLSPlpVp4E_astnIOEEm/view?usp=sharing

⁴⁶⁶) Jf. Landsforeningen mod svinefabrikker og NOAH: Svineramt – Fortællinger fra livet i landbrugets industrizone, s 13. 2026.

https://drive.google.com/file/d/17_BVSfgGchAmKLSPlpVp4E_astnIOEEm/view?usp=sharing

Gylle køres rundt til gyllebeholdere eller ud på markerne, der køres foderstoffer og korn til svinebruget i en stadig strøm og sidst men ikke mindst er der tale om tilbagevendende transporter af pattegrise eller slagtesvin.⁴⁶⁷

Der er ofte tale om store lastvogne på små veje. Det gør til gengæld vejene usikre at færdes på for de lokale beboere.

15.1.3. Også støjgener fra svinebrug plager de lokale.

Naboskab til svinefarme indebærer også betydelige støjgener: Dels fra foder og udmugningsanlæggene i svinestaldene, fra korntørreri mm.

Men ikke mindst fra den megen trafik og transport til og fra svinefarmene: Af gylle, af levende og døde dyr og af foder.

15.2. Svineindustrien har store personlige sundhedsmæssige og økonomiske konsekvenser for de lokale beboere.

I det følgende redegøres først for negative sundhedsmæssige effekter fra svinebrugene for de lokale beboere.

Dernæst undersøges de økonomiske konsekvenser for lokale beboere af at være nabo til svinefabrikker.

⁴⁶⁷) Jf. Landsforeningen mod svinefabrikker og NOAH: Svineramt – Fortællinger fra livet i landbrugets industrizone, s 59. Beretning af Susanne N, Holbæk kommune. 2026.

https://drive.google.com/file/d/17_BVSfgGchAmKLSPlpVp4E_astnIOEEm/view?usp=sharing

15.2.1. Negative sundhedsmæssige konsekvenser for lokale af nærliggende svinebrug.

Det er ikke bare lugt og støjgener, som naboer til svinefarme dør med. Fra svinestaldene udsendes til luften en stadig strøm af kvælstof og ammoniak gennem staldenes ventilationer, fra åbne gylletank og fra gyllesspredning.

Der er jf. ovenstående bosk fastsætte specifikke grænser for ammoniakudledning til beskyttede naturområder, men bortset fra det gælder en ret vid generel grænse for udledning af ammoniak. Kommuner griber derfor i vidt omfang IKKE ind overfor svinebrugenes ammoniakudledning.

Det er et problem, ikke alene på grund af metan og ammoniak udledning i sig selv, men fordi de luftbårne udledninger også indeholder en række kraftige og stærkt lugtende svovlforbindelser, fx svovlbrinte og formaldehyd og fenoler.

Ikke alene beskadiger det naturen omkring svinebrugene bl.a. ved at fremme algevækst.

Mange af disse stoffer kan – jf. foran – medføre sygdom og skader for og på mennesker, nogle kan fx fremkalde kræft, andre kan medføre luftvejssygdomme, kredsløbsforstyrrelse og allergier.

Hertil kommer, jf. foran, at størstedelen af danske svinebesætninger er inficeret med såkaldt ”svinemrsa”, der er multiresistente. Disse bakterier bliver fra staldenes ventilationer og ved gyllespredning ført med vinden rundt i hele omegnen, hvor de kan smitte mennesker.⁴⁶⁸

⁴⁶⁸) Jf. Landsforeningen mod svinefabrikker og NOAH: Svineramt – Fortællinger fra livet i landbrugets industrizone, s 57. Beretning af Susanne N, Holbæk kommune. 2026.

https://drive.google.com/file/d/17_BVSfgGchAmKLSPlpVp4E_astnIOEEm/view?usp=sharing

15.2.2. At være nabo til svinebrug har personlige negative økonomiske konsekvenser.

Ud over miljøgener og sundhedsrisici indebærer naboskab til de (ofte) gigantiske svinefarme et andet stort minus. Nemlig at deres ejendom taber i værdi.⁴⁶⁹

Ifølge ejendomsmæglere er tommelfingerreglen, at et større svinebrug i nærheden af din bolig betyder, at den taber 1/3 i værdi. Har man altså 3 svinebrug i nærheden er ens hus praktisk talt værdiløst.

For mange betyder det, at de har svært ved at komme af med deres huse, hvis de ønsker at søge væk fra generne. Og for ældre mennesker betyder salg med tab, at de mister den opsparing, som de ellers havde regnet med til deres alderdom.⁴⁷⁰

Der findes i dag ingen muligheder for at få eller kræve kompensation fra svinebønderne.

15.3. Manglende demokratisk indflydelse på svinebrugenes oprettelse, placering og ekspansion.

Endelig diskuteres i dette afsnit den manglende (lokal)demokratiske indflydelse på oprettelse, placering og udbygning af store svinefabrikker.

Først redegøres for afskaffelsen i 2017 af kommunernes indflydelse på

⁴⁶⁹) Jf. Landsforeningen mod svinefabrikker og NOAH: Svineramt – Fortællinger fra livet i landbrugets industrizone, s 16. 2026.

https://drive.google.com/file/d/17_BVSfqGchAmKLSPlpVp4E_astnIOEEm/view?usp=sharing

⁴⁷⁰) Jf. Landsforeningen mod svinefabrikker og NOAH: Svineramt – Fortællinger fra livet i landbrugets industrizone, s 21. Beretning af Carl Erik Sander, Langeland. 2026.

https://drive.google.com/file/d/17_BVSfqGchAmKLSPlpVp4E_astnIOEEm/view?usp=sharing

oprettelse og udbygning af svinebrug (helhedsvurdering). Dernæst diskuteres borgernes herudover begrænsede klagemuligheder navnlig i Venstrestyrede kommuner.

15.2.1. Kommuner kan ikke sige nej til svinebrug.

Med en ændring af husdyrbrugloven (som trådte i kraft i august 2017)⁴⁷¹ fratog Venstres daværende miljø- og fødevarerminister Eva Kjer Hansen og hendes efterfølger Esben Lunde Larsen kommunerne muligheden for at nedlægge veto mod eller afvise udvidelser af svinefarme baseret på lokale helhedsvurderinger.

Dette skete som led i den landbrugspakke, som den tidligere Venstre-regering fik gennemført i 2017, jf. foran.

Lovændringen har gjort det stort set umuligt for de enkelte kommuner at forhindre udvidelser af svineproduktionen, for eksempel med begrundelse i hensynet til naboer, natur eller turisme, idet ansøgerne (landmændene) blot skal opfylde centralt fastsatte, formelle krav.⁴⁷²

Hvis en landmand – jf. ovenstående boks - kan dokumentere, at alle nationale miljøkrav og beregninger er overholdt, har kommunerne reelt pligt til at godkende udvidelsen. Kommunerne kan derfor ikke længere vurdere, om udvidelsen passer ind i det lokale landskab, eller om den generer lokalområdet?

Med denne ændringen af husdyrbrugloven fra 2017 har kommunerne mistet muligheden for at foretage en helhedsvurdering, før de siger ja eller nej til de

⁴⁷¹) Jf. Ministeriet for Grøn Trepert, Styrelsen for grøn arealoplægning: Introduktion til ændring af husdyrbrugloven pr. august 2017.

<https://husdyrvejledning.dk/kom-godt-i-gang/introduktion-til-husdyrregulering-pr-1-august-2017>

⁴⁷²) Jf. DN: Kommuner kan ikke længere tage hensyn til naboer, natur og lokal udvikling, når store svineproduktioner udvides. 19.01.26.

<https://www.dn.dk/nyheder/2026/kommuner-vil-sige-stop-til-flere-svin-men-loven-spaender-ben/>

ofte meget store udvidelser af den animalske produktion, som sker i disse år.

473

15.2.2. Begrænset lydhørhed for klager.

Til kommunernes i forvejen begrænsede indflydelse på oprettelse, placering og udbygning af svinefarme føjer sig det problem, at borgmester og kommuneflertal i en lang række Venstrestyrede kommuner enten direkte selv kommer fra landbruget eller er ”politisk venlige” overfor landbruget, jf. foran.

Det gør ikke sagen bedre, at kommunerne blandt andet ansætter medarbejdere fra landboforeningerne til at administrere netop landbrugsområdet.

Ganske vist har lokalsamfundene – jf. ovenstående boks – høringsret. Men kommunerne har ingen pligt til at tage hensyn til rejste indvendinger og klager.

Landbrugets politiske indflydelse via borgerlige partier, navnlig Venstre, og brugen i kommunerne af medarbejdere fra landbrugsorganisationerne betyder tværtimod, at myndighederne i disse kommuner generelt ser positivt på oprettelse, placering og udbygning af svinefarme, mens til gengæld håndhævelsen af miljøregler og borgerhensyn ikke prioriteres.⁴⁷⁴

Samstemmende beretninger over hele landet fra naboer til svinefarme fortæller om, at landmændene i vidt omfang IKKE overholder miljøregler og krav, men at kommunerne lader stå til og at ulovlighederne får lov at fortsætte, selvom borgerne henvender sig og klager.⁴⁷⁵

⁴⁷³) Jf. Bech, Gustav: *Kommuner er sat skakmat i kampen mod svinefabrikker*. Jordbrug, 08.03.20.

<http://jordbrug.dk/kommuner-er-sat-skakmat-i-kampen-mod-svinefabrikker/>

⁴⁷⁴) Jf. Landsforeningen mod svinefabrikker og NOAH: *Svineramt – Fortællinger fra livet i landbrugets industrizone*, s 44. Beretning af Jan Egebjerg, Middelfart. 2026. og jf. beretning fra Lene og Henrik Brøsted, Skanderborg kommune, s. 50.

https://drive.google.com/file/d/17_BVSfgGchAmKLSPlpVp4E_astnIOEEem/view?usp=sharing

⁴⁷⁵) Jf. Landsforeningen mod svinefabrikker og NOAH: *Svineramt – Fortællinger fra livet i landbrugets industrizone*, s 59-60. Beretning af Susanne N, Holbæk kommune. 2026.

https://drive.google.com/file/d/17_BVSfgGchAmKLSPlpVp4E_astnIOEEem/view?usp=sharing

15.4. Hvad kan der gøres?

Endelig diskuteres i dette afsnit, hvad der kan gøres i forhold til manglende (lokal)demokratiske indflydelse på oprettelse, placering og udbygning af store svinefabrikker.

Man kan her kun tilslutte sig kravene fra Landsforeningen mod Svinefabrikker⁴⁷⁶.

15.4.1. Råderet for kommuner/reelt nærdemokrati.

Kommunerne skal have medbestemmelsesretten tilbage, når det gælder godkendelse af husdyrbrug i landzone.

15.4.2. Store husdyrbrug skal lovgives som anden forurenende industri.

Lovgivningen skal ændres, så de store svineproduktioner opfattes som industriel virksomhed og dermed skal lovgives efter industrilovgivningen.

Store husdyrbrug skal ikke være undtaget fra princippet om ”forureneren betaler”; eller have særstatus i lovgivningen, som fx at det ikke har opsættende virkning, når en sag påklages til Miljø- og Fødevarerklagenævnet.

15.4.3. Rent drikkevand skal sikres.

Regler for spredning af gylle og pesticider på jorder, der har særlig drikkevandsinteresse, skal strammes, og generelt skal der ske en større

⁴⁷⁶) Landsforeningen mod dyrefabrikker: Foreningens mærkesager.

https://landmodsvin.dk/wp-content/uploads/2023/01/01_Landsforeningen-mod-Svinefabrikkers-maerkesager.pdf

beskyttelse af vores fælles grundvand. Gylle bør lovgives på samme måde som udbringning af slam og reguleres efter slambekendtgørelsen, der sætter mål for bl.a. tungmetaller i det, der udbringes.

15.4.4. Ændring af afstandskrav til naboer og lukning af store svineproduktioner tæt på landsbyer.

Det er i dag tilladt at bygge og udvide svinebrug til kæmpefabrikker kun 50 meter fra naboer.

Dette skal ændres, så beboere på landet kan få et tåleligt liv fri for de talrige gener, der er behæftet med at være nabo til en stor svinefarm. De svinefabrikker, der er for tæt på naboer og direkte i landsbyer, bør lukkes.

Som i Holland skal en ny lovgivning gøre det muligt at lukke eller flytte sådanne svinebrug. Der bør afsættes midler til at kompensere for sådanne lukninger/flytninger.

Mindsteafstanden fra husdyrbrug til nærmeste nabo skal ændres fra 50 meter til minimum 500 meter ved mere end fx 1.000 m² produktionsareal.

15.4.5. Dyrevelfærd skal vægte højere end økonomiske hensyn.

Landbrugets organisationer skal ikke have særstatus til at blive inddraget forud for udarbejdelse af forslag til regler for dyrevelfærd, uanset om reglerne kan få økonomisk betydning for erhvervet. Der bør ikke gælde lempeligere regler for produktionsdyr.

15.4.6. Erstatning for værditab.

Der bør indføres en erstatningsordning for naboer til svinefabrikker, som det allerede kendes for naboer til vindmølleparker, solceller og flyvestationer. Der

bør gælde ens regler for alle, der uforvarende oplever stort tab af værdi og livskvalitet i forbindelse med en producents etablering af eller udvidelse til en meget stor husdyrproduktion.

15.4.7. Mærkbare konsekvenser for overtrædelser af vilkår mm.

Kommunerne skal via en ændret lovgivning kunne give bøder til producenter, som ikke følger kommunens henstillinger og vilkår og/eller almindelige, forventelige driftsmetoder (ofte med nabogener til følge).

Bøderne skal stå mål med de besparelser, som producenten har hentet på fx overbelægning, brud på dyreværnsloven, manglende rengøring af ventilation, manglende overdækning af gyllebeholdere, manglende tildækning af døde dyr, brud på vilkår om transporttider, ulovlige støjgener, byggestart uden miljøgodkendelse osv., så producenterne ikke længere får en økonomisk gevinst ud af at undlade disse handlinger og arbejdsrutiner.

15.5. Afrunding: ”Også lokalsamfundene døjer med svinelandbruget”.

Det er ikke bare naturen og grisene, som døjer med svinelandbruget. Også mange lokalsamfund kæmper med de store svinefabrikker, der er skudt op som pattehatte.

Store miljøgener.

Svinefabrikkerne ledsages nemlig af en række lokale miljøgener. Der er er for det første tale om massive lugtgener fra det store dyrehold, gylleproduktionen i staldene og gylleudkørslen på markerne. For det andet medfører den omfattende kørsel af foder til svinefabrikkerne og kørsel herfra

af slagtesvin og gylle en omfattende trafik på ofte mindre kommuneveje, hvilket gør vejené usikre for de lokale beboere. Og endelig medfører staldanlæg og trafik for det tredje også omfattende støjgener.

Store sundhedsmæssige og økonomiske omkostninger.

Men lokale beboeres problemer med svineindustrien er ikke udtømt med generne. For det kan også have store sundhedsmæssige og økonomiske konsekvenser at være nabo til en eller flere svinefabrikker.

Sundhedsmæssigt er det et stort problem for de lokale, at der fra svinestaldene, fra gylletanke og fra gyllespredning til luften udsendes en stadig strøm af kvælstof og ammoniak + en række andre kraftige og lugtende stoffer. Mange af disse stoffer kan medføres sygdom og skader for mennesker, fx fremkalde kræft, luftvejesygdomme, kredsløbsforstyrrelser og allergier.

Økonomisk indebærer natobskat til de ofte kæmpestore svinefarme også et pengemæssigt minus, nemlig at de lokale beboeres ejendomme taber i værdi. En tommelfinger regel blandt ejendomsmæglere siger, at for hver svinefarm i nærheden taber en ejendom 1/3 af sin værdi. Almindelige lokale beboerne er der uden egen medvirken er blevet nabo til en eller flere svinefarmer kan derfor miste den opsparing i huset, som de ellers havde regnet med til deres alderdom, Hvis de overhovedet kan få solgt huset.

Stort demokratiproblem vedr. svinefarme.

På trods af de mange gener og negative konsekvenser er lokale beboeres indflydelse på etablering og placering og udbygning af svinefarmer imidlertid meget lille.

For det første kan de lokale kommuner nemlig ikke sig nej til etablering eller udbygning af svinefarme. Den mulighed blev fjernet af VLAK – regeringen i 2017.

For det andet er lydhørheden overfor indvendinger mod og klager over svinebrug også ringe i en lang række landkommuner, som er styret af landbrugets politiske arm, Venstre, som af ideologiske og politiske grunde tager mere hensyn til svinelandbruget end til lokalsamfundene.

Billede: Økologiske grise på fri mark.

**APPENDIKS:
ØKOLOGISK
LANDBRUG!**

KAP 16: ØKOLOGISK LANDBRUG – ALTERNATIV TIL DET KONVENTIONELLE.

Som anført i ”Generel indledning” omhandler denne rapport det konventionelle landbrug. Da det økologiske landbrug imidlertid i en række henseender er alternativet til det konventionelle, gives i dette appendiks et rids over økologien og forskellen imellem den og det konventionelle.

Første afsnit omhandler definitionen på økologi, økologisk landbrugs omfang og struktur samt salget af økologiske varer.

I andet afsnit undersøges dernæst miljø – og klimapåvirkning fra økologisk landbrug,

Videre fokuseres i tredje afsnit på dyrevelfærden i økologisk landbrug og dets påvirkning af natur og biodiversitet.

Herefter redegøres i fjerde afsnit for politikken for og reguleringen af økologisk landbrug.

Endelig diskuteres i femte afsnit, hvad der bør gøres?

Og i sjette afsnit rundes af.

16.1. Det økologiske landbrug: Definition, størrelse, salg og udvikling.

I dette afsnit forsøges først en definition af begrebet økologisk produktion, dernæst redegøres for størrelsen af det økologiske areal og af de økologiske

bedrifter, videre indkredses omfanget og arten af salg af økologiske landbrugsprodukter og sidst opridses kort udviklingen i økologisk landbrugsproduktion i Danmark.

16.1.1. Hvad forstås ved økologisk landbrug?

Betegnelsen “økologisk” benyttes i dag som en samlet betegnelse for jordbrug, hvor der lægges vægt på bevarelsen af jordens frugtbarhed, på at skåne natur og grundvand og på en begrænsning af ressourceforbruget og miljøbelastningen.⁴⁷⁷

I praksis adskiller det økologiske sig fra det konventionelle danske jordbrug på en række punkter.

Blandt de markante forskelle er, at der bruges organisk gødning i stedet for kunstgødning ligesom kemisk fremstillede sprøjtemidler ikke benyttes.⁴⁷⁸

Økologer må heller ikke bruge GMO eller slam fra rensningsanlæg og industrien.⁴⁷⁹

For økologisk husdyrproduktionen er det efterhånden også blevet væsentligt, at der skal fodres med ikke-sprøjtet foder samt at dyrene så vidt muligt skal komme ud på græs samt være i stalde, der muliggør naturlig adfærd.

Ligesom man er imod (overdreven) brug af antibiotika.⁴⁸⁰

⁴⁷⁷) Jf Danmarks Naturfredningsforening: Økologi.

<https://www.dn.dk/vi-kaemper-for/et-nyt-landbrug/okologi/>

og jf. Naturmælk: Økologiens og biodynamikkens historie.

<https://www.naturmælk.dk/oekologiens-og-biodynamikkens-historie/>

⁴⁷⁸) Jf. Naturmælk: Økologiens og biodynamikkens historie.

<https://www.naturmælk.dk/oekologiens-og-biodynamikkens-historie/>

⁴⁷⁹) Jf Danmarks Naturfredningsforening: Økologi.

<https://www.dn.dk/vi-kaemper-for/et-nyt-landbrug/okologi/>

⁴⁸⁰) Jf. Faktalink: Økologi.

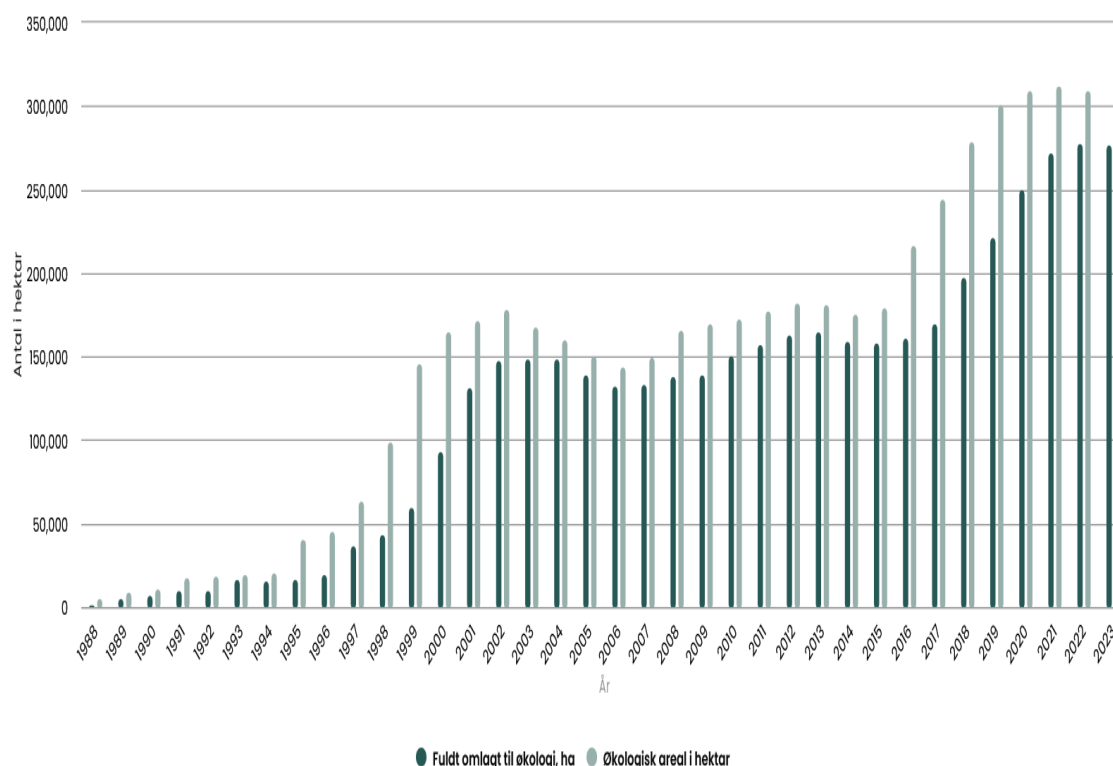
<https://faktalink.dk/emner/okologi>

For forbrugerne drejer det at handle økologisk sig især om et ønske om at højne dyrevelfærd og biodiversitet, at undgå genmodificeret foder og ikke mindst at øge den personlig sundhed ved blandt andet at undgå sprøjtegifte og tilsætningsstoffer.⁴⁸¹

16.1.2. Omfang og størrelse af økologisk landbrug.

Den 31. maj 2023 udgjorde det økologiske areal 303.563 hektar. Det svarer til 11,4 % af det samlede landbrugsareal i Danmark, hvilket er mere end en fordobling siden 2007.

Figur: Udviklingen i det økologiske areal 1988 – 2023.⁴⁸²

⁴⁸¹) Jf. Faktalink: Økologi.

<https://faktalink.dk/emner/okologi>

⁴⁸²) Kilde: Miljøministeriet: Omfanget af økologisk landbrugsareal.

<https://miljotilstand.dk/arealanvendelse/omfanget-af-oekologisk-landbrugsareal>

Økologiske bedrífers størrelse veksler.

Knap en tredjedel af de økologiske bedrífte havde under 10 ha (29,4 procent) og rådede tilsammen over 6.381 ha eller 2,2 procent af det økologiske areal. I den anden ende af skalaen findes 21,7 procent af det samlede økologiske areal hos 1,6 procent af de økologiske bedrífte, som alle har et økologisk areal på over 600 ha og altså er ganske store.

Gennemsnitligt set er der ikke den store forskel på økologiske og konventionelle bedrífers størrelse.

Tabel; Økologiske bedrífers areal i forhold til samlede antal bedrífte. ⁴⁸³

	Økologisk jordbrug		
	I alt	% af samlet jordbrug	Samlet jordbrug ^a
Antal bedrífte	3.929 ^b	12,1	32.548
Samlet produktionsareal, ha	295.223	11,1	2.655.538
Fuldt omlagt økologisk areal, ha	268.971	10,1	.
Gennemsnitligt produktionsareal pr bedrift, ha	77,2	.	81,6

^a Bedrífte, der har indsendt ansøgning via Fællesskema til Styrelsen for Grøn Arealomlægning og Vandmiljø.

^b Antallet af økologiske bedrífte var på opgørelsestidspunktet 3.929, men heraf havde 107 ikke indsendt ansøgning om arealstøtte i Fællesskemaet for 2024. Det gennemsnitlige produktionsareal pr. bedrift er opgjort blandt de 3.822 økologiske bedrífte, der har indsendt ansøgning om arealstøtte via Fællesskema for 2024.

16.1.3. Salg af økologiske varer.

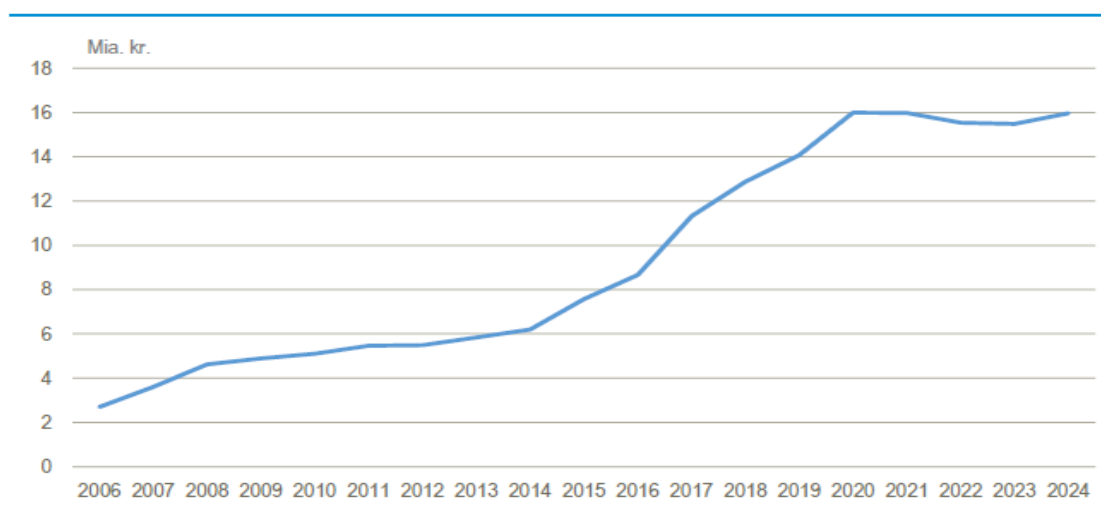
Danmark er det land i verden, hvor økologi er mest udbredt og udgør lidt over 13 procent af det samlede salg af fødevarer (2022), hvilket gør Danmark til det land i verden, hvor økologien er mest udbredt i detailhandlen.

Omsætningen af økologisk har været stigende frem til 2020, hvorefter omsætningen er stabiliseret.

⁴⁸³) Kilde: Statistik over økologiske jordbrugsbedrífte. Juli 2025, tabel 1.2.

<https://lbst.dk/Media/638887699763092824/Statistik%2520over%2520%25C3%25B8kologiske%2520jordbrugsbedrífte%25202024.pdf>

Figur: Detailomsætningen af økologiske varer 2006 – 2025. ⁴⁸⁴

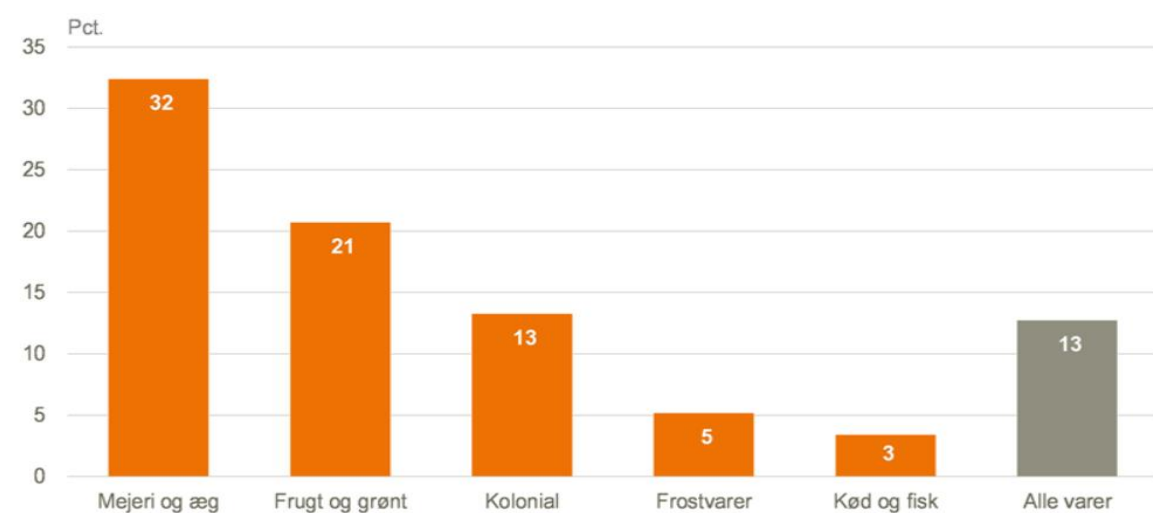

Anm.: Løbende priser, inkl. moms.

Kilde: www.statistikbanken.dk/oeko3

Det er navnlig mejerivarer og frugt og grønt, hvor økologien står stærkt.

Figur: Økologiske varers andel af samlet salg til foodservice, 2022. ⁴⁸⁵

Anm.: Salget af 'alle varer' er opgjort på varegrupper f.o.m. 2021. Frostvarer inkluderer alle varer, der opbevares på frost.* Foreløbige tal.

Kilde: www.statistikbanken.dk/oeko77

⁴⁸⁴) Kilde: Danmarks Statistik: Detailomsætningen af økologiske fødevarer. Nyt fra Danmarks Statistik, 22.04.25. <https://www.dst.dk/nytpdf/51107>

⁴⁸⁵) Kilde: Danmarks Statistik: Salg af føde- og drikkevarer til foodservice 2022. 23. august 2023 - Nr. 292. <https://www.dst.dk/nytpdf/47048>

16.1.4. Det økologiske landbrugs udvikling.

Økologi som begreb stammer tilbage fra Tyskland hen over midten af 1800 – tallet.⁴⁸⁶

Spiren til økologisk landbrugsproduktion i Danmark dannedes i 80'erne, hvor enkelte landmænd begyndte at dyrke jorden uden kunstgødning og kemiske sprøjtemidler, hvilket i 1981 førte til dannelsen af Landsforeningen Økologisk Jordbrug.

I 1981 besluttede en række jordbrugere at danne Landsforeningen Økologisk Jordbrug (LØJ). Foreningen lavede det første danske regelsæt for økologisk produktion. Tilsvarende foreninger voksede op i andre lande, organiseret i den verdensomspændende organisation IFOAM.

I 2002 fusionerede LØJ med en række økologiske brancheforeninger.⁴⁸⁷

Danmark var det første land i verden, som oprettede et statskontrolleret økologimærke, - det røde Ø – mærke, hvilket skete i 1989.

Jf. ovenfor voksede det økologiske areal fra 1990'erne og frem til 2020 stærkt, bl.a. dels på grund af stigende forbrugerbevidsthed og dels, fordi det blev understøttet af politiske målsætninger om at fremme natur, drikkevand og dyrevelfærd.

⁴⁸⁶) Jf. Faktalink: Økologi.

<https://faktalink.dk/emner/okologi>

⁴⁸⁷) Jf. Naturmælk: Økologiens og biodynamikkens historie.

<https://www.naturmælk.dk/oekologiens-og-biodynamikkens-historie/>

16.2. Miljø – og klimapåvirkning fra økologisk landbrug.

I det følgende undersøges og diskuteres først miljøpåvirkningen og dernæst klimaaftrykket fra økologisk landbrugsproduktion.

0

16.2.1. Miljøpåvirkning.

Fordi man afholder sig fra at bruge kunstgødning og bruger mindre naturgødning samt har forbudt kemiske pesticider eller slam fra rensningsanlæg og industrien giver økologisk landbrugsproduktionen et renere vandmiljø og skåner vores drikkevand for rester af pesticider.

I det følgende undersøges først udledningen af gødningsstoffer fra økologisk landbrug. Dernæst redegøres for den i sig selv positive effekt af økologisk drift for vandmiljø og drikkevand. Endelig diskuteres kvælstofaftalens åbning for, at konventionelle landmænd kan købe ”kvælstofkvoter” fra økologiske.

16.2.1.1. Økologi og kvælstofudledning.

Ifølge ”Økologisk Landsforening” udleder økologiske landmænd mindre kvælstof på markerne end tilfældet er for konventionelle landmænd.

Det begrundes i, at økologiske landmænd ikke må bruge kunstgødning, som næringsstof til deres afgrøder. Forbuddet mod kunstig kvælstofgødning mindsker ifølge landsforeningen risikoen for overskud og udvaskning til grundvand og vandmiljø. Hertil kommer, at færre dyr pr. hektar betyder, at der produceres og spredes mindre mængde husdyrgødning.

MEN: I stedet bruger den økologiske landmand organisk gødning fra enten husdyr (fx gylle) eller planter (fx grøngødning). Derudover kan den økologiske

landmand bruge de såkaldte kvælstoffikserende afgrøder fx forskellige kløvertyper eller bælgplanter.

Hvad angår effekten heraf for kvælstofudledningen er der ikke helt entydighed.

En undersøgelse fra Aarhus Universitet fra 2017 bekræfter på den ene side, at den samlede effekt med udgangspunkt i dyrknings- og gødningspraksis indebærer en reduktion i nitratudvaskning ved overgang fra konventionel til økologisk drift. MEN: Man finder på den anden side, at der er tale om en begrænset reduktion på lidt under 20 procent, nærmere bestemt fra 9 til 11 kg N/ha.⁴⁸⁸

Heroverfor mener ”Innovationscenter for Økologisk Landbrug”, at der er tale om en betydeligt større forskel på udledninger fra økologisk landbrug i forhold til det konventionelle. Man finder ” ...effekten af økologi generelt positiv, men ikke helt entydig.”

Forskellen på de to driftsformer er ifølge centeret først og fremmest mængden af kvælstof: Man finder ud fra gødningsregnskaberne, at økologiske marker i gennemsnit tildeles 80-90 kg kvælstof pr. hektar, mens der tildeles 170-180 kg kvælstof pr. hektar på konventionelle marker, altså omkring det dobbelte.⁴⁸⁹

Med forsigtighed kan det således anslås, at kvælstofudledningen er mellem 25 og 50 procent mindre fra økologisk end fra konventionelt landbrug.

⁴⁸⁸) Jf. Olesen, Jørgen E. m.fl. : *Forbuddet mod kunstig kvælstofgødning mindsker risikoen for overskud og udvaskning til grundvand og vandmiljø*, s.7. Aarhus Universitet, oktober 2020.

<https://dcapub.au.dk/djfpublikation/djfpdf/DCArapport176.pdf>

⁴⁸⁹) Jf Økologisk Videnscenter: *Økologisk landbrug er et middel til grundvandsbeskyttelse*. 23.03.26.

<https://icoel.dk/bedrift/oekologisk-landbrug-er-et-middel-til-grundvandsbeskyttelse/>

16.2.1.2. Forbud mod pesticider entydigt godt for vandmiljø og drikkevand

Hvad angår pesticider indebærer økologi derimod en mere entydig fordel for grundvand, drikkevand og vandmiljø, i og med, at det er forbudt i økologisk landbrugsproduktion at bruge syntetiske pesticider.

Hermed undgås nedsivning af sådanne sprøjtegifte til grundvandet og at de hermed ender i drikkevandet såvel som i vandløb, søer og kystfarvand.

Jf. foran har over tid antallet af forurenede drikkevandsboringer været stigende og der findes nu pesticidstoffer i mere ned halvdelen af dem. 14 procent af kontrollerne havde i 2025 et indhold af pesticidstoffer over grænseværdien.

Den mindre kvælstofudledning, men navnlig forbuddet mod brug af pesticider i økologisk drift er således samlet set bedre for vandmiljøet end konventionel landbrugsproduktion.

16.2.1.3. Skal konventionelle forurenere kunne købe ”kvælstofskvoter” fra økologiske landmænd.

En plet på det ellers overvejende positive miljøbillede af økologisk landbrug er dog, at når økologisk landmænd belaster miljøet gennem mindre kvælstofudledning, så skal konventionelle landmænd fra 2027 have lov til at købe kvoter svarende til den økologiske landmands mindre udledning.

Det giver aftalen om kvælstofudledning, som minister for grøn trepart Jeppe Bruus (S) indgik med en række folketingspartier i december 2025, jf. foran, mulighed for.⁴⁹⁰

⁴⁹⁰) Jf. Eller, Emil: Ny aftale skal barbere landbrugets kvælstofudledning ned. DR.dk, 03.12.25.

<https://www.dr.dk/nyheder/politik/ny-aftale-skal-barbere-landbrugets-kvaelstofudledning-ned>

Dermed kan den mindre belastning af miljøet, som økologisk landbrug giver, forsvinde op i den blå luft, fordi det konventionelle landbrug så bare øger deres kvælstofbelastning tilsvarende.

16.2.2. Klimaaftryk.

Jf. foran skal den danske skov- og landbrugssektor sænke deres klimaaftryk med 8 millioner ton CO₂ ækvivalenter frem mod 2030.

En række undersøgelser viser, at drivhusgasudslippet pr. hektar er mindre for økologisk end for konventionelt landbrug.⁴⁹¹

Den lavere udledning pr. hektar skyldes ifølge ”Økologisk Landsforening” dels, at man i økologi ikke hjælpestoffer som kunstgødning og syntetiske pesticider, der kræver fossile brændstoffer at producere, hvorved man foranlediger en mindre CO₂ – udledning. Dels begrundes det med, at økologisk dyreproduktion har færre husdyr pr. hektar og dermed udleder mindre metan.⁴⁹²

”Innovationscenter for økologisk landbrug” har i en undersøgelse for perioden 2017 – 2020 imidlertid sat sig for at finde tal for forskellen på udledningen af drivhusgasser fra planteavl i økologisk respektive konventionelt landbrug.

Med udgangspunkt i gældende beregningsmetoder, uden bidrag fra kulstofbalance og med gennemsnitligt kvælstofforbrug i det økologiske landbrug, som det har set ud i perioden 2017-2022, finder man en klimaeffekt på 508,4 kg CO₂e per hektar på de nationale udledninger, ved en omlægning fra konventionel til økologisk planteavl.

Dette giver en reduktion på lidt over en tredjedel (nærmere bestemt 34,8 pct) i forhold til udledningerne fra konventionelt landbrug.

⁴⁹¹) Jf. ICROFS: Energi og klima.

<https://icrofs.dk/oekologiens-bidrag-til-samfundsgoder/energi-og-klima>

⁴⁹²) Jf. Økologisk Landsforening: Økologi og klima.

<https://okologi.dk/om-oekologi/klima/>

Tabel: Gennemsnitlig CO₂ - udledning per hektar for hhv. økologi og konventionel, samt forskel i udledning mellem økologi og konventionel. Gennemsnit af 2017-2022. ⁴⁹³

	Økologisk	Konventionel	Forskel, øko. vs. konv.
Gødning, kg CO ₂ e/ha	437,9	810,9	-373,0
Afgrøderester, kg CO ₂ e/ha	208,2	284,2	-76,0
Udvaskning, kg CO ₂ e/ha	132,0	157,5	-25,4
Diesel, kg CO ₂ e/ha	171,0	205,0	-34,0
Kulstofbalance, kg CO ₂ e/ha	-24,1	-191,6	167,5
Total inkl. kulstofbalance, kg CO₂e/ha	925,1	1.266,0	-340,9
Total ekskl. kulstofbalance, kg CO₂e/ha	949,1	1.457,6	-508,4

Det skal dog bemærkes, at inkl. CO₂ – udledning fra arealer udgør forskellen 340,9 kg CO₂e/ha, hvilket er lidt over en fjerdedel (nærmere bestemt 27½ pct.)

Dette sidste må nok betragtes som det mest fyldestgørende og dermed mest valide tal.

16.3. Dyrevelfærd i økologisk landbrug og dets effekt på biodiversitet.

Først undersøges dyrevelfærden, dernæst effekten på natur og biodiversitet.

⁴⁹³) Innovationscenter for økologisk landbrug: Miljø. December 2024

<https://icrofs.dk/oekologiens-bidrag-til-samfundsgoder/miljoe>

16.3.1. Dyrevelfærd.

En væsentlig forskel på økologisk husdyrproduktion og konventionel er i dag at økologiske dyr skal have adgang til det fri.

Ifølge ”Økologisk Landsforening” foregår det på forskellig vis alt efter hvilke dyr, der er tale om, og hvilken alder, de har. Kvæg skal på græs om sommeren, mens høns og kyllinger, søer og smågrise kan gå ude året rundt i stedet for altid at være spærret inde, som tilfældet som regel er i det konventionelle landbrug.

Herved får dyrene større mulighed for udføre deres naturlige adfærd, fx fødesøgning, støv eller mudderbade, bevæge sig frit og hvile efter behov og for fx pattegrises vedkommende at løbe omkring og lege. Ikke mindst vigtigt har pattegrise mulighed for at die længere hos soen.

Dyrene er hermed fri for den stress, som de oplever i det konventionelle animalske landbrug ved at stå tæt sammen, og desuden har de mulighed for positive oplevelser som frisk luft, sol, leg og sociale relationer.

Igennem udeliv, bedre plads og mere frit liv opnår dyrene en bedre sundhed. Hvilket er årsag til at brugen af medicin som fx antibiotika fx er meget lav i økologisk griseproduktion.⁴⁹⁴

Der er således på en række punkter en klart bedre dyrevelfærd i det økologiske landbrug.

Det skal dog bemærkes, at træerne ikke vokser ind i himlen. Pattegrisene får fx 10 – 12 ugers frit udeliv med soen, men herefter kommer grisene på stald, hvor der er adgang til et udeareal med fast gulv og frisk luft. Her går grisene, indtil de skal slagtes i en alder af ca. seks måneder.⁴⁹⁵

⁴⁹⁴) Jf. Økologisk Landsforening: Økologisk dyrevelfærd.
<https://okologi.dk/om-oekologi/dyrevelfaerd/grise/>

⁴⁹⁵) Økologisk Landsforening: Dyrevelfærd for grise.
<https://okologi.dk/om-oekologi/dyrevelfaerd/grise/>

16.3.2. Natur og biodiversitet.

Også for natur og biodiversitet indebærer økologisk landbrugsproduktion en række fordele.

Ifølge ”Internationalt Center for Forskning i Økologisk Landbrug og Fødevarer-systemer” viser undersøgelser, at der på økologiske landbrug i gennemsnit er 30 pct. flere vilde plante- og dyrearter i marken og de marknære biotoper end på konventionelle.⁴⁹⁶

Blandt de organismer, der har gavn af den økologiske driftsform, er jordbundsdyr og mikroorganismer, bestøvende insekter og naturlige fjender af skadelige insekter og sygdomme.

Den højere artsrigdom og stærkere biodiversitet skyldes ifølge ”Økologisk Landsforening” blandt andet fraværet af syntetiske pesticider og kunstgødning.

Derudover bidrager det økologiske kvæg også til biodiversiteten, for dets kokasser både gøder jorden og skaber bosted for biller og andet småkravl, der igen tiltrækker fugle, som er føde for større dyr.⁴⁹⁷

16.4. Politik for og regulering af området.

Først redegøres kort for den i Danmark og EU førte politik for økologisk landbrug, dernæst opridses ligeledes kort reguleringen af området.

⁴⁹⁶) Jf. ICROFS: *Natur og biodiversitet*.

<https://icrofs.dk/oekologiens-bidrag-til-samfundsgoder/natur-og-biodiversitet/>

⁴⁹⁷) Jf. Økologisk Landsforening: *Økologi og biodiversitet*.

<https://okologi.dk/om-oekologi/biodiversitet/>

16.4.1. Politisk understøttelse af økologisk landbrugsproduktion.

Den første danske lov om økologisk jordbrugsproduktion blev vedtaget i 1987.

Og som anført kom i 1989 ordningen, hvorefter økologiske produkter godkendt af danske myndigheder må mærkes med det særlige statslige godkendelses mærke et Ø, der omkranser en kongekrone, samt teksten: “Statskontrolleret økologisk”.

Der er i lovgivningen fastsat en række regler for anvendelsen af Ø-mærket. Blandt andet må det kun benyttes på levnedsmidler, og det må ikke anvendes i en sammenhæng, hvor ikke-økologiske produkter kan blive opfattet som økologiske.

I 1991 udsendte det daværende EF den første forordning for økologisk planteproduktion.

En tilsvarende forordning på det animalske område fulgte i 1999.

Såvel den danske lovgivning som de internationale regler sikrer at levnedsmidler kun må sælges som økologiske, hvis produktionen er statsligt godkendt. ⁴⁹⁸

16.4.2. Regulering og kontrol af området.

Plantedirektoratet står for kontrollen med jordbrugeren, Fødevaredirektoratet samt Fødevareregionerne godkender og kontrollerer forarbejdnings- og handelsvirksomheder inden for deres normale arbejdsfelter.

⁴⁹⁸) Jf. *Naturmælk: Økologiens og biodynamikkens historie*.

<https://www.naturmælk.dk/oekologiens-og-biodynamikkens-historie/>

EU har autoriseret kontrolorganer i de enkelte lande til at udføre kontrol i henhold til EU's regler. Et økologisk produkt kan, hvis der er godkendt i ét EU-land, umiddelbart forhandles i de øvrige EU-lande under betegnelsen "økologisk".

EU stiller også krav til autorisation af kontrolorganer uden for Unionen. Produkter kontrolleret af et autoriseret kontrolorgan vil umiddelbart kunne importeres og forhandles på lige vilkår med produkter der er produceret indenfor unionen.⁴⁹⁹

16.5. Hvad bør gøres?

Jf. ovenfor må det anses for evident, at økologisk landbrugsproduktion i forhold til konventionel indebærer mindre miljøbelastning af natur, vandmiljø og drikkevand i form af mindre kvælstofudledning og ikke brug af sprøjtegifte.

Og det er hævet over diskussion, at dyrevelfærden er klart bedre og at økologisk landbrugsproduktion er mere skånsom for natur og biodiversitet.

Også klimaftrykket må vurderes at være mindre fra økologi.

Der er således gode grunde til, at et opgør med og tilbagetrængning af det konventionelle landbrug sker i form af, at man politisk fremme det økologiske landbrug endnu mere, fx til den dobbelte størrelse i 2030 af i dag, således som det er målet i landbrugsaftalen for 2021⁵⁰⁰ og understøttes i "Den grønne Trepert".

⁴⁹⁹) Jf. *Naturmælk: Økologiens og biodynamikkens historie*.

<https://www.naturmælk.dk/oekologiens-og-biodynamikkens-historie/>

⁵⁰⁰) Jf. *Aftale om grøn omstilling af Dansk Landbrug*, s. 10.

https://fm.dk/media/a2iphsxf/af-tale-om-groen-omstilling-af-dansk-landbrug_a.pdf

Det skæmmer dog billedet af fordelene ved at fremme økologisk landbrug, at konventionelt landbrug gennem køb af kvælstofkvoter fra økologer kan få lov at udlede mere kvælstof. Denne ordning bør derfor ophæves.

16.6: Afrunding: Økologisk landbrug – alternativ til det konventionelle.

Forskel på økologisk og konventionelt landbrug.

Det økologiske landbrug adskiller sig fra det konventionelle på en række vigtige punkter:

Der bruges i det økologiske ikke kunstgødning, ikke syntetiske sprøjemidler, husdyr fodres med ikke-sprøjtet foder og kommer på græs og man er imod overdreven brug af antibiotika.

Det økologiske landbrug er siden slutningen af 90'erne og frem til 2020 gået stærkt frem. Efter nogle års stilstand var der i 2025 på ny fremgang. Det økologiske landbrugsareal udgør pt omkring 11½ pct af det samlede landbrugsareal i Danmark.

Samtidig med økologisk produktion er også salg af økologiske varer gået frem, især mejeri, frugt og grønt som udgør mellem 20 og 30 procent af det samlede salg til foodservice.

Økologi er mere skånsomt for miljø og klima.

Det økologiske landbrug er for det første mere skånsomt for miljøet, fordi der

ikke bruges kunstgødning og fordi økologisk landbrug generelt har færre dyr og samtidig bruger mindre husdyrgødning.

Med forsigtighed kan det anslås, at kvælstofudledningen i økologisk landbrug er mellem 25 og 50 procent mindre end fra det konventionelle.

Hertil kommer for det andet, at det klare forbud mod at bruge sprøjtegifte i økologi er en entydig fordel for grundvand, drikkevand og vandmiljø.^{1/2}

Også for klimaet er økologi bedre, fordi økologisk landbrug har et lavere klimaftryk pr. hektar end det konventionelle. Det skyldes dels, at man ikke bruger kunstgødning, hvilket indebærer en lavere CO₂ – udledning, og dels at man med færre husdyr udleder mindre metan.

Med forsigtighed kan det anslås at CO₂ – udledningen målt i kg pr. hektar er omkring 25 pct. mindre fra økologisk end fra konventionelt landbrug.

Entydigt bedre dyrevelfærd og biodiversitet.

To parametre, hvor økologisk landbrugsproduktion, klart distancerer den konventionelle, er dyrevelfærd og naturbeskyttelse.

Økologiske dyr får adgang til det fri, til udeliv, udfoldelse af naturlig adværd og socialt liv og får også herigennem en bedre sundhed.

Og for omgivende natur er økologisk landbrug et plus med i gennemsnit 30 procent flere vilde plante- og dyrearter, ikke mindst fordi der ikke sprøjtes.

Det bør gøres.

Økologi har siden 90'erne været fremmet politisk og som led i omstilling og reduktion af det konventionelle landbrug bør det økologiske frem til 2030 fordobles.

**DEL V:
GENEREL
SAMMENFATNING OG
KONKLUSION:
”LANDBRUGET - EN
GØGEUNGE I REDEN!”**

KAP 17: SAMMENFATNING:

Indledning.

I det følgende søges at sammenfatte analyserne af de forskellige problematikker, som rapporten søges at belyse, undersøge og diskutere:

- landbrugets struktur og strukturudvikling (del I)
- landbruget økonomi og samfundsøkonomiske og politiske betydning (del II)
- landbrugets klima – og miljøbelastning (del III)
- landbrugets påvirkning af natur, dyrevelfærd og lokalsamfund (del IV)

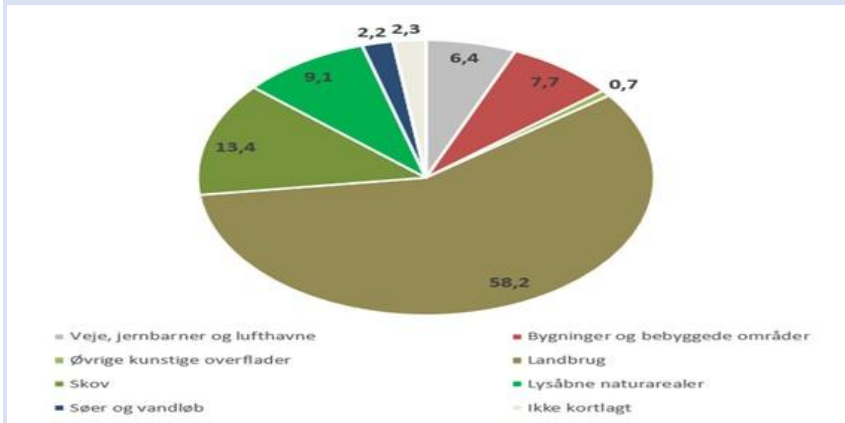
DEL I: Strukturen i det moderne konventionelle landbrug og udviklingen hertil: ”Fra familiebrug til industri – og fabrikslandbrug – med svinebaroner i førersædet.”

I det følgende analyseres strukturen i landbruget af i dag og den udvikling, som siden 2. verdenskrig har ført frem til nutidens industri – og fabrikslandbrug, domineret af svineindustrien.

1.1.Landbruget beslaglægger 60 pct. af Danmarks areal – for at producere svinefoder.

Landbruget beslaglægger i dag omkring 60 procent af Danmarks areal. Erhvervet vil selv gerne fremstille det som sin mission hermed at producere fødevarer til danskerne.

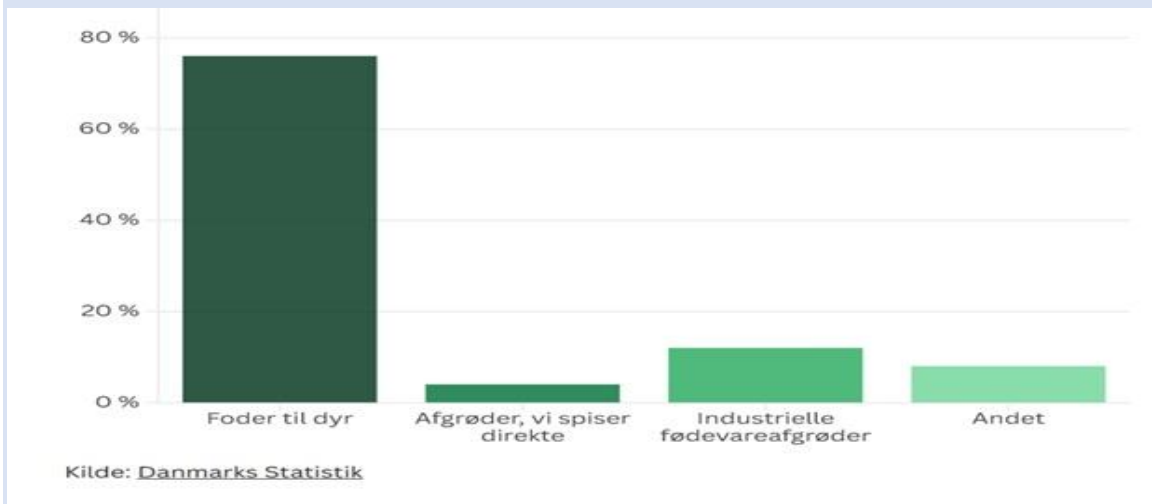
Figur: Fordeling af Danmarks areal på hovedanvendelser – 2024. ⁵⁰¹

Danmark er hermed EU' s mest opdyrkede land og faktisk verdens næstmest opdyrkede (efter Bangladesh).

Men realiteten er at jorden for 70 procent vedkommende anvendes til at producere foder, primært til svineindustrien. Og produktionen går ikke primært til danskerne, med for 90 procent vedkommende til eksport til udlandet.

Figur: Anvendelsen af landbrugsarealet. (pct.) ⁵⁰²

⁵⁰¹) Kilde: Danmarks Statistik, statistikbanken: Areal efter enhed, område, arealdække og tid. Tabel AREALDK2.

(Bearbejdet). <https://www.statistikbanken.dk/arealdk2>

⁵⁰²) Kilde: Christensen, Jens Renner: Næsten halvdelen af Danmarks areal bruges til dyrefoder. Hvordan ser det konventionelle landbrug ud om ti år? Videnskab.dk. <https://videnskab.dk/naturvidenskab/naesten-halvdelen-af-danmarks-areal-bruges-til-dyrefoder-hvordan-ser-det-konventionelle-landbrug-ud-om-ti-aar/>

1.2. Reservering i kommuneplaner af jord til landbrugsformål bør ophæves.

Da byer, veje og lignende samt andre anvendelser tager op mod 20 pct. af resten, siger det sig selv, at der således bliver ganske lidt tilbage til natur og vilde planter og dyr.

Der er derfor grund til at gennemføre forslaget fra Landsforeningen mod Svinefabrikker om at ophæve kommunernes pligt til i planloven at udpege landområder som ”særligt værdifulde landbrugsområder”, hvilket i praksis betyder, at størstedelen af alle landområder i Danmark er landbrugets erhvervsområde.

1.3. Rasende koncentration frem mod ny godsejerklasse.

Landbruget i Danmark har forandret sig meget siden 2. verdenskrig. Efter 2. verdenskrig bestod dansk landbrug af over 200.000 selvstændige landbrugsbedrifter med en alsidig produktion, idet man primært dyrkede korn, men også havde lidt svin og køer for den overskydende produktion,

Billedet i dag er ganske anderledes: En rasende strukturudvikling i det konventionelle landbrug har reduceret antallet af bedrifter til omkring 28.000 i 2024, til gengæld er ejerskabet blevet stærkt koncentreret på relativt få, men store brug.

Den største femtedel indenfor det animalske landbrug med over 100 hektar råder i dag over mere end 2/3 af landbrugsarealet. Fire pct. af bedrifterne (1340 landbrugere) sidder på 34 pct. af landbrugsjorden med bedrifter på 676 hektar i gennemsnit, enten i form af direkte ejerskab eller i form af forpagtning. Vi har med andre ord fået en ny ”godsejerklasse”.

1.4. Industrialisering og specialisering af landbruget.

Samtidig er produktionen både i det vegetabiliske og det animalske landbrug stærkt industrialiseret, mekaniseret og ”kemificeret” (kunstgødning, sprøjtegifte fx).

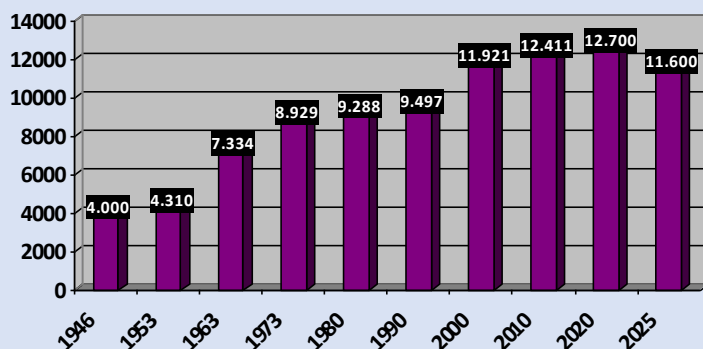
Men navnlig er produktionen i landbruget efterhånden blevet stærkt specialiseret, hvilket samtidig har været ledsaget af en voldsom ekspansion af den animalske produktion og især af en type herunder: Svineproduktionen.

Hvor dyrene i modsætning til de traditionelle familiebrug holdes permanent i store ”svine” – og ”kvægfabrikker” og aldrig kommer ud på græs.

1.5. Svineproduktion på speed.

Hvor der i 1946 var omkring 4 mio. svin, er der i dag på et givet tidspunkt en bestand på omkring 11½ mio.

Figur: Antal svin i Danmark (tusinder). ⁵⁰³

⁵⁰³) Kilde: Kærsgaard, Niels: Dansk Landbrugs fortid, nutid, fremtid.

<https://tidsskrift.dk/samfundsokonomien/article/view/140757>

Strukturudviklingen i dansk landbrug 1950 – 2010

<https://www.geografi-noter.dk/erhverv/Strukturudviklingen-dansk-landbrug-1950-2010.pdf>

samt DST: Svinebestanden. Tabel: Svin. www.statistikbanken.dk/SVIN

Og på årsbasis er den samlede produktion et sted mellem 30 og 40 mio. Antallet af svin overstiger således langt antallet af mennesker i Danmark. Danmark er i dag EU' s mest svinetætte land. Vi vælter os i svin.

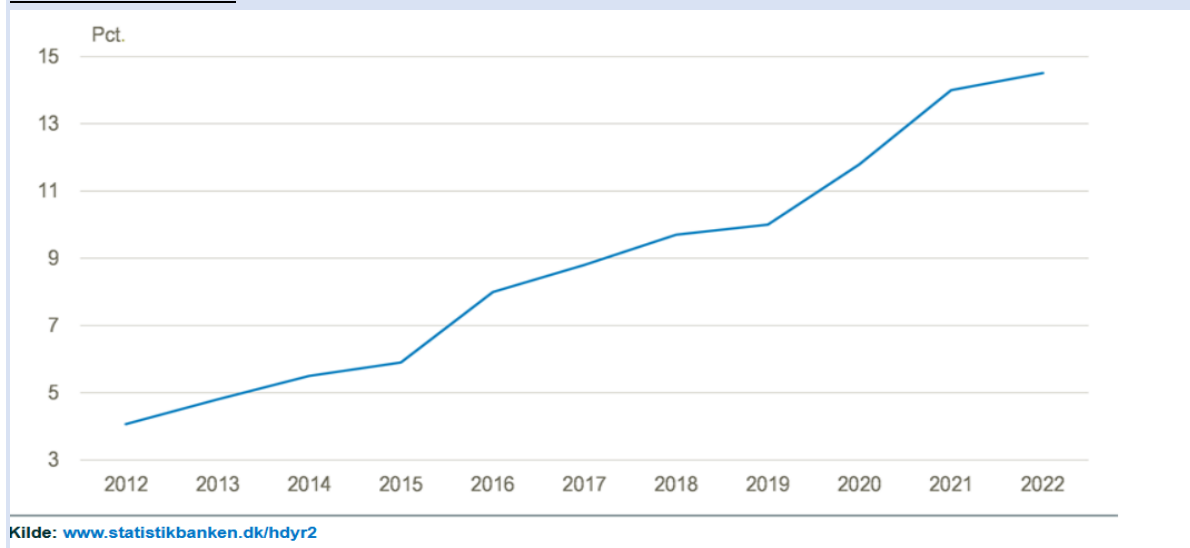
Den voldsomme vækst i svineholdet har navnlig haft fart på de seneste 30 år. Vi har med andre at gøre med en svineproduktion på speed.

Man kan derfor kun tilslutte sig forslaget fra EL og RV om at indføre et loft for svineproduktionen ved at forbyde opførelse af nye svinestalde og udvidelse af eksisterende.

1.6. Med ”svinebaroner” i førersædet.

Koncentrationen af ejendom og udviklingen mod stordrift har ikke mindst sket indenfor den konventionelle svineproduktion. Kun 2000 producenter laver i dag 90 pct. af Danmarks svin. Alene de 10 største svineproducenter leverer årligt omkring 10 pct. af de svin, som slagtes i Danmark. Vi har således indenfor svineproduktionen fået en ny top af storproducenter, at ”svinebaroner”.

Figur: Store svineproducenter med mindst 10.000 svin i pct. af alle svinebedrifter.⁵⁰⁴

⁵⁰⁴) Kilde: Danmarks Statistik: Færre bedrifter med svin. 2023.

<https://www.dst.dk/da/Statistik/udgivelser/NytHtml?cid=46012>

Og ikke alene har disse ”svinebaroner” en førerstilling indenfor det animalske landbrug, men har det i landbruget i det hele taget. Det hænger sammen med, at det vegetabiliske landbrug mere og mere har fået den funktion at levere foder til den animalske produktion dvs. primært til svineproducenterne.

Det er således ikke overraskende, at det i landbruget og de store landbrugsselskaber ”Danish Crown Beef” og ”Arla Foods” og indenfor interesseorganisationen ”Landbrug og Fødevarer” er svineproducenterne og især de store svinebaroner, som har førertrøjen på.

1.7. Brug for et svinestop.

I et lille land som Danmark er på årsbasis 30 – 40 millioner svin uforholdsmæssigt meget, Og jf. længere fremme medfører det store miljøgener på bekostning af både natur, biodiversitet og mennesker.

Tilmed går produktionen som beskrevet ikke primært til danskerne.

Der er derfor grund til at tilslutte sig forslaget fra EL og Alt om indførelse af et svinestop.

DEL II: ”Landbruget har skrumpende samfundsøkonomisk betydning, men uforholdsmæssig stor indflydelse”.

I det følgende søges nærmere søge at indkredse essensen af analysen om landbrugets økonomiske og politiske betydning.

2.1. Dansk landbrug har skrumpende samfundsøkonomisk betydning.

Interesseorganisationen ”Landbrug og Fødevarer” fremhæver gerne landbrugets bidrag til værdiskabelsen, eksporten og beskæftigelse i samfundet og taler om landbruget som ”en hjørnesteen” i samfundsøkonomien.

Men dette billede er IKKE korrekt: Siden 2. verdenskrig har landbrugets rolle i samfundsøkonomien i den grad været på skrump. I dag spiller erhvervet tværtimod en ret begrænset rolle i økonomien.

Bidraget til bruttoværditilvæksten i 2025 er fra primærerhvervet forsvindende 1,3 pct af Danmarks samlede BVT og selv inkl. forarbejdningsindustrier i ”Fødevarerkomplekset” udgør bidraget til BVT kun omkring 3,1 pct.

Billedet er det samme, hvad angår beskæftigelsen. Hvor primærerhvervet i begyndelsen af 50’erne beskæftigede op mod 600.000 var beskæftigelsen her i 2023 nede på omkring 70.000 personer svarende til omkring 2 pct. af arbejdsstyrken.

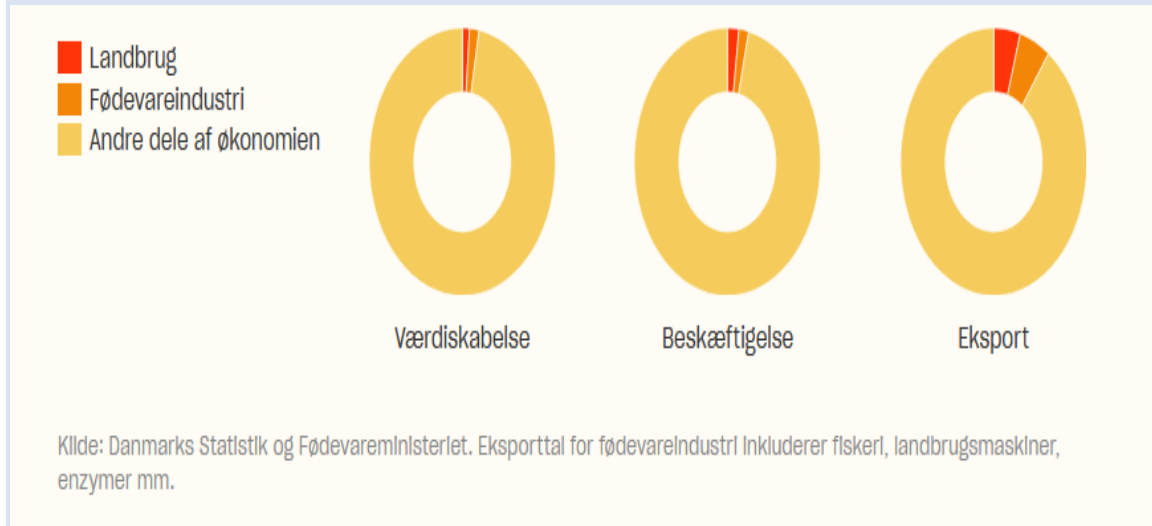
Lidt større er tallet, når vi med ”Fødevarerkomplekset” tæller forarbejdningsindustrier med; Så er den samlede beskæftigelse på lidt under 125.000 svarende til omkring 3,8 pct. af den samlede danske beskæftigelse.

Også når det gælder landbrugets bidrag til eksporten er betydningen overskuelig. Primærerhvervets eksport på 28 mia. kr. i 2024 udgør omkring 1½ pct. af den samlede danske eksport.

Her bør dog retfærdigvis eksporten fra forarbejdningsindustrien tælles med. Hermed stiger eksporten fra ”landbrugskomplekset” til 128 mia. kr. svarende til lidt over 6 pct. af den samlede danske eksport. Mere, men stadig en begrænset del af det samlede.

Så alt i alt er landbrugets samfundsøkonomiske betydning så stærkt opreklameret.

Figur: Landbrug og fødevarerindustriens andel af værdiskabelse, beskæftigelse og eksport. ⁵⁰⁵

2.2. Dansk landbrug er ”på støtten” - og forgældet.

Landbruget egen økonomi – driftsøkonomien – har i perioder da heller ikke ligefrem været prangende.

Landbrugets afkastningsgrad er faldet vedvarende fra krigen og frem til og med 80'erne. Først efter medlemskabet af EU stabiliseredes den.

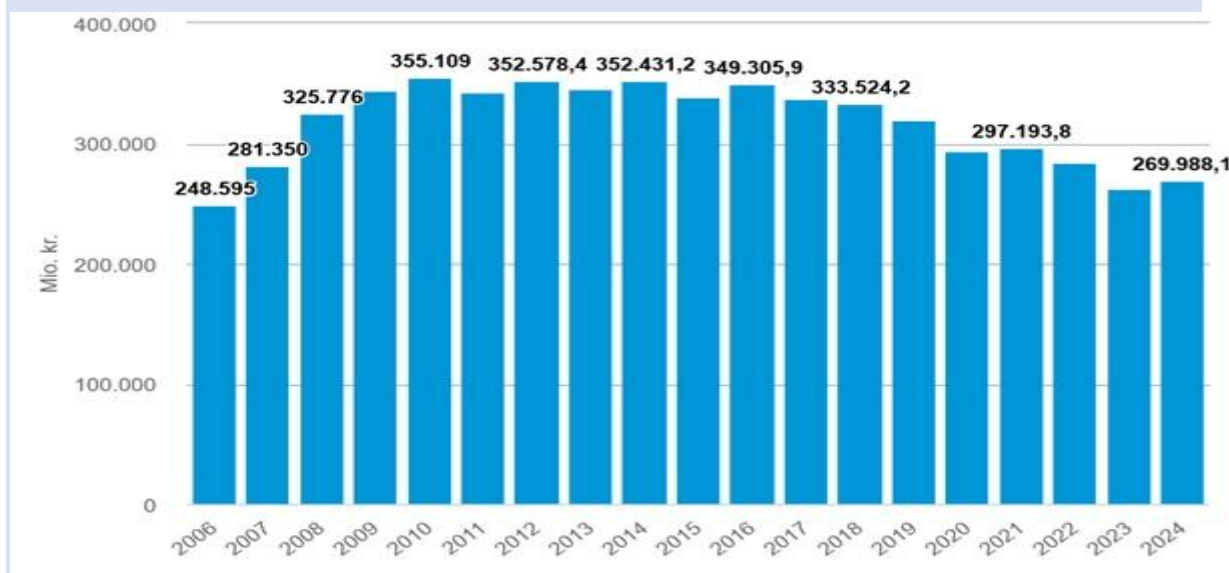
Det hænger ikke mindst sammen med, at landbruget takket være navnlig EU – medlemskabet har modtaget betydelig offentlig støtte. I hele perioden 2014 – 2024 har landbrugsstøtten udgjort op mod halvdelen af landbrugets driftsresultat. Landbruget er med andre ord på støtten.

Hertil kommer, at landbruget også er ganske forgældet. Danske landmænd har med halvdårlig driftsøkonomi været mere end fristet til låntagning navnlig i perioder med stigende jordpriser. Men det har på den anden side medført

⁵⁰⁵) Hebsgaard, Thomas: Landbruget er den store, røde knap i dansk klimapolitik. A Landbruget er den store, røde knap i dansk klimapolitik. Zetland. 22.02.24. <https://www.zetland.dk/historie/sOZkv0AN-ae6XddK5-3a41a>

stigende gæld. 10'erne steg landbrugets gældsætning således til omkring 353 mia. kr. Den er dog faldet noget siden.

Figur: Jordbrugets (landbrug og gartneri) gæld i alt, 2006 – 2024.⁵⁰⁶

Store bedrifter har typisk relativt højere belåning end mindre bedrifter. Målt pr. bedrift var der i gns. 2020 - 2022 tale om en gæld på over 15 millioner.

Hermed er dansk landbrug i en (høj) klasse for sig blandt europæiske land, hvad angår forgældelse.

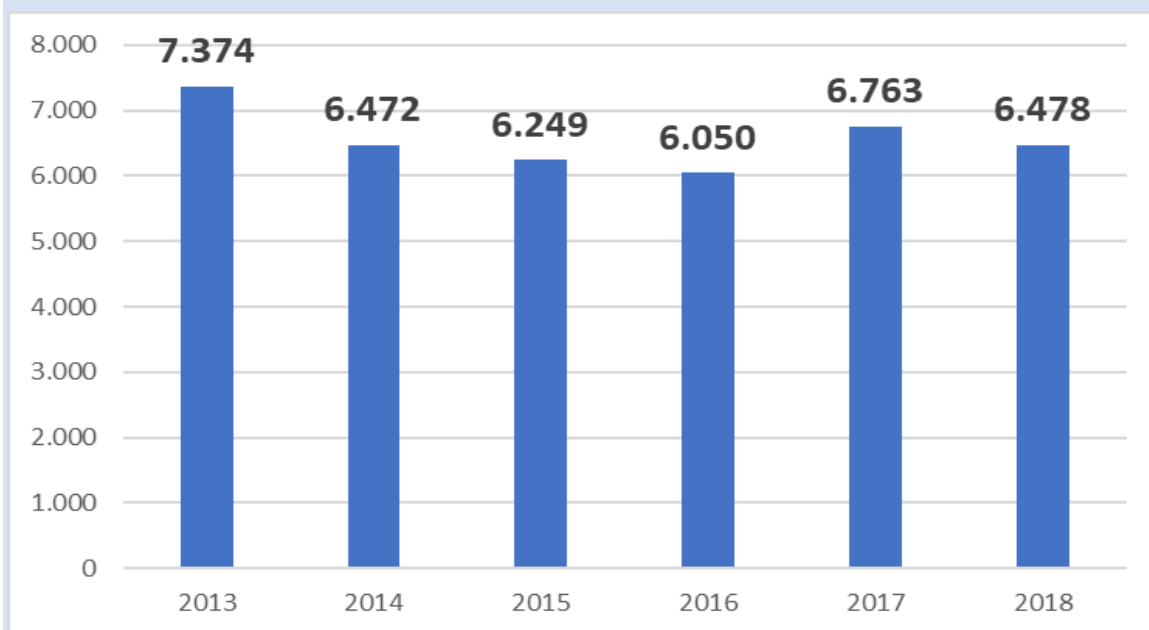
2.3. En underskudsforretning for det offentlige.

Alene det store støttebehov gør, at man næppe kan kalde landbruget for en god forretning for Danmark. For den offentlige støtte har vedvarende oversteget, hvad landbruget betaler i skat.

⁵⁰⁶Kilde: DST, statistikbanken: Jordbrugets renteudgifter og gæld efter udgiftstype og tid. Tabel JB3.

I perioden 2013 - 2018 har landbruget i gennemsnit i løbende priser betalt lidt over 6 ½ mia, i skatter og afgifter årligt.

Landbrugets (erhverv, selskaber og landmænd) samlede betalinger af afgifter og skatter 2013 - 2018. Mio. kr, løbende priser. ⁵⁰⁷ ⁵⁰⁸

Dette svarer i 2025 priser til lidt under 7½ mia. kr. i årligt gennemsnit.

Men landbruget har i samme periode årligt i gennemsnit modtaget omkring 15½ mia. kr. i støtte, heraf omkring halvdelen gennem EU.

Ser vi på perioden 2013 – 2018 (for at kunne sammenligne med skattebetalingerne) har landbruget i støtte og udgiftsafholdelse fra det offentlige årligt i gennemsnit modtaget lidt under 14½ mia. kr. i 2023 priser.

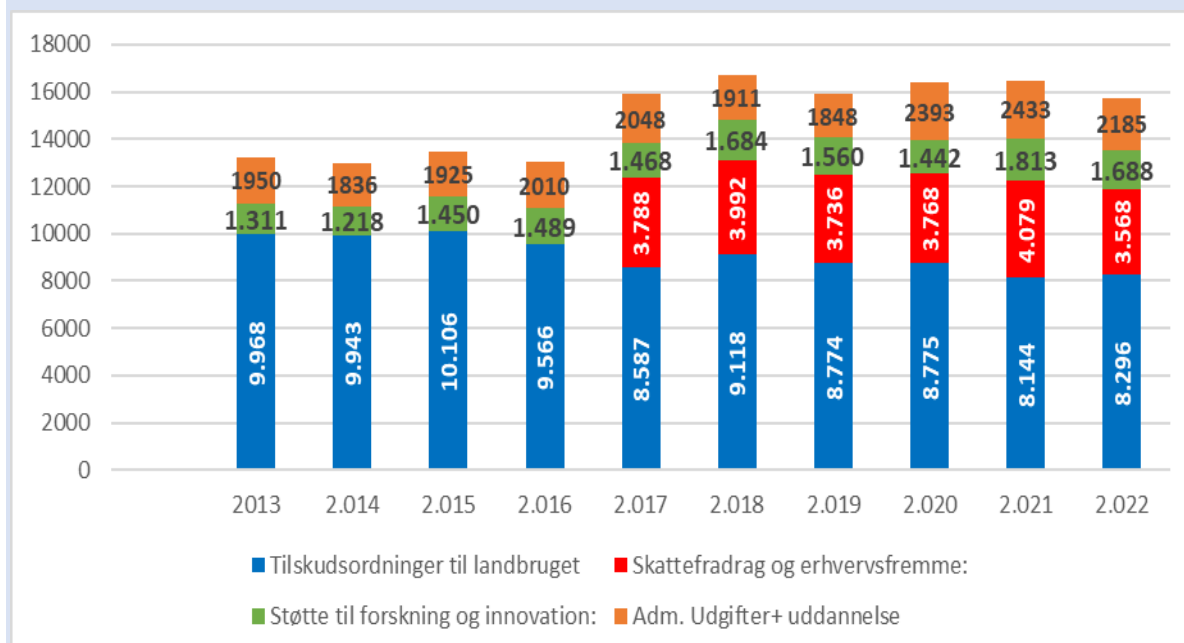
⁵⁰⁷⁾ Danmarks Statistik; statistikbanken Skatter og afgifter i landbruget. Tabel LBF3.:

<https://m.statbank.dk/TableInfo/LBF3>

⁵⁰⁸⁾ Kilde: Danmarks Statistik: Skatter og afgifter, diverse årgange.

<https://www.dst.dk/pubfile/29459/skat2020>

Figur: Samlet udgifter afholdt af det offentlige til landbruget, 2013 – 2018, 2023 - priser.

Denne støtte til og udgiftsafholdelse for landbruget svarer i 2025 priser til omkring 15 ½ mia. kr. årligt i gennemsnit.

Landbruget betaler således tilbage til det offentlige kun lidt omkring 1/3 af, hvad det modtager i støtte. Der er med andre ord et nettounderskud på landbruget i forhold til det offentlige på 13 mia. kr. – 4 ¼ mia. kr = 9 ½ mia. kr.

Ser man alene på de generelle driftstilskud modtog hvert heltidslandbrug fra 2017 – 2021 årligt 2,7 mio. kr. Denne del af landbrugsstøtten går især til de store landbrug. De 1000 største jordbesiddere (2,3 pct. af tilskudsmodtagerne) modtog i 2023 i alt 30,4 pct. af de generelle driftstilskud i Danmark.

Og det danske landbrug er mere på støtten end store dele af resten af EU. 2017- 2021 udgjorde landbrugsstøtten i Danmark 72 pct. af landbrugets gennemsnitlige driftsresultat, mens det for EU som helhed i gennemsnit ”kun” lå på 53 pct.

2.4. Landbrugsstøtte et gigantisk politisk paradoks.

Bag den massive landbrugsstøtte gemmer sig et kæmpe politisk paradoks.

For Landbruget har partiet Venstre som sin ”politiske arm” og Venstre erklærer sig som et liberalistisk parti og taler da også gerne højt og ofte for markedsøkonomiske løsninger for andre i samfundet, herunder den offentlige sektor.

Men når det lige gælder partiets ”bagmænd” i landbruget gælder andre signaler: Her er massiv offentlig støtte og fravigelse af den rene markedsøkonomi ok. Arbejdsløse og kontanthjælpsmodtagere skal have så lidt offentlig støtte som muligt, men Venstre kæmper modsat indædt for at forsvare den massive subsidiering af landbruget.

Pænt sagt er der som anført tale om et paradoks mellem ideologi og praksis. Andre vil slet og ret benævne det hykleri.

2.5. Tilmed påfører landbruget samfundet store eksterne omkostninger.

Landbruget vil gerne fremstå som ”en væsentlig bidragsyder til samfundsøkonomien”.

MEN: Ikke nok med, at landbruget større støtte end skattebetalinger er en underskudsforretning for det offentlige, men landbruget påfører herudover samfundet en række væsentlige negative eksternaliteter, herunder:

- Klimaforandringer som følge af udledninger af drivhusgasser
- Foringelse af vandmiljøet ved kvælstof- og fosfortab fra markerne
- Sundhedsøkonomiske omkostninger som følge af ammoniakudledning
- Tab af biodiversitet/natur
- Pesticidrelaterede skader på ikke-målorganismer (drikkevand – hhl)

- Antibiotikaresistens hos dyr og mennesker som følge af anvendelsen af antibiotika.
- Foringelse af landskabelige værdier
- Gener fra lugt, støj, mv.

Disse skadevirkninger betaler landbruget ikke for selv, fordi de ikke indregnes i priserne på landbrugets produkter.

Der er således tale om negative eksternaliteter, som i stedet påfører andre borgere/virksomheder og/eller samfundet som sådan skadevirkninger og omkostninger - omkostninger, som i en række tilfælde videre kræver offentlig regulering og afhjælpning og dermed overvæltet på det offentlige – dvs. på skatteborgerne.

Med udgangspunkt i en beregning fra tænketanken Kraka (suppleret med andre beregninger) kan omkostningerne herved opgøres til i 2025 priser mellem 29 og 50 mia. kr. (middeltal 39½ mia. kr.).

Tabel. Samfundsøkonomiske omkostninger ved landbrugets negative eksternaliteter. Mia. kr., 2025 – priser.

Eksternalitet	Samfundsøkonomiske omkostninger		
	Lavt skøn	Højt skøn	Middeltal
Udledning af drivhusgasser, kvælstofudledning, ammoniakudledning, fortrængning af natur ⁵⁰⁹	22½	31½	27

⁵⁰⁹) Kraka og Deloitte: Grønne køer og CO2. 25.05.22.

<https://kraka.dk/groenne-koeer-russisk-gas-og-co2/>

Forurening af drikkevand med sprøjtegifte og nitrat ⁵¹⁰ samt udvikling af antibiotikaresistens ⁵¹¹	6½	18½	12½
Ialt	29	50	39½

I andre tilfælde og for andre erhverv anvendes et princip om ”at forureneren skal betale for sin forurening”. Det gælder i Danmark fx, hvad angår jordforureningsloven. Også i EU ligger ”forureneren betaler” princippet til grund for miljøpolitikken.

Ikke desto mindre har landbruget i Danmark på trods af de omfattende eksternaliteter, som man påfører andre, stort set hele vejen rundt kunnet smyge sig udenom selv at skulle betale for sin forurening og i stedet væltet skadevirkninger og omkostninger over på andre/samfundet.

Ja, landbruget har stik i mod princippet om ”forureneren betaler” tværtimod kunne kræve betaling for at reducere sin egen forurening, hvilket den såkaldte ”grønne trepart” er det seneste eksempel på.

Det erhverv, der gerne vil være ”en væsentlig bidragsyder” er således i nok så høj grad ”en væsentlig belastning” for samfundsøkonomien.

2.6. Landbruget - netto en dårlig forretning for danske samfund.

Udover det offentlige ”nettounderskud” på landbruget på 9½ mia. kr. (offentlige tilskud til landbruget minus modtagne skattebetalinger) har vi – jf. foran – betragtelige samfundsøkonomiske omkostninger ved landbrugets

⁵¹⁰) Jf. Miljøministeriet: *Analyse af reguleringsmuligheder for beskyttelse af drikkevandet*, januar 2026.

<https://mim.dk/publikationer/2026/analyse-af-reguleringsmuligheder-for-beskyttelse-af-drikkevandet>

⁵¹¹) Jf. Lægemedelindustriforeningen: *AMR er et stigende problem*.

<https://www.lif.dk/politik/lif-mener/amr-er-et-stigende-problem/>

negative eksternaliteter, der i alt løber op i mellem 29 mia. og 50 mia. kr. (2025 – priser).

det følgende gås ud fra et middeltal på 39 ½ mia. kr.

Tabel: Samlede samfundsmæssige nettoomkostninger ved landbruget, mia. kr., 2025 priser.

Eksternaliteter (middeltal)	Skatte ”underskud”	Samlet samfundsmæssig omkostning
39½	9½	49 mia. kr.

Samfundets samlede nettoomkostninger til landbruget er således – indenfor et spektrum på 38½ mia. (lavt skøn) og 59½ mia. kr. (højt skøn) – omkring 50 mia. kr. (middeltal, afrundet).

Omkostninger, der ikke dækkes af landbruget selv, men af skatteborgerne ⁵¹², der udgøres af omkring 5,3 mio. danskere. ⁵¹³

Hver dansk skatteborger betaler således i gennemsnit årligt omkring 9.250 kr. til landbrugets – primært svinebrugets – drift og opretholdelse og primært til at afhjælpe de mange og kostelige skadevirkninger ved (svine)landbruget.

2.7. Landbruget - voldsomt dyr i drift for Danmark.

Landbrugsorganisationerne fremhæver imidlertid altid heroverfor, at samfundet til gengæld for subsidieringen af erhvervet får et stort bidrag til samfundsøkonomien i form af værditilvækst og eksport.

⁵¹²) Jf. betragtningsmåden hos Gustafson, Patrick: For hver person, der tjener på svineproduktionen, er der 600, som betaler for den. Facebookopslag, 18. marts 2026.

<https://www.facebook.com/patrik.gustavsson.752/posts/pfbid07K4i3nErKzcaWqFx5BQ72ZACGs6Z3DzsukFC7UE3iwn283o3pWsk9W8PMbc4jtqg/>

⁵¹³) Jf. Skattestyrelsen: Danskernes skattebetaling 2024.

https://sktst.dk/media/Skattestyrelsen/2023/Publicationer/Danskernes_skattebetaling_2022/danskernes-skattebetaling-den-tredje-gruppe-paa-arbejdsmarkedet.pdf

Så hvordan stiller regnestykket sig, når vi sammenholder dette med de samfundsøkonomiske nettoomkostninger, som landbrugets eksternaliteter og landbrugsstøtten tilsammen løber op i.

For primærerhvervet alene udgør landbrugets bidrag til bruttotilvæksten i 2025 36 mia. kr. , mens bidraget til eksporten for samme udgjorde 28 mia. kr.

Det skal sammenholdes med, at de samfundets nettoomkostninger ved landbruget – jf. foran – i alt løber op omkring 50 mia. kr. (middeltal, 2025 – priser).

Tabel: Samfundsmæssige omkostninger ved landbruget sammenholdt med primærerhvervets bidrag til BVI og eksport, mia. k, 2025 priser.

Bidrag til samfundsøkonomi		Samfundsmæssige ”omkostninger”		
BVT	Eksport	Eksternaliteter (middeltal)	Skatte ”underskud”	Samlet samfundsmæssig omkostning
36	28	39½	9½	49 mia. kr.

For primærerhvervet gør der sig således gældende, at de samfundsøkonomiske bidrag til BVT respektive eksport i betydeligt omfang overgås af de samfundsøkonomiske meromkostninger til erhvervet.

Landbruget som primærerhverv er i sig selv således klart og utvetydigt en underskudsforretning for det samfund uanset bidrag til BVT og eksport. Som oven anført forarbejdes imidlertid en betydelig del af landbrugsproduktionen i landbrugsselskaberne og således betragtet som ”landbrugskompleks” opnås et noget større bidrag til BVT og eksport.

Men det må på den anden side også konstateres, at det bidrag til BVT og eksport stadigvæk kommer med og i kraft af meget store omkostninger for samfundet som sådan (årligt 50 mia. kr.).

Og mens indtægterne i primærerhvervet er koncentreret hos omkring 5800 heltidslandmænd og navnlig hos omkring 1850 svineproducenter samt nogle få

store landbrugsselskaber, påføres næsten hele den danske befolkning meget store udgifter til landbruget, som betales over skatterne.

Tabel: Samfundsmæssige omkostninger ved landbruget sammenholdt med landbrugskompleksets bidrag til BVI og eksport, mia. k, 2025 priser.

Bidrag til samfundsøkonomi		Samfundsmæssige "omkostninger"		
BVT	Eksport	Eksternaliteter (middeltal)	Skatte "underskud"	Samlet samfundsmæssig omkostning
76	128	39½	9½	49 mia. kr.

Dvs. for hver heltidslandmand, som tjener på landbrugsproduktionen, er der over 900 danskerne, som skal punge ud for, at det kan lade sig gøre. Og for at en svineproducent kan score kassen, skal lidt under 2.900 danske skatteydere spæde i den.

2.8. Venstre: "Landbrug og Fødevarers" "politiske arm".

En del af forklaringen på den "positive" særbehandling af landbruget handler om, at landbruget på trods af tilbagegangen i landbrugets samfundsøkonomiske betydning har bevaret en uforholdsmæssig stor politisk indflydelse.

Det handler for det første om, at landbruget i interesseorganisationen "Landbrug og Fødevarer" har skabt sig en særdeles ihærdig og aktiv lobbyorganisation med mange medarbejdere og store ressourcer, et stort netværk og en stærk repræsentation i politiske organer med indflydelse på landbrugspolitikken.

Ikke mindst har "Landbrug og Fødevarer" en stærk indflydelse på "Fødevarerministeriet" (tidl. Landbrugsministeriet), som i perioder nærmest har fungeret som et "klientministerium" for erhvervet.

Og hvor den formelle indflydelse ikke rækker, benytter ”Landbrug og Fødevarer” sig gerne af en aggressiv medie – og offentlighedsstrategi mod kritikere og trusler om indgreb mod landbruget.

Men det handler for det andet også om, at landbruget har en meget stærk repræsentation i og indflydelse på partiet Venstre – så stærk, at Venstre nærmest kan karakteriseres som ”landbrugets politiske arm”.

Og da Venstre historisk har haft en central placering i dansk politik, både ved at stå fadder til parlamentarismen og ved at være en nøglespiller i den borgerlige lejr, har landbruget herigennem kunnet udøve stærk indflydelse på de politikområder, som er afgørende for erhvervet, herigennem kunnet sikre sig en stærk økonomisk begunstiging og beskyttelse mod samfundsindgreb.

DEL III: ”Det konventionelle landbrug er en voldsom belastning for klima og miljø”.

Vi vil i det følgende nærmere søge at indkredse landbrugets klima – og miljøbelastning.

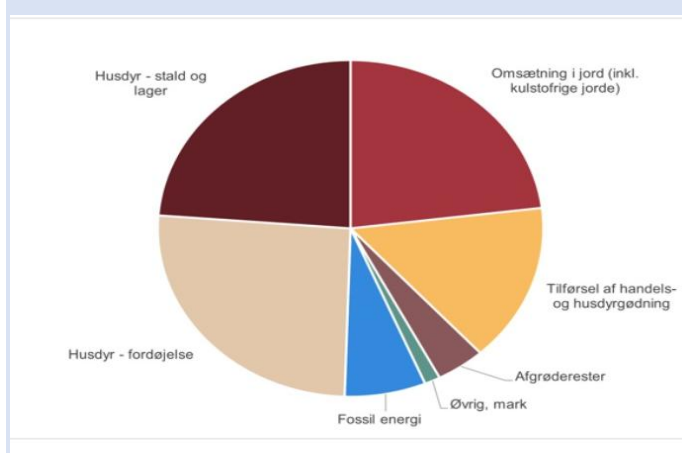
3.1. Landbrugets drivhusgasser udgør en stor belastning af klimaet.

”Landbrug og Fødevarer” – og Venstre – vil gerne fremstille dansk landbrug som ” et af de mest klimaeffektive.” Men billedet holder ikke.

Landbruget i Danmark er den sektor med næststørst udledning af drivhusgasser. Inkl. udledninger fra kulstofrige lavbundslande, står landbruget for 40 pct. af Danmarks samlede udledninger.

Klimabelastningen skyldes navnlig det store husdyrhold, idet udledning af metan og lattergas fra husdyrenes fordøjelse og fra gødningshåndtering udgør halvdelen af landbrugets samlede emissioner.

Figur: Fordeling på kilder af landbrugs samlede emissioner 2023, inkl. fra arealanvendelse. ⁵¹⁴

3.2. Dansk landbrug er et af EU' s mindst klimeffektive.

I egen opfattelse er det danske landbrug ”verdensmester i klimaeffektivt landbrug”. Men virkeligheden ligger langt herfra.

Landbruget i Danmark er mindre klimaeffekt end nærliggende og sammenlignelige lande. Dansk landbrug ligger tværtimod i den allerhøjeste ende af EU, hvad angår udledning pr. hektar landbrugsjord.

Også målt i forhold til indtjening pr. ton udledt CO₂ er landbruget mindre CO₂ – effekt i Danmark end i resten af EU.

⁵¹⁴) Kilde: Husted, Majken: Landbrugets andel af Danmarks udledning af drivhusgasser. Innovationscenter for Økologisk landbrug, 08.01.26. <https://icoel.dk/klima/landbrugets-klimabelastning-omfang-og-kilder-til-udledning/>

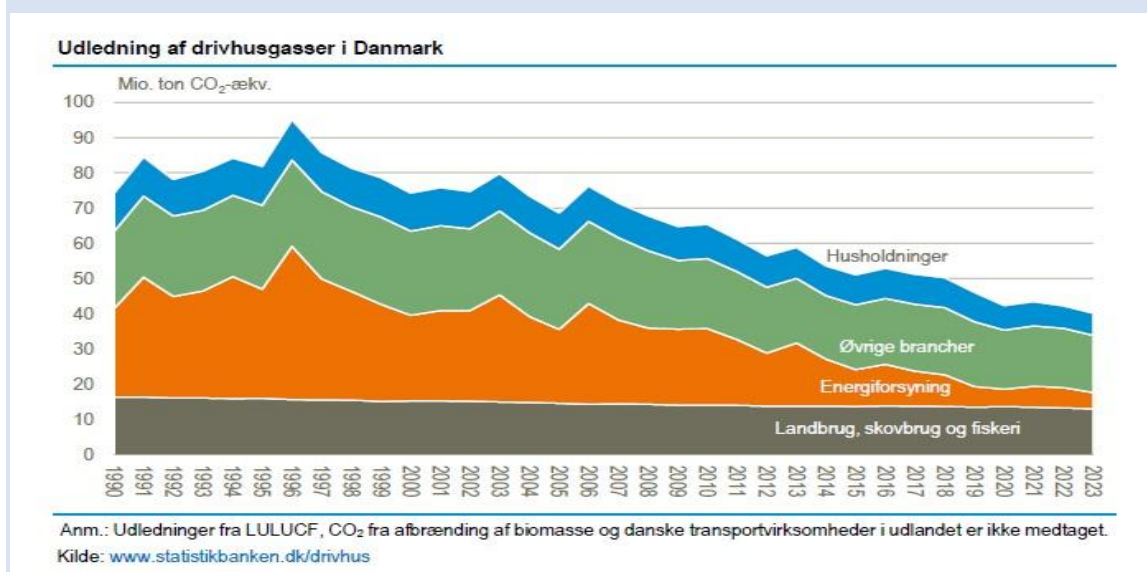
3.3. Landbruget er ikke bæredygtigt – og har ikke været det i en årrække.

Landbruget mener også selv, at det har været ”bæredygtigt i mange år”. Og at der kan nås videre – MEN: ved frivillige aftaler.

Igen er der tale om et skønmaleri.

Landbrugets andel af Danmarks udledning af drivhusgasser har siden 1990 stigende. Dette skyldes, at medregnet CO₂ – udledning fra dræning af lavbundsjorder er landbrugets udledninger målt i tons kun er faldet lidt, mens andre sektorer har reduceret deres udslip betydeligt.

Figur: Samlet udledning af drivhusgasser i Danmark, 1990 – 2023. Mio tons CO₂ - ækvivalenter.⁵¹⁵

Derved er landbruget med kun lidt reduceret udledningsniveau kommet til at fylde mere og mere dvs. udgøre en stigende procentandel af udledningerne.

⁵¹⁵) Kilde: Danmarks Statistik: Emissionsregnskab 2023. Nyt fra Danmarks Statistik, nr. 266, 13.09.24.

<https://www.dst.dk/nytpdf/49363>

3.4. Danmark kommer ikke til at opfylde klimamålene på landbrugsområdet.

I 2021 indgik politikerne en Aftale om grøn omstilling af dansk landbrug, der fastsætter et reduktionsmål for land- og skovbrugssektorens drivhusgasudledninger på 55-65 procent i 2030 ift. udledningen i 1990.⁵¹⁶

Nærmere bestemt indebar aftalen en drivhusgasreduktion på 1,9 mio. t. CO₂e i 2030 og en reduktion i udledningen af kvælstof til vandmiljøet på 10.800 t. i 2027.⁵¹⁷

I forlængelse af de manglende resultater hidtil mener Det danske Klimaråd imidlertid, at Danmark ikke kommer til at opfylde sine generelle klimamål i 2030, bl.a. fordi udledningerne fra landbrug og landbrugsarealer vil være for store. Og Klimarådet vurderer, at det kun vil være muligt for Danmark at nå sit generelle klimamål, hvis landbruget yder mere.

Klimarådet vurderer dels, at den officielle klimafremskrivning undervurderer for udledningerne fra landbrugsarealer.

Det skyldes for det første en stor risiko for forsinkelser i implementeringen af trepartsaftalens mål om udtagningen af landbrugsjord, herunder særligt kulstofrige lavbundsjorder.

Det skyldes blandt andet, at det økonomiske incitament til at indgå i udtagingsprojekter vurderes at være utilstrækkeligt.

For det andet er der stor usikkerhed om emissionsfaktorerne for landbrugsarealer, særligt for jorder med lige under 6 pct. kulstofindhold, hvor udledningerne sandsynligvis undervurderes.⁵¹⁸

⁵¹⁶) Jf. Aftale om grøn omstilling af landbruget, s. 4 – midten,

https://fm.dk/media/a2iphsxf/aftale-om-groen-omstilling-af-dansk-landbrug_a.pdf

⁵¹⁷) Jf. Aftale om grøn omstilling af landbruget, s. 2 – for oven,

https://fm.dk/media/a2iphsxf/aftale-om-groen-omstilling-af-dansk-landbrug_a.pdf

⁵¹⁸) Jf. Klimarådet: Statusrapport 2026, s. 178 – for oven.

https://klimaraadet.dk/sites/default/files/node/field_file/Klimaraadets%20statusrapport%202026.pdf_0

Endelig vurderer Klimarådet for det tredje endvidere, at der er høj usikkerhed og tendens til undervurdering af udledningerne fra dyrenes fordøjelse i landbruget.

Dels vurderer Klimarådet endvidere, at der er høj usikkerhed om og tendens til undervurdering af udledningerne fra dyrenes fordøjelse i landbruget.

3.5. Frivillige aftaler med landbruget har ikke leveret.

Årsagen til landbrugets manglende reduktioner igennem en årrække er, at det har været op til frivillige aftaler med landbruget at levere dem, hvilket erhvervet har undladt af opfylde.

På trods af de manglende resultater ved frivillige aftaler mener landbruget imidlertid stadig, at frivillige aftaler er vejen frem. Og ”Den grønne Trepert” er – i hvert fald i første omgang – også baseret på frivillige aftaler.

Men Klimarådet deler her ikke landbrugets tyrkertro på frivillige aftaler

3.6. Behov for tvang mod landbruget - i form af øgede afgifter.

I stedet mener Klimarådet, at der er brug for øget tvang imod landbruget.

Som plan A anbefaler Klimarådet bl.a., at for det første afgiften på kulstofrig lavbundsjord for fra det planlagt niveau på 40 kr. pr. ton CO₂e til 125 kr. For det andet henstiller Klimarådet, at det sikres, at skovrejsning målrettes de områder, hvor kvælstofudledningen SKAL mindskes for at nå vandmiljømålene.

Men udover disse konkrete tiltag til opstramning overfor landbruget, vurderer Klimarådet, at det vil være nødvendigt at udarbejde en plan B for landbruget frem til 2030, der kan sikre, at landbruget yder større reduktioner end hidtil

aftalt. Planen bør indeholde en stramning af den gældende klimaregulering af landbruget, fx i form af øgede og/eller hurtigere indfasede klimaafgifter.

Klimarådet er helt på det rene med, at det vil indebære en ”strukturel transformation” af landbruget med sanering af de mest klimabelastende bedrifter.

Men man mener, at det er nødvendigt således at tilskynde til tidlig omstilling.⁵¹⁹ Klimarådet har konkret en afgift på **750 kr. pr. ton CO₂e** i kikkerten, hvilket er samme niveau som for andre erhverv.

3.7. Udvaskning fra landbrugets gødning er en trussel mod miljøet.

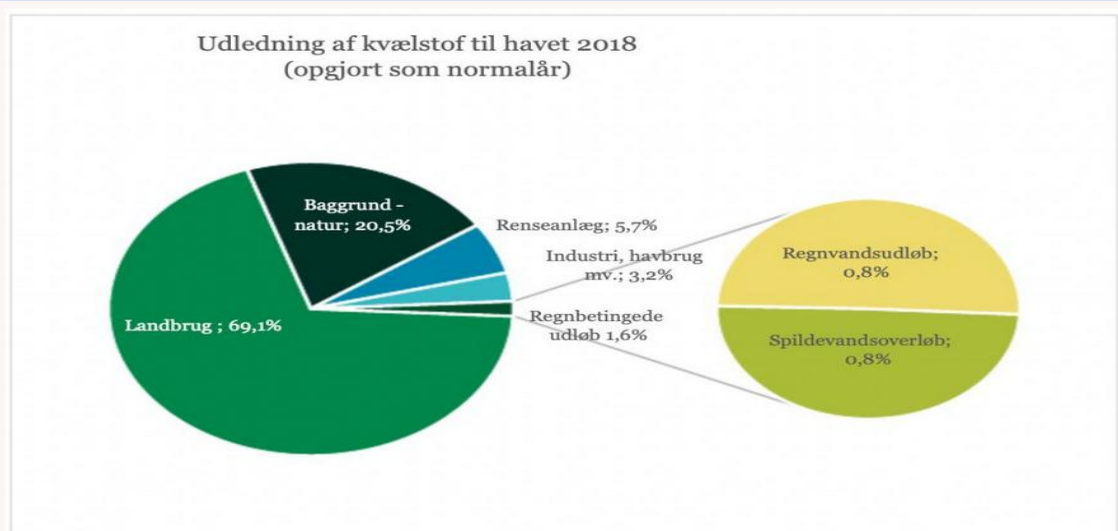
Også for miljøet er landbruget en voldsom belastning. Det skyldes den massive udledning af gylle fra det store dyre(svine)hold. Det rammer navnlig vandmiljøet.

Det konventionelle landbrug er her ansvarlig for omkring 70 pct. af udledningerne hertil af kvælstof mm. og også for en stor del af udledningen af fosfor.

⁵¹⁹) Klimarådet: Landbruget skal omlægges og pålægges afgift for at nå 2030-mål. 18.02.26.

<https://www.lovguiden.dk/det-offentlige/klimaraadet/2026-02-18-klimaraadet-landbruget-skal-omlaegges-og-paalaegges-afgift-for-at-naa-2030-maal>,

Figur: Kilder til kvælstofudledning til havet omkring Danmark 2018 (opgjort som normalår).⁵²⁰

Figur 1: Udledning af kvælstof til havet. Data fra vandområdeplanerne 2015-2021 og Punktkilderrapporten 2018.
Illustration: Folketinget

Landbrugets gødsning af markerne med navnlig husdyrgødning (gylle) indebærer, at overskydende fosfor og kvælstof udvaskes og siver ned i grundvandet og/eller videre til vandløb og søer og herfra til kystvandområderne.

Noget af kvælstoffet omdannes undervejs i jorden til nitrat, der siver ud i grundvandet.

Kvælstof kan også omdannes til luftarten, ammoniak. Op mod 70 pct af kvælstof og op mod halvdelen af fosfor samt mere end halvdelen af ammoniak stammer fra landbrugets gødning.

⁵²⁰) Kilde: Øllgaard, Jørgen: Landbrugets særstatus på Christiansborg. POV, 24.11.21.

<https://pov.international/landbrugets-saerstatus-pa-christiansborg/>

3.8. Store skadevirkninger for planter, dyr og mennesker af det konventionelle landbrugs udledning af kvælstof mm.

Konsekvenserne af udvaskningen af fosfor, kvælstof og nitrat er de velkendte med algevækst, fedtemøg og fiskedød. Søer, fjorde og indre danske farvande er blevet en skraldespand for landbrugets forurening.

Kvælstof og nitrat kan også via grundvandet ende i drikkevandet, hvor det i selv relativt små mængder kan være sundhedsskadeligt (fx kræftisiko). Også ammoniak i luften bidrager også til algevækst og kan også være sundhedsskadeligt (fx luftvejssygdomme).

Landbruget forsøger igen og igen at skyde skylden på andre, og hævder, at ”forskerne regner forkert og at andre end landbruget (også) har skylden”.

Især peges på spildevand, hvor det imidlertid er dokumenteret, at dette kun bidrager med en mindre del af udledningen af kvælstof og fosfor.

Bortforklaringerne skal imidlertid tjene til at friholde det konventionelle landbrug for det økonomiske ansvar for forureningen.

3.9. Alt for lempelig regulering har muliggjort landbrugets forurening med kvælstof mm.

Udledningen af kvælstof fra landbruget har siden 2010erne ligget stort set uændret højt frem til midten af 10'erne, hvor den ovenikøbet steg. Det samme gælder landbrugets udledning af ammoniak.

Dette hænger sammen med den svækkelse af reguleringen af landbruget på dette område, som Løkkeregeringerne i 2015 gennemførte med den såkaldte ”Landbrugspakke”, hvor landbruget fik lov til at gøde mere.

Analysen fra bl.a. 2021 har vist, at landbruget samlet set ikke overholdt de ”frivillige” miljøaftaler, der fulgte med pakken, og at kvælstofoverskuddet har været højt.⁵²¹

Her skulle landbruget selv (frivilligt) finde reduktioner svarende til 2450 ton. Men kun en brøkdel heraf blev realiseret.

Den ”Grønne Trepert” må anerkendes for at tilsigte en reduktion af kvælstofudledninger fra landbruget. På sigt gennem arealomlægning, der skal reducere med 13.980 tons, og på kortere hold gennem en ny reguleringsmodel med kvoter til landmændene, der skal levere en reduktion på 10.000 ton. Men grønne organisationer og eksperter vurderer, at der alene frem til 2027 er brug for to til toenhalf gange så store reduktioner.

Der er derfor i dag behov for at stramme reguleringen af landbrugets gødningsforbrug kraftigt, så dette og hermed udledningerne reduceres frem til og efter 2027 i overensstemmelse med EU’ s vandrammedirektiv og opfyldelsen af dette IKKE udskydes til 2033.

Også for landbrugets udledning af fosfor bør reguleringen tilsvarende strammes gennem sænkede lofter for fosforudledningen.

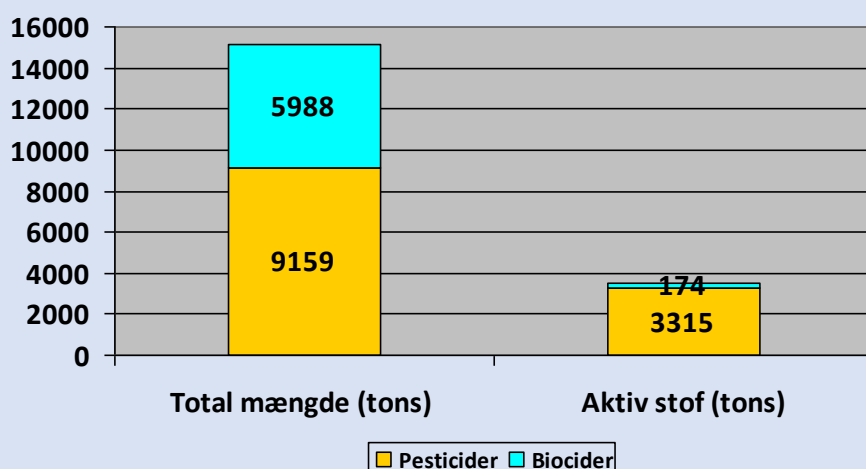
3.10. Landbrugets sprøjtegifte forgifter drikkevand – og danskere.

En anden stor negativ miljøpåvirkning fra landbruget handler om brugen af sprøjtegifte (pesticider). Landbruget står for 99 pct. af den sprøjtegift, der anvendes i Danmark. Og 98 pct. af alle konventionelt dyrkede marker sprøjtes med hvert år. Hermed bliver mere end 50 pct. af Danmarks areal sprøjtet årligt.

Den seneste opgørelse (fra 2023, publiceret i 2025) viste et samlet salg på 15.148 tons bekæmpelsesmidler, heraf 3.489 tons aktive stoffer.⁵²² Heraf var godt 2/3 pesticider.

⁵²¹) Jf. Wikipedia: Landbrugspakken 2016. https://da.wikipedia.org/wiki/Landbrugspakken_2016

Figur: Samlet salg i 2023 af bekæmpelsesmidler og fordeling heraf på pesticider og biocider.⁵²³

Skadevirkningerne handler her selvsagt for det første om, at giftstoffer optages i afgrøderne og hermed kan vandre videre i fødekæden og ende i mennesker. Pesticiderne kan for det andet også udbredes i og gennem atmosfæren og kan udvaskes herfra eller fra jorden. Herfra kan de sive videre til grundvandet og ende i drikkevandet.

Pesticider i afgrøder og drikkevand kan – afhængigt af mængden – være sundhedsskadeligt for mennesker (kræft fx) ligesom der er skadevirkninger for planter og dyr.

I 2023 blev der i danske konventionelt dyrkede afgrøder fundet pesticidrester i 63 pct. af konventionelt dyrket frugt, 21 pct. af grøntsager og 25 pct. af kornprodukter. Og der blev fundet pesticidrester i 55 pct. af 2000 undersøgte vandboringer.

⁵²²⁾ Jf. Miljøministeriet: Bekæmpelsesmiddelstatistik 2023, s. 9 -øverst.

<https://mst.dk/nyheder/2025/april/bekaempelsesmiddelstatistik-2023>

⁵²³⁾ Jf. Miljøministeriet: Bekæmpelsesmiddelstatistik 2023, s. 9 -øverst.

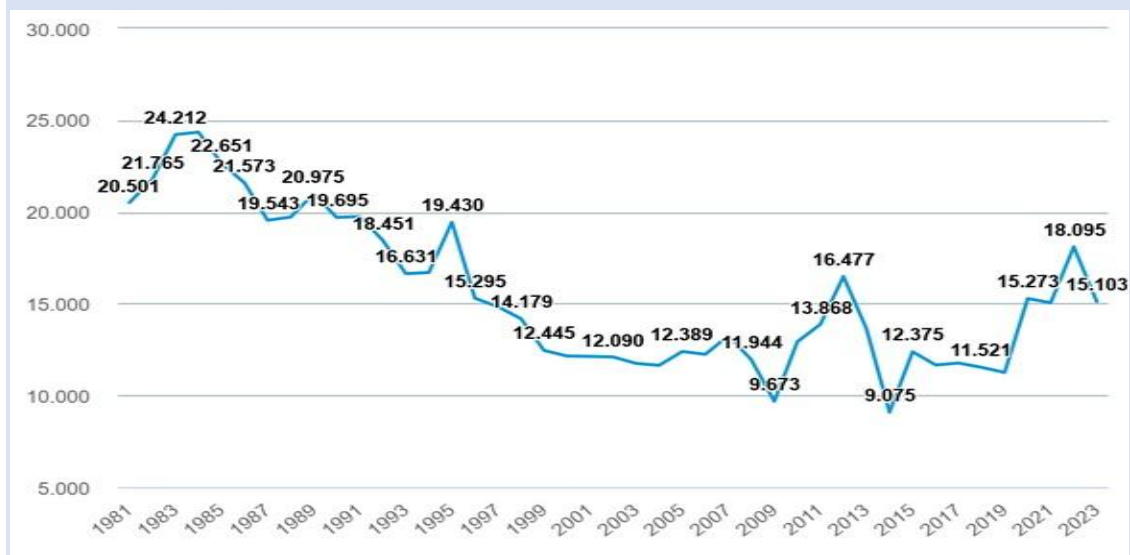
<https://mst.dk/nyheder/2025/april/bekaempelsesmiddelstatistik-2023>

3.11. Pesticidhandlingsplaner er IKKE lykkedes.

En række ”pesticidhandlingsplaner” har siden 90’erne sigtet på at reducere brugen af sprøjtegifte. Op til årtusindskiftet lykkedes det også at nedbringe salgsmængden målt i tons, men nok kun fordi industrien gjorde midlerne kraftigere. Den seneste pesticidhandlingsplan, 2022 – 26, tegner ikke til at ville nå de generelle mål.

De seneste 20 år er der imidlertid sket en stigning på 29 pct. i mængden af i landbruget anvendte sprøjtegifte, målt i tons, fra 11.736 solgte tons i 2003 til 15.103 tons i 2023. En stigning på lidt under 29 procent.

Figur: Udviklingen i samlet salg af pesticider 1980 – 2024. Tons. ⁵²⁴

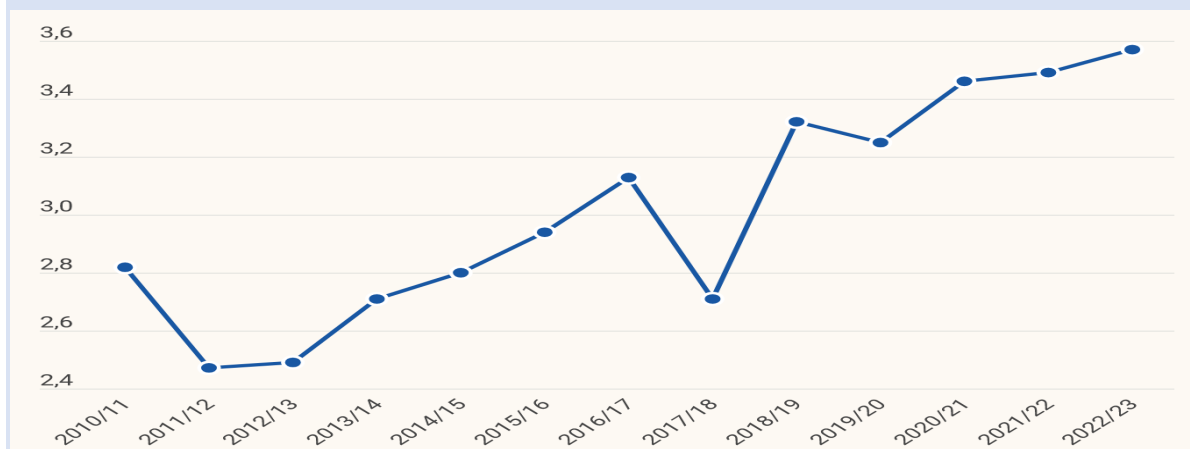
Forbruget af sprøjtemidler har således de seneste årtier ikke bare ligget højt, men været stigende.

Samtidig sprøjtes markerne hyppigere og hyppigere.

⁵²⁴) Kilde: Statistikbanken: Det samlede pesticidesalg efter pesticidtype, måleenhed og tid. Tabel PEST2.

<https://www.statistikbanken.dk/statbank5a/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=PEST2&PLanguage=0>

Figur: Behandlingshyppighed = antal gange, der bliver sprøjtet med sprøjtegift hvert år. 2010/2011 til 2022/2023. ⁵²⁵

Ydermere er anvendelsen af en særlig farlig gruppe af sprøjtemidler, de såkaldte PFAS – pesticider, som er næsten umulige for naturen at nedbryde, steget kraftigt.

Der er af hensyn til drikkevandet brug for en kraftig stramning af reguleringen i form af et nationalt sprøjteforbud ved drikkevandsboringer og for, at der oprettes grundvandsparker, hvor sprøjtemidler forbydes. Samt for et totalt forbud mod PFAS – pesticider.

3.11. Dansk (konventionelt) landbrug er skidt for klima og miljø

Landbruget selv vil gerne se sit bidrag til forureningen af klima og miljø i et positivt lys og tilbageviser ansvarspåleggelse og strammere regulering. Erhvervet fremholder gerne frivillige aftaler som middel til reduktion af dets udledninger såvel af klimagasser som miljøforurenende stoffer.

Men landbruget er den næststørste udleder af klimagasser i Danmark og den forholdsvis bløde aftale, som med de meget lave og sene afgiftssatser i ”Den

⁵²⁵) Kilde: Danmarks Naturfredningsforening: Forbruget af sprøjtegift er løbet løbsk.

<https://www.dn.dk/nyheder/2026/4-tendenser-afslorer-forbruget-af-sprojtegift-er-lobet-lobsk/>

grønne Trepårt” er indgået, vurderes af klimarådet IKKE til at ville bringe Danmark i mål med hensyn til at reducere landbrugets udledning af drivhusgasser.

På miljøområdet er billedet ikke bedre. Landbruget er både ansvarlig for hovedparten af kvælstofudledninger i Danmark og for stort set al anvendelse af sprøjtegifte. Og på begge områder har landbrugets udledninger været stigende de seneste år på trods af aftaler med erhvervet om frivillige reduktioner.

Landbruget er IKKE godt for hverken klima eller miljø. Der er brug for tvang mod landbruget i form af langt højere klimaafgifter respektive i form af strammere regulering af gødning og kvælstofudledning samt et nationalt sprøjteforbud.

DEL IV: ”Det konventionelle svinebrug har også negative konsekvenser for natur, dyrevelfærd og lokalsamfund”.

Vi vil i det følgende nærmere indkredse andre negative konsekvenser af (svine)landbruget: For natur og biodiversitet, for dyrevelfærd og for lokalsamfund.

4.1. Landbruget fortrænger natur og dyreliv.

Ifølge interesseorganisationen ”Landbrug og Fødevarer” gør landbruget selv meget for at fremme biodiversiteten på landbrugsområdet.⁵²⁶

Men denne angiveligt positive tilgang holder ikke

For det første efterlader det danske landbrug ringe plads til vild og beskyttet natur. I og med, at landbruget beslaglægger 60 pct. af Danmarks samlede areal og byer også fylder noget, efterlades kun lidt plads til skov, heder, enge, søer

⁵²⁶) Jf. Landbrug og Fødevarer: Viden om miljø og natur.

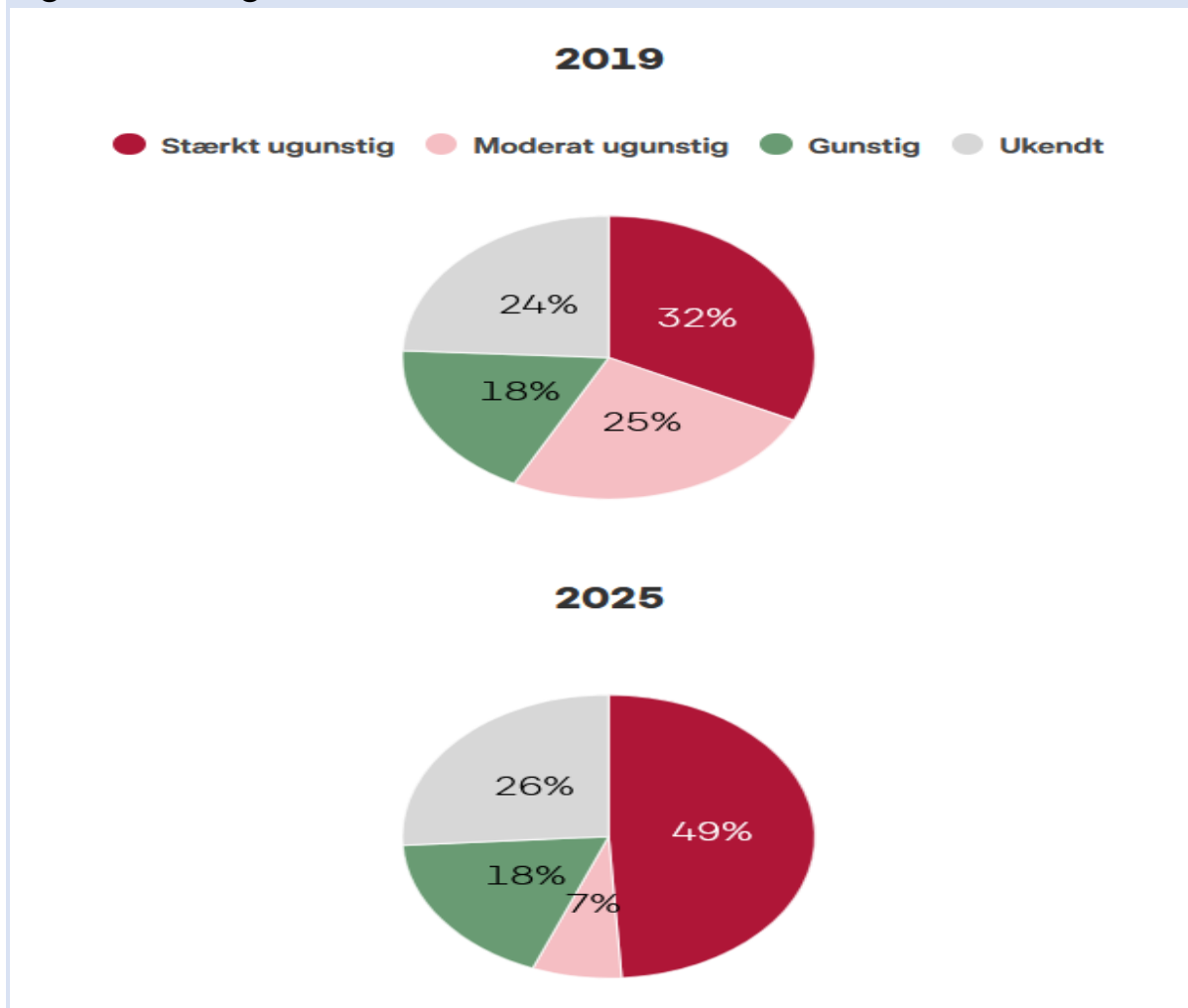
<https://lf.dk/viden-om/miljoe-og-natur/> -

og vandløb. Beskyttet natur udgør ifølge de officielle opgørelser kun 8½ pct. af Danmarks areal, men i realiteten drejer det sig om endnu mindre.

For det andet er den natur og det plante – og dyreliv, der trods alt er, under voldsom pres, navnlig fra landbruget. Et udtryk herfor er, at mange arter er på den danske rødliste, der fortæller, hvilke arter der er truede. Ifølge den seneste opgørelse omfattede det 41,3 pct. af alle arter i Danmark.

Og udviklingen går imod, at flere og flere får status af stærkt truede.

Figur: Udviklingen 2019 til 2026 for de mest truede arter.⁵²⁷

⁵²⁷) Kilde: Jensen, Klaus Buster og Agnete Finnemann Scheel: Flere dyr og naturområder i Danmark er nu truet og risikerer at gå tabt. 05.10.25.

<https://www.dr.dk/nyheder/viden/klima/flere-dyr-og-natuomraader-i-danmark-er-nu-truet-og-risikerer-gaa-tabt>

4.2. Konventionelt landbrug har en række skadevirkninger for natur og biodiversitet.

Denne negative udvikling for natur og biodiversitet hænger ikke mindst sammen med landbrugets intensive arealanvendelse og dyrkningsmetoder, som gør, at vilde dyrs og planters levesteder forsvinder.

Hertil kommer, at landbrugets monokulturer bevirker et stort tab af kvalitet i levestederne, fordi forskelligartetheden forsvinder. Også omlægningen af det animalske landbrugs produktionsmetoder fra at have store græssere på åbent land til at huse dem i store dyrefabriksstalde er medvirkende til tab af kvalitet, fordi de åbne arealer hermed gror til i græs og skov.

Endelig bidrager landbrugets massive brug af gødning til, at den naturlige variation i plantelivet forsvinder, fordi de store mængder overskydende næringsstoffer favoriserer hurtigvoksende plantearter.

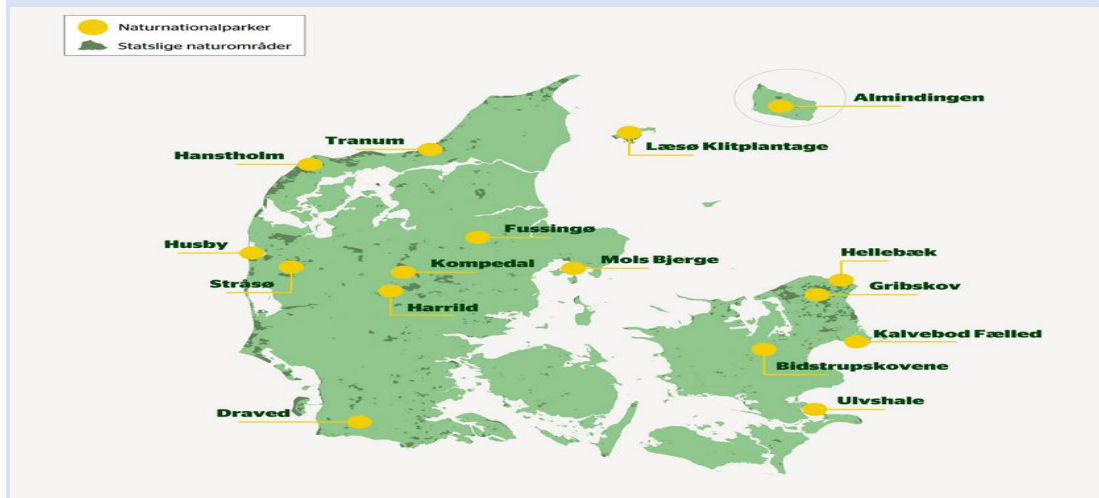
4.3. Manglende eller slap regulering af landbrugets indvirkning på biodiversiteten.

Danmark har ganske vist tiltrådt en række internationale konventioner om at beskytte biodiversiteten og er som ikke mindst som medlem af EU underlagt EU's biodiversitetsstrategi, ifølge hvilken 30 pct. af land og havarealer skal beskyttes og en tredjedel heraf underlægges streng beskyttelse.

MEN: Danmarks implementering af EU reglerne har været mere end fodslæbende. Danmark er omfattet af EU's "Habitatdirektiv", som skal sikre truede og sårbare arter og habitater, men ifølge den seneste afrapportering gælder det i Danmark kun 5 pct. af de vurderede habitatstyper og kun 18 pct. af de vurderede habitatsarter. Og fx opfyldelsen af EU's "Vandrammedirektiv" er endnu mere sølle: Kun 5 pct. af de danske kystvande lever op til god økologisk tilstand.

Det må på den baggrund på den ene side anerkendes som positivt, at et folketingsflertal har taget initiativ til oprettelsen af 17 nationalparker.

Figur: Placering af naturnationalparker.⁵²⁸

MEN: Da langt de fleste af disse naturnationalparker er under 5.000 ha, er de på den anden side for små til at opretholde naturlige, selvregulerende og genetisk sunde dyre bestande.

De bør derfor være væsentligt større uanset, at dette vil koste landbrugsjord. I de danske kystvande er der ydermere brug for et stop for trawlfiskeri og generelt for en kraftig reduktion i udledningen af kvælstof hertil fra landbruget. Endelig er er stærkt brug for et løft af finansieringen af biodiversitetsindsats og for en samlet biodiversitetslov med permanentgørelse af Biodiversitetsrådet.

4.4. Høj dødelighed udtryk for miserabel dyrevelfærd i landbrugets ”dyrefabrikker”.

Ikke bare de vilde dyr, men også landbrugets egne dyr døjer med det konventionelle landbrugs svinefabrikker i form af yderst ringe dyrevelfærd.

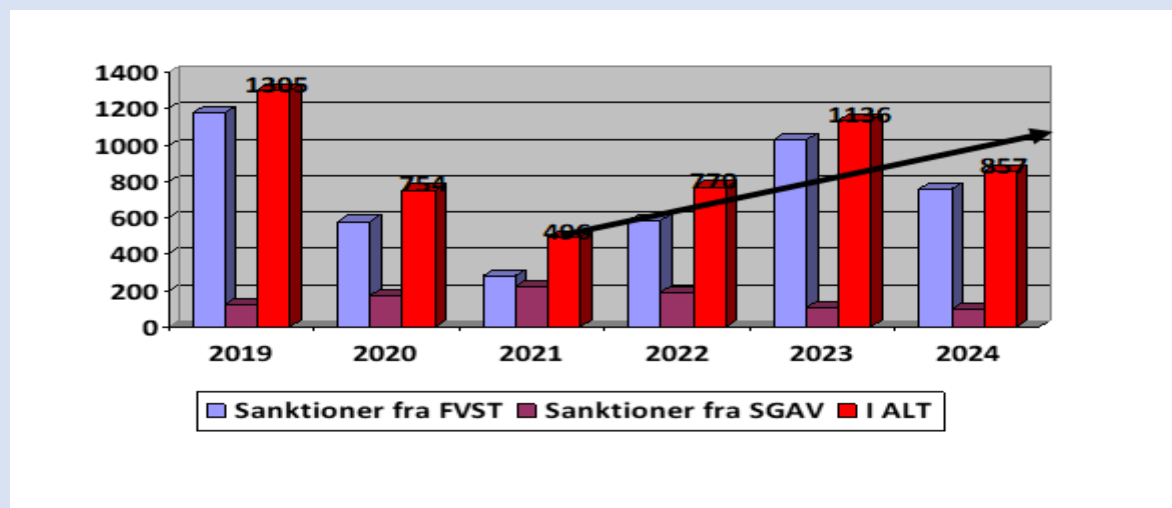
”Landbrug og Fødevarer” hævder ellers, at dyrevelfærd har høj prioritet hos danske landmænd og at niveauet herfor er højt, ja bedre end i EU. MEN: Igen er der tale om et skønmaleri, som krakelerer sammenholdt med virkeligheden.

⁵²⁸) Kilde: Naturstyrelsen: Naturnationalparker.

<https://naturstyrelsen.dk/vildere-natur/naturnationalparker>

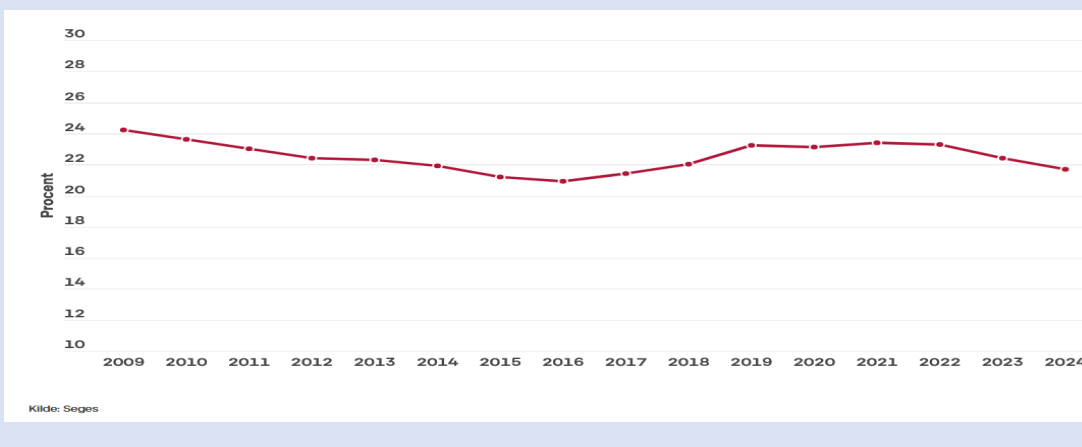
FOR: Uanset en ikke særlig effektiv myndighedskontrol har både svine og kvægbesætninger igennem en årrække fået et ganske højt antal sanktioner fra myndigheder.

Figur: Vejledninger og sanktioner fra FVST og advarsler og SGAV til danske landmænd 2019 til 2024.⁵²⁹

konkret vidner det ene efter det andet forhold i navnlig svineproduktionen da også om en særdeles dårlig dyrevelfærd.

Figur: Pattegrisdødelighed i procent.⁵³⁰

⁵²⁹) Kilde: Rigsrevisionens beretning om kontrol med grises velfærd. April 2026.

<https://www.rigsrevisionen.dk/revisionsager-arkiv/2026/apr/beretning-om-kontrol-med-grises-velfaerd>

⁵³⁰) Scheel, Agnete Finnemann: Haleklip og døde smågrise i millioner er et gammelt problem. 18.03.2026.

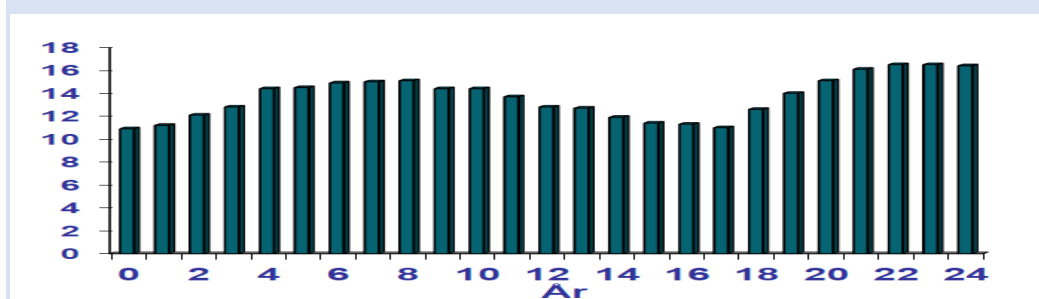
<https://www.dr.dk/nyheder/politik/folketingsvalg/partier-slaar-et-slaag-doede-og-haleklippede-svin-men-de-har-intet-flyttet-de-seneste-aartier>

For det første er dødeligheden for danske grise høj. For pattegrisenes vedkommende døde i 2014 over 10 millioner om året eller omkring 25.000 om dagen. Og dødsraten er over en årrække forblevet på et højt niveau.

Det skyldes ikke mindst landbrugets ekstremavl, hvor søer med 14 patter er avlet til at føde 20 pr kuld.

Også dødeligheden for søer er høj og er vokset fra 11 pct. i 2019 til 16,4 pct. i 2024.

Figur: Udvikling i sodødeligheden i Danmark 2000 – 2024.⁵³¹

Dette skyldes ikke mindst det meget store pres søerne er udsat for til hele tiden at føde nye pattegrise.

For det andet udfører landmændene en række ”selvmedicinske” indgreb af stor brutalitet på pattegrisene. Skønt forbudt halekuperes 95 pct. af pattegrisene, fordi de på grund af alt for lidt plads ellers vil bide hinanden i halerne. For 15 millioner hanpattegrisenes vedkommende kommer hertil en smertefuld kastraktion, der ifølge lovkrav skal ske under bedøvelse, men ofte ikke gør det.

Og under opvæksten tvinges grisene sammen på mindre og mindre plads som sild i en tønde og med heraf følgende ringe velfærd. Sidst, men ikke mindst ”selvmedicinerer” landmændene i stort omfang grisene, navnlig pattegrise, med antibiotika, der skal forebygge sygdomme, men skaber risiko for udvikling af (flere) antibiotikaresistente bakterier.

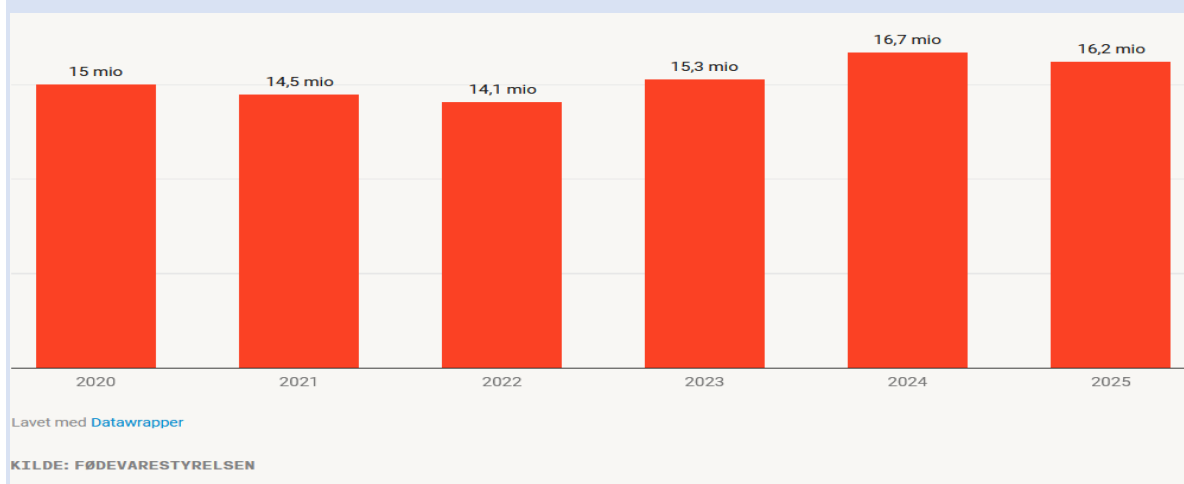
⁵³¹) Jf. Nielsen, Niels Peder: Udviklingen i so-dødelighed. Notat, Landbrug og Fødevarer, 18.06.25.

https://gris.dk/media/xbcf5vw/lf_notat_2504.pdf

4.5. Også ringe dyrevelfærd på lange svinetransporter.

Endelig eksporteres et stort og stigende antal grise levende til udlandet (i 2024 : 16,7 millioner).

Figur: Antal transporterede levende grise 2020 – 2025. ⁵³²

Det sker for størstedelens vedkommende på mere end 8 timer lange transporter med alt for lidt plads, risiko for iltmangel og overophedning og høj stress, hvilket ikke overraskende fører til, at mange dør eller må aflives.

4.6. Lemfældig myndighedskontrol.

Ifølge lovgivningen skulle myndighederne føre effektiv kontrol med dyrevelfærden, men en nylig beretning fra selveste rigsrevisionen har påvist, at det langt fra er tilfældet. Rigsrevisionen konkluderer, at de to styrelser, der står for kontrollen – Fødevarestyrelsen og Styrelsen for Grøn Arealomlægning – gør dette meget utilfredsstillende.

⁵³²) Jensen, Christina Nordvang: Danmark sendte millioner af grise på over ti timer lang rejse sidste år. Danwatch, 08.01.26

<https://danwatch.dk/danmark-sendte-millioner-af-grise-paa-over-ti-timers-lang-rejse-sidste-aar/>

For det første er deres kontrolvejledninger meget lidt udtømmende og operationelle og der mangler for visse område som fx ekstremavl helt kontrolvejledninger. For det andet er tilrettelæggelsen af kontrollen meget utilfredsstillende. Det sikres navnlig ikke, at det er de mest risikofyldte griseproducenter, der udvælges til kontrol. Og for det tredje er styrelsernes sanktionsvejledninger også stærkt mangelfulde, idet de ikke rummer klare kriterier for tildeling af sanktioner. Rigsrevisionen og statsrevisorerne kritiserer i forlængelse heraf skarpt, at styrelserne for det fjerde helt gennemgående kun uddeler milde sanktioner, selv i tilfælde af gentagne overtrædelser.

Tabel: FVST' s brug af sanktioner 2019 – 2024. ⁵³³

	Vejledninger	Sanktioner			Vejledninger og sanktioner i alt
		Indskærpelser	Påbud/forbud	Politianmeldelser	
2019	367 (31,1 %)	765 (64,8 %)	0 (0 %)	48 (4,1 %)	1.180
2020	178 (30,6 %)	378 (65,1 %)	4 (0,7 %)	21 (3,6 %)	581
2021	66 (23,8 %)	181 (65,3 %)	0 (0 %)	30 (10,8 %)	277
2022	181 (31,1 %)	369 (63,4 %)	1 (0,2 %)	31 (5,3 %)	582
2023	336 (32,7 %)	671 (65,2 %)	1 (0,1 %)	21 (2 %)	1.029
2024	232 (30,6 %)	481 (63,5 %)	0 (0 %)	45 (5,9 %)	758
I alt	1.360 (30,9 %)	2.845 (64,6 %)	6 (0,1 %)	196 (4,4 %)	4.407

Note: Tabellen er afgrænset fra opfølgende kontroller. Tabellen angiver antallet af konstaterede overtrædelser. Der kan være flere overtrædelser pr. kontrolbesøg.

Kilde: Rigsrevisionen på baggrund af oplysninger fra FVST.

4.7. Hvad bør gøres ved det konventionelle svinebrugs miserable dyrevelfærd?

Der er således brug for en opstramning i tilrettelæggelsen af kontrolindsatsen, for hyppigere og uanmeldte kontrolbesøg og navnlig for skærpelse af sanktioner, så det bliver anderledes økonomisk føleligt, hvis ikke dyrevelfærden overholdes. Evident er det, at der bør sættes en stopper for ekstremavlen, for halekupering og for fiksering af søer og gives grisene plads.

⁵³³) Kilde: Rigsrevisionens beretning om kontrol med grises velfærd, s. 22. april 2026.

<https://www.rigsrevisionen.dk/revisjonssager-arkiv/2026/apr/beretning-om-kontrol-med-grises-velfaerd>

Og så rejser kritikken i sidste ende spørgsmålet, hvorvidt kontrollen med dyrevelfærden bør flyttes fra Fødevareministeriet, som synes mere optaget af at fremme erhvervet end af at kontrollere det.

4.8. Også lokalsamfundene bøvl er med svinefabrikkerne.

Men ikke blot naturen omkring og dyrene i svinefabrikkerne lider under svinebaronernes tilsidesættelse af alle andre hensyn end øget produktion og effektivitet og økonomisk overskud. Også mange beboere i de lokale samfund rundt omkring svinefarmene døjer med svineindustriens mange negative konsekvenser.

4.9. Svinefarme medfører store lokale miljøgener.

Det handler ikke mindst om store miljøgener, som svineindustrien medfører, herunder navnlig massive lugtgener. Den omfattende gylleproduktion på svinefarmene afstedkommer fra staldene mere eller mindre vedvarende en kvalmende stank, som er til betydelig gene for naboerne. Hertil kommer, at der med regelmæssige mellemrum køres gylle ud på markerne omkring svindebrugene, hvilket selvsagt intensiverer lugtgenerne. Hertil kommer omfattende støjgener fra staldanlæggene, fra korntørreri og fra transporten til og fra svinefarmene: Af gylle, af dyr, af foder m.m. Den omfattende trafik på ofte små veje til og fra svinefarmene af traktorer og lastvogne medfører også stor usikkerhed på vejene for de lokale.

4.10. Svinefarme kan have store sundhedsmæssige og økonomiske omkostninger for lokalsamfund.

Hertil kommer, at nærhed til svinefarme for lokale beboere også kan have store personlige konsekvenser sundhedsmæssigt og økonomisk.

Fra svinefarmene udsendes for det første en stadig strøm af kvælstof og ammoniak gennem staldenes ventilationer, fra gylletanke og fra gyllespredning. Disse udledninger indebærer i sig selv sundhedsmæssig risiko – en risiko som forøges af udledningerne også indeholder svovlforbindelser, formaldehyd og fenoler. Alt i alt medfører det risiko for bl.a. kræft, luftvejs – og kredsløbssygdomme og allergier. Oven kommer, at hovedparten af danske svin er inficeret med multiresistente stafylokokker, såkaldt ”svine - MRSA”, som via ventilationer og gyllespredning føres rundt i omegnen og kan smitte mennesker.

Til denne sundhedsmæssige risiko kommer for det andet også store økonomiske omkostninger for naboer til svinefarmer. En tommelfingerregel blandt ejendomsmæglere siger, at huset falder 1/3 i værdi pr. nærliggende svinefarm.

Mange naboer til svinefarme har derfor svært ved at sælge deres hus og må i sidste ende sælge med tab hvorved de mister deres opsparing til alderdommen.

4.11. Lokaldemokratiet fungerer ikke overfor svinefarme.

De mange gener fra svineindustrien for lokalsamfundene har efterhånden skabt modstand mod oprettelse og udbygning af svinefarme.

Problemet er imidlertid, at regeringen Lars Løkke Rasmussen i 2017 afskaffede kommunernes ret til en helhedsvurdering af ønsker om at bygge og/eller udvide svinefarme. Når blot svinebønderne opfylder nogle vage nationale krav, kan den enkelte kommune ikke sige nej.

Oveni den manglende kompetence til at give afslag kommer, at en lang række venstrestyrede kommuner politisk stiller sig på landbrugets side og udviser ringe lydhørhed for de almindelige borgeres klager, selv i tilfælde, hvor landmændene ikke engang overholder regler og krav.

.

Der er derfor ikke alene brug for en genindførelse af kommunernes ret til en helhedsvurdering og til medbestemmelse vedr. oprettelse og udvidelse af

svinebrug, men også for stramning af miljøregler og især af bødestørrelser så det bliver økonomisk føleligt.

Svinefabrikkerne skal behandles som det de er, nemlig industri og skal omfattes af industrilovgivningen. Ikke mindst er der navnlig brug for at stramme afstandskravene, således at svinefarme ikke kan placeres i nærheden af beboelse. Og der må oprettes en kompensationsordning til lokale beboere med mulighed for erstatning for naboer til svinefarme.

DEL V: Økologisk landbrug – et alternativ.

5.1. Forskel på økologisk og konventionelt landbrug.

Det økologiske landbrug adskiller sig fra det konventionelle på en række vigtige punkter:

Der bruges i det økologiske ikke kunstgødning, ikke syntetiske sprøjemidler, husdyr fodres med ikke-sprøjtet foder og kommer på græs og man er imod overdreven brug af antibiotika.

Det økologiske landbrug er siden slutningen af 90'erne og frem til 2020 gået stærkt frem. Efter nogle års stilstand var der i 2025 på ny fremgang. Det økologiske landbrugsareal udgør pt omkring 11½ pct af det samlede landbrugsareal i Danmark.

Samtidig med økologisk produktion er også salg af økologiske varer gået frem, især mejeri, frugt og grønt som udgør mellem 20 og 30 procent af det samlede salg til foodservice.

5.2. Økologi er mere skånsomt for miljø og klima.

Det økologiske landbrug er for det første mere skånsomt for miljøet, fordi der

ikke bruges kunstgødning og fordi økologisk landbrug generelt har færre dyr og samtidig bruger mindre husdyrgødning.

Med forsigtighed kan det anslås, at kvælstofudledningen i økologisk landbrug er mellem 25 og 50 procent mindre end fra det konventionelle.

Hertil kommer for det andet, at det klare forbud mod at bruge sprøjtegifte i økologi er en entydig fordel for grundvand, drikkevand og vandmiljø.^{1/2}

Også for klimaet er økologi bedre, fordi økologisk landbrug har et lavere klimaftryk pr. hektar end det konventionelle. Det skyldes dels, at man ikke bruger kunstgødning, hvilket indebærer en lavere CO₂ – udledning, og dels at man med færre husdyr udleder mindre metan.

Med forsigtighed kan det anslås at CO₂ – udledningen målt i kg pr. hektar er omkring 25 pct. mindre fra økologisk end fra konventionelt landbrug.

5.3. Entydigt bedre dyrevelfærd og biodiversitet.

To parametre, hvor økologisk landbrugsproduktion, klart distancerer den konventionelle, er dyrevelfærd og naturbeskyttelse.

Økologiske dyr får adgang til det fri, til udeliv, udfoldelse af naturlig adværd og socialt liv og får også herigennem en bedre sundhed.

Og for omgivende natur er økologisk landbrug et plus med i gennemsnit 30 procent flere vilde plante- og dyrearter, ikke mindst fordi der ikke sprøjtes.

5.4. Det bør gøres: Økologi bør fremmes endnu mere.

Økologi har siden 90'erne været fremmet politisk og som led i omstilling og reduktion af det konventionelle landbrug bør det økologiske frem til 2030 fordobles.

KAP 17: KONKLUSION: DET KONVENTIONELLE LANDRUG ER EN GØGEUNGE I REDEN!

I den generelle indledning stillede vi spørgsmålet: Er det konventionelle landbrug en gøgeunge i Danmarks rede?

Eller sagt på anden måde: Overstiger de negative sider ved det konventionelle landbrug de positive?

På baggrund af foranstående omfattende analyse og dokumentation af landbrugets bidrag til økonomien kontra erhvervets klima- og miljøbelastning samt konsekvenser for natur, dyrevelfærd og lokalsamfund kan vi nu besvare spørgsmålene.

Ja, det konventionelle landbrug ER en gøgeunge i Danmarks rede.

17.1. Det konventionelle landbrug kræver - umætteligt - ”fodring” i form af offentlig støtte.

Når det er berettiget at benævne det konventionelle landbrug således, er det for det første, fordi det - ligesom en gøgeunge – tilsyneladende umætteligt kræver konstant fodring , i landbrugets tilfælde fra politikerne.

Som vi har set, er landbrugets driftsøkonomi i høj grad afhængig af offentlig støtte til og udgiftsafholdelse for landbruget. Landbruget er slet og ret på støtten.

Landbruget betaler i skatter og afgifter i 2025 - priser årligt 7½ mia. kr., men modtager fra det offentlige, herunder EU, omkring 15½ mia. kr. i form af direkte støtte og udgiftsafholdelse . Det offentlige betaler således årligt 8 mia. kr. netto i direkte støtte til og udgiftsafholdelse for landbruget.

I lange perioder har op til halvdelen af landbrugets driftsresultat beroet herpå og uden denne støtte ville mange landmænd ikke kunne sidde på deres gårde.

17.2. Landbruget vælter sine forureningsomkostninger over på borgerne og samfundet.

Men landbrugets krav om, at samfundet holder økonomisk hånd under erhvervet stopper ikke hermed.

For landbruget er lykkedes med politisk at gennemsætte, at det ikke selv skal betale sine forureningsomkostninger og skadevirkninger på samfundet.

Det konventionelle landbrugs produktion indebærer omfattende samfundsøkonomiske eksternaliteter i form af klima – og miljøbelastning og negativ påvirkning af natur og biodiversitet, dyrevelfærd og lokalsamfund.

Det drejer sig omkostninger på mellem 22½ og 31½ mia. kr. om året i 2025 – priser (middeltal 27 mia. kr). Omkostninger, som væltes over på borgerne og samfundet.

En indirekte, men yderligere støtte til det konventionelle landbruget.

Mens omkostningerne væltes over på borgerne og/eller samfundet.

17.3. (Svine)landbruget vokser og vokser.

Men benævnelsen ”gøgeunge” om konventionelt landbrug er for det andet også berettiget, fordi det, navnlig svineproduktionen. ligesom en gøgeunge vokser og vokser – tilsyneladende ustoppeligt.

Siden 2. verdenskrig er svineholdet vokset fra – på et givet tidspunkt – at udgøre 4 millioner grise til i dag 11½ millioner. Målt på årsbasis produceres der 30 millioner svin. Tælles de i løbet af året døde grise med kommer svineproduktionen årligt op på 40 millioner.

Men det er tilsyneladende ikke nok. For slagterikoncernen ”Danish Crown” er kommet op med en plan om, at der – navnlig på Sjælland – skal opføres yderligere svinefarme med en produktion på yderligere 10 millioner svin.

Der er således mange gange flere svin i Danmark end der er borgere.

Mange af de eksisterende såvel som planlagte svinefarme er (kæmpe)store dyrefabrikker, der placeres tæt på beboelse, beskyttet natur og sårbare vandmiljøer.

Men det relativt lille Danmark synes ikke desto mindre at skulle plastres til med mega svinefarme.

17.4. (Svine)landbruget fortrænger alt andet fra ”reden”.

Parallellen mellem en gøgeunge og det konventionelle landbrug er for det tredje velbegrundet, fordi landbruget – ganske som en gøgeunge – vokser sig stor på bekostning af alle andre i reden.

Den konventionelle landbrugsproduktionen, navnlig det konventionelle svinebrug, udgør således en betydelig belastning for klimaet og selvom der er aftalt en klimaafgift for landbruget, vil det ikke komme til at bidrage med nævneværdige reduktioner til opfyldelsen af Danmarks klimamål på denne side af 2030. For landbruget skal ikke reducere i sit kæmpemæssige dyrehold, som er hovedkilden til erhvervets udledning af drivhusgasser.

Hertil kommer, at den konventionelle landbrugsproduktion og navnlig svineproduktionen indebærer en voldsom belastning af miljøet.

Landbrugets gødskning med gylle fra det kæmpemæssige svinehold medfører udledning af kraftige ”overdoser” af kvælstof, fosfor, ammoniak og nitrat til vandløb, naturområder, kystvande og ikke mindst

drikkevandet. Hertil kommer det konventionelle vegetabiliske landbrugs anvendelse af sprøjtegifte, som også ender i drikkevandet.

Med kendte og veldokumenterede skadevirkninger for naturen i form af havdød, tilgroning af sårbare naturområder og tab af biodiversitet og for mennesker i form af sundhedsrisici og i lokalsamfundene tab af ejendomsværdi og lugtgener mm.

Hertil kommer, at landbruget gennem at beslaglægge 60 pct. af Danmarks areal og gennem sin intensive drift heraf, efterlader meget lidt plads til vild natur.

Og så må det ikke forglemmes, at nogen af de største ofre for svinelandbrugets stræben efter at maximere produktion og udbytte er landbrugets egne produktionsdyre, grisene.

Uanset, at der er tale om levende væsner, opfostres de under forhold i det konventionelle svinebrug, som nærmer sig dyremishandling: Ingen plads, ingen mulighed for at udleve naturlig adfærd, søer bøjefikseres i lange perioder og pattegrise halekuperes og kastreres brutalt.

17.5. Landbruget foregiver samfundsnytte.

Til analogien med "gøgeungen" hører for det fjerde også, at gøgen som bekendt lægger æg, der af udseende ligner – foregiver - at være - "værtsfuglenes" egne.

På lidt tilsvarende vis søger det konventionelle landbrug at fremstille sin virksomhed som "afgørende for samfundsøkonomien" i form af bidrag til værdiskabelse, eksport og beskæftigelse. Dvs. postulerer samfundsnytte.

Et skønneri - eller måske mindre diplomatisk sagt - et falsk billede, som skal dække over de store skadevirkninger og samfundsøkonomiske omkostninger, som erhvervet de facto påfører samfundet og som langt overstiger erhvervets positive bidrag til samfundsøkonomien.

På kreativ statistisk vis søger interesseorganisationen ”Landbrug og Fødevarer” at puste sin betydning op ved som ”Fødevareklynge” at medindregne erhverv, som faktisk ikke er direkte relateret til landbruget.

Men ser vi på landbruget som ”primærerhverv” er landbrugets samfundsøkonomiske bidrag i realiteten forsvindende små: 1,2 pct af BVT; 1,5 pct af eksporten og 2½ pct af beskæftigelsen.

Selv inkl. landbrugsselskaber, opgjort som ”landbrugskompleks”, er landbruget økonomiske betydning lille: 3,1 pct. af BVT; 6,1 pct. af eksporten og 3,8 pct. af beskæftigelsen.

Sammenholdt med den store støtte til og de massive samfundsøkonomiske omkostninger ved den konventionelle landbrugsproduktion er landbruget i værste fald en underskudsforretning og bedste fald ”meget dyrt tjente penge”.

Landbrugets postulerede samfundsnytte er således en tynd fernis over det reelt modsatte.

17.5. Hvad må der gøres ved det konventionelle svinelandbrug?

Det egentlige problem i det konventionelle svinebrug er det megastore svinehold, der er alt for stor til et så lille land med så lille natur og så lille en befolkning som Danmark.

Der må derfor for det første iværksættes et svinestop for etablering af nye og udbygning af eksisterende svinefarme og på sigt må antallet heraf og svineholdet reduceres.

Dernæst må de konventionelle svinebrugs omfattende miljøgener og negative konsekvenser for natur og biodiversitet inddæmmes langt mere effektivt end de hidtidige regler og myndighedskontroller har gjort.

For det andet må kravene til begrænsning af udledning fra gødning af

kvælstof, fosfor og ammoniak derfor skærpes kraftigt og kontrollerne tilrettelægges effektivt og overtrædelser sanktioneres anderledes mærkbart for landmændenes økonomi.

En del af det konventionelle svinebrugs miljøbelastning er miljøgener, der rammer lokalsamfundene i form af fx lugtgener, helbredsrisici og økonomiske tab. Et centralt problem er her, at Løkkeregeringen i 2017 afskaffe kommunerne ret til at sig nej til etablering og udvidelse af svinefarme.

For det tredje må derfor denne ret må ubetinget genindføres. Ligesom kommunernes ret og pligt til at standse og sanktionere lokale miljøgener må skærpes. Og der må endelig indføres en erstatningsordning til lokale beboere, som lider økonomisk tab pga. svinefarmes nærhed.

Endelig er selvsagt et kæmpe problem ved svinelandbruget den miserable behandling af grisene selv, der nærmer sig dyremishandling.

For det fjerde må der stilles krav om langt mere plads til grisene, om ophør med bøjlefiksering, om effektiv håndhævelse af forbrug mod halekupering og af regler for grisetransporter.

17.6. Hvad må der gøres ved det konventionelle vegetabiliske landbrug?

Hvad angår det konventionelle vegetabiliske landbrug er det centrale problem, at det beslaglægger så stor en andel af Danmarks begrænsede areal på bekostning af natur og biodiversitet.

Derfor må for det første kommunernes pligt til i kommuneplanerne at reservere områder til landbrugsproduktion ophæves og naturnationalparker må udbygges til også at indbefatte nuværende landbrugsarealer.

Et andet stort problem i det planteproducerende konventionelle landbrug er den omfattende brug af sprøjtegifte, der ender i grund – og drikkevand med risiko for helbredsskader og sygdomme for brugerne.

Der må derfor for det andet indføres et nationalt sprøjteforbud mod sprøjtning omkring drikkevandsboringer og der må etableres grundvandsparker.

17.7. Hvad må gøres ved det samlede landbrug?

Et centralt problem for landbruget som helhed er, at det i ”Den grønne Trepert” aftalte bidrag til reduktion af klimagasser i sig selv er meget lille. Hertil kommer, at ifølge Klimarådets vurdering vil landbruget formentlig ikke engang opfylde klimamålene for sektoren.

Der bør derfor ske opfyldelse af forslagene fra Klimarådet om, at klimaafgifterne i ”Den grønne Trepert” forhøjes til 750 kr. pr. ton CO₂e og fremskyndes til denne side af 2030.

17.8. Brug for et alternativ i form af økologi.

Samtidig med at konventionelt landbrug bør stoppes og trænges tilbage, er der brug for et alternativ, der er mindre belastende for miljø og klima og mere skånsom for dyr og natur.

Økologisk landbruget kan være et sådant alternativ, ikke mindst for drikkevandet, med 25 – 50 procent mindre kvælstofudledning og totalt forbud mod sprøjtegift. Også for klimaet vil det være mellem 25 og 33 procent mindre belastende.

For biodiversiteten giver økologisk landbrug en gevinst på 30 procent flere vilde dyr og planter. Og for landbrugets egen dyr giver det en gevinst med frit udeliv.

Økologisk landbrug bør derfor fordobles frem til 2030.

BILAG

Bilag 1: Tænketaenken ”Krankas” metode i forbindelse med opgørelsen af størrelsen af eksternaliteter ved landbruget og værdifastsættelse heraf.

Tænketaenken Kraka har i samarbejde med konsulentfirmaet Deloitte i 2022 forsøgt sig med en opgørelse af størrelse og værdifastsættelse af 4 af landbrugets eksternaliteter:

- Udledning af drivhusgasser
- Skader på miljøet som følge af kvælstofudledning
- Sundhedsmæssige omkostninger som følge af ammoniakudledning
- Fortrængning af areal til rekreativ natur

Dette bilag gengiver Krankas redegørelse for forudsætninger, datagrundlag og anvendt metode. De samfundsøkonomiske omkostninger er beregnet ud fra separate opgørelser af mængder og enhedsomkostninger.

1.1. Datagrundlag.

Opgørelsen af CO₂e-udledningerne stammer fra Energistyrelsens Klimastatus- og Fremskrivning 2022 (KF22). Kvælstofudledningerne stammer fra vandområdeplanerne, jf. Miljøministeriet (2021). Ammoniakfordampningen stammer fra Danmarks afrapportering til NEC-direktivet, jf. DCE (2021). Opgørelsen af Danmarks arealdække stammer fra Danmarks Statistiks opgørelse, jf. Statistikbanken tabel AREALDK.

Eksternaliteterne som følge af kvælstof- og drivhusgasudledninger er opgjort som de samfundsøkonomiske omkostninger ved at reducere udledningen til et niveau, der er foreneligt med vedtagne målsætninger. For drivhusgasser er der tale om 70 pct.-målsætningen fra klimaloven, og for kvælstofudledningen er der tale om EU's vandrammedirektiv. Eksternaliteterne ved ammoniakfordampning er baseret på estimerede sundhedsomkostninger, som forskere ved Aarhus Universitet har opgjort.

Eksternaliteterne ved fortrængning af rekreativ natur er baseret på en værdiansættelse fra Miljøministeriets Nøgletalskatalog. Omregning til sammenligneligt prisniveau (forbrugerpriser) følger retningslinjerne fra Finansministeriet (2017).⁵³⁴

1.2. Værdifastsættelse.

Opgørelsen af eksternaliteter tager udgangspunkt i to typer af priser. I de tilfælde, hvor der foreligger konkrete skøn over skadevirkningerne, er opgørelsen baseret på dem. Skadevirkningerne afspejler de direkte omkostninger (velfærdstab) for forbrugerne forbundet med eksternaliteterne og er derfor den foretrukne opgørelsestype.

Skadeomkostningerne ved fordampning af ammoniak er baseret på Andersen m.fl. (2019)⁵³⁵, som opgør de gennemsnitlige sundhedsmæssige omkostninger ved udledning af ammoniak.

Værdien af rekreativ natur opgøres på baggrund af Miljø- og Fødevarerministeriet (2014)⁵³⁶, hvor betalingsvilligheden pr. hektar rekreativ natur er opgjort på kommuneniveau. Tallene stammer oprindeligt fra en udgivelse af De Økonomiske Råd (2014).⁵³⁷

For eksternaliteterne forbundet med drivhusgas- og kvælstofudledninger er det ikke muligt at beregne de direkte skadevirkninger på forbrugerne. I de tilfælde

⁵³⁴) Finansministeriet 2017. Vejledning i samfundsøkonomiske konsekvensvurderinger.

https://fm.dk/media/14822/Vejledningisamfundsoekonomiskekonsekvensvurderinger_web.pdf

⁵³⁵) Andersen, S. & Rasmussen, L. m.fl. (2019). Miljøøkonomiske beregningspriser for emissioner 3.0. DCE notat.

https://dce.au.dk/fileadmin/dce.au.dk/Udgivelser/Notater_2019/Miljoekonomiske_beregningspriser_for_emissioner.pdf

⁵³⁶) Miljø- og Fødevarerministeriet (2014). Miljøøkonomisk Nøgletalskatalog.

https://mfvm.dk/fileadmin/user_upload/MFVM/Miljoe/Baggrundsdokumentation_vedr._Miljoe-og_Foedevareministeriets_Miljoekonomiske_noegletalskatalog.pdf

⁵³⁷) De Økonomiske Råd (2014). Værdi af rekreative områder. De Økonomiske Råds Formandskab.

https://dors.dk/files/media/rapporter/2014/m14/m14_kapitel_4.pdf

baseres opgørelsen på skyggepriserne. Skyggepriserne afspejler omkostningerne ved at nå i mål med en politisk vedtaget reduktion af de givne udledninger. I de tilfælde kommer velfærdstabet for forbrugerne fra, at staten skal finde finansiering til at møde målsætningen enten via en afgift (højere priser for forbrugeren) eller tilskud (skattebetaling for forbrugeren).

Skyggeprisen på drivhusgasudledninger er beregnet ud fra den samfundsøkonomiske omkostning ved at opfylde 70 pct.-målsætningen. Der er lagt til grund, at målopfyldelsen sker via en ensartet CO₂e-afgift. Afgiftssatserne stammer fra Kraka (2021)⁵³⁸, hvor der indgår en beregning af den nødvendige CO₂e-afgift ved forskellige scenarier for landbrugets reduktioner i 2030.

Skyggeprisen på kvælstofudledninger er beregnet ud fra de samfundsøkonomiske omkostninger ved at reducere kvælstofudledningerne til et niveau, der er foreneligt med kravene i EU's vandrammedirektiv. Omkostningerne hertil er baseret på finansieringen bag reduktionerne i landbrugsaftalen. Dette angiver de gennemsnitlige reduktionsomkostninger for de reduktioner, der ligger i landbrugsaftalen. Skyggeprisen på de resterende reduktioner, der skal til for at leve op til vandrammedirektivet er sandsynligvis højere idet det antages, at man foretager de billigste reduktioner først. Ved at bruge skyggeprisen fra landbrugsaftalen undervurderes derfor eksternaliteterne.

Beregningen er alternativt baseret på en højere skyggepris, som Jacobsen (2017)⁵³⁹ finder på baggrund af fødevarer- og landbrugspakken 2015. Dette giver anledning til et højt skøn.

For uddybning af metoden, se rapporten, boks 3, side 115.

⁵³⁸) Kraka (2021). Landbrugets CO₂-reduktioner har stor betydning for prisen for andre sektorer.

⁵³⁹) Jacobsen, B. H., (2017). Beregning af kvælstofskyggepris med udgangspunkt i Fødevarer- og Landbrugspakken, 27 s., apr. 24, 2017. IFRO Udredning Nr. 2017/08.

https://static-curis.ku.dk/portal/files/179405531/IFRO_Udredning_2017_08.pdf

FORFATTEREN

Økonom, Cand. Scient. Adm. Henrik Herløv Lund

Henrik Herløv Lund er uddannet som økonom (cand. Scient. adm.) på Roskilde Universitet ved "Institut for Forvaltning og Samfundsøkonomi", 1988.

Han har arbejdet i mange år i offentlig forvaltning med økonomi og administration og er tidligere underviser i økonomi og samfundsfag.

Herudover var han medlem af "Den Alternative Velfærdskommission" 2004 - 2010.

Henrik Herløv Lund har herudover efterfølgende bidraget til eller selv skrevet en række rapporter, artikler, kronikker og kommentarer.

Alle publikationer af Henrik Herløv Lund kan downloades fra www.henrikherloevlund.dk

Nye analyser udgives med nyhedsbrevet "KRITISKE ANALYSER".

Vederlagsfrit abonnement på nyhedsbrevet kan tegnes ved at maile til Henrik Herløv Lund på herloevlund@mail.dk